JEAN GIONO • HUSARUL DE PE ACOPERIŞ

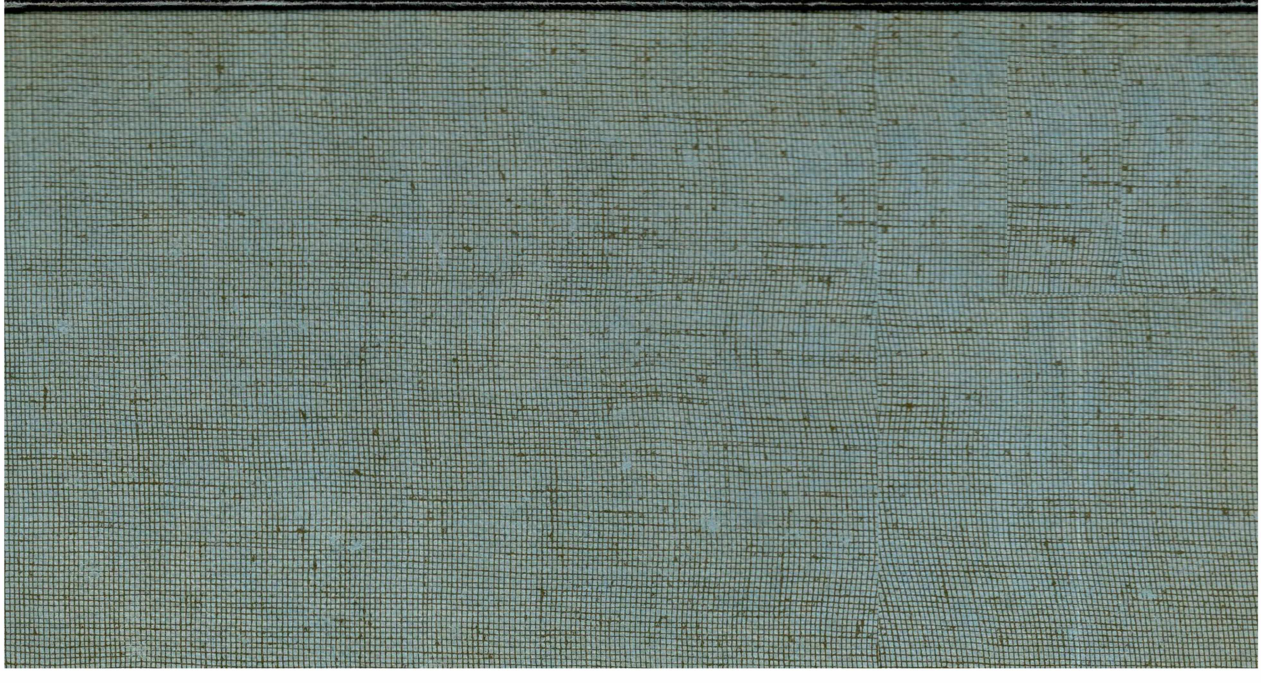

husarul de pe acoperiş

JEAN GIONO

JEAN GIONO

husarul de pe acoperiş

În româneşte de MARCEL ADERCA

Prefaţă de CONSTANTIN CIOPRAGA

Bucureşti — 1966

Editura pentru literatură universală

Jean Giono
© Le hussard sur le toit
Editions Gallimard, 1951

Introducere

Întreaga critică franceză a fost de acord, la apariţia volumului *Colline*, semnat Jean Giono, că în literatură şi-a marcat intrarea o personalitate puternică. Timpul n-a făcut decît să confirme, de atunci, fondul atît de original, uneori în contratimp cu epoca, al „solitarului" de la Manosque. Interesul pentru opera sa ţinea, poate, şi de existenţa modestă a scriitorului, departe de trepidaţia „oraşului lumină"; nimic mai lipsit de spectaculos decît o viaţă de provincial împăcat cu soarta, lucrînd în tăcere, după un program riguros, totdeauna acelaşi — încît nici la moartea mamei sale nu se abate de la el — avînd orele lui de plimbare, mulţumindu-se cu satisfacţiile unor audiţii muzicale, acasă; într-un cuvînt, scriitorul era adeptul unei existenţe austere. Într-un secol din ce în ce mai mult al vitezei şi mecanicii, Jean Giono a rămas, în felul lui, fidel naturii, cucerit de contemplarea tablourilor din juru-i.

Legat pentru totdeauna de orăşelul Manosque, din Basses-Alpes, unde s-a născut, într-o stradă veche, la 30 martie 1895, autorul lui *Jean le Bleu* (erou cu trăsături autobiografice) avea să-şi contureze personalitatea lîngă sufletele simple, în climatul submontan al provinciei natale. În acest decor scăldat în lumina intensă a sudului se desfăşoară cele mai multe din povestirile sale. Rădăcinile înaintaşilor lui în linie paternă erau piemonteze, printre ei fiind „carbonari", luptători pentru independenţa Italiei, oameni bravi, cu inimă deschisă. Simpatia scriitorului pentru asemenea personaje pline de cuviinţă, cu o subliniată conştiinţă a datoriei de a munci şi lupta, a fost continuă. Îl pregătiseră pen-

tru respectul oamenilor modești, părinții, sărmani : tatăl cizmar, mama spălătoreasă. De timpuriu avea să fie captivat de Homer : „Am citit *Iliada* în mijlocul lanurilor de grîu copt", își va aminti el în *Jean le Bleu*. Cu aceeași pasiune, „copilul-tăcere" care observa, din atelierul tatălui, lumea măruntă a tîrgului, a trecut la aventurile lui Ulise : un ecou transfigurat literar va intra în *Naissance de l'Odyssée (Nașterea Odiseei)*, una din cele dintîi cărți ale tînărului Giono (1925). Studiilor liceale la colegiul din Manosque, întrerupte înainte de bacalaureat, li se adaugă lecturi din clasicii universali concomitent cu observații directe despre oameni. Mic slujbaș de bancă (un fel de agent de încasări) străbate, nu fără interes literar, întreg ținutul. Cunoaște apoi din proprie experiență, ca infanterist, dramele războiului, la Verdun fiind unul din cei unsprezece supraviețuitori ai companiei ; va fi demobilizat în 1919, ca simplu soldat, fără „crucea de război" (fapt menționat de toți biografii). Impresii din campanie vor intra în volumul de mai tîrziu *Le grand troupeau (Marea turmă)* cuprinzînd scene de un realism tulburător. Din nou funcționar la „Comptoir d'Escompte de Manosque", promovat apoi subdirector, stă mult timp departe de apele mari ale literaturii. A fost o mult prea lungă perioadă obscură : „optsprezece ani fără istorie..." Atunci s-au acumulat în memoria sa fapte, tipuri și idei pentru volumele viitoare.

Sufletește îi convenea liniștea potrivită pentru meditație de la Manosque, de unde trimite revistei *La Criée* de la Marsilia (1923) primele pagini literare ; erau niște versuri. Cîteva poeme în proză din 1924, *Accompagnés de la flûte (Acompaniate din flaut)* trec neobservate, dar după triumful înregistrat de *Colline*, în 1928, aducîndu-i dintr-o dată notorietatea, urmează o epocă de intensă efervescență creatoare. Jean Giono se consacră întru totul literaturii ; publică volum după volum, fiind prezent, în fiecare an, cu povestiri, poeme, romane, eseuri, piese de teatru, scenarii de film, comentarii de texte clasice. Dragostea din *Un de Baumugnes (Unul de la Baumugnes*, 1929), redresarea morală în contact cu natura, urmărită psihologic în *Regain (Regenerare*, 1930), proclamarea unui umanism bazat pe simplitatea rustică, din *Les vraies richesses (Adevăratele bogății)*, relevă un poet în proză care se distanțează de monumentele clasice pentru a primi sugestii directe de la viață și lucruri. N-a avut ca maeștri, scrie Pierre de Boisdeffre, pe „acei profesori care, de la Boileau la Jean-Paul Sartre, n-au încetat de a îndruma literatura noastră, ci autodidacți, for-

maţi ca şi el la şcoala aspră a vieţii, un Melville sau un Whitman, a căror poezie nu emană din cuvinte, ci din contactul aspru al lucrurilor".[1] Întreaga fizionomie a operei lui, în ipostazele ei tipice, ţine de acest ataşament pentru lumea imediată, de care se apropiase cu mintea şi cu inima. Trilogia provensală *Colline, Unul din Baumugnes* şi *Regenerare* sugerau, în ansamblu, un univers impunător prin aerul proaspăt şi energia cu îndemnuri la acţiune.

Îl obsedase, la început, un fragment de frază din *Cartea junglei* a lui Kipling : „Erau orele şapte, într-o seară foarte caldă pe colinele de la Senoe..." Evocarea aceasta a declanşat ritmul bucolic din *Colline;* confesiunea impregnată de poezie („explozia lirică" — după expresia lui Gaëtan Picon) va deveni în primele volume un stil. Modelîndu-şi fraza cu îndemînarea străveche a olarului care face să cînte lutul, Jean Giono dă contemporanilor o lecţie de simplitate, oferind celor ce gustă poezia concretului pagini captivante. Într-o literatură saturată de abstracţiuni, de analiză şi intrigi erotice, prozatorul aduce aerul tare al înălţimilor Provenţei, natura fiind pentru el o condiţie a fertilizării umanităţii : „Omul e ca un frunziş prin care trebuie să treacă vîntul pentru ca să cînte..."

Înfrînţii se pot redresa, ţine parcă să demonstreze Giono, dacă ştiu să beneficieze de *terapia naturii ;* aceasta e filozofia romanului *Regenerare,* operă-cheie pentru descifrarea scriitorului într-o prima etapă. Ca şi *Bordeienii* lui Sadoveanu, umiliţii prozatorului de la Manosque tac mult, liniştea lor fiind o atitudine, un mod de a înfrunta. Izgoniţi dintr-o societate dacă nu ostilă, cel puţin indiferentă, ei s-au distanţat de lumea modernă, reexperimentînd, în plină eră a electricităţii şi avionului, invenţii arhaice. Nu-s nici anacronici din spirit de contradicţie, nici aventurieri prin vocaţie. Pentru aceste suflete simple, propria lor biografie pare lipsită de interes ; din confruntarea mai multor biografii insignifiante rezultă totuşi semnificaţii : în prima parte a creaţiei, Jean Giono e un poet al deposedaţilor. Întocmai ca singuraticii lui Sadoveanu, Panturle, vînătorul din *Regenerare,* cunoaşte semnele timpului : „...ştie a citi ceea ce-i scris în aer şi în ţărînă". Din toate gesturile lui respiră ingenuitate ; puritatea îi vine de la cele înconjurătoare : păşeşte „pe pămînt cu inima curată". Sîntem lîngă oameni care folosesc iasca şi amnarul ; ustensilele moderne au rămas în altă lume. Pipa se aprinde cu un cărbune luat cu

[1] Pierre de Boisdeffre, *Une histoire vivante de la littérature française d'aujourd'hui,* Librairie académique Perrin, 1962, p. 254.

degetele direct din jar. Vorba nu îngăduie dedesubturi, mai presus de toate fiind „adevărul adevărat"; dacă e ceva nedrept: „să nu mă mişc de aici"... Gîndirea lor e plastică, dînd pînă şi misterului reprezentări palpabile. Abandonaţi pustietăţilor, oameni ca aceştia reinventează agricultura. Rudimentarul „plug de sărac" nu poate înfrunta pămîntul „mai tare ca piatra", dar prin voinţa înverşunată obstacolul va cădea. Învins, pămîntul „a început să fumege"; era „ca un foc ce venea de dedesubt". Aplecat peste brazdă, un bărbat ars de soare apucă un bulgăre: „îl priveşte, îl miroase, îl macină între degete, făcîndu-l să curgă, apoi priveşte unsoarea roşcată ce rămîne pe piele". Lîngă pămînt, în luptă cu el, în colaborare cu el, oamenii aceştia cu vorba aspră regenerează, redevenind capabili de gingăşii şi lacrimi. Un asemenea bărbat, în faţa ogorului, „pare îmbrăcat cu o bucată de arătură"; pare un simbol: „...e solid înfipt în pămînt ca o coloană..."

Dar după trilogia aceasta a *pămîntului*, a datoriei de a trăi şi învinge, Giono insistă prea mult asupra întoarcerii la simplitate; teza cade în predică. Ce propune, în esenţă, scriitorul, urmat de discipoli tineri? Fericirea, libertatea şi umanismul — *„adevăratele bogăţii"*... iau naştere din pămînt şi din muncile lui, din adeziunea la ordinea naturală a lumii şi din libertatea individului, incompatibilă cu civilizaţia modernă şi cu angajarea pe care ea o presupune".[1] După zdrobirea „sclavajului militar şi capitalist", nu există „adevăr decît în singurătate", în întoarcerea la viaţa patriarhală. Soluţia nu e, desigur, realistă, căci „problemele capitalismului modern" — îi reproşează pe drept cuvînt Gaëtan Picon[2] — nu se vor rezolva „exaltînd artizanatul şi micul sat uitat". Interesul pentru individ nu e totuna cu salvarea lui; teoria e utopică, scoasă dintr-o „reverie poetică"; simpatia pentru natură, văzută virgilian, are ca revers fobia faţă de viaţa citadină. Reintegrînd omul în natură, scriitorul speră a-i găsi calea spre perfecţionare, ceea ce, practic, e o simplă credinţă naivă. Demonstraţiile devin stufoase; dacă *artistul* aducea „într-o literatură extenuată de analiză, suflul naturii libere şi sălbatice, lirismul vîntului şi al soarelui", *gionismul* se vădea a fi un profetism artificial, „pledînd într-un mod destul

[1] André Lagarde, Laurent Michard, *XX-e Siècle*, VI, Bordas, p. 511.

[2] Gaëtan Picon, *Panorama de la nouvelle littérature française*, Gallimard, 1960, pp. 80—81.

de obscur pentru individualism".[1] În *Le chant du monde (Cîntul lumii,* 1934), în *Que ma joie demeure (Bucuria să-mi rămînă,* 1935) şi alte volume din aceşti ani mesajul nu convinge ; paginile de rezonanţă poetică n-au dispărut, dar în *Adevăratele bogăţii* (1936), în *Bucuria să-mi rămînă* şi nu numai în acestea, ele devin tot mai rare. În legătură cu acest cult al individualismului, prin care Giono se credea *liber,* trebuie pus „refuzul său de ascultare" cu prilejul mobilizării din 1939, cînd a fost întemniţat pentru trei luni, ca antimilitarist (practic el era un pacifist), în fortul Saint-Nicolas din Marsilia. Pentru că texte de Giono au apărut, în timpul ocupaţiei naziste, „dar fără aprobarea lui"[2], în revista *La Gerbe,* a colaboraţionistului Alphonse de Chateaubriant, el avea să fie din nou închis, cîteva luni, în fortul Saint-Vincent-les Forts. Au fost „încercări suportate cu ironie"[3].

Renunţînd la proiectele sale de regenerare a societăţii contemporane, rămînînd acelaşi solitar contemplativ, Giono revine, după război, la simplitatea fermecătoare a începutului. După piesa de teatru *Le Voyage en calèche (Călătoria în caleaşcă),* după un jurnal dialogat *(Noé),* după comentarii asupra lui Machiavelli, iată-l publicînd romane şi povestiri, excelînd în cîteva reconstituiri de anvergură — *„chroniques" : Un roi sans divertissement (Un rege fără distracţie,* 1947), *Mort d'un personnage (Moartea unui personaj,* 1949), *Les Ames fortes (Suflete tari,* 1950), *Les Grands Chemins (Drumuri mari)* şi *Le Hussard sur le toit (Husarul de pe acoperiş,* 1951), *Le Moulin de Pologne (Moara din Polonia,* 1952). Dintre cronici, *Husarul de pe acoperiş* (care a înregistrat în Franţa o sută cincizeci de ediţii) e capodopera lui Giono ; evocare a unei epidemii de holeră din 1838, ea se numără printre cele mai cunoscute cărţi din literatura franceză, iar critica i-a acordat nota maximă. *Le Bonheur fou (Fericirea nebună,* 1957) cu episoade din revoluţia de la 1848, se situează sub nivelul celorlalte. Intrarea lui Jean Giono în rîndul titularilor Premiului Goncourt (1956) nu făcea decît să încoroneze o operă de mult consacrată de public. Între figurile franceze contemporane, solitarul de sub Alpi reprezintă una din valorile cele mai acceptate.

---

[1] Kléber Haedens, *Une histoire de la littérature française,* Gallimard, 1954, p. 386.

[2] Pierre de Boisdeffre, *Une histoire vivante de la littérature française d'aujourd'hui,* Librairie académique Perrin, 1962, p. 253.

[3] André Lagarde, Laurent Michard, *XX-e Siècle,* VI, Bordas, p. 511.

Husarul de pe acoperiș e „o epopee al cărei demiurg e holera", sună o caracterizare succintă (Pierre de Boisdeffre); *Husarul* deschide „o serie, menită să constituie cronica legendară a Franței și Italiei între 1830 și 1840", constată un alt critic (Gaëtan Picon); în *Husarul* lui Giono „se manifestă o nouă formă de erou stendhalian: un personaj a cărui vervă, prezență, comportare, fac întreg romanul", conchide un altul (R. M. Albérès). Iată trei puncte de vedere, din care două sînt, în aparență, contradictorii: pentru un critic, cartea e o epopee a holerei, pentru altul, eroul central, colonelul de husari Angelo, acoperă întreg romanul. În realitate, cele două prezențe se împletesc, se răsfrîng reciproc, făcînd să capete contururi mai vii. Husarul se definește *în raport* cu holera, care e un element-limită, o materializare a tragicului colectiv; tînărul erou (și el un personaj-limită) nu e doar un erou-martor, ci „un mit al individului", un luptător „în marginea societății și a legilor" [1], și prin aceasta aparținînd oarecum legendei.

În Provența muntoasă, cu climatul ei dulce, a pătruns holera; soarele torid, seceta și curenții de aer oferă flagelului toate condițiile extinderii. Arborii s-au uscat, stejarii pitici scîrțîie, porumbeii cad din zbor, peste bălțile secate se vede fumegînd un abur primejdios; în case nu se mai poate respira, nu mai sînt ferestre închise. Pepenii verzi, de mărimi neobișnuite (cărora căldura le-a folosit) sînt singurul remediu împotriva canicule. Soarele incandescent face să ardă văzduhul; aerul pare siropos, stratul de lîngă pămînt fiind, din zori, ușor dulceag. Cîteodată, în aerul acesta dens, irespirabil, sunetele se opresc în chip neobișnuit: „Puteai să încerci mult și bine să vorbești cu cineva, că vorbeai cu tine însuți. Interlocutorul te privea tăcut și cînd, la rîndul lui, începea să vorbească, nu-i vedeai decît gura mișcîndu-se și era tot liniște, o liniște înțesată totuși de zgomote înfundate." Corbii invadaseră numeroase localități; erau cîrduri imense: pe case, în arbori, pe pămîntul încins; — nori de corbi și de alte păsări, colorate felurit. În zona cumplită a dezolării, la Orange, Avignon, Manosque, Arles, Tarascon, Nîmes, Montpellier, Aix, La Valette, Toulon și în sate, alarma nu cunoaște răgaz. Întreg volumul nu e, de altfel, decît o suită de tablouri trist

[1] Gaëtan Picon, *Panorama de la nouvelle littérature française*, Gallimard, 1960, p. 81.

evocatoare, mai bogate în amănunte statice în prima jumătate — acestea sugerînd un cadru, o atmosferă — şi cu mai multă mişcare dramatică în cea de-a doua jumătate.

Pe fundalul cretos al munţilor calcinaţi de căldură, aşezările omeneşti se desenează tăcute, înspăimîntate, cu pulsul încetinit; sînt aşezări muribunde. Mii de cadavre constituie o prezenţă stranie, aproape de necrezut; sînt reminiscenţe umane contorsionate de chinuri insuportabile. Descrise metodic, stăruitor, cu un fel de răceală, tablourile de acest gen — nu departe de naturalism — sugerează o cădere în zone infernale. Cîinii şi păsările cerului ciugulesc ochii deschişi ai răposaţilor sau le desfac măruntaiele. Pe străzi şi în case domneşte o dezordine terifiantă; într-un sat n-a mai rămas nici un supravieţuitor; şobolanii se năpustesc fără frică asupra morţilor abandonaţi; porcii, deveniţi sălbatici, de asemenea. Muribunzii se sting în chinuri dantești, iar Giono desfăşoară în descrierea fulgerătoarei calamităţi o erudiţie medicală demnă de un specialist. La o disecţie, corpul cu tumori vinete arată groaznic: pleura de aspect vîscos, ventriculul stîng contractat, ventriculul drept plin de un cheag negricios, esofagul cianozat, epitelul desprins şi intestinul tiesit de o materie asemănătoare cu zeama de orez. Spuma albă ca orezul, de la gura bolnavilor, e semnalul sfîrşitului inevitabil; coapsele şi abdomenul, devenite albastre şi reci, nu mai lasă nici o speranţă. „Holericul nu mai are faţă: are un *facies*, un facies *eminamente holeric*. Ochii înfundaţi în orbite, şi aproape atrofiaţi, sînt înconjuraţi de un cerc livid şi pe jumătate acoperiţi de pleoapa superioară. Ei reprezintă fie o foarte mare frămîntare sufletească, fie un fel de prăbuşire în neființă. Sclerotica, atît cît se poate vorbi de ea, e plină de echimoze; pupilele care s-au dilatat nu se vor mai contracta niciodată. Ochii aceştia nu vor mai şti ce e aceea lacrimă. Genele, pleoapele sînt impregnate cu o materie uscată şi cenuşie. Ochi care au rămas holbaţi într-o ploaie de cenuşă şi văd aureole, licurici uriaşi, fulgere. Obrajii sînt scofîlciţi, gura pe jumătate deschisă, buzele lipite de dinţi. Respiraţia, trecînd prin arcadele dentare apropiate, devine sonoră... Limba e mare, moale, puţin roşie, acoperită cu un strat gălbui...“

Dar cei neatinşi de *cholera morbus* unde sînt? Care e psihologia celor sortiţi aceluiaşi deznodămînt tragic? Unii se adună ca *înainte* la un local cu băuturi, şi beau în tăcere, cu patronul, pentru a-şi crea iluzia că nimic grav nu le-a tulburat ritmul

existenței. Se simte însă aerul stingher, forțat; „se silcau să-și astîmpere groaza cu gesturi obișnuite", aranjînd o mică întîlnire „cum erau cele dinainte de epidemie", cînd buchetul vinului anunța de obicei „uitarea grijilor". Alții se întîlnesc la un han, ca în *Decameronul* lui Boccaccio, petrecînd ultimele clipe într-o uitare voită, sfidînd moartea. E o reuniune sumbră; toate lămpile au fost strînse la un loc pentru a înlătura întunericul; bărbați și femei, care cu o oră înainte nici nu se cunoscuseră, se amuză în ciuda desperării ce-i stăpînește; dar moartea necruțătoare le închide gura. În speranța că la cîmp contagiunea putea fi evitată, sute de oameni au început să improvizeze sălașe în felul nomazilor, trăind într-o desperare continuă. Un clarinetist de la Opera din Marsilia pribegește de cîteva luni, singur, prin locuri neumblate, prin munți și păduri; două luni n-a întîlnit urmă de om; a trecut prin primejdii, a scăpat de toate. Din spaima cotidiană, s-a ales cu o concluzie: „ar trebui să pleci de oriunde"; călătoria de unul singur, pe poteci ascunse, favorizează meditația: „cînd ești singur, te regăsești pe tine însuți". Personaj plin de mister, el se desparte repede de puținii drumeți întîlniți, schimbîndu-și itinerarul. Cele cîteva pagini pe care le rezervă prozatorul acestui călător enigmatic au, în economia cărții, un rol aparte; solitarul peregrin simbolizează o categorie, e drept, restrînsă — pe cei care cugetă mai personal asupra dezastrului. Spunîndu-și egoist, el nu e mai egoist decît alții; frazele lui conțin observații inteligente, fără ca omul să-și găsească vreun merit. În timp ce alții se lasă pradă tristeții, el ține să înfrunte totul, esențialul fiind „să ai înaintea ochilor ceva cu care să schimbi ideile". Muzicianul călător, abătîndu-se din drum pentru a fi singur, dispare din scenă nu fără a lăsa un ecou gingaș, căci în pădurea necunoscută se aud stins frazele unei melodii tandre și triste: dansurile germane ale lui Mozart.

Toată arta scriitorului stă în sublinierea unor trăsături psihologice specifice. Leacurile sînt privite cu neîncredere, totuși unii cred în săculețul cu camfor prins de gît sau în infuziile de salvie. Dintre ocnași au fost recrutați gropari și ciocli; morții sînt arși sau aruncați în gropi comune peste care se toarnă var; aceasta la miez de noapte, „pentru a nu înnebuni populația". Focul se vede de departe, mirosul greu întunecă mințile. Groparii și infirmierii, oameni feroci („corbi"), știu să profite de împrejurare, văzînd în victime niște clienți docili. Alimentele se vînd pe aur; jafurile se adaugă dezolării; unii otrăvesc fîntînile. Hoții sînt îm-

puşcaţi, ca să fie spre pildă. De o parte instincte dezlănţuite, de alta accese de misticism ; o bătrînă călugăriţă spală cadavrele din juru-i, marea ei grijă fiind ca acestea să fie pregătite pentru înviere, să se prezinte curate şi decente. „Cînd se vor scula cu coapsele lor murdare, zicea ea, ce figură voi face eu înaintea Domnului ? El îmi va spune : «Erai acolo şi ştiai ; pentru ce nu i-ai curăţat ?»“ Amănunt tragicomic amintind de *Ciuma lui Caragea :* un cadavru peste care husarul aruncase găleţi cu apă deschide ochii şi întreabă pentru ce e tratat aşa ; omul se miră „pentru ce era gol, pentru ce era acolo“.

Dar marile dezastre merg paralel cu zvonurile şi invenţiile cele mai curioase, căci în asemenea momente nimic nu pare imposibil ; în locul explicaţiei faptelor cîştigă teren legenda ; adevărului i se substituie fabulosul. În necunoştinţă de adevăr, toate împrejurările favorizează un fel de nebunie colectivă, aceasta devenind o trăsătură a psihologiei celor ameninţaţi de moarte. O femeie a văzut un nor în formă de cal ; cîteva femei ţipă strident : „Norul ! norul !“, altele : „Cometa ! cometa !“ sau „Calul ! calul !“ Scrutînd cerul în direcţia indicată de ele, Angelo, „husarul“, nu vede decît firmamentul alb, luminos. Răufăcători plătiţi au otrăvit fîntînile — strigă iritaţi locuitorii de la Manosque ; străinii sînt suspectaţi. „Holera e un pretext pentru a otrăvi biata lume“, răcneşte unul, propunînd ca Angelo, străinul cu cizme de „lord“, să fie spînzurat. Într-o localitate un cîine a început să vorbească, ba chiar a recitat răspunsuri din catehism ; în alt loc a căzut o ploaie cu broaşte ; o mamă a scos din urechea unei fetiţe un pui de şarpe ; un păstor a văzut, pe cînd păştea oile, „un nor pe care la început îl luasem drept fum, apoi drept funingine, şi care nu era, dragă domnule şi dragă doamnă, altceva decît un stol de peste cinci sute de mii de corbi“, iar o voce, care ieşea din pămînt, le dădea porunci. Între timp, oamenii „putrezesc pe picioare“, fără să cunoască leacul miraculos. Plantele de munte descoperite de un ţăran ar vindeca, zice-se, „radical“ ; un preot bătrîn, cu barbă, citeşte liturghii, „dar nu simple“, şi vindecă sau protejează preventiv : „Îi dai numele şi, aşa, nu ştiu dacă-i plăteşti“.

Întîmplările din alte părţi sînt totdeauna mai stranii decît cele ce pot fi supuse unui control direct. La Marsilia, pe unele străzi, morţii erau aşezaţi în stive mai înalte decît tarabele prăvăliilor ; la Aix bolnavii erau cuprinşi mai întîi de un fel de delir, alergau şi scoteau ţipete groaznice ; unii erau apucaţi parcă

de un soi de turbare, încît se luase hotărîrea de a-i ucide şi în loc de infirmieri îi urmăreau nişte oameni cu beţe şi laţuri ; la Avignon cei atinşi de holeră se aruncau în Ron, se spînzurau sau îşi tăiau gîtul cu briciul ; chinuiţi de sete şi febră ; îndată ce mureau, holericii deveneau ca de iască şi luau foc la cel mai mic vînt ; un orăşel a şi luat foc de la cadavre ; ba chiar şi păsările cerului înnebuniseră, iar caii refuzau sprijinul stăpînilor.

Potrivit conţinutului şi structurii, *Husarul de pe acoperiş* e un roman-cronică, vizînd reconstituirea unui flagel. Peripeţiile tînărului piemontez Angelo, refugiat în acele locuri din motive politice, adaugă tablourilor holerei elementele unui roman de aventuri. Întreaga evocare a dramei colective se împleteşte cu prezentarea caracterului excepţional al tînărului colonel de husari, patriot italian şi cavaler de o ţinută etică desăvîrşită. Romanul se sprijină, cum observă R.-M. Albérès, pe un singur erou — „dezinvolt, natură aleasă într-o lume demnă de dispreţ" — ducînd la tipul de roman *„dezinvolt"* (prototip, Fabrice del Dongo, eroul stendhalian din *Mănăstirea din Parma).* Eroi privilegiaţi, constată acelaşi critic, existau şi în aşa-numitul *Bildungsroman* — romanul formării unui caracter — de la *Wilhelm Meister* al lui Goethe la *Jean-Christophe* al lui Romain Rolland pînă la *Muntele vrăjit* al lui Thomas Mann, dar aceştia erau mai mult conştiinţe-martore ale epocii lor, în timp ce Angelo se situează „deasupra evenimentelor" printre eroii „seducători şi suverani". Cartea e pătrunsă de „farmecul" acestui singur erou, fapt întîlnit la Giono şi în alte *cronici.* Erou stendhalian „într-o formă nouă", el încarnează verva, spiritul lucid şi fericirea de a se dărui [1].

Pe o mare întindere a romanului, Angelo apare ca singurul personaj conturat puternic, detaşat din mulţime ; celelalte apariţii, cu cîteva excepţii, aparţin masei. Angelo nu e numai un personaj central, care, ca într-o baladă, polarizează simpatia şi atenţia, ci şi un termen de comparaţie, căci multe dintre detaliile epidemiei sînt văzute prin intermediul lui, raportate la el şi caracterizate în legătură cu acţiunile lui. Acest erou care e „numai iubire" îşi riscă de zeci de ori viaţa, îngrijind pe bolnavi, sau se devotează apărării unei tinere femei, totdeauna cu o dăruire care nu aşteaptă în schimb nici un fel de compensaţie. Idealizat, nici vorbă, prea caligrafic în frumuseţea-i superbă, incredibil de dezinteresat su-

[1] R.-M. Albérès, *Histoire du roman moderne,* pp. 320—321.

fleteşte, Angelo e o întrupare a perfecţiunii etice precum şi a bărbăţiei ce se verifică multilateral în luptă cu adversităţile. Atunci cînd toţi din juru-i şi-au pierdut cumpătul şi noblețea sufletească, el singur rămîne un brav. Personajul care dă o replică luminoasă mizeriei umane, decăderii şi scepticismului, făcînd ca noţiunea de om să nu fie expusă dispreţului, merită desigur admiraţie.

Fiu natural al ducesei Ezzia Pardi, frumosul colonel de husari e un luptător pentru libertatea Italiei, un *carbonaro* ; a ucis în duel (deşi primise ordine să lovească din umbră) pe baronul Swartz, instrument al austriecilor care oprimau Piemontul. A trebuit să se exileze, ca şi alţii, spre a se salva. În Franţa vecină el va duce o luptă, mult mai primejdioasă, cu holera ; trebuia să se ferească de urmăritori şi în acelaşi timp să ajute pe bolnavi. Pe fundalul întunecat al morţii, Angelo, nepîngărit şi sigur de sine, se defineşte ca o apariţie de epopee : făcea parte din categoria oamenilor care „au douăzeci şi cinci de ani timp de cincizeci de ani". Limbajul de „sergent" nu-l prinde, fondul său fiind organic delicat. Fragil în aparenţă, tînărul de douăzeci şi şase de ani, fără o mare experienţă a vieţii, rezistă, totuşi, la încercări din care alţii ar fi ieşit zdrobiţi. Vedea libertatea cu înflăcărarea unui idealist, impresionat de o fantomă ; credea în conspiratorii din Abruzzi, ascunşi de răul urmăritorilor ; i-a vizitat, îndrăzneţ şi necugetat, în uniforma-i strălucitoare, cu fireturi aurite. Cu aceeaşi dezinvoltură avea să sară în ajutorul holericilor, ştiind totuşi că sacrificiul nu va da rezultate. Faţă de oamenii care au aruncat în stradă pe cei morţi, el venea cu superioritatea inimii ; n-o făcea din afectare deşartă, ci dintr-un impuls generos, neargumentat : „Nimeni nu mă vede (ajutînd pe bolnavi) şi ceea ce fac e perfect inutil". Dar, devotîndu-se celor în suferinţă, îngrijind pe muribunzi, el are sentimentul unei fericiri morale unice. Proscris, suspectat, el înţelege să se consacre binelui : „Un exilat, un proscris trebuie să se obişnuiască să nu posede nimic valabil decît pe sine însuşi". Angelo e o apariţie rară : o imagine înfrumuseţată a individului generos şi fermecător ; şi-ar fi dat viaţa pentru libertatea patriei oprimate, ar fi fost gata să moară pentru binele umanităţii.

Jean Giono şi-a imaginat eroul în situaţii care să-l definească în mişcare, totdeauna în culori luminoase ; bravul Angelo e sociabil, comunicativ şi săritor, ceea ce nu exclude „nici gravitatea, nici melancolia, nici singurătatea" ; omul de acţiune, capabil de „nebunii", ştie să dea şi reflecţiei partea ce i se cuvine. Suspectat,

ca străin, el se refugiază pe acoperişurile caselor de la Manosque, înfruntînd pericole tot atît de mari ca şi holera ; de acolo, de sus, priveşte el viaţa agonizîndă a oraşului, amintindu-şi de întîmplări similare — ale altora — pe acoperişurile caselor italiene. Se şi vede în situaţia unor Niccolo Piccinino pe acoperişurile Florenţei, a Simonetei Malatesi, a lui Neri de Gino Capponi. Nu uitase episoadele cu Romeo şi Julietta şi cu Francesca da Rimini. Şi totuşi aceştia n-au fost în situaţia lui niciodată. Episod nostim : ostenit, aţipit, husarul de pe acoperiş se trezeşte înţepat şi ciupit de stoluri de rîndunele ; păsărelele l-au luat drept un cadavru. Foamea îl sileşte să coboare de pe acoperişuri ; pătrunde în case pustii, descoperă cadavre părăsite, uscate şi negre. Într-o casă înstărită, întîlneşte o tînără femeie, frumoasă şi energică ; într-o biserică tăcută îl întîmpină o călugăriţă oribilă la vedere, „rotundă ca un butoi" şi cu mustăţi mici. Pribeagul urmează pe această femeie poruncitoare, mergînd prin casele devastate pentru a încerca să aducă alinare. Cu alt prilej, în drum spre Piemontul natal, o regăseşte în locuri singuratice pe frumoasa Pauline de Théus (care-l ospătase la Manosque) ; i se consacră în calitate de apărător, ajutînd-o să-şi regăsească familia. Internarea şi evadarea din carantină, lupta cu nişte briganzi — locuitori ai unei mici aşezări depărtate de lume — alcătuiesc un film spectaculos, un roman picaresc, iar fiecare *ispravă* a eroului adaugă fizionomiei lui cîte o trăsătură aproape extraordinară. În scena în care Angelo şi însoţitoarea sa, încercuiţi de briganzi, îşi arată îndemînarea, sîntem în plin roman de aventură, cu ecouri din Al. Dumas-père. „Treceţi în spatele meu, îi spuse cu glas tare tinerei femei. Şi făcînd doi paşi spre grupul de ţărani : «La cea mai mică mişcare zboară-le creierii celor doi caraghioşi cu bîtele în mînă, de-acolo din dreapta mea. De cei din faţă am eu grijă. Tu de colo, aruncă puşca, zvîrliţi bîtele. Şi daţi-vă înapoi pînă la perete.» Continuă să înainteze spre ei şi-i făcu să dea înapoi. Dar nu aruncară nici puşca, nici bîtele. Deodată, răsună pistolul tinerei femei. Cu un zgomot atît de asurzitor, că într-o clipă armele fură aruncate şi toată lumea aliniată la perete."

Dar isprava cea mai de necrezut, aproape un miracol, rămîne salvarea tinerei femei, atinsă de *cholera morbus*, reanimînd-o printr-o fricţionare care-i menţine pulsul şi temperatura normală. „Nu ştia decît să fricţioneze fără oprire. Mîinile îl dureau. Făcu frecţii cu rachiu. Înnoia la fiecare moment pietrele calde. Trase cu grijă

pe tînăra femeie cît mai aproape de foc". Cartea se încheie cu această victorie simbolică a omului asupra morții.

În ciuda calităților lui ca om de acțiune, Angelo nu-i totuși decît un romantic exaltat, tratînd cu superioritate de aristocrat pe toți din juru-i. Considerațiile lui despre popor și libertate, deși vin de la un *carbonaro*, lasă să se vadă, nu o dată, o pronunțată lipsă de înțelegere a problemelor sociale grave. Fiecare monolog interior pe această temă ilustrează o viziune de clasă caracteristică. Pentru el lupta pentru libertate contează ca pretext de afirmare a eroismului gratuit: „o dată dobîndită (libertatea), nu voi mai fi în stare să mă bucur de ea". El e încredințat că „pentru a da poporului libertatea, trebuie să-i devii mai întîi stăpîn..." În el vorbea orgoliul, chiar cînd socotea că lupta pentru eliberarea Italiei era o cauză dreaptă. „E o luptă dreaptă și pentru dreptatea ei am pornit-o. Dreptatea ei... Dreptatea ei pur și simplu, sau stima pe care mi-o port din clipa în care pornesc să lupt pentru dreptate? Fără îndoială că o cauză dreaptă, dacă mă dedic ei, îmi alimentează orgoliul. Dar, la rîndul meu, îi servesc pe alții. Da, dar asta e consecința. Vezi bine, cuvîntul «popor» poate fi scos chiar acum din discuție și fără nici un inconvenient. Aș putea chiar să înlocuiesc cu orice cuvînt «libertate», cu singura condiție de a pune în locul cuvîntului «libertate» ceva echivalent. Vreau să zic un cuvînt care să aibă aceeași valoare generală, la fel de nobil și *la fel de vag.*" Giono își idealizează eroul, dar nu-i trece cu vederea îngustimile.

Viteaz și mîndru, cu particularități legate de obîrșia sa nobilă, Angelo își alătură eforturile luptei pentru o Italie liberă, dar în privința comportării el are de învățat de la modestul Giuseppe, exilat la Manosque, fosta sa ordonanță. Important nu era să aplice în lupta sa prescripțiile codului de onoare, îi spune Giuseppe, ci să vadă „de ce are nevoie cauza libertății, care stă mai presus de orice cod". „Duelurile nu-s pentru noi. Noi nu ne putem permite luxul de a lăsa o șansă, oricare ar fi ea, sclaviei. Datoria noastră fiind de a cîștiga, trebuie să păstrăm toate șansele și chiar cărțile măsluite." Angelo vede lucrurile cu oarecare exaltare romantică, de la înălțimea clasei lui („Să salvăm acest popor"), rostind vorbe mari („datoria vieții", „fericire" etc.); Giuseppe, concretizînd bunul simț popular, privește totul realist, amintindu-i ironic de cei care „au compus legile libertății italiene pe hîrtie sau în capul lor". „Nu uita că există avocați și profesori". Vorbele lui sînt simple și chibzuite: „Iubesc libertatea. Iubesc ideea. M-aș arunca în foc

pentru ea, şi m-aş lăsa chiar ucis". În Italia, remarca Angelo, nu e nici holeră, nici revoluţie, dar ţara e tristă. Paşii lui se îndreaptă spre această Italie pe care o dorea fericită. E o întoarcere simbolică ; holera începea să se calmeze ; primejdia ce-l pîndea în Italia i se pare mai mică, acum, după flagel. Angelo revine acolo de unde plecase, cercul rotunjindu-se, încheindu-se deplin.

Văzută în evoluţie, în creaţia lui Jean Giono distingem două etape, potrivit unghiului din care el priveşte lumea. În etapa dinainte de 1940, prozatorul profesa un cult al naturii ; natura era un cadru în care omul devenea „actorul unei drame panice" ; adevărul nu mai era acela sesizat de un „analist al inimii omeneşti", ci al omului privind spre orizonturi ample, „conştient de măreţia vieţii cosmice care-l înconjoară" [1]. Lumea, oamenii — preconiza el — să-şi păstreze *cîntecul,* căci excesul de analiză duce la tristeţe. În exaltarea „vieţii panice" (intensă, dar nu căzută în senzualism) Giono vedea „o poezie care nu exclude nici tragicul, nici umorul" [2]. Urmînd o evoluţie firească, autorul lui *Jean le Bleu* s-a ridicat „de la regionalismul provensal la sensul universalităţii, de la anecdotă la creaţie, de la povestirea cu implicaţii psihologice la mitologie". Evoluţia către simboluri îl va îndreptăţi pe Gaëtan Picon să afirme că Giono nu e un romancier, ci „un creator de mituri", că personajele lui „sînt fiinţe de legendă, fără chip individual şi noi nu percepem decît statura lor supraomenească" ; tablourilor provensale, concrete, le urmează „o cosmogonie grandioasă", iar „subiectul său e universalul" [3].

După 1947, exprimîndu-se în simboluri destul de limpezi, poetul cosmosului se transformă în evocator al trecutului ; nu-şi mai imaginează cum va fi viitorul, ci vrea să refacă din fragmente ceea ce a fost ; *cronicile* lui extrag semnificaţii din datele istoriei sau din arhivele de epocă, semnificaţiile fiind ridicate de la concretul istoric la o filozofie a universalului uman. Profetul din *Bucuria să-mi rămînă* a renunţat la pledoaria etică anterioară, care exalta individualismul şi izolarea, în schimb, construieşte personaje-simboluri cu o ţintă precisă : oameni care se domină şi domină împrejurările. În ciuda îndepărtării de vechiul ideal

[1] R. M. Albérès, *Histoire du roman moderne,* p. 364.

[2] René Lalou, *Le roman français depuis 1900,* Presses Universitaires de France, 1963, p. 41.

[3] Gaëtan Picon, *Panorama de la nouvelle littérature française,* Gallimard, 1960, p. 78.

naturist în care omul se regăsea pe sine, Giono continuă, sub aparenţe noi, să propună „mitul individului liber", neconformist. Iată de ce *husarul* său e, în acelaşi timp, un om şi o simbolizare a libertăţii. *Husarul de pe acoperiş* e „o carte extraordinară, plină de mişcare, de tragic şi de umor" [1], care oferă contemporanilor exemplul bravurii şi energiei împinse dincolo de limitele comune. Chiar dacă luăm ca exactă părerea exprimată de un critic, cum că eroul cărţii s-ar situa „la jumătatea drumului între Stendhal şi Dumas-père" [2], viziunea gionescă asupra lui e plină de prospeţime. Giono al acestei de-a doua etape e tot atît de original ca şi cel al etapei precedente ; dacă ţinem să-l comparăm cu orice preţ cu alţii, zice Pierre de Boisdeffre, trebuie să trecem la alte literaturi, termenii de comparaţie numindu-se Conrad, D. H. Lawrence, Henry Miller şi, poate, însuşi Machiavelli, pe acesta din urmă continuîndu-l în „observaţia fără iluzii", în „arta de a nu se lăsa înşelat" [3].

Ca orice operă inspirată, cartea a găsit numeroşi admiratori, creînd un „mit al husarului" ; „de la Roger Vaillant la Roger Nimier, romanul «à la hussarde» este povestirea în care dezinvoltura «eroului» contează mai mult decît realitatea observată" [4]. Verva duce la arborescenţă, la o expunere de factură barocă, naratorul ştiind să domine însă mulţimea detaliilor, întrerupînd un episod exact acolo unde risca să devină obositor. De unde-i putea veni exemplul cel bun dacă nu de la oamenii din popor, care nu tolerează lipsa de măsură ? Un cuvînt de spirit, o imagine strălucitoare pune capăt unei digresiuni prea ample. Excelent cunoscător al limbii populare, ajungînd la remarcabile armonii folclorice, creatorul husarului reţine atenţia, în ansamblu, printr-o expunere evocatoare şi plastică. Contactul direct cu natura, cu apele, cu vîntul, cu legendele populare se simte în pulsaţia plină de viaţă din majoritatea cărţilor sale. Din antologia prozei franceze contemporane nu pot lipsi paginile reprezentative ale lui Giono.

CONST. CIOPRAGA

[1] Kliber Haedens, *Une Histoire de la littérature française*, p. 386.
[2] Op. cit., p. 387.
[3] Pierre de Boisdeffre, *Une Histoire vivante de la littérature française d'aujourd'hui*, Librairie académique Perrin, 1962, p. 253.
[4] R.-M. Albérès, *Histoire du roman moderne*, pp. 322, 323.

În amintirea prietenului meu
CHARLES BISTĒSI
și a
SUZANNEI

Capitolul I

Zorile îl surprinseră pe Angelo fără gînduri și mut, dar cu ochii deschiși. Înălțimea colinei îl ferise de picul de rouă ce cade prin părțile acelea în timpul verii. Începu să-și frece calul cu un șomoiog de buruieni și-și legă rana.

În vîlceaua în care cobora se trezeau păsărelele. Nu se simțea răcoare nici în văgăunile încă acoperite de beznele nopții. Cerul era în întregime luminat de zvîcnirile luminii lăptoase. În sfîrșit, soarele roșu, sfîrtecat de lianele norilor mohorîți, se ivi deasupra pădurilor.

În ciuda căldurii înăbușitoare, Angelo avea mare poftă să bea ceva cald. Ieșind în valea care despărțea colinele unde își petrecuse noaptea de muntele mai înalt și sălbatic, ce se întindea la două-trei leghe în fața lui și unde primele raze ale soarelui aprindeau bronzul înaltelor stejărișuri, zări o mică fermă la marginea drumului și, în livadă, o femeie cu fustă roșie, care strîngea rufele puse la uscat.

Se apropie. Femeia, numai cu un pieptar de pînză în care se lăfăiau niște sîni doldora, bine pîrliți de soare, avea umerii și brațele goale.

— Mă scuzați, doamnă, zise el, mi-ați putea da puțină cafea, cu plată ?

Ea nu răspunse imediat, și el pricepu că rostise o frază prea politicoasă. „Faptul că am spus *cu plată,* e și el un semn de stîngăcie."

— Pot să vă dau o cafea, zise, veniți cu mine.

Era o femeie voinică și atît de îndesată, că se răsucea anevoie, ca un vapor.

— Ușa-i acolo, zise arătînd spre capătul gardului

În bucătărie nu era decît un bătrînel și o sumedenie de muște. Cu toate acestea, pe soba scundă, în care duduia focul alături de o căldărușă plină de tărîțe pentru porci, ibricul cu cafea răspîndea un miros atît de plăcut, încît Angelo găsi odaia, neagră toată de funingine, de-a dreptul fermecătoare. Chiar tărîța pentru porci glăsuia în chip măreț stomacului său prea puțin mulțumit de pîinea goală mîncată în ajun.

Bău o ceașcă de cafea. Femeia, care se proțăpise în fața lui și ai cărei umeri plini cu gropițe îi vedea bine, ca și uriașa floare violetă a sînilor, îl întrebă dacă lucrează în vreun birou. „Să știi, își spuse Angelo, că-i pare rău după cafea."

— O, nu, zise el (se feri cu grijă să pronunțe cuvîntul „doamnă"), sînt negustor din Marsilia ; mă duc la Drôme, unde am niște clienți, și folosesc prilejul ca să iau puțin aer.

Femeia se mai îmblînzi la chip, în special cînd o întrebă care e drumul spre Banon.

— Să vă fac un ou, zise.

Dădu numaidecît căldărușa cu tărîțe deoparte și puse tigaia pe foc.

Mîncă un ou și o bucată de slănină cu patru felii groase de pîine foarte albă, care i se părură ușoare ca fulgul. Femeia se agita acum ca o mamă grijulie în jurul lui. Îl cuprinse mirarea cît de bine suporta mirosul de sudoare, și chiar priveliștea smocurilor groase de păr roșu de la subsuori, care se întrezăreau cînd ridica brațele ca să-și potrivească cocul. Nu primi plată și chiar se porni pe rîs cînd îl văzu că insistă, dîndu-i portofelul deoparte fără multă vorbărie. Angelo suferi că e atît de stîngaci și atît de caraghios : i-ar fi plăcut tare mult să poată plăti, obținînd dreptul de-a se retrage cu acel aer sec și detașat care constituia obișnuita armă de apărare a timidității sale. Rosti la repezeală cîteva amabilități și vîrî portofelul în buzunar.

Femeia îi arătă drumul, care, de cealaltă parte a văii, urca spre stejăriș. Angelo merse în tăcere o bună bucată de timp pe cîmpia îngustă ce se întindea de-a lungul unor livezi pline de verdeață. Era tare impresionat de hrana care-i lăsase un gust atît de plăcut în gură. Oftă, în cele din urmă, și-și îndemnă calul la trap.

Soarele se înălțase pe cer ; se făcuse foarte cald, dar lumina nu era violentă, ci foarte albă și atît de difuză încît părea că unge pămîntul cu un strat gros de aer. Angelo urca de mult prin pădurea de stejari. Mergea pe-un drumeag îngust, acoperit cu un strat gros de praf, în care fiecare copită a calului ridica un nor ce rămînea suspendat în aer. Printre tufișurile desfrunzite și uscate de la marginea pădurii, putea să vadă, la fiecare cotitură, că urmele lăsate de copitele calului nu se ștergeau în meandrele drumului. Pomii nu aduceau nici un fel de răcoare. Frunza mică și aspră a stejarilor reflecta, dimpotrivă, căldură și lumină. Umbra pădurii îți lua vederea și te înăbușea.

Pe povîrnișurile pîrjolite pînă în străfunduri, cîțiva scaieți albi zornăiau în treacăt, de parcă pămîntul metalic ar fi fremătat în jur sub copitele calului. Nu se auzea decît acel ușor zgomot de vertebră, ca o trosnitură puternică, în ciuda zgomotului înăbușit de praf al pasului, și o liniște atît de totală încît prezența pomilor înalți și muți devenea aproape ireală. Șaua ardea ca focul. Mișcarea hățurilor făcea calul să spumege. Animalul își lingea zăbala și din cînd în cînd scutura din cap încercînd să se ușureze. Căldura din ce în ce mai puternică producea un zumzet ca de cuptor îndopat pînă la refuz cu cărbuni. Trunchiurile stejarilor trosneau. Pe pămîntul de la marginea pădurii, uscat și gol ca o podea de biserică, inundat de această lumină albă fără strălucire, dar care te orbea prin pulverizarea ei, copitele calului lăsau lungi dîre negre. Drumul, care șerpuia opintindu-se din ce în ce mai tare, pentru a se cățăra printre stînci bătrîne acoperite de licheni albi, își scotea uneori capul la soare. Atunci, în cerul de cretă se deschidea un fel de hău de-o fosforescență neînchipuită, de unde îți venea o dogoare de cuptor vîscoasă, în care vedeai parcă clocotind ceva gras și lipicios. În această zăpușeală orbitoare, copacii imenși dispăreau ; mari porțiuni de pădure, înghițite de lumină, se înfățișau doar ca

niște vagi frunzișuri de cenușă, lipsite de contururi, nedeslușite forme aproape transparente pe care căldura le acoperea brusc cu o lentă vîltoare de vîscozități lucitoare. După aceea drumul o lua spre apus și, redus pe neașteptate la dimensiunile unei cărări pentru catîri, era năpădit de arbori năprasnici și vii, cu trunchiurile sprijinite pe stîlpi de aur cu ramurile răsucite pe lujere de aur scrîșnitoare, cu frunzele nemișcate, aurite în întregime, ca niște oglinjoare încrustate cu fire subțiri de aur, care îi tiveau toate contururile.

Cu timpul, Angelo începu să se mire că nu vede nimic în jurul lui decît lumină. S-ar fi așteptat să întîlnească măcar o șopîrlă sau vreun stol de corbi cărora le place căldura asta de piatră dogorind în soare, cînd stau la pîndă în vîrf de ram, ca pe timp de ninsoare. Își amintea de manevrele de vară pe colinele din Garbia ; nu mai văzuse niciodată un asemenea peisaj cristalin, un asemenea *glob de pendulă,* o asemenea fantasmagorie minerală (pînă și copacii păreau tăiați în fațete și plini de prisme ca un cristal-de-stîncă). Era năucit de vecinătatea acestor caverne inumane. „Abia m-am despărțit de umerii goi ai femeii care mi-a dat o cafea ! își spunea el. Și iată-mă într-o lume mai depărtată de acești umeri goi decît luna sau decît cavernele fosforescente din China, lume în stare de altminteri să mă ucidă. Ei, își urmă el gîndul, asta e lumea în care trăiesc ! La Garbia aveam micul meu stat-major și instrucția, la care trebuia să fii cu mare băgare de seamă, dacă nu voiai să fii mustruluit de generalul San Giorgio, care avea niște mustăți grozave și un limbaj de grăjdar. Iată ce mă despărțea de restul lumii și îmi îngăduia să pierd din vedere aceste tufișuri de tetraedre. Iată, poate, scopul suprem al acestor principii măreție : de a avea, pur și simplu, un mic stat-major și un general spurcat la gură, terorizat de gîndul că ai putea fi închis sub un glob de pendulă, unde o nebunie cît de mică a luminii te poate ucide. În soare sălășluiesc războinicii lui Ariosto. De aceea, toți cei care cred că e ceva de capul lor încearcă să capete greutate în propriii lor ochi adăpîndu-se cu principii sublime.“ Cu toate acestea, dansul mai ușor decît zborul unui fulg al

acestor copaci, dintre care cel mai mic — socotea el — nu poate cîntări mai puțin de o sută de mii de kilograme, care se piteau sau alunecau în lumină mai sprinteni ca păstrăvii în apă, îl neliniștea. Se grăbea să ajungă în vîrful colinei celei mari, cu speranța unei cît de slabe adieri.

Amăgire. Era un loc pustiu, unde lumina și căldura te izbeau cu și mai multă neîndurare. Puteai vedea tot cerul de cretă de-o albeață totală. Zarea era o unduire îndepărtată de coline albăstrui. Angelo se îndrepta spre un masiv cenușiu foarte înalt, cu multe ridicături și totuși rotund. Ținutul care-l despărțea încă de acest munte era presărat cu stînci înalte, asemănătoare unor pînze de corabie, stropite ici-colo de pete verzi, pe povîrnișul cărora cîteva cătune stăteau agățate ca niște cuiburi de viespi. Malurile de care se sprijineau aceste stînci, de unde ieșeau aproape golașe, erau acoperite cu păduri de stejari și de castani. Văi mititele cărora li se puteau vedea istmurile și golfurile șerpuiau la picioarele lor, gălbui, sau chiar mai albe decît cerul. Totul vibra și era deformat de lumina intensă și de căldura cleioasă. Nori de praf, de fum sau de ceață, pe care pămîntul îi exala sub sulițele soarelui, începeau să se înalțe ici și colo, de pe miriștile unde recolta fusese strînsă, de pe micile stoguri de fîn, de culoarea limbilor de foc, și chiar din pădurile unde simțeai că zăduful e pe cale să pîrjolească ultimele ierburi proaspete.

Drumul nu se mai hotăra să coboare, gonind pe creasta colinei, altminteri foarte largă, aproape un podiș unduios, ancorată la dreapta și la stînga în povîrnișurile domoale ale colinelor mai înalte. În sfîrșit intră într-o pădure de stejari tineri, nu mai înalți de doi sau trei metri, la poalele cărora se întindea un covor de cimbru. Pașii calului stîrniră un miros puternic, pe care, după un timp, aerul nemișcat și greu îl făcu să devină grețos. Întîlneai totuși și pe-aici urme de viață omenească. Pe alocuri, cîte-o cărare veche, acoperită de aceleași ierburi de vară de-un alb de culoarea cretei, se împreuna cu drumul, dar, făcînd imediat cale-ntoarsă în mica pădurice, își acoperea urmele, deși avea în tot cazul aerul că duce undeva. În sfîrșit, printre copăcei, Angelo zări o stînă cu pereții de culoarea pîinii și acoperită cu *lauze* — niște pietroaie plate și foarte

grele. Angelo coti spre stînă. Gîndea să găsească acolo un pic de apă pentru cal. Stîna, ai cărei pereți aveau contraforturi, ca pereții unei biserici, sau ai unei fortărețe, n-avea nici un fel de fereastră și, fiind întoarsă cu spatele la drum, nu i se vedea nici ușa. În ciuda gradului său cumpărat „ca de doi bani piper", cum spunea el cu amărăciune în clipele de sinceritate, Angelo era de meserie ostaș și, ca ofițer însărcinat cu aprovizionarea, avea instinct. Băgă de seamă că, apropiindu-se de stînă, clădirea răsună de pașii calului. „E goală, își zise, și părăsită de mult." Într-adevăr, adăpătoarele lungi din lemn lustruit, așezate pe pietre, erau uscate și albe ca niște oase. Dar pe poarta larg deschisă venea puțină răcoare și un miros plăcut de bălegar uscat de oaie. Deși stîna i se păruse nelocuită, făcînd cîțiva pași spre clădire, Angelo auzi dinăuntru un bîzîit puternic ca o bubuitură și văzu mișcîndu-se în umbră un fel de perdea galbenă, grea. Calul pricepu o secundă înaintea lui că stîna adăpostește roiuri de albine sălbatice și o luă la goană, în galop, spre pădure. Drumul cotit îl readuse într-un loc de unde se vedea din nou stîna care, situată pe-o ridicătură de cîțiva metri, depășea vîrfurile micilor stejari albi. Albinele ieșiseră pîlcuri-pîlcuri. La lumina zilei, păreau negre ca niște picături de smoală. Ieșeau ca un fum pe poarta cea mare și din cele două mari ochiuri de geam, ca din orbitele și fălcile unui craniu care zăcea cine știe de cînd în pădure.

Mult după asta, nevoia de-a găsi apă deveni tot mai imperioasă. Drumul urma mereu aceeași nesfîrșită creastă aridă. În surescitarea din dimineața aceea, Angelo uitase să-și întoarcă ceasul. După socoteala lui, trebuia să fi străbătut cel puțin patru leghe. Încercă să ghicească ora după soare, dar nu se vedea nici un soare, ci numai o lumină orbitoare care venea din toate părțile cerului. În sfîrșit, drumul se hotărî să coboare și, după o cotitură, Angelo simți deodată pe umeri o adiere care-l făcu să ridice ochii : intrase sub frunzișul de-un verde închis al unui fag înalt ; lîngă fag se aflau patru plopi uriași și scînteietori, care nu i se părură reali decît după ce auzi freamătul frunzelor, care, fără nici o pală de vînt, tremurau și produceau un foșnet ca o apă. Îndărătul acestor copaci se mai afla o

mirişte, nu numai secerată, dar de pe care snopii fuseseră strînşi şi unde, chiar în aceeaşi dimineaţă, fuseseră răsturnate cîteva brazde. În vreme ce Angelo, fără să ştie ce face, îşi oprea calul, care muşca zăbala şi încerca s-o ia din loc, observă că lanul se prelungeşte în dosul unei sălcii, iar dintre aceste sălcii văzu ieşind trei măgăruşi înhămaţi la un plug. Pînă la urmă, calul îl purtă în trap iute spre un desiş de paltini, plopi şi sălcii, şi abia avu răgazul să vadă în treacăt că ţăranul e îmbrăcat în sutană.

Fîntîna se afla în desiş, la marginea drumului. Dintr-un jgheab gros, o apă de culoare vînătă curgea domol într-o troacă înroşită de muşchi. De acolo pornea un pîrîu care uda nişte pajişti în mijlocul cărora se afla o clădire lungă, cu un etaj, austeră şi foarte curată, proaspăt tencuită, cu obloanele vopsite de curînd, şi mai tăcută chiar decît fîntîna.

Cînd ochii i se mai obişnuiră cu întunericul, Angelo zări, la cîţiva paşi de el, de cealaltă parte a drumului, la picioarele unui copac, un călugăr. Era un om slab şi fără vîrstă, cu faţa la fel de roşcată ca sutana pe care o purta şi cu nişte ochi scăpărători.

— Ce loc minunat ! zise Angelo voind să pară nepăsător şi săltîndu-se în şa.

Călugărul nu-i răspunse. Se uita cu ochii săi luminoşi la cal, la raniţă şi, mai ales, la cizmele lui Angelo, care se simţea stînjenit şi găsea că e prea răcoare sub copaci. Descălecă, trase calul de hăţuri şi porni alături de el în bătaia soarelui. „Dacă stai acolo, îşi zise el ca o justificare, poţi răci. Apa pe care am băut-o ne-a făcut bine şi sîntem în stare să răbdăm de foame încă o leghe sau două.“ Îl impresionase capul acela uscat, de jivină, şi mai ales vinele gîtului, atît de îngroşate că păreau nişte funii care legau capul de rasa călugărească. „Şi cine ştie cîte roiuri de albine...“ îşi zise el, cînd, la două-trei sute de paşi în faţa lui, zări o casă care era în mod vădit un han (i se vedea şi firma), iar deasupra capului un stol mare de corbi, care se îndrepta spre nord.

— Salut, caporale ! i se adresă hangiul. Am toate cele de trebuinţă pentru cal, dar pentru dumneata o să fie mai greu, afară de cazul că te mulţumeşti cu mîncarea mea şi,

făcîndu-i cu ochiul, ridică capacul de pe-o cratiță în care fierbeau înăbușit niște prepelițe împănate cu slănină, deasupra unui strat de ceapă și pătlăgele roșii. Nu te poți aștepta la cine știe ce într-o pădure. Și, ții mult la mantaua dumitale ? îl întrebă cu ochii pironiți pe frumoasa redingotă de vară a lui Angelo. Scaunele mi le-au cam prăpădit popii, și paiele o să muște ca oțetul din postavul ăsta ales.

Omul era fără cămașă, purtînd direct pe piele o vestă roșie de surugiu de poștalion. Părul stufos de pe piept îi ținea loc de cravată. Își puse, însă, un vechi chipiu de polițist ca să se ducă să zvîrle două căldări de apă peste picioarele calului. „E un fost soldat", își spuse Angelo. După o asemenea căldură înnebunitoare, nimic nu i-ar fi priit mai mult calului. „Francezii ăștia, continuă el, nu-și vor lua niciodată gîndul de la Napoleon. Iar acum, cînd nu se mai pot bate decît cu țesătorii care-și reclamă dreptul de-a mînca o dată pe săptămînă carne, își iau catrafusele și se oploșesc prin păduri, visînd un nou Austerlitz, decît să strige «Trăiască Ludovic-Filip» pe spinarea muncitorilor. Omul ăsta fără o cămașă pe el nu așteaptă decît un prilej pentru a deveni regele Neapolului. Iată în ce constă deosebirea dintre cei de dincolo și cei de dincoace de Alpi. Ne lipsesc antecedentele, și-asta ne face sfioși."

— Știi ce-aș face în locul dumitale ? zise hangiul. Aș desface ranița și-aș pune lucrurile în odaie, pe două scaune.

— Doar nu sînt hoți pe-aici, răspunse Angelo.

— Eu ce crezi că sînt ? făcu hangiul. Ispita face pe hoț.

— Las-că am eu leac pentru ispită, replică scurt Angelo.

— Mă faci să rîd, răspunse hangiul. Tare-mi plac mie neguțătorii ăștia care-s gata oricînd să taie și să spînzure. Hai să-i tragem un gît de poșircă ! și-l bătu pe Angelo pe umeri cu mîna-i grea.

Faimoasa poșircă era un vinișor roșu-deschis, destul de gustos.

— Călugării din mănăstire bat cîte-un sfert de leghe prin pădure ca să-și soarbă *litrișoara,* zise hangiul.

— Credeam, răspunse Angelo cu naivitate, că nu beau decît apă din acea preafrumoasă fîntînă, pe care o au la

marginea drumului, sub platani. Și, de altminteri, li-e îngăduit să vină aici și să bea vin ?

— Dac-o iei așa, zise omul, nu li-e îngăduit nimic. Și-apoi, e îngăduit oare unui subofițer din Regimentul 27 infanterie ușoară s-o facă pe hangiul la marginea unui drum pe care nu trec decît vulpile ? Stă scris ceva de felul ăsta în Drepturile Omului ? Călugării ăștia sînt băieți de treabă. Se mai aud cînd și cînd dangăte de clopot, dar adevărata lor ocupație e munca cîmpului. Și să știi că fac treabă, nu glumă. Dar ai mai văzut dumneata țăran să scuipe în poșircă ? De altfel, mai-marele lor a zis : „Beți, acesta este sîngele meu". Singurul lucru pe care l-am făcut e c-am trimis-o acasă pe nepoată-mea. Nu le prea venea la socoteală. Din pricina fustei, se-nțelege. Te rîcîie, cînd porți fustă din convingere, să vezi pe cineva care-o poartă de nevoie. Acu sînt singur-singurel în toată hardughia asta ; ce-mi pasă mie dacă din cînd în cînd călugării dau de dușcă cîte-o litrișoară ! Toată lumea e mulțumită. Nu-i ăsta lucrul de căpetenie ? Oh ! de altminteri, urmă el, se poartă ca niște domni. Nu vin niciodată pe drumul mare. Fac un ocol prin pădure, și asta-i mare lucru cînd te arde setea, în chip de penitență și alte farafastîcuri, în care sînt mai tari ca mine. Și intră pe din dos, că las totdeauna ușa de la grajd deschisă — o adevărată umilință pentru cei ce țin cît de cît la fala lor. Oricum : cine-ar fi zis că într-o zi o să fiu ospătar ?

Angelo căzuse adînc pe gînduri. Își dădea seama că, locuind de unul singur în mijlocul pădurilor acelora tăcute, simți desigur nevoia să mai vezi pe cineva prin preajmă și să schimbi o vorbă, două cu primul venit. „Fiindcă îmi plac oamenii de rînd, își spunea el, sînt și eu ca subofițerul ăsta de la marginea drumului, pe unde nu trec decît vulpile. Dragostea e un lucru caraghios. Mi se va spune : «Ia mai slăbește-ne ! Adevărul sălășluiește în umerii goi ai femeii care ți-a dat cafea. Erau tare frumoși, și gropițele te îmbiau, deși femeia era cam arsă de soare. Ce vrei mai mult ? Ai strîmbat din nas mai adineaori, cînd ai dat de fîntînă, sau chiar de umbra răcoroasă a fagului și de plopii aceia care sclipeau atît de

frumos ?» Dar iată că și cu fagul și fîntîna poți fi egoist. Cine-o să mă învețe să fiu egoist ? Fără doar și poate că omul ăsta cu vesta roșie purtată direct pe corp e mai mult decît senin, și e în stare să vorbească despre tot ce-i poftește inima cu primul venit.“ Angelo fusese foarte impresionat de liniștea pădurilor.

— N-am sufragerie, îi spuse în cele din urmă acest om senin, și-mi iau de obicei gustărica pe masa de marmură pe care-o vezi colo. Gîndesc c-ar fi nu știu cum dac-am mînca la două mese separate. Mai ales c-ar trebui să mă ridic în fiecare clipă să te servesc. Ai avea ceva împotrivă dac-am pune tacîmurile la aceeași masă ? Pot să stau și deoparte, dacă-ți face plăcere, dar sînt singur, și... (cuvîntul acesta îl făcu pe Angelo să se hotărască).

Pînă la urmă s-a aranjat să-i fie plătit și vinul pe care-l va bea el.

De altminteri, se purtă foarte bine ; deprinsese obiceiul, în tabere, să mănînce fără să se murdărească pe piept.

— Hanurile de felul ăstuia pe care-l ai dumneata, zise Angelo, au văzut multe. În locuri din astea se află întotdeauna un cuptor în care sînt arse cadavrele și un puț în care sînt aruncate oasele.

— Cuptor am și eu, dar puț nu, zise omul. Ia seama, urmă el, că oasele pot fi foarte bine îngropate în pădure, unde nici dracu n-are ochi să vadă ce se petrece.

— În starea de spirit în care mă aflu, zise Angelo, nimic nu m-ar încînta mai mult ca o aventură de genul ăsta. Oamenii sînt alcătuiți dintr-o plămadă foarte curioasă ; cred că nu-i nevoie s-o mai spun unui subofițer care-a avut cinstea să facă parte din Regimentul 27 infanterie ușoară. Dar am atîtea de discutat cu mine însumi pe niște teme deosebit de complicate, încît m-aș simți deosebit de ușurat dacă aș fi atacat de niște vlăjgani hotărîți și cumpliți, care-ar rîvni la punga mea și n-ar putea scăpa de muncă silnică sau chiar de ghilotină decît luptînd împotriva mea pe viață și pe moarte. Cred c-aș primi lupta cu plăcere, chiar pe scara îngustă pe care-o văd colo jos și unde e totuși greu să arăți tot ce

știi. Mi-ar plăcea chiar să mă aflu într-o odaie din pod, a cărei ușă nu se poate încuia și să-i aud pe ucigași cum urcă în picioarele goale ; să-mi spun că n-am de tras decît două focuri de armă și că pe urmă va trebui să mă descurc cu un pumnal bine ascuțit, de care nu mă despart niciodată...

Vorbele lui fuseseră pline de melancolie. Era cît se poate de serios. „Iată, își spuse el, singurul fel de-a vorbi de dragoste fără ca cineva să-și bată joc de mine."

— Gura zice multe, îi luă vorba hangiul, dar cred că în asemenea clipe nu-ți vine de fel să faci haz.

Totuși, deoarece Angelo stăruia cu un fel de înfocare mohorîtă, îi turnă un pahar de vin și-i vorbi cu înțelepciune și bun-simț despre anii tinereții, prin care a trecut toată lumea, cea mai bună dovadă că există și primejdii din care ieși teafăr. „Mă fac sihastru, își spuse Angelo. Și de ce nu ? O mică livadă, viță-de-vie și poate o sutană care, de fapt, e-un veșmînt comod. Și niște vine tare uscate, care să-mi lege capul de sutană. Asta face, în tot cazul, o impresie foarte puternică, și cineva care se teme de ridicol mai mult decît de orice pe lume e, în felul acesta, pe deplin apărat. Iată, poate, un mijloc de-a fi liber !"

Cînd fu la plată, omul își pierdu toată înțelepciunea și se porni literalmente să cerșească cîțiva gologani. Nu mai pomeni nici un cuvînt despre Regimentul 27 infanterie ușoară, folosind în schimb din belșug cuvîntul *singur*. Băgase de seamă că, de fiecare dată, la auzul acestui cuvînt, Angelo îl privea cu ochi mai blînzi. Dobîndi cu mare ușurință cele dorite și își puse chipiul de polițist pentru a avea plăcerea să-l scoată și să-l țină în mînă în timp ce-l petrecea pe Angelo la locul de încălecare.

Ceasul arăta aproape unu după-amiază și căldura era amară ca fosforul.

— Să nu mergi prin soare, zise hangiul (ceea ce i se păru o teribilă ironie, pentru că nu vedeai pic de umbră nicăieri).

Angelo avea impresia, cu fiecare pas al calului, că intră în cuptorul de care vorbise mai înainte. Valea prin care mergea era foarte îngustă, plină cu desișuri de stejari pitici ; pereții stîncoși, care se prăvăleau asupra ei, erau ca pereții unui cuptor încins. Lumina, fină pulverizare iritantă, își freca glaspapirul ei de Angelo și de cal, care moțăiau ; de copacii mititei pe care-i făcea să dispară rînd pe rînd în aerul consumat, a cărui urzeală deasă tremura, amestecînd pete de-un galben gras cu altele roșietice și cu imensi pereți de cretă, unde era cu neputință să distingi ceva. De-a lungul întortocheatelor stînci înalte se prelingea duhoarea cuiburilor putrezite, părăsite de ulii. Povîrnișurile revărsau în vale mirosul fad al tuturor mortăciunilor din cercul larg al colinelor spălăcite. Bușteni și piei, mușuroaie de furnici, mici cuști toracice cît pumnul, schelete de șerpi — crîmpeie din niște lanțuri de argint — grămezi de muște moarte aidoma unor ciorchini de stafide, arici morți, ale căror oase păreau laptele castanelor în coaja lor țepoasă, hălci amenințătoare din trupurile unor mistreți, împrăștiate pe largi arii de agonie, arbori mistuiți din creștet pînă la rădăcină, plini de rumeguș pînă-n vîrful ramurilor, ținuți în picioare doar de aerul dens, hîrci de șoimi prăbușite printre crengile stejarilor și bătute de soare, sau mirosul acru al sevei pe care căldura îl făcea să țîșnească din crăpăturile trunchiurilor de păducel sălbatic.

Toată barbaria asta exista nu numai în somnul roșu al lui Angelo. Colinele nu mai cunoscuseră nicicînd o astfel de vară. De altfel, în ziua aceea, același pîrjol începuse să se reverse în valuri încă de la început năprasnice asupra regiunii de miazăzi : asupra pustietăților Vărului, unde stejarii pitici se porniseră să trosnească, asupra fermelor pierdute de pe întinsul podișurilor, unde pîlcurile de porumbei luară pe dată cu asalt sacalele cu apă, asupra Marsiliei, unde canalele de scurgere începură să fumege. La Aix, în miezul zilei, liniștea de după-masă era atît de mare încît, pe bulevarde, fîntînile se auzeau ca în timpul nopții. La Rians, încă de la nouă dimineața, căzură doi oameni bolnavi : un căruțaș care avu un atac chiar la intra-

rea în oraș ; fu dus într-o cîrciumă, așezat la umbră și i se luă sînge, dar nu-și recăpătase încă graiul ; și o tînără de douăzeci de ani, care, aproape la aceeași oră, se scăpă deodată pe ea, în picioare, lîngă fîntîna de unde tocmai băuse ; încercînd să fugă pînă acasă, la doi pași distanță, căzu grămadă în prag. La ora cînd Angelo moțăia pe cal, se spunea c-a murit. La Draguignan colinele răsfrîng căldura în cazanul în care e situat orașul ; era cu neputință să pui capul jos : tuturor ferestrelor mici ale caselor care, pe timp normal, îngăduie odăilor să rămînă răcoroase, îți venea acum, cînd era atît de cald, să le mărești deschizătura printr-o lovitură de cazma, ca să poți respira. Toți oamenii ieșiră pe cîmp ; nici un izvor, nici o fîntînă ; mîncau pepeni și caise, calde de parcă le-ar fi copt cineva ; stăteau culcați pe burtă în iarbă.

Și la Valette se mîncau de zor pepeni și, chiar în clipa cînd Angelo trecea pe sub stîncile care exalau o duhoare de ouă stricate, tînăra doamnă de Théus cobora în fugă, în plin soare, treptele castelului, spre a se duce în sat unde, pare-se, una din femeile de la bucătărie, care coborîse cu o oră mai înainte (chiar în clipa cînd hangiul, bătrîna pramatie, îi spunea lui Angelo : „Nu umbla prin soare"), căzuse grav bolnavă. Acum (în timp ce Angelo își urma, cu ochii închiși, drumul torid printre coline) femeia de la bucătărie era moartă ; se credea c-a avut o criză de apoplexie, pentru că i se înnegrise toată fața. Tinerei doamne i se făcu rău din pricina căldurii, a mirosului de cadavru, a feței înnegrite. Simți nevoia să se ducă în dosul unui tufiș și să verse.

Se mîncau pepeni cu nemiluita în valea Ronului. Valea mărginea spre răsărit ținutul coclit pe care-l străbătea Angelo. Se află acolo, datorită fluviului, desișuri foarte înalte, sicomori, platani de treizeci de metri înălțime și mai bine, fagi luxurianți cu coroana încovoiată, foarte frumoși și foarte răcoroși. În anul acela nici nu fusese iarnă. Omida bradului mîncase ăcele tuturor pădurilor de pini ; dezgolise pînă și tuia și chiparoșii, ba se adaptase chiar pentru a putea devora frunzele sicomorilor, platanilor și fagilor. De pe înălțimile Carpen-

tras, de-a lungul a sute de leghe pătrate pe care se vedeau numai schelete de arbori, cu frunzișuri zdrențuite și pîrjolite, purtate de vînt, se puteau zări meterezele Avignonului ca un torace de bou curățat de furnici. Arșița ajunsese și acolo exact în aceeași zi și, chiar de la început, făcu să se prăbușească trunchiurile celor mai bolnavi copaci.

În gara din Orange, călătorii dintr-un tren care venea de la Lyon bătură din răsputeri în ușa compartimentului să li se deschidă. Crăpau de sete ; mulți vomitaseră și se zvîrcoleau în crampe. Mecanicul veni cu cheia, dar, după ce deschise două uși, nu mai avu puteri s-o deschidă și pe-a treia și se duse mai încolo să-și sprijine fruntea de-o balustradă, alături de care, pînă la urmă, se prăbuși cu totul. Cînd îl luară de-acolo, mai avu puterea să spună că trebuie decuplată numaidecît locomotiva, care risca să ia foc sau să sară în aer. Pînă una-alta, spunea, trebuie întoarsă în mare grabă a doua manivelă spre stînga, pînă la capăt. În timpul acesta, călătorii din al treilea compartiment băteau cu furie în ușa zăvorîtă.

În orașele și satele de pe tot întinsul văii aceleia se aflau cantități enorme de pepeni. Căldura le fusese prielnică. Era cu neputință să te gîndești la mîncare ; numai cînd îți aminteai de pîine sau de carne ți se întorcea stomacul pe dos. Oamenii mîncau pepeni. Asta îi făcea să bea ; limbi lungi de mușchi ieșeau din țevile fîntînilor. Aveau o poftă turbată să-și clătească gura. Praful care ploua din crăcile prăbușite ale unor arbori și cel ce se ridica din pășunile albe ca zăpada, unde fînul, devenit scrum, era strivit sub greutatea aerului, irita gîtlejurile și nările ca polenul de platan. Străduțele din jurul sinagogii erau acoperite de sîmburi de pepene. Oamenii mai mîncau și roșii crude. Era prima zi, iar toate rămășițele acestea putrezeau repede. În seara acelei prime zile începură să putrezească, iar noaptea care urmă fu mai caldă decît ziua. Pentru moment, țăranii aduseseră la Carpentras cincizeci de căruțe pline cu pepeni verzi, uriași. La ora unu după prînz, treizeci de căruțe goale se întoarseră la bostănăriile situate chiar lîngă zidurile orașului. În vreme ce, la treizeci de leghe spre apus de Carpentras, Angelo, pe jumătate adormit, se lăsa dus de cal prin tre-

cătorile dezgustătoare din pricina arșiței și a duhorii de ouă stricate, cojile de pepene începură să se adune grămadă pe strada principală și chiar pe străzile din preajma subprefecturii, bibliotecii, jandarmeriei regale și hotelului „Lion", cel mai frecventat din localitate ; în oraș intrau mereu căruțe pline cu pepeni ; un medic lua cîteva picături de elixir *paregoric* [1] pe-o bucățică de zahăr ; și la diligența pentru Blovac, care trebuia să pornească la ora două, încă nu se înhămaseră caii.

La fel ca pe cîmp, în orașe și în sate lumina acestei vipii era la fel de misterioasă ca și ceața, făcînd ca, de pe o parte a străzii, să nu se vadă zidurile caselor aflate pe partea cealaltă. Reverberația fațadelor inundate de soare era atît de intensă, încît umbra din fața lor te orbea. Formele își pierdeau conturul în aerul vîscos ca un sirop. Oamenii umblau ca amețiți de băutură, și beția nu le venea din stomac, unde miezul și apa din pepenii mistuiți la repezeală gîlgîiau, ci de la acea ștergere a contururilor, care muta din loc ușile, ferestrele, zăvoarele, perdelele și storurile de rafie, modifica înălțimea trotuoarelor și locul pietrelor din caldarîm, iar la toate acestea se adăuga și faptul că lumea mergea cu ochii pe jumătate închiși și, ca în cazul lui Angelo, îndărătul pleoapelor lăsate, colorate de soare într-un roșu-aprins, toate dorințele plăsmuiau imagini de ape clocotitoare, în care simțeai cum te împotmolești.

În felul acesta, chiar din primele zile, mulți bolnavi trecură neobservați. Nu se ocupa nimeni de ei decît atunci cînd nu mai aveau puterea să ajungă acasă și cădeau în plină stradă. Și nici atunci totdeauna. Dacă se prăvăleau cu fața-n jos, se putea crede că dorm. Numai cînd, rostogolindu-se pe jos, sfîrșeau prin a rămîne lungiți pe spate și li se vedeau chipurile înnegrite, se isca îngrijorarea. Și nici în asemenea cazuri întotdeauna, deoarece arșița și visele acelea de beție făceau ca egoismul să sporească. Iată de ce, în acea primă zi — și anume exact în vreme ce Angelo visa, îndărătul pleoapelor înroșite, la hîrcile de șoimi negri prăbușite printre crengile stejarilor înalți — nu s-au înregistrat, cu totul, decît

[1] Calmant pe bază de opiu.

foarte puțini bolnavi. Un medic evreu, anunțat de un rabin, îngrijorat mai ales de primejdia necurăteniei, veni să examineze trei cadavre prăbușite chiar în pragul sinagogii (îți venea să crezi că încercaseră să intre în templu pentru a găsi puțină răcoare). În după-amiaza aceea, la Carpentras, nu se dăduse decît de două ori alarma, dacă-l punem la socoteală și pe vizitiul diligenței de Blovac, în cazul căruia a fost, de altfel, greu să deosebești vina absintului de cea a zădufului (era un bărbat foarte voinic, la care setea și foamea constituiau imperative categorice, și care, după ce luase masa la han — fusese, fără îndoială, singurul din tot orașul care mîncase la prînz — înfulecînd un castron plin cu măruntaie, băuse șapte absinturi, unul după altul, în loc de cafea).

La Orange, Avignon, Apt, Manosque, Arles, Tarascon, Nîmes, Montpellier, Aix, la Valette (unde totuși moartea bucătăresei marcase începutul unei tăceri impresionante), la Draguignan și pînă la țărmul mării, abia dacă (dar de la începutul după-amiezii, ce-i drept; atunci cînd Angelo, în moțăiala lui, legănat de mersul calului, simțise că-i vine să verse) abia dacă existaseră motive de îngrijorare în legătură cu vreun mort sau doi în fiecare localitate, sau cu vreo cîteva indispoziții mai mult sau mai puțin grave, puse toate pe socoteala pepenilor și roșiilor pe care oamenii le mîncaseră pretutindeni, fără nici o socoteală. Bolnavii erau tratați cu elixir *paregoric* pe bucățele de zahăr.

La Toulon un medic-inspector al marinei de război stărui să fie primit, încă de la ora două după-amiază, de către ducele amiral de T., comandantul pieței. Fu rugat să revină pe la șapte seara. Medicul-inspector se purtă într-un mod cît se poate de necuviincios, mergînd pînă acolo încît ridică, fără să țină seama de locul unde se afla, glasul în anticameră. În cele din urmă fu dat pe ușă afară de-un aspirant, care observă că are o față răvășită și un fel de nevoie neînfrînată de-a vorbi, pe care medicul și-o înăbușea punîndu-și mîna la gură. Aspirantul își ceru scuze. Medicul-inspector zise: „Treaba voastră!" și plecă.

La Marsilia nu se vorbea de altceva decît de acea groaznică duhoare de canal. În cîteva ore, apa din Vieux-

Port devenise densă, neagră și mohorîtă ca păcura. Orașul era mult prea populat ca să-i poți distinge pe medicii care, de la primele ore ale după-amiezii, începuseră să circule în cabriolete. Unii aveau o mină foarte gravă. De altfel, mirosul acela grozav de excremente le dădea tuturor o înfățișare tristă și gînditoare.

Drumul pe care pășea calul lui Angelo nimeri într-una din acele stînci de forma unei pînze de corabie română, și el porni s-o ocolească în direcția unui sat pitit între stînci ca un cuib de viespi. Angelo simți schimbarea de ritm în pasul calului ; se trezi și băgă de seamă că urcă printre mici terase de pămînt cultivat, sprijinite de ziduri scunde din piatră albă și mărginite de niște chiparoși deosebit de funebri. Satul era pustiu ; între zidurile ulicioarei simțeai că-ți pierzi răsuflarea ; reflexele luminii te amețeau. Angelo descălecă și-și trase calul sub un fel de adăpost format de-o boltă pe jumătate dărîmată de lîngă biserică. Te trăsnea, de cum intrai, mirosul de găinaț ; tavanul boltei era tapisat cu cuiburi de rîndunele, din care se prelingea un lichid cafeniu ; dar umbra, deși nu destul de deasă, răcori ceafa încinsă de soare a lui Angelo, peste care-și trecea mîna tot timpul. Stătea acolo de-un sfert de oră și mai bine, cînd, în fața lui, de cealaltă parte a ulicioarei, zări o ușă deschisă și, adînc de tot, în umbra neagră, un fel de bluză sau cămașă, care se mișca încet. Traversă ulicioara și se duse să ceară puțină apă. Era o femeie nițeluș ametită, leoarcă de sudoare, care abia își trăgea răsuflarea. Îi spuse că nu mai are apă ; porumbeii murdăriseră rezervoarele ; ar putea încerca, cel mult, să-i dea de băut calului. Dar animalul adulmecă cu scîrbă în găleată, își înmuie nările și împroșcă în soare o ploaie de picături fine.

Femeia avea pepeni. Angelo mîncă trei. Cojile le dădu calului. Femeia avea și pătlăgele roșii ; dar spuse că legumele dau fierbințeală ; că nu pot fi mîncate decît fierte. Angelo mușcă cu atîta înfocare dintr-o roșie crudă, încît zeama țîșni pe frumoasa-i redingotă. Nici nu se sinchisi. Începea să i se mai potolească setea. Îi dădu vreo două-trei roșii și calului, care le înfulecă la repezeală. Femeia spuse că în urma unor atare vitejii i se îmbolnăvise băr-

batul, care zace, cuprins de fierbințeală, de ieri. Angelo zări într-un ungher al încăperii un pat pe care fuseseră îngrămădite o cuvertură groasă, cu flori, și o plapumă de puf din care abia se zărea capul bolnavului. Femeia spuse că bărbatu-său nu mai izbutea să se încălzească. Fapt pe care Angelo, în sinea lui, îl socoti straniu și, fără îndoială, de rău augur. De altfel, omul era vînăt la față. Femeia spuse că acum nu-l mai durea nimic, dar că se zvîrcolise toată dimineața în crampe și că asta-i venise cu siguranță de la roșii, căci nu voise s-o asculte și făcuse, ca și Angelo, după capul lui.

După ce se odihni aproape o oră în încăperea aceea, în care, pînă la urmă, își aduse și calul, Angelo porni din nou la drum. Lumina și arșița se aflau tot acolo, la ușă. Nu-ți venea să crezi că se va mai lăsa vreodată înserarea.

Asta se petrecea tocmai atunci cînd medicul-inspector al marinei spunea : „Treaba voastră !“ și pornea înapoi spre Toulon. Tocmai atunci cînd după ce medicul evreu, întors în grabă acasă, stătuse de vorbă cu soția lui și pregătise o valijoară pentru ea și pentru fetița lor de doisprezece ani, femeia aceea grasă, cu ochi bovini și nas acvilin, părăsea Carpentras cu diligența de Vaison, cu indicația de-a porni neîntîrziat mai departe, cu o trăsură închiriată, pînă la Dieulefit sau chiar la Bordeaux. Femeia își întoarse privirea de la orașul unde-i rămînea soțul și, cu un deget pe buze, porunci tăcere fetiței care, așezată în fața ei, holba ochii mari și transpira. În clipa aceea, Angelo, între dealurile acelea înalte, contempla splendorile barbare ale cumplitei veri : stejari pîrjoliți, castani uscați de arșiță, pășuni jalnice de culoarea coclelii, chiparoși în frunzișul cărora lucea uleiul candelelor funebre, neguri de lumină care desfășurau în jurul lui, ca un miraj, un covor decolorat de soare, în a cărui urzeală străvezie plutea și tremura desenul, acum cenușiu, al pădurilor, satelor, colinelor, muntelui, zării, ogoarelor, tufișurilor, pășunilor, aproape cu totul estompat de acest aer care avea culoarea pînzei de sac. În aceeași clipă în care se întreba pentru a suta oară dacă se va mai lăsa vreodată înserarea — întorcînd de o sută de ori privirea spre răsăritul care nu părea că va fi vreodată altfel decît de-un galben pur — timpul se oprise în loc la Valette,

unde bucătăreasa putrezea cu o iuțeală neînchipuită în fața celor cîțiva oameni din sat, plus tînăra doamnă, rămași acolo pentru a-și face datoria față de moartă, care se topea văzînd cu ochii, inundînd patul pe care fusese întinsă, așa îmbrăcată cum se afla. Și, în vreme ce oamenii erau înmărmuriți de procesul rapid al descompunerii, Angelo vedea cum în jurul lui se deschide treptat-treptat zona pădurilor de castani, întreruptă de stînci și de sate, pe care-o văzuse, în cursul dimineții, de pe înălțimea primei coline. Dar, în timp ce dimineața, și de departe, ținutul avea o formă și niște culori cu care te puteai împăca, acum, în lumina aceasta de-o violență nemaipomenită, el se dezintegra în aerul siropos și vibrant. Arborii erau ca niște pete de grăsime care-și lăbărțează formele și culorile, pădurile se topeau ca niște bulgări de slănină. La aceeași oră la care tînăra doamnă, în fața leșului, gîndea : „Sînt doar cîteva ore de cînd am trimis-o jos în sat să-mi cumpere pepeni" ; la care Angelo privea spre răsărit cu nădejdea de a dibui semnele prevestitoare ale sfîrșitului acelei zile, medicul-inspector, nemaiputînd sta locului, urca iarăși strada Lamalgne, o lua pe strada Trois-Oliviers, traversa piața Pavé-d'Amour, intra în strada Montauban, cotea pe strada Remparts, trecea pe strada Miséricorde, unde șiroaie de urină lîncezeau între pietrele pavajului înfierbîntat, cobora strada Oratoire, strada Larmedieu, prin care portul își trimitea, ca răsuflarea unui om ce doarme, duhoarea stomacului său verde, urca strada Mûrier, unde se văzu nevoit să sară peste scursorile unei latrine, și ajunse în strada Lafayette, sub niște platani, unde luă loc, în cele din urmă, pe terasa cafenelei „Duc d'Aumale" și comandă un absint. După prima sorbitură, își spuse că nu e bine să fii mai catolic decît papa. Era vorba doar de un raport ; n-avea decît să-l întocmească pentru a se lepăda de orice răspundere. În fiecare an auzi spunîndu-se : „Nu s-a mai pomenit o asemenea căldură !" Poate nu-i decît o dizenterie banală. Într-un organism măcinat de excese. „Simptom premonitor, simptom premonitor, poftim de judecă cu certitudine cînd ai de-a face cu un organism minat de alcool, de tutun, de femei, de călătorii de-a lungul și de-a latul pămîntului ; ce poate să indice un

asemenea simptom ? Tot ceea ce puteam afirma e că-l socoteam a fi un simptom *prodromal*. Amiralul ar fi făcut o mutră, dacă-l trezeam din somnul de după-masă ca să-i prezint un simptom pur prodromal ! Colapsul. Chiar și colapsul. Organisme șubrezite, în care o dizenterie banală poate căpăta forme... asiatice. Departe de Gange. India, unde căldura scoate la lumină elefanții și norii de muște. Delta Indului. Mlaștini, cincizeci de grade, nici un pic de umbră. Apa care putrezește ca orice materie organică. La urma urmei, orașul ăsta nu miroase așa de urît precum se spune ; mai puțin urît decît mirosea acum șase luni. Dacă nu cumva e chestie de obișnuință. Totuși, simt foarte bine mirosul de absint. Afară numai, dacă duhoarea orașului n-a întrecut măsura. În orice caz, și dizenteria ar putea la fel de bine să întreacă măsura. Raspail ! În slujba umanității ! Foarte frumos, numai că eu sînt medic militar, și-un medic militar are șefi ierarhici. Să comunic cu amiralul printr-un raport care să mă absolve de orice răspundere... dac-aș fi medic civil... dar nu sînt decît o rotiță. Să mă duc, totuși, diseară să-i cer o audiență amiralului. Cu atît mai mult cu cît, pînă diseară, un medic civil ar putea foarte bine să... mai puține măsuri de luat pentru un colaps. Furtună în impasul golfului Bengal. Miasme vătămătoare pe bordul navei *Melpomena*.“ Medicul mai comandă un absint, întrebînd dacă la acesta nu i s-ar putea aduce și puțină apă rece. În vreme ce medicului-inspector i se aducea al doilea absint, la Valette, tînăra doamnă își spunea : „Mi se pare c-a trecut un veac !“ Moartea bucătăresei desființase timpul ; tînăra doamnă era fascinată de lovitura care desființase timpul pentru tînăra servitoare și nimicise, jur împrejur, orice cale de scăpare ; în aceeași clipă, la peste patruzeci de leghe spre nord, Angelo pătrundea tot mai adînc printre colinele înalte, străbătînd niște păduri de castani, niște cîmpuri sterpe, acoperite cu tufe cenușii de țintaur, sub un cer cenușiu. I se părea că se află într-un cazan de plumb clocotitor. Calul înainta ca într-un somn adînc. În vremea asta, la Carpentras, medicul evreu, după ce hotărîse într-o clipă înhumarea neîntîrziată a celor trei cadavre găsite în pragul sinagogii, se întorcea acasă. Îl terorizase pe primar. Era convins că acesta

își va ține gura, cel puțin o zi sau două de-aci înainte. După aceea ? După aceea, ei, bine ! după aceea, nu exista pe lume nimic care să-i împiedice pe oameni să vorbească ; cu atît mai mult cu cît faptele vor vorbi destul de elocvent de la sine. Lucrul principal era de-a nu difuza nimic mai înainte de-a avea deplină siguranță, și asta din pricină că nu trebuie să-i sperii pe oameni niciodată, oricine-ar fi ei. Mai existau mii de alte motive. Își punea întrebarea dacă Rachel va putea închiria o cabrioletă la Vaison. Avea deplină încredere în Rachel ; știa că-i în stare să găsească o cabrioletă. Se felicită că-i venise în minte Bordeaux, situat într-o trecătoare foarte aerisită, bătută de vînt, unde aerul e în necontenită mișcare. Era foarte mîndru că avusese acea prezență de spirit, aproape inconștientă. „Inteligență care funcționează la incitații speciale și pe planuri cu totul desprinse de domeniul afectiv. Ar mai funcționa probabil și în cadavrul meu. Problemă ținînd de nemurirea sufletului sau, poate, numai o chestiune de inteligență atît de abilă în automatisme încît funcționează chiar și atunci cînd omul e cadavru. Așadar, nu universală, ci prerogativă a anumitor indivizi, care s-ar bucura în felul acesta de privilegiul nemuririi sufletului.“ Prepară cîteva mici fiole de laudanum pur ca și sub formă de extract tebaic, cîteva de morfină, de acetat de amoniu, de eter ; fiecare cu o pipetă separată ; o seringă hipodermică pentru clorhidrat de morfină ; o sticluță cu esență de terebentină. În vreme ce doctorul astupa sticla apăsînd foarte hotărît și foarte precis dopul cu degetul, în cătunul în care mîncase Angelo pepenele, omul care dîrdîia sub plăpumi sări din pat, pe burtă, ca un arc de oțel și se rostogoli pînă la picioarele femeii care abia mai respira. Rămase mort pe loc ; pielea neagră a feței, puternic trasă îndărăt de-un spasm îngrozitor, îi scotea în evidență dinții și ochii. Femeia se aplecă asupra lui. Își spuse că e, poate, vreo boală păcătoasă, dintr-acelea care se iau. Mestecă la repezeală un cățel de usturoi. Dădu fuga să cheme vecinele. Soarele își deșerta mai departe ipsosul în stradă, nelăsînd umbrei nici un locșor. Nimic nu mișca spre răsărit, și acolo își îndrepta Angelo din cînd în cînd privirile. Urca mohorîte dumbrăvi de castani cenușii, cobora în vîlcele cenușii, unde pasul

calului ridica fulgi de cenușă, urma șerpuirea vîlcelelor cu pereți de var nestins, urca colnice în mersul adormit al calului, suia pe creste înfierbîntate, trecea pe lîngă păduri de castani și stejari care vărsau valuri de foc. De fiecare dată cînd ajungea pe vîrful unui dîmb, își întorcea privirea spre răsărit, să vadă dacă nu se ivește vreun semn cît de mic al amurgului. Cerul era, la răsărit, la fel de cenușiu ca și la zenit. Putea să privească întreaga boltă fără a fi orbit de soare ; soarele nu era un bulgăr orbitor ; era o pulbere orbitoare răspîndită peste tot ; cerul întreg scînteia. Răsăritul scînteia. Își întoarse privirea spre miazănoapte, încercînd să zărească, pe coasta muntelui înalt, urmele tîrgușorului de munte Banon, către care pornise. Muntele își păstra culoarea cenușie uniformă, aproape la fel de orbitoare ca și cenușiul cerului și în care nu se putea distinge nici cel mai mic amănunt. Angelo își recăpătă sufletul de militar. Se îndrepta spre Banon, în această vară unsuroasă, ca spre un important obiectiv din planul de luptă, printre gloanțele plutoanelor. Îl durea puțin burta. Dureri surde, uneori fulgerătoare, îi zvîrleau în ochi pumni de ipsos mai alb ca cerul. Se gîndea că femeia pe care o văzuse răsuflînd anevoios avusese dreptate cînd îi spusese să se ferească de pepeni și de roșii. Dar, dacă ar fi zărit vreun pepene la marginea drumului, s-ar fi dat jos de pe cal și l-ar fi înfulecat cît ai clipi din ochi. Își zicea, de altfel : „Asta-i în aer. Aerul ăsta vîscos nu-i natural. Mai e în el și altceva decît soare ; poate o infinitate de gîze minuscule, pe care le înghiți cînd tragi aer în piept, și care-ți provoacă crampe.“ Ajunse, încet-încet, în vîrful unei ridicături mai înalte decît toate costișele urcate pînă atunci. Era, ascuns de arșița cețoasă, unul din primele lanțuri laterale ale muntelui care se vedea în depărtare, chiar din Carpentras. Medicul evreu vedea și el muntele de la fereastra laboratorului său, de care se apropiase, atras de mirosul, ce începea să inunde strada, al unei coji putrezite de pepene. În lumina orbitoare și dincolo de acoperișurile orașului, zărea, la zece-douăsprezece leghe spre răsărit, lanțul lateral al muntelui și o ridicătură ceva mai înaltă decît celelalte, asemănătoare, din locul acela, cu o dumbravă care părea un gheb de-a lungul povîrnișului cenușiu. Își pu-

nea întrebarea dacă molima poate ajunge pînă la acele înălțimi, dacă n-ar fi fost mai bine s-o trimeată pe Rachel cu diligența de Blovac. Fără varul orbitor al întregii bolți și pulberea cenușie care încețoșa zarea, ar fi putut să vadă de la fereastra laboratorului său, și dincolo de duhoarea cojilor putrezite de pepeni, care inunda strada și orașul, mica înălțime care, de-acolo, părea un copac sferic, puțin la dreapta ridicăturii în vîrful căreia ajunsese acum Angelo, și satul în care omul ce dîrdîise sub plăpumi sărise în cele din urmă ca un arc, rostogolindu-se la picioarele femeii și care, chiar în clipa aceea, era privit de patru sau cinci vecine venite în grabă, molfăind toate căței de usturoi și jeluindu-se : „S-a prăpădit, sărmanul, s-a prăpădit !“ la o distanță apreciabilă de fălcile-i albe dezgolite și de ochii ieșiți din orbite. Medicul evreu își spuse că, poate, n-ar fi cazul să fie atît de sigur pe inteligența lui. Înălțimile acelea i se părură mai bune decît orașul Bordeaux pentru a o ocroti pe Rachel și pe micuța Judith. Nu mai era de loc sigur de privilegiul nemuririi sufletului. Nu mai era atît de mîndru că nevastă-sa va fi capabilă să găsească o cabrioletă la Vaison. Rachel, bineînțeles, nu era în stare să-și închipuie că soțul ei se putuse înșela trimițîndu-le la Bordeaux. Nu mai avea cum să le dea de știre ; era nevoit să rămînă pe loc, să-și facă datoria. Blestemă inteligența. Își dădu seama că ceea ce ar fi trebuit să blesteme, pentru a fi logic, era falsa inteligență. Scuipă pe falsa inteligență. Îl cuprinse deznădejdea la gîndul că nu e înzestrat cu adevărata inteligență. Se scuipă pe sine. Le scuipă pe Rachel și pe Judith, incapabile să-i ocrotească soția și fiica. În timp ce blestema, băgă de seamă că răsăritul se tulbură și că va urma o seară și o noapte. Îl cuprinse mirarea, ca și cum era prima oară că noaptea urca dinspre răsărit. Își spuse : „Toate raționamentele mele sînt false. Iată că nu m-am așteptat la un lucru atît de simplu. Să nu despicăm firul în patru. Rachel și Judith se vor simți foarte bine la Bordeaux. În tot cazul, nu mai rău decît în altă parte și cu siguranță mai bine decît aici. Cît privește celelalte aspecte, să rămînem la leacurile care și-au dovedit eficacitatea. Fără să mai explorăm inteligența.“ Se întoarse la fiolele lui, așeză o parte din ele pe masa din cabinet ; restul le

bagă în trusă. Începu să fluiere o melodie. Era atent și la zgomotul pașilor de pe stradă, de pe scară, așteptînd ca, dintr-o clipă într-alta, să audă soneria. În satul care semăna cu un copac sferic, pe care medicul evreu ar fi putut să-l vadă de la fereastra lui pe panta îndepărtată a lanțului lateral al muntelui, femeile plecaseră să-l caute pe preot. Acesta veni, mai mult ca vecin decît ca preot, cu sutana descheiată.

— Se lasă seara, zise el, să nădăjduim că n-o să mai fie așa de cald. Bietul Alcide!

— S-a înnegrit de tot, zise o femeie.

— Așa-i, zise preotul. N-am mai văzut una ca asta!

Se uita la cadavrul care arăta groaznic, dar aștepta cu încredere seara. „Măcar puțină odihnă, își spuse el, să putem respira." Gîndul de-a putea respira îl ajuta să nu se lase biruit de rînjetul înfiorător al acelei guri, care-și dezgolea pînă la gingii cioturile măselelor și dinții stricați.

Înserarea nu era încă decît un strop de albastru, foarte palid, la răsărit. De-ajuns, totuși, pentru a întuneca frunzele rotunde ca o lună sau decupate ca o semilună cu care platanii de pe strada Lafayette tărcau trotuarul de lîngă scaunul de răchită al medicului-inspector al marinei. Acestuia i se păru că nu-i decît efectul unui nor. Scoase un mîrîit care atrase asupra lui privirile consumatorilor aflați în apropiere, pe terasa cafenelei „Duc d'Aumale".

— De-ar ploua odată, zise el cu glas tare, dumnezeii și...

Dar își respecta uniforma. Numără farfurioarele de pe masă. „Nu fiindcă am băut șapte pahare de absint — pline ochi, e-adevărat — n-o să văd că se lasă înserarea." Și rosti, cît se poate de calm, cu glas tare:

— A venit seara; dar am ținut piept la multe.

Voia să spună că s-a hotărît să-l înfrunte pe amiral. „Un singur lucru e necesar, își spuse el, să pot pronunța corect «miasme vătămătoare pe bordul *Melpomenei*». După aia, îmi dau drumul! Nu vreau să mă mai încurc cu «premonitor» și «prodromal». Am să-i spun ce gîndesc. Dacă dă înapoi, e foarte simplu, îi spun doar atît: «Eu zic da, dumneata zici nu; există ceva ca să se vadă cine are dreptate: autopsia!»" Chemă chelnerul și-l întrebă cît e ceasul. Trecuse de șase și jumătate. Medicul-inspec-

tor se ridică, se înfipse bine pe picioare, spre a putea înfrunta absintul și pe amiral, tot ceea ce-l adusese pe terasa cafenelei „Duc d'Aumale". O apucă pe niște străzi înguste. N-avea ca aliați decît seara — ceva mai albastră acum — acea strașnică idee a autopsiei, sugerată poate de înserare, și întreaga nădejde pricinuită numai de îmblînzirea luminii. O dovadă nemaipomenită — „de netăgăduit", își spuse el — idee care nu-i venise ziua în amiaza mare, sub acțiunea căldurii năucitoare, mai ales sub acea amețitoare lumină care te orbea, îți lua răsuflarea, făcea să-ți zvîcnească tîmplele și să revezi fulgerătoare crîmpeie tragice de viață, ca atunci cînd te arunci de la înălțime în apa mării. Era la fel de cald și acum ; trebuia, tot ca înainte, să sari peste pîraie de lături și peste scurgerile gălbui ale latrinelor, dar această lumină îmblînzită te ajuta să prinzi puteri, „ca un acrobat", gîndi el. Își spunea : „O fi el amiral ; dar și eu îmi cunosc meseria. Am ciopîrțit chinezi, indieni, javanezi, guatemalezi" (nu era adevărat, nu fusese niciodată în serviciu activ decît pe mările orientale. Nu-i călcase niciodată piciorul în Guatemala, dar cuvîntul era pe placul unui mic pahar suplimentar de absint, eliminat în felul acesta prin cuvinte cu rază mare de acțiune). „Ceea ce mă scîrbește, își spunea el, e că trebuie să discut ; să explic cum stau lucrurile, în timp ce, cu individul de pe *Melpomena*, cazul era cît se poate de limpede, pozitiv și indiscutabil. Ce-ar trebui, în situații ca cea de aici, ar fi să-i înfunzi cît mai iute ; să nu mai poată spune decît : «Ah ! Ei bine, în regulă, procedează cum socotești dumneata de cuviință !». Să le aduci totul pe tavă, desfăcut în bucățele, și gata dinainte pentru demonstrația matematică a legăturii, ce-și rîde de galoanele amiralilor ca și de întreaga societate, dintre respirația îndepărtată a marilor fluvii și puterea de a stinge — să zicem — cam o sută de mii de vieți omenești. Mult mai ușor de explicat cu dovezile în mînă. Poftim : iată aspectul vîscos al pleurei, vedeți ? Și ventricolul stîng contractat ; și ventricolul drept plin de-un cheag negricios ; și esofagul cianozat, și epiteliul decolat, și intestinul plin cu o materie pe care aș compara-o, pentru a vă înlesni înțelegerea elementelor științifice, domnule amiral, cu zeama de orez sau cu zerul. Să mergem mai

departe, domnule amiral — dumneavoastră, căruia nimeni n-are voie să-i tulbure somnul de după-masă — și să intrăm în cei 1,70 pe 40, cît măsoară marinarul de pe *Melpomena;* mort la amiază, domnule amiral, în timp ce dumneavoastră vă sorbeați cafeluța și vi se pregătea divanul; mort la amiază, răpus de delta Indului și de tunul pneumatic al văii superioare a Gangelui. Intestin de culoarea hortensiei; glande izolate, cu umflături de mărimea unui bob de mei sau chiar a unei semințe de cînepă; plăcile lui Reyer granuloase; edem al foliculilor, numit psorenterie; congestie vasculară a splinei; materie verzuie în valvula ileocoecală; și ficat pietrificat. Toate acestea se află în cei 1,70 pe 40 ai marinarului de pe *Melpomena.* Plin ca o oală cu ghiveci. Eu nu sînt decît ofițer de rangul doi, domnule amiral, dar vă pot asigura că în orașul ăsta se află o bombă capabilă să arunce în aer, într-o clipă, tot regatul."

Auzi sunetul unui clopoțel: era miruirea cea de pe urmă a unui muribund. Salută crucea cu mîna la chipiu.

La amiralitate, aspirantul de serviciu se arătă mai binevoitor. Tînărul ofițer manifesta, de altfel, o neliniște vădită. Era tras la față și, cînd puse mîna pe clanța ușii, medicul-inspector băgă de seamă că degetele îi erau zbîrcite și nițeluș vinețiu. Își spuse: „Ah! Ah! Altul la rînd!" Aspirantul deschise ușa și anunță:

— Medicul-inspector Reynaut.

Chiar în clipa cînd medicul-inspector intra în biroul amiralului, în cătunul la Valette, preotul atinse brațul tinerei doamne.

— N-are rost să mai stați aici, doamnă marchiză, zise el, femeile aici de față vor face tot ce trebuie; l-am înștiințat pe Abdon pentru sicriu.

Tînăra doamnă o stropi pe moartă cu agheasmă și plecă împreună cu preotul. Era seară. Dar nu se simțea îndeajuns, din pricina acelei căldur înnăbușitoare.

— Cred, zise marchiza, că-i vina mea. Eu am trimis-o, în plină arșiță, să-mi cumpere pepeni. O fi făcut vreo insolație pe scările acestea de piatră, ale căror reverberații sînt ucigătoare; mi-am dat seama de asta cînd le-am coborît în fugă. Mă simt vinovată de moartea ei, părinte.

— Nu cred, zise preotul. Pot s-o liniștesc pe doamna marchiză în privința asta, continuă, cu riscul de-a o înspăimînta în altă privință, dar știu cît de nemiloase sînt chinurile conștiinței. Celelalte chinuri vor fi, desigur, mai ușor de îndurat pentru sufletul curajos pe care știu că-l are doamna marchiză. Au mai murit încă trei persoane în după-amiaza asta, și în același fel : Barbe, văduva lui Génestan, Valli Joseph și Honnorat Bruno. Decesele mi-au fost aduse la cunoștință aproape în același timp ; i-am văzut. Pentru a nu vă ascunde nimic, asta a fost și pricina care mi-a dat îndrăzneala de-a o îndemna pe doamna marchiză să se înapoieze la castel.

Tînăra femeie tremura ca varga.

— Să alergăm puțin, zise preotul înspăimîntat, o să vă pună sîngele în mișcare.

În răstimpul acesta, Angelo, ajuns în vîrful dealului, zărea, la răsărit, semnele înserării. Din locul în care se afla, cuprindea cu privirea peste cinci sute de leghe pătrate, de la Alpi pînă la masivele muntoase de la țărmul mării. În afară de piscurile ascuțite, care împungeau cerul, și de foarte îndepărtatele faleze negricioase de la miazăzi, întreaga regiune era încă acoperită de vîscozitățile și de negurile arșiței. Dar lumina era parcă mai puțin violentă și, cu toate colicele care-i chirceau cînd și cînd stomacul, și mîncărimea care-i ardea șalele și mijlocul, Angelo adăstă o clipă spre a se încredința c-a venit seara. Venise. Cenușie și nițeluș gălbuie, ca paiele din iesle.

Angelo smuci hățurile și calul porni la trap. Intră într-o vîlcea și, după trei ocolișuri, ajunse în pragul unei mici cîmpii, la capătul căreia, lipit de coasta muntelui, zări un tîrgușor cenușiu pitit între stînci și păduri pipernicite de stejari cenușii.

Ajunse la Banon pe la ora opt, comandă doi litri de Bourgogne, jumătate kilogram de zahăr semirafinat, un pumn de piper și un castron pentru punci. Intrase într-un han de munte unde găseai de toate și unde nimeni nu se mira de ciudățeniile celor care-și duc viața în singurătate. Hangiul se uită liniștit la Angelo cum își pregătește amestecul, în care înmuie jumătate de pîine de casă tăiată în bucăți mari. În timp ce amesteca vinul, zahărul, piperul

și pîinea în castronul de punci, lui Angelo, care abia își putea înfrîna setea-i grozavă, îi lăsa gura apă. Înghiți pe nerăsuflate jumătate de pîine amestecată cu vinul îndulcit și piperat. Colicile i se potoliră. Mînca și bea în același timp. Se simțea minunat, deși căldura excesivă nu se potolise de fel, făcînd să trosnească pereții de lemn ai sufrageriei. Era limpede că noaptea care coborîse acum pe pămînt, dar care ardea ca un jeratic, nu va aduce nici un pic de răcoare. Dar noaptea însemna, oricum, o eliberare față de acea obsedantă lumină orbitoare, care-l mai înțepa și acum în ochi pe Angelo cu fulgerările ei albe. Mai ceru două sticle de Bourgogne, pe care le dădu pe gît cît fumă o țigară. Se simțea mai bine. Fu totuși nevoit să se sprijine de balustradă ca să urce în cameră. Dar asta era din pricina celor patru sticle de vin. Se culcă de-a curmezișul patului, chipurile să poată privi în voie mănunchiul de stele uriașe care umpleau cadrul ferestrei. Adormi în poziția aceea, fără a mai apuca să-și scoată cizmele.

Capitolul II

Angelo se trezi dimineața la o oră foarte înaintată. Îl cuprinse mirarea cînd se văzu culcat de-a curmezișul patului. Picioarele, în care cizmele atîrnaseră toată noaptea, îi înțepeniseră. Umerii și șalele îl dureau și, cînd încerca să facă cea mai mică mișcare, avea senzația că mădularele o iau razna.

Calul arăta mult mai rău. Angelo aruncă două baniță de ovăz în iesle. Îl supraveghe pe grăjdar, căruia-i vorbi cu multă căldură despre animal, lucru care făcu să vibreze inima acelui om simplu.

— Văd că vă plac caii, îi zise grăjdarul, care avea niște ochi minunați. Și mie. Dacă-mi dați doi gologani, îi torn în ovăz un litru de vin. Și vă jur că nu m-ating de-un

strop. Aerul de-aici e tare din pricina înălțimii. Nu-ți dai de fel seama, pentru că urcușul e domol. Dar animalele gîfîie și nimic nu-i mai bun ca vinul ca să prindă putere. Dac-ar fi să-mi dau cu presupusul, v-aș sfătui să-l lăsați pe arapul ăsta să se hodinească o zi întreagă.

— Asta m-am și gîndit să fac, răspunse Angelo. De altfel, sînt și eu foarte obosit și cred că ai dreptate cînd zici că aerul de-aici e tare. Știu și eu că vinul în ovăz face minuni. Ține-aici doi gologani, ba mai bine patru. E tare cald și nu vreau să-ți iasă limba de-un cot cînd o să-i dai de băut mîrțoagei mele. Eu mă duc să mai dorm oleacă.

— Sînteți bolnav ? întrebă grăjdarul.

— Nu, răspunse Angelo. De ce ?

Era surprins văzînd că grăjdarului îi era teamă și că nici nu se gîndea măcar s-o ascundă.

— Mi s-au istorisit azi-dimineață, spuse grăjdarul, unele lucruri nu prea frumoase. Un bărbat și-o femeie au murit noaptea asta și doctorul de la noi a trimis un curier la subprefect. O fi primejdie de molipsire.

— În tot cazul, nu mă paște pe mine, zise Angelo. Vrei o dovadă ? Dă fuga la patron și spune-i să-mi frigă degrabă un pui. Vreau să-l mănînc în cameră, de îndată ce-i gata. Să mi se aducă și două sticle de vin, din cel de aseară, și mai caută-mi și douăzeci de țigări ca asta, pe care nu ți-o dau fiindcă-i ultima și fiindcă n-am fumat nici una de azi-dimineață.

Angelo urcă la el în cameră și trase jaluzelele. Se dezbrăcă în pielea goală și se lungi pe pat. Cineva bătu în ușă.

— Eu sînt, se auzi glasul grăjdarului, v-am adus țigările.

— Bine, intră ! zise Angelo.

— Ah, bun, spuse grăjdarul, înseamnă că nu vi-e frig. Ai doi de azi-noapte dîrdîiau, pare-se. A trebuit să-i frece cu terebentină. La tutungerie se vorbea că tot așa s-a întîmplat și cu altul, care se zbate între viață și moarte.

— Vezi-ți de treabă, zise Angelo, nu mor niciodată decît cei grav bolnavi. Poftim, ia o țigară și du-te de-ți bea vinul. Nu uita nici de cel pentru cal.

— Nici-o grijă, răspunse grăjdarul, dar mi-aș îngădui să vă dau un sfat : acoperiți-vă pîntecele. Pîntecele trebuie să fie totdeauna cald.

„Are dreptate, își spuse Angelo. Mă înțeleg foarte bine cu oamenii de la munte. Au ochi frumoși și darul să-și vîre singuri frica-n oase."

Își mîncă puiul, bău o sticlă întreagă de vin, fumă trei țigări și se culcă. Se trezi la ora patru ; se uită printre stinghiile jaluzelelor. Afară, aceeași lumină puternică, mohorîtă. Coborî în grajd. Calul își recăpătase puterile.

— Al de care vă spuneam a murit, zise grăjdarul.

— Nu te mai gîndi la moartea altora, răspunse Angelo.

— Trei într-o zi e cam mult, spuse grăjdarul.

— Nu-i nimic, dacă cel mort nu ești tu, fu de părere Angelo.

— Dacă o ține așa, îmi vine iute rîndul și mie, preciză grăjdarul. Nu sîntem decît șase sute cu toții. Dumneavoastră, desigur, plecați, nu-i așa ?

— Nu în seara asta, zise Angelo, dar mîine da. Știi unde se află castelul din Ser ?

— Da, răspunse grăjdarul, în partea ailaltă a muntelui, după Noyers.

— E departe ?

— După drumul pe care-o iei. Al bun ocolește tare mult. Celălalt — și vă asigur : cu un cal ca al dumneavoastră n-aș sta nici o clipă în cumpănă — nu-i așa de bun, da-i mult mai scurt. O ia drept, pe-aici, prin fața noastră, vedeți, și, în loc să ocolească cheile Mégronului, urcă domol prin crîngul de fagi și ajunge la un pas, adică la o trecătoare, de unde coboară drept la Omergues, un mic cătun de vreo douăzeci de vetre, așezat chiar pe șosea, în partea ailaltă. De la Omergues la castelul din Ser mai sînt cinci leghe dacă o iei pe șosea, la dreapta.

— Cît e cu totul ? întrebă Angelo. N-am chef să mi se întîmple ce mi s-a mai întîmplat deunăzi. Se anunță o arșiță !

— Și încă de-aci nici nu vă puteți da seama, zise grăjdarul. Dacă pui un ou în drum, îl iei răscopt. Dacă pot să vă dau un sfat, e să plecați pe la patru în zori. Puteți trage nădejde că la urcuș o s-aveți un pic de aer. La ora zece sînteți la trecătoarea ceea, trecătoarea Redortiers, cum îi zice, de unde se vede Omergues, cum vă spuneam. De-acolo, bunînțeles, sau barem de cînd ajungeți pe șosea,

drumul mai departe e-o plimbare. La amiază puteți fi la castel.

Angelo porni la patru dimineața. Pădurea de fagi, de care-i pomenise grăjdarul, era foarte frumoasă. Se întindea pîlcuri-pîlcuri, pe niște pășuni foarte uscate, de culoarea vulpii, pe niște cîmpii care se vedeau pînă hăt-departe, pe unde creștea levănțica printre pietre. Drumeagul, foarte lin sub pasul calului și care urca domol pe costișa muntelui, șerpuia între desișuri de arbori, în care lumina piezișe a soarelui din primele ceasuri ale dimineții deschidea profunde căi aurite și perspectiva unor uriașe săli cu bolțile verzi, sprijinite de nenumărate coloane albe. De jur împrejurul acestor înalte întinderi daurite, zarea dormita într-o pîclă neagră-purpurie.

Calul înainta mai zglobiu. Angelo ajunse în strîmtoarea Redortiers pe la ora nouă. De acolo putea să-și arunce privirea pînă în valea prin care urma să treacă. Din partea aceea, muntele cobora în povîrnișuri. În fund se zăreau niște prundișuri stîncoase, străbătute de-o apă care, fără îndoială, secase, judecînd după albia ei foarte albă, și o șosea mărginită de plopi. Angelo se afla chiar deasupra, cam la cinci-șase sute de metri înălțime de acel cătun pe care grăjdarul îl numise Omergues. Lucru curios : acoperișurile caselor erau năpădite de păsări. Se mai zăreau și niște stoluri de corbi, jos pe pămînt, în fața pragurilor. La un moment dat, păsările își luară zborul toate odată, ajungînd pînă în dreptul trecătorii unde se afla Angelo. Erau mai cu seamă corbi ; dar și o mulțime de alte păsărele, cu pene strălucitoare : roșii, galbene, multe dintre ele chiar cu un penaj albastru-închis, pe care Angelo le recunoscu de îndată — pițigoi. Norul de păsări se roti deasupra micului cătun, apoi coborî din nou pe acoperișuri.

Mai departe, drumul era destul de anevoios și se termina jos, în cîmpie. Deși la o oră relativ matinală, pămîntul era acoperit cu un strat gros de aer încins și gras. Pe Angelo îl apucară din nou grețurile și sufocațiile din ajun. Se întreba dacă mirosul fad și dulceag nu provenea cumva de la vreo plantă anume, cultivată pe aceste meleaguri. Dar nu întîlneai, pe poienile stîncoase, decît tufe de țintaur și de scaieți. Liniștea nu era tulburată decît de

ciripitul miilor de păsări ; dar, pe măsură ce se apropia de gospodării, Angelo începu să audă zbieretele măgarilor, nechezatul cailor și behăitul oilor — un adevărat concert. „Aici se petrece ceva, își spuse Angelo. E cu totul nefiresc. Toate animalele astea răcnesc de parcă le-ar duce la tăiere." Și apoi, puhoiul acela de păsări, care, văzut acum din apropiere, era de-a dreptul înfricoșător, cu atît mai mult cu cît nici una nu-și lua zborul ; mai toți corbii, ce înnegreau pragul casei de care se apropia Angelo, se mărginiră să-și întoarcă capetele spre el, privindu-l cu un aer oarecum mirat. Mirosul dulceag devenea din ce în ce mai puternic.

Angelo n-avusese niciodată prilejul să vadă un cîmp de luptă. Pentru morții din timpul manevrelor diviziei se arăta pur și simplu din ce coloană făcuseră parte și se desena o cruce cu creta pe tunică. Se întrebase adeseori : „Oare aș putea face față într-un război ? Am curajul să pornesc la atac, dar aș avea oare curajul s-o fac pe groparul ? Trebuie nu numai să ucizi, dar să și poți privi morții cu sînge rece. Fără asta ești un caraghios. Și, dacă ești caraghios în meseria ta, ești caraghios în toate !"

Rămase, bineînțeles, nemișcat în șa, cînd calul făcu deodată un salt în lături, în timp ce o dîră groasă de corbi se ridică de pe-un cadavru aflat de-a curmezișul drumului. Dar făcu ochii cît cepele, cînd își dădu seama de cumplita priveliște ce i se înfățișa în lumina aceea înspăimîntătoare : cîteva case pustiite, cu ușile căscate, prin care păsările intrau și ieșeau în voie. Calul tremura sub el. Un cadavru de femeie, pare-se, după șuvițele lungi de păr care-i atîrnau pe ceafă.

„Sări jos !" își spuse Angelo, cu trupul scăldat într-o sudoare de gheață, dar își strîngea mai departe calul între pulpe cu toată puterea. În cele din urmă, păsările tăbărîră din nou pe spatele și în părul femeii. Angelo sări jos de pe cal și se repezi la ele, dînd din mîini. Corbii îl priviră cu același aer mirat. Își luară zborul cu atîta greutate și numai cînd se afla atît de aproape de ele, încît îi atinseră cu ciocul picioarele, pieptul și fața cu aripile. Răspîndeau un miros lînced. Calul, speriat de fîlfîitul aripilor, și chiar izbit de-un corb, care-i intră, din zăpăceală, cu capul în coapsă, sări în lături și-o luă pe cîmp în galop, cu scările

fluturînd în aer. „Iată-mă răcorit", își spuse Angelo ; privea, în același timp, la picioarele sale, fața hidoasă a femeii, care mușca țărîna lîngă vîrful cizmelor lui.

Îi ciuguliseră, bineînțeles, ochii. „Bătrînii sergenți aveau dreptate, își spuse Angelo, asta le place cu predilecție." Scrîșni din dinți, ca să nu verse. „Așadar, domnule ostaș, continuă el, iată-ne făcut marț !" Auzi tropotul calului, care ajunsese la șosea și galopa în goana mare ; dar i-ar fi fost scîrbă de el dacă ar fi alergat după niște boarfe. Își aminti de mutrele zeflemitoare ale bătrînilor sergenți care făcuseră campania de cincisprezece zile contra lui Augereau [1]. Se aplecă asupra cadavrului. Era al unei tinere femei, judecînd după șuvițele lungi de păr ale coculuí desfăcut de corbi. Restul feței era groaznic de privit, cu orbitele ciugulite, cu carnea sfîrtecată, cu rînjetul cuiva care a băut oțet. Mirosea înfiorător. Fusta îi era pătată de-un lichid de culoare închisă : sînge, după părerea lui Angelo. Alergă spre casă ; dar în prag fu întîmpinat de-un adevărat puhoi de păsări, care ieșiră dinăuntru și îl învăluiră într-un fîlfîit de aripi ; penele îl izbiră peste față. Era mînios la culme și fiindcă nu pricepea nimic, și fiindcă îi era frică. Apucă o sapă de lîngă ușă și intră înăuntru. Cît p-aci să fie doborît de-un cîine care se repezi la el și care l-ar fi mușcat zdravăn, dacă nu l-ar fi împins instinctiv cu genunchiul. Cîinele tocmai se pregătea să sară din nou asupra lui, cînd îl izbi din toate puterile cu sapa, în timp ce vedea apropiindu-se doi ochi stranii, blînzi și prefăcuți totodată, și un bot din care atîrnau fîșii de carne. Cîinele se prăbuși, cu țeasta zdrobită. Mînia vîjîia în urechile lui Angelo, fluturîndu-i în același timp pe dinaintea ochilor vălurí tulburi, ce-i îngăduiau să vadă numai cîinele care zăcea nemișcat, într-o băltoacă de sînge. În sfîrșit, avu conștiința că a lovit prea tare cu sapa și izbuti să vadă în jurul lui un spectacol, din fericire, și mai revoltător.

Trei cadavre din care cîinele și păsările se înfruptaseră după pofta inimii. Mai ales din acela al unui copil de cîteva luni, strivit pe masă ca o bucată groasă de brînză

[1] Referire la *Pierre-François-Charles Augereau* (1757—1816), mareșal sub Napoleon I.

albă. Celelalte două, pe cît se pare al unei femei bătrîne și al unui bărbat destul de tînăr, erau de-a dreptul caraghioase cu capetele acelea de paiațe boite în albastru, cu membrele dezarticulate și cu burțile umflate, în care mațe și veșminte, făcute ferfeniță, colcăiau de-a valma. Zăceau turtite la pămînt într-o cumplită învălmășeală de crătiți căzute din raftul de vase, de scaune răsturnate și de cenușă risipită. Era un soi de îngîmfare nesuferită în felul cum cele două cadavre rînjeau și încercau să cuprindă pămîntul cu niște brațe ale căror coate și încheieturi stăteau anapoda, ca prinse în niște balamale stricate.

Angelo era nu atît emoționat, cît dezgustat; își simțea inima bătînd și limba grea ca de plumb. Zări, în sfîrșit, un corb gras, care, ascuns în șorțul bătrînei, își continua ospățul; dezgustul fu atît de mare încît vomită și plecă.

Afară încercă să alerge, dar se bălăngănea și se poticnea la tot pasul. Păsările acoperiseră din nou cadavrul tinerei femei și nu se mai sinchiseau de nimic. Angelo se îndreptă spre o altă casă din cătun. Îi era frig, îi clănțăneau dinții. Făcu eforturi să se țină cît mai țeapăn. Mergea ca pe vată; nu auzea decît un vîjîit în urechi, iar casele, sub soarele arzător, i se păreau ireale.

Zărind niște duzi cu frunziș bogat, care continuau să adumbrească o ulicioară, își mai veni puțin în fire. Se opri la umbră; se rezemă de trunchiul unui copac. Se șterse cu mîneca la gură. „O să cad pe spate", gîndi. Își simțea capul plin de rotocoale de fum din ce în ce mai reci. Încercă să-și destupe urechile cu vîrful degetului mic. Cînd vîjîitul care-l asurzea se mai potolea un pic, auzea izbucnind, la mare depărtare și întocmai ca sfîrîitul uleiului în tigaie, larma produsă de zbieretele măgarilor, nechezatul cailor și behăitul oilor. Îi era rușine de parcă ar fi leșinat pe-un cîmp de luptă. Era totuși atît de obișnuit să se poarte față de el însuși cu asprime, că nu-și pierdu cunoștința și, de bunăvoie, îngenunche mai întîi, apoi se culcă de-a binelea în țărînă.

Sîngele îi reveni de îndată în obraji, începu să vadă limpede și să audă bine, deoarece urechile i se destupaseră complet. Se ridică în picioare: „Ei, curcă plouată ce ești, își spuse, iată unde te duc nălucirile și obiceiul de-a visa! Cînd realitatea te izbește în moalele capului, îți

trebuie un sfert de oră ca să-ți revii. Și atunci, sîngele ce-ți curge în vine se poartă cu tine de parcă ai fi paiață, nu om. O să dai acum ortul popii, pentru că dumnealor au avut chef să se măcelărească așa ca porcii ! Afară doar dacă isprava asta n-au făcut-o niște tîlhari și atunci mai e un cuvînt de spus, numai să știi unde să-l spui !" Îi părea rău după lucrurile cu care plecase calul. Avea două pistoale în oblîncul șeii și se gîndea că va trebui, poate, să se bată cu cineva. Dar se întoarse, plin de curaj, să caute sapa și, punîndu-și-o pe umăr, se îndreptă spre celelalte gospodării ale cătunului, căci unele erau așezate la o sută de pași mai încolo.

„Aha, gîndi el, iată și-alte păsări !" Cînd îl văzură apropiindu-se, volburi de păsări țîșniră pe uși afară. „Ce dracu au putut să facă în păduchiosul ăsta de sat ? Mi se pare că au dat cu toții ortul popii. O fi vreun soi de vendetă, sau ce dracu ?" Își vorbea ca un răcan, ca să-și dea curaj.

În cea de-a doua casă dădu peste niște cadavre mai vechi. Nu erau totuși intrate în putrefacție, ci uscate ca niște mumii. Colții cîinelui și ciocurile păsărilor le ciopîrțiseră, găurindu-le, zdrențuindu-le și dantelîndu-le ca pe-o bucată de slănină veche. Cu toate acestea, răspîndeau acea duhoare dulceagă, proprie cadavrelor proaspete. Erau învinețite, cu ochii înfundați adînc în orbite, și fețele, numai piele și oase, din care țîșneau uriașe nasuri ascuțite ca niște lame de cuțit. Erau trei femei și doi bărbați, care zăceau ca și ceilalți, în cenușă, printre vase de bucătărie și scaune răsturnate.

Angelo făcea mii de reflecții pline de mînie și pesimism. Era foarte speriat și un frig grozav îl cuprinsese din cap pînă-n picioare ; la asta se adăuga senzația continuă de vomă din pricina mirosului grețos și a schimonoselii morților. Dar moartea aceea avea și ceva misterios ; misterul e, hotărît lucru, ceva italienesc prin excelență : iată de ce Angelo, cu tot dezgustul și teama, se aplecă asupra cadavrelor, observînd că au gurile pline de-un lichid asemănător cu zeama de orez.

„S-or fi otrăvit cu toții ?" se întrebă. Era în ideea asta ceva atît de familiar lui Angelo și care-i putea insufla atîta curaj, că îndrăzni să sară peste cadavre, spre a vedea ce se petrece într-un alcov ale cărui perdele erau trase.

Acolo descoperi alt cadavru, în pielea goală, foarte slab, învinețit tot, chircit pe pat într-o băltoacă de cheaguri lăptoase. Șobolanii, care-i ronțăiau umerii și brațele, făcură un mic salt în lături cînd Angelo dădu perdelele la o parte. Ar fi avut o poftă nebună să-i ucidă cu sapa, dar ar fi trebuit să izbească și în cadavru și, de altfel, șobolanii îl priveau cu niște ochi sîngeroși, scrîșneau din dinți și se lăsaseră pe labele dinapoi, gata să se repeadă. Angelo avea însă prea mare chef să cunoască întreaga dramă, era prea furios pe animalele acelea pe care le socotea vrăjmașe, ca și păsările, ca și cîinele, încît nu mai fu în stare să judece. Trase perdelele și căsăpi toți șobolanii, care cădeau din pat. Doi dintre ei, care se repeziseră la el, fură cît pe-aci să-l muște. Puse cizma pe unul dintre ei și-l strivi cu toată greutatea corpului ; celălalt, înnebunit de spaimă, începu să alerge prin odaie și stîrni o duhoare atît de groaznică, încît Angelo se văzu silit să iasă afară în cea mai mare grabă.

Era prea surescitat ca să nu intre și în celelalte trei case, situate în inima cătunului, la marginea șoselei. La apropierea lui, din ele se revărsară cîrduri mari de păsări și niște animale pe care Angelo le luă drept vulpi, dar care nu erau decît niște pisici care o tuliră pe cîmp. În fiecare casă întîlni același spectacol : cadavre, rînjete, cărnuri învinețite, cheaguri lăptoase și duhoarea aceea îngrozitoare, dulceagă și putredă, asemănătoare mirosului de rășină a terebintului mîncător de muște.

Se mai aflau vreo cinci-șase case răzlețite, dar a fost de ajuns să înainteze cîțiva pași spre ele, pentru a stîrni norii de păsări de care erau pline pragurile, ferestrele și ogrăzile.

Era pe la amiază. Razele soarelui cădeau vertical. Căldura era, ca și în ajun, grea și uleioasă, cerul alb ; o ceață aidoma prafului sau fumului se înălța de pe cîmpurile albe, de cretă. Nu se simțea nici cea mai mică adiere de vînt, și liniștea era impresionantă, în ciuda larmei din staule : behăituri, nechezaturi și lovituri de copită, care se auzeau ca un slab sfîrîit al unei tigăi cu ulei pusă pe foc în fundul uriașei camere mortuare a văii.

„Ei, fir-ar să fie, își spuse Angelo. Ar trebui să dau fuga undeva, cît mai degrabă, spre a da de știre ca să se

ia măsuri pentru îngroparea morților, care vor provoca în curînd o molimă grozavă. Mai ales dacă aerul continuă să-i frigă ca pe plită. Dar nu mai am cal și nu cunosc regiunea."

Ca să se întoarcă la Banon, trebuia să străbată din nou tot muntele. Pe jos, însemna o zi întreagă. Emoția, de altfel, cu toată mînia și pofta italienească de mister, îl făcuse pe Angelo să simtă că *i s-au tăiat picioarele.* La fiecare pas, mai-mai să cadă. Meditînd la toate acestea, o porni pe drumul îngust, mărginit de plopi cu frunzișul încremenit.

Drumul era drept și n-apucă să facă nici o sută de pași, că zări un călăreț venind la trap. I se păru chiar că duce de dîrlogi un animal ce părea să fie calul fugit. Într-adevăr, Angelo își recunoscu imediat calul. Omul stătea pe cal țeapăn ca un sac cu paie. „Atenție, își spuse Angelo, să nu te faci de rușine față de un țăran care-o să rămînă, bineînțeles, cu gura căscată cînd o să-i istorisești toată tărășenia, dar care după aceea o să-și bată joc de mutra ta pleoștită." Gîndul acesta îi dădu noi puteri și așteptă, țeapăn ca un par, pregătindu-și în gînd o mică frază cît mai naturală.

Călărețul era un tînăr osos, ale cărui brațe și picioare lungi se bălăngăneau din pricina trapului săltat al calului. Era cu capul gol, deși purta redingotă, și fără cravată ; redingota era, de altfel, prăfuită de sus pînă jos și plină de tot felul de pete soioase, de parcă ar fi ieșit dintr-un coteț de găini. „Ar fi trebuit să păstrez sapa", gîndi Angelo. Făcu un pas de-a curmezișul drumului și zise pe-un ton aspru :

— Văd că mi-ai adus calul înapoi.

— Nu credeam să-i mai găsesc stăpînul pe picioare, răspunse tînărul.

Cînd își dădu pe spate părul lung, care îi căzuse pe frunte în timpul mersului, lăsă să se vadă fața unui om inteligent. O barbă scurtă, creață, îi scotea în evidență buzele deosebit de frumoase, iar privirea lui era departe de-a fi aceea a unui țăran.

— Nu m-a zvîrlit din șa, zise cu mult orgoliu și tare prostește Angelo. Am coborît singur, cînd am văzut primul cadavru. Își dădu imediat seama că e ridicol, dar

contă pe cuvîntul „cadavru" pentru a drege lucrurile. Se zăpăcise din pricina buzelor și ochilor acelora care știau desigur să fie ironici.

— Sînt cadavre și pe-aici ? întrebă tînărul cît se poate de calm.

După care, dădu să pună piciorul pe pămînt, neizbutind pînă la urmă decît cu mare greutate, deși calul lui era un cal solid, de căruță.

— Ai pus cumva mîna pe ele ? continuă el cu ochii țintă la Angelo. Ți-s picioarele înghețate ? Ești de mult pe-aici ? Arăți a...

Desfăcu un fel de traistă legată cu niște frînghii de cureaua care susținea o pătură ordinară, îndoită în patru, care-i servea drept șa.

— Abia am sosit, zise Angelo. Se prea poate să arăt a nu știu ce, dar sînt tare curios să mă uit la dumneata cînd o să vezi ce mi-a fost mie dat să văd.

— Oh ! spuse tînărul, o să vărs și eu, bineînțeles, tot așa cum ai vărsat și dumneata. Bine, în tot cazul, că n-ai pus mîna pe cadavre.

— Am ucis cu cazmaua un cîine și niște șobolani care se înfruptau din ele, zise Angelo. Casele astea-s pline de morți.

— Mi-am spus imediat că trebuie să fi făcut pe grozavul, continuă tînărul. Chiar așa și arăți. N-ai picioarele înghețate ?

— Nu cred, răspunse Angelo.

Era din ce în ce mai descumpănit ; nu simțea rece la picioare, dar și le simțea iarăși moi ca de cîrpă și fleșcăite.

— Nu-ți vine niciodată să crezi, zise tînărul, pînă în clipa cînd ești sigur. Trage o dușcă din asta și te poți duce fără grijă !

Și-i întinse o sticluță pe care-o scoase din traistă. Era spirt ordinar, amestecat, pentru a-i da aromă, cu niște ierburi tari. De la prima sorbitură — pe care o dădu bucuros pe gît — Angelo simți că-și pierde mințile și s-ar fi năpustit cu pumnii asupra tînărului, dacă nu i s-ar fi tăiat respirația. Se mulțumi să-i arunce o privire sălbatică, cu niște ochi care înotau în lacrimi. Cu toate acestea, după

ce strănută puternic de cîteva ori, se simți întărit și stăpîn pe propriile-i picioare.

— La urma urmelor, spuse el de cum putu să articuleze un cuvînt, spune-mi și mie: ce se întîmplă aici?

— Cum, întrebă tînărul, nu știi? Dar de unde vii? Epidemie de holeră, *holera morbus*, dragul meu. Cel mai grozav import de holeră asiatică ce s-a pomenit vreodată! Mai trage o duşcă, zise el întinzîndu-i sticluța. Crede-mă, te rog, sînt medic.

Așteptă pînă ce Angelo strănută și lăcrimă.

— O să iau și eu un strop, iată!

Trase și el o duşcă, dar avu aerul că suportă foarte bine băutura.

— Sînt obișnuit, zise, de trei zile mă țin pe picioare numai cu asta. Nici aspectul satelor de colo nu-i prea feeric.

Abia atunci băgă de seamă Angelo că tînărul e la capătul puterilor și că nu se ține pe picioare decît prin forța împrejurărilor. Numai privirea îi dădea aerul acela ironic. Angelo găsea că e simpatic. Uitase pentru moment suflul înghețat al cadavrelor. Își spunea: „Iată cum trebuie să fii!"

— Spuneai că toate casele astea sînt pline de morți? întrebă tînărul.

Angelo îi istorisi cum intrase în trei sau patru dintre ele și ce văzuse în fiecare.

— Cît privește celelalte, adăugă el, sînt înțesate de păsări și nu e nici o speranță să mai găsești pe cineva în viață.

— Iată așadar treaba terminată în ceea ce privește Omergues! zise tînărul. Era un cătun drăguț. Am fost aici acum șase luni pentru niște cazuri de pneumonie. Le-am și vindecat, de altfel. Se bea zdravăn în colțișorul ăsta, știi? Am să dau totuși o mică raită. Nu se știe niciodată. Să presupunem că ar mai fi unul, în vreun ungher, care mai dă semne de viață. Asta e misiunea mea. Dar de ce stăm noi în mijlocul drumului, zise el, nu crezi c-ar fi mai bine sub pomii aceia?

Se adăpostiră sub frunzișul unor duzi. Umbra lor nu te răcorea, dar te simțeai eliberat de greutatea extrem de

supărătoare pe care o aveai necontenit pe ceafă. Se așezară în iarbă, care foșni sub ei.

— Proastă afacere pentru dumneata, zise tînărul. Trebuie să vezi lucrurile așa cum sînt. Lasă picioarele la soare ! Ce cauți pe meleagurile astea ?

— Mă duc la castelul din Ser, spuse Angelo.

— S-a isprăvit cu castelul din Ser, răspunse tînărul.

— Au murit ? întrebă Angelo.

— Se înțelege. Iar ceilalți, mai mult morți decît vii, s-au îngrămădit într-un poștalion și-au dat bir cu fugiții. N-o să ajungă prea departe. Mă întreb, însă, ce-ai să faci dumneata ?

— Eu ? zise Angelo. Află că eu n-am poftă să dau bir cu fugiții.

Vorbea cu ochii în ochii ironici ai celuilalt.

— Contra mizeriei ăsteia, dragul meu, spuse tînărul, nu sînt decît două leacuri : focul și fuga. Sistem foarte vechi, dar foarte bun. Sper că știi asta ?

— Îmi face impresia c-o știi și dumneata, zise Angelo, și totuși te afli aici.

— Meseria, răspunse tînărul, fără asta aș șterge-o de nu m-aș vedea, și fără să stau mult pe gînduri. Se pare că în Drôme n-a început încă, și satul e aci, în spate, la cinci ore de drum, pe poteci de munte ; să fim realiști. Cum stai cu picioarele ?

— Foarte bine, zise Angelo, sînt niște picioare prăpădite, dar te asigur că mă duc numai unde vreau eu.

— Treaba dumitale, zise tînărul. Ți-a mai revenit sîngele în obraji. E limpede că atunci cînd arăți cum ți-e felul trebuie să fii un tip pe care numai cu greu îl faci să înțeleagă care-i e interesul.

— Acum dumneata ești cel care nu arată tocmai bine, spuse Angelo, zîmbind.

Ochii ironici ai doctorului făcură impresia că înțeleg perfect zîmbetul.

— Ah ! da, mărturisesc că sînt cam rablagit, zise tînărul. Se rezemă de trunchiul dudului. Vrei să-mi dai, te rog, din doctoria aceea ?

Mulțumită spirtului aromatizat din sticluță și în special din pricina ochilor ironici ai străinului, sîngele lui Angelo începu să circule normal. Simți deodată o poftă

grozavă să fumeze. Trebuia să mai aibă cîteva ţigări din cele pe care i le cumpărase în ajun, la Banon, tînărul grăjdar ; cînd deschise portţigaretul văzu că-i mai rămăseseră şase.

— Semn bun dacă ai chef să fumezi, rosti tînărul. Ia dă-mi şi mie una, să văd ! Pot spune că de trei zile şi trei nopţi numai la asta nu mi-a stat gîndul ; nu garantez, zău aşa, că n-o să leşin. Dar trase cîteva fumuri cu multă plăcere. Din ciudată plămadă mai sîntem făcuţi noi oamenii, continuă el cînd îşi dădu seama că tutunul îl liniştește. Eram cam nervos adineaori, cînd ne-am întîlnit !

Angelo îşi fuma şi el ţigara cu plăcere. „Are nişte ochi minunaţi, gîndi, şi care se potrivesc de minune cu buzele-i subţiri de copil. Ehei, cunosc eu bine ironia asta a *ultimelor gloanţe* ! Trebuie să fie cumplit în satele de unde vine !“

Tînărul medic îi povesti cum izbucnise holera la Sisteron, oraşul situat în capătul văii, la confluenţa Sisteronului cu Durance. Cum încercaseră, municipalitatea şi subprefectul, să organizeze lucrurile în plină derută. Cum fuseseră anunţaţi de-un jandarm călare, venit să le spună ce grozăvii se petreceau în valea aceea a Jabronului ; cum fusese investit cu depline puteri ; cum se trezise în mijlocul a nenumărate cadavre. Trimisese un ciobănaş din Noyers cu un bileţel în care cerea zece soldaţi din garnizoană şi nişte var, ca să poată îngropa morţii.

— Dar cine ştie dacă puştiul a ajuns măcar la Sisteron. O fi crăpat sub vreun tufiş, cu bileţelul meu în buzunar.

În orice caz, aici situaţia era limpede. La Noyers numai şase au rămas în viaţă. Îi trimisese pachet, pe poteci de munte, cu ţoalele-n traistă şi cu nişte doctorii.

— Nici o direcţie precisă ; spre nişte stîne, în creierul munţilor... unde, dacă au noroc, scapă. Pentru ceilalţi, nu mai era nimic de făcut, decît nişte gropi cît mai adînci. Mai era unul între viaţă şi moarte — în faza algidă, de altfel — în micul cătun Montfranc, la o leghe mai jos, în dosul stîncilor ălora ; mi-a murit în braţe azi-dimineaţă. Puţină vreme după ce m-am aşezat în faţa porţii lui — aşezat, vorba vine, prăvălit ca un sac, căci eram fffînt de oboseală ! — ţi-am zărit gloaba venind la pas ; s-a lăsat prinsă de hăţuri fără multe mofturi. Dacă se arăta moftu-

roasă, putea să se ducă mult și bine ! Abia mă mai țineam pe picioare. Cel mai greu lucru era să găsești ceva de mîncare. Totul era așa de infectat, că trebuia să te ferești ca de dracu să bagi în gură orice : cîrnat, pîine sau plăcinte, pe care le găsești în casele oamenilor. Era preferabil să-ți crape măselele de foame. Numai că treaba asta nu poate ține la infinit.

— Spune-mi, te rog, să fie urechile mele de vină sau și dumneata auzi niște zgomote ?

Era larma care se auzea din staulele vitelor.

— Și cu asta e-o poveste, zise tînărul. Animalele pe care le auzi sînt nemîncate de trei zile. Mă duc să le dau drumul ; nu e o plăcere să crăpi de foame între patru pereți ; dar n-ai cumva niște pistoale ? Împrumută-mi-le căci va trebui să zbor creierii porcilor. Sînt lacomi și mănîncă morții.

Angelo trase mai întîi un fum zdravăn din țigară.

— Nu mă socotesc mai viteaz ca altul, spuse el. Am pur și simplu firea pe care mi-a hărăzit-o natura. Mă înfricoșează cu destulă ușurință orice lucru neașteptat care acționează asupra nervilor mei. Dar dacă mi se dă răgaz să mă reculeg un sfert de oră, devin de-o nepăsare totală față de primejdie. Așa stînd lucrurile, și dacă n-ai nimic împotrivă, rămîn cu dumneata pînă sosesc cei zece soldați de care vorbeai adineaori. Am să-ți dau o mînă de ajutor. Nu vreau să te amărăsc, dar se vede bine că ești la capătul puterilor.

— La prima vedere, zise tînărul clipind nervos, aș fi pariat patruzeci contra unu că ești unul din cei care fac pe nebunii ; și-aș fi cîștigat. În locul dumitale, i-aș da două țigări imbecilului care are puteri depline în această vale a lui Iosafat și-aș întinde-o cît mai degrabă spre Drôme, unde ai șanse să scapi de toată nenorocirea asta, dacă e-adevărat ce se vorbește. Oricum, aș încerca. O viață are omul. Așa stînd lucrurile — vorba dumitale — n-o să-ți ascund că mi-e o frică nebună să mai rămîn o singură noapte singur pe meleagurile astea blestemate. E limpede că ești mai puternic ca mine și n-am să te pot alunga cu forța. Nici nu-ți închipui, continuă, cît de plăcut e să vorbești și să-l auzi și pe altul vorbind. Ce-aș mai trage-un pui de somn...

E de la sine înțeles că și lui Angelo îi făcea plăcere să întrebuințeze fraze foarte lungi. Ochii tînărului medic își pierduseră orice urmă de ironie.

— Odihnește-te, zise Angelo.

— Nici vorbă de-așa ceva. O înghițitură din leacul ăsta și-am plecat. Se tîrăsc uneori cîte unii să moară prin unghere pe care nici nu le bănuiești ; prefer să mai salvez un suflet sau două. Sînt chestii de care-ți amintești cu plăcere peste cincizeci de ani. Ai grijă de țigări. O să ne prindă foarte bine după corvoada care ne așteaptă.

Angelo își verifică arsenalul. Avea două pistoale și zece gloanțe pentru fiecare.

— Cinci pentru porcii mari, zise tînărul. Pe cei mici îi ucidem cu bîtele. Păstrează restul, s-ar putea să ne trebuiască. Fără glumă, continuă, îți mulțumesc că rămîi cu mine. Simt că mi-am venit în fire... Dar e un risc serios, te previn ! Mă rog, eu îți mulțumesc ; știu că, fiind vorba de holeră, mai ales de *morbus*, ar trebui să-ți dau una la cap ca să nu te-agăți de mine. Sînt nițel cam beat, înțelegi, dar mulțumirile sînt din toată inima. Să mergem !

Era limpede că animalele nu fuseseră hrănite de cîteva zile. De cum se deschiseră porțile, oile o luară la goană pe cîmp, spre munți. Fură nevoiți să taie frînghiile cu care erau priponiți caii. Erau atît de agitați în fața ieslelor goale, că zvîrleau din copite ca niște draci. Cînd se văzură liberi, o luară spre rîu, de unde, puțin după aceea, o porniră în grup în aceeași direcție ca oile. Angelo trase cîte-un glonte în capul a trei porci turbați de furie, care apucaseră să distrugă pe jumătate porțile cocinii. De pe un zid nu prea înalt, tînărul medic zdrobi cu lovituri de cosor capul unei scroafe care se sălbăticise și se repezea la om ca un taur. Își mîncase purcelușii.

— Ei, iată că s-a pogorît o liniște de mormînt, zise tînărul.

Nu se mai auzea, într-adevăr, decît fîlfîitul mătăsos al păsărilor care zburau mute.

— Mă duc puțin să văd ce e înăuntru, continuă tînărul. Rămîi aici !

— Drept cine mă iei ? întrebă Angelo. De altfel, am mai fost înăuntru ; doar acolo am omorît șobolanii.

— Scuzele mele, măria-ta, răspunse tînărul.

„Îți bați joc de tunica mea curată, gîndi Angelo, dar ai să vezi că mă pricep s-o murdăresc la fel ca și tine."

— Nu mai e nimic de făcut, rosti tînărul văzînd cadavrele. Prin colțuri te-ai uitat ?

Deschise obloanele și portița unei cămări scunde, în care apucă să cotrobăie scăpărînd din amnar.

— Ce cauți ? întrebă Angelo, care simțea nevoia să vorbească.

— Pe cel care-a murit ultimul, zise tînărul. Ultimul s-a tîrît desigur în vreun ungher infect. Deoarece tocmai ăsta mai are o șansă, trebuie căutat. Doar nu mă aflu aici ca vizitator. Dacă mai au putere, se tîrăsc de-a bușilea. Mă prind pe orice că mai sînt unii întinși pe sub tufișuri. Dar în caz de colaps fulgerător, se vîră prin locuri la care nici nu te poți gîndi. Află că am oarecare experiență. Lasă-mă să trăncănesc, nu te sinchisi de mine. Am sentimentul că fac ceva. Ieri am vorbit toată ziua de unul singur. Nu-i de loc vesel să găsești oameni învinețiți prin găuri de șobolan. La Montfranc, mai adineaori, am dat de unul într-o hulubărie. Și ăstuia, dacă-l găseam cu un sfert de oră mai devreme, aș mai fi putut să-i fac ceva. Prea s-a ascuns bine. Nu mai puteam să-l scap, dar aș fi putut să-l ajut. Ar fi avut o moarte mult mai blîndă. Aici însă nu mai e nimic, afară de ceva extrem de prețios, dragul meu, pentru dumneata și pentru mine, dacă mai găsim pe vreunul care trebuie fricționat.

Ieși din cămară cu o sticlă în care era un lichid alb ca apa.

— Rachiu, zise el, sfîntă licoare ; asta ne putem permite s-o șterpelim. E-o doctorie. Nici nu știu de cînd nu mai am o picătură de laudanum sau de eter. Mi-a rămas, ce-i drept, nițică morfină, dar o păstrez cu grijă. Ca să fiu sincer, îi îngrijesc cam la întîmplare. În orice caz, cu asta o să le putem face niște frecții pe cinste. Aș fi preferat să găsesc ceva de-ale gurii, dar, bineînțeles, asta e *tabu*. Vorbește într-una, zise el, dă-i cu gura ! E un mijloc să-ți mai descarci nervii.

Cercetară casa în lung și-n lat. Tînărul medic cotrobăia prin ungherele cele mai întunecoase. Într-una din casele răzlețite din sat, și în care Angelo nu apucase să intre, găsiră un om care nu-și dăduse încă sufletul. Se

pitise într-o șură, după niște saci cu grîne. Agoniza chircit ; din gură i se revărsau pe genunchi valuri din acel lichid albicios asemănător zemei de orez, pe care Angelo îl mai văzuse în gurile celor morți.

— Mă rog, zise tînărul, n-am venit să ne distrăm. Apucă-l de umeri !

Îl întinseră pe jos în șură. Se văzură nevoiți să-l tragă bine de picioare, căci omul le ținea încovrigate.

— Taie-mi un bețigaș din tîrnul ăla, spuse tînărul. Făcu un tampon dintr-un șomoiog de cîlți scos din traistă și curăți gura omului. Angelo nu puse mîna pe bolnav, decît atunci cînd, cu mult dezgust, trebuiseră să-l scoată din ascunzătoare.

— Descheie-l la pantaloni, zise tînărul, și scoate-i-i. Fricționează-i pulpele și coapsele cu alcool, continuă, dar freacă tare.

Turnă un strop de rachiu în gura bolnavului ; acesta scoase un horcăit foarte răgușit și icni scurt. Angelo se grăbi să execute porunca. Obrajii i se umflau de rîgîieli grozave, venite din stomac. În cele din urmă, după ce se căznise din răsputeri să-i frece pulpele și coapsele extrem de slabe, care rămăseseră vinete și înghețate, Angelo îl auzi pe medic spunîndu-i să înceteze, deoarece nu mai e nimic de făcut.

— Unul nu mi-a făcut plăcerea să se lase salvat, zise tînărul. Ei, ascultă, dumneata de colo, nu face mai mult decît e nevoie !

Angelo nu-și dădea seama că rămăsese în genunchi lîngă cadavru, cu palmele lipite de coapsele descărnate, mînjite de-acel lichid lăptos.

— Sînt destui bolnavi și-așa, nu-i nevoie să te molipsești cu tot dinadinsul, continuă tînărul. Găsești că n-am destui mușterii ? Toarnă-ți niște rachiu pe mîini și ia-o din loc.

Scăpără din amnar și dădu foc alcoolului de pe mîinile lui Angelo.

— Mai bine niște băsici decît pîntecăraie în vremuri din astea, crede-mă. De altfel, nu pîrlește decît părul. Nu te șterge, lasă mîinile în pace și hai afară, în mijlocul naturii, să fumăm o țigară ! E dreptul nostru !

— La dracu ! Abia mai am putere să trag din ţigara dumitale — trei de-o para, nu-i aşa ? — zise el cînd se întinseră pe iarba uscată, sub dudul de care-şi priponiseră caii.

— Dormi, spuse Angelo.

— Crezi că-i atît de uşor ? răspunse tînărul. Poate că-n viaţa mea n-am să mai pot dormi decît dacă se va găsi o doică să mă ţină de mînă.

Spre marea lui uimire, Angelo văzu că ochii tînărului se umpluseră de lacrimi. Nu îndrăzni, bineînţeles, nici să-i întindă mîna, nici măcar să-l privească mai departe. După-amiaza era pe sfîrşite. Perdele mari de ceaţă prăfuită învăluiau munţii şi astupau depărtările în care se pierdea drumul. Liniştea era desăvîrşită.

— M-am lăsat în voia gîndurilor negre, zise tînărul, aşa se întîmplă cînd îţi ghiorăie maţele ; îmi trece, n-ai nici o grijă !

Cînd se înnoptă, Angelo aprinse cîteva vreascuri, în eventualitatea că ar sosi soldaţii.

Pînă la miezul nopţii, tînărul nu mai scoase nici un cuvînt ; deşi rămase cu ochii larg deschişi. Angelo arunca din cînd în cînd cîte-un lemn pe foc, trăgînd cu urechea spre drum. La un moment dat, se auzi un zgomot ciudat, ca şi cum o jivină, care s-ar fi înfundat într-un tufiş, la cinci-şase paşi distanţă ar fi dat să iasă. „O fi vreun porc scăpat", gîndi Angelo şi trase piedica de la pistol. Dar se auzi un geamăt surd, care nu putea fi al unui porc. Cît te-ar trece un fior, Angelo simţi în beznă apropierea extrem de neplăcută a caselor pline de morţi. Strînse şi mai tare pistolul, cînd, la lumina flăcărilor, zări un băieţaş care venea spre el.

Să tot fi avut zece-unsprezece ani ; părea că nu se sinchiseşte de nimeni şi de nimic. Îşi vîrî chiar, în mod ostentativ, mîinile în buzunare. Tînărul medic îi dădu să bea din doctorie şi băieţaşul începu să vorbească în dialect. Stătea ţanţoş, bine înfipt pe picioarele-i crăcănate şi, de cîteva ori, îşi scoase mîinile din buzunare pentru a şi le vîrî din nou, ca să-şi ridice nădragii. Părea nepăsător şi sigur pe el chiar şi atunci cînd îşi pironea ochii în bezna deasă de după vîlvătăile focului.

— Înţelegi ce spune ? întrebă tînărul medic.

— Nu prea, zise Angelo, cred că vorbește de tatăl și de mama lui.

— Zice c-au murit aseară. Dar soră-sa, pare-se, mai dădea semne de viață cînd a plecat. Sînt tăietori de lemne care-și au cabanele la vreo oră depărtare de-aci. Cred c-ar trebui să urcăm pînă acolo. Susține că se poate ajunge călare. Dumneata ar fi mai bine să rămîi aici, să aţiți focul și să-i aștepți pe soldați.

Angelo mormăi că soldații, dacă-și merită cu-adevărat numele, aveau să se descurce foarte bine și singuri. Și încălecă.

— Măi, că ţanţoș mai ești ! rosti tînărul. Hai, vino-ncoa, îi spuse apoi copilului, suie-te pe cal, să ne-arăți drumul. Ei, dumneata de colo, îi strigă deodată lui Angelo, care-o pornise înainte, descalecă și vino-napoi ! Prostănacul ăsta mic e bolnav copt.

În timp ce se apropia de cal, copilul începuse să tremure din cap pînă-n picioare.

— Aruncă niște vreascuri pe foc, zise tînărul, și pune la încălzit cîteva pietre netede.

Își scoase redingota și o întinse pe jos.

— Ţine-o pe tine, deșteptule ! zise Angelo.

Desfăcu bagajul și aruncă pe iarbă o manta groasă de ploaie și niște rufe.

— Ia-ți adio de la ele, spuse tînărul.

— Ai merita una după ceafă, răspunse Angelo. Folosește-le și păstrează reflecțiile pentru dumneata.

Copilul se prăvălise într-o rînă, fără să-și fi scos mîinile din buzunare. Tresărea brusc și se auzea cum îi clănţăne dinții în gură. Încropiră un culcuș din lucrurile lui Angelo și întinseră puștiul acolo.

— Ei, drăcia dracului. Copilul ăsta mai lipsea ! Mai stă și cu mîinile vîrîte în buzunare, zise tînărul. Uite la el ! Ia priviți, cine-i ca mine, hm ? De unde învață ăștia așa ceva ? Ah, sînt dați naibii ! Ai fi crezut una ca asta cînd a venit ?... Ce-l ținea în picioare ? Mîndria, bineînțeles ! N-ai vrut să te dai bătut, așa-i, nătărăule ?

Și începu să-l dezbrace.

— Dă-ncoa pietrele calde. Ia sticla de rachiu. Freacă-l bine. Mai tare. Nu-ţi fie teamă că-l jupoi. Crește altă piele la loc.

Angelo îi simţea sub mîini trupul îngheţat şi ţeapăn ce se acoperea văzînd cu ochii de o reţea de vine liliachii. Copilul începu să verse şi să aibă o diaree spumoasă, care ţîşnea din el de parcă Angelo ar fi apăsat pe-un burduf.

— Opreşte-te ! zise tînărul. Are acum în el cincizeci de centigrame de calomel. Să vedem.

Aşezară în jurul lui vreo zece pietre mai încinse, învelite în cămăşile lui Angelo, şi-l acoperiră cu pulpanele mantalei de ploaie, pe care-o căptuşiseră cu restul rufelor.

Copilul sughiţă o dată, apoi vărsă o gură plină de lichid lăptos.

— Îi mai dau douăzeci şi cinci de centigrame, fie ce-o fi, zise tînărul. Dac-ai mai putea să-l freci, dar fără să-l dezveleşti, vîrîndu-ţi mîinile pe dedesubt...

— Nu ştiu ce are, zise Angelo după o clipă. E ud tot.

— Dizenterie, răspunse tînărul. O să-ţi flambez mîinile, hai, dă-i înainte. Dac-am intrat în horă...

— Nu de asta, zise Angelo, aş da zece ani din viaţă...

— Fără sentimentalisme, i-o tăie tînărul.

Abia de mai zăreau faţa copilului, galbenă ca ceara şi mică cît un pumn, din cutele postavului gros al mantalei. Desfăcură mantaua ca să-i pună alte pietre fierbinţi. Se văzură nevoiţi să-i schimbe şi rufele, fleşcăite de-atîta murdărie. Angelo fu mirat văzînd cît slăbise copilul. Coastele păreau lipite de pielea pieptului ; femurele, tibiile, mingea genunchiului se profilau puternic sub carnea învineţită.

— Scoate praful de puşcă din gloanţele pistolului, zise tînărul, înmoaie-l în rachiu şi fă-mi nişte cataplasme din batiste, sau rupe fîşii din cămaşa asta ; o să încerc să-i pun nişte sinapisme pe ceafă şi pe inimă. N-are *suflu*. Respiră mult prea scurt. Am impresia că se curăţă al naibii de repede.

Tot frecînd fără încetare corpul copilului, care se topea şi se învineţea văzînd cu ochii, Angelo asudase din cap pînă-n picioare. Sinapismele nu avură nici un efect. Petele deveneau din ce în ce mai intense.

— Ce vrei, spuse tînărul, m-au trimis la vînătoare de tigri cu plase de prins fluturi. Praful de puşcă nu-i un

remediu ! N-au vrut să-mi dea doctorii. Le era o frică de moarte ! Părea că le fuge pămîntul de sub picioare. S-ar mai putea face multe. Ar putea fi salvat. Dac-aș avea beladonă... Le-am spus : „Ce vreți să fac cu eterul vostru ? Aici nu-i vorba de dezinfecție. Nu-i vorba de mine. Trebuie să încerci să ajuți acolo unde se simte nevoie.“ Nici prin cap nu le trecea că ai putea dori să scapi pe cineva de la moarte. Parcă mai puteau pricepe ceva, îngroziți cum erau ? Erau prea înfricoșați ca să-și rîdă de mine, dar, dacă aș fi umblat la cutia cu doctorii, m-ar fi mușcat. Și-acum, stăm frumușel și încercăm să punem sîngele în mișcare cu degetul.

Nu contenea nici el să fricționeze spatele, brațele, umerii, șoldurile, pieptul. Schimba necontenit pietrele fierbinți și rufele de pe burtă cu o vestă de flanelă pe care Angelo o încălzea la foc. Vărsăturile și diareea încetaseră, dar respirația era din ce în ce mai scurtă și mai sacadată. În cele din urmă, fața copilului, care pînă atunci fusese lipsită de vlagă și indiferentă, începu să fie muncită de schimonoseli convulsive.

— Stai, dragul meu, stai, dragul meu, zise tînărul, ți-o dau, uite, îți dau morfina mea. Așteaptă un pic !

Scotocea în traistă. Căuta cu-atîta grabă, tremurînd de nerăbdare, că Angelo veni să-i țină cele două capete ale traistei, care-i cădeau într-una peste mîini. Dar izbuti să potrivească cu precizie acul în seringă, pompă cu cea mai mare grijă, pînă la ultima picătură, lichidul dintr-o mică fiolă și înțepă copilul în șold.

— Nu-l mai freca, zise el, acoperă-l.

Își petrecu brațul sub capul copilului pentru a-l sprijini. Încet-încet, pe față i se așternu din nou nepăsarea. Angelo rămase aplecat peste trupul băiatului, fără a îndrăzni să facă nici o mișcare. Simțea instinctiv că, acoperindu-l în felul acesta, cu trupul lui, i-ar putea dărui din acea sfîntă căldură.

— Asta este, zise tînărul ridicîndu-se. N-am să salvez pe nici unul.

— Nu e vina dumitale, răspunse Angelo.
— Discursuri de-astea...

Se luminase de ziuă. Perdelele grele ale negurii de cretă își reluară locul pe tăcute.

— Dezinfectează-te, zise tînărul, plecînd să se întindă pe iarba îngălbenită, într-un loc în care urma să-l bată soarele.

Dar Angelo veni să se culce lîngă el.

Soarele se ivi deasupra crestei muntelui din față. Era alb și greu ca în zilele precedente. Angelo se lăsă încălzit fără să facă o mișcare, pînă ce cămașa de pe el, muiată de sudoare, se uscă.

I se părea că tovarășul lui doarme. Dar cînd se ridică în picioare, băgă de seamă că tînărul medic are ochii deschiși.

— Cum te simți ? îl întrebă.

— Șterge-o de-aici ! îi zise tînărul cu un glas spart, care-i suna străin.

Gîtul și pieptul i se umflară și începu să verse, scoțînd din el un șuvoi gros de materie albă și grunjoasă, care-i acoperi toată partea de jos a feței.

Angelo îi scoase cizmele și ciorapii. Trase și pantalonii de pe el. Constată că deveniseră scorțoși de la o diaree învechită și uscată. Vîrî pantalonii sub picioarele goale ale tînărului. Erau reci ca gheața și cu pete vinete. Le stropi cu alcool și se porni să i le fricționeze din răsputeri.

Părea că încep să se încălzească puțin. Își scoase tunica și le înveli bine. Curăți gura năclăită a tînărului. Scotoci în traistă, să găsească o fiolă. Nu se mai aflau decît cincișase fiole, goale toate, și-un cuțit. Încercă să-i toarne în gură puțin alcool, dar tînărul întoarse capul, zicînd :

— Lasă, lasă, pleacă, pleacă îți spun !

Pînă la urmă, izbuti să-i vîre gîtul sticlei în gură.

Îi dezveli picioarele. Erau din nou reci ca gheața. O cianoză intensă se întindea pînă dincolo de genunchi, cuprinzînd și o bună parte din coapse. Cu toate acestea, sub efectul frecțiilor pe care Angelo le făcea din ce în ce mai

intens, avea impresia că mușchii se mai înmoaie, se încălzesc, își recapătă oarecum culoarea sidefie. Își înteți mișcările. Simțea în el o forță supraomenească. Dar sub genunchi, acum de culoarea drojdiei de vin, picioarele rămaseră de gheață. Îl trase mai aproape de foc. Puse pietrele la încălzit. Cum se oprea din frecat, cianoza ieșea din genunchi, arborescentă ca o mohorîtă frunză de ferigă, urcînd spre coapse. Izbutea s-o alunge de fiecare dată, strivind-o înverșunat cu palmele și degetele. Tînărul închisese ochii. Arăta grozav de batjocoritor, datorită cutelor din colțul ochilor, foarte pronunțate pe chipu-i descompus. Părea nepăsător la orice ; dar în clipa în care Angelo, fără să-și dea seama, scoase un oftat în care se putea distinge un pic de mulțumire (izbutise să mai alunge o dată cianoza de pe coapse), tînărul, aparent tot atît de nepăsător, își pipăi cu degetele cămașa, o ridică în sus și-i arătă pîntecele. Era de-un albastru intens, înspăimîntător.

Începu să se strîmbe și să fie chinuit de crampe. Angelo nu știa ce să facă. Îi freca într-una picioarele și coapsele înghețate, a căror culoare era acum tot atît de închisă ca cea a pîntecelui. Era, și el, zgîlțîit de-un puternic tremur nervos, de cîte ori auzea trosnind oasele în trupul care se zvîrcolea. Observă că mișcă din buze. Mai avea un fir de glas. Angelo își lipi urechea de gura lui.

— Dezinfectează-te, îi spunea tînărul.

Către seară își dădu sufletul.

— Mă, franțuzule, mă, săracul de tine ! zise Angelo.

Angelo petrecu o noapte înfiorătoare alături de cele două cadavre. Nu-i era teamă c-o să se molipsească. Nici nu se gîndea la asta. Dar nu îndrăznea să-și îndrepte privirea asupra celor două chipuri pe care jucau luminile focului și ale căror buze răsfrînte dezgoleau niște fălci cu dinți de cîine, gata să muște. Nu știa că cei ce mor de holeră sînt scuturați de friguri și chiar că-și și mișcă brațele în clipa cînd li se destind nervii, și cînd văzu că tînărul mișcă, i se făcu părul măciucă, dar se repezi la el să-i fricționeze picioarele. Și i le fricționă vreme îndelungată.

Capitolul III

Soldaţii sosiră dimineaţa. Erau doisprezece la număr. Îşi aşezară armele în piramidă într-o poeniţă. Căpitanul era un tip voinic, sanguin, cu o mustaţă roşcată, pleoştită, atît de deasă că-i trecea peste bărbie.

Angelo, care tremurase de frică toată noaptea şi care era învăţat să comande căpitanilor, îi vorbi pe-un ton foarte sec despre soldaţii care, înainte de orice, se apucaseră, la cîţiva paşi, să-şi fiarbă cafeaua, făcînd glume cu glas tare.

Căpitanul se făcu roşu ca racul şi-şi încreţi nasul mic de buldog.

— Nu mai sînt boieri acum, zise el, şi ridici niţeluş prea tare glăsciorul. Nu-i vina mea dacă mă-ta s-a încumetat să nască un domnişor. Te învăţ eu minte! Pune mîna pe cazmaua aia şi apucă-te să sapi groapa, dacă nu vrei să te trezeşti c-un picior undeva! Fac ceva pe mîinile tale cele albe! Ţi-arăt eu cine sînt!

— Se vede foarte bine, îi răspunse Angelo, eşti un bădăran fără pereche şi sînt încîntat să faci ce-ai spus pe mîinile mele, pentru că o să le simţi îndată pe obraji.

Căpitanul făcu un pas în lături şi scoase sabia. Angelo alergă spre piramida de arme şi apucă o baionetă. Aceasta era mult mai scurtă decît arma adversarului, ceea ce nu-l împiedică însă pe Angelo să-l dezarmeze pe căpitan cu uşurinţă. În ciuda oboselii şi a faptului că era nemîncat, se simţi de îndată în elementul lui, capabil să sară ca o pisică. Sabia zbură la douăzeci de paşi, în direcţia soldaţilor, care puneau mai departe, liniştiţi, lemne sub cazanul de campanie şi rînjeau privindu-i pe cei doi peste umăr.

Fără să scoată o vorbă, Angelo urcă din nou pînă în apropierea locului unde înnoptase, dădu drumul calului bietului medic, puse şaua pe-al său, încălecă şi porni, după ce mai aruncă o scurtă privire celor două cadavre, care rînjeau din ce în ce mai sălbatic. Străbătu cîmpia în trap uşor. Abia apucase să se depărteze cîteva sute de paşi, cînd auzi bîzîind în apropiere un fel de muşte uriaşe şi, imediat după aceea, o foarte anemică rafală. Întoarse capul

și văzu zece nouraşi albi de fum lîngă sălciile unde îşi instalaseră soldaţii piramidele de puşti. Căpitanul dăduse ordin să se tragă asupra lui. Înfipse pintenii în burta calului şi-o porni în galop.

Puţin după aceea ajunse pe şosea, dar continuă să galopeze. Nu mai avea nici tunică, nici chipiu, cămaşa îi era încă udă de sudoarea din timpul nopţii, pieptul îi era şi el jilav, şi avea impresia că nu mai e aşa cald ca în celelalte zile. Timpul era însă acelaşi — cretos şi la fel de înceţoşat. Nu mai avea nici raniţă, nici rufe de schimb ; cele două pistoale nu mai erau încărcate decît cu cîte-un cartuş fiecare. „De altfel, îşi zise, gîndindu-se la încăierarea cu căpitanul, m-aş lăsa mai degrabă tăiat în bucăţele decît să ucid un om cu pistolul, chiar dacă mă înjură de mamă. Îmi face plăcere să-i plătesc poliţa, dar cu arme dintr-acelea care-mi îngăduie să-l umilesc. Moartea nu poate răzbuna. Moartea e stranie, îşi zise gîndindu-se la «bietul franţuz». Pare destul de simplu să mori ; şi foarte practic."

Trecu printr-un sat în care o mulţime de oameni folosiseră acest mijloc simplu şi practic. Morţii, în cămăşi, în pielea goală sau găuriţi de colţii şobolanilor care alergau în cîrduri, stăteau îngrămădiţi în faţa caselor, de-o parte şi de alta a drumului. Aveau cu toţii aceleaşi mutre de cîini turbaţi. Năvăliseră şi aici nori de muşte. Duhoarea era atît de puternică, încît calul fu cuprins de panică şi, înspăimîntat pare-se şi de atitudinile groteşti, ca de carnaval, ale unora din cadavre, care rămăseseră în picioare, cu braţele îndepărtate, ca nişte cruci, îşi muşcă zăbala cu furie. Angelo se lăsă dus de cal.

Către prînz trecu printr-un ţinut pustiu, unde nimic nu vorbea despre molimă, afară de lanurile în care secara, deşi se copsese, nu fusese secerată şi începea să-şi scuture spicele. Adormise niţel în şa, deşi calul păstrase un mers destul de vioi ; îi era cald ; nu-i părea rău după tunică ; îşi înnodase o batistă în jurul capului şi, abstracţie făcînd de faptul că-i ghiorăiau maţele de foame, se simţea foarte bine.

Zări castelul din Ser printre copaci, pe o mică ridicătură de teren. Urcă pînă ce ajunse în faţa aleii principale. Era o clădire posacă şi foarte dărăpănată în care nu puteai

bănui decît o gospodărie de burlac. Era complet părăsită. Bătăile sale în poartă răsunară în gol. De altfel, sub un stejar bătrîn văzu un dreptunghi destul de măricel de pămînt proaspăt săpat. Nu porni totuși mai departe decît după ce făcu de două-trei ori înconjurul clădirii și după ce strigă de cîteva ori către o fereastră de la primul etaj, care rămăsese deschisă, pesemne fiindcă oblonul, putrezit de ploaie și scos din țițîni, nu se mai închidea. Putea să strige mult și bine — casa era goală, nu mai încăpea nici o îndoială. Băgă totuși de seamă că aici, atît moartea cît și fuga păreau să se fi supus unor reguli foarte cazone. Nimic nu fusese lăsat în neorînduială, groapa era acoperită, și, abstracție făcînd de fereastra sub care se afla, plecarea avusese loc după toate regulile cantonamentului. Pînă și fînul din preajma grajdurilor fusese strîns cu furca.

Porni din nou, la pas. Ziua era pe sfîrșite. Îl chinuia acum o adevărată foame de lup și se gîndea la cafeaua pe care soldații o puseseră la încălzit în timp ce el se certase prostește cu namila aceea de căpitan.

Scobitura văii se lărgea și văzu că în fața lui, poate la o leghe depărtare, dădea într-o altă vale, perpendiculară, mult mai largă, unde lumina asfințitului oferea perspectiva unor desișuri de arbori și a unor lungi șiruri de plopi.

Își zori calul în speranța că ar putea da de locuri mai puțin pustiite. Își spunea că, în definitiv, n-o să se facă gaură-n cer dacă, de pildă, o să mănînce un pui fript. Gura i se umplu pe dată de-un val de salivă, pe care trebui s-o scuipe. Își aminti de țigări. Mai avea patru. Aprinse una.

In timp ce se apropia de valea cea largă, observă că în față drumul era barat de niște butoaie așezate în chip de baricadă. Cineva îi strigă să se oprească. Cum strigătele „Stai!" nu mai conteneau, fără ca nimeni să se arate, deși se oprise pironit în mijlocul drumului, mai făcu vreo cîțiva pași, în direcția butoaielor. Zări o țeavă de pușcă îndreptată spre el și, în sfîrșit, se ivi bustul unui bărbat îmbrăcat într-o cămașă din pînză de sac.

— Stai! îți spun, strigă santinela, și nu mișca, că-ți ciuruiesc bojocii.

Omul avea o mutră de-o uimitoare vulgaritate, pe care puteai jura că au fost adunate cele mai josnice și mai dez-

gustătoare stigmate. Trăgea dintr-un chiștoc de țigară și zeama de nicotină i se prelingea pe bărbie. Era complet ras : barba, mustățile, părul ; se răsese în cap de atîta vreme, încît țeasta îi era pîrlită de soare ca și întreaga-i față.

— Hai, apropie-te ! făcu el.

Angelo se apropie pînă atinse butoaiele. Pușca rămăsese ațintită asupra lui. Omul îl privea fix cu niște ochi mici, de porc.

— Ai țidulă ? îl întrebă.

Văzînd că Angelo nu pricepe, îi explică că e vorba de-un permis pe care-l eliberează primarul satului și fără de care nu i se îngăduia să treacă mai departe.

— Și de ce ? se miră Angelo.

— Ca să fie scris negru pe alb că nu ești bolnav și n-aduci holera în buzunar.

„La naiba, își spuse Angelo, nu-i momentul să spun adevărul."

— O aduc cu mine atît de puțin, zise el, și am atîta chef să n-o aduc, că am spălat putina de îndată ce-am aflat de primul caz. Eram, de altfel, în munți și nu m-am mai înapoiat în sat, iată de ce n-am nici un fel de țidulă și nici măcar veston.

Omul se uită la capul calului și la hățuri, care erau de foarte bună calitate : cureaua de pe frunte și de pe nasul calului erau încrustate cu argint ; cocardele, struna și inelușele erau chiar din argint masiv. Aruncă pe furiș o privire în jur.

— Ai cu ce ? îl întrebă șoptit.

Angelo rămase cu gura căscată.

— Da, zise individul, ai *monedă ?* Ce dracu, trebuie să-ți explic totul ? Ești doar de la munte, și-și frecă degetul mare de arătător, ca și cum ar număra bani.

Naivitatea aceasta îl feri pe Angelo de-o primejdie cu mult mai mare decît cea de-a rămîne din nou flămînd. Era atît de fericit să întîlnească, după acele zile eroice, un om a cărui viclenie îi amintea pacea atît de odihnitoare a egoismului, că se simțea literalmente fascinat. Îi era și tare foame și, în ciuda aerelor pe care și le dădea, holera începea să tragă greu în balanță.

— Se-nțelege că am, răspunse Angelo cu candoare.

— Măcar un sutar ai ? întrebă individul.

— Da, zise Angelo.

— Mi-ar trebui vreo două sute, spuse omul. Du-te în dreptul pîrîiașului de colo. Uită-te bine, dacă nu-i vezi printre pomi și pe ceilalți gardieni, care-au plecat să patruleze pînă la baricada de pe șoseaua ce duce la Saint-Vincent, și apoi fă-te încoa. Să nu dea dracu să-mi faci vreun pocinog, că sînt cu degetul pe trăgaci, și uite la mine, băiețaș, nu-s dintre ăia care stau pe gînduri cînd e vorba să tragă într-un om.

Își suflecă mîneca cămășii și îi arătă pe braț — un braț uriaș și păros — tatuajul administrativ al ocnașilor pe timp limitat. Ba încercă chiar să-și holbeze amenințător ochii mici de porc, dar Angelo nu putu să nu găsească toată manevra asta deosebit de liniștitoare, ba pînă și fața-i rasă, care purta urmele atîtor vicii, i se părea un spectacol reconfortant.

După ce trecu pîrîul, se convinse că păduricea e pustie. Cînd ajunse în dreptul unei tufe dese de anini, care-i ascundea corpul pe jumătate, vîrî mîna în buzunar și numără în batistă zece galbeni.

„Pentru rest, își spuse, poți să te ștergi pe bot. Ești foarte drăguț, n-am ce zice, dar îmi sînt de trebuință. Am să-ți arăt eu că și cei de la munte știu să se folosească de pistol.“ Îi făcea plăcere că nu trebuia să se ocupe decît de ticăloșia cu două picioare.

— Zăbovești cam mult, îi strigă omul. Nu-i cazul să numeri mușchii. Se vede c-ai furat calul. Dacă nu știi să călărești, mergi pe jos, băiețaș. Eu sînt pentru împărțirea dreaptă a bunurilor, ai să vezi. Fă-te-ncoa ! Hai, dă *bișt-arii !* spuse soldatul cînd Angelo ajunse în dreptul lui.

„Dobitocule, gîndi Angelo, nu-ți dai seama că, dacă trag de hățuri și dau pinteni calului, îți înfige copitele din față în piept ? Și atunci, adio gălbiori !“

— Asta-i tot ce am, zise el, dacă-ți convine, și scoase din batistă șase monede de cîte douăzeci de franci.

— *Ciripești* bine, făcu omul, dar cunosc eu cîntecul ăsta. Scoate și restul ! Cine mă împiedică să-ți vîr un

plumb între coaste și să spun c-ai încercat să calci consemnul ?

— Cei care coboară dealul, uite colo, o să te împiedice cu siguranță, zise Angelo impasibil, eliberîndu-și un picior din scăriță.

Omul întoarse capul să privească spre deal și primi fulgerător o lovitură de cizmă în bărbie. Căzu pe spate, scăpînd pușca din mînă. Dintr-o săritură, Angelo fu deasupra lui și-i vîrî pistolul în piept.

— Hei, hei, cetățene, lasă gluma ! zise omul. Unde-ai învățat figura asta ? Recunoaște c-am fost de treabă. Nu te juca cu arma ! Puteam să te fac una cu pămîntul cînd erai în partea ailaltă. Și trebuie să mărturisesc c-aș fi făcut-o, dacă n-ai fi avut mutra asta de prostănac. Al dracului mai știi să te prefaci, auzi ?

— Mai bine decît crezi, răspunse Angelo, și încă nu ți-am arătat tot ce știu. Dar sînt băiat de treabă și-am să-ți las ceea ce ți-am dat dacă-mi faci rost de ceva mîncare.

Angelo aruncă pușca la douăzeci de pași dincolo de butoaie și-și trecu repede mîna peste șoldurile omului, să se asigure că n-are vreun cuțit la cingătoare ; purta, de altfel, o bluză militară care n-avea buzunare.

— Rău te rablagești la hotel-rogojină, zise omul ridicîndu-se. Acu cinci ani nu ți-ar fi mers cu mandea, tinere !

— Bine că mi-a mers acum, spuse Angelo zîmbind.

Grăsunul acela, urît ca dracu, îi era tare simpatic.

— Dacă ești filozof, continuă individul, atunci e-n regulă. Am niște cîrnați și pîine, dacă te mulțumești cu-atîta. Ne răsfață de cînd ne-au angajat să-i ferim de spaimă. La ascultă, puteai să ai mai mult respect pentru flinta mea. O să-mi fie învățătură de minte să mai fac și-altă dată servicii.

Cu toate că-i lăsa gura apă, Angelo voi să se vadă mai întîi în șa și abia după aceea mușcă din coltuc. În timp ce omul trecu după baricadă să-și caute pușca, porni în galop în direcția unor sălcii foarte pletoase, trecu de ele și mai galopă o jumătate de oră după aceea.

Începuse să se însereze, dar mai merse în trap vreo oră și mai bine pînă se întunecă complet. Băgă de seamă c-a ajuns la încrucișarea văilor și că drumul se întretaie în

unghi drept cu o șosea lată. „Aici trebuie să te porți ca într-o țară inamică, își zise, și eu am ținere de minte. S-ar putea să mai fie și alte baricade. Ia s-o iau mai bine peste cîmp.“ La dreapta se afla cursul inferior al pîrîiașului care-i îngăduise să ocolească bariera ocnașului și auzi că nițel mai încolo se varsă într-un rîu mare, în care auzea pietrele rostogolindu-se în tăcerea nopții. „Treci dincolo, își dădu comanda de unul singur, și ține-te la aceeași depărtare de drumul pe care-l poți oricînd recunoaște după plopi, și de apa asta, care vuiește destul de tare ca să n-o poți da uitării.“ Era încîntat să poată da dovadă că se orientează ca un ostaș. Se temuse tare de venirea nopții și de amintirea „bietului franțuz“, care acum rînjea în zadar, desigur, la vulpi sau la varul nestins al căpitanului.

Nimeri mai întîi în niște tufe de scaieți, din care nu izbuti să iasă decît cu mare greutate și lăsînd în urmă fîșii din cămașă, apoi dădu peste o mirișie netedă, pe care putu să înainteze în voie. Era o noapte neagră și nu se vedea nici o stea. În cîteva rînduri îi trecu pe la urechi foșnetul mătăsos al tufișurilor, pe care le zărise în lumina asfințitului.

Mirișiea se întindea la nesfîrșit. Din cînd în cînd, calul aluneca, dar își revenea imediat, opintindu-se de micile povîrnișuri ale șanțurilor. Curînd, lui Angelo îi trecu prin minte : „De mirare ca toate locurile astea, care trebuie să țină de vreun sat sau cel puțin de trei-patru ferme mari, să nu mă ducă în apropierea vreunei case. Nu-i atît de tîrziu, și-ar trebui să se zărească lumină la ferestre.“ Uitîndu-se cu băgare de seamă, deosebi în beznă cîteva case fantomatice. Unele păreau să aibă ușile și ferestrele vraiște.

„Mi se pare, își spuse el, că trec prin apropierea unor bolți uriașe de viță sau a unor tufe de iasomie, ale căror flori au fost scuturate de vreo furtună și putrezesc“, căci simțea un miros puternic de putregai dulceag. Abia mai tîrziu înțelese că era mirosul cadavrelor lăsate în voia soartei și, deși știa că e primejdios, dădu pinteni calului, care tremura, dar continua să pășească înainte cu multă băgare de seamă.

Prin părțile acelea muntoase privighetorile își făceau cuibul tîrziu. Angelo le auzea pe multe dintre ele chemîn-

du-se de la un desiș la altul. În noaptea pustie, trilurile lor răsunau cu o strălucire extraordinară. Își aminti că privighetorile sînt păsări carnivore. Gînduri ciudate îi trecură prin minte cu privire la ele, la leșurile în putrefacție din care, poate, se înfruptau și la trilurile lor avîntate, pline de strălucire, răsfrînte de pereții întunericului.

Mirosul care aducea cu cel al iasomiei strivite făcu în curînd loc unei miasme mult mai pătrunzătoare, atît de dense, încît, de n-ar fi fost noapte, ai fi putut poate s-o vezi ridicîndu-se în suluri, asemenea fumului. Angelo, a cărui poftă de mîncare nu fusese nici pe departe potolită cu cîrnatul și coltucul de pîine al ocnașului, o găsi deosebit de ispititoare și de respingătoare totodată. Era ca un sturz uriaș pus la frigare ; ca o becață albastră ; ca un fazan pregătit pentru un bătrîn gurmand.

„Nu mă prea omor după vînat, își zise, dar se pare că pentru cei cărora nu le-a mai rămas pe lume decît mîncarea înseamnă mult, atît de mult încît se pot lipsi de dragoste. În tot cazul, în clipa de față, nu m-aș da în lături din fața cîtorva felii de pîine prăjită, acoperită cu niște bucăți de carne fezandată, bine friptă.“ Totuși, mirosul, prea puternic pentru a nu deveni pînă la urmă neplăcut, îi făcu greață ; se văzu silit să se aplece pentru a scuipa o gură plină de salivă extrem de sărată.

La un moment dat, calea îi fu barată de o masă întunecată, în care recunoscu un tufiș mai mare și mai des decît celelalte. Nu voia să se apropie în întuneric de marginea pădurii ; n-avea nici un chef să descalece ; ocoli tufișul și se trezi deodată în fața unei luminițe roșii ca sîngele. Își dădu seama că se apropie de-o vîlcea în fundul căreia se afla, fără îndoială, un rug, de unde provenea mirosul care devenise, acum, de-a dreptul neplăcut și chiar destul de neliniștitor. Se amestecau în el arome rășinoase și izul specific fumului de lemn de fag, dar toate acestea îi evocau lucruri fantastice și neobișnuite. Cu toată această lipsă de măsură care-l scîrbea, mirosul continua să se adreseze direct poftei de mîncare.

Pe măsură ce Angelo înainta, luminițele deveniră din ce în ce mai strălucitoare, păstrînd totuși aceeași intensitate de culoare aproape negricioasă a sîngelui. Observă că

răspîndesc un fum mai negru ca noaptea, atît de greu că se lăsa la pămînt și se rostogolea în bulgări unsuroși. Curînd putu să vadă inima albă a rugului de jeratic.

Se auzi strigat de cineva, pus acolo probabil drept paznic:

— Domnule Rigoard.

— Nu sînt domnul Rigoard, zise Angelo.

— Domnul Mazouiller?

— Nici el, răspunse Angelo.

— Dar atunci cine ești? întrebă omul, care ieși din umbră apropiindu-se.

— Sînt un om cuprins de mirare, spuse Angelo. Ce se întîmplă aici?

— De unde vii? întrebă omul.

Nu i se vedeau trăsăturile, dar păreau destul de comune, și vocea păstra acea amabilitate cu care-l întîmpini pe cel venit să te scoată dintr-o situație neplăcută.

— Încerc să cobor spre Marsilia, răspunse Angelo, evitînd întrebarea spinoasă.

— Nu ești pe drumul cel bun, zise omul. E tocmai în spate.

— Trebuie să fac așadar cale-ntoarsă?

— Da, din fericire pentru dumneata, spuse omul, căci aici n-ai putea să treci mai departe.

— Și de ce, mă rog? întrebă Angelo.

— Din pricina holerei, răspunse omul. N-are nimeni voie să intre în Sisteron și dumneata, după cum vezi, te afli la porțile orașului.

Și-i arătă cu mîna bezna nopții, deasupra luminițelor roșii. Acestea luminau, într-adevăr, în înaltul cerului, un oraș livid și o cetate făcînd una cu stînca.

— N-am ce căuta prin părțile astea, zise Angelo ca pentru sine. Dar ce e cu focul acela mare? întrebă.

— Ardem morții, răspunse omul. Nu mai avem var.

Angelo își puse deodată întrebarea dacă nu există, pe undeva, o uriașă farsă întreținută în mersul lumii.

— Nu l-ai văzut cumva pe domnul Rigoard? întrebă omul candid.

— Nu cunosc nici un domn Rigoard, răspunse Angelo, și, de altfel, nu vezi nici la doi pași.

— Mă întreb ce dracu or fi făcînd, zise omul. Trebuiau să fie aici de-o oră. A început să mi se acrească.

Avea chef de vorbă. Angelo era la fel de fascinat de rugul funebru, de ceremonialul lent al flăcărilor roșii și al fumului gros, așa cum fusese fascinat de josnicia aceea atît de liniștitoare gravată pe chipul ocnașului.

Omul îi relată că luase ființă un comitet de ocrotire publică format din voluntari ; dar, întrucît îl privea, se îndoise întotdeauna de domnul Rigoard.

— Ai bogați se bagă întotdeauna în ciorbă cînd e vorba să-și vadă numele scris undeva ; după aia, cînd trebuie să pună umărul, lasă totul pe spinarea săracilor. Puteam să jur c-o să mă lase aici toată noaptea. Eram sigur că, chiar de la început, cînd o să fie cazul să venim în toiul nopții aici cu o cotigă de morți, o să viu eu și încă vreo cîțiva sărăntoci. De fapt, n-am venit decît eu. Ailalți sînt pușcăriași. Cu toate astea, domnul Rigoard, domnul Mazouiller, domnul Terrasson, domnul Barthélémy, toate fețele astea simandicoase, au găsit sistemul de-a înălța un rug aici și de a-i pune pe pușcăriași să care morții. Și asta în toiul nopții, să nu „bage spaima în populație". S-o mai lase, zău, cu populația ; cotiga a făcut mai mult zgomot pe caldarîm decît toate tobele regimentului la un loc, și acum e pîrjolul ăsta, care se vede de la o poștă și care le bate-n geamuri. De miros, ce să mai vorbim ! Tare plăcut trebuie să fie !

Într-adevăr, orașul, aflat deasupra flăcărilor roșii, era mut și verzui.

— Mulți morți ? întrebă Angelo.

— Optzeci și trei în seara asta, răspunse omul.

Angelo își întoarse calul destul de brusc, dar, dintr-o săritură, omul apucă hățurile.

— Așteaptă-mă și pe mine, domnule, zise el, crezi că mai am ce să fac aici la foc, care poate mistui încă două-trei sute fără să te atingi de el ? Mi-am făcut datoria, crede-mă. Mărturisesc că nu-mi vine de loc să rămîn aici.

— Bine, bine, vino ! spuse Angelo, încercînd să vorbească cu blîndețe.

Omul știa un drum de țară care dădea în șosea. Cel, de altfel, pe care venise cu cotiga. La un moment dat,

calul se feri de-o mogîldeață ce zăcea în mijlocul drumului și peste care era să pună copita. Omul scăpără amnarul, zicînd că e cu neputință să-i fi alunecat vreunul din cotigă. Se aplecă și-i lumină fața.

— E un pușcăriaș, zise. A fost pînă mai adineaori cu mine, și acum e mort. Să plecăm de-aici, domnule, te rog din suflet!

Suflă în amnar și o luă înainte, trăgînd calul de căpăstru.

— Du-mă pînă la post, domnule, dacă vrei. E la doi pași, spuse, cînd ajunseră la drumul mare.

Mai merseră așa în beznă cîteva minute, pînă văzură lumina felinarului agățat de baricadă.

— Vrei o țigară? întrebă Angelo.

— Nu zic ba, răspunse omul.

Își aprinseră amîndoi cîte-o țigară.

— Ei, acum că m-am văzut aici, mai merge, zise omul. Direcția dumitale e într-acolo. Nu părăsi șoseaua, n-o mai lua pe cîmp; sînt niște locuri mocirloase unde poți să-ți frîngi gîtul.

— Și pe drum, replică Angelo, nu-mi pot frînge gîtul, dînd de-un felinar ca ăla?

— Cale de două leghe, pînă la intrarea în Château-Arnoux, nu mai e nici unul, zise omul.

— Și ce să fac? întrebă Angelo.

— Nu știu, răspunse omul, dar în locul dumitale aș semăna mai curînd moartea în vreo patru-cinci decît să rămîn aici. În altă parte e poate și mai rău, dar nu se știe.

„Și cu toate astea el rămîne, gîndi Angelo, privindu-l cum aleargă spre baricadă. Trebuie să-l mai văd o dată pe pușcăriașul acela, care zace în mijlocul drumului. Prea s-a uitat în fugă la el, am impresia. Poate că nici nu-i mort? Avem oare dreptul să lăsăm în părăsire o ființă omenească? Și chiar dacă moare, nu trebuie oare să facem tot ce ne stă în puteri ca să moară mai puțin chinuit? Să-mi amintesc de bietul franțuz, cum îi căuta pe cei din urmă prin toate ungherele, pe «cei care mai au o șansă», cum spunea el."

Căută locul de răscruce al drumului de țară pe care venise. Probabil că trecuse de el; se întoarse înapoi. Se

vede treaba că drumul o lua prin bălării, așa că de pomană cerceta cu de-amănuntul fiecare dîmb, tot scăpărînd din amnar, să găsească urmele lăsate de roțile cotigii. Încălecă din nou și porni spre miazăzi. Era foarte nemulțumit de sine. Îi apărea mereu pe dinaintea ochilor privirea ironică a „bietului franțuz" și crunta ironie întipărită pe figura lui schimonosită de agonie.

Capitolul IV

Era cu neputință să-ți dai seama dacă noaptea e pe sfîrșite. Bezna opacă te învăluia din toate părțile. Drumul trecea prin pădure.

De cîteva ori, Angelo, care mergea la pas, avu impresia că trece pe lîngă oameni care stau pitiți. Găsea că e prea nervos și era din ce în ce mai nemulțumit de sine. Îi părea rău că n-a rămas cu căpitanul, la săpatul gropilor. Dacă ar fi găsit drumul de întoarcere, ar fi fost gata să facă și nebunia asta. Ajunsese chiar să creadă nu numai că era vulgar și josnic, dar că și figura îi devenise vulgară și josnică ; că toată ținuta lui, felul cum se urca pe cal, pînă și dezinvoltura de care dădea dovadă erau vulgare și josnice.

„Dacă nu e nimeni să te admire nu faci două parale, își spunea el. Dacă tot n-ai găsit poteca, trebuia să străbați lanurile în lung și-n lat, pînă dădeai de pușcăriașul care poate că trage să moară și să-l aduci la postul de pază, unde-ar fi primit îngrijirea necesară. Sau barem să te asiguri că e mort de-a binelea. După asta, aveai tot dreptul să-ți vezi mai departe de drum, dar nu mai înainte. Altfel se cheamă că n-ai stofă." Ba își mai spunea chiar : „Susții că ar fi fost greu ; da de unde ! N-aveai decît să te întorci la luminițele acelea roșii, în locul unde l-ai întîlnit pe fricosul ăla, dar care, cu toată spaima, își făcea datoria, și pe care, de altfel, n-ai căderea să-l judeci, pentru că în

viaţa ta n-ai stat, în toiul nopţii, lîngă un rug pe care ard optzeci de cadavre şi nu poţi să ştii dacă, în locul lui, nu te-ai fi purtat şi mai rău."

Era absolut sincer şi nu-şi mai amintea de fel de noaptea şi de ziua în care îngrijise fără o clipă de răgaz copilul şi pe „bietul franţuz", nici de priveghiul lîngă cele două cadavre, cînd se comportase foarte bine.

Auzind din nou nişte zgomote înfundate în tufişuri, se opri în loc şi întrebă cu glas tare :

— E cineva pe-aici ?

Nu primi nici un fel de răspuns, dar covorul elastic al ăcelor de pin trosni sub paşii cuiva.

— Pot să fiu cuiva de vreun folos pe-aici ? repetă Angelo cu glas liniştit, menit să îmbărbăteze pe cei aflaţi în restrişte.

Zgomotul de paşi încetă şi, după o clipă, un glas de femeie răspunse :

— Da, domnule.

Angelo aprinse îndată amnarul şi o femeie, cu doi copii de mînă, ieşi din pădure. Clipi din ochi ca să poată vedea cine se află în lumina flăcării pe care Angelo, fără să bage de seamă, o ţinea lîngă obraz, şi se apropie. Era tînără şi atît de elegant îmbrăcată pentru locul în care se afla încît, la început, printre trunchiurile de pini, la lumina amnarului, lui Angelo i se păru o făptură ireală. Şi copiii păreau coborîţi dintr-un basm : un băieţel de unsprezece-doisprezece ani, într-un costum Eton, cu o şapcă cu ciucure, şi o fetiţă cam de aceeaşi vîrstă, ai cărei pantaloni lungi de linou alb, care ieşeau de sub rochiţă, îi acopereau pantofii de lac cu volănaşele lor de dantelă.

Tînăra femeie îl lămuri că e educatoarea celor doi copii şi că veniseră toţi trei de la Paris abia cu şase zile în urmă la castelul d'Aubignosc, cu o săptămînă înaintea doamnei şi domnului de Chambon, care urmau să sosească cu trenul şi să se oprească la Avignon, unde se şi aflau, fără îndoială, în clipa aceea, la mătuşa lor, baroana de Montanari-Revest ; fără nici o posibilitate să ajungă la Aubignosc, deoarece toate drumurile erau barate. Ştia bine că holera bîntuie cu furie în comitat şi că nimeni nu e lăsat să treacă. Se gîndise la început că cei doi copii sînt ocrotiţi la Aubignosc, un sat foarte mic. Dar acesta fusese lovit

fulgerător de molima care izbucnise cu atîta violență încît în două zile nu mai rămăseseră în viață nici zece suflete. Atunci, plecase cu copiii, nădăjduind să ajungă la Avignon prin Aix-en-Provence, unde se spunea că boala nu e atît de răspîndită. Se gîndise, în lipsa oricăror mijloace de transport — „Am venit cu diligența care nu mai circulă“ — să ajungă la Château-Arnoux, care nu era decît la o leghe depărtare, prin pădure, și să tocmească acolo o cabrioletă, cu care să coboare pe valea Durancei. Dar în ajun — pe la ora șase — ajungînd la Château-Arnoux, fuseseră opriți de barieră și siliți să se întoarcă înapoi în pădure, împreună cu alte vreo douăzeci de persoane de diferite categorii, care încercau și ele să ajungă la Aix. Un domn din Lyon, care se afla acolo și care venise de la Sisteron, unde voia să vîndă niște tigăi de fier la marchitani, o îndatorase oferindu-i două tablete de șocolată și o sticluță cu alcool de mentă. Era un omuleț plin de haz, foarte înfipt, și cu niște idei grozave. Împreună cu acest domn și cu alte două doamne încercaseră să ocolească Château-Arnoux, dar, pe colnic, negustorului de tigăi i se făcuse rău, cele două doamne fugiseră ca nebunele, în timp ce ea, ea avusese norocul, mulțumită băiețelului, de altfel, care știa să se orienteze prin pădure, să găsească șoseaua principală, la marginea căreia se așezaseră toți trei, în așteptarea zorilor. Auzind tropăit de cal, își închipuiseră că e o patrulă a celor din Château-Arnoux, care-i amenințaseră cu carantina și, în clipa cînd Angelo ajunse în dreptul lor, se ascunseseră în pădurea de pini.

Angelo îi ceru o sumedenie de lămuriri, ca să afle unde erau așezate barierele și ce anume nu lăsau să treacă. Era revoltat de neomenia celor care silesc femeile și copiii să colinde pădurile. Aluzia la carantină îl făcuse și pe el să ciulească urechile. „Iată o poveste care nu-mi place de fel, își zise. N-am nici un chef să fiu ferecat în cine știe ce cocină plină de bălegar. Spaima e în stare de orice și ucide fără pic de milă, atenție ! De-aici n-ai să poți scăpa cum ai scăpat de ocnașul de la baricada de butoaie. Ce păcat că nu mi-au mai rămas decît două gloanțe, sau, mai ales, că n-am sabie ! Le-aș arăta eu că generozitatea poate fi și mai teribilă decît holera.“ Era foarte impresionat de cele

trei figuri copilărești rătăcite în noapte pe care le văzuse la lumina amnarului.

Îi puse cîteva întrebări băieţelului, care părea foarte sigur de el în privinţa itinerarului ce trebuia urmat pentru a ocoli barierele.

— Bine, zise Angelo, o să străbatem aşadar pădurea, care, după cum spui, nu-i prea întinsă. După ce ajungem dincolo, le vom urca pe cele două domnişoare pe cal, care-i foarte blînd, şi eu îl voi duce de căpăstru. Vom merge pe drumul pe care o să ni-l arăţi. Şi eu vreau să ajung la Aix, şi-o să vă fiu de ajutor pînă ieşiţi din încurcătură. Fiţi liniştiţi, continuă el, sînt colonel de husari şi n-o să ne vină ei de hac cu una, cu două.

Simţea că trebuie să le insufle încredere în ei înşişi şi să-i liniştească în privinţa înfăţişării de om josnic şi vulgar pe care-şi închipuia c=o are : de asta socotea, pe bună dreptate, că enunţarea gradului militar pe care-l avea putea fi de folos. Scăpa din vedere că era învăluit de întunericul nopţii şi că nu i se auzea decît glasul deosebit de plăcut.

Lăsară drumul în urmă, străbătînd pădurea. La ieşirea din pădure, Angelo o aşeză pe tînăra femeie împreună cu fetiţa pe cal şi începură să urce dealurile stîncoase, unde era ceva mai multă lumină decît în fundul văii.

Băieţelul mergea ţanţoş nevoie mare alături de Angelo şi nu se îndoia niciodată de direcţia în care trebuie s-o apuce. Tînăra femeie avea un ceas. Era ora trei dimineaţa.

Zorile începură să se ivească pe la ora patru, luminînd nesfîrşite pustietăţi ondulate.

— Cu-atît mai bine, zise Angelo. Pe aici putem merge liniştiţi. De altfel şoseaua principală trebuie să fie la stînga noastră, în dunga aceea învăluită în neguri nemişcate. Să ne păstrăm calmul ; să mergem înainte ! Cel mai bun lucru ar fi să dăm de-o fermă, unde-am putea, toţi patru, găsi ceva de mîncare.

Îl felicită cu multă gravitate pe băieţel ; ştia bine că puştii ăştia, cînd îi iei în serios, sînt mai curajoşi şi mai îndrăzneţi decît bărbaţii. Voia să-l facă să-şi continue drumul voinicește. Pe de altă parte, îi era grozav de simpatic şi avea destule temeiuri să-l felicite : le indicase fără greş drumul în tot timpul nopţii.

Cu toate acestea, Angelo, care avea o barbă de trei zile, fața mînjită toată de dîre de sudoare și cămașa sfîșiată de mărăcini, nu părea să inspire prea multă încredere tovarășilor săi de drum. Își dăduse seama de asta după privirea din ochii verzi ai tinerei femei. Purta, din fericire, niște cizme de vară foarte frumoase, comandate la Soupault, din piele foarte fină, și atît de potrivite pe picior încît era cu neputință să crezi că le furase. „Iată pentru ce le-am plătit cu o sută de franci, își zise el ; trebuie să-mi servească drept pașaport. Nu pot, totuși, să-i scot ochii cu ele.“ Încercă să aducă vorba de cizme, dar nu izbuti cu asta decît s-o convingă pe tînăra femeie că-i părea rău să-și prăpădească bunătate de cizme prin pietrele colțuroase de pe dealuri, așa că domnișoara îi propuse imediat să-i dea calul înapoi.

— Sînt un prost, zise el. Stați liniștită acolo unde vă aflați. Încercam să vă arăt că mă puteți socoti pe bună dreptate un om tot atît de distins ca negustorul acela de tigăi de care mi-ați vorbit. Așa sar eu întotdeauna peste cal. Ați fi priceput de îndată și fără cizmele mele că nu urmăresc altceva decît să vă fiu de folos, și-ați fi fost cea dintîi, văzînd în ce hal mă aflu, să faceți haz de neliniștea pe care am citit-o adineaori în ochii dumneavoastră. Stîngăcia mea constă în faptul că vreau totdeauna să nu fac lucrurile pe jumătate. În nouă cazuri din zece, lucrul ăsta face să fiu luat drept ceea ce în realitate nu sînt. Sînt cu-adevărat colonel, n-am glumit. Numai că, la fel ca și dumneavoastră, încerc de trei zile să mă descurc prin locurile astea infernale, pline de fricoși și de curajoși, unii mai cumpliți decît alții. Și-am trecut prin clipe tare neplăcute.

Tînăra femeie, care n-avea decît niște ochi frumoși, verzi, zîmbi și spuse că nu se teme. Era însă limpede că nu-l credea colonel. Zîmbetul ei, amabil de altfel, arăta că are ceva mai bun de făcut decît să-l contrazică ; și strînse la piept, ca o madonă, trupul adormit al fetiței.

Soarele răsărise de mult, cînd zăriră, cuibărită în falduriile unei vîlcele, o fermă înconjurată de măslini și un cîmp întins de lucernă.

Angelo opri micul convoi sub un stejar. Fetița dormea atît de adînc, că abia deschise ochii cînd o coborîră de pe cal și-o culcară pe jos.

— Iată prima casă din hornul căreia iese fum, zise Angelo. Avem noroc. Staţi aici. O să cobor să le cer ceva de mîncare, plătindu-i bine. N-aveţi nici o grijă, am bani destui.

Casa era încuiată ; pare-se chiar baricadată ; dacă n-ar fi fost fumul care ieşea pe coş, s-ar fi putut crede că e părăsită. Angelo strigă. Se deschise o fereastră şi apăru un bărbat cu o armă de vînătoare îndreptată spre el.

— Vezi-ţi de drum, zise el.

— Nici gînd să fiu bolnav, zise Angelo. Şi am lăsat acolo, sub copac, o femeie şi doi copiii ; îi poţi vedea de unde te afli. Sînt nemîncaţi de două zile. Vinde-mi ceva pîine şi puţină brînză ; plătesc cît îmi ceri.

— N-am nimic de vînzare, răspunse omul. Nu eşti singurul care ai o femeie şi doi copii. Pleacă de-aici, şi cît mai iute...

„N-o să tragă", îşi zise Angelo şi înaintă cu sînge rece. Omul puse arma la ochi. El continuă să înainteze. Era în culmea fericirii. Făcu, în sfîrşit, un salt şi se văzu la adăpost sub pervazul uşii.

— Fii om de înţeles, spuse. Vezi bine că sînt hotărît. Mi-ar fi uşor să-ţi arunc în aer broasca uşii trăgînd cu pistolul în ea. După asta, treaba s-ar hotărî înăuntru, unde ai tot atîtea şanse ca şi mine, dar nu mai multe. Aruncă-mi de sus o pîine şi patru bucăţi de brînză de capră. Îţi dau pe ele o monedă de douăzeci de franci, pe care-o strecor sub uşă. Aurul nu-i niciodată bolnav şi, dacă ţi-e teamă, apucă banul cu un cleşte şi aruncă-l într-un pahar cu oţet. Nu rişti absolut nimic. Dar grăbeşte-te. Sînt gata la orice.

— Ieşi de-acolo, zise omul.

Angelo trase cu zgomot piedica pistolului.

— Aşteaptă, continuă omul.

După o clipă, aruncă pe iarbă o pîine şi patru bucăţi de brînză.

— Lîngă broască e-o crăpătură, zise iarăşi. Aruncă banul pe-acolo, s-aud cum sună cînd cade înăuntru.

Angelo făcu întocmai şi banul răsună pe lespezi.

— N-am auzit nimic, spuse omul.

— Nu mă calicesc, răspunse Angelo. Uite, mai arunc un ban : ascultă bine.

Şi aruncă a doua monedă.

— N-am auzit nimic, repetă omul.

— Atunci ascultă aici, zise Angelo, şi trase un foc de pistol în aer, ţintind marginea ferestrei.

Omul închise în grabă obloanele. Angelo ridică pîinea şi bucăţile de brînză şi-o porni în sus spre stejar, hotărît să nu alerge.

După ce mîncară, dădură de-o potecă care-i scoase destul de repede la drumul mare.

— Înţeleg foarte bine, zise tînăra femeie, că ar fi mai înţelept să mergem mai departe peste dealuri, dar cred că am parcurs cel puţin cinci leghe şi copiii vor muri de oboseală. Ar fi, de asemeni, o nebunie să ne închipuim că vom putea ajunge în felul acesta pînă la Avignon. Cred că nu sîntem departe de Peyruis. Acolo e un post de jandarmi. Le voi explica situaţia în care mă aflu ; domnul de Chambon e o persoană cunoscută ; noi nu sîntem bolnavi ; ne vor da, desigur, un permis de liberă-trecere şi mă vor ajuta să găsesc o cabrioletă. Nu mai pot risca nimic cu aceşti copii care mi-au fost încredinţaţi.

Angelo găsi soluţia plină de bun-simţ.

— Dar, continuă tînăra femeie, asta nu trebuie să vă împiedice să vă vedeţi de interesele dumneavoastră. Situaţia e cu totul alta pentru un bărbat singur, hotărît, şi cu un cal bun. Lăsaţi-ne aici ! Vom ajunge la Peyruis prin propriile noastre mijloace ; nu e vorba decît de-o jumătate de leghe.

Era pare-se foarte mulţumită că se află pe şoseaua principală şi adăugă cu multă stîngăcie :

— Ne-aţi scos din încurcătură mai bine decît am fi putut spera. Domnul de Chambon v-ar mulţumi, fără îndoială, cu multă căldură, dacă ar şti cine sînteţi.

— N-am să vă părăsesc pînă n-am să vă ştiu în mîini sigure, zise Angelo scurt. Am şi eu o vorbă cu jandarmii.

„Dacă-ţi închipui cumva că mi-e frică de ei ! îşi zise el. Ce bine se vede că eşti de la Paris !“

Ajunse destul de curînd în faţa barierelor păzite într-adevăr de jandarmi, care se arătară foarte binevoitori şi care duhneau a vin. Numele domnului de Chambon făcu minuni. Le făgăduiră chiar să rechiziţioneze o cabrioletă. Angelo declară că vine de la Banon. Jandarmii, care nu se

născuseră de ieri, de-alaltăieri și aveau ochiul cîmpului, îi apreciară cizmele așa cum se cuvine și îl tratară cu diplomație. Fu nevoit să le toarne o poveste cu niște bandiți pentru a le explica pierderea raniței, a tunicii și a chipiului.

— Nu poți să fii mereu cu ochii-n patru, își dădură cu părerea soldații însărcinați cu menținerea ordinei, care umblau și ei, de altfel, cu tunicile descheiate. Se poate spune că ați avut noroc ; sînt alții care pierd și mai mult. Parte din pușcăriașii eliberați la Sisteron ca să îngroape morții au șters-o și, se-nțelege, nu ca să slujească liturghia. Cît privește libera-trecere, o s-o primiți, nici nu mai încape vorbă. Arătați toți foarte zdraveni. Dar trebuie să stați aici în carantină trei zile încheiate. O să fiți conduși într-un hambar, colo, în partea aia, căci la asta servește, unde n-o s-o duceți rău și unde mai sînt și alții. Mai sînt vreo treizeci care așteaptă. Trei zile nu-i cine știe ce !

Fură conduși într-un hambar plin cu oameni de toate vîrstele și toate soiurile, care ședeau posaci pe cufere sau pe lîngă coșulețe, valize și baloturi. Jandarmii luară calul cu ei. Erau binevoitori, dar prudenți.

— Nu-mi place de fel povestea asta, zise Angelo.

— Ce putem face ? răspunse tînăra femeie. Mi-au făgăduit o cabrioletă, am să aștept, dar îmi pare rău pentru dumneavoastră. În clipa asta ați fi putut fi departe.

— Poate că e mai bine să mă știu lîngă dumneavoastră. În tot cazul, să ne așezăm mai la o parte.

Santinela intră din nou, însoțind un om gras cu șorț albastru, care își propti zdravăn picioarele în pămînt și întinse gîtul, să-i vadă pe toți.

— Cine vrea să mănînce, zise el, să dea comanda.

— Și ce e de mîncare ? întrebă Angelo apropiindu-se.

— Tot ce poftiți, baroane, răspunse grasul.

— Doi pui fripți, făcu Angelo.

— De ce nu ?

— Perfect, continuă Angelo, doi pui fripți, pîine și două sticle de vin, și cumpără-mi douăzeci de țigări ca asta.

— Dați banii, zise omul.

— Cît ? întrebă Angelo.

— Treizeci de franci pentru dumneavoastră, răspunse omul, și-asta fiindcă aveți ochi frumoși.

— Nu se poate spune că ai uitat cît face banul, zise Angelo.

— N-au uitat nici ceilalți, răspunse omul, așa că nu e bine să uit nici eu. Mai puneți trei franci pentru țigări. Aveți ceva în care să vă învelesc marfa ?

— Nu, zise Angelo, înfășoară totul într-un ștergar și pune și un cuțit.

— Un franc pentru ștergar și unul pentru cuțit.

Angelo fu singurul care comandă de mîncare. Ceilalți se uitau la el curioși și, în același timp, înfricoșați. Un domn bătrîn, cu un barbișon alb foarte drăguț și cu un aer sever, îi spuse :

— Dumneata, tinere, cu imprudența dumitale, ne expui pe toți la cele mai mari primejdii. Ai să introduci aici un ștergar care provine dintr-un sat unde există, fără îndoială, bolnavi. Singurul lucru îngăduit, în asemenea împrejurări, e să mănînci ouă fierte.

— N-am încredere în apă fiartă, zise Angelo, și marea greșeală pe care o săvîrșiți dumneavoastră și toți cei care se uită atît de mirați la mine e că nu trăiți ca de obicei. De trei zile mă usuc de foame. Dacă o să cad din picioare de inaniție, o să credeți că am holeră și, numai de groază, o să pieriți ca muștele.

— Mie nu mi-e frică, domnule, zise barbișonul, am dat destule dovezi.

— Continuați, zise Angelo, nu se dau niciodată destule dovezi.

Își mîncă puiul foarte mulțumit, văzînd că tînăra femeie și copiii îl mîncară pe celălalt fără teamă. Băură vin. Pentru a-i liniști pe ceilalți, Angelo aruncă ștergarul pe fereastră. Se duse să-i ofere santinelei o țigară și rămase în pragul ușii s-o fumeze pe-a lui.

Stătea acolo de un sfert de oră și era nițeluș orbit de lumina puternică a soarelui alb, cînd auzi în hambar un zgomot neobișnuit. Oamenii se îndepărtau în grabă de-o femeie întinsă pe paie. Angelo se apropie de nefericita căreia îi clănțăneau dinții și avea o pată mare albastră pe obraz.

— Are cineva puțin alcool ? întrebă Angelo. Rachiu, adăugă el, privindu-i pe toți.

În cele din urmă, o țărancă scoase o sticlă din coș. Dar nu i-o dădu direct în mînă. O puse jos pe pămînt, se îndepărtă și spuse :

— Ia-o.

Bolnava era o femeie tînără, cu un păr foarte frumos și cu o ceafă ca laptele.

— E pe-aici vreo femeie curajoasă, întrebă Angelo, care să vină să-i descheie bluza și corsetul, treburi la care nu mă pricep de fel ?

— Tăiați șireturile, i se spuse.

O femeie izbucni într-un rîs nervos. Angelo se duse iarăși la santinelă.

— Dă-te la o parte din ușă ! îi spuse el. E aici o femeie bolnavă. Trebuie s-o scot afară și s-o întind la soare, ca să se încălzească și să împiedic banda asta de căcăcioși să facă pe ei de frică. O să fac singur tot ce se poate face. Mă rog, dacă n-aveți cumva un doctor în sat.

— Ce s-avem în sat ? făcu santinela.

— Bine, am să fac tot ce-o să pot, zise Angelo. Dar îi poți prinde pe toți într-o pălărie. Hai, spuse el, intrînd din nou în hambar, am nevoie totuși de cineva să mă ajute să duc femeia asta afară, un bărbat sau o femeie. Sau un copil, dacă ceilalți se cred persoane prea importante, adăugă el cu un hohot scurt.

— Nu băgați copiii în treburi din astea, spuse barbișonul cel alb. *Genus irritabile vatum* [1]... Am să vă ajut eu !

O duseră pe tînăra femeie afară, pe-un culcuș de paie. Bătrînul o dezbrăcă cu multă îndemînare, izbutind să-i scoată chiar și corsetul fără s-o facă să sufere, lucru greu, pentru că i se bălăngăneau și capul, și mîinile. În cursul acestei manevre, femeia vărsă puțin din acel lichid lăptos, dar Angelo o șterse la gură și-o sili să bea. Coapsele tinerei femei, deși reci ca gheața și brăzdate de dîre groase liliachii, erau totuși pline și mătăsoase. Se scăpa pe ea fără încetare. Santinela se întorsese cu spatele și privea colinele înfierbîntate, unde arșița se descompunea în aburul ce plutea deasupra ierbii ca într-un cristal. În hambar se vorbea cu glas tare, cu izbucniri de rîs nervos. Tînăra fe-

[1] Rasa iritabilă a poeților... (lat.)

meie muri după două ore. Angelo se așează lîngă ea. Bătrînul făcu și el la fel. Din sat se auzea din cînd în cînd cîte-un urlet, gemete prelungi, aproape liniștite, care, în soarele arzător, păreau cumplite.

— *Dacă Paris ar fi văzut pielea Elenei așa cum era ea,* rosti bătrînul, *ar fi băgat de seamă că e alcătuită dintr-o plasă galbenă-cenușie, neregulată, aspră, formată din ochiuri așezate alandala, fiecare cuprinzînd un fir de păr aidoma părului de iepure, nicicînd nu s-ar mai fi îndrăgostit de ea. Natura e un măreț spectacol al cărui decor provoacă efecte optice.*

Angelo îi întinse o țigară.

— N-am fumat în viața mea, zise bătrînul, dar am o poftă nebună să mă apuc.

Spre seară, un bărbat muri în hambar. Foarte repede. Le scăpă printre degete cît ai clipi, fără măcar să le dea a înțelege c-ar putea scăpa. Apoi, un al doilea bărbat, care se plimba fără încetare de la un capăt al încăperii la altul și care se opri, se culcă în paie și își acoperi încet fața cu mîinile. Copiii începură să țipe.

— Potoliți copiii și ascultați-mă ! zise Angelo. Veniți mai aproape ! Nu vă fie teamă ! Vedeți bine că eu, care îngrijesc bolnavii și pun mîna pe ei, nu sînt bolnav. Eu, care am mîncat un pui întreg, nu sînt bolnav, iar voi, care vă temeți de orice și n-aveți încredere în nimic, muriți. Veniți mai aproape ! Căci ceea ce vreau să vă spun n-o pot striga în gura mare. Sîntem păziți de-un simplu țăran. Cum se lasă noaptea, îl dezarmez și fugim. Mai bine să-ți rișți viața mergînd fără bilet de liberă-trecere decît să rămîi aici în așteptarea unei fițuici care nu-ți mai servește la nimic dacă ești mort.

Bătrînul trecuse hotărît de partea lui Angelo. Se mai găsiră doi bărbați cu înfățișare de țărani zdraveni și vreo zece femei cu copii care se declarară de acord. Ceilalți spuseră că nu-și pot lăsa bagajele, că nu-și pot cără cine știe cîtă vreme cuferele pe umeri.

— Se pune problema, zise Angelo, dacă vreți să stați închiși aici, pînă cînd sătenii și jandarmii ăștia, morți de

frică, o să vă dea o posibilitate de scăpare, sau dacă preferați să aveți singuri grijă de viața voastră. Și-atunci, ce importanță mai are un cufăr ?

— Să avem iertare, ziseră ei, cuferele au mare importanță. Dumitale ce-ți pasă ?

— Bine atunci, rămîneți ! zise Angelo. Fiecare e liber să facă ce vrea.

Dar stărui pe lîngă tînăra educatoare.

— Nu, zise ea, rămîn și eu.

Avea o încredere nezdruncinată în numele domnului de Chambon. Era sigură c-avea să primească o cabrioletă și, mai ales, faimosul bilet de liberă-trecere, cu care se vedea străbătînd regiunea ca o săgeată.

— Nu-mi pot îngădui să risc, zise ea.

— Îți iei un risc cu mult mai mare rămînînd aici, răspunse Angelo.

Îi declară atunci cu și mai multă hotărîre că e decisă să călătorească în mod legal. N-ar avea nici o noimă să bată drumurile ca o țigancă. Jandarmii, care știau bine cine e domnul de Chambon, îi făgăduiseră o cabrioletă și un bilet de liberă-trecere. Nu se va mișca de-acolo decît în cabrioletă și cu un bilet de liberă-trecere, așa cum trebuie. N-avea nici un rost să facă altfel. Cu o seară înainte, se afla în mijlocul pădurii, în plină noapte, mă rog, n-avea ce să facă. Angelo îi fusese de mare ajutor. Îi mulțumea frumos, dar acum era altceva. Acum are o promisiune certă.

— Ați auzit la fel de bine ca și mine. Ba au spus chiar că, dacă nu se va găsi nici un vizitiu care să-i ducă la Avignon pe copiii domnului de Chambon, se va rechiziționa o cabrioletă. N-am îndrăznit să vă spun cine e domnul de Chambon : domnul de Chambon e prim-președinte al Curții, iată. Așa că... înțelegeți !

Apoi, deoarece se lăsase întunericul, Angelo îi răspunse :

— Am să vă arăt eu ce e un jandarm, adevărat sau fals.

Se apropie de santinelă și o dezarmă cu cea mai mare ușurință, omul neizbutind să se dumirească de ce i se lua pușca. Credea că vrea, poate, să se uite la ea.

— Dă-te la o parte și lasă-ne să trecem ! zise Angelo. Sîntem cîțiva care vrem s-o ștergem.

— Pentru asta n-aveți nevoie de pușca mea, zise santinela, așa că poți să mi-o dai înapoi. Nu sînteți primii care vă luați tălpășița, și ăilalți n-au făcut atîtea farafastîcuri. Pot să vă spun chiar că, la o sută de pași în stînga chiparoșilor care se văd acolo, e-o cărare care vă scoate, după un mic ocol, la drumul mare.

Faptul că omul reacționase așa descumpăni serios pe cele cîteva femei decise să plece și care se hotărîră acum să rămînă.

Angelo și cei care-l urmară plecară așadar destul de jenați, cu atît mai mult cu cît santinela nu mai contenea să le dea informații cît mai amănunțite de felul cum pot să ocolească satul. Angelo continua totuși să creadă că e mai bine să plece. „Și de ce te plîngi, cînd totul merge bine ? își zise el. Dar isprăvește odată să pui într-una răul înainte și să sari peste cal ! Probabil că această micuță educatoare își bate joc de tine."

Greșiră drumul din pricina informațiilor prea numeroase pe care le dăduse santinela și pe care fiecare le interpreta în felul său. Noaptea, faptul că se aflau sub cerul liber, hotărîrile care trebuiau luate și teama totodată de-a fi ales o cale care părea mai puțin înțeleaptă de vreme ce se afla la îndemîna tuturor — toate acestea le enervară pe femeile care-și trăgeau după ele copiii morocănoși. După o oră, ajunseră, în sfîrșit, la drumul mare, unde se despărțiră, cei doi țărani luînd-o peste dealuri, iar femeile așezîndu-se pur și simplu pe marginea drumului. Angelo plecă întovărășit de domnul cu barbișon.

Merseră două ore și mai bine pînă ce zăriră în fața lor, la marginea drumului, o casă lungă și scundă, pe ale cărei porți se revărsa o lumină puternică și un anumit vacarm.

— Altă capcană pentru proști ? făcu Angelo.

— Nu, răspunse bătrînul, de data aceasta e un han ; îl știu.

Capitolul V

Cînd ajunseră mai aproape, auziră niște cîntece stridente și niște miorlăituri de femeie, tot așa de enervante ca ale pisicilor aflate în călduri. Angelo nu-și putu reține emoția la auzul strigătelor, foarte directe și lipsite de orice echivoc, ale cîtorva femei. Se gîndi la dragoste. Era foarte descumpănit că fusese cuprins, așa, fără veste, de-un simțămînt care de obicei îl năpădea pe încetul, după multe ocolișuri și melancolii. Pe de altă parte, cu toate că-i fusese ușor să-l dezarmeze pe preablîndul țăran travestit în jandarm care păzea carantina din Peyruis, simțea încă porniri spre eroism...

Încăperea hanului, lungă și largă, găzduia vreo douăzeci de bărbați și de femei cherchelite, care nu știau ce e rușinea. Stăteau în jurul mesei lungi din sufragerie, pe care se vedeau urmele ravagiilor făcute prin farfurii, castroane și sticle, multe din ele răsturnate. Scena era luminată de două punciuri uriașe, care ardeau în niște găleți de grajd, de-o sumedenie de lămpi cu petrol și de cîteva sfeșnice așezate în așa fel încît să nu lase, în această vastă încăpere boltită, nici un colț de umbră.

Angelo opri un rîndaș care trecea cu brațele încărcate de sticle. Îl întrebă pe-un ton aspru cine sînt oamenii aceia. Era mînios din pricina atitudinilor și chicotelilor cîtorva femei, care se lăsau pipăite în văzul tuturor.

— Niște oameni ca dumneavoastră și ca mine, îi răspunse omul, destul de înaintat în vîrstă și care duhnea bine a rom.

Plecă să împartă sticlele. Veni înapoi, tîrșindu-și picioarele. Se șterse pe mîini cu șorțul de piele. Avea o privire rătăcită și foarte binevoitoare.

— Și afară de asta, zise el, cu ce vă pot servi, să vă mai treacă timpul ?

Deoarece Angelo nu-i dădea nici un răspuns, continuînd să stea cu fruntea încruntată, omul, care era, poate, chiar hangiul în persoană și care nu înțelegea pricina acestei mînii, îi spuse :

— Nu face să fiţi supărat. Şi-apoi, la ce bun ? Nu sînteţi singur, precum vedeţi. Aşteptaţi o clipă ! Mîine dimineaţă, de cum se luminează, facem noi aşa fel să ajungeţi dincolo de barierele carantinei. Fiu-meu şi cu mine cunoaştem dealurile astea cum ne cunoaştem buzunarele. Dar, dacă vreţi să beţi ceva, grăbiţi-vă. Vinul se scumpeşte. A şi ajuns la trei parale.

— Dar vinul nu face rău ? întrebă Angelo cu un aer grav.

— Al meu pot spune că n-a făcut rău nimănui, niciodată ! răspunse omul, mirat de atîta gravitate.

Angelo comandă atunci o sticlă, dar spuse :

— Nu vreau să beau cu ăştia. N-ai vreo cameră ?

— De camere, slavă Domnului, nu ducem lipsă, dar va trebui să beţi în întuneric. Mi-au şterpelit toate lămpile şi luminările din casă. Nu puteau cu nici un chip să îndure nici cel mai mic colţişor de umbră. Trăim vremuri cu totul neobişnuite, n-ai ce face. Dar nu v-aş sfătui să beţi pe întuneric. Cel mai bun lucru, acu, e să fii băiat de viaţă. Ştim noi ce ne aşteaptă dintr-o clipă într-alta ? Au sosit la rînd, unii după alţii. Azi-dimineaţă nici nu se cunoşteau. Uitaţi-vă la ei ! Peste-un ceas o să intraţi şi dumneavoastră în horă.

Angelo era prea tulburat ca să-i poată răspunde. Îl îngrozeau femeile care-şi puseseră picioarele pe spetezele scaunelor, lăsînd să li se vadă picioarele aproape pînă la genunchi şi o mulţime de jupoane de-o mare fineţe. Nu putea să suporte bluzele acelea descheiate, de sub care se iveau cămăşuţele şi şireturile corsetelor. Valea în care-şi dăduse sufletul micul francez i se părea acum un rai. Era pe deplin încredinţat că nu e de loc caraghios să fii plămădit în felul acesta.

Îşi duse sticla şi paharul în fundul sălii, pe-o măsuţă stingheră.

Bătrînul domn cu nostimul lui barbişon alb se apropiase între timp de grup. Deşi încă destul de reţinut, îşi pusese ochelarii şi privea cu o mutră nătîngă, transportat în al nouălea cer, o tînără femeie oacheşă, cu pielea mătăsoasă şi îndeajuns de despuiată. Era asaltată cu stăruinţă de doi bărbaţi cu mustăţile pomădate, comis-voia-

jori după mutră ; femeia se apăra chipurile, lăsînd cochetă să se înțeleagă că e pe jumătate învinsă.

Pentru a-și potoli mîinile nervoase, Angelo frămînta clanța unei uși micuțe, de care era rezemată banca pe care stătea. În cele din urmă, ușa se deschise. Dădea într-un grajd, în care erau vreo trei-patru cai la iesle și cîteva trăsurele de felul celor pe care le folosesc negustorii la drum.

„Din partea mea, aleagă-se ce s-o alege de mîrlanii ăștia !“ gîndi Angelo. Făcu un semn omului care aducea vinul.

— Vrei să cîștigi trei galbeni ? îl întrebă.

— Socoteala începe de la cinci în sus, răspunse celălalt, un individ uns cu toate alifiile și pe care o simplă tutuială nu părea să-l intimideze.

Și pentru că Angelo încerca să-l ia pe de departe, i-o tăie scurt :

— Domnule, nu încerca să-l duci cu prețul pe moș Guillaume. Am văzut prea multe la viața mea ca să nu pricep că n-ai de gînd să-mi dai cinci galbeni, poate chiar șase, pentru nimica toată. Ți-am spus care mi-e prețul, așa că poți să-i dai drumul. Hai, vorbește ca oamenii !

Fără să ia în seamă neobrăzarea cu care fuseseră rostite toate acestea, Angelo îi explică pe îndelete că tînăra lui soție și cei doi copii sînt reținuți în hambarul care servea satului de carantină.

— Nu s-ar putea oare lua cu împrumut calul și trăsurica unuia din bărbații sau femeile acelea ? întrebă el îndîrjit.

— Asta-i pur și simplu chestie de bani, zise omul.

Și adăugă, după ce se scărpină în cap, își mîngîie bărbia și-l măsură pe interlocutor din creștet pînă-n tălpi :

— Afară doar... și-unde vrei să-i duci ?

— La Avignon.

— Vino-ncoa !

Îl trase pe Angelo în grajd și închise ușa după el. Mirosul cailor îl zăpăci pe Angelo.

— Uite cum văd eu lucrurile, zise omul. N-o putem lăsa pe conița cu copiii în prăpădul ăla. Oamenii mor ca muștele, știi bine. Scoate frumușel zece galbeni și uite ce-o să fac... Ai văzut-o pe blonda aia, colo, cu ciorapii

căzuți ? Ei, bine, o cunosc toți. Și dacă-ți spun c-o cunosc toți, apăi să știi c-o cunosc toți. Se ține cu grasul ăla, care poartă cizme à la Suvorov. E-un negustor de vite de prin partea locului, și-are la cai și la trăsuri cît au alții purici. N-au decît să plece odată. Eu țin cu familiștii. Îți vînd trăsurica muierii, să rămînă a dumitale. E aia de colo, uite-o, cu căluțul ăla roib. Ai cu ce te duce la Avignon, dacă asta ți-e voia. Mai limpede nu-ți pot vorbi. Zece galbeni și-i a dumitale. Mă-nțeleg eu după aia cu părinții fetei, cum s-ar spune.

Angelo încercă cu înfrigurare să se învoiască la șapte galbeni, nu atît din spirit de economie cît pentru acel soi de izbîndă pe care ardea întotdeauna s-o obțină. Dar omul îi spuse domol, părintește :

— Nu face să te tocmești cînd e în joc viața muierii și-a copiilor.

„Aleagă-se ce s-o alege de blondină ! își zise Angelo în timp ce omul înhăma calul. Dar mica domnișoară, atît de mîndră și care are atîta încredere în jandarmi, va înțelege o dată pentru totdeauna că nu haina face pe om.“ Se gîndi și la frumosul băiețel. Își aminti că purta un guler englezesc foarte drăguț, bine scrobit ; se gîndi și la fetița căreia, de cîteva ori, cu o zi înainte, îi surprinsese privirea pironită asupra lui.

În momentul plecării, cînd Angelo apucă hățurile, omul îi spuse :

— Să știi că-mi placi. Ești grozav ! Mă prind pe orice c-ai să te rătăcești la răscruce. Ți-l dau pe fiu-meu ; e bun de călăuză. După aia, poți să-l lași în drum.

Se întoarse cu un băiat de vreo cincisprezece ani, căruia îi dădu instrucțiuni pe șoptite.

— Și să te porți cuviincios cu domnul, adăugă el cu o lucire ciudată în privire.

După vreun ceas și mai bine de hurducăială pe tot felul de cărări, printre arbori pletoși, care păreau a fi sălcii și care-și frecau crengile de coviltirul de piele al trăsurii, ajunseră la faimosul hambar care servea de carantină. Scîrțîitul arcurilor trăsurii prin glodul întărit trezise toate cucuvelele, care se chemau ca nebunele în liniștea aceea de moarte.

Angelo opri trăsura într-un tufiș, trecînd hățurile băiatului.

— Așteaptă-mă aici, îi zise. Ai grijă ca animalul să stea liniștit.

Era foarte cald și se simțea într-adevăr un miros slab, din pricina căruia calul scutura cu îndărătnicie din cap, făcînd zăbala să zornăie.

În afară de tînguirile cucuvelelor, liniștea era desăvîrșită.

„Dorm cu toții, își spuse Angelo. Trebuie să înaintez cu mare băgare de seamă și să fiu atent să n-o trezesc decît pe mica guvernantă și pe cei doi copii, ca să nu se iște gălăgie. S-ar putea ca noua santinelă să-mi dea mai mult de furcă decît cea de după-amiază. O să suflu în amnar și nădăjduiesc că vor avea atîta prezență de spirit să mă recunoască imediat și să nu țipe văzîndu-mi chipul ivindu-se dintr-o dată din beznă. O să-l trezesc mai întîi pe băiețel, care pare foarte curajos."

Se străduia, în același timp, să dibuie în bezna nopții locul unde se afla santinela. Se oprise cam la zece pași de umbra întunecată a zidurilor, mai neagră ca noaptea, pîndind zgomotul, fie el oricît de slab, pe care-l face cineva care stă de veghe. După o scurtă așteptare, neauzind nimic în afara cucuvelelor care se chemau, își spuse : „Probabil că doarme și santinela" și se apropie, înăbușind cu grijă zgomotul pașilor în iarbă.

Se trezi curînd în fața porții larg deschise a hambarului, judecînd după un anumit ecou. Nici urmă de santinelă. Liniștea care domnea în hambar era, și ea, îndeajuns de surprinzătoare. Se aștepta să se audă șuieratul respirațiilor și foșnet de paie sub trupurile zbuciumate, numai că zidurile, înăbușind strigătul cucuvelelor, nu împrejmuiau decît o liniște mai densă ca noaptea.

„Să ne fi înșelat ?" își puse el întrebarea.

Înaintă bîjbîind. Piciorul se izbi de ceva. Se aplecă și mîna atinse niște fuste. Se lăsă în genunchi și scăpără amnarul. Suflă în tăciunele de iască și, în străfulgerarea roșie, recunoscu, schimonosit de-un rînjet fioros, chipul țărăncii care nu voise să plece ca să nu-și piardă cufărul. Era moartă. Suflă din răsputeri în amnar și privi în jur, dar licăririle roșietice nu-i îngăduiau să vadă decît pe-o

rază foarte mică. Trecu peste țărancă și făcu cîțiva pași, să vadă mai departe. Mai dădu peste un cadavru, de bărbat; și de niște bagaje părăsite. Într-un tîrziu, i se păru că recunoaște volănașele de dantelă de Irlanda peste pantofiorii cu cataramă, care ieșeau de sub pantalonii de linou. Era fetița. Avea ochii larg deschiși de-o nespusă uimire. Trebuie să fi murit foarte iute și fără nici un fel de îngrijire, căci îmbrăcămintea îi era neatinsă. Băiețelul se afla ceva mai încolo, cu unghiile înfipte în carnea tinerei guvernante, crispată toată, cu buzele ridicate deasupra dinților fioroși, ca de cîine turbat ce dă să muște.

Angelo sufla fără oprire în amnar, cu capul golit de gînduri. Porni apoi la întîmplare prin întuneric și se mai împiedică de două, trei trupuri; erau poate aceleași, căci, fără să-și dea seama cum, se trezi din nou afară, singur cu cucuvelele.

Strigă. Porni în căutarea tufișului în care-și lăsase calul înhămat la trăsură. Căzu într-un șanț plin cu apă. Mai strigă o dată. Simți sub tălpi glodul întărit de uscăciune. Găsi tufișul și strigă cît putu de tare, în timp ce înainta, cu brațele întinse. Trăsurica nu mai era acolo. Auzi, la mare depărtare, galopul unui cal și huruit de roți pe drumul mare.

Îl cuprinse o asemenea furie, încît i se urcă tot sîngele în cap, neizbutind nici măcar să înjure. Începu să alerge drept înainte și abia după ce se mai rostogoli de vreo două-trei ori în șanțul de lîngă drum, îi veni ideea să se așeze în stufăriș.

Era cum nu se poate mai abătut de înșelătoria murdară a băiatului care-l părăsise și care fusese, desigur, instruit cu grijă în acest scop. Faptul acesta i se părea mai neliniștitor decît moartea.

Mirosul slab care-l făcuse pe cal să scuture din cap începea să devină mai persistent o dată cu vîntulețul înfierbîntat care sufla în răbufniri dinspre sat. Mai era, la cincizeci de pași de el, și hambarul plin cu ce era plin. Angelo văzu cu ochii minții soarele palid și greu care avea să se înalțe peste cîteva ore.

Nevoia lui arzătoare de generozitate, mai ales în clipa aceea, cînd simțea că se afundă în ceea ce părea a fi o

cruntă neînțelegere generală, îl făcu să se gîndească cu multă seriozitate dacă n-ar fi mai bine să aștepte acolo unde se afla sfîrșitul nopții și să plece apoi în sat să-și ofere ajutorul la îngroparea morților. Dar își aminti că santinela era slabă de înger și-și spuse : „Țăranii ăștia n-or să te poată înghiți pentru că tu ai o idee a ta despre curaj ; sau, pur și simplu, pentru că în privința asta știi mai multe decît ei ; mai ales dacă o să le pomenești de var nestins. Nu-i mare lucru să te zvîrle în groapă cu o lovitură de cazma în cap. Ar fi stupid.“ Cuvîntul acesta îl determină să ia o hotărîre.

Regăsi cărarea pe care venise. Își propuse, în orice caz, să-l ia la rost pe hangiu. Simți o mare ușurare la gîndul că spusele omului aceluia bondoc și spătos vor fi întărite de fiu-său, care se întorsese probabil între timp cu trăsurica. „O să-l scutur de-o să mă țină minte !“

Nu admitea să fie tras pe sfoară.

Ajunse la han o dată cu ivirea zorilor. Lămpile mai luceau încă în noaptea destrămată. Dar și aici lucrurile se desfășuraseră cu mare iuțeală. Sala cea mare era rece și goală. Un om zăcea în mijlocul ei cu fața-n jos. Era unul din cei cu mustățile pomădate. O femeie prăbușită peste masă părea că doarme. Angelo o strigă încet. Îi puse mîna pe frunte. Ardea ca focul. O mai strigă o dată, spunîndu-i „doamnă“ cu multă blîndețe. Îi ridică fața în sus. Era limpede că murise. Ochii deschiși erau albi ca marmora. În virtutea legilor fizicii, maxilarul inferior se lăsă brusc în jos, făcînd să se deschidă gura, din care se scurse încet un șuvoi gros de materie albă, asemănătoare cu zeama de orez, care puțea îngrozitor.

Angelo făcu înconjurul sălii. Mai era un mort, chircit în dosul scaunelor, într-un colț. Trecu mai departe, apoi se întoarse înapoi. Își aminti de micul francez. Dădu la o parte scaunele, dar cînd atinse cu mîna brațele încrucișate în care nefericitul își ascunsese fața, simți o asemenea rigiditate în membrele crispate, încît înțelese că nici pentru acela nu mai e vreo nădejde.

După ce dădu o raită prin bucătărie, unde focul mai ardea în vatră, sub tigăile care miroseau plăcut a friptură înăbușită de vacă, și prin grajdul în care nu se mai afla nici urmă de cai sau de trăsuri, urcă scara să ajungă în

camerele de dormit. Erau vreo zece, înșirate de o parte și de alta a unui lung coridor central. Le deschise pe toate, una după alta, mergînd cu conștiinciozitatea atît de departe încît în camerele întunecoase se duse să tragă jaluzelele de la ferestre. Toate camerele erau goale : paturile neatinse. Afară de ultima, în care găsi un șobolan uriaș, gras și lucios, abia ieșit pare-se din gaura lui și care-l privea cu ochii roșii, ținînd o labă ridicată în sus. Angelo închise ușa.

Coborî, străbătu sala în care cele trei personaje încremeniseră ca în basmul *Frumoasa din pădurea adormită* și ieși. Abia în timp ce ieșea, băgă de seamă că femeia moartă era oacheșă ; probabil cea care rîsese cu poftă cîteva ore mai înainte.

O apucă pe drumul dinspre miazăzi. Se lumina de ziuă. Soarele era încă foarte jos, după dealuri ; cerul mai era pe jumătate cufundat în noapte ; abia dacă se zărea un chenar palid care mărginea umbra, spre răsărit. Căldura începuse să fie înăbușitoare.

Angelo merse mai bine de o oră pînă să-și dea seama cît de adîncă era tăcerea. Trecu prin păduri de pini și prin stejărișuri. Copacii erau nemișcați, ca de piatră. Nu se auzea nici cel mai slab freamăt, nici o pasăre ciripind. Drumul înalt urma albia rîului Durance, lată în locul acela de-o jumătate de leghe. Era plină pe toată întinderea de pietricele albe ca sarea. Secase. Pe alocuri, la marginea drumului, pădurea era defrișată pe-o întindere de cîteva pogoane, în jurul a patru-cinci măslini încremeniți. Ziua se ivea incoloră. Cerul semăna cu albia rîului, acoperită pe toată întinderea cu pietricele de sare. Pe creasta dealului, deasupra pădurilor, se zărea un sat de culoarea oaselor. Nici un fir de fum, din nici un coș.

„A făcut bine", își zise el.

O avea parcă înaintea ochilor pe femeia aceea oacheșă, rîzînd, cu un picior pe speteaza scaunului, lăsînd să i se vadă pulpele printre faldurile jupoanelor de-un alb imaculat.

Soarele se ridică încet deasupra orizontului. Nu avea nici formă, nici culoare. Nu era decît un bulgăr orbitor de cretă. Se auzi, cît l-ar fi trecut un fior, un foșnet ușor, ca fuga rapidă a unor făpturi nevăzute care se afundau

din ce în ce mai adînc pe sub frunzișuri și în iarba nemișcată.

Într-un tîrziu, Angelo auzi un cal care venea la trap. Vîrî mîna în buzunar și scoase unul din pistoale.

Curînd, putu să-l vadă pe călărețul care se apropia. Era un om trupeș, care sălta în șa. Cînd ajunse la trei pași de el, Angelo apucă dintr-o săritură căpăstrul, opri calul și îi puse omului pistolul în piept.

— Dă-te jos ! îi spuse.

Grăsunul vădi reacțiile celei mai dezgustătoare spaime. Buzele îi tremurau ; scotea niște sunete asemănătoare cu cele pe care le fac oamenii prost-crescuți cînd sorb din ciorbă. Descălecă și căzu în genunchi.

Angelo desprinse sacul cu efecte.

— Numai calul, zise el.

Apoi, fără să se grăbească, se apucă să strîngă cureaua de sub pieptul calului și să ridice scărițele. Băgase pistolul în buzunar. Îi era foarte simpatic grăsunul care-și scutura praful de pe genunchi și care-l privea cu viclenie și groază.

— Așază-te la umbră, îi spuse Angelo cu blîndețe, sărind în șa.

Smuci hățurile și porni în galop. Calul, care prețui îndată valoarea noului călăreț, intră în joc cu cea mai mare măiestrie. În ciuda soarelui care, deși nu strălucea, pîrjolea pielea și aprindea aerul, Angelo se simți cuprins de-o anumită plăcere. Băgă de seamă că nu mai fumase de mult. Își aprinse o țigară.

De o parte și de alta a drumului, ogoarele și livezile erau pustii. Cîteva lanuri de grîu nesecerate zăceau strivite sub greutatea spicelor. Micile crînguri de măslini, încremenite, luceau ca tabla. Nu se zărea nicăieri depărtarea ; dealurile erau năclăite într-o zeamă vîscoasă. Niște zarzări uriași exalau în trecere mirosul fructelor putrezite pe crengi.

În cele din urmă, Angelo văzu în fața lui începutul unei alei de platani care vestea apropierea unui sat. Înaintă la pas pe sub copaci. Se aștepta să întîlnească obișnuitele bariere și băgase de seamă că se afla și un drum mai scurt, pe care avea de gînd s-o pornească în galop, dacă ar fi încercat cineva să-l oprească. Dar nu întîlni nici o barieră și, deși ora era înaintată, satul, cu toate

ușile și ferestrele închise, părea cu desăvîrșire pustiu. Continuă să înainteze la pas.

Intrînd în sat, Angelo fu neplăcut impresionat de faptul că drumul era mărginit, la dreapta și la stînga, de case. Singurătatea îl liniștise. Nu fusese nevoie să-și dea nici un fel de silință spre a ține piept înspăimîntătorului soare de ipsos ; dar aceste fațade, în dosul cărora își imagina camere întunecoase și cine știe ce altceva, care putea să explice o asemenea pustietate și atare tăcere, îl neliniștea.

Într-o piațetă, unde se afla biserica, zări o mică formă neagră și albă culcată într-un triunghi de umbră, la colțul unei case. Era un copil din cei care ajută la oficierea slujbei. Lîngă el se afla crucea care se poartă la înmormîntări, vasul cu agheasmă și pămătuful.

Angelo coborî de pe cal și se apropie. Copilul dormea. Era perfect sănătos și dormea dus, ca în propriu-i pat.

Angelo îl cuprinse de subsuori și-l ridică, vrînd să-l trezească. Capul copilului se bălăngăni mai întîi la dreapta și la stînga, trase apoi un strănut și deschise ochii. Dar, dînd de chipul lui Angelo aplecat asupra lui, se arcui ca o pisică luată prin surprindere, înșfăcă crucea și vasul cu agheasmă și-o rupse la fugă, zvîrlindu-și foarte sus piciorușele goale care-i ieșeau de sub haină. O coti pe-o stradelă, dispărînd. Pe caldarîm îi căzuse un ban pe care-l ținea în mînă.

Angelo ieși din sat fără să mai întîlnească pe cineva.

Drumul urma destul de aproape albia secată a rîului Durance, care șerpuia de-a lungul unui șir de dealuri. Se strecura printre vîlcele, lăsîndu-le în urmă, străbătea livezi de măslini, dumbrăvi de sălcii, se întindea de-a lungul unor alei de plopi, trecea peste pîraie. Totul era nemișcat în ipsosul care clocotea. În trapul calului, se roteau cu mare încetineală, de ambele părți ale drumului, asemenea spițelor țepene ale unei roți, șirurile de arbori încremeniți, cu frunzișul de carton. Pe alocuri, mici gospodării livide, cu ochii închiși, cu nasul în praf, de pe acoperișul cărora se scurgeau mici șmocuri de paie, se iveau între doi duzi.

În toată încremenirea aceasta, Angelo zări pe povîrnișul dealurilor o pată roșie care înainta. Era o țărancă, numai în jupon, care alerga devale. O vedea cum gonea

nebunește peste terasele de pietre uscate, pe care oamenii din partea locului cultivau anghinare, sărind peste garduri și tufișurile ce împrejmuiau casele. Se îndrepta spre niște locuri cu păduri întinse de pin, dar lipsite de orice așezare omenească.

Mult mai tîrziu, după ce drumul coti de cîteva ori, Angelo mai văzu o dată pata roșie, sus, pe deal. Alerga cu aceeași repeziciune.

Calul începea să dea semne de oboseală. Angelo descălecă și, trăgîndu-l de căpăstru, se apropie de un pîlc de sălcii. Cînd dădu să intre în umbra cenușie a copacilor, se opri locului căci un dulău care se ridicase în patru labe îl privea cu ochi scînteietori. Căscă fără zgomot un bot uriaș, însîngerat; din colții prelungi atîrnau fîșii negre de carne.

Angelo se trase înapoi, pas cu pas. Calul țopăia în spatele lui. Din tufișuri venea o duhoare de hoit. Cîinele rămase nemișcat, stăpîn pe teritoriul lui. Angelo sări din nou în șa și porni în trap ușor.

Se îndepărtase mult cînd își aminti de pistoale. „Nu sînt la înălțimea micului francez", își zise el, și ațipi.

Îl trezi o smucitură a calului. Acesta, după ce mai mersese, fără îndoială, un timp, ațipise și el la umbra unui mesteacăn. Fusese trezit de-o rază încinsă de soare care, trecînd printre frunze, i se așezase pe bot.

Trebuia să fie aproape de ora prînzului. Lui Angelo îi era foame și mai ales sete. Nu făcuse bine că fumase trei din țigările pe care le avea. Își simțea gura căptușită de o salivă acră și consistentă. Era foarte primejdios să mănînci fructe sau orice altceva prin casele oamenilor sau în hanuri. De altfel, nu exista nici un fel de casă și nici un fel de han cît vedeai cu ochii. Nu se putea gîndi să bea din apa fîntînilor sau a izvoarelor. Angelo descălecă din nou și se rezemă de mesteacăn, după ce legă calul la umbra unui tufiș des de măcești. Își aprinse a patra țigară.

Arșița năvălea în valuri îngrozitor de grele, lungi, înăbușitoare. Atingîndu-și fruntea ca să-și dea părul pe spate, Angelo băgă de seamă că e acoperită cu broboane reci de sudoare. Simțea în urechi un zumzet imperceptibil, dar atît de neîntrerupt încît îl cuprinse amețeala. I se întoarse deodată stomacul și vărsă o gură de bale. Privi

cu atenție ca să vadă ce anume vărsase. Flegmă. Fumă mai departe.

Se sculă în picioare fără să fi luat mai înainte hotărîrea. Avea impresia ciudată că e despărțit în două : unul care stă la pîndă în somn și altul care acționează în afara lui, ca un cîine dus de zgardă. Dezlegă calul, îl duse de căpăstru pînă ieși la drum, încălecă și-l strînse din genunchi. Calul o porni la trap.

Trecînd prin fața unei căsuțe, auzi ușa deschizîndu-se, și apoi cineva strigă :

— Domnule, domnule, vino iute !

Era o femeie cu o față aspră ca a unui bărbat, dar înfrumusețată de groază. Întinsese mîinile spre el. Sări de pe cal și intră cu ea în casă.

Surprins de întuneric, nu deosebi decît o formă alburie care se zvîrcolea cu disperare. Se îndreptă spre ea împreună cu femeia, mai înainte de a-și fi dat seama că e vorba de un bărbat care se zvîrcolește într-un pat ale cărui cearșafuri și pături fuseseră azvîrlite prin odaie. Încercă să țină corpul pironit, dar se pomeni izbit ca de-un arc de oțel. E drept că, în același timp, piciorul îi alunecase într-o zeamă vîscoasă împrăștiată la picioarele patului. Se mută pe-un loc ceva mai uscat de pe dușumea și începu să lupte cu înverșunare, ajutat de femeia care se vîrîse în spațiul dintre pat și perete și se agățase cu toată puterea de umerii bolnavului, căruia îi spunea Joseph. Pînă la urmă, prin strădania celor doi, trupul se prăbuși pe pat, cu un trosnet de lemn uscat. Angelo, care se sprijinea cu amîndouă mîinile de brațele nefericitului, simți în palme viermuiala mușchilor și chiar a oaselor, frămîntate de-o furie turbată. Dar fața, din cale-afară de slabă, ai fi zis un craniu învelit în piele, deveni pămîntie, în timp ce buzele groase, acoperite cu țepi tari, se retrăgeau de pe dinții negricioși și stricați care, în contrast cu învinețeala, păreau aproape albi. În fundul orbitelor extrem de adînci, ochii cu pleoapele încrețite luceau ca solzii de pe capul broaștelor țestoase. Angelo începu să frece mașinal coapsele și șoldurile acestui trup cu pielea atît de aspră. Un spasm și mai violent ca celălalt îl smulse pe bolnav din mîinile femeii, zvîrlindu-l peste Angelo. Îi simți dinții pe obraz. Văzuse tocmai că pielea pe care o

freca devenise scorțoasă de prea mult jeg. Omul își dădu sufletul ; adică i se stinse pîlpîiala din ochi. Dar mădularele îi erau mai departe străbătute de zvîcnirile mușchilor și oaselor, care păreau să se fi răzvrătit, încercînd să scape din piele ca șobolanii dintr-un sac. Angelo se șterse pe obraz cu o bucată de pînză soioasă, care slujea drept perdea.

În odaia din care ieșeai direct pe cîmp, și care slujea și de bucătărie, era o masă lungă încărcată cu legume, pline încă de pămînt, și o masă mai mică, rotundă, pe care se servea, pare-se, mîncarea. În colțul spre care se deschisese ușa, Angelo văzu un moșneag proaspăt ras, care arăta ca un actor bătrîn. Ședea într-un fotoliu, pironit desigur de vreo paralizie, căci avea două bastoane cu mîner de piele așezate în poală, de-a curmezișul. Zîmbea. Buzele-i subțiri ca un fir de ață erau ușor umezite de salivă. Privirea i se plimba de la Angelo la cele patru-cinci pipe așezate în fața lui, pe marginea mesei rotunde, lîngă o băsică de porc plină cu tutun.

— De cînd a căzut Joseph la pat, i-a luat el pipa și e tare mulțumit, zise femeia ștergîndu-și mîinile de șorț.

— Asta e, zise moșneagul, mîngîind pipa cu semne de vădită încîntare.

Era o pipă de lut care reprezenta un cap de turc, montată pe o tijă de trestie destul de lungă și împodobită cu ciucuri de lînă roșie.

— Nu vrei o țigară ? îl întrebă Angelo.

— Nu, răspunse moșneagul, eu trag din asta.

Și începu să umple pipa apăsînd tutunul cu degetul mare. Rîdea cu poftă, arătîndu-și din plin gura știrbă și, în timp ce trăgea primele fumuri, un firicel de salivă i se prelinse pe vestă.

Angelo se așeză lîngă moșneag. Nu se gîndea la nimic, nici măcar să-și aprindă o țigară. Pipa de lut duhnea cumplit. Deodată își aminti de cal.

„O fi spălat putina", își zise.

Ieși afară. Calul stătea cît se poate de liniștit. Dormea în picioare și, din cînd în cînd, în somn, își vîra botul în iarba atît de albă că părea acoperită de făină.

Angelo se așeză la pămînt, unde stătu mai bine de două ore rezemat de trunchiul unui liliac. Se simțea pe

deplin împăcat și, într-un fel, chiar fericit. O vedea pe femeie umblînd de colo-colo prin ogradă. Se vede treaba că simțea o nevoie instinctivă de-a reîncepe de îndată să-și vadă de treburile ei obișnuite. Prezența lui Angelo părea să-i fie chiar de mare ajutor, căci zăbovea cu smulsul unor morcovi, napi și țeline. Culese chiar niște fire de pătrunjel, ștergînd frunzele cu colțul șorțului, căci erau pline de praf. Se duse în cele din urmă să caute o găleată și scoase apă dintr-un puț cu apă din care era periculos să bei.

Toate îndeletnicirile, toate gesturile femeii, constituiau o adevărată încîntare pentru Angelo. Simțea de-a lungul membrelor ceva ca mîngîierea unor pene, iar creierul era ca de puf proaspăt. Își dădu seama că gura i se lărgise, de o bună bucată de timp, într-un zîmbet nătîng ; încetă să mai zîmbească și, văzînd că femeia intrase în casă să aţîţe focul, încălecă și porni la drum.

Spre seară, trecu pe lîngă un sat în care se auzeau urlete. Casele erau grupate la patru-cinci sute de metri de drum și ceva mai la vale. De pe cal, Angelo le găsea asemănătoare cu o vulpe ghemuită lîngă albia rîului Durance. Ieșea din case un geamăt, un bocet pornit pare-se din multe piepturi pentru a fi atît de prelung și, pînă la urmă, atît de pătrunzător.

Angelo ajunse la Manosque o dată cu căderea nopții.

Capitolul VI

Aici dădu de baricade serioase.

Închiseseră drumul cu o cotigă, niște butoaie și o trăsură răsturnată.

Un om voinic, cu o pușcă de vînătoare în bandulieră, peste redingotă, ieși din fortificație.

— Stai ! zise el. Pe-aici nu se trece. N-avem nevoie de nimeni, s-a-nțeles ? de nimeni ! Orice rezistență e inutilă.

Ultimele cuvinte îi făcură mare plăcere lui Angelo și continuă să înainteze. Mai era destulă lumină ca să poată urmări pe chipul pămîntiu, încadrat de niște favoriți ațoși, progresele unei spaime neînchipuite. Omul se grăbi să reintre în întăritură.

Patru-cinci fețe mirate se iviră îndată de după creasta baricadei.

— Încotro ? Nu te apropia ! se auziră cîteva glasuri nesigure. Ce cauți aici ?

— Mi s-a spus cît sînteți de frumoși, zise Angelo cu un aer grav, abia ținîndu-se să nu pufnească în rîs, și-am venit să mă conving la fața locului.

Răspunsul acesta păru să-i înspăimînte mai mult decît prezența reală a călărețului.

„Ăștia-s băcani și ăla în redingotă trebuie să fie un lacheu", își spuse Angelo.

— Hai, pari băiat de treabă, zise unul cu o mutră grasă, cenușie, tremurînd cu fălci cu tot.

— Sînt cel mai rău băiat de pe fața pămîntului, răspunse Angelo, și toți cei care-au avut de-a face cu mine au băgat repede de seamă treaba asta. Dați la o parte butoaiele astea și ieșiți de-acolo, ca să pot trece. Dacă nu, sar, și e vai de voi !

Între timp, își strunea calul să se ridice în două picioare, dar animalul, obosit, nu arăta prea mult zel. Aceste salturi rapide într-o parte și într-alta și un mic nechezat de durere, căci, pentru a se distra, Angelo trăgea solid de hățuri, produseră totuși oarecare derută în rîndul celor din fortificație.

Capetele dispărură. O țeavă de pușcă fu îndreptată spre el.

„Sînt pe punctul de-a face pe ei, gîndi Angelo. Să le dăm o mînă de ajutor."

Trase un foc de pistol în aer, care făcu mult zgomot, apoi o apucă liniștit pe o cărare, pe sub un colnic pe care creșteau niște migdali.

În zece minute se afla printre grădini, la porțile orașului.

— Dragul meu, iată-te slobod, îi spuse Angelo calului.

Îi scoase șaua și căpăstrul și goni animalul deshămat cu o lovitură prietenească pe crupă. Ascunse harnașamen-

tul în tufiș. Sărind peste îngrăditurile de trestie, înaintă printre straturi de varză. Trecu peste un rîuleț din care se ridica o duhoare grea. Urcînd de-a lungul zidurilor unei mari tăbăcării, se pomeni pe un bulevard, sub tei. Felinarele erau aprinse.

Își simțea pielea tăbăcită de sudoare și de arșiță. Se îndreptă spre o fîntînă să se răcorească. Dar n-apucă bine să-și înmoaie mîinile în apa din bazin, că se și simți înhățat de umeri și tras îndărăt, în timp ce niște brațe vînjoase îl apucaseră fără cruțare.

— Încă unul ! îi șuieră un glas la ureche, în timp ce se zbătea, încercînd să lovească cu cizmele, și înghițea la rîndu-i o ploaie de pumni pe față și pe corp.

Îi imobilizară picioarele și îl culcară la pămînt, ținîndu-l cu putere. Îi auzea vorbind :

— A venit din dosul tăbăcăriei.

— Căutați-l prin buzunare.

— Are pistoale.

— Luați-i pachetele cu otravă.

— Le-o fi și aruncat în fîntînă.

— Goliți fîntîna.

— Unul din pistoale e descărcat și miroase a pulbere.

În cele din urmă cineva spuse :

— Striviți-i capul !

Văzu niște picioare ridicîndu-se, dar se porniră să vorbească toți în același timp și să se înghesuie în jurul lui, în timp ce izbeau de-a surda în cișmea ca s-o distrugă. Cel mai apropiat felinar era totuși prea departe ca să-și poată da seama cu cine are de-a face. Îi făcu impresia că erau lucrători. Purtau șorțuri de piele.

— Hai, ridică-te ! îi spuseră, lovindu-l cu picioarele în șale.

Fu în același timp ridicat și așezat în picioare cu-atîta brutalitate încît capul i se lovi de umăr.

Izbuti, în sfîrșit, să vadă chipurile care-l înconjurau, chiar foarte aproape, și care-l insultau. Nu erau atît de înspăimîntătoare, dar purtau stigmatele groazei. Un bărbat de vreo treizeci de ani, bine legat, cu părul ondulat și nasul mare, era cuprins parcă de isterie. Țopăia în jurul celor care-l țineau pe Angelo, lovea cu pumnii în aer și striga cu o voce care căpăta brusc sonorități feminine :

— Asta e. Spînzurați-l ! La moarte ! La moarte !

Ochii îi ieșiseră din orbite. Pînă la urmă, furia și tusea îl înecară. Îl scuipă în obraz pe Angelo.

După ce fiecare își dădu cu părerea, o voce gravă, de bariton, care vorbea cu mult calm, avu precădere. După o nouă învălmășeală provocată de cel cu nasul mare, care încerca să dea în Angelo cu pumnii, porniră cu toții. O luară pe bulevard în jos, intrară în oraș și o cotiră pe niște stradele unde lui Angelo îi atraseră atenția cîteva uși mari și deosebit de frumoase, dar și unele jaluzele care se deschideau în mare grabă. În spatele lui Angelo se aflau acum peste o sută de persoane. Din fericire, străzile foarte înguste țineau destul de departe de victimă toată gloata aceea, din care se mai auzeau și acum strigătele în falset ale istericului.

— Ești departe de-a fi un laș, domnule, auzi Angelo la ureche vocea baritonului, dar dacă nu vrei s-o pățești ca și celălalt, trebuie să ne grăbim.

De cînd își luase libertatea să remarce frumusețea porților acelora mari, Angelo dobîndise multă stăpînire de sine.

— Nu sînt grăbit, răspunse el.

Dar se simți împins din spate și, oricît încercă să opună rezistență, fu silit să intre, aproape în pas alergător, într-un corp de gardă. Doi jandarmi se ridicară în grabă, răsturnînd banca pe care ședeau și barînd intrarea. Omul care-i vorbise la ureche intrase o dată cu el.

— Uf ! Asta a scăpat ca prin urechile acului, zise el cu vocea-i de bariton. Dacă nu eram acolo, o pățea ca și celălalt.

Era un tip slab și negricios ; stătea drept, aparent lipsit de orice emoție, în poziție ostășească.

Se mai afla, de cealaltă parte a mesei, luminată de două sfeșnice cu cîte trei lumînări, un al doilea personaj, cu un aer foarte milităros, în pofida cravatei de mătase pe care o purta, căci, deasupra cravatei, fața îi era brăzdată de o lungă cicatrice, care se întindea de la un obraz la celălalt, brăzdîndu-i și nasul.

„E o veche lovitură de sabie", își spuse Angelo.

Nu văzuse în viața lui ceva mai frumos ca această cicatrice. Ridică banca răsturnată de jandarmi cu vîrful cizmei.

— Alungați-i la dracu pe golanii ăia ! zise cel cu cravata de mătase.

Afară larma nu mai contenea. Strigau : „La moarte cu otrăvitorul !“ Vocea istericului se auzea tot mai aproape de ușă. Poate că era împins din spate ; poate că-și făcea loc singur. Îl auziră spunînd cu un ton sentențios :

— A aruncat otravă în fîntîna călugărițelor observatine. E un complot pentru a duce poporul la pieire. E un venetic. Poartă niște cizme de lord.

Omul cu cravată de mătase se uită la cizmele lui Angelo.

— E plătit de guvern !

Omul cu cravată de mătase se ridică și se îndreptă spre ușă. Îi dădu deoparte pe jandarmi și se postă în prag.

— Dar pe tine, zise el, pe tine cine te plătește ca să faci pe nebunul ? Ai primit trei sute de franci-aur cu ultimul curier și o scrisoare de la Paris a cărei copie o am pe masă. Ia fă bine și ne spune : pe tine, Michu, cine te plătește ?

— Holera e numai un pretext pentru a otrăvi sărăcimea, strigă istericul.

„Omul ăsta e nebun, își zise Angelo, dar dau eu de el și-l trimit pe lumea ailaltă.“

— Nu-i nevoie de nici un pretext, zise omul cu cravată de mătase. De mult vă socotiți îndeajuns de grozavi ca să vă spurcați propriile voastre fîntîni. Închideți ușa ! se adresă el jandarmilor. Și ciuruiți burta lepădăturilor ăstora, dacă îndrăznesc să intre...

— Ne mai întîlnim noi, moșule ! strigă cineva.

— Cînd poftești, răspunse cel cu cravata de mătase.

Se așeză din nou la masă. Angelo era în culmea admirației. I-ar fi plăcut să joace un asemenea rol. Nu era obișnuit să fie ocrotit. Dacă, în clipa aceea, omul acela i-ar fi vorbit, i-ar fi mărturisit cu plăcere cine era și chiar ce avea de gînd să facă. I-ar fi spus totul pe-un ton de conversație de salon.

Dar un jandarm lovi banca cu podul palmei și-l pofti să se așeze.

— Unde l-au înhățat? întrebă cel cu cravata de mătase.

— La fîntîna călugărițelor observatine, zise vocea de bariton. Ținea mîinile în apă.

— Nostimada e, zise cel cu cravată de mătase, că prefectura de poliție ar voi să dea impresia că și ea crede în povestea asta sau, poate, face pe proasta ca să-i prindă-n cursă pe fraieri?

— Dac-ar fi cu-adevărat o chestie de-asta, zise vocea de bariton, mă bate gîndul c-ar merge mult mai repede.

— Merge și-așa destul de repede, în ce mă privește, zise cel cu cravată de mătase. Ei, băieți, adăugă el, luați-vă banca și așezați-vă afară. Puneți-vă carabinele între picioare și strîngeți din buci. Vino mai aproape, i se adresă lui Angelo după ieșirea jandarmilor. Acte ai?

— Nu, zise Angelo.

— Nu ești francez?

— Nu.

— Piemontez?

— Da.

— Refugiat politic?

Angelo nu răspunse.

— Nu știe ce-i frica, zise omul cu vocea de bariton. S-a apărat lovind cu cizmele fără să scoată o vorbă.

— Așadar avem de-a face cu un preot! zise cel cu cravata de mătase.

— Da, răspunse vocea de bariton, numai că eu nu cred să fi avut șoricioaică în potirul cu agheasmă.

— Nu crezi deci c-a avut intenția?

— Nu, nu cred.

Omul cu cravata de mătase îl măsură iar pe Angelo din cap pînă-n picioare.

— De fapt, spuse el, dacă-l pui pe ăsta în ultima palmă de pămînt de la Waterloo, mă prind pe orice că face față.

— Mi-ai luat vorba din gură, zise vocea de bariton.

— Bine, dar cu ordinul cum rămîne? întrebă cel cu cravata. Mai ales că peste tot dăm în nas, ca la Leipzig!

— Asta cam așa e, Auguste. Frica-i regină, spuse vocea de bariton.

— Gîndește-te bine, răspunse cravata.

— Chestia cu telescopul ? Dac-o fac, s-ar putea să mi se-nfunde, rosti vocea de bariton.

— Anunță culoarea, zise cravata.

— Albină, răspunse vocea de bariton.

— Nu-i rău. Știi că există o circulară semnată Gisquet ?

— Ce zice ?

— Povești.

— Adică ?

— La fel ca ăi de-afară.

— N-o să-mi scoată din cap că albina e culoarea. Dimpotrivă.

— Recunosc c-ar fi o explicație pentru Gisquet.

— Și pentru aurul lui Michu, precizează vocea de bariton. Galbenii erau nou-nouți, și galbenii noi vin din fabrică. După părerea mea.

— Gîndurile tale sînt adînci.

— Ca o fîntînă în care Adevărul își face baia de șezut.

— Ce facem așadar ? întrebă cel cu cravata.

— Îl facem scăpat pe ușa din dos, zise vocea de bariton.

În timp ce avea loc această convorbire, Angelo se gîndea la loviturile pe care le primise. Era înnebunit de furie la gîndul c-a fost bătut și tîrît pe jos. Își repeta în fiecare clipă : „M-au scuipat în obraz". Imagina răzbunări cumplite. Era atît de frămîntat de aceste gînduri încît avea un aer absent și rupt de orice, care nu era lipsit de noblețe.

— Urmează-l pe omul acesta, i se adresă personajul cu cravata de mătase.

Observînd că Angelo nu face nici o mișcare, spuse pe alt ton :

— Te rog să-l urmezi pe omul acesta, domnule.

Angelo salută printr-o mică înclinare a capului. Nu auzise primul îndemn.

— Te-ai purtat foarte bine, îi spuse vocea de bariton în timp ce străbăteau un coridor lung.

Omul se urcă pe un scăunel și suflă în lampa de petrol agățată într-o firidă. Deschise ușa, care dădea într-o grădină. Ieși totuși cu mare băgare de seamă și ascultă atent,

ciulind urechile la dreapta și la stînga. Se auzea orăcăitul liniștitor al nenumăraților brotăcei.

— Cu fricoșii ăștia nu poți să știi niciodată, zise el. Sînt de-o răutate !... Dar calea e liberă. Vino după mine. Să nu te înțepi în araci.

— Nu pricep nimic din toate astea, spuse Angelo. Nu înțeleg de ce trebuie să mă feresc. N-am făcut rău nimănui.

— Fleacuri ! făcu omul. Nu trebuie să vorbești niciodată de nevinovăție. Și dacă ai nevoie de ucigași, poți să te servești oricînd de fricoși. Sînt gata oricînd, pentru că asta îi liniștește. În timp ce ucid, uită de frică. Atenție, sări peste verze !

Treceau printr-o grădină de zarzavat.

— N-o să am niciodată nevoie să ucid, asta e sigur, zise Angelo. A fost o dată nevoie, și-am știut cum să mă descurc.

— Bine, bine ! zise omul calm. Nu vorbi de funie în casa spînzuratului. Și, deocamdată, calcă exact pe urmele mele : ne aflăm între brazdele de fasole din grădina mea.

Ajunseră în dreptul unui gard. Dincolo de gard se zărea o stradă pustie, luminată de-un felinar roșu.

— Îți deschid poarta, zise omul, atingîndu-i brațul. Nici nu-ți închipui, continuă el cu naivitatea ostașului, cît de mult țin eu la cocarde. Te asigur că, la anii mei, mai sînt în stare să fac o revoluție cu ciucure la chipiu. Așa că, vezi bine ! Dacă-ți spun : „Ușurel cu papagalul !“ înseamnă că trebuie s-o lași moale. Holera e o porcărie, dar ceea ce se-ntîmplă e o porcărie și mai mare. Nu mai face pe militărosul.

— Ce se întîmplă ?

— Niște indivizi au fost plătiți ca să spună că guvernul a pus să se otrăvească fîntînile. Asta nu-ți spune nimic ?

— E o lașitate, răspunse Angelo.

— Și pentru că se adresează lașilor, socoteala e bună, zise omul.

Deschise poarta.

— Dacă o iei la dreapta ajungi în oraș, dacă o iei la stînga ajungi la țară, zise el arătînd strada. Bună seara, domnule !

Angelo o luă la dreapta. După felinar, drumul șerpuia printre grajduri care miroseau plăcut a bălegar de cal. Angelo profită de-un ungher întunecos pentru a vedea ce mai are în buzunare. Vîrîse totul în cele trei buzunare ale pantalonilor. Într-unul se afla pistolul pe care-l descărcase în aer în fața baricadei ; în celălalt, o batistă și trei țigări. În buzunarul de la spate avea un alt pistol încărcat și treizeci de galbeni, pe care-i numără. „Dacă n-aș fi făcut adineaori pe grozavul față de burghezii aceia care stăteau pitiți în dosul butoaielor, aș mai avea acum încă două focuri de tras, în loc de unul singur, își zise el. Ostașul ăsta care face acum pe polițaiul are dreptate. Nu trebuie să faci pe militărosul. Pentru plăcerea de a-mi fi dat frîu liber mîniei, mai adineaori, acum nu mai pot trage decît într-unul din cîinii aceia. Și dacă nu trag în cel care m-a scuipat în obraz, nu mă simt spălat de insultă.“ Tot îl mai frămîntau cumplite gînduri de răzbunare.

Strada dădea într-un bulevard mărginit de niște ulmi uriași, în care privighetorile făceau o larmă de nedescris. Se fugăreau unele pe altele și fluturau din aripi, făcînd frunzișul să pîrîie ca lovit de grindină. Angelo numără șapte felinare înșirate sub bolta deasă a ulmilor. Pe bulevard nu se vedea țipenie de om, deși nu era prea tîrziu. Un orologiu dintr-un turn sună ora nouă.

„Trebuie să mă duc neîntîrziat la Giuseppe, își spuse Angelo. Mi se pare că trebuie să urc pe-aici pînă dau de-o clopotniță cu un bulb din fier forjat, pe acoperiș, și sub care se află o poartă.“

Înainta de-a lungul aleii de ulmi în așa fel încît să rămînă în umbră, cînd auzi, din dreptul unei străzi laterale, uruitul și scîrțiitul unei cotigi ticsite. Se piti în dosul unui trunchi și văzu ivindu-se doi oameni, fiecare cu cîte-o torță în mînă. Mergeau înaintea unei căruțe trase de doi cai voinici. Alte patru-cinci persoane, în cămăși albe, cu tîrnăcoape, lopeți și făclii, mergeau pe lîngă roți. În căruță se aflau sicrie și chiar cadavre înfășurate pur și simplu în cearșafuri. Brațe, picioare, capete ce se bălăngăneau la capătul unor gîțuri lungi, slabe și moi, atîrnau peste loitre. Cortegiul trecu pe lîngă copacul în dosul căruia stătea pitit, și Angelo putu să observe figurile pașnice ale gropa-

rilor ; unii își fumau pipa în mers. O fereastră de la una din casele de pe bulevard se deschise și un glas de femeie asemenea unui miorlăit de pisică începu să cheme și să strige. Unul din bărbații în cămașă albă răspunse :

— Cheamă altă căruță. Asta e plină.

Privighetorile continuau să cînte și să se fugărească prin frunziș.

Angelo trebuia să meargă pe același drum cu căruța. Așteptă s-o ia puțin înainte. Lăsase în urma ei un miros de mosc.

Ajunse în cele din urmă la poarta clopotniței cu un bulb de fier forjat de care-și amintise. Dădea într-o străduță întunecoasă. Toate casele erau ferecate, în afară de-o prăvălioară, la vreo cincizeci de pași, cu ușile de sticlă palid luminate. Angelo își aminti de-o cîrciumioară în care Giuseppe îl dusese odată să bea niște vin și care trebuia să fie prin apropiere. „Dacă e asta, își zise, intru să cer o sticlă de vin.“ După puiul de la Peyruis nu mai băgase nimic în gură, dar îl chinuia cu deosebire setea, atît de stăruitor că uită pînă și de țigară. „Am să întreb și de casa lui Giuseppe. Nu cred să fie departe de-aici.“

Era într-adevăr o cîrciumă, în care ardea o lampă. Prin geamuri se vedeau patru-cinci oameni care beau în picioare. Angelo deschise ușa. I se dădu vin, dar după multe tîrguieli. Patronul îl privea cu ochi de pisică înfricoșată. Băutorii erau probabil brutari, judecînd după tichiile pline de tărîțe. Și ei holbară ochii cînd Angelo dădu vinul pe gît direct din sticlă.

Angelo nu-și dădea seama că oamenii și patronul — care beau în tăcere, laolaltă, cînd își făcuse el apariția — se străduiau să-și domolească spaima prin fapte obișnuite : o mică reuniune cum aveau obiceiul înainte de izbucnirea epidemiei, și-un pahar de vin, datorită căruia uitau de obicei de belele. Noul-venit îi făcea să se gîndească dintr-o dată la molimă, mai cu seamă că felul în care bea era cît se poate de suspect.

Îl măsurară din cap pînă-n picioare, iar unul dintre brutari avu destul sînge rece să observe cizmele frumoase ale lui Angelo. Puse deodată paharul pe masă și-o zbughi pe ușă afară. Se auzea cum aleargă pe stradă.

Angelo trăia clipa cînd setea îndelung nepotolită se vedea, în sfîrșit, satisfăcută și cînd e mult mai important să-ți vii în fire și să-ți lingi buzele decît să privești în jur. Nu-l văzuse pe brutar ieșind din cîrciumă. Observă totuși privirile celorlalți, pline de-o prefăcută amabilitate, zîmbind ușor, dar pe sub mustață. Încruntă din sprîncene, întrebă foarte tăios cît are de plată și achită cu o jumătate de taler, pe care avu îndemînarea să-l dea de-a rostogolul pe masă. Din doi pași ajunse în stradă, în vreme ce, instinctiv, ceilalți se uitau lung la ban.

Fusese prea alarmat de privirile lor fățarnice și de zîmbetele lor ca să nu grăbească pasul spre o străduță înecată în umbră. Cu toate acestea, simți cum îl apucă în tăcere o mînă, cum îi alunecă de-a lungul brațului, rupîndu-i cămașa, și un glas surd, plin de ură, rosti :

— Iată otrăvitorul !

Angelo o luă la fugă. „N-am dreptul să mă fac de rîs față de polițaiul acela de treabă, care și-a dat osteneala să mă scoată prin grădina lui de zarzavat, își zise. Și-ar fi pe deplin îndreptățit să mă ia drept un idiot dacă m-aș lăsa înhățat din nou. Dac-aș avea două focuri de tras în loc de unul singur, mi-aș putea îngădui luxul să-l trimit pe unul din netrebnicii ăștia pe lumea ailaltă."

Se aflau pe urmele lui. Cu sandale în picioare și descurcîndu-se mai bine, cu toată întunecimea, în locuri pe care le cunoșteau ca-n palmă, alergau mai repede ca el. De cîteva ori, niște mîini apucară cămașa lui Angelo, rupînd-o și mai tare. În umbră dădu chiar o lovitură de picior care nimeri în plin, în pîntecele cuiva.

Individul scoase un nechezat de cal și se prăbuși la pămînt. Angelo izbuti să cîștige un mic avans, s-o cotească la dreapta pe-o stradă, apoi imediat pe alta, care cobora pe sub o boltă.

„Numai de n-aș nimeri într-o fundătură, își spuse, alergînd cît îi îngăduiau puterile. Acum e o chestie de viață și de moarte. Ei bine, am să ucid." Gîndul acesta îl potoli ; îl înveseli chiar puțin. Se opri în loc. Își potrivi pistolul descărcat în pumnul drept, strîngîndu-l bine de mijloc. „Lovind de sus în jos cu țeava de oțel, și cu toată puterea, dacă am norocul să-l izbesc în moalele capului, îl dobor. Vezi, își urmă el gîndul, în loc să fug ca un iepure,

pot deveni chiar vînător. Totul depinde de hotărîrea mea. N-am decît să mă ascund în ungherul unei porți. Dacă sfărîm țeasta unuia sau doi dintre ei — și asta le-o datorez — ceilalți vor sta să cumpănească bine. Și dacă n-o vor face, în ultima clipă trag. După aceea, ce-o vrea Dumnezeu... O vor plăti scump." Era fericit ca un rege.

Tăcu mîlc. Curînd, auzi zgomotul făcut de oamenii încălțați în sandale care, pas cu pas, coborau strada cu băgare de seamă. Cei care-l urmăreau trecură atît de aproape de el că i-ar fi putut atinge cu mîna. Erau vreo zece la număr. Unul din ei întrebă cu glas scăzut:

— Guvernul i-o fi plătit cizmele alea?

— Ei, cine-ai vrea să i le fi plătit, răspunse un altul.

„Și ăsta-i poporul, își spuse Angelo. Gîndul acesta îi țintui brațul. Oribil glas! continuă. Deși vorbea încet, nu și-a putut ascunde invidia pe care i-a stîrnit-o cizmele mele. Oamenii ăștia ar fi gata să facă orice pentru niște cizme. Iată, de altfel, și pricina pentru care mă consideră vinovat. Să fie oare sinceri?" adăugă el după un timp.[1]

Nu se mai gîndea de fel la primejdia care-l pîndea. Oamenii încălțați în sandale merseră pînă în capul străzii și, nemaiauzind nici un zgomot, se sfătuiră o clipă, apoi strigară și li se răspunse din străzile învecinate. Treptat, începură să vorbească cu glas tare și Angelo înțelese că luaseră hotărîrea să păzească toate căile de ieșire din cartier.

— A rămas cu siguranță pe strada asta, se auzi un glas poruncitor. N-o să vă lăsați otrăviți ca niște cîini de un guvern care dorește moartea muncitorilor. Luați-o în sus și căutați mai bine: trebuie să-l prindem.

„Asta e, n-am încotro, va trebui să ucid, își zise Angelo. Există, fără îndoială, pe undeva cineva care moare de rîs."

Apucă pistolul încărcat cu mîna dreaptă, iar pe cel gol îl strînse în pumnul stîng.

Se rezemă zdravăn de pereții ascunzătorii în care se afla. Simți în clipa aceea că se proptise de niște scînduri care cedează. Era o ușă care se deschidea.

[1] Sînt gîndurile unui aristocrat, deși carbonar, și încă ale unui aristocrat foarte tînăr (nota autorului).

Foarte atent la zgomotul sandalelor care urcau strada, Angelo își puse pistolul sub braț, încercînd să răsucească mînerul de lemn. Ușa se deschise. Intră înăuntru, închise ușa la loc și rămase nemișcat, ținîndu-și răsuflarea în întuneric.

Ascultă vreme îndelungată zgomotele care veneau din stradă, dar, după ce căutară peste tot (auzi chiar, pe canatul ușii în dosul căreia sta ascuns, niște mîini care tot încercau să se dumirească dacă ungherul e gol), oamenii se așezară la posturi sub bolta din capătul de sus al străzii și rămaseră acolo vorbind cu glas tare.

Angelo trase cu urechea la zgomotele casei. Părea că se află într-o casă pustie. Aprinse iasca cu amnarul și suflă să facă puțină lumină. După cît putu să-și dea seama, se afla pe coridorul unei locuințe destul de înstărite. Zări, în sfîrșit, nu departe de ușă, o policioară pe care se afla un sfeșnic cu o lumînare și cîteva aprinzătoare cu fosfor. Aprinse lumînarea.

Ceea ce i se păruse un coridor era un vestibul. O scară foarte largă ducea spre caturile de sus. Nu se vedea nici o mobilă, nici un tablou, dar balustrada, și mai ales împletitura de trestie cu care se termina, vădea gustul rafinat al stăpînilor.

Angelo făcu dinadins puțin zgomot și chiar tuși. Stătea în mijlocul vestibulului, cu sfeșnicul în mînă, privind spre capătul scării, unde frumoasa balustradă se prelungea, la primul etaj, în chip de galerie.

„Cred că nu sînt prea arătos cu cămașa ferfeniță pe mine, dar, în tot cazul, așa cum stau aici, cu sfeșnicul aprins în mînă și fără a căuta să mă ascund, e greu să fiu luat drept pungaș.“ Cuteză chiar să rostească cu glas tare, dar fără să strige și cu tonul cel mai cuviincios din lume :

— E cineva pe-aici ?

Șobolani de tot felul alergau de colo-colo ; și apoi, oftatul pereților, trosnetul lemnăriei, care-și trăia viața ei de lemn.

„Bine, am să urc“, își zise.

Nu îndrăzni să deschidă ușa din stînga, lîngă policioara unde găsise sfeșnicul. Se temea să nu fie surprins chiar

în clipa cînd avea s-o deschidă, „căci atunci, își zise, aș putea fi luat drept hoț."

Urcă, cu lumînarea în mînă și privind la ușile mari ce se înălțau deasupra frumoasei galerii de la capătul balustradei. Una din aceste uși era întredeschisă. Spuse :

— Domnule, sau doamnă, nu vă fie teamă, sînt un gentilom.

Ajunse pînă la capătul scării ; nici o mișcare, nici un răspuns. Crăpătura ușii întredeschise rămase aceeași. Acum însă putu să vadă partea de jos a ușii și băgă de seamă că se menținea întredeschisă datorită unui ghemotoc de blană cu firul foarte lung, în care pîlpîielile lumînării aprindeau reflexe aurii.

Fiorul de spaimă care-l străbătu fu de scurtă durată cînd își dădu seama că era părul unei femei. Auzea glasul micului francez care-i șoptea la ureche : „E cea mai grozavă invazie de holeră asiatică ce s-a pomenit !"

— Da, desigur, asta-i povestea ! rosti Angelo.

Dar se apropie. Era uluit de frumusețea părului și de faptul că-l vedea răsfirat pe dușumea, de bogăția aceea de șuvițe despletite, pe care acum le vedea bine, cu minunatele lor luciri aurii, și chiar, prin transparența lor, de umbra vagă a unui profil albăstrui.

Era o femeie foarte tînără sau o fată. Rămăsese frumoasă, chiar dacă mușca în gol cu dinți lacomi, extrem de albi. Slăbiciunea și cianoza îi sculptaseră fața în onix. Se odihnea pe perna resturilor vomate. Corpul nu-i intrase în putrefacție. Se vede că murise foarte repede, de holeră uscată. Sub lunga-i cămașă de noapte, făcută din pînză, i se vedeau pîntecul negru, coapsele și picioarele învinețite, arcuite ca la o lăcustă gata să sară.

Angelo împinse ușa pe care cadavrul o menținea întredeschisă. Păși peste cadavru și intră. Jur împrejur trona neorînduiala morții, care se produsese însă în mare grabă. Femeia n-avusese decît răgazul să sară din pat, apoi împroșcase cu dejecțiile izbucnite din ea așternutul și dușumeaua, în linie dreaptă, pînă la ușa lîngă care se prăbușise. Restul era în ordine : pe un scrin frumos, cu placă de marmoră, se afla o pendulă sub un glob de sticlă, două sfeșnice de aramă, o cutie încrustată cu scoici, niște por-

trete în dagherotip foarte semețe, mai ales cel care înfățișa un bătrîn militar într-un dolman împodobit cu brandenburguri, cu mîna în șold și mustățile în furculiță, și cel al unei femei așezate la un pian în care-și înfigea degetele lungi și tăioase ca niște lănci : o brunetă. Lîngă fotografii o cupă mică de cristal cu ace de păr, o floare din scoici, șireturi de corset. În dosul globului pendulei se afla un flacon cu apă de colonie, o sticluță cu apă de melisă, o cutie cu săruri. De o parte și de alta a scrinului, cîte-o fereastră înaltă cu geamuri în carouri, cu draperii de rips vechi. Afară, o grădină : umbra neagră a frunzișului se mișca în fața stelelor. Trei fotolii : pe speteaza unuia dintre ele, doi ciorapi negri, lungi, și o jartieră de elastic. O mescioară rotundă cu picior, o vază cu flori artificiale, apoi perdelele alcovului, patul, un dulap ; lîngă dulap, o mică ușă tapisată. Lîngă ușă, un scaun ; pe scaun, rufărie, niște pantaloni și jupoane brodate.

Angelo deschise ușa cea mică. O altă cameră. Aici, însă, neorînduiala grăia despre o luptă mai înverșunată. Nici un miros : din prag se simțea doar slaba adiere a unui parfum de violete din rufăria aruncată pe scaun. După ce intră, simți un alt miros : de lînă murdară stropită cu apă, sau, mai exact, stropită cu alcool. Patul era răscolit și călcat în picioare, așternutul sfîșiat, murdărit cu excremente și materii grunjoase și albicioase. Pe jos, ligheane pline cu apă, tampoane de pînză ude. Salteaua fusese udată din belșug. De atunci avusese timp să se usuce, dar pînza era presărată cu pete enorme ca de rugină, cu margini late verzui. Nu se vedea nici un trup. „Trebuie să-l cauți pe cel din urmă, zicea bietul francez, se vîră în locuri la care nici nu te gîndești.“ Dar nimic : nici în dosul patului. Angelo împinse încă o ușiță întredeschisă ; o altă cameră, un puternic miros de terebentină, aceleași urme de bătălie prin rufăria murdărită și așternuturile sfîșiate, dar nici țipenie de om. Dădu o raită prin toată casa. Umbla în vîrful picioarelor. Ridica lumînarea. Nu se atingea de nimic. Întindea gîtul. Se simțea întins și dur ca o sîrmă.

Se înapoie în prima cameră, trecu peste cadavru și ieși pe palier. Coborî scările, suflă în lumînare. Dădu să deschidă ușa. Auzi voci pe stradă. Urcă din nou în întuneric,

călăuzit de balustradă. Nu aprinse lumînarea decît la primul etaj.

În afară de ușa în pragul căreia era întinsă femeia cu păr frumos, mai erau două. Angelo deschise una din ele. Dădea într-un salon. Acolo era pianul. Un fotoliu larg pe care era pusă o cîrjă. O canapea, un paravan, o masă în mijloc în formă de trifoi cu patru foi. Niște portrete în ulei, care nu se vedeau bine, în rame grele. Da : unul părea judecător, sau un fel de judecător, și altul ținea o sabie între genunchi. Aici, nimic. Ba da ! În timp ce o vergea de gheață îi trecea pe șira spinării, văzu ceva sărind de pe un fotoliu ; o pernă ! Și care se apropia de el. Nu, era o pisică, o pisică mare, cenușie, care-și încovoia spinarea și ridica în sus o coadă lungă, tremurătoare, ca o cîrjă de episcop. Veni să se frece de carîmbii cizmelor lui Angelo. Era o pisică dolofană, nicidecum sperioasă sau sălbatică. Ce mîncase ?... Nu, fereastra era întredeschisă. Se vede că ieșea pe-acolo și pleca după pradă.

La al doilea etaj, nimic : se vedea dintr-o ochire. Trei încăperi goale, sau pline doar cu chiupuri, baniță de măsurat grîu, un manechin din nuiele de răchită, panere, coșuri, saci, o cutie veche de vioară, deschisă și ieșită din balamale, o scăriță pentru cules măsline, dovleci, arcuri de somieră, un pupitru de muzică, o cursă de prins șoareci, o damigeană de oțet, niște doage, o pălărie veche de paie, o flintă. Dar scara ducea mai sus. În același timp, devenise rustică : mirosea a grîne și a păsări ; era chiar pe-alocuri presărată cu paie. Se termina cu o adevărată ușă de hambar, care, cînd o împinse, se deschise cu un scîrțîit oribil spre bolta împînzită de stele scăpărătoare.

Era ceea ce prin partea locului poartă numele de „galerie", adică un fel de terasă acoperită, pe acoperiș.

Se pornise un vînt cald, foarte blajin, care aținea jocul stelelor, legănînd și făcînd să foșnească frunzișul arborilor. Un clinchet pe care vîntul îl stîrnise în înaltul cerului îl făcu pe Angelo să ridice ochii și să deslușească în noapte, nu departe de el, turla de fier a unei clopotnițe, apoi încîlceala colțuroasă a acoperișurilor de țiglă, unele din ele atît de lustruite încît simpla sclipire a stelelor le făcea să lucească.

Angelo trase în piept cu plăcere vîntul care purta mirosul ţiglelor calde şi al cuiburilor de rîndunele. Stinse lumînarea şi se aşeză pe marginea terasei. Noaptea era atît de încărcată de stele, ce scăpărau cu atîta aprindere, încît putu să vadă limpede şirurile de acoperişuri orînduite unele după altele ca plăcile unei armuri. Lumina era de oţel negru, dar, din cînd în cînd, cîte-o scînteie se aprindea pe coama vreunei case, pe marginea poleită a vreunei hulubării, pe cîte-o morişcă, pe cîte-o turlă de fier. Scurte talazuri nemişcate, neînchipuit de încremenite, acopereau întreaga arie a oraşului, ca o maree colţuroasă şi îngheţată. Faţade livide de culoarea sidefului, pe suprafaţa cărora o foarte slabă lumină, aidoma celei de fosfor, îşi dădea duhul, se împleteau cu triunghiuri de umbră compactă, drepte ca nişte piramide sau culcate orizontal ca nişte cîmpii ; povîrnişuri domoale, pe care dănţuia o lumină verzuie, răsfirau în toate părţile şiruri de ţigle în formă de evantai ; cupole filigranate de argint se încărcau de beznă pe turla vreunei mari biserici ; turnuri şi înlănţuiri negre şi cenuşii de metereze şi trepte suprapuse urcau spre cer, presărate cu ghimpi de stele. Din loc în loc, felinarele pieţelor şi bulevardelor în jurul cărora se zăreau acoperişurile în flancuri răspîndeau vapori de rugină şi şofran, iar spărturile de cerneală ale străzilor îmbucătăţeau cartierele.

Vîntul, care părea că n-are nevoie să răsufle, se năpustea dintr-o dată sau se rostogolea încet ca un ghem de vată, făcînd să şoşotească ca o apă toată întinderea de acoperişuri, stîrnea bubuituri adormite în golul clopotelor, atingea în treacăt lemnăria strîmbă a podurilor şi turlelor mănăstirilor. Frunzişul ulmilor şi al paltinilor se tînguia asemenea catargelor în larg. Pe dealurile din depărtare se auzea freamătul şi fîlfîitul marilor păduri. Legănarea felinarelor spînzurate ici-colo arunca fulgere roşietice şi aerul înăbuşitor, care sărea ca o pisică printre exalaţiile grele ale ţiglelor, amesteca culorile în noapte, transformîndu-le într-un fel de smoală brună-aurie.

„Oamenii sînt tare nefericiţi, îşi spuse Angelo. Tot ce e frumos se face fără ei. Holera şi vorbele goale — iată opera lor. Fac spume la gură de invidie sau mor de plictiseală, ceea ce e cam acelaşi lucru, dacă n-au posibilita-

tea să intervină. Și dacă intervin, se întrec care mai de care în fățărnicie și în nebunie. E de ajuns să te afli aici sau în pustietățile pe care le străbăteam călare mai deunăzi, ca să-ți dai seama unde se poartă adevăratele bătălii, ca să devii foarte pretențios în privința victoriilor pe care trebuie să le cîștigi. Într-un cuvînt, *să nu te mulțumești cu puțin.* Cîtă vreme ești singur, lucrurile te mînă ele și te silesc de fiecare dată să alegi căile cele mai anevoioase. Și atunci, chiar dacă *n-o scoți la capăt,* ce priveliști minunate ți se deschid și cît de împăcat te simți !"

Obișnuit să dea ascultare fără rezerve avîntului său tineresc, Angelo nu-și dădea seama că gîndurile lui erau lipsite de originalitate, ba chiar greșite. Avea, ce-i drept, douăzeci și cinci de ani, dar la vîrsta asta cîți nu încep să-și facă socotelile ? El era unul dintre acei oameni care au douăzeci și cinci de ani timp de cincizeci de ani. Sufletul lui nu înțelegea întreaga seriozitate a factorului social și cît de important e să-ți cucerești un loc, sau măcar să faci parte din tabăra celor care distribuie locurile. Vedea întotdeauna libertatea așa cum o văd credincioșii pe Sfînta Fecioară. Cei mai sinceri dintre oamenii pe care se bizuia o vedeau ca pe *ceva funcțional* și pe care trebuie, de altfel, s-o lași pe seama filozofilor, dacă nu vrei să fii luat prin surprindere. Nu-și dădea seama că printre cei care au mereu cuvîntul „libertate" pe buze unii începuseră să arboreze cruci.

Maică-sa îi cumpărase brevetul de colonel. Nu înțelesese niciodată că poziția lui de fiu natural al ducesei Ezzia Pardi îi conferea *dreptul la dispreț,* ca tuturor celor care *au datoria de a fi cineva.* Se gîndea oare măcar la toate treptele pe care trebuia să le urce și care erau implicate în cuvîntul „natural", după o copilărie în care fusese adorat ? Iată de ce lumea din care făcea parte fu cuprinsă de mirare cînd văzu că-și ia meseria în serios și chiar că asistă regulat la instruirea recruților. Pufneau în rîs, deși totdeauna în spatele lui, dar la prima defilare își făcu apariția ca un spic de aur pe calul tuciuriu. Erau cu toții de-a dreptul fascinați de arabescurile, de fireturile care-i șerpuiau pe tunică și de chipiul sclipitor, împodobit cu pene de fazan, de sub care le apărea o față plină de puritate și gravitate. Trebuie să recunoaștem că din clipa

aceea își cîștigase dreptul la înțepăturile celor egali în grad și la dragostea sergenților.

„Mă înșel oare, își urmă el gîndul, dacă mă cred mai mare cînd acționez singur ?“

Simțea în clipa aceea născîndu-se în el unul dintre nenumăratele *suflete de conducător* care nu sînt atît de rare cum s-ar crede, ci dimpotrivă, relativ destul de răspîndite.

„Dar, mi se va spune, cum mi s-a mai spus : inițiativele dumitale sînt niște simple exhibiții, care au darul să atragă atenția. Și noi n-avem nevoie de atenție, avem nevoie de reușită, ceea ce e cu totul altceva. Cînd e vorba de libertate, au dreptate.“

De îndată ce se gîndea la libertate, pe care o vedea avînd chipul unei femei frumoase, tinere și nevinovate pășind printre crinii unei grădini, își pierdea tot simțul critic. E ideea fixă a tuturor copiilor născuți într-o patrie subjugată și chiar tiranizată.

„În ochii celor care mi-au imputat dezinvoltura cu care l-am ucis pe baronul Swartz în duel, atunci cînd ordinul era să-l asasinez pur și simplu, sau a pune să fie asasinat, dacă mi-era silă s-o fac cu mîna mea (cum au spus pe urmă), oare în ochii acelor oameni, timpul petrecut alături de micul francez nu e socotit timp pierdut ? Nu și-ar bate joc de sentimentalismul care m-a făcut să-l veghez după moarte și să doresc chiar de-a asista la înmormîntarea lui, dacă nu se ivea căpitanul acela atît de bădăran ? Cu siguranță, n-au aceleași temeiuri de mîndrie ca mine. Ar fi oare de acord cu îngrijirile pe care i le-am dat omului aceluia ieri după-amiază ? Ar spune că nu trebuie să ai în vedere decît un singur scop. M-ar putea oare sili să am un *scop josnic ?*“

Cuvîntul acesta îi plăcu. Îl repetă de mai multe ori. Își găsea în el o justificare. Avea slăbiciunea de-a căuta asemenea justificări.

„Trebuie să devin insensibil ca o piatră sau ca un cadavru, care se supune ? adăugă el. Atunci, la ce mai e bună libertatea ? O dată dobîndită, nu voi mai fi în stare să mă bucur de ea. Trebuie neapărat ca, o dată cu atingerea scopului, care nu poate fi decît libertatea, supunerea să înceteze ; dar cum să înceteze, dacă libertatea nu e

acordată decît unor cadavre supuse? Dacă, în ultimă instanță, libertatea nu mai are cui să se adreseze, am făcut oare altceva decît să schimbăm un tiran cu altul?"

Dar avea încredere în sinceritatea oamenilor care făceau parte din aceeași conspirație cu el, dintre care unii se ascundeau la poalele munților Abruzzi, iar alții fuseseră împușcați (ba chiar cînd li se striviseră degetele, tot așa ziseseră, ceea ce, în naivitatea lui, socotea drept o certitudine absolută a sincerității). Se întîlnise de cîteva ori cu ei, în *cortul verde,* cu prilejul unor importante tratative, întotdeauna cu îndrăzneală, uneori chiar cu nepăsare, în uniformă de paradă. I s-au imputat îndeajuns îndrăzneala, uniforma și această nepăsare, care-i plăcea atît de mult. Această indiferență, calculată totdeauna din instinct, dacă se poate spune astfel, avusese adeseori efect asupra poliției, împiedicase chiar — prin extravaganța ei inexplicabilă, în dosul căreia copoii adulmecau cine știe ce intrigă guvernamentală — unele arestări hotărîte dinainte și ușor de făptuit. Pînă și cei care vorbeau cu emfază și visau în mod vizibil să obțină distincții îi vorbeau atunci în termenii celei mai iezuite diplomații. Îi vedea îngălbenindu-se, ca și cum s-ar fi îmbolnăvit brusc de ficat.

„Nu sînt oare niște victime ale păcatului sincerității?" se întreba el cu aceeași naivitate, în clipa aceea, cînd pacea, noaptea și mai ales feminitatea catifelată a vîntului dădeau glas inimii sale.

Trecuse totuși prin unele încercări pe care amorul său propriu nu-i îngăduia să le dea uitării. Tocmai în asemenea momente ale uitării de sine fusese totdeauna tras pe sfoară. Acum, de cîte ori își dădea seama de starea în care se află, își spunea: „O iei razna!" Și pentru a-și recăpăta stăpînirea de sine, înjura de mama focului, știind că înjurăturile au o mare valoare terapeutică în astfel de cazuri

„Banditii ăștia, își zise, se vor strădui chiar să mă pună cu botul pe labe pentru fuga mea de adineaori pe străzi. «Te-ai purtat ca un ageamiu», îmi vor spune. Trebuia să le crăpi capul cu pistolul, dar nu ca un paladin sau un Roland la Roncevaux, ci ca un stăpîn, ca unul care are drept de viață și de moarte asupra lor și care-i con-

sideră, de altfel, drept gunoi. Important era să-i fac să intre în rînd. Într-al nostru, bineînțeles. Cea dintîi virtute revoluționară este arta de a-i face pe alții să ia poziție de drepți în fața ta. O dată intimidați de unul sau două cadavre, i-ai fi avut în buzunar și te-ar fi lăsat să vorbești. Le-ai fi spus că sîntem frați cu toții. Vom avea nevoie de mulți paracliseri care să spună *amin* chiar și în Franța.

Sînt grozavi! Cînd e vorba de ținut discursuri, nu-i întrece nimeni! Vorbesc ca din carte. Dar n-ai de multe ori prilejul să-i vezi trecînd personal de la teorie la practică. Cîți dintre acești neisprăviți pirpirii, altminteri cu mutre de popi, ar putea îndeplini rolul de ostași în formațiile pe care le comandă?

Dar nu-i dat oricui să comande. Iată marele cuvînt care le iese mereu din gură. Dacă au un *orizont îngust* și nu văd mai departe de vîrful nasului, apoi vîrful nasului și-l văd bine. Sînt convins că ideea asta cu otrava le-ar surîde grozav. Holera nu costă nimic. E o bună economie de mijloace și n-ai decît de dirijat niște spaime gata stîrnite, niște beții în care rolul de cîrciumar îl are Dumnezeu. La urma urmei, n-au dreptate, dacă, pentru a da poporului libertatea, trebuie să-i devii mai întîi stăpîn? Totul e chestie de burtă."

Pe la miezul nopții, vîntul se potolise. Devenise deosebit de meșter în suavități, în ciuda izurilor foarte suspecte pe care le stîrnea molcom, sau tocmai din pricina asta. Tăcerea era atît de totală încît Angelo auzi tic-tacul orologiului din turla clopotniței, care se afla la vreo douăzeci și cinci-treizeci de metri depărtare. Se mai auzea doar, la foarte mari intervale, foșnetul crengilor ostenite ale ulmilor uriași, în care privighetorile amuțiseră. Pe tălăzuirea colțuroasă a acoperișurilor alte stele aprinseră o nouă fosforescență. Cîteva felinare se stinseseră.

„Să le devii stăpîn, ca să le dai libertatea, își spuse Angelo, altă cale nu există? Așadar, scopul final al omului n-ar fi decît regalitatea? De îndată ce patima își poate da frîu liber, toți caută să ajungă regi."

De cîteva clipe, vîrful cizmei se juca cu ceva moale care se afla la picioarele lui. Scăpără din amnar și dădu

cu ochii de niște saci goi așezați grămadă. Avea din ce să-și încropească un culcuș.

„Ar fi curată porcărie, își spuse el, dacă sacii ăștia, expuși la soare de atîta vreme, ar comporta vreun risc de îmbolnăvire. De altfel, nu mor decît cei grav bolnavi."

Gîndul îl purtă spre tînăra femeie, care se usca în deschizătura unei uși, la zece metri sub el. Păcat că tocmai ea fusese printre cei grav bolnavi. Moartea cioplise o zeiță în piatră albastră dintr-o femeie tînără și frumoasă, care, judecînd după părul acela extraordinar, se pare că fusese corpolentă și durdulie. Se întreba ce-ar fi făcut în locul lui viclenii farisei care vorbeau de libertate, dacă pînă și el fusese nevoit să apeleze la întregul lui spirit romantic spre a-și înăbuși strigătul, în clipa cînd flacăra lumînării începuse să tremure în părul acela de aur.

„Să fie într-adevăr vorba de libertate ?" se întrebă el.

O greață usturătoare îl trezi pe Angelo. Soarele alb i se așezase exact pe față, adică chiar pe gură. Se sculă și vărsă. Nu era decît fiere. „Cel puțin, așa cred : e verde." Îi era tare foame și sete.

Se ivise dimineața înăbușitoare : de cretă, de ulei alb încins.

Învelișul de țiglă al orașului începea să și exale un aer siropos. Vîscozitățile căldurii, agățate de toate colțurile clădirilor, înecau contururile în lîna multicoloră a funigeilor luați de vînt. Țiuitul neîncetat al miilor de rîndunele biciuia nemișcarea toridă cu o grindină de piper. Șiruri compacte de muște fumegau ca praful de cărbune din crăpăturile străzilor. Bîzîitul lor continuu se așternea ca un pustiu sonor.

Ziua înfățișa, totuși, lucrurile cu mai multă acuratețe decît noaptea. Amănuntele, vizibile, rînduiau o realitate diferită. Rotonda bisericii era octogonală și aducea cu un cort imens instalat pe nisip roșu. Era împrejmuită de contraforturi pe care ploile anilor lăsaseră lungi dîre verzi. Valurile acoperișurilor se turtiseră sub acțiunea luminii albe, uniforme ; diferența de nivel de la un acoperiș la altul abia dacă era marcată printr-o dungă subțire de umbră. Ceea ce, în toiul nopții, păreau a fi turnuri, nu erau decît niște case mai înalte decît altele, ale căror zi-

duri, fără lucarne și fără ferestre, depășeau nivelul acoperișurilor din jur cu cinci-șase metri. În afară de clopotnița cu turlă de fier, care, ceva mai la stînga, își înălța corpul patrat cu trei etaje, străpuns de bolți, se mai vedea, în depărtare, o altă clopotniță mai mică și cu acoperișul turtit, din care țîșnea o suliță, și, la celălalt capăt al orașului, o clădire înaltă, încununată cu un bulb uriaș de fier. Cu toate că păreau turtite din pricina luminii, acoperișurile dănțuiau în jurul crestei caselor, a jgheaburilor, a marginei străzilor, a curților interioare, a grădinilor care-și împroșcau spuma cenușie a frunzișului prăfuit despărțind trepte, paliere, colțuri de zid, de mici îngrădituri de piatră de-un alb ametitor, sau păreau că saltă în jurul crestelor triunghiulare ale unor clădiri. Dar umflăturile și lăbărțăturile lemnăriei descleiate, în loc să fie deslușit marcate prin umbre, nu erau indicate decît prin nesfîrșite tonuri orbitoare de alb și cenușiu.

Galeria în care se afla Angelo era îndreptată spre nord. Avea în fața lui, mai întîi, învălmășeala șirurilor de țigle rotunde, ca mii de evantaie ce se răsfirau în toate părțile, apoi întinderea acoperișurilor cu forme neprecise, diluate de căldură ; în sfîrșit, cuprinzînd orașul ca într-o oală de pămînt cenușiu, cercul colinelor înăsprite de soare.

Domnea un miros îngrozitor de găinat și uneori, ca o explozie, se făcea simțită o duhoare dulceagă.

Angelo, pe jumătate adormit, încercă instinctiv să-și amăgească foamea înghițindu-și saliva groasă, cînd fu trezit de-a binelea de-un țipăt atît de ascuțit, că-i așternu pe dinaintea ochilor un fel de dîră gălbuie. Țipătul se mai auzi o dată. Venea evident din dreapta, de la vreo depărtare de zece metri, dinspre marginea acoperișului, acolo unde casa dădea spre o piață.

Angelo sări balustrada galeriei și înaintă pe acoperișuri. Era greu și primejdios să mergi pe ele cu cizmele în picioare, dar, luînd în brațe un horn, izbuti să se aplece în gol.

Nu văzu la început decît niște oameni strînși grămadă. Făceau impresia că pradă ceva, ca niște găini ce se năpustesc asupra grăunțelor. Tropăiau și săreau ca niște zănatici, cînd țipătul țîșni și mai strident de sub picioarele lor. Omorau un om, zdrobindu-i țeasta sub călcîie. Prin-

tre cei care loveau se aflau multe femei. Răcnetele acestora răsunau ca un vaiet surd pornit din gîtlej și aveau în ele o mare doză de voluptate. Nu se sinchiseau nici de fustele care zburau, nici de părul care le cădea în ochi.

În cele din urmă, treaba părînd terminată, se depărtară de victimă. Nu mai mișca. Era întins, cu brațele în cruce, dar, datorită unghiului pe care coapsele și brațele îl făceau cu corpul, se putea vedea că are membrele rupte. O femeie tînără, destul de bine îmbrăcată și care părea chiar că vine de la o slujbă religioasă, deoarece ținea în mînă o carte, dar despletită, reveni lîngă cadavru și, cu o lovitură de picior, își înfipse tocul ascuțit în capul nefericitului. Tocul rămînînd înțepenit în țeastă, femeia își pierdu echilibrul și căzu, strigînd după ajutor. O ridicară. Plîngea. Cadavrul fu ocărît și batjocorit.

Cei vreo douăzeci de bărbați și femei care porniseră spre una din străzi începură să se răspîndească deodată, ca un stol de păsări cînd aruncă cineva c-o piatră în ele. Un bărbat, de lîngă care se dăduseră deoparte, rămase singur. La început părea năucit, apoi se apucă cu amîndouă mîinile de burtă, după aceea se prăbuși, ghemuindu-se, și începu să-și frece capul și picioarele de caldarîm. Ceilalți o luară la fugă, dar, mai înainte de-a apuca pe stradă, o femeie se opri locului, se rezemă de zid și începu să verse din belșug ; pînă la urmă se prăbuși, răzuind pietrele cu fața.

— Crapă ! zise Angelo scrîșnind din măsele.

Tremura din cap pînă-n picioare, simțea că-l părăsesc puterile, dar nu-și putu lua ochii de la bărbatul și femeia care, la doi pași de cadavrul ciopîrțit, continuau să se zvîrcolească în spasme. Nu voia să-i scape nimic din agonia lor solitară, care-i provoca un fel de plăcere amară.

Dar se văzu silit, pe neașteptate, să se ocupe de el însuși. Picioarele nu-l mai țineau ; pînă și mîinile cu care îmbrățișa hornul începeau să slăbească strînsoarea. Simți un val de frig pe ceafă, și marginea acoperișului era doar la trei pași de el. Izbuti în cele din urmă să se lungească între două șiruri de țigle. Într-o clipă, sîngele îi reveni în cap și începu să se simtă din nou stăpîn pe el.

Se înapoie în galerie.

„Sînt prizonierul acoperișurilor ăstora, își spuse. Dacă cobor în stradă, iată ce soartă mă așteaptă."

Rămase îndelung între vis și viață. Nu mai era în stare să gîndească. Se auzi clopotul din turn. Îi numără bătăile. Era ora unsprezece.

„Și ce-o să mănînc ? se întrebă. Începu din nou să-l chinuie foamea. Și ce-o să beau ? O fi și aici ca-n Piemont ? Acolo toate casele au cîte-o cămară sub acoperiș. Iată ce trebuie să găsesc. Și ceva de băut. Mai ales aici sus, pe căldura asta ! Aș putea desigur să cobor, în casa pe care mă aflu, pînă-n pivniță, dar au murit toți de holeră. Iată o imprudență pe care n-am s-o fac. Trebuie să găsesc o casă în care oamenii mai sînt încă în viață, numai că nu va fi atît de ușor cu aceștia. Totuși, iată ce trebuie făcut."

Motanul cenușiu, pe care-l deranjase în salon cu o seară înainte, scoase capul dintr-o gaură, se strecură trăgîndu-și labele una cîte una și veni să se frece de picioarele lui, torcînd.

— Ești dolofan, îi spuse Angelo scărpinîndu-l drăgăstos pe frunte. Cu ce te ospătezi : cu păsărele ? cu porumbei ? cu șobolani ?

Lumina și căldura deveniseră de nesuportat. Cerul alb prefăcea acoperișurile în pulbere. Nu se mai vedea nici o rîndunică. Numai muște, care zburau în roiuri dese. Duhoarea dulceagă devenea tot mai puternică. Din adîncurile casei venea un suflu acru.

La o sută de metri de locul unde se afla, în direcția rotondei bisericii, Angelo zări, prin negura risipită de razele de soare, o altă galerie, ceva mai înaltă, unde erau întinse niște rufe pe sîrmă.

„Cei care au grijă să spele și să atîrne rufele la uscat sînt în viață, gîndi Angelo. Acolo trebuie să mă duc. Dar păzea, omule, să nu-ți frîngi gîtul !"

Își scoase cizmele. Stătu în cumpănă dacă să și le lase acolo, stabilindu-și cartierul general în locul acela, unde putea dormi pe saci, sau să plece la voia întîmplării pe acoperișuri ; în acest caz trebuia să-și ia cizmele. Găsi un capăt de sfoară, și asta îl făcu să se hotărască. Petrecu sfoara prin urechile cizmelor, le legă una de alta, atîrnîndu-și-le de gît. În felul acesta avea mîinile libere.

Dar argila țiglelor, îmbibată de soare, frigea ca o plită. Era cu neputință să calci pe ele cu picioarele goale sau numai în ciorapi. După cîțiva pași, Angelo se văzu nevoit să se întoarcă numaidecît înapoi. În cele din urmă, izbuti să-și încropească niște cipici din doi saci foarte groși, în care își vîrî picioarele și pe care-i legă în jurul gleznelor. Începu să navigheze pe acoperișuri. Motanul îl urma cuminte, ca un cîine.

Era destul de ușor, dacă puteai să te stăpînești să nu te cuprindă amețeala în fața povîrnișurilor care se prăvăleau spre niște curți interioare, negre, ce te atrăgeau ca niște guri de puț. Astfel de hăuri se iveau pe neașteptate, fără să te poți feri. Se căscau printre pîlniile acoperișurilor aplecate, pitite pe după coamele caselor. Nu dădeai cu ochii de ele decît atunci cînd ajungeai pe creastă. Și chiar de acolo erau, dacă nu ascunse, cel puțin înșelător mascate de aburii soarelui.

Era foarte neplăcut. În cîteva rînduri, Angelo, ajuns în dreptul cîte unei creste triunghiulare (în dreptul unuia din triunghiurile acelea negre pe care le văzuse în timpul nopții) și aflîndu-se deodată la marginea prăpăstiei viclene care i se căsca în spate, se clătină, și se văzu chiar nevoit să se sprijine cu mîna de țigle și să se retragă oblic în patru labe. Adîncurile parcă-l sorbeau.

Atracția vidului nu-i dădea pace nici o clipă și chiar atunci cînd de cealaltă parte a coamei nu se afla în partea de jos a povîrnișului decît tot un acoperiș, care suia din nou, Angelo își dădea drumul în această adîncitură dintre valuri cu o inconștiență de somnambul. Mintea îi era totuși trează și suferea amarnic cînd simțea că-l lasă puterile. Frica îi încleștа stomacul și vărsa de fiecare dată puțină fiere.

Apropiindu-se de un turnuleț, Angelo se trezi deodată învăluit într-un postav gros de culoare neagră, care începu să fîlfîie din aripi, croncănind și chirăind. Era un stol de ciori care-și luase zborul. Păsările nu se arătau speriate. Se roteau alene în jurul lui, fără să se îndepărteze, lovindu-l cu aripile. Se simțea cercetat de mii de ochișori ca niște mărgele de aur, poate nu răutăcioși, dar extraordinar de reci. Se apără rotindu-și brațele, dar cîteva ciocuri îl ciupiră dureros de mîini și chiar de cap. Nu izbuti să

scape de păsări decît zbătîndu-se cu violență, și omorî chiar vreo două dintre ele cu pumnii, în timp ce se apăra. Scoaseră un geamăt în cădere, care hotărî cîrdul să-și ia zborul în dosul crestei unui acoperiș, abătîndu-se cu grindina ghearelor pe țigle.

Alte cîrduri de ciori și de corbi se ridicaseră între timp din locurile unde se lăfăiau și se apropiau fluturîndu-și aripile ca niște zdrențe. Dar văzîndu-l pe Angelo în picioare și de loc speriat, planară cu aripile țepene și se lăsară din nou pe acoperișuri.

Erau colonii uriașe de păsări, ale căror pene, cenușii de atîta praf, se confundau cu cenușiul mohorît al țiglelor și chiar cu trandafiriul argilei pîrjolite de soare. Nu le puteai vedea decît atunci cînd își luau zborul, dar de cînd Angelo se afla acolo sus o făceau pentru prima oară. Pînă atunci stătuseră ca niște glugi pe unele case, strecurîndu-se probabil prin lucarne, ferestre și spărturi de zid și ospătîndu-se după pofta inimii.

Angelo privi spre galeria de unde plecase. Era foarte greu să recunoști locurile. Soarele cădea vertical. Reverberația acoperișurilor, scînteierea uniformă a cerului de cretă îl făceau să vadă în fața ochilor numai o puzderie de semilune roșii. Toată această întindere de acoperișuri nu era nici pe departe atît de plată pe cît părea în această lumină. Recunoscu, în cele din urmă, locul unde înnoptase. Era un fel de foișor. Nu s-ar fi zis. Din locul acela retragerea era oricînd cu putință. Cipicii din pînză de sac se dovedeau buni. Îl împiedicau să alunece și să simtă prea tare fierbințeala țiglelor. Se așeză la umbra unui horn să-și tragă sufletul. Dar trebui să închidă ochii : tot ceea ce cuprindea cu ochii începuse să se învîrtească și să se clatine în jurul lui ca în jurul unei axe prost fixate. Motanul i se frecă de braț și, săltîndu-se, se lipi cu capul de obrazul lui. Simți micile-i mustăți țepoase gîdilîndu-l în colțul gurii.

— Nu mă împac cu streșinile, iepurașule, îi spuse.

Suferea de foame, dar mai ales de sete, care nu-i dădea pace de fel. Se gîndea într-una la apă rece. Nu se gîndea la alte lucruri decît ca la ceva suplimentar și făcînd niște sforțări imense.

Ajunse, în sfîrșit, la locul dorit și, în dosul rufelor întinse pe sîrmă, văzu niște cotețe cu gratii, în care se aflau cîteva gheme galbene. Erau găini.

Nu înțelese că găsise un ou decît după ce-l sparse și-l linse din palmă. Avea gura plină de coji, pe care le scuipă. Albușul îi înmuie gîtlejul de carton. Scotoci mai puțin febril prin paiele cotețului. Găinile, adormite de căldura amiezii, nu piuiau ; se culcaseră într-un colț. Mai găsi două ouă, pe care le înfulecă mai pe îndelete.

Ușa care lega această galerie cu restul casei era închisă, dar printr-o simplă clanță, pe care era de-ajuns să apeși ca să se deschidă. Dădea într-un mic palier, pe care se putea ajunge de jos urcînd o scară. Dedesubt, sub scobitura scării, nu părea să fie nimeni.

„Iarăși morți ? se întrebă Angelo. În tot cazul, cu ouăle nu riști nimic. Abia atunci observă, în cotețe, cîteva grăunțe de porumb de curînd presărate. Aici e cineva în viață." Casa era, cu toate acestea, cufundată în tăcere.

Porni pe scară în jos. N-apucă să termine de coborît, că un mieunat discret îl făcu să ridice capul : era pisoiul care nu putea coborî și care-l chema. Urcă înapoi să-l ia.

Cipicii în care-i erau vîrîte picioarele nu făceau zgomot, dar îl împiedicau la mers. Îi scoase, îi ascunse sub scară și păși în ciorapi.

„Poate că și pe-aici sînt oameni care-ți strivesc capul cu călcîiele, își spuse. Trebuie să fii sprinten. Nu-i era frică. Adăugă chiar : Teorie de prădător în campanie. De cîte ori nu le-ai vîrît-o în cap nătîngilor lui Coni ? Dar cine dracu și-ar fi închipuit că într-o bună zi o să pornesc după pradă întovărășit de-o pisică !"

Cobora treptele una cîte una pîndind tăcerea, cînd rămase deodată nemișcat. Jos, la primul etaj, se deschisese o ușă. Niște pași străbătură culoarul, apoi începură să urce. Pisica porni în întîmpinarea lor.

Deodată, cineva se miră cu voce tare.

— Ce e ? se auzi de jos un glas de bărbat.

— O pisică, răspunse un glas de băiat.

— O pisică ai spus ?

— O pisică.

— Cum e ?

— Cenușie.

— Dă-o afară.

— Nu pune mîna pe ea ! se auzi un glas de femeie. Coboară ! Vino ! Vino ! Coboară ! Nu pune mîna pe ea ! Vino !

Toate glasurile acestea erau înăbușite și speriate. Pașii coborîră scara, străbătînd în grabă culoarul. Ușa se închise.

Pisica urcă înapoi.

— Bravo ! zise Angelo.

Respiră ușurat. Urcă din nou pînă la capătul scării și se așeză pe primele trepte.

„Fricoșii sînt cei mai grozavi adversari pe care-i cunosc, își spuse ; chiar dacă n-ar îndrăzni să se atingă de mine, și nu vor îndrăzni, vor da fuga în stradă și vor alarma tot cartierul."

Se vedea urmărit pe acoperișuri și nu era o perspectivă încîntătoare.

Așteptă o bună bucată de vreme. Nu se mai auzea nici un zgomot.

Într-un tîrziu, își spuse : „Nu pot să stau tot timpul așa. Li-e frică și de umbra lor ; iar mie mi-e sete. Hai ! Și dac-or ieși scîntei, n-au decît să iasă. Sînt destul de zdravăn ca să mă iau la luptă cu tot orașul, chiar dacă n-ar fi decît să nu mă fac de rîs față de polițaiul acela afurisit, care-mi stă ca un spin în coastă cu grădina lui de zarzavat."

Începu totuși să coboare cu mare atenție. Ajuns la al doilea etaj, făcu chiar, prevăzător, un mic popas înainte de-a se duce să asculte la cele trei uși. Nimic. Se uită pe gaura unei chei. Nimic : întuneric. O altă gaură de cheie : lumină, dar ce anume ? Un perete alb ? Da : zări un cui înfipt în zid. Ce putea să fie în camera asta ? Cămara poate ? Se duse să tragă cu urechea în josul scării. La primul etaj, liniște desăvîrșită. Bine. Apăsă pe clanță fără a mai sta pe gînduri. Ușa se deschise.

Era o cameră cu vechituri, exact ca și în cealaltă casă. Și în a treia cameră, tot vechituri : cercuri de butoaie, cozi de mătură, paporniță, portretul înduioșător al unei bătrîne

doamne, zvîrlit pe jos și ciuruit de cuiele pantofilor. Niște egoiști.

Trebuie să mă înapoiez în camera cea întunecată. Acolo trebuie să fie. Nimic. Goală.

Niște egoiști. Se vede treaba c-au strîns tot ce-au găsit în jurul lor și-au îngrămădit totul în camera în care stau. Rafturile erau goale și, la lumina amnarului, Angelo văzu că dușumeaua păstra urmele oalelor care fuseseră acolo la un moment dat și care acum nu mai erau.

„Atunci, nu-mi mai rămîne decît să cobor."

Luă mai întîi un coș împletit. Dacă o găsi ceva, o să aibă unde pune.

La primul etaj, două uși mari. Nu ca cele din prima casă ; ci mult mai puțin arătoase. Nu mai era vorba de-o casă cu pian și cu oameni cu mustăți în furculiță ; mirosea a țăran înstărit, dar, se-nțelege, totul se afla sub cheie. Oamenii ăștia nu riscă să moară în pragul ușilor ; vor muri grămadă, ca niște cîini care-au sorbit dintr-o ciorbă otrăvită. Dacă vor muri.

De la înălțimea ultimei trepte, și cu un picior în aer, Angelo privea și asculta. Locatarii se aflau probabil în dosul ușii celei mai îndepărtate. Se vedea după urmele degetelor lăsate pe ușă și după cît era de tocit pragul. Judecînd după frica iepurească și după cuiele pantofilor din portretul bătrînei doamne, puteai pune rămășag că e bucătăria. Oamenii de soiul ăsta nu se simt în siguranță decît în bucătărie.

Trebuia să se convingă. Angelo își lipi ochiul de gaura cheii : ceva negru și o fîșie albă de pînză, o fîșie albă deasupra căreia se văd niște oale. E partea de sus a sobei. Negrul e partea de jos a sobei.

Angelo se retrase brusc : un cap care se mișca. Nu. Era doar fața cuiva care stătea pe scaun și se aplecase înainte, stînd acum încovoiat, cu brațele sprijinite de coapse și mîinile împreunate. Și le freca. Era un bărbat. Cu barbă. Ținea capul aplecat.

— Și norul ? întrebă un glas de femeie.

— Care nor ? zise bărbatul fără să ridice capul, dar încetînd să-și frece mîinile.

— Norul în formă de cal.
— Nu știu, răspunse bărbatul.
Și iar începu să-și frece mîinile.
— A trecut peste strada Chacundier și ieri cotigile au încărcat toată după-amiaza.
Bărbatul își freca mîinile.
— Am văzut-o, se auzi glasul de femeie.
— Ce ?
Încetă să-și frece mîinile.
— ...cometa.
— Cînd ? întrebă bărbatul, ridicînd capul.
— Astă-noapte.
— Unde ?
— Acolo.
Bărbatul își ridică puțin capul și privi spre locul de unde venea lumina zilei.
Ceva căzu de pe masă.
— Fii atent ! zise femeia, scoțînd un icnet înăbușit.
Un miros de praz, de usturoi, de ceai venea pe gaura cheii.
„Să coborîm mai jos, își spuse Angelo. Dacă există vreo cămară, trebuie să fie, de bună seamă, cît mai jos cu putință. Poate chiar în pămînt."
Nu, era într-adevăr jos, dar pe pămînt, într-un hambar unde mai erau îngrămădite niște surcele și cîțiva bușteni despicați. Pe deasupra ușii venea puțină lumină din stradă. Niște sticle la care Angelo se repezi numaidecît. Erau sticle cu suc de roșii. Luă trei. Din nou sticle. Un lichid galben. O etichetă pe care nu putu să citească ce era scris. Puse una din sticle în coș. „Văd eu sus !" Și acum niște vin : dopuri acoperite cu ceară roșie. Luă un borcan de untură ; două borcane, fără îndoială, cu dulceață. O șuncă ? Nu, ci doi cîrnați, vreo zece bucăți de brînză din lapte de capră, uscate, tari, nu mai mari ca un taler. Nici urmă de pîine.
Urcă degrabă în galerie. Cum puse piciorul pe scară, auzi un mieunat înăbușit. Vîrî în coș sacii care-i slujiseră drept cipici și luă pisica sub braț.
Pe acoperișuri arșița era ca un perete în care erai zidit pe loc cu var nestins. Trebuia să plece cît mai repede de-acolo. Probabil că veneau din cînd în cînd să hrănească găinile și să caute ouă. Se punea problema să găsească,

undeva pe sus, un loc în care să se aciuieze. Nici vorbă să se întoarcă în galeria dinainte. Era, fără nici o discuție, un loc contaminat. Dacă trebuie să iei tăciunii cu mîna, îi iei, ce să-i faci, dar de-aci pînă la a te juca cu focul...

Cel mai simplu era să se adăpostească lîngă rotonda bisericii. Acolo nu risca nimic. Pilonii țineau umbră; păreau că acoperă, ca un umbrar, un mic loc neted.

Era, într-adevăr, un veritabil umbrar și un loc neted acoperit cu tablă. Deși însetat la culme, Angelo nu bău decît după ce ajunse acolo. Îi era teamă să nu cadă în vreo capcană sau să-l cuprindă amețeala. Îl stînjeneau cizmele atîrnate de gît, cipicii din pînză de sac, papornița care-i imobiliza o mînă, și asta îl făcea foarte neîndemînatic. Era transpirat și totodată înghețat. Trebui să destupe o sticlă de vin lovindu-i gîtul cu țeava pistolului. Dar era un vin bun, cu un puternic gust de struguri. După ce-și completă masa cu două bucăți de brînză, o porție zdravănă de untură și goli sticla de vin, Angelo începu să privească lumea cu ceva mai multă îndrăzneală. Soarele își făcea cumplitele lui mendre, căci seara era încă departe. Pisica își făcea toaleta, trecîndu-și alene laba peste urechi. În locul unde pilonii se sprijineau de zid, erau cuiburi de rîndunele pline cu păsări negre, prietenoase, care-și roteau neîncetat într-o parte și într-alta căpșoarele drăgălașe, cu ochi galbeni. În apropierea lui Angelo, care se așezase pe niște saci, prin încheieturile de plumb ale unui vitraliu alb străbătea mireasmă de tămîie.

Angelo văzu partea orașului pe care n-o putuse vedea din vechea galerie. Nu se întindea atît de departe ca acolo. Încîlceala acoperișurilor se sfîrșea în apropierea crenelurilor unei porți și a unor uriași ulmi roșcați. În schimb, Angelo vedea ca-n palmă, sub el, piața bisericii în toată întinderea ei și cele două străzi care porneau din ea. Piața era pustie, cu excepția a patru-cinci mormane negricioase, care i se părură la început niște dulăi adormiți, căci îi zărea prin frunzișul destul de rărit al unor mici platani. Unul din acești dulăi se mișcă, ca și cum ar fi vrut să se întindă, și Angelo își dădu seama că e un om aflat în spasmele agoniei. Curînd, de altfel, muribundul se lungi cu fața la pămînt și nu mai făcu nici o mișcare. Angelo trebui să pîndească mult și bine să vadă la ceilalți un cît de mic semn

de viață. Pe măsură ce ochii i se deprinseră cu petele de lumină de sub copacii piperniciți, mai deslușì niște cadavre. Unele zăceau lungite pe trotuar, altele ghemuite în ungherele porților ; altele, prăbușite peste marginea fîntînii, păreau că-și înmoaie mîinile în apa havuzului, rezemîndu-și de ghizd fețele înnegrite, care mușcau din piatră. Erau mai mult de douăzeci. De jur împrejurul pieței, casele erau zăvorîte, de la ușile și obloanele de jos pînă la acoperiș. În tăcerea care domnea, se auzea deslușit bîzîitul mușteloi și clipocitul fîntînii.

O tobă funebră se auzi bătînd încet, dar cu putere, la capătul uneia din străzile ce dădeau în piață. Era cotiga care-și rostogolea roțile pe caldarîm. Un bărbat într-o lungă cămașă albă ducea calul de căpăstru. Alți doi bărbați în cămăși albe mergeau pe lîngă căruță. Se opriră în fața unei case. Oamenii intrară și ieșiră aproape imediat din casă, ducînd un cadavru pe care-l zvîrliră peste loitre. Intrară de trei ori la rînd în aceeași casă. A treia oară scoaseră cadavrul unei femei grase, care le dădu mult de furcă ; apoi, după ce-o aruncară și pe ea peste loitre, i se văzură pulpele albe, respectabile.

În piață bărbații luară morții, apoi cotiga își rostogoli multă vreme toba pe uliți, cu opriri, din nou hurducături, apoi alte opriri, alte hurducături... Deodată, Angelo băgă de seamă că n-o mai aude. Rămăsese doar bîzîitul înverșunat al muștelor și clipocitul fîntînii.

Multă vreme nu se auzi decît bîzîitul adormitor al muștelor. Deodată, de jos, zgomot de pași. Era un grup care venea pe una din străzile ce dădeau în piață. Mai întîi vreo zece femei în fața cărora mergea unul din bărbații în cămăși albe. Femeile duceau în mînă găleți, dar mergeau atît de lipite una de alta încît gălețile, ciocnindu-se, zornăiau ca o armură de cavaler. Angelo își închipui că sînt femeile dintr-un cartier care veniseră să ia apă de la vreo fîntînă pe care o credeau neinfectată. Dar trecură pe lîngă fîntîna din piață, și, cînd s-o apuce pe strada de pe care venise cotiga, se porniră să țipe și să se îmbulzească cu atîta îndîrjire, că păreau un cîrd de șobolani. Întindeau brațele în sus, împungînd aerul cu arătătorul și urlînd ; Angelo le auzea cum strigă : „Norul ! Norul !“ Altele strigau : „Cometa ! Cometa !“ sau „Calul !

Calul !“ Angelo privi în direcția spre care arătau. Nu se vedea decît cerul alb și împrăștierea nedefinită a cretei aceleia monstruoase care era soarele. În cele din urmă, se răspîndiră care încotro, urlînd într-una, în vreme ce bărbatul alerga în urma lor, strigînd : „Rose ! Rose ! Rose !“

Și iarăși numai fîntîna și mușteie, apoi scîrțîitul unui oblon. Oblonul unei case din piață se întredeschise și se ivi un cap care scrută cu atenție cerul. Apoi se retrase cu mișcarea rapidă a unui cap de broască țestoasă și oblonul se închise la loc.

Fîntîna. Mușteie. Zgarda cu clopoței a unui cîine de vînătoare, care făcu înconjurul pieței zburdînd îndelung pe stradelele din jur.

Angelo pîndea cu atîta atenție cel mai mic zgomot, încît auzi niște pași mărunți. Erau ai unei fetițe. Își făcu apariția pe una din străzi. Pășea încet, agale, bălăngănindu-și brațele ca un om care umblă fără rost. Nu tulbura nici fîntîna, nici mușteie. Trecu mai departe, legănîndu-și corpul într-o parte și în alta, în rochița ei cu guler de dantelă.

Trecură cîțiva cîini. Adulmecau înspre case, cu botul în vînt. Se buluceau apoi brusc, ca sub amenințarea unei lovituri, și-o rupeau la fugă schelălăind. Unul din ei se așeză într-un colț al pieței și, după ce-și întinse gîtul de patru-cinci ori, de parcă ar fi adulmecat cerul, începu să urle prelung.

Căldura scînteia pe suprafața țiglelor. Soarele nu mai avea contur ; mînjea tot întinsul cerului cu o cretă orbitoare ; dealurile erau atît de albe, că nu se mai distingea nici orizontul.

Lovituri puternice răsunară în piață, pînă sub clopotnița unde se afla Angelo. Vitraliul din apropiere duduia și el. Cineva bătea prelung în ușa bisericii. Într-un tîrziu, loviturile încetară și un glas strigă de trei ori : „Sfîntă Fecioară ! Sfîntă Fecioară ! Sfîntă Fecioară !“ Era cu neputință să-ți dai seama dacă era glas de bărbat sau de femeie.

Angelo destupă o nouă sticlă de vin. Își spunea că mai înțelept ar fi să bea sucul de roșii, care l-ar fi răcorit mai mult, dar se gîndea că înțelepciunea nu mai servea la mare lucru. Era de prisos să-ți faci sînge rău de dragul înțelepciunii. Un pic de nepăsare, orice s-ar spune, e tot

ce poate fi mai bun în clipele grele. Raţiunea şi logica sînt bune pentru vremurile obişnuite. În timp normal, nici vorbă, fac minuni. Cînd calul o ia, însă, razna, e cu totul altceva. Cel mai puternic dezgust i-l provoca fetiţa în rochie cu guler de dantelă şi cu pantaloni lungi, brodaţi. Se plimba legănîndu-şi şoldurile ca o cucoană. Îţi făcea pur şi simplu greaţă. Dac-ar fi alergat, sau ar fi strigat, sau ar fi plîns, vîrîndu-şi pumnii în ochi, nimic nu l-ar fi împiedicat să înghită şi priveliştea asta ca şi tot restul, dar era cu neputinţă să priveşti, fără să ţi se întoarcă maţele, paşii aceia mărunţi, liniştiţi, şi hoinăreala fetiţei care umbla cam cu nasul pe sus. Părea că abia atinge caldarîmul cu vîrfurile picioarelor. Şi dacă era totuşi vorba de raţiune (căci o unealtă de care te-ai slujit mult se aşază de la sine în palmele bătătorite, care le mînuieşte de obicei), nu e atunci raţional să acorzi încredere tocmai nepăsării ? În care totul îşi găseşte împăcarea ; mai ales imposibilul, pentru că în momentele cu-adevărat critice tocmai de imposibil ai nevoie. Se-nţelege, nu un duel cu baronul Swartz e ceea ce se cheamă un moment critic, realmente critic. Într-un asemenea caz, bineînţeles, e nevoie de raţiune, logică, fără să mai vorbim de sînge rece. Eu, de felul meu, sînt un om rece ca gheaţa ; nu simt nevoia să mă răcoresc. Mă fac să rîd cei care au cea mai mică îndoială. Nici moartea micului francez n-o socotesc un moment critic ; astfel de momente le numesc momente grele. Grele : o supă prea fierbinte. Cînd îţi opăreşti gîtlejul, degeaba faci apel la nepăsare. Dar cînd auzi pe cineva lovind cu pumnul şi cu ghetele în uşa unei biserici închise şi strigînd : „Sfîntă Fecioară ! Sfîntă Fecioară ! Sfîntă Fecioară !“ ce te faci cu toată raţiunea şi logica, cînd de la primul „Sfîntă Fecioară !“ pîntecele ţi s-a umplut peste poate, al doilea îţi saltă burta-n sus ca un sac pe care-l apuci de fund ca să-l răstorni, iar al treilea strigăt vine pe deasupra cu un miros pătrunzător de aloe, cu o amăreală nesuferită, cu motive serioase de a da totul dracului. Aici, pe acoperişuri, sînt ca un Baptiste Cannesqui (deşi el se ascunsese într-o groapă cu grîu mai înainte de-a fi tîrît pe străzi), sau ca un Niccolo Piccinino pe acoperişurile Florenţei, Simonetta Malatesta, Neri de Gino Capponi. Multe aventuri s-au petrecut pe acoperişurile oraşelor meri-

dionale. Ca să nu mai vorbim de Romeo, de Francesca da Rimini ; și de lucarnele prin care se strecurau cu armurile lor, aruncîndu-se cu încălțările de fier în podurile caselor cu zgomot de crătiți ce se desprind din cuie. Unde e iatacul iubitei ? Și ciocîrlia s-o mai auzi oare cînd trec pe îngustele coridoare îmbrăcați în armurile lor grele de luptă ; cînd sînt pe cale de-a pregăti revoluții în orașe sau în sufletele femeilor ? Eu șterpelesc pur și simplu vin și brînză de capră. Și încă trebuie să mă socotesc fericit. Pentru că nu mă aflu într-un moment greu, oh ! nicidecum ; nu e nimic greu în toată treaba asta. Mă aflu într-un moment critic ; nu e același lucru. N-are nici o legătură. Tot ce se poate întîmpla pe acoperișurile unui oraș, acei Gino Capponi, Malatesta, Bentivoglio, halebardele sau săbiile, picioarele încălțate în oțel, pieptarele de oțel și brațele de oțel care intră prin ferestre ; și apoi catifelele și apele plăcut mirositoare, după cum era cazul. Toate astea sînt fie să provoci revolta în inima unui oraș sau în inima unui alcov — chestiuni juridice. Dar o fetiță care se preumblă pe-aici pe jos ca o persoană matură, sau loviturile astea în ușa unei biserici la ora patru după-amiază și strigătul : „Sfîntă Fecioară ! Sfîntă Fecioară ! Sfîntă Fecioară !“ (ca și cum s-ar fi așteptat ca Maica Domnului să se aplece peste balustrada ferestrei și să-i răspundă : „Da, ce s-a întîmplat ? Sînt aici !“), ce vreți, asta nu se aranjează ca o afacere ; treaba asta nu ține de nici o lege, merge la voia întîmplării. Și în astfel de cazuri găsești mai multe resurse în nepăsare decît în rațiune. Și atunci înțelepciunea la ce slujește ? Dacă nu cumva să te facă, în asemenea cazuri, să pierzi și puținul pe care-l mai ai de trăit ? Îi ajută mai mult de-o grămadă cadavrului faptul că în prealabil a rațional bine ! E o patalama grozavă pe care i-o poți așeza pe piept. A rațional bine. Și asta m-a dus departe, o să-ți explice cadavrul care putrezește pe caldarîm, pînă ce e azvîrlit în cotigă pe deasupra loitrelor. Au chiar aerul să spună, în timp ce sînt cărați cu cotiga : „Bună afacere am făcut raționînd bine, nu-i așa ?“ Cîte ființe se află în clipa de față, prin *forța împrejurărilor*, între viață și moarte ? Vreau să spun ființe cărora tot ce iubeau, tot ce adorau, li s-a dus pe lumea cealaltă. Ființe care au rămas singure cuc, și tot ce iubeau, tot ce urau,

a fost luat de val. Nu mai au, pe-acest tărîm, decît pe ei înșiși ; nu mai iubesc sau nu mai urăsc decît niște morți. (Pentru moment, dar tocmai momentul ăsta e cel care atîrnă în balanță.) Dacă iubesc sau dacă urăsc în clipa asta, sînt nevoiți să iubească sau să dispreţuiască niște cadavre. Nu mai au ce iubi sau ce urî pe-acest tărîm. Sînt siliți să privească de o parte și de alta. Și mai ales de cealaltă parte, spre a-i mai putea zări pe cei care le-au luat, o dată cu ei, dragostea și ura. Poate că asta numesc ei cometă. Poate că-i văd, strînși ghem, și alergînd nebunește, lăsînd în urma lor o dîră scînteietoare de dragoste sau de ură, care încearcă să-i absoarbă în vîrtejul ei. Sau, poate, în formă de cal : galopul dragostei. Și cînd spun dragoste spun și ură, mai ales ură, acesta fiind un sentiment mult mai puternic din pricina sincerității lui de netăgăduit. În felul acesta, fiecare își are partea lui. Și oricine poate fi absorbit de vîjîitul furtunii sau luat de un cal ce aleargă în galop. Atunci, se agață cu disperare de primul smoc de iarbă ; o mică plimbare în care îți legeni corpul într-o parte și în alta, care să umfle bine rochița cu guleraș de dantelă (o rochiță de pus duminica, se-nțelege, dar cine se mai poate bizui pe duminici, măcar pe-o singură duminică ? Și trebuie să te grăbești să faci pe cucoana ; căci cine știe ce aduce ziua de mîine !). Simțea nevoia nestăvilită de a vomita din cauza acestei amărăciuni neobișnuite. În vremuri normale, un copil de șase ani abia învață să silabisească : „o, i, oi". Era încă prea mică ca să intre în biserică așa cum intri într-o prăvălie. Nevoia de a vomita era desigur provocată și de aerul acela încins și siropos, care mirosea a argilă, a acru și a zahăr. Angelo își făcu din saci o perniță ; se întinse pe tabla fierbinte și închise ochii.

Stătea cu ochii închiși de cine știe cînd ; se simți deodată pălmuit de niște lovituri ușoare, pufoase, izbit în jurul tîmplelor de niște pumni zdraveni și apucat cu ghearele de păr, precum un ogor scrijelit de colții plugului.

Era acoperit de rîndunele, care-l ciuguleau.

Se ridică în picioare cu atîta violență, că era cît pe-aci să se rostogolească pînă dincolo de piloni, pe acoperișurile foarte înclinate. Se plesni pe frunte și-și netezi părul cu multă enervare. „M-au luat drept cadavru, își spunea.

Păsărelele astea, atît de prietenoase, care mă priveau cu ochișorii lor frumoși, gălbui, au încercat să mă mănînce !"

Își veni în fire, dar simți deodată o poftă grozavă să fumeze. Se scotoci prin buzunare și se simți tare descumpănit cînd constată că nu mai avea nici o țigară. „Și n-am mai fumat de cînd am tras în aer ca un caraghios în fața baricadei. Se pare că mă aflu într-adevăr într-un moment critic. Sînt sigur că aș simți nevoia să fumez în clipa cînd aș porni la atac, deși prilejul de a verifica dacă am sînge rece în asemenea ocazii nu mi-a fost încă oferit. N-am fumat oare o țigară în timp ce-l lichidam pe baron după toate regulile, fapt care mi-a fost de altfel imputat ? Așadar, dacă am chef să fumez e semn bun. Un regat pentru o țigară !"

Continuă să-și bată joc de el însuși, dar asaltul rîndunelelor, în cruzimea lor atît de naturală, continua să-l tulbure.

Petrecu o noapte foarte rea. Nu se mai simțeau decît slabele adieri ale unui vînt torid și pestilențial. Visă că stă culcat lîngă unul din sergenții lui, care-i suflă în obraz duhoarea unei digestii infecte. Încercă să-l împingă mai încolo, dar celălalt creștea în asemenea măsură, că izbutea, prin suflul lui, să încovoaie uriașii castani din Piemont.

Mai avu și-un alt vis, cu un cocoș : evident, un cocoș cu totul neobișnuit, cu un penaj alb, de culoarea cretei ; deși, dacă-l priveai mai îndeaproape, i se puteau distinge, pe coadă și pe guler, reflexe de pucioasă. În tot cazul, era un cocoș uriaș și abia dacă mai puteai zări, în spatele lui, un colțișor de cer, mare cît o unghie. Pasărea se rostogolea prin văzduh, răspîndind un miros greu. Își resfira penele de pe tîrtiță, cu intenția vădită de-a cloci fața lui Angelo. Din fericire, vasul din care beau canarii, pe tabla căruia stătea culcat Angelo, se răsturnă, și tîrtița uriașă cu penele albe răsfirate în lumina soarelui nu izbuti să i se așeze de-a dreptul pe față. Din păcate, Angelo simțea totuși că se sufocă, cu nările pline de fulgi. Din fericire, lipindu-și, din profil, fața de pămînt, mai putea să respire, chiar deasupra solului, un pic de aer, care mirosea, din păcate, a găinaț. Angelo se apucă atunci să scurme pămîntul, cu gîndul de a-și scobi o mică adîncitură sub nas. Dar dege-

tele i se înfundau în excremente plămădite în forma unui chip de fetiță.

Se trezi.

Un groaznic miros de bucătărie plutea în noapte, sub fluturarea unor luciri trandafirii. Angelo făcu înconjurul rotondei. Fuseseră aprinse trei ruguri pe dealurile dinspre miazănoapte și valuri de fum păstos, mînate de vînt, se lăsau asupra orașului...

Angelo își frecă îndelung ochii cu pumnii. Se întoarse la locul lui. Trebuie să se fi zvîrcolit strașnic în somn ; paporniţa era răsturnată și nu-și mai găsea cizmele. Se mai scotoci o dată ca să găsească o țigară. Mirosul fumului îi umplea gura cu bale vîscoase care-l îngreţoșau.

Mai avu o mulțime de vise, deși, din pricina nevoii permanente de a vomita, era numai pe jumătate adormit. În vis i se arătă, mai cu seamă, o cometă care revărsa otravă în zbucniri scînteietoare, ca un soare alcătuit din focuri de artificii. Auzea fîșîitul de catifea al ploii ucigătoare pe care o împroșca ; șuvoaiele ei, care se scurgeau pe acoperișuri, pătrundeau prin geamuri, inundînd podurile, revărsîndu-se pe scări, strecurîndu-se pe sub uși, invadînd locuințele, în care oamenii, așezați pe niște scaune lipicioase ca beţișoarele de clei, începeau să urle, ca apoi să putrezească.

Primele semne ale zilei îi aduseră o mare ușurare. Erau aceleași luciri albe și apăsătoare, dar, în ciuda culorii lor ce nu lăsa să mijească nici o nădejde, așezau lucrurile la locul lor, într-o ordine bine cunoscută.

Cu mult înainte de răsăritul soarelui, un mic clopot începu să răsune pe dealuri. În partea aceea, pe-o culme încununată de pini, se afla un schit ce semăna cu un arșic. Prin lumina încă relativ străvezie, se zărea o cărare care urca spre el, șerpuind printr-o pădure de migdali cenușii.

Micul vitraliu începu să transmită, prin vibrațiile geamurilor prinse în cercurile lor de plumb, un fel de agitație care colcăia în adîncurile bisericii. Ușile mari, la care se bătuse zadarnic în ajun, se deschiseră. Angelo văzu aliniindu-se în piață cîțiva copii îmbrăcați în alb, care purtau prapuri. Ușile caselor începură să dea la iveală niște femei negre ca niște furnici. Altele soseau de pe străzile care se

vedeau de sus, din clopotniță. Peste cîteva clipe se adunaseră vreo cincizeci, dacă puneai la socoteală și pe cei trei preoți înveliți în carapace aurii, care așteptau. Procesiunea se urni în tăcere. Clopotul sună îndelung, arar. În cele din urmă, prapurii albi își făcură apariția pe sub migdalii cenușii, după aceea carapacele care, în ciuda distanței, rămăseseră aurii, apoi furnicile negre. Dar, în vreme ce toate aceste mici gîngănii urcau încet pe colnic, soarele țîșni dintr-o dată pe cer. Puse stăpînire pe întreaga boltă, prăvălind o adevărată avalanșă de ipsos, cretă și făină, pe care se apucă s-o frămînte cu razele-i prelungi. Totul dispăru în această furtună de o albeață orbitoare. Nu mai rămăsese decît clopotul, care continua să bată cu mari sughițuri ; apoi amuți și el.

Ziua aceea fu marcată de o teribilă recrudescență a mortalității.

Spre sfîrșitul dimineții, în această parte a orașului pe care Angelo o avea sub ochi se auziră mai întîi vaiete, după aceea țipete sfîșietoare, care izbucneau cînd într-un loc, cînd într-altul, ca pînă la urmă să izbucnească din toate părțile. Oblonul uneia din casele aflate în piață se deschise cu zgomot și la geam se ivi bustul unui bărbat și niște brațe care gesticulau. Omul nu țipa ; părea numai că se silește să-și vîre pumnii în gură, unul după celălalt, ca și cum s-ar fi înecat cu un os de pește. În același timp, țopăia în cadrul ferestrei deschise ca un țăndărică pe scenă. Apoi nu se mai văzu : se prăbușise pesemne înăuntru. Fereastra rămase deschisă. Nenumăratele rîndunele, care-și reluaseră hora cîrîitoare, începură să-i dea tîrcoale. La început se auziră numai țipete de femeie, apoi se auziră și cîteva țipete de bărbat, deosebit de tragice. Să fi jurat că sufla cineva în cornuri de zimbru. Contrar celor ce s-ar fi putut crede, nu cei în agonie țipau așa din toate părțile, ci oamenii aflați încă în viață. Multe din aceste ființe înnebunite traversară piața. Păreau c-au ieșit după ajutor, deoarece alergau unii spre alții mai-mai să se îmbrățișeze, ca mai apoi să se ocolească și să înceapă din nou să alerge. Unul dintre ei căzu și muri destul de repede. Începu să se audă din toate direcțiile uruitul cotigilor. Nu se opreau o clipă ; și orologiul sună ora douăspreze, apoi ora unu,

două, trei ; mergeau fără încetare, rostogolindu-și tobele pe caldarîmul tuturor străzilor. Cerul era mînjit de-un fum roșiatic, care venea dinspre dealurile aflate la nord.

Chiar sub ochii lui Angelo se petrecu un fapt straniu. Cîteva din aceste cotigi trecură prin piață. Venind de pe-o stradă care mergea de-a lungul bisericii, ajunseră la un moment dat exact sub locul unde se afla Angelo, și atît de vizibile încît își dezvăluiau întreaga încărcătură de cadavre. Ajunsă în locul acela, una din cotigi se opri, căci bărbatul în cămașă albă care ducea calul de căpăstru se prăbuși într-o clipită. Omul se zvîrcolea pe jos, încurcîndu-se în cămașa-i albă, iar cei doi camarazi îl priveau fără să se apropie, cînd, deodată, unul dintre ei se prăbuși la rîndu-i, scoțînd un singur țipăt, foarte ascuțit. Al treilea se pregătea s-o ia la goană, își suflecase mînecile, cînd păru că se poticnește de-un obstacol care-i reteză picioarele, și se lungi, cu fața la pămînt, alături de ceilalți doi. Calul gonea mușchii cu coada.

Acest atac deliberat dat de moarte, această victorie fulgerătoare, apropierea cîmpului de luptă, pe care-l avea în fața ochilor, îl impresionară puternic pe Angelo. Nu-și putea lua ochii de la cei trei oameni în cămăși albe. Tot mai nădăjduia că se vor ridica în picioare, după un pic de odihnă, și-și vor vedea mai departe de treabă. Dar ei rămaseră întinși frumușel și, în afară de unul care zvîrlea convulsiv din picioare, nu mai mișcară de fel.

Celelalte cotigi își vedeau de drum pe străzile și pe ulițele dimprejur. Țipetele femeilor, stridente sau tînguitoare, sfîșietorul strigăt după ajutor al vocilor bărbătești, țîșneau cînd dintr-o parte, cînd dintr-alta. Singurul răspuns îl dădea uruitul carelor mortuare pe caldarîm.

Într-un tîrziu, una din cotigile care se hurduca pe străzile învecinate își făcu apariția în piață. Bărbații în cămăși albe se apropiară de camarazii lor întinși pe jos și îi întoarseră cu piciorul. Îi încărcară în cotigă și, apucînd calul de căpăstru, porniră mai departe.

Un roi foarte gros de muște bîzîia pe locul unde încărcătura de cadavre adăsta în bătaia soarelui. Din cadavre se scurgea un lichid pe care nu voiau să-l vadă irosindu-se.

Angelo își spuse : „Nu trebuie să mai rămîn aici : e un focar de infecție. Miasmele plutesc în aer. Piața asta e o răscruce de drumuri. Și, de altfel, nu e presărată cu morți ? Trebuie să plec. Există desigur în oraș cartiere mai puțin infectate, căci altminteri în trei-patru zile nu mai rămîne nimeni în viață. Afară de mine, aici sus. Și nici asta nu e prea sigur."

Începu să colinde pe acoperișuri. Nu mai dădu nici o atenție hăului pe care curțile interioare i-l căscau pe neașteptate în față. Îl cuprinsese alt fel de amețeală. Se duse chiar cu mult calm să-și ridice cizmele de pe povîrnișul destul de abrupt al unui acoperiș, unde se rostogoliseră în timpul nopții din pricină că visase urît și se zvîrcolise tare în somn.

Dădu repede o raită pe acoperișurile accesibile. La apus, piața îl împiedica să înainteze. La răsărit, o stradă destul de lată îi bara calea ; la sud, o altă stradă, care nu numai că era lată, dar mai era și mărginită de acoperișuri foarte abrupte ; la nord, o stradă îngustă. Se întreba dacă n-ar face mai bine să coboare de-a dreptul în stradă pe vreo scară interioară. „Și pe urmă ? își puse el întrebarea. Admițînd chiar că zănaticii care m-au urmărit ar avea alte griji pe cap, ceea ce nu e de loc sigur, ar însemna să mă vîr pînă în gît în borhotul ăsta." Avea impresia că dedesubtul lui orașul nu era decît o baltă împuțită. „Ar trebui să pot ieși din cartierul ăsta." Se plimba pe acoperișuri de parcă ar fi mers pe pămînt. Ar fi fost foarte mirat dacă cineva i-ar fi spus că are exact același mers inconștient și dezamăgit ca al fetiței în rochie cu guler de dantelă. Clopotnița, rotonda, micile ziduri, acoperișurile ondulate îl înconjurau din toate părțile ca niște copaci, tufișuri, boschete, garduri vii și dealuri dintr-o altă lume ; golurile întunecate ale curților interioare erau simple băltoace care trebuiau ocolite ; străzile, niște rîuri la malul cărora trebuia să te oprești.

Nu era un vis caraghios, era un mister plin de amărăciune din care nu puteai ieși. Oricît ai fi fost de dibaci, nu era de joacă ; nu-ți rămînea decît să te resemnezi, cu riscul de-a fi maliții mai tîrziu, cînd această nouă lume ar fi dezlănțuit noi instincte. Cînd limitele dintre real și ireal se șterg și poți trece nestînjenit de pe un tărîm pe

altul, cel dintîi sentiment pe care-l încerci, contrar a ceea ce se crede, e că închisoarea s-a îngustat.

Privea spre o învălmășeală de acoperișuri și de ziduri destul de asemănătoare, în aglomerarea lor, unei schele prăbușite, cînd dădu cu ochii, în cadrul unei ferestruici de pod, de-un chip omenesc, a cărui gură larg deschisă era ca o pată mare, neagră. Mai înainte de-a înțelege despre ce e vorba, auzi un țipăt sfîșietor. Se piti în grabă după un horn masiv.

Se afla la doi-trei metri de ferestruică și era bine ascuns. Auzi glasuri îngrozite care spuneau : „Ea a văzut răul, ea a văzut răul !“ Același glas care țipase continuă să se vaiete : „E acolo, vine, e deasupra noastră !“ Se auziră niște tropăieli pe dușumea, apoi un glas de bărbat ceva mai hotărît întrebă : „Unde ? Unde-i ? Unde l-ai văzut ?“

Printr-o crăpătură, între două cărămizi, Angelo vedea ferestruica. Prin deschizătura ei se ivi un braț întins și un deget care arăta spre înaltul cerului : „Acolo. Acolo sus. Doamne ! Un individ cu o barbă imensă !“ Apoi, țipetele se porniră din nou și Angelo auzi zgomot de pași care coborau scările în goană.

Așteptă o bună bucată de vreme înainte de-a ieși din dosul hornului. Se furișă pe după crestele înalte ale caselor și ajunse la adăpostul piloniilor.

Se lăsa seara. Era mai hotărît ca oricînd să-și găsească un adăpost altundeva, pe alte acoperișuri.

Ulița dinspre miazănoapte era într-adevăr foarte îngustă : trei metri lărgime cel mult ; și chiar într-un anumit loc, unde streșinile ieșeau mai în afară, golul era și mai strîmt. Cu o scîndură, sau mai bine cu o scară așezată pe deasupra, ar fi fost ușor de trecut. Își aminti de scara care făcea legătura dintre galerie și ultimul palier, în casa din care își luase proviziile. Se folosi de ultimele resturi de lumină pentru a se duce să vadă dacă putea fi scoasă fără zgomot. Scara nu era fixată și, cînd încercă s-o tragă spre el ca să vadă dacă nu e prea grea, constată că era atît de ușoară încît izbuti s-o ducă pe dușumeaua galeriei fără să facă nici cel mai mic zgomot. Mai rămînea de văzut dacă era destul de lungă. Părea să fie. O duse pînă la rotondă.

Trase un pui de somn, fără vise, după ce bău din sticla cu suc de roșii și mîncă un pic de untură. Se trezi chiar în clipa cînd noaptea, încă foarte neagră, începea să se destrame încet la răsărit. Se simțea odihnit și vioi. Își strînse lucrurile.

Trecerea scării pe deasupra golului se dovedi mai simplă decît crezuse, datorită îngustimii locului pe care-l alesese și a faptului că scara era foarte ușoară. Înțelese, de asemenea, că acum cînd zorii de abia mijeau era momentul ideal pentru a încerca să treacă. Ulița de dedesubt era încă atît de neagră, că nici nu vedeai abisul. Singura greutate era să treci cu paporniță, în care se mai aflau două sticle cu suc de roșii, oala cu untură, două borcane cu dulceață, sticla cu lichidul galben a cărui etichetă n-o putuse descifra, cîrnații și două sticle de vin. Cît privește cizmele, și le atîrnase din nou pe după gît și stăteau bine, dar cu celelalte lucruri treaba era mai delicată și voia cu tot dinadinsul să aibă libere amîndouă mîinile. Nu găsi, pînă la urmă, nici o soluție, și timpul trecea. Își zise : „Am să las coșul aici. Dacă nu găsesc de mîncare în partea cealaltă, ceea ce ar fi cu totul de necrezut, în cel mai rău caz voi fi nevoit să mă întorc aici ca să mănînc. Dar nu cred. Cel mai important lucru e să nu-mi frîng gîtul."

Se lăsă în patru labe și trecu fără șovăire. Trase scara spre el și o ascunse după coama acoperișului. Se lungi lîngă ea și așteptă să se facă ziuă. Băgă de seamă cu uimire că-i făcea multă plăcere căldura țiglelor, care-i dezmorțea spinarea. Dusese la bun sfîrșit toate isprăvile pe care i le dictase hotărîrea luată, dar era înghețat din creștet pînă-n tălpi.

„Și pisica ?" își zise el. Făcu socoteala că n-o mai văzuse de cu seară. Se mai gîndi că ar fi putut foarte bine, înainte de-a traversa ulița, să ia un cîrnat în buzunar. În realitate, nu mîncarea era esențialul. Pisica însă îi lipsi mult, pînă cînd soarele se ridică pe cer.

În răstimpul de liniște pe care-l petrecu în locul acela, întins pe țiglele călduțe, își dădu seama că din ajun uruitul cotigilor nu încetase o clipă. Fusese prea preocupat de planul lui ca să le mai audă. Acum le auzea din nou hurducăiala.

Zona de acoperișuri pe care se afla se adeveri mult mai întinsă ca cealaltă. Străzile care-o mărgineau se aflau la distanțe foarte mari unele de altele. Era un mănunchi de case atît de compact, că se simțise nevoia aerisirii lor cu cîteva curți și chiar cu grădini interioare ; în cîteva din aceste grădini erau și pomi. Curțile și grădinile erau închise din toate părțile : puteai, prin urmare, să le înconjuri. Toate aparțineau unor case de burghezi. Angelo se așează la pîndă, să prindă ceva din viața acestor case prin ferestrele mari care dădeau în grădini, dar, cu toată transparența geamurilor, care-i îngăduia să vadă fotolii și covoare, nici o mișcare în interior. La un moment dat chiar, se află atît de aproape de fereastra unei bucătării încît văzu limpede partea de sus a sobei pe care nu se afla nici o cratiță. Oamenii de-acolo nu erau morți ; își luaseră tălpășița.

„Iată justificarea tuturor revoluțiilor, își zise el, și chiar a faptului că m-au bruftuit mai deunăzi. Ești un găgăuță, își urmă el gîndul, oamenii ăștia n-au murit aici, dar de unde știi că n-au murit în altă parte ? Iată toată deosebirea. Așa gîndește un șef.“ Era mîndru nevoie mare. „Dac-aș vrea, m-aș putea lăfăi în fotoliile lor, dar cedez locul altora ! Nu cred că molima e un moș cu barbă, dar sînt absolut sigur că e un animal mic, mult mai mic decît o muscă, și care se poate foarte bine oploși într-o stofă sau într-o pînză de tapet. Acoperișurile nu mi-au prins prea rău pînă acum. Să rămîn așadar pe loc. În tot cazul, meleagurile astea îmi par cam sărace în de-ale gurii.“

Casele din cartierul acela nu aveau galerii, așa că Angelo căută mult și bine în toate părțile, dar nici porțiuni netede pe acoperișuri, unde să poată dormi, nu existau. Nici măcar locuri unde să se poată adăposti la umbră, ca sub pilonii rotondei. Soarele era și mai alb ca de obicei, iar reverberația țiglelor lustruite frigea la fel de tare ca razele directe.

Avu în schimb bucuria de a-și revedea pisica. Nu înțelese niciodată cum făcuse animalul ca să ajungă pînă la el. Poate că sărise ? În tot cazul, din clipa aceea, se ținu scai de Angelo ca un cîine, folosindu-se de toate opririle pentru a se freca de picioarele lui. Dădură ocol amîndoi

întregului domeniu, iar cînd Angelo se așează la picioarele unui ziduleț, unde era un pic de umbră, pisica îi sări pe genunchi și îi dădu, așa cum se pricepea ea, dovezi de mare afecțiune.

Dinspre piața bisericii se auzea mai departe hurducăiala cotigilor. Din cînd în cînd, țipete, chemări care răsunau prelung în deșert, și vaiete care urcau din adîncul străzilor.

În zidulețul de care Angelo stătea rezemat cu spatele era o ferestruică dreptunghiulară în care, pînă la urmă, pisica sări. Văzînd că nu vine înapoi, Angelo o strigă, apoi își vîrî capul și apoi umerii în cadrul ferestrei. Dădea într-un pod încăpător, plin cu tot felul de lucruri, la vederea cărora sufletul ți-era cuprins de tihnă. Fără a sta mult pe gînduri, Angelo dădu să intre, dar deschizătura era prea strîmtă. După ce-și mai aruncă o dată privirea spre nemiloasa scînteiere a acoperișurilor, spre dealurile livide, unde rugurile, din nou alimentate, începeau să-și răsucească în aer coloanele de fum gros, Angelo simți o poftă nestăvilită să cerceteze podul acela bălai, inundat de-o lumină blîndă, care adăpostea stofe vechi, bastoane de lemn lustruit, ferecături de forma florilor de crin, umbrele, fuste pe manechine de răchită, pelerine vechi din tafta moarată, învelitori de cărți, piese disparate de mobilă, ghirlande de sidef, buchete din flori de lămîiță — obiectele unei vieți elegante și ușoare, adormite într-o lumină de culoarea mierii. Corsaje, rochii, plastronașe, bonete, mănuși, redingote, mantale, jobene, cravașele a trei generații, atîrnate toate în cuie, acopereau pereții. Pantofiori minusculi cu tocuri înalte, de mătase, de piele, de catifea, cizme de vînătoare, papuci cu pompoane de mătase, erau așezați pe mobile joase, nu în alinierea caraghioasă a pantofilor rînduiți cu grijă, ci ca și cum picioarele le-ar fi descălțat chiar atunci ; ba, mai mult, ca și cum ar fi fost încă purtați de niște picioruțe invizibile ; ca și cum corpurile nevăzute ar mai fi avut cît de cît greutate. În sfîrșit, așezată de-a latul pe marmora unui scrin, o sabie în teaca ei. O sabie de cavalerie, cu galon de aur la mîner. Toate lucrurile acelea îi dezmierdau inima cu aceeași dulceață ca mîngîierile pisicii. Pisica, de altfel, era acolo, culcată pe-o învelitoare de picioare, și-l chema pe Angelo cu un gîngurit de po-

rumbel, suav și melancolic, aidoma glasului acelei lumi dispărute.

Angelo stătea agățat de ferestruică ca un osîndit de fereastra închisorii.

O mireasmă de îndelungi tihne, de trupuri îmbătrînite în pace, de inimi iubitoare, de tinerețe neîntinată, de pasiuni furtunoase și de ceai de micșunele venea din minunatul pod.

Rugurile abăteau asupra orașului un fum greu cu gust de seu și grăsime, ca de lumînări ieftine, dar care stîrnea pofta de mîncare. Angelo își aminti de paporniţa pe care-o lăsase de cealaltă parte a străzii. Cu de-ale gurii (cum se spune) și dacă s-ar fi putut strecura prin ferestruica îngustă, ar fi putut trăi acolo la nesfîrșit.

Rătăci pînă la amiază pe acoperișuri, fără să-și poată lua gîndul de la o anumită nevoie de tandrețe.

Își spunea : „Iată o nevoie ciudată și care se ivește cum nu se poate mai prost. Situaţia e limpede și trebuie să iei lucrurile așa cum sînt. Nici gînd că primejdia ar veni cumva de la cineva cu barbă sau de la niște nori, fie și în formă de cal, sau de la cometa pe care totuși ai visat-o și tu ; știi bine că e vorba doar de niște animale mici, mai mici decît mușteleș, și care te îmbolnăvesc de holeră. Ca să nu mai vorbim de smintiţii care sfarmă capetele celor ce se ating de fîntîni. Știind toate astea, descurcă-te. Nu văd ce amestec au aici corsajele vechi și pantofiorii de mătase. Judecînd la rece, doar sabia ar putea să-ţi fie de oarecare folos, dar niște praf de pușcă pentru pistoalele pe care le ai ar fi mult mai folositoare. Și dacă te-ai gîndit la sabie, ai făcut-o numai din gust pentru farafastîcuri și dintr-o trufie deșartă, pentru că te pricepi de minune să mînuiești sabia, fiindcă vechea-ţi meserie te mănîncă în palme, într-un cuvînt, pentru că n-ai să te poţi dezbăra niciodată de nevoia de bravură care nu o dată te-a făcut de rîs. Pentru a nu mai pomeni de faimosul duel, de care te-ai fi putut prea bine lipsi plătind un galben unui ucigaș de profesie. Nimic nu e mai stupid decît generozitatea cînd ajunge să se cuibărească pînă și în politeţe și în concepţia despre justiţie. Noroc că nu-ţi place dragostea, cum obișnuia să spună biata Anna Clèves, altfel, vai și amar ! Dar și revoluţia și holera te pot înșela la fel ca femeile,

dacă nu eşti abil. Lumea aparţine celor abili : ei sînt stăpînii lumii. Nu cumva oi fi timid ? Trebuie să mărturisesc că mă prăpădesc după veşmintele alea atîrnate de perete. Sînt lucrate toate cu mare meşteşug. Au aparţinut unor fiinţe sensibile. Da, aş putea să trăiesc la nesfîrşit în podul acela."

Dar fumul rugurilor cu cadavre îl învăluia cu o duhoare de seu şi, pronunţînd în sinea lui cuvintele „de-ale gurii", se gîndea la paporniţă.

Porni pe acoperişul unei case lungi, ce semăna a cazarmă.

Clădirile erau aşezate în patrat în jurul unei grădini foarte bine îngrijită. De partea cealaltă a grădinii, Angelo vedea o porţiune de faţadă străpunsă de ferestre mari, dispuse simetric, cu gratii, spre care îşi întindeau frunzişul cîţiva leandri şi smochini. Tufele de merişor, de jos, se mişcau de-ai fi zis că pe sub ele mişună şoareci. Strecurîndu-se pînă pe promontoriul unei mansarde, Angelo constată că sînt nişte călugăriţe care trebăluiau cu mare încetineală în jurul unor lăzi, baloturi şi geamantane, pe care le legau cu sfori, făcînd să fîşîie un întreg mozaic de rochii negre şi bonete albe. Treaba era supravegheată de un personaj alb ca marmora, mic de statură, care stătea nemişcat sub un umbrar de leandri. Angelo se temu pentru o clipă să nu fie zărit de acest comandant, care impresiona prin imobilitatea şi sîngele rece de care dădea dovadă. Dar băgă repede de seamă că nu e decît statuia unui sfînt.

Era de-ajuns să te afli la înălţimea acoperişurilor ca să auzi hurducăiala cotigilor, care nu înceta o clipă, vuietul înăbuşit, întretăiat de gemete, şi-acel zgomot ca de ploaie măruntă pe care-l făcea fumul rugurilor cînd atingea ţiglele.

Angelo se întoarse să se aşeze lîngă ferestruica podului. Ore în şir îi sorbi, din cînd în cînd, mirosul, aşa cum faci cu o floare. Îşi vîra capul prin deschizătură, privea corsajele, rochiile, pantofiorii, cizmele, sabia, adulmeca mireasma sufletelor pe care şi le închipuia sublime.

„Nu trec drept o fire uşuratică, îşi zicea el. De cîte ori nu mi s-a imputat că n-am înclinare pentru plăceri ? Şi e de netăgăduit că această răceală a mea a constituit nefe-

ricirea bietei Anna Clèves, care-mi cerea, de fapt, foarte puțin, dacă judec după felul cum se purtau cu femeile tinerii ofițeri care frecventau aceeași sală de scrimă ca mine din Aix-en-Provence. Nu m-ar fi crezut niciodată capabil să născocesc o ființă care se încalță cu pantofii ăștia, se îmbracă cu rochiile astea, ia o asemenea umbrelă în mînă, își pune pe cap o glugă de mătase violetă ca asta și umblă prin podul ăsta (care e, de altfel, un parc, un castel, o moșie, o țară cu parlamentul ei) și care-mi pricinuiește în clipa de față cea mai mare plăcere pe care o pot avea (chiar singura), numai s-o pot privi mișcîndu-se."

Se întoarse să se așeze lîngă zidul cel mic. Văzu iarăși fumul negru proiectat pe-un cer de cretă. Auzea cotigile rostogolindu-se pe caldarîm, oprindu-se, urnindu-se, oprindu-se, urnindu-se iarăși, colindînd neobosit străzile. Asculta liniștea desăvîrșită care se înscăuna după fiecare scîrțîit al cotigilor, după fiecare vaiet sau strigăt.

Încercă, în sfîrșit, să se strecoare prin ferestruică. Nu reuși decît să-și înțepenească umerii și să-și zdrelească partea de sus a brațelor. Dar își aminti deodată de poziția de fandare la floretă : brațul drept întins, capul lipit de umărul drept, brațul stîng întins de-a lungul coapsei, umărul stîng tras înapoi.

„Aici trebuie o mișcare ca la floretă, își zise. Dacă-mi reușește poziția, pun rămășag că trec."

Făcu încercarea, și-ar fi izbutit, dacă n-ar fi avut buzunarele umflate din pricina pistoalelor. Vîrî pistoalele în cizme și le introduse mai întîi pe acestea în pod. Ferestruica era așezată, pe dinăuntru, cam la un metru și jumătate deasupra dușumelei. Își lăsă brațul cît mai jos, dar fu nevoit totuși să dea drumul cizmelor fără speranța de-a le mai putea lua, dacă nu izbutea să treacă.

„Zarurile au fost aruncate, își zise. Acum trebuie să mergi înainte. Altfel, fără cizme și fără pistoale, nu ești decît o hahaleră."

Cu toate că era zvelt și luase o poziție perfectă, îi rămaseră înțepenite — din fericire — șoldurile și, zvîrcolindu-se ca o rîmă și ajutîndu-se cu mîna dreaptă, izbuti să se smulgă din strînsoare și să se rostogolească înăuntru, unde, căzînd pe dușumeaua de scînduri, făcu un zgomot de toată frumusețea.

— Sfîntă Fecioară, zise el în timp ce se ridica, fă ca oamenii de-aici să fie morți !

Rămase o bună bucată de timp în așteptare. Nici o mișcare.

Podul era și mai frumos decît i se înfățișase la prima vedere. Părțile din fund, care nu se puteau vedea de la fereastră, luminate prin cîteva geamuri presărate ici-colo în acoperiș și pe care, la ora aceea, cădeau razele soarelui la asfințit, erau scăldate într-un sirop de lumină aproape opac. Obiectele se înfățișau îmbucătățite, zdrențuite, în forme lipsite de orice legătură cu semnificația lor reală. Un scrin umflat la mijloc nu mai era decît un pîntece într-o jiletcă de mătase violetă ; o figurină de Saxa fără cap, care trebuie să fi fost la origine un înger cîntînd din trîmbiță, devenise, prin alungirea umbrelor, prin strălucirea vie pe care lumina o dădea spărturilor din dreptul capului zdrobit, un fel de pasăre exotică : papagalul vreunei creole sau al vreunui pirat. Rochiile și redingotele arătau cu-adevărat ca adunate într-o consfătuire. Pantofii apăreau sub ciucurii luminii de parcă s-ar fi ivit de sub faldurile unei perdele, iar personajele fantomă, a căror prezență o trădau, nu stăteau pe-o dușumea, ci pe-un fel de stinghii în formă de scară ale unei uriașe colivii de canari. Razele de soare aruncate în sclipitoare constelații rectilinii de praf dădeau viață acestor ființe stranii în lumi triunghiulare, iar coborîrea simțitoare a soarelui spre asfințit, care mișca încet cercurile de lumină, le însuflețea prin vagi mișcări alungite, ca în apa călduță a unui acvariu. Pisica veni să-l salute pe Angelo, își întinse labele, deschise gura mare și scoase un mieunat abia auzit.

„Strașnică tabără ! își spuse Angelo. Numai în privința hranei nu-i prea sigur ; dar după ce se întunecă, mă duc să explorez pivnițele. În orice caz, aici trăiesc ca pe roze."

Și se culcă pe-un divan vechi.

Se trezi. Era noapte.

„Hai, își zise. A sosit timpul să mănînc ceva."

Casa, văzută de pe micul palier din fața ușii podului, era grozav de întunecoasă. Angelo își aprinse fitilul de iască. Suflă în tăciune, zări partea de sus a balustradei în lumina roșiatică și începu să coboare încet, obișnuindu-se încetul cu încetul să coboare în ritmul treptelor.

Ajunse pe-un alt palier. Părea că se află la etajul trei judecînd după ecoul produs în golul de sub scară, unde cea mai slabă alunecare răsuna. Angelo suflă în fitil. Așa cum bănuia, spațiul din jurul lui se vădea a fi foarte mare. Aici, trei uși, dar încuiate toate trei. Prea tîrziu pentru a forța broaștele. O să vadă el mîine. Trebuia să coboare mai departe. Tălpile recunoscură niște trepte de marmoră.

Etajul doi : alte trei uși încuiate ; dar erau neîndoielnic ușile unor camere ; tăbliile erau împodobite cu reliefuri sculptate reprezentînd tolbe cu săgeți și panglici. Oamenii ăștia erau desigur plecați. Tolbele cu săgeți și panglicile arătau că nu putea fi vorba de niște oameni care-și lasă cadavrele îngrămădite în cotigi. Existau chiar toate șansele să-și fi golit sau mai degrabă să-i fi pus pe alții să golească bucătăria pînă în cele mai ascunse unghere. Trebuia să cerceteze mai jos. Poate chiar pînă-n pivniță.

De-aici în jos, scara era acoperită cu un covor. Ceva se strecură printre picioarele lui Angelo. Pisica, probabil. Din pod pînă la etajul al treilea erau douăzeci și trei de trepte ; alte douăzeci și trei între al treilea și al doilea etaj. Angelo se afla pe a douăzeci și una treaptă, între al doilea și primul etaj, cînd, în fața lui, o neașteptată dîră aurie încadră o ușă care se deschise. O femeie foarte tînără își făcu apariția. Ținea în mînă un sfeșnic cu trei brațe la înălțimea unei mutrițe ascuțite ca o lance, încadrată de-un păr negru, bogat.

— Sînt un gentilom, rosti Angelo prostește.

După o clipă de tăcere, femeia spuse :

— Cred că ai spus tocmai ceea ce trebuia.

Tremura atît de puțin, încît cele trei flăcări ale sfeșnicului erau drepte ca dinții unei furci.

— E adevărat, zise Angelo.

— Ciudat, dar pare, realmente, să fie adevărat, răspunse ea.

— Tîlharii nu umblă cu pisicile după ei, zise Angelo care văzu motanul strecurîndu-se pe dinaintea lui.

— Dar cine are pisici ? întrebă ea.

— Pisica asta nu-i a mea, spuse Angelo, dar se ține după mine pentru că simte că sînt un om pașnic.

— Și ce face un om pașnic la ora asta și în locul în care te afli ?

— Am sosit în orașul acesta acum trei sau patru zile, zise Angelo, și era cît pe-aci să fiu sfîrtecat ca otrăvitor de fîntîni. Niște oameni care aveau idei fixe m-au urmărit pe străzi. Ascunzîndu-mă într-un ungher, s-a deschis o ușă și am intrat într-o casă. Dar înăuntru erau numai cadavre, sau, mai exact, un singur cadavru. Atunci m-am suit pe acoperiș. Și acolo trăiesc de-atunci.

Fata îl ascultase fără nici o tresărire. De data aceasta tăcerea fu ceva mai lungă. Apoi spuse :

— Atunci trebuie să-ți fie foame ?

— De aceea am și coborît, să caut de mîncare, zise Angelo. Îmi închipuiam că e o casă pustie.

— Poți să te feliciți că nu e așa, zise tînăra femeie zîmbind. Mătușile mele au lăsat în urma lor un adevărat pustiu.

Și se dădu în lături, continuînd să lumineze palierul.

— Intră, zise ea.

— N-aș vrea să deranjez, zise Angelo, aș putea să tulbur pe cei cu care vă aflați.

— Nu deranjezi, zise ea, te invit eu. Și n-ai să tulburi pe nimeni : sînt singură. Mătușile mele sînt plecate de cinci zile. Și eu am dus-o destul de prost cu mîncarea după plecarea lor. Sînt totuși mai bogată decît dumneata.

— Nu vă e frică ? întrebă Angelo apropiindu-se.

— Cîtuși de puțin.

— Dacă nu de mine, și vă mulțumesc din suflet, zise Angelo, atunci de molimă ?

— N-ai de ce să-mi mulțumești, domnule, zise ea. Intră. Toată flecăreala asta în pragul ușii e de-a dreptul caraghioasă.

Angelo intră într-un salon splendid. Își văzu de îndată imaginea într-o oglindă imensă. Avea o barbă de opt zile și lungi dîre de sudoare negricioasă pe toată fața. Cu mînecile cămășii zdrențuite, cu pieptul acoperit de păr negru, cu pantalonii prăfuiți, care purtau urme de tencuială de la trecerea prin ferestruică, cu ciorapii rupți prin care i se vedeau niște labe de sălbatic, arăta cît se poate de jalnic. Nu-i mai rămăseseră decît ochii, care iradiau aceeași caldă strălucire.

— Îmi pare foarte rău, zise el.

— De ce îți pare rău ? întrebă femeia, care tocmai se pregătea să aprindă fitilul unei mici lămpi cu spirt.

— Recunosc, continuă Angelo, că aveți toate motivele din lume să nu-mi acordați încredere.

— De unde deduci că n-am încredere ? Îți fac un ceai.

Se mișca dintr-un loc într-altul pe covoare fără să se audă un zgomot.

— Presupun că n-ai mîncat ceva cald de multă vreme ?

— Nici nu mai țin minte de cînd !

— Din păcate, n-am un strop de cafea. De altfel, nici n-aș ști unde să găsesc ibricul. Cînd nu ești la tine acasă, te descurci greu. Nu sînt aici decît de opt zile. Mătușile mele au pustiit totul în urma lor ; m-ar fi mirat să facă altfel. Acesta e ceaiul pe care, din fericire, am avut prevederea să-l iau cu mine.

— Vă rog să mă scuzați, zise Angelo cu vocea sugrumată.

— Nu sînt vremuri pentru scuze, răspunse ea. De ce stai în picioare ? Dacă vrei într-adevăr să mă liniștești, poartă-te ca lumea. Ia loc.

Ascultător, Angelo se așeză într-o rînă pe marginea unui fotoliu somptuos.

— Niște brînză care miroase (motiv pentru care au și lăsat-o aici), un pic de miere pe fundul unui borcan și, bineînțeles, pîine. Îți convine ?

— Am și uitat ce gust are pîinea.

— Asta e tare ca piatra. Trebuie să ai dinți buni. Cîți ani ai ?

— Douăzeci și cinci, zise Angelo.

— Așa mult ?

Făcuse loc pe colțul unei mescioare și așezase acolo pe-o farfurie un castron.

— Sînteți prea bună, zise Angelo. Vă mulțumesc din tot sufletul pentru tot ce vreți să-mi dați, căci sînt lihnit de foame. Dar o să iau mîncarea cu mine, n-aș putea să mănînc în fața dumneavoastră.

— De ce ? întrebă ea. Îți face silă ? Și în ce-ai să duci ceaiul ? Nici nu te gîndi c-o să-ți împrumut vreun castron sau vreo cratiță. Pune zahăr din belșug și rupe pîinea în bucățele, ca și cum ai muia-o în supă. Am făcut ceaiul foarte tare și e fierbinte. Greu ai fi găsit ceva care să-ți

priască mai mult. Dacă te stingheresc, pot să ies din cameră.

— De murdăria mea mă jenez, zise Angelo.

Vorbise cu brutalitate, dar adăugă : „Sînt timid". Și zîmbi.

Femeia avea ochii verzi și putea să-i deschidă atît de mult, încît toată figura era numai ochi.

— Nu îndrăznesc să-ți dau să te speli, zise ea blînd. Toată apa din oraș e infectată. E mult mai cuminte acum să fii murdar, dar sănătos. Mănîncă liniștit. Singurul sfat pe care ți-l pot da, adăugă ea cu același zîmbet pe față, e să-ți pui de-acu înainte niște pantofi, pe cît va fi cu putință.

— O ! făcu Angelo, am niște cizme acolo sus și chiar foarte frumoase. Dar a trebuit să le scot din picioare ca să pot umbla pe țigle, care sînt alunecoase și ca să mă pot strecura prin interiorul caselor fără să fac zgomot.

Își spunea : „Sînt un prostănac" ; dar, cu un fel de dedublare, se întreba : „Prostănac, prostănac, par însă la locul meu în rolul ăsta ?"

Ceaiul era excelent. După a treia linguriță de pîine muiată nu se mai gîndea decît să mănînce cu lăcomie și să bea lichidul fierbinte. Pentru prima oară după îndelungă vreme își astîmpăra setea. Nu se mai gîndea la tînăra femeie. Ea se mișca încolo și încoace pășind pe covoare. Se apucase să pregătească o a doua oală de ceai. Fiind gata, îi umplu din nou castronul.

Ar fi vrut să spună ceva, dar înfuleca cu atîta ardoare, că-i era cu neputință să mai scoată un cuvînt. Înghițea într-una, fără a se putea opri. Avea impresia că face un zgomot asurzitor. Tînăra femeie îl privea cu niște ochi imenși, dar nu părea mirată.

— De data asta nu vă mai cedez, zise el cu un ton hotărît, după ce termină al doilea castron cu ceai.

„Am reușit să vorbesc hotărît, dar politicos", își zise el.

— Nu mi-ai cedat de loc. Ai cedat foamei năprasnice, mai mari decît mi-am închipuit, și mai ales setei. Ceaiul ăsta e într-adevăr o binefacere.

— Nu cumva v-ați lipsit dumneavoastră de ceai din cauza mea ?

— Fii fără grijă !

— Aș primi una din bucățile de brînză și o bucată de pîine, pe care le-aș lua cu mine, dacă-mi dați voie, și v-aș cere îngăduința să mă retrag.

— Unde ? întrebă ea.

— Înainte mă aflam în podul casei dumneavoastră, zise Angelo, dar se înțelege de la sine că-l voi părăsi de îndată.

— Se înțelege de la sine... De ce ?

— Nu știu, așa cred.

— Dacă nu știi, ai face mai bine să rămîi acolo noaptea asta. Ai să iei o hotărîre mîine, pe lumină.

Angelo se înclină.

— Pot să vă fac o propunere ? zise el.

— Te rog.

— Am două pistoale, din care unul fără gloanțe. Vreți să-l primiți pe cel încărcat ? Vremurile astea excepționale au dezlănțuit o sumedenie de patimi excepționale.

— Sînt aprovizionată cu tot ce trebuie, zise ea ; te poți convinge singur.

Și ridică un șal întins lîngă lampa de spirt. Sub el se aflau două pistoale zdravăne.

— Sînteți mai bine înarmată ca mine, spuse Angelo cu răceală, dar sînt arme grele.

— Sînt obișnuită cu ele, zise ea.

— Aș fi vrut să vă mulțumesc.

— Ai făcut-o.

— Bună seara, doamnă. Mîine la prima oră voi părăsi podul.

— Atunci eu sînt cea care trebuie să-ți mulțumesc, spuse ea.

Angelo era la ușă. Îl opri.

— O lumînare ți-ar fi de folos ?

— De cel mai mare folos, doamnă, n-am decît iasca amnarului, care nu face flacără.

— Vrei cîteva bețișoare cu sulf ?

Întorcîndu-se în pod, Angelo se miră foarte mult cînd văzu pisica pe urmele lui. Uitase cu totul de animalul acesta, care-i făcuse atîta plăcere prin tovărășia lui.

„Va trebui să trec din nou prin ferestruica aceea atît de strîmtă, își zise ; dar ar fi o lipsă de bun-simț ca un cavaler să rămînă singur cu o femeie atît de tînără și atît

de frumoasă ; nici holera nu e o scuză în asemenea cazuri. Femeia avea o desăvîrșită stăpînire de sine, dar e incontestabil că prezența mea în pod ar stînjeni-o cît de cît. Ei bine, voi trece din nou prin ferestruica aceea strîmtă."

Ceaiul îi dăduse puteri și, mai ales, bună dispoziție. Se minuna de tot ceea ce făcuse tînăra femeie de jos. „Dacă aș fi fost în locul ei, își spunea, aș fi reușit oare să afișez la fel de bine ca ea acel aer disprețuitor și rece în fața primejdiei ? Aș fi putut să joc la fel de bine ca ea o partidă în care aveam totul de pierdut ? Trebuie să admit că am o înfățișare înspăimîntătoare și chiar, ceea ce e mai grav, respingătoare."

Uitase că ochii lui aveau o strălucire caldă.

„N-a încetat o clipă să fie la înălțime și totuși n-are decît douăzeci de ani ; să zicem douăzeci și unu sau douăzeci și doi cel mult. Eu care găsesc întotdeauna că femeile sînt bătrîne trebuie să recunosc că asta e tînără."

Și răspunsul pe care i-l dăduse cu privire la pistoalele de sub șal îl intriga în mod deosebit. Angelo era foarte priceput mai ales cînd era vorba de arme. Dar, chiar în asemenea cazuri, n-avea prezență de spirit. Omul singuratic se obișnuiește o dată pentru totdeauna să trăiască cu propriile-i visuri și nu mai e în stare să reacționeze prompt la asaltul solicitărilor venite din exterior. E ca un călugăr care nu se desparte de cartea lui de rugăciuni chiar cînd se rătăcește într-un joc cu mingea, sau ca un patinator care alunecă prea conștiincios și care nu poate răspunde chemărilor decît descriind un cerc larg.

„M-am purtat scorțos și distant, își zise Angelo. Ar fi trebuit să mă comport ca un frate. Un prilej minunat să arăt ce pot. Pistoalele de sub șal puteau constitui o bună introducere. Ar fi trebuit să-i spun că o armă mică mînuită cu pricepere e mai primejdioasă, inspiră mai mult respect decît una mare și grea, foarte incomodă, mai ales cînd există o nepotrivire între o mînă mică ca a ei și mînerul greu, țevile groase, și ferecăturile acestor pistoale. Dar femeia se expune, ce să mai vorbim, la multe alte primejdii și e adevărat că nu poți trage cu pistolul în gîzele acelea minuscule care transmit holera."

Fu cuprins apoi de-un gînd atît de înspăimîntător, încît se ridică de pe canapeaua pe care se trîntise.

„Dar dacă i-am adus chiar eu molima ?“ Acest *chiar eu* îl făcu să înghețe de spaimă. Răspundea întotdeauna celor mai neînsemnate dovezi de mărinimie. Gîndul că pricinuise, fără îndoială, moartea acestei tinere femei atît de curajoase și frumoase, care-i făcuse ceai, era de nesuportat. „M-am apropiat, nu numai că m-am apropiat, dar am și pus mîna, am și îngrijit bolnavi de holeră. Sînt cu siguranță acoperit de miasme care nu mă atacă, sau poate nu m-au atacat încă, dar ar putea ataca și provoca moartea acestei femei. Stătea cu multă înțelepciune la adăpost, închisă în casă, și eu i-am forțat ușa, ea m-a primit cu noblețe și va muri poate din pricina acestei nobleți, a acestui devotament din care eu am tras toate foloasele.“

Era extrem de abătut.

„Am cotrobăit de sus pînă jos casa în care holera o prăvălise între două uși pe femeia aceea cu părul frumos de aur. Femeia de-aici e mai tuciurie ca noaptea, dar holera e uimitor de fulgerătoare și nu-ți dă nici măcar răgazul să strigi după ajutor. Dar ce, am înnebunit ? Ce însemnătate poate avea culoarea părului cînd e vorba de holeră ?“

Își încordă auzul cu o atenție sălbatică. Toată casa era cufundată în tăcere.

„În orice caz, își spuse el pentru a se liniști, această faimoasă holeră m-a lăsat în pace pînă acum. Ca s-o transmiți trebuie mai întîi s-o ai. Nu, ca s-o transmiți e de ajuns să duci molima, și ai făcut totul ca să duci cu tine mai mult decît trebuie. Dar nu te-ai atins de nimic în casa aceea. Abia dacă ți-ai făcut datoria, ca bietul francez, care și-ar fi făcut-o mult mai bine și ar fi împins scrupulozitatea pînă acolo încît să se uite și sub paturi. Hai, ce-ți trece prin minte, miasmele nu sînt prevăzute cu tentacule încîrligate ca semințele de lipan și, dacă ai trecut peste cadavru, nu înseamnă că s-au lipit neapărat de tine.“

Era pe jumătate adormit. Se vedea din nou trecînd peste cadavrul femeii și, între vis și viață, mai vedea și comete, și nori în formă de cal. Se zbătea atît de tare pe divan că o tulbură pe pisica culcată lîngă el.

Deodată, îngheță de spaimă. „Pisica a rămas vreme îndelungată în casa unde n-a murit numai femeia cea

blondă, dar unde, cu siguranță, au murit cel puțin încă alte două persoane. Pisica poate transporta holera în blana ei."

Nu-și mai amintea dacă pisica intrase în salonul de jos sau dacă rămăsese pe palier. Se chinui cu gîndul acesta o bună parte din noapte.

Capitolul VII

Mai era întuneric cînd Angelo se strecură prin ferestruică. Îndreptată spre răsărit, ea decupa totuși, în partea în care stelele încetaseră să mai scînteieze, un mic dreptunghi cenușiu-deschis. Ghemuit lîngă zid, Angelo aștepta ivirea zorilor.

Aceleași zori albe.

Dincolo de acoperișurile lungi ale mănăstirii se înalță un turn patrat, cu un vîrf ascuțit, care părea un fel de paratrăsnet sau un vechi suport de drapel. Angelo nu ajunsese încă pînă acolo. O făcu o dată cu primele raze ale soarelui.

Era o clopotniță mică. Lamele oblice de lemn ros de vînturi și de ploi îi îngăduiau să se strecoare cu ușurință în turla clopotelor. De acolo, o scară ducea pînă la niște trepte în spirală, ce se terminau în dreptul unei uși, care se deschise. Ea dădea în partea laterală a unei biserici.

La razele soarelui de dimineață, care izbeau în vitraliile din partea de sus a cupolei, se vedeau urmele unei mutări făcute în grabă. Altarul fusese golit de toate candelabrele și de toate draperiile ; pînă și ușița tabernacolului era deschisă. În naos, băncile erau îngrămădite lîngă un stîlp. Paie, bucăți de pînză care slujiseră probabil la împachetat, scînduri străpunse de cuie, chiar un ciocan și un ghem de sîrmă erau aruncate pe jos.

Sacristia era goală. De acolo, o portiță dădea într-o mănăstire, care înconjura grădina de merișori și leandri unde, cu o zi înainte, Angelo le văzuse pe călugărițe agi-

tîndu-se. Domnea o liniște deplină. Înălțimea zidurilor întreținea o răcoare prielnică aromelor răspîndite de plante.

Ajungînd la colțul galeriei care făcea înconjurul grădinii, Angelo zări la celălalt capăt un corp întins pe lespezi. Era atît de obișnuit cu cadavrele că se apropie nepăsător, cînd, deodată, trupul întins se ridică, se așeză, apoi se sculă în picioare. Era o bătrînă călugăriță. Rotofeie ca un butoi. Două umbre de mustăcioară neagră păreau niște agrafe care-i prindeau gura de o parte și de alta.

— Ce dorești ? îl întrebă ea.

— Nimic, zise Angelo.

— Ce faci aici ?

— Nimic.

— Ți-e frică ?

— Depinde de ce.

— Ah ! Ești dintre aceia a căror frică depinde de ceva ! Dar de iad ți-e frică ?

— Da, măicuță.

— Ei, asta nu-i de ajuns ? Vrei să mă ajuți, băiețașule ?

— Da, măicuță.

— Lăudat fie Domnul ! Știam că n-o să mă părăsească. Ești voinic ?

— Mai puțin ca de obicei, pentru că n-am mîncat după pofta inimii de cîteva zile, dar bunăvoință am.

— Nu te lăuda. De ce n-ai mîncat după pofta inimii ?

— Mă simt pierdut în acest oraș.

— Toată lumea se simte pierdută în acest oraș. Toată lumea se simte pierdută pretutindeni. Așadar, crezi că dac-ai să mănînci ai să devii puternic ?

— Așa cred.

— Așa cred. Adevărat. Ei bine, hai și mănîncă !

Îi dădu brînză de capră. „Oamenii ăștia trăiesc numai cu brînză de capră", își zise Angelo.

Femeia părea foarte obosită. O cută adîncă îi brăzda rădăcina nasului, cînd se silea să cugete.

— Ești vestitorul ? zise ea.

— Nu.

— Cine ești tu ?

— Nu sînt nimic, măicuță. Nu mai căuta.

— Nimic ? Ce îngîmfare ! zise ea.

Cu toate că ședea pe-un jeț, în celula mică și albă, ce părea și mai albă datorită policioarei încărcate cu brînză de capră pe care cădea o rază de soare, sufla din greu de parcă tocmai ar fi urcat un deal și buzele-i pufăiau băși-cuțe, la fel ca buzele unor moșnegi în timpul somnului.

— Te fac eu să fii smerit, zise ea. Ia asta și îmbrac-o.

Era o cămașă lungă, albă, aidoma cămășilor purtate de cei care cărau cadavrele.

— Stați să-mi trag cizmele, zise Angelo.

— Grăbește-te și ia clopoțelul ăsta.

Femeia stătea în picioare. Aștepta. Se sprijinea într-un ciomag gros din lemn de stejar.

— Hai, vino !

Merse înaintea lui cît ținu galeria. Deschise o ușă.

— Treci, îi spuse ea.

Se aflau pe stradă.

— Sună din clopoțel și mergi înainte, îi spuse ea.

Și adăugă aproape ca o dezmierdare : „Băiețașule !“

„Mă aflu pe stradă, își spuse Angelo. Am terminat cu acoperișurile !“

Bălăngănitul clopoțelului ridica puhoaie de muște. Căldura era tare dulceagă. Aerul ungea buzele și nările ca untdelemnul.

Trecură dintr-o stradă într-alta. Totul era pustiu. În unele locuri, zidurile, anumite ganguri larg deschise răsunau de ecoul pașilor lor ; în altele, clinchetul clopoțelului se auzea înăbușit ca în fundul unei ape.

— Mișcă-l ! îi spunea călugărița. Dă din cot ! Sună ! Sună !

Se deplasa destul de repede, ca un bolovan. Fălcile îi tremurau în plastronașul de la gît.

O fereastră se deschise. Se auzi o voce de femeie strigînd : „Doamnă !“

— Mergi acum în urma mea, îi zise călugărița lui Angelo. Nu mai suna. În prag îl întrebă : Ai o batistă ?

— Da, zise Angelo.

— Vîr-o în clopoțel. Să nu mai miște, altfel îți mut fălcile.

Și adăugă drăgăstos : „Băiețașule !“

Își făcu vînt ca o pasăre spre scara pe-a cărei primă treaptă Angelo văzu instalîndu-se un picior uriaș.

Sus era o bucătărie și un iatac. Lîngă fereastra de la care se strigase stăteau o femeie și doi copii. Din iatac venea un sunet ca al unei rîșnițe de cafea. Femeia arătă spre iatac. Călugărița trase perdelele. Un bărbat, întins pe pat, scrîșnea din dinți cu un mestecat neîntrerupt, care îi ridica buzele în sus. Tremura atît de tare încît salteaua de paie trosnea sub el.

— Hai, hai! zise călugărița, apucîndu-l pe om în brațe. Hai, hai! zise ea. Ai puțină răbdare. Toată lumea ajunge aici; acușica. E-aici, e-aici. Nu te sili, vine de la sine. Binișor, binișor. Fiecare treabă la vremea ei.

Și-și petrecu mîna prin părul lui.

— Ești grăbit, ești grăbit, zise ea, și-i apăsă mîna cît o labă de urs pe genunchi spre a-l împiedica să lovească în scîndura de la pat. Ia uite-l cît e de grăbit! Ți-a venit rîndul. Nu te zbuciuma. Stai liniștit. Fiecare la vremea lui. Acușica. Acușica. Uite, uite, asta e. E rîndul tău. Hai, hai!

Omul se mai arcui o dată din șale și rămase nemișcat.

— Ar fi trebuit fricționat, zise Angelo cu un glas pe care nu și-l recunoștea.

Călugărița își îndreptă spinarea și se întoarse spre el.

— La ce bun să-l mai fricționezi pe unul ca ăsta? zise ea. Va să zică, ești liber-cugetător, hai? Ai uitat Evanghelia, hai? Cere niște săpun doamnei, și un lighean, și niște prosoape.

Își suflecă mînecile de pe brațele-i groase, trandafirii.

— Cere-i, zise ea, vorbește-i, fă-o să se miște, să nu mai stea acolo la fereastră. Să facă focul, să încălzească apa. Hai, fă bine și dă-i drumul!

Era rotofeie, și greoaie, și gospodină. Se apropie de vatră și rupse niște surcele pe genunchi. Lăsase iatacul deschis. Omul zăcea țeapăn pe pat.

Femeia stătea nemișcată.

— Hai! zise călugărița.

Femeia făcu un pas spre vatra lîngă care călugărița stătea îngenuncheată, îndepărtîndu-i încet pe cei doi copii ce stăteau cu capul în poala ei. Le mîngîie pe furiș obrajii cu un gest care părea de prisos în clipa aceea. Veni și

îngenunche lîngă vatră. Călugărița îi dădu șomoiogul de hîrtie și amnarul.

— Aprinde, zise ea, și se ridică.

Călugărița uimea prin extraordinara ei prezență. Acolo unde era ea, toate se orînduiau. Intra înăuntru, și între zidurile încăperii încetau dramele. Cadavrele deveneau firești, și totul, pînă la cel mai neînsemnat amănunt, se așeza exact acolo unde trebuia. N-avea nevoie să vorbească ; era de ajuns să fie de față.

De cîte ori nu fusese Angelo izbit ca de-un trăsnet de lucrul acesta ! Nu se putea obișnui nici în ruptul capului. Intra în urma ei (maica avea întotdeauna pretenția să meargă înaintea lui) în bolnițe unde dădea de cîte-o slugă destul de caraghioasă de-a valma cu aspecte înspăimîntătoare ale blestemului originar. Ultimele rînjete ale muribunzilor, cu bonete de bumbac și izmene cu nojițe, căscau, prin buzele larg deschise, șiruri de dinți și guri de profet ; gemetele bocitoarelor și bocitorilor redobîndiseră ritmurile întretăiate ale lui Moise. Leșurile continuau să vomiteze în giulgiuri care, acum, erau încropite din orice : perdele vechi de la ferestre, huse de canapea, fețe de mese și chiar, la cei bogați, cuverturi de pe căzile de baie. Oale de noapte, pline ochi, erau așezate pe mesele din sufragerie și fuseseră umplute, în continuare, și crătiți, lighene de toaletă și chiar ghivece de flori, golite la repezeală de ceea ce creștea în ele — ferigă sau palmieri pitici — cu acea dejecție spumoasă, verde și purpurie, care exala grozav mînia lui Dumnezeu. Supraviețuitorii se agățau de propria lor viață cu gesturi de bebeluși. Icnetul interior, pe care unii nici nu izbuteau să și-l rețină, cînd întorceau spatele ființei care-i fusese cea mai dragă în lume, ca să privească pe fereastră cerul liber (tot de cretă, tot torid, tot grețos), avea în el o sublimă măreție, cînd țîșnea, pînă la urmă, în acele dormitoare sau praguri de iatac, în care muribundul fusese, pînă nu demult, tată bun, soț bun, femeie cinstită, fiu ascultător sau copil în straie albe cîntînd în biserică lauda Fecioarei. Ochiul lui Cain, în figura pașnică a unui negustor de mărunțișuri, ale cărei fălci îi aduceau favoriții pînă deasupra gulerului de la vestă ; sînii de-un albastru-vinețiu al vreunei tinere femei frumoase, calde încă, ce se zbătea și tremura mai bine de-o

oră după ce murise și pe care trebuiau s-o împacheteze ca pe-un țipar ; mușchii care frîngeau coapsele făcîndu-le să răsune ca niște cutii de vioară ; împroșcăturile vărsăturilor pe tapetele înflorate ale pereților, sau în cenușa din vatră, sau în vasele de bucătărie, pe cuverturile de pe pat, pe parchet, sau chiar în plina figură a iubitei sau iubitului ; goliciunea — din care nu se putea ascunde nimic, cu zvîrcoliri, frisoane, tremurături, convulsii, gemete, țipete, mîini încleștate de cearșafuri — temeinic instalată atît la burghezi cît și la țărani, care sînt și mai rușinoși, sub privirile copiilor (copiii se arătau foarte interesați de toate aceste manifestări și se preumblau peste tot în tăcere, împietriți și cu ochii zgîiți de uimire) ; o nouă ordine (care pentru moment se numea dezordine) rînduia deodată viața pe noi baze. Foarte puțini erau cei care se mai puteau încrede în virtuțile vechilor puncte cardinale. Oamenii nu-și mai sărutau copiii. Nu pentru a-i feri : pentru a se feri pe ei. Aveau cu toții, de altfel, o atitudine rigidă, turnați parcă dintr-o singură bucată, ochii mari, iar cînd își dădeau sufletul, o făceau fără să scoată un cuvînt sau un geamăt, și întotdeauna departe de casă, vîrîți în vreo cușcă de cîine sau în vreun coteț de iepuri, sau chirciți în niște coșcogeamite coșuri în care erau puse curcile la clocit.

Deseori, călugărița pornea în căutarea lor. Deschidea cotețele de păsări și se uita înăuntru. Lovea cu piciorul în cuștile cîinilor. Capul cîinelui, pus pe arțag, se ivea din cușcă. Ea îl apuca cu sînge rece de zgardă. Copilul era de obicei vîrît în fund. Îl scotea fără multe fasoane, dar îl lua exact așa cum trebuie să-și ia o mamă odrasla. Cadavrele celor mici semănau cu cadavrele celor mari, fiind cu alte cuvinte de-o indecență ridicolă, *țipînd de adevăr*, sfîșiindu-și cu unghiile burta, lăcașul scîrboșeniilor. În brațele călugăriței, ei redeveneau niște bieți copilași morți din pricina unor crampe puternice.

În clipa în care te întrebai dacă trebuie să mai crezi în ceva, o dată cu apariția călugăriței, pereții redeveneau pereți, camerele camere, cu stalactitele amintirilor neatinse, cu puterea lor de-a oferi adăpost neștirbită. Moartea era acolo, bineînțeles, dar își pierdea dintr-o dată latura diabolică. Nu te mai îmboldea să te lepezi de toate ; nu

te mai făcea să treci decît niște fruntarii rezonabile ; nu-ți mai puteai îngădui acele crize de egoism prin care, în cea mai mare parte a timpului, cei aflați în viață reproduceau, printr-un fel de maimuțăreală satanică, convulsiunile agoniei la care fuseseră martori.

Erau de ajuns cîteva gesturi cît se poate de simple. Călugărița ar fi fost tare mirată dacă i s-ar fi spus că două treimi din calitățile ei se datorau aspectului fizic, acelei burți respectabile, buzelor ei groase bosumflate, capului cît un bostan, mîinilor ei mari, placidității ei de femeie grasă, acelor labe ca de urs sub care dușumelele tremurau întotdeauna nițeluș. Această masă de carne era ceea ce înfăptuia minunile. Dacă ar fi fost mai sprintenă, ar fi putut executa cu ușurință douăzeci de gesturi între care cel bun ar fi putut, poate, trece neobservat ; dar grăsimea ei, faptul că era greoaie, și că se mișca anevoie, nu-i îngăduiau să facă decît unul. Și tocmai pe cel bun. Și-ți sărea în ochi, în mod incontestabil, ca nasul în mijlocul figurii. Te vedeai silit să crezi în puterea a ceea ce făcea, căci era un gest vechi, obișnuit, pe care-l făcuse de o sută de mii de ori și ale cărui urmări erau neîndoielnice.

Călugărița își făcea apariția și găsea uneori unul sau două cadavre întinse în acele cumplite poziții caraghioase, cu picioarele crăcănate, cu mîinile vîrîte în burtă, cu capul zvîrlit pe spate și cu acel alb și purpuriu rîs homeric al holericilor. Uneori cadavrele acestea păreau să fi țopăit prin cameră, prăbușindu-se peste cea dintîi mobilă, la întîmplare. Mai erau, ascunși prin colțuri sau, de preferință în ungherele ferestrelor (dorința de fugă), vreun bărbat sau vreo femeie preschimbați în cîine, gemînd, icnind, lătrînd, gata să se gudure pe lîngă primul venit ; unul sau doi copii, împietriți ca justiția, cu ochii cît cepele ; călugărița intra. Adesea, cînd spectacolul era de felul acesta, înspăimîntător de simțeai cum ți se încrețește pielea pe tine, iată ce făcea : se așeza, punea rîșnița de cafea între pulpe și începea să rîșnească cafeaua. În aceeași clipă, bărbatul sau femeia înceta să mai facă pe cîinele. Cît privește copiii, lucrurile erau mai gingașe și mai ușoare totodată : se simțeau pe loc atrași de bustul enorm al maicii ; atunci avea un gest foarte simplu, cu care-și dădea deoparte crucea de pe piept.

Alteori (dar întotdeauna cu o desăvîrșită cunoaștere și fără a se înșela) nu recurgea la rîșnița de cafea. Intra într-una din casele acelea de burghezi în care bucătăria e camuflată și unde toate mobilele sînt învelite cu huse. Erau întotdeauna locurile unde cadavrele aveau rînjetul cel mai fantastic. Acolo, de obicei, bolnavii nu fuseseră copleșiți de prea multe îngrijiri. În general, celor din jur le lipsise cutezanța de a-i ține în pat; fuseseră lăsați să se scoale și să rătăcească în voie; mai degrabă fugiseră din calea lor. Fotoliile erau răsturnate ca după o încăierare, mesele nu se mai aflau sub lampa care atîrna din tavan, pupitrul de note era sfărîmat; parcă și-ar fi aruncat în cap partiturile de vals; moartea izvorîse din toate părțile înainte de-a se năpusti asupra pianului.

În clipa cînd Angelo trecea pragul ușii, își spunea: „Și-aici, ce-o să facem?" Vedea, pe deasupra umărului călugăriței, acel interior burghez arat pentru groaznice semințe, iar pe supraviețuitori, îngrămădiți într-un colț al salonului, ca niște mici maimuțe dîrdîind de frig.

Călugărița trăgea imediat masa la locul cuvenit, ridica scaunele, rînduia fotoliile, culegea notele de pe jos. Deschidea o ușă care dădea spre cameră. Punea întrebarea: „Unde sînt cearșafurile cele curate?" Erau cuvinte magice. Îi aducea cea mai fulgerătoare victorie. Nici n-apuca să le rostească, și din grămada de maimuțe înghețate se și auzea zornăitul unei legături de chei. Zgomotul acesta avea prin el însuși o putere atît de mare, încît vedeai desprinzîndu-se din grămadă o femeie, redevenită dintr-o dată femeie și dintr-o dată stăpîna casei. Cîte unele dintre acelea peste ale căror fețe atîrnau șuvițe de păr scăldate-n lacrimi se mai clătinau un pic și, în beția lor, mergeau pînă acolo încît să întindă legătura de chei. Dar călugărița n-o lua niciodată. „Vino și deschide dumneata dulapul", spunea ea. Apoi, patul se făcea după cum se cuvine. Abia după ce patul era așternut cu grijă, se ocupau de cadavre, dar atunci, din plin. De vreme ce mecanismul casei fusese pus în mișcare, moartea putea izbi din nou diavolește în această familie, fără a distruge nimic esențial.

Călugărița nu era o femeie cultivată. Fusese măritată la o vîrstă fragedă. Rămăsese văduvă de tînără, se călugărise în această mănăstire a Presentinelor, fiind repartizată

la muncile grele. Curăța morcovii, cartofii, citea urmărind rîndurile cu degetul. Nu era una din persoanele influente ale cinului. Nu fusese primită, de fapt, în această mănăstire decît în mod excepțional și datorită protecției unei binefăcătoare. Cînd mănăstirea fusese evacuată, pentru a scăpa de molimă, primise însărcinarea să păzească unele provizii care nu putuseră fi transportate imediat.

Îi spunea lui Angelo cît de minunată i se păruse mănăstirea pustie. Se întorceau împreună o dată cu căderea nopții. Pe la două-trei din noapte, orele rele, mai dădeau o raită prin tot orașul. Dar, pînă s-o pornească, le mai rămînea o bună bucată de timp pentru odihnă. Mîncau brînză de capră, dulceață de coacăze, miere. Beau vin alb. Se așezau pe băncile de piatră ale mănăstirii. Adormeau acolo, uneori, într-o clipă, fără a mai apuca să se întindă, mai ales călugărița, care avea un dar nemaiîntîlnit să adoarmă iute. Era în stare să atipească în mijlocul unui zîmbet. Zîmbea adeseori : îngerilor mai întîi, apoi coridoarelor pustii ale mănăstirii, în sfîrșit, lui Angelo. Dacă mai apuca, spunea : „Binecuvîntează-mă, Doamne !“ Dar, de cele mai multe ori, fraza era tăiată brusc în două, ca de-o seceră, și se pornea de îndată să sforăie. Mai tîrziu, își făcu obiceiul să ceară binecuvîntarea Domnului chiar în clipa cînd se așeza pe banca de piatră, în timp ce Angelo aducea pîinea, brînza și vinul. „Și acum, Doamne, zicea, binecuvîntează-mă !“

Angelo își aprindea o țigară. În patrulările pe care le făcea cu clopoțelul, mergînd în fața călugăriței, trecuse pe dinaintea faimosului post de poliție unde fusese îmbrîncit în prima zi după sosire. Acum era pustiu, ușile stăteau larg deschise. Putu să vadă, în fundul încăperii, biroul în dosul căruia stătuse omul cu cravata de mătase. Nu se mai afla nimeni în dosul biroului. „Iată un felinar de care era cît pe-aci să fiu spînzurat“, își zicea. Pe altă stradă zări o gheretă cu tutun. Pofta de fumat îi dădu cutezanța să oprească clinchetul clopoțelului și să-i spună călugăriței : „Așteptați-mă“. Ceru să-i dea de un galben din țigările lui preferate. I se întinse cutia. I se spuse : „Serviți-vă“. Negustorul nu voia să primească nici un ban. Înțelese : era din pricină că purta o cămașă de cioclu. Dusese atît de mult dorul țigărilor și avea o poftă atît de aprigă de

fumat încît se servi fără nici o reticență, umflîndu-și buzunarele. „Meseria își are avantajele ei", gîndi. Se minună și de calmul cu care măicuța îl aștepta în stradă. Îi cerea într-una să meargă în galop și să agite de zor clopoțelul. Îl întrebă doar : „Ce-ai luat ?" Îi arătă țigările. Își văzură mai departe de drum.

Cînd băgă de seamă că maica știe să zîmbească, începu să privească fenomenul sub aspectul lui miraculos. Era nițeluș ca omul care dă cu ochii de lumina primei zile ce urmează primei nopți. Cînd descoperi că zîmbește adesea de una singură, apoi către el, se cuibări în dulceața acestui zîmbet, atît de copilăresc.

Călugărița nu îngrijea niciodată bolnavii.

— Eu îi pregătesc, spunea ea. Sînt clienții mei, răspund de ei. În ziua învierii vor fi curați.

— Și Atotputernicul o să vă spună : „Bine, sergent !", răspunse Angelo.

Ea replica :

— Dacă Atotputernicul zice „Bine", măi prostule, tu, biată făptură, ce-oi fi avînd de zis ?

— Dar unii ar putea fi salvați, continuă Angelo, cel puțin așa cred.

— Și eu ce fac ? zise ea. Se-nțelege că-i salvăm.

— Dar, spuse el, să le redăm viața.

— Sînt morți de mult, răspunse ea, totul nu mai e decît o simplă formalitate.

— Dar, măicuță dragă, se încăpățînă Angelo, și eu sînt plin de păcate.

— Ascunde-te, ascunde-te, zise ea.

Își acoperi fața cu mîinile ei mari. În cele din urmă, îl privi printre degete și, lăsînd mîinile în jos, spuse :

— Dă-mi o țigară.

Prinsese foarte repede gustul fumatului. Era parcă făcută pentru voluptatea tutunului. De la început, nu ținea țigara ca o femeie neîndemînatică și nițeluș speriată, ci ca un bărbat care știe ce-l așteaptă și-i trebuie. Pînă și primul fum i se păru gustos. Angelo i-ar fi dat cu plăcere țigări, dar le știa foarte tari și era atent la prima manifestare de greață. Dar ea nici nu clipi ; buzele-i groase se depărtară încet, pentru a lăsa să treacă un nor de fum, pufăit de la început în mod savant. Deoarece țuguiul

bonetei îi menținea fumul în fața obrazului, strînse din pleoape ; cu nasul ei leonin și cu gura aceea foarte pofticioasă, arătă atunci, prin ceața albastră, ca întruchiparea unei străvechi înțelepciuni.

Știa mai multe decît spunea. N-avea un vocabular prea bogat. Nu-l avea decît pe cel al cărții pe care-o citise urmărind rîndurile cu degetul. Altminteri, nu vorbea prea mult. Era atît de obosită, că n-avea nici energia să se spele pe mîini. „E de ajuns să speli morții", zicea ea. Mîinile ei, care, pe lîngă că erau enorme, mai erau și foarte grase, aveau într-adevăr pielea muiată și albicioasă a mîinilor de spălătoreasă. În jurul unghiilor și în cutele falangelor rămînea, ca o aureolă, un fel de murdărie spălăcită. Aceeași oboseală îl enerva pe Angelo și-l îmboldea la vorbă. Își ștergea într-una cîte-o pată de pe pantaloni. O dată chiar își spălă cămașa în ciutura puțului. Călugărița nu se atingea de crustele care-i învîrtoșau rochia. Mînecile foarte largi, care se tîrîseră prin tot felul de murdării, erau scorțoase ca pielea. Își punea mîinile pe genunchi. Se înfățișa atunci ca o uriașă stîncă dreptunghiulară, ca una din acele pietre uriașe destinate de arhitect fundațiilor. Fuma fără să pună mîna pe țigară, lăsîndu-și-o înfiptă între buze cîtă vreme era aprinsă. Șoptea liniștită, pentru sine : *„Aleluia,* slavă ție, Doamne ! Glorie oștilor cerești ! Sfîntă Treime ! Dumnezeule atoatefăcător, ajută-mă ! Doamne, Tu cel veșnic și adevărat !" Îndată după asta făcea o pauză lungă, în timpul căreia adeseori adormea. Angelo, care o supraveghea, îi scotea mucul țigării dintre buze.

O dată o auzi rostind : „Sfîntă Fecioară" ; și îndată după asta : „Să mergem !"

Pleca întotdeauna mînată de-un imbold neașteptat. Angelo trebuia să i se supună pe dată. Călugărița nu aștepta. Se mînia și se îneca în furia ei ca un păun. Vorbea atunci un fel de limbă ticluită din cuvinte fără nici o legătură între ele, la întîmplare, înșirate unele după altele, aproape strigate ; sfîrșea cu niște apeluri sălbatice, care aduceau a jeluire și a răget. Angelo era literalmente cucerit. Nu se mai gîndea decît la ea.

Cîteva zile după ce coborîse de pe acoperișuri și după ce se mai îmblînzise, Angelo o întrebase pe călugăriță

dacă-l cunoaște pe-un anume Giuseppe. S-ar fi putut. În timp ce colinda prin oraș. Ea nu colinda prin oraș și nici celelalte călugărițe din ordinul ei. Era o mănăstire de fete bogate. Iar ea, ea se îndeletnicea cu bucătăritul. Nu cunoștea nici un Giuseppe, așa cum nu cunoștea nici vreun Pierre sau vreun Paul. Cine era Giuseppe ăsta ? Un refugiat italian. Mai exact, un piemontez. Ce făcea în oraș ? Oh ! Nimic extraordinar, trecea mai degrabă neobservat. Era cizmar. Trăia foarte modest, singur, fără să spună nimănui nimic. Avea destule să-și spună lui însuși. Angelo îl văzuse ultima oară cu mai bine de-un an înainte, și noaptea. Tot ce-i putea spune Angelo era că locuia într-o cameră dintr-o casă foarte mare, unde mai locuiau, ca într-o cazarmă, niște tăbăcari cu familiile lor. Era cizmar, spusese ? Tot ce-i putea spune călugărița era că ordinul își dădea ghetele la pingelit unuia pe nume Jean, tot un italian. Nu, nu era acela. Dar de ce-l caută pe-acest Giuseppe ? Era prea mult de povestit. Între altele, acest Giuseppe se afla în legătură cu mama lui Angelo. Ce fel de legătură ? Oh ! Era și ea tot din Piemont, dar nu avea de fel legături cu cizmarii. Mama e o femeie tînără și foarte frumoasă. E ducesă ? Ah, bine ! E în corespondență cu-acest Giuseppe pentru că eu sînt veșnic pe drumuri, prin munți și prin văi. E în corespondență cu Giuseppe și-mi trimite bani prin el, care e, într-un fel, vistiernicul meu. Ah, da ! Nu, nu-l cunoaște pe Giuseppe. Pentru prima oară c-aude de-așa ceva.

Angelo își spunea că, poate, cutreierînd străzile, îl va întîlni pe Giuseppe din întîmplare. Dar acum străzile erau pustii. Abia dacă întîlnea, din cînd în cînd, un om în cămașă, în timp ce mergea în fața călugăriței cu clopoțelul.

Nu se mai gîndea decît rareori la Giuseppe. Nu mai avea de loc nevoie de ceea ce i-ar fi putut da Giuseppe. Își spunea : „Totul merge bine". Pe străzi, în case, între cadavre, își spunea : „Totul merge bine". Nu era în stare să reflecteze la cine știe ce, nici să se gîndească la multe lucruri. Dădea ajutor la spălatul morților ; își muia peria de pir în gălețile cu apă caldă. Trecuse mult de cînd sunetul pirului frecat de pielea ca pergamentul nu-l mai mira ; nici nu se mai sinchisea de salvarea celor bolnavi ; știa că, pînă la urmă, ajungi să speli un cadavru după toate

regulile artei. Resimțea o mulțumire de sine după care năzuise întotdeauna fără ca vreodată s-o fi putut dobîndi. Nici baronul nu-i dăduse o asemenea satisfacție sufletească. Cînd l-a lovit cu spada și-a simțit c-a nimerit în plin, avusese pentru o clipă sentimentul unei bucurii intense, dar care era departe de-a se numi fericire.

Era la adăpost de holeră.

— Ce orgoliu ! zise el deodată într-o seară.

— Ah, scoborîtor din papi ! răspunse cu blîndețe călugărița ; ai descoperit ceva.

Își acoperi fața cu mîinile ei mari, apoi îi ceru o țigară.

Aceste patrulări nocturne, la orele trei, printr-un oraș pustiit de molimă, erau dintre cele mai lugubre. Majoritatea felinarelor erau stinse ; abia dacă se mai aprindea cîte unul ici și colo. Angelo purta un felinar de mînă. Nu suna din clopoțel decît în răstimpuri, iar în pauze se așternea o liniște pe care cîntecul privighetorilor și pasul apăsat al călugăriței, care-și tîrșîia ghetele grele pe caldarîm, o făceau și mai adîncă. Noaptea sporea egoismul tuturora. Oamenii cărau morții în stradă și-i azvîrleau pe trotuar. Se grăbeau să scape de ei. Mergeau chiar pînă acolo încît îi așezau în fața altor praguri. Se despărțeau de ei din toate punctele de vedere. Important pentru ei era să-i izgonească cît mai repede și cît mai complet cu putință din propria lor casă, unde se întorceau degrabă să se ascundă. Uneori, dincolo de cercul de lumină al felinarului, în penumbră, Angelo zărea forme palide alergînd, sprintene ca jivinele ce sar în desișul pădurilor. Ușile se închideau încet, cu un scîrțîit. Se trăgeau zăvoare. Nu se auzea nici o chemare. Clopoțelul pe care Angelo îl mișca din cînd în cînd suna în gol. N-aveau nevoie de ajutor. Noaptea îngăduia fiecăruia să se descurce singur. Toți făceau la fel. Nimeni nu găsea o soluție mai bună.

— Se iubeau ? întrebă Angelo.

— Ferească sfîntul, zise călugărița.

— Totuși, într-un oraș ca ăsta trebuie să fi fost mulți oameni care se iubesc ?

— Nu, nu, răspunse călugărița.

Adeseori chiar, pe cînd Angelo suna din clopoțel, firele de lumină care încadrau unele jaluzele se stingeau. Geme-

tele, vaietele încetau brusc. Își imagina mîini puse deodată peste gură.

Spălau cadavre părăsite. Nu le puteau spăla pe toate cele găsite în timpul nopții : se aflau prin toate unghere-le. Unele ședeau în capul oaselor ; fuseseră anume așezate așa, ca să aibă înfățișarea cuiva care se odihnește ; altele, aruncate la întîmplare, erau ascunse pe sub gunoaie, pînă și sub grămezi de bălegar. Unele erau ghemuite în ungherele porților, altele întinse pe burtă în mijlocul străzii, sau cu fața-n sus, cu brațele puse cruce. Era zadarnic să bați la ușile în fața cărora le găseai. Nimeni nu le recunoștea. Cartierele își schimbau pe furiș cadavrele. În patrulările lor, Angelo și călugărița auzeau cum se cărau pe nesimțite morții. Un cadavru era cărat de doi : unul îl ținea de cap, altul îl apuca de picioare, cum apuci brațele unei roabe ; o femeie își tîra bărbatul pe caldarîm ; un bărbat își ducea nevasta ca un sac de grîu, pe umăr. Toți se furișau prin întuneric. Copiii erau trimiși să spargă felinarele cu pietre.

Angelo suna din clopoțel. „Hai, își zicea el, săriți, săriți, zbughiți-o !“ Mergea cu pași rari, fără grabă, în fața călugărițe, care călca greoaie, ca pe doi butuci. Angelo avea tot dreptul să-și disprețuiască semenii.

Nu-i spălau decît pe cei mai murdari. Îi cărau pe rînd lîngă o fîntînă. Îi dezbrăcau. Îi frecau cu multă apă. Îi așezau în rînd, pentru a putea fi ridicați cînd se va lumina de ziuă.

Era o treabă absolut zadarnică. Și fricționarea muribunzilor era la fel de zadarnică. Micul francez nu salvase pe nimeni. Nu exista leac. Cînd izbucnise molima, se văzuseră murind ca mușteie bolnavi pe care rudele îi îngrijiseră cu toată atenția ; alții, care se ascunseseră să-și potolească crampele, se iveau uneori proaspeți ca un ou abia ouat. Nu îngrijirile date salvau bolnavii.

„De mi-o fi dat să mor, își spunea Angelo, voi avea destul timp să-mi fie teamă, așa cum se cuvine cînd îți vine rîndul. Pentru moment, teama n-are nici un rost.“

Cînd se afla în vreo piață pustie, în toiul nopții, în orașul ăsta aflat sub o teroare atît de cumplită încît laș-itatea cea mai josnică părea un lucru natural, singur cu

călugărița, cu patru-cinci cadavre despuiate așezate la rînd și luminate de cercul de lumină al felinarului și cînd spălau cadavrele cu apă adusă de la fîntînă, își spunea : „Nu mă poate nimeni învinui că pozez. Nu mă vede nimeni, și ceea ce fac e absolut zadarnic. Ar putrezi la fel de bine curați sau murdari. Nu pot fi acuzat că fac pe martirul. Dar ceea ce fac mă categorisește. Știu că valorez mai mult decît toți oamenii ăștia care se bucurau de anumite poziții sociale, cărora li te adresai cu «domnule» și care îi aruncă acum pe cei dragi în gunoi. Important nu e ca alții să știe sau chiar să recunoască că sînt mai de preț : important e s-o știu eu. Dar sînt mai pretențios ca ei. Îmi cer mie însumi dovezi de netăgăduit. Și iată cel puțin una."

Avea nevoie să se simtă superior și groază de a poza. Era fericit.

La drept vorbind, zgomotul șomoiogului de cînepă frecat de pielea corpului pe care holera o făcuse de carton și sonoră, întinsă pe trupuri cu carnea pe dinăuntru măcinată, era destul de greu de îndurat de cineva înzestrat cu un dram de fantezie. Mai trebuie să recunoaștem și că flacăra pîlpîitoare a felinarului nu înceta să îndolieze umbrele. Sufletul unui visător putea găsi o anumită exaltare în lupta cu aceste lucruri, atît de simple totuși.

Era foarte puțină urîțenie în orgoliul lui. Doar atît cît trebuia ca să fie uman. Își spunea : „L-am lăsat pe bădăranul acela de căpitan să se ocupe de trupul bietului francez. Cu siguranță c-a ordonat să fie aruncat în groapa cu var, ca un cîine. Soldații l-or fi tîrît pur și simplu de picioare. Îl văd de parcă aș fi fost de față. Și, cu toate acestea, am avut pentru acest om mai mult decît dragoste : am avut admirație. E adevărat că aș fi fost gata, trup și suflet, să-l îngrop cu mîinile mele, așa cum se cuvine. Și chiar să-l sărut. Nu, nu mi-ar fi fost greu de loc ; dimpotrivă, aș fi făcut-o cu plăcere. M-au izgonit cu focuri de armă."

Dar adăuga : „Ei bine ! ar fi trebuit să înfrunți focurile de armă". Mergea chiar pînă acolo încît să spună : „Ar fi trebuit să fii destul de supus ca să nu le stîrnești pofta să tragă în tine. Ai preferat să fii semeț cu căpitanul. N-ai fi dat oare dovadă că ești o fire cu-adevărat superioară, dacă te-ai fi abținut să ripostezi măgăriilor lui ? Să nu fi cedat ? Altora nu le cedezi. Dar, e de-ajuns ? Ție însuți nu trebuie

să-ţi cedezi. Ai cedat plăcerii imediate de a răspunde unui obraznic printr-o obrăznicie. Nu-i un semn de tărie. E o slăbiciune, căci, iată, stai acum şi-ţi faci remuşcări că nu ţi-ai îndeplinit o datorie care-ţi stătea la inimă, sau, ca să fim sinceri, o faptă care te-ar fi făcut să creşti în ochii tăi. În realitate, bietului francez puţin îi pasă că a fost îngropat de tine sau de altul. Varul tot var e, şi infanteristul a făcut treaba cît se poate de bine. Ceea ce l-ar fi interesat pe el era să-l fi însănătoşit măcar pe unul. Cu ce conştiinţă îi căuta pe ultimii ! Dar am rostit oare cuvîntul care trebuia rostit ? Pentru el care e mort şi pentru mine care mai trăiesc poate fi vorba de conştiinţă ? De conştiinţă era vorba cînd îşi călărea mîrţoaga în acea vale a lui Josafat ? Era desigur întruchiparea conştiinţei însăşi, unic vieţuitor printre cadavre şi încercînd să salveze oamenii. Dar se afla acolo pentru a-şi face datoria sau pentru a fi de acord cu el însuşi ? Se silea sau o făcea de bunăvoie ? Felul în care-i căuta pe cei pe care-i numea *ultimii,* chiar şi pe sub paturi, nu e oare felul de-a căuta al cîinilor de vînătoare ? Şi dacă ar fi izbutit să salveze măcar unul, mulţumirea i-ar fi venit din simplul fapt că a putut redobîndi viaţa cuiva, sau din sentimentul că el a fost capabil să redea viaţa ? Nu era pur şi simplu pe cale de a-şi făuri un titlu de noblеţe ? Toţi bastarzii fac aşa. Oare nu pentru asta îl admiram ; mai bine zis îl invidiam ? N-am rămas oare lîngă el ca să dobîndesc aceleaşi peceţi pe titlul meu ? Oamenii de valoare stau întotdeauna, mai mult sau mai puţin, cu fundul în două luntri. Există oare devotament lipsit de dorinţa de a-ţi face ţie însuţi o plăcere ? Şi încă o dorinţă irezistibilă ? Dacă da, eşti un sfînt. Eroii laşi sînt îngerii. Dar un erou curajos, ce merit are ? Se uită la sine cu plăcere. Se aprobă. Aceştia-s oamenii, bărbaţi sau femei, de care vorbesc preoţii ; şi ei ştiu ce spun : oamenii ca aceştia din urmă îşi găsesc satisfacţia în ei înşişi. A existat vreodată devotament dezinteresat ? Şi, adăuga, chiar dacă există, lipsa totală de interes nu e atunci semnul celui mai pur orgoliu ?

„Să fim sinceri pînă la capăt, îşi spunea, lupta asta pentru libertate, chiar pentru libertatea poporului, la care am pornit, pentru care am ucis (cu mii de mofturi cum fac eu, e-adevărat), pentru care am jertfit o situaţie socială

(cumpărată de mama cu bani grei, e-adevărat), am pornit-o într-adevăr pentru că o cred dreaptă ? Da și nu. Da, pentru că e foarte greu să fii sincer cu tine însuți. Nu, pentru că trebuie să faci un efort de sinceritate și pentru că e inutil să te minți singur (inutil, dar comod și uzual). Bine. Să zicem că o cred dreaptă. Să nu ne gîndim la plăcerea de fiecare clipă pe care ți-o dă lupta, la toate avantajele pe care această luptă mi-o prilejuiește, orgoliu satisfăcut, depășirea semenilor tăi și să punem toate astea pe ultimul plan. E o luptă dreaptă și pentru dreptatea ei am pornit-o. Dreptatea ei... Dreptatea ei pur și simplu, sau stima pe care mi-o port din clipa în care pornesc să lupt pentru dreptate ? Fără îndoială că o cauză dreaptă, dacă mă dedic ei, îmi alimentează orgoliul. Dar, la rîndul meu, îi servesc pe alții. Da, dar asta e consecința. Vezi bine, cuvîntul «popor» poate fi scos chiar acum din discuție și fără nici un inconvenient. Aș putea chiar să înlocuiesc cu orice cuvîntul «libertate», cu singura condiție de a pune în locul cuvîntului «libertate» ceva echivalent. Vreau să zic un cuvînt care să aibă aceeași valoare generală, la fel de nobil și *la fel de vag*. Și atunci, cum rămîne cu lupta ? Da, cuvîntul acesta poate să rămînă. Lupta. Adică ceva care îți prilejuiește să vezi de ce forță dispui. În care nădăjduiesc să fiu cel mai tare. În fond, totul se reduce la : «Trăiască persoana mea !»"

Spăla morții și-și zicea : „Noi doi oare, călugărița și cu mine, n-avem meritul celei mai depline sinceități înfăptuind acest act perfect inutil și care cere totuși atîta curaj ? Inutil, să ne înțelegem, inutil pentru toată lumea, dar foarte util pentru orgoliul nostru. Iată-ne singuri în toiul nopții făcînd această treabă dezgustătoare, dar care pe noi ne înalță în ochii noștri. Nu înșelăm pe nimeni. Avem nevoie să facem ceva care să ne ridice. Nu puteam face nimic altceva mai grăitor. Nu-ți poți făuri propria ta stimă cu mai puțină afectare."

Păreau într-adevăr foarte părăsiți în jurul fîntînii lor. Orașul nu se mișca decît ca un muribund. Se zvîrcolea în egoismul propriei agonii. De după ziduri se auzeau zgomote surde ca de mușchi care se destind, de plămîni care se golesc, de pîntece care se deșartă, de fălci care clănțăne. Nu mai puteai cere nimic acestui organism social. Își dă-

dea sufletul. Avea destule de făcut, destule de gîndit asupra morţii care-l aştepta.

Felinarul nu lumina decît o mică porţiune, şi anume pe cei patru-cinci morţi întinşi şi despuiaţi, în jurul cărora Angelo şi călugăriţa se agitau cu de la ei putere. În rest, zgomotele surde, foşnetul frunzelor de ulm şi paltin prin care zburdau vîntul şi păsările.

Grija cea mare a călugăriţei era să pregătească trupurile pentru înviere. Voia să le ştie, pentru acest prilej, curate şi cuviincioase. „Cînd se vor scula aşa jegoşi, zicea ea, cu ce obraz o să mă înfăţişez eu înaintea Domnului ? O să-mi spună : «Ai fost acolo şi ai ştiut ; de ce nu i-ai curăţat ?» Sînt o femeie de serviciu. Îmi fac meseria."

Se văzu în mare încurcătură într-o noapte cînd, după ce aruncase cîteva găleţi cu apă peste un cadavru, acesta deschise ochii, apoi se ridică în capul oaselor şi întrebă de ce era tratat în felul acela.

Era un bărbat în puterea vîrstei încă. Avusese o sincopă holerică, şi rudele îl socotiseră mort. După care îl aruncaseră în stradă. Apa rece îl făcuse să-şi vină în fire. Întreba de ce e în pielea goală, de ce se află acolo. Ar fi murit de frică în faţa călugăriţei celei grase, care se zăpăcise de tot, dacă Angelo n-ar fi început de îndată să-i vorbească cu toată căldura, şi chiar să-l steargă şi să-l învelească într-un cearşaf.

— Unde e casa dumitale ? îl întrebă Angelo.

— Nu ştiu, zise el. Unde mă aflu ? Şi dumneata ? Cine eşti dumneata ?

— Sînt aici ca să te ajut. Te afli în piaţa din faţa mănăstirii călugăriţelor Observatine. Locuieşti pe-aici ?

— Nu. Mă întreb de ce mă aflu aici. Cine m-a dus aici ? Locuiesc în strada d'Aubette.

— Trebuie să-l ducem acasă, zise Angelo.

— Ne-a înşelat, zise călugăriţa.

— Nu e vina lui, vorbiţi mai încet. L-au crezut mort, au vrut să scape de el. Dar trăieşte şi cred chiar că-i salvat.

— E un porc, zise ea. E viu, şi eu i-am spălat fundul.

— Ba de loc, zise Angelo, e viu şi asta-i minunat. Luaţi-l de un braţ şi eu de celălalt. Desigur că e în stare să meargă. Să-l ducem acasă.

Locuia tocmai în capătul străzii d'Aubette, și ce mai dandana pînă să ajungă cu el acolo. Începea să-și dea seama că fusese luat drept mort, că-l aruncaseră printre morți. Tremura ca varga și îi clănțăneau dinții în gură cu toată căldura înăbușitoare. Își trăgea giulgiul de pe el la fiecare pas. Făcea în fiecare clipă niște salturi de capră, pe care Angelo și călugărița erau nevoiți să le stăvilească ținîndu-l cu putere. Nervii lui răzvrătiți încercau să se lepede de spaimă. Zvîrlea capul pe spate și necheza ca un cal.

— Ei, tu, m-ai dus de nas, zicea călugărița, și-l scutura zdravăn, ca un jandarm.

În cele din urmă își recunoscu casa și dădu să se repeadă, dar Angelo îl reținu.

— Așteaptă, zise el, rămîi aici, intru eu mai întîi ca să le dau de știre. Nu poți să apari așa pe neașteptate. Știi bine că emoțiile fac rău. Cine e înăuntru ? Soția ?

— Nevastă-mea a murit. E fiică-mea.

Angelo urcă scările și bătu la ușa de sub care se vedea lumină. Nu primi nici un răspuns. Deschise și intră. Era o bucătărie. În ciuda căldurii sufocante, în sobă ardea focul. O femeie de vreo treizeci de ani, înfofolită într-o broboadă, sta ghemuită lîngă foc. Tremura din cap pînă-n picioare ; numai ochii enormi se holbau nemișcați.

— Tatăl dumneavoastră, zise Angelo.

— Nu, zise ea.

— L-ați dus în stradă ?

— Nu, zise ea.

— L-am găsit.

— Nu, zise ea.

— E jos. L-am adus acasă. Trăiește.

— Nu, zise ea.

— Cîtă vorbă pentru o nimica toată, interveni călugărița din pragul ușii. E simplu ca bună ziua ! O să vedeți !

Încetase să-l țină de braț pe omul care intrase în urma ei. Acesta lăsă giulgiul să cadă de pe el și se așeză golpușcă pe-un scaun. Fata se ghemui acoperindu-se cu broboada pe care o trase peste față, lăsînd să i se vadă doar ochii. Călugărița scoase, unul cîte unul, acele care-i țineau boneta. Le ținea strîns între buze, în timp ce-și scotea boneta. Avea capul rotund și tuns chilug. După aceea închise

ușa și porni spre rîșnița de cafea, suflecîndu-și mînecile.

După ce ieșiră din casă, se întoarseră la treburile lor. Rămaseseră alte trei cadavre lîngă fîntînă. Acelea fără cusur. Le spălară și le dichisiră cît mai bine.

Într-o dimineață, Angelo și călugărița stăteau ca de obicei într-un coridor al mănăstirii, întinși pe lespezi, mai mult doborîți de oboseală decît adormiți, cînd bolțile răsunară de niște pași mărunți și apăsați. Era o altă călugăriță, de data aceasta zveltă și tînără. Era foarte îngrijit îmbrăcată, cu eleganță chiar. Boneta îi era proaspăt scrobită, iar crucea de pe piept groasă, de aur masiv. Din toată figura nu i se vedeau decît nasul subțire, lung, și bărbia ascuțită.

Dintr-o dată, maica cea grasă deveni supusă ca un mielușel. Își împreună mîinile și, cu capul plecat, ascultă o lungă mustrare rostită cu glas scăzut. Apoi, o urmă pe călugărița zveltă, care se răsuci degrabă pe tocurile-i micuțe și se îndreptă spre ușă.

Angelo urmărise scena cu ochii pe jumătate închiși și amețit de oboseală. Îndată după aceea adormi. Cînd îl trezi dogoarea soarelui alb pe față, era tîrziu. Ar fi putut crede că a visat, dar călugărița cea grasă nu mai era acolo. O căută. Obosit de atîta căutare, ieși afară.

N-avea clopoțelul și nu mai știa ce să facă. Capul și inima îi erau cu desăvîrșire goale. În cele din urmă, fu surprins de liniștea străzilor. Toate prăvălioarele erau închise, toate casele baricadate. Unele uși, unele obloane erau chiar ferecate cu scînduri puse cruciș. Străbătu o bună parte din oraș fără să întîlnească vreo pisică sau să audă alt zgomot decît cel al unui vînticel care se juca cu ecoul gangurilor.

Totuși, pe-o ulicioară, nu departe de centru, Angelo găsi deschisă o prăvălie de pînzeturi. Prin geamul vitrinei văzu chiar un domn bine îmbrăcat, stînd pe-o bancă și măsurînd o bucată de postav. Intră înăuntru. În dugheană plutea mirosul catifelei de bună calitate și alte mirosuri reconfortante.

— Ce doriți ? întrebă domnul.

Era un tip mic de statură. Se juca cu brelocurile de la lanțul ceasornicului.

— Ce s-a întîmplat ? întrebă Angelo.

Domnul cel mic de statură se arătă foarte mirat de întrebare, dar își păstră sîngele rece și zise :

— Sînteți picat din lună.

În același timp, îl măsură pe Angelo din cap pînă-n picioare.

Capitolul VIII

Angelo povesti vag o istorioară. Știa bine că bîntuie holera, ce naiba !

„Dacă vreau să aibă un pic de considerație pentru mine, își zise, și, zău așa, e tocmai ceea ce vreau, trebuie să mă feresc să-i spun acestui om, țanțoș ca un cocoș, că am spălat morți."

Mai băgă de seamă că micuțul domn, altminteri autoritar și chiar cu spinarea ușor arcuită înapoi, în grija lui de-a nu pierde nici un dram din înălțime, tresărea de fiecare dată la auzul cuvîntului „holeră".

— De ce vorbiți tot timpul de holeră ? întrebă în cele din urmă micuțul domn. Nu e decît o simplă molimă. Ajunge să-i spui pe nume, fără multă vorbă. Provincia asta ar fi salubră, dar sîntem cu toții mai mult sau mai puțin legați de pămînt. O roabă de bălegar se vinde cu opt parale. N-ai ce-i face. Aste opt parale, nu le dă nimeni cu plăcere. În timpul nopții, oamenii ridică baraje peste rîuri, le înfundă cu paie, strîng gunoaiele de tot felul care se adună în ele și fac rost în felul ăsta de îngrășăminte ieftine. Se găsesc chiar unii care plătesc doi gologani ca să aibă dreptul să așeze lăzi cu zăbrele în locurile de scurgere ale latrinelor. Orașul e bine aerisit. Are optzeci de fîntîni. E bătut de vînturile din nord-vest. Dar bălegarul se vinde prea scump, și fără bălegar, tai frunze la cîini. Dacă vorbiți de molimă, putem sta și de vorbă, domnule, continuă micuțul domn, trăgînd cu coada ochiului la cizmele lui Angelo, la fel de frumoase ca întotdeauna. Dar, holeră,

asta te pune pe gînduri. Și chiar, adăugă el ridicîndu-se în vîrful picioarelor și lăsîndu-se încetișor pe călcîie, aș spune chiar : prudență ! De bălegar va fi nevoie întotdeauna. Băgați de seamă ! Iar molima va trece. Holeră, ar fi prea mult s-o numim așa ; sînt vorbe care bagă groaza-n om. Dacă dai frîu liber groazei, nu mai poți face un pas.

Angelo bîigui ceva cu privire la morți.

— O mie șapte sute, zise omul, la o populație de șapte mii, dar și dumneavoastră arătați ca un cavaler aflat la ananghie. Pot să vă fiu de vreun ajutor ?

Angelo era de-a dreptul vrăjit de micuțul domn. „Se agită, își scîrțîie ghetele, dar *nu-și iese din piele*, își zicea el. Mai poartă guler curat, jiletcă periată și, în dugheana lui, a rînduit pînă și umbrele din rafturi. Are dreptate : minciuna e o virtute. Omul e și el un microb încăpățînat. Fățărnicia lui e mult mai de folos decît dezmățul meu. E mai multă nevoie de inși de felul lui decît de cei de teapa mea pentru a clădi o lume în care, cum zice el, va fi întotdeauna nevoie de bălegar. Vorba asta e dovada însăși a purității, a temeiniciei lui, pe care nimic n-o poate doborî, nici holera, nici războiul, poate nici revoluția noastră. De murit poate să moară, dar nu va deznădăjdui *cu anticipație*. Și asta înseamnă, la urma urmei, să te porți ca un om nobil. A ști totul foarte bine sau a nu ști nimic e același lucru."

Între timp, i se dădeau tot felul de lămuriri, că, de pildă, au fost, în sfîrșit, luate măsuri radicale.

— V-ați dat seama, desigur, că nu mai e nimeni în oraș. Afară de mine. Toți ceilalți s-au dus pe cîmp, la aer, pe dealurile din jur. N-am mai rămas decît eu. Cineva trebuie să păzească proviziile. Am sub acoperiș (și expresia căpătă în gura lui ceva măreț) magazii pentru pînzeturile mele. Erau de mult ticsite cu camfor. Pentru molii. Dar e strașnic și pentru gîza care răspîndește molima. E o musculiță, care nici măcar nu-i verde.

— Dați-mi mîna, zise Angelo.

— Cu plăcere, zîmbi micuțul domn, dar fiți bun și muiați-o mai întîi în oala aceea cu oțet.

Angelo se simți, în sfîrșit, ridicol.

În mod deliberat și legănîndu-și brațele ca la plimbare, ieși din oraș. Călugărița îi ieșise complet din minte. Ronțăia chiar un firicel de izmă.

Colinele se întindeau în formă de amfiteatru. Pe ridicăturile suprapuse, întreaga populație a orașului se adunase ca pentru un spectacol de zile mari. Își instalase tabere în livezile de măslini, în crîngurile de stejari, în locuri înconjurate de hățișuri. Focuri fumegau în toate părțile.

Angelo era, bineînțeles, obișnuit cu taberele ostășești. Își instalau piramidele de puști, tingirile, și apoi, a lor era viața. Cîntau, își fierbeau ciorba ; asta le ținea loc de salon. Erau niște prăpădiți, dar știau că-ți poți încropi un adăpost minunat fără prea multă bătaie de cap.

Primul lucru pe care îl văzu Angelo la marginea drumului fu un paravan așezat sub măslinii dintr-o livadă. Era pictat în culori foarte vii, poate pe mătase Fusese, fără îndoială, sortit să înveselească vreun colț de penumbră lîngă foc. Aici se afla în plin soare (frunzișul rărit al măslinilor nu dădea aproape nici un pic de umbră), în bătaia ucigătoare a razelor. Paravanul stropea în jur aur, un roșu puternic și nuanțe de albastru intens. Avea pictat pe el războinici în zale cu coifuri și piepturi bombate, o scenă dintr-un cînt al lui Ariosto, de care Angelo își aminti imediat. Era așezat în aer liber, lîngă un fotoliu pe a cărei mătase erau de asemenea pictate episoade și pe care se aflau îngrămădite : o cutie cu incrustații de scoici, o umbrelă, un baston cu mîner de argint ; șaluri aruncate de vînt în iarbă. Chiar la poalele celui mai apropiat măslin fusese proptit (în echilibru cu ajutorul unor rămurele vîrîte sub picioare) un mic scrin, bine lustruit, care-și purta cochet pendula sub globul de sticlă, sfeșnice, o cafetieră de lux învelită cu o apărătoare de mătase brodată cu panglici. În jurul lui, pe-o suprafață de șapte-opt metri pătrați, erau așezate în modul cel mai armonios din lume : un stativ pentru umbrele, o lampă înaltă cu picior, un taburet rotund, o pernă pentru încălzitul picioarelor și o plantă verde într-un ghiveci. Nu departe, aplecată pe partea dinapoi și ridicîndu-și spre cer cele două oiști, de care atîrnau niște lanțuri, se afla căruța care cărase tot acest

mobilier, măgărușul, cu porția de paie și bălegarul respectiv.

Spectacolul era atît de nelalocul lui, că Angelo se opri în loc. Cineva lovi cu bastonul într-o cutie cu jeratic pentru încălzitul picioarelor. O fată bondoacă, care șezuse probabil pe iarbă, se ridică și se apropie de paravan.

— Cine-i ? se auzi glasul unei bătrîne.

— Un om, doamnă.

— Ce face ?

— Se uită.

— La cine ?

— La noi.

— Bună ziua, doamnă, zise Angelo. E totul în ordine ?

— În ordine, domnule, se auzi glasul, dar nu-i treaba dumitale. Și către fată : Stai acolo jos !

Apoi bastonul începu să lovească pămîntul ca o coadă de leu enervat.

Se mai puteau vedea, la tot pasul, familii de meseriași, așezate la umbra vreunui zid, a vreunui dîmb, sau a vreunui tufiș, sau sub vreun stejar — cu copii, boccele cu boarfe și lădițe cu scule. Femeile erau încă buimăcite, dar apucaseră să încropească o mică gospodărie ; frînghii întinse între două crengi, un proțap pe care era pusă o cratiță și uneori chiar cutii orînduite după mărime, în ordine descrescîndă : făină, sare, piper, mirodenii. Bărbații erau mult mai sfioși. Mîinile nu li se descleștaseră încă din jurul genunchilor. Dădeau cu plăcere binețe trecătorilor.

Copiii nu se jucau. Era foarte puțin zgomot, în afară de cel stîrnit de-un vînt slab care făcea ca frunzele pîrjolite de soare să trosnească și, din cînd în cînd, zgomotul soarelui însuși, ca o rapidă pîlpîire de flacără. Doar caii și catîrii își scuturau căpestrele, loveau cu copita în pămînt din pricina mușteloi, uneori nechezau, dar nu pentru a se chema : ci pentru a se tîngui, și asta pe furiș. Niște măgărași încercară să ragă, dar cîteva lovituri de ciomag pe burtă îi siliră să-și înghită zbieretele. Stoluri uriașe de ciori și de corbi se roteau pe deasupra copacilor. Soarele era atît de violent, că le albea penele.

Țăranii se instalaseră mai bine. Făceau impresia că-și revin mai iute. Își alesesră cu toții, de altfel, locuri deosebit de prielnice : stejari, adînciturі de teren cu iarbă

uscată, dar înaltă, poieni cu pini. Cei mai mulți își și curățaseră locul de bolovani. Se porniseră chiar, toți deodată, dar fiecare pentru sufletelul lui, să taie tulpini de grozamă, pe care le cărau apoi, legate în snopi, la umbră. Femeile cojeau tulpinile groase, împletind din ele rogojini. Copiii, cu un aer grav, cu sprîncenele încruntate, ascuțeau țăruși.

Cîteva femei bătrîne, care nu împleteau rogojini și păreau învestite cu puteri diplomatice, porniră, cu zîmbetul pe buze, să dea tîrcoale altor tabere, pe temeiul că adună ierburi. Se organizau. Începuseră chiar să adune cu mare atenție grămăjoare de bălegar din așternutul de paie al vitelor.

Nu se observa o oarecare învălmășeală decît în cuștile pline de găini cărora nu le dăduseră încă drumul ; porcii, legați cu un picior de buturugi, care se juleau trăgînd de funia ce le fusese înnodată de picior, dar nu se văitau, abia dacă grohăiau un pic, adulmecînd cu rîturile extrem de mobile spre mirosurile pe care le stîrneau toate aceste mișcări ciudate. Învățaseră să se pitească sub tufișuri cînd auzeau pe deasupra fîlfîitul marilor stoluri de corbi.

Pițigoii, cu cîntecul lor ca un scrîșnet metalic, chemau fără încetare, creînd un gol în care țipătul lor răsuna și o distanță prin răspunsul care venea din copacii cei mai îndepărtați. Se mai auzeau și cîteva glasuri de copii, îndeajuns de triumfătoare, de femei care chemau pe ai lor pe nume, de bărbați care vorbeau vitelor, precum și zurgălăii cîinilor de vînătoare care adulmecau sălbătăciunile.

Fuseseră cărate bufete, canapele, sobe cu burlane, pe care se străduiau să le potrivească și care erau după aceea agățate de crengi, lăzi pline cu crătiți, coșuri cu veselă și rufărie, grătare de sobă, trepiede, roabe. Mobilele erau așezate în livezi, sub pomii răzleți, chiar sub cerul liber. Se vedea bine că erau așezate și-aici ca în camera de unde fuseseră scoase. Uneori, chiar, erau dispuse în jurul unei mese acoperite cu o mușama sau de o față de masă, cu cinci-șase scaune așezate de jur împrejur, sau fotolii învelite în huse. Cîte-o femeie ședea cu mîinile în poală, pe unul din aceste scaune, nu pe iarbă, și alături de ea, sau în imediată apropiere, un bărbat, în picioare și neștiind de ce să se apuce, ca un erou scos de pe cîmpul de luptă. Stă-

teau neclintiți. Erau ca niște personaje dintr-o pantomimă, cu ochii pironiți în depărtări lăuntrice, avînd aerul că știu multe, dar că nu se pot apăra de fel.

Alții îngrămădiseră mărfuri, mormane de stofe, saci plini, lăzi și, rezemați de aceste grămezi sau chiar culcați deasupra, bărbați, femei și copii, stăteau la pîndă.

„Am să-l găsesc oare pe Giuseppe al meu în toată învălmășeala asta, sau poate o fi murit ?“ își zise Angelo.

Hotărît lucru, dacă Giuseppe murise, situația era gravă.

„Mă aflu într-o mare încurcătură.“

În loc să fi rămas cu călugărița, ar fi făcut mai bine să-l caute. Dar unde în tot orașul ? Și pe cine era să întrebe ? (Își reaminti piața presărată cu morți, oamenii care agonizau în mormane, pe jos, și groaza celor pe care-i văzuse alergînd ca niște cîini pe străzi ; îi reveni în urechi scîrțîitul cotigilor sub care duruiau străzile în toate cartierele.) Cugetai altfel aici în livezi, sub cerul liber, cu tot zborul ciorilor, cu tot soarele înnebunitor. Oricum, acesta era adevărul : își pierduse timpul cu călugărița. Așa gîndea. Nu acționezi întotdeauna rațional.

Găsi, la marginea drumului, una din acele balanțe mititele cu talere de corn, în care se cîntărește tutunul. Stătea răsturnată în iarbă. Aruncă o privire pe deasupra dîmbului. O bătrînică rînduia niște cutii lîngă un ciot de măslin.

— Doamnă, întrebă Angelo, vinzi tutun ?

— Vindeam odată, zise ea.

— Nu mai ai cîteva firimituri ?

— Ce naiba vrei să fac cu cîteva firimituri ? zise ea. Am tutun proaspăt.

Angelo sări peste dîmb.

Era o bătrînică dezghețată. Avea doi ochișori de coțofană și-și morfolea gingiile de parcă mesteca tutun.

— Așadar, ai țigări de foi ? întrebă Angelo.

— A ! Ești unul din ăia cu țigări de foi ! Am țigări pentru toate gusturile, puișorule. Dacă le plătești !

— Ne înțelegem noi din preț.

— Atunci, ce fumezi ? Îl privi. Nalbă ?

— Dă-mi țigări de foi, zise scurt Angelo.

— Iertare că întreb, zise ea, ți-ajunge o jumătate dintr-una, puișor ?

— Prea multă vorbă, mătușico, zise Angelo, dă-mi o cutie.

De fapt, o cutie întreagă era, poate, niţeluş exagerat. Nu-i mai rămăseseră decît patru galbeni. Era absolut necesar ca Giuseppe să nu fi murit, altfel situaţia avea să devină tare grea. Dar trebuia cu tot dinadinsul s-o pună la punct pe femeia asta cu tutunul ei.

Scotoci prin sacii pe care tocmai îi despacheta şi găsi o cutie de ţigări. Angelo plăti cu un aer de mare superioritate.

— Dumneata trebuie să cunoşti pe toată lumea pe-aici, nu-i aşa ? zise Angelo.

— Cunosc, zău, o mulţime.

— Îl cunoşti pe unul Giuseppe ?

— A, puişor, aşa pe nume nu-i ştiu. Cum arată Giuseppe ăsta al tău şi cum îi zice, aşa, între prieteni ? Are vreo poreclă ?

— Nu ştiu, ce poreclă ar putea să aibă ? Poate „Piemontezul“ ? E unul înalt, slab şi oacheş, cu părul creţ.

— Piemontez ? Nu, nu cunosc nici un piemontez. Oacheş ai spus ? Nu. N-o fi murit cumva ?

— Aş dori tare mult să-l ştiu în viaţă.

— Dacă-i vorba de dorit, nu eşti singurul. Sînt toate şansele ca Giuseppe ăsta al tău să fi dat ortul popii. Se moare pe capete aici, cred c-ai văzut ?

— Nu chiar toţi, zise Angelo ; unii mai scapă.

— A, da, mare belea pe capul nostru ! făcu ea.

În timp ce vorbeau aşa, o femeie veni să ceară nişte tutun de tras pe nas. Era o gospodină. Părea complet buimăcită în livada aceea.

— Iată, zise bătrîna, iată una care-ar putea să ştie ceva de Giuseppe al tău.

— *Madame* Marie, i se adresă femeia, dă-mi rogu-te puţin din ăla bun. Şi nu prea uscat, dacă se poate.

— Se poate, cum nu, porumbiţa mea, dă-mi sacul ăla din stînga, de la picioarele tale. Şi ce învîrteşti în vremurile astea ?

— Mă descurc şi eu cum pot, dar nu-i de loc uşor.

— Şi-unde stai acu ?

— Sînt cu familia Magnan, colo, sub stejari.

— Mîncaţi laolaltă ?

— Nu chiar cu toții, răspunse femeia, fulgerîndu-l pe Angelo cu o privire obraznică. Dar pe mine traiul sub cerul liber mă îngrozește. Simt nevoia să am pe cineva alături. Și ăștia-s la fel de buni ca oricare alții, nu-i așa ?

— Iaca, bine, poate faceți tîrgul amîndoi. Uite-un flăcău care caută și el pe cineva. Vrea să-l găsească pe unu Giuseppe.

Femeia, cu mîinile-n șolduri, își potrivi corsetul pe talie.

— Cine-i Giuseppe ăsta ? zise ea.

— Un om, porumbița mea, răspunse bătrîna.

— E un prieten pe care-l caut, rosti Angelo.

— Fiecare caută un prieten, spuse femeia.

Nu se hotăra ce să facă mai întîi ; să-și ridice părul care-i cădea pe frunte sau să tragă o priză de tutun. Îl măsură pe Angelo din cap pînă-n picioare și se hotărî pentru tutun.

Veni la rînd un bărbat. Dădu deoparte crengile joase ale măslinului.

— Ia te uită, ce faci ? zise femeia.

— Vezi bine ce fac ! *Madame* Marie, zise el, ar fi timpul să-mi găsești tutunul. Ai început să te descurci în harababura asta, nu ?

— Tu ești, Cléristin ? zise bătrîna. Ei, Cléristin, ai găsit vreun locșor pentru catîr ? Nu ți-am găsit încă tutunul. Ai dat totul peste cap cînd mi-ai azvîrlit lucrurile de-a valma. Tutunul tău trebuie să fie pe undeva pe fundul lăzilor ăstora. Vrei să le dai deoparte, sau mai bine încerci alt sort ? A sosit timpul să te-avînți, puișor !

N-avea în el nimic de puișor. Era un vlăjgan zdravăn, cu picioare butucănoase și cu brațe păroase de maimuță. Dar avea privirea ageră...

— Al de colo îl caută pe unu Giuseppe, zise femeia.

— Giuseppe și mai cum ? întrebă el.

— Giuseppe, atîta, spuse Angelo.

— Ce meserie are ?

— Cizmar.

— Nu cunosc, zise omul. N-ai decît să-l întrebi pe Féraud.

— Bine zici, spuse femeia.

— E cizmar, și se cunosc între ei.

— Și unde-i Féraud ăsta ?

— Urcă pînă la pinii de colo. Îl găsești nițel mai sus, printre ienuperi.

O cărare ducea de la un dîmb la altul. Pe terasele acelea, sprijinite de ziduri joase de piatră, se auzeau pîrîind slab uriașele licăriri tuciurii ale trunchiurilor răsucite din livezile de măslini. Erau acoperite de-un puf mai ușor ca spuma de mare și care păstra pe dosul frunzelor rămășița unei culori de opal, pe care soarele o spăla definitiv. Sub acest adăpost străveziu ca o maramă de mătase oamenii își instalaseră taberele pe grupuri mici. Acum își luau masa. Era aproape de amiază.

Pinii spre care arătase puișorul cel spătos erau la mare înălțime pe deal, mult mai sus decît livezile. Angelo întrebă unde ar putea cumpăra niște pîine. I se spuse s-o ia puțin la stînga, în direcția unor chiparoși. Se afla acolo, pare-se, un brutar care încercase să-și încropească un cuptor.

Cu mult înainte de-a ajunge în dreptul chiparoșilor, se putea simți, de altfel, un miros plăcut de brutărie. Un fum albastru, care urca leneș și în care albul orbitor al soarelui își filfîia aripile, indica și el locul.

Brutarul, gol pînă la brîu, ședea la picioarele unui chiparos, la umbră. În fața genunchilor îi atîrnau două mîini pe care făina se uscase ca ipsosul. Era un om de vreo cincizeci de ani, tare jigărit. Coastele-i proeminente se iveau printre firele de păr cărunt.

— Ai picat la țanc, zise el, tocmai deschid cuptorul. Dacă mă-ntrebi ce-am să scot, habar n-am : poate pîine, poate lipii ; poate n-o să iasă nimic. E prima oară în viața mea că lucrez în felul ăsta.

Săpase o groapă asemănătoare celor în care se prepară mangalul. Acoperită cu tufe de iarbă, lăsa să iasă din ea fumul albastru, de-un albastru pur, și-atît de compact, că se ridica alene, drept în sus, și fuioarele desfăcute de frunzișul măslinilor se reuneau iar peste crestele pomilor și urcau într-una, încet, ca o coloană care răsfrînge razele soarelui pînă în înaltul cerului, în care, înainte de-a se topi în tremurul arșiței de var, se oglindește trilul ciocîrliei.

— Ce-o ieși, aia om mînca, zise Angelo.

— Asta-i vorba care trebuia rostită, răspunse omul.

Angelo privi o escadrilă de ciori care, mai sus de culmea dealului, se jucau cu slabele adieri de vînt. Cu aripile nemișcate, păsările executau un dans cu lunecări, reveniri pe loc, se apropiau unele de altele, se despărțeau ca grăunțele de ovăz în luciul apelor unui rîu.

— Ele-s cele mai fericite, zise brutarul.

— Adevărat, răspunse Angelo. În sfîrșit, poate c-o să începem să ne mai venim în fire.

— Nu prea se-arată.

— Cum adică ?

— Nimic nu s-a schimbat.

— Mai sînt cazuri ?

— Dacă e să dăm crezare la ce spune lumea. Și nu văd de ce n-am crede.

— Oamenii arată nițel buimăciți, dar trăiesc.

— Erau la fel de buimăciți și la oraș, și trăiau, dar nu-i vedeai. Nu vedeai decît morții. Recunosc că aici lucrurile arată altfel și că asta-i bine. Dar, uitați-vă un pic în jos, în fund, pe partea asta. Vîlceaua care-o ia spre inima dealurilor, platanii și poenița. Vedeți corturile alea galbene ? E-o infirmerie. Și colo jos, în cartierul Saint-Pierre, în livezile de cireși, alte corturi. Încă o infirmerie. Și colo, pe povîrnișul dinspre miazănoapte, alte corturi : încă una. Dac-ați fi stat ca mine, să vă odihniți la picioarele chiparosului de cînd e cuptorul aprins, ați fi văzut cum sînt cărați acolo cu grămada. Dacă n-am numărat cincizeci de azi-dimineață ! Ei, spuneți și dumneavoastră, cincizeci e ceva !

— Molima nu se poate opri așa, dintr-o dată.

— Nu știu ce nu se poate ; știu ce se poate. Și astea de sus ? (Arătă spre stolurile dese de ciori și corbi care începuseră să se rotească toate în vîrtejul vîntului, deasupra dealului. Se auzea din partea aceea un fîlfîit ca de evantai.) Păsările astea-s mai deștepte decît s-ar crede. Știu ele ce știu. Nu-s ele acolo de florile mărului, credeți-mă. Puteți să trageți în ele cu archebuza mult și bine. Rămîn acolo unde au ce mînca.

„E ceva adevărat, desigur, în ceea ce spune", gîndi Angelo, dar murea de foame, și mirosul cuptorului era îmbietor.

— Am frămîntat într-o troacă de porci, zise brutarul. Una curată, se-nțelege. Am găsit-o în cabana aia de jos. I-am spus muierii : „E cabana lui Antonin. Mă prind pe ce vrei că găsim acolo o troacă de porci.“ Al dracului să fiu, de nu. Mi se urîse. Am zis : „M-apuc să fac pîine“. Treaba s-a dovedit bună ; pîinea are mare căutare. „Dar mai întîi și-ntîi, trebuie să speli troaca bine de tot.“ Așa am zis. Dar acu-i acu. De unde să iei apă ? Da, tocmai asta-i ! Ați fost pînă acu la apă ?

— Nu.

„Trebuie să fie într-adevăr o problemă, își zise Angelo. Unde se poate găsi apă pe dealurile astea ?“

— Dacă n-ați fost încă, am să vă arăt. O să vă dați seama ce muncă a fost. Vedeți stejarul ăla de jos ? Bine. Ei, drept deasupra lui, mergeți cu privirea la crîngul de sălcii. Acolo e. E-o groapă de lut. Apa e bună, nimic de zis, limpede, nu prea rece. Și e destulă. Da pînă acolo-i drum ! Dus și întors, cu gălețile, faci o jumătate de ceas și mai bine. Nevastă-mea, fie-mea și cu mine ne-am dus pe puțin de douăzeci de ori. Și nu ești singur. Priviți numai !

Într-adevăr, în umbra sălciilor, se puteau zări roșul, albastrul, verdele, albul pieptarelor, al fustelor, al șorțurilor, ale căror culori dispăreau de îndată ce ieșeau din umbră pentru a intra în plin soare, cînd nu se mai vedea decît luciul găleților de apă alături de micile siluete mîncate de soare.

Pîinile pe care brutarul le scoase pînă la urmă din cuptor erau turtite ca niște lipii și foarte inegal coapte.

— Nu ești niciodată sigur cu sistemul ăsta, zise el. Cea dinainte era destul de bună ; asta de-acu nu face nici cît o ceapă degerată. Dac-aș avea un cuptor ca lumea, din cărămidă... A trebuit să deie beleaua peste casele noastre. Uite unde-am ajuns ! Cît să vă cer pentru asta ? Dați-mi cît vreți. Să zicem doi gologani și luați trei-patru bucăți.

Între timp, însă, nu contenea să așeze cu grijă lipiile fierbinți pe-un strat de cimbru, din care căldura scotea o mireasmă minunată, cu ochii în toate părțile, vrînd să-și dea seama dacă mirosul a ajuns pînă la nările celor din taberele învecinate.

Angelo luă o lipie și merse un timp, ca s-o lase să se mai răcească.

Puţin mai sus, la marginea pădurii de pini, dădu de-o mică familie foarte detreabă, care lua masa în liniște, privind vastele întinderi în timp ce mesteca îndelung bucatele. Bărbatul era roșcovan și îndesat, iar femeia voinică și părînd întruchiparea maternității, așa cum sînt de obicei cele de statura ei. Femeia ținea pe genunchi o fetiță firavă și palidă, cu ochi visători. Pistruii cu care era stropită în jurul nasului îi lățeau pometii, ca la o mască venețiană, dîndu-i acea *morbidezza* a Primăverii.

„Atenție, gîndi Angelo, țin la fetița asta ca la ochii din cap. Dacă ar ști că am de gînd să mă așez în preajma lor, ca să pot privi chipul ei frumos în timp ce-mi mănînc pîinea goală, și-ar închipui cine știe ce, că am venit să le sug măduva din oase."

Și porni alene să se așeze la picioarele unui pin. Se rezemă de trunchi. Începu și el să-și mestece bucata de pîine uitîndu-se la priveliștea din fața lui. Nu arunca decît priviri piezișe, drămuite cu grijă, spre chipul fetiței. În ciuda acestor precauții, întîlni de cîteva ori privirea mamei și chiar pe cea a tatălui. Îi ghiciseră instinctiv șiretlicul și, fără să știe prea bine de ce, nu credeau că se uită așa degeaba, dimpotrivă : îl bănuiau că nutrește gînduri ascunse. Femeia ținea fetița ca pe-o făclie și, urmărindu-i privirile, o așeza cînd pe un genunchi, cînd pe celălalt.

La poalele dealului era orașul : o carapace de broască țestoasă în iarbă ; soarele, ale cărui raze cădeau acum puțin piezișe, înconjura țiglele de pe acoperișuri cu patrate de umbră ; vîntul intra pe-o stradă, ieșea pe alta, înălța coloane de praf. Obloanele scîrțiiau în țîțîni și clănțăneau, stîrnind ecouri în case sumbre și deosebit de sonore.

Dincolo de oraș, se întindea o cîmpie cu iarba gălbejită, presărată cu mari pete de rugină. Erau lanurile de grîu de pe care recolta nu fusese strînsă, și nici n-avea să mai fie, pentru că proprietarii muriseră. Mai încolo, șerpuind pe-o suprafață întinsă, un rîu, Durance, cu albia numai pietre și oase, fără un strop de apă. Zarea era astupată de învălmășeala unor munți. Drumurile erau pustii.

Pustii erau și căile speranței. Cerul era de ipsos ; arșița, lipicioasă ca un clei. Vîntul uscat, care nu venea cu adieri, ci cu răbufniri, mirosea a țap și alte miresme îngrozitoare.

Angelo străbătu pădurea de pini. Cîteva familii se instalaseră sub copaci. Stăteau grupate, la distanță unele de altele, și tăcute. Văzu și acolo cîteva priviri pline de căldură, cîteva chipuri frumoase, în care osatura feței — n-ar fi putut spune de ce — avea ceva liniștitor. Familiile le păzeau cu strășnicie și se strîngeau în jurul lor ca o haită de lupi hămesiți. Vecinilor, trecătorilor, abia dacă catadicseau să le zîmbească cu jumătate gură, arătîndu-le numai dinții.

Oamenii stăteau strînși laolaltă, fără să scoată o vorbă, uneori toți în jurul unui om, nu neapărat frumos, dar care dădea, prin felul în care se înfățișa, impresia că e durat zdravăn și că nu pare sortit pieirii. Uneori era vorba de cîte-o femeie. Unele dintre ele erau bătrîne, li se citea pacea pe față. Nu-ți venea să-ți mai iei privirea de la gura, de la ochii lor, pe care nimic nu era în stare să-i tulbure și pe care trecea, cînd într-o parte, cînd într-alta, umbra verde-cenușie a crengilor de pin. Altele erau tinere și aveau părul, ochii, obrajii și mișcările alcătuite din substanțe prețioase, ce nu pot deci pieri ; sau copii care, pentru că nu mai rîdeau, căpătau deodată o față gînditoare, împovărată de prea multe cunoștințe.

De undeva, de dincolo de pădurea de pini, Angelo auzi gemete și hohote de plîns. Era atîta liniște în jur, că se auzeau doar ca susurul unei fîntîni singuratice. Erau doi bărbați care îngrijeau un al treilea, culcat sub un stejar. Plîngeau toți trei.

Angelo își oferi serviciile, dar fu primit cu răceală. Era, fără nici o îndoială, o criză de holeră în prima fază, și cei doi bărbați se descurcau destul de bine. Angelo înțelese că le era mai ales teamă să nu fie denunțați, iar bolnavul să fie dus la infirmerie.

„Învață-te odată să fii puțin egoist, își spuse el, e foarte util și te scutește să te ia cineva drept prost. Aștia doi te-au trimis la plimbare, și au dreptate. Își văd de-o treabă care-i privește și o fac așa cum cred ei de cuviință. N-au nici un chef să vii tu și să complici lucrurile. Că bolnavul o va duce mai bine sau mai rău, ce importanță are, căci într-un sfert de oră nu vor mai plînge, gîndindu-se numai cum să scape de el. Crezi că generozitatea e bună întot-

deauna ? În nouă cazuri din zece e o necuviință. Și nu constituie niciodată o probă de bărbăție."

Aceste reflecții îl liniștiră mult și continuă să urce dealul spre păduricea de pini unde trebuia să fie omul care cunoștea, poate, locul unde se află Giuseppe.

Se auziră niște țipete. De data aceasta nu mai erau gemete, ci niște strigăte de parc-ar fi fost vorba de-o vînătoare. Doi-trei bărbați se ridicaseră în picioare și se uitau într-o rîpă. Angelo se apropie. Prin tufișuri se zăreau oameni care fugeau.

— Pariez că e un iepure, zise Angelo.

— Pierdeți pariul, i se răspunse. De altfel, pe-un asemenea zăduf, iepurii nu sînt atît de proști : nu fac o mișcare.

Bărbații se uitau la Angelo cu oarecare dispreț. Deși era vorba de un dispreț discret și pe care privirile lor îl schițau abia, Angelo se simți jignit pînă în fundul sufletului. Pretinse că, în țara lui, iepurii aleargă și pe căldură.

— Atunci aveți noroc de niște iepuri speciali, i se răspunse cu ironie. Noi aici n-avem decît din cei obișnuiți. Ce s-aude jos nu-i decît un bătrîn fricos care-a scăpat din mîinile fie-si. Ce-i mai ciudat e că înainte era paralizat și că l-au cărat pînă aici cu fotoliu cu tot ; acu îi mînă pe toți de parcă ar fi intrat dracu-n el.

Într-adevăr, jos se zărea un bătrîn care mergea șontîc-șontîc prin iarbă. Urmăritorii îl ajunseră. Se produse o învălmășeală din care țîșneau chelălăituri de femeie. Începu o tocmeală în cursul căreia toți gesticulau care mai de care. În cele din urmă, doi bărbați își încrucișară brațele drept scaun, îl așezară pe bătrîn acolo și-l urcară înapoi.

Trecu pe lîngă Angelo. Era un țăran bătrîn cu cap de vultur. Își întorcea mereu ochii vioi spre oraș. Cineva îi răsuci o țigară să-l mai potolească. Tocmai trăgea un fum din ea.

Fiică-sa îi ieși în întîmpinare. Mulțumi tuturora. Nu mai isprăvea să mulțumească și să spună :

— Dar de ce, tată ? Ce ți-a venit ? Băgă de seamă că bătrînul fuma. Ai spus mulțumesc, tată ? îl întrebă.

— Am spus rahat, răspunse el.

Se înecă cu propriile-i bale și cu țigara, pe care se apucă s-o rumege cu furie, cum ar fi rumegat fîn.

Desișul unde se instalase cel care se numea Féraud era bine ales, în apropierea vîrfului colinei și drept în bătaia vîntului care se izbea de creastă, fără să mai pui la socoteală că adăpostea singura tabără demnă de acest nume de pe meleagurile acelea. Locul dintre copaci fusese curățat cu grijă, iar de la un trunchi la altul se așezaseră lese din crengi împletite, înalte de-o palmă. În umbrarul astfel înjghebat fuseseră îngrămădite ace de pin și, la sosirea lui Angelo, trei femei tocmai întindeau pe-acest culcuș un cearșaf alb de toată frumusețea. Alte două cearșafuri împăturite stăteau mărturie că erau hotărîte să facă acolo un pat cum scrie la carte. Două din cele trei femei abia împliniseră douăzeci de ani și erau, fără îndoială, fiicele, iar cealaltă mama, și toate trei se apucaseră de treabă cu însuflețire.

Cît despre așa-numitul Féraud, își instalase mescioara de lucru la marginea pădurii, jumătate la umbră, jumătate la soare ; se pregătea tocmai să croiască o pingea. Fredona o melodie.

Era un om cu o privire plină de tinerețe, deși avea barba albă.

Știa unde se află Giuseppe.

— Vedeți dealul acela plantat cu migdali ?

— Pe dealul celălalt așadar, acolo ?

— Da. Acolo e. Poate un pic mai sus, spre stejari.

— Sînteți sigur ?

— Absolut sigur. Duceți-vă acolo, o să-l găsiți. Cum ajungeți pe dealul cu migdali, întrebați pe oricine. O să vă ducă drept la el.

— Îl cunoașteți bine ?

— Îl cunosc foarte bine.

— Și cum se ajunge acolo ?

— Foarte ușor. Coborîți pînă la chiparos.

— Acolo unde e brutarul ?

— Întocmai. Faceți o sută de metri la dreapta și dați de-un drum. O luați pe drum și mergeți înainte. Nu vă e teamă de infirmerii ?

— Nu.

— O să treceți pe lîngă ele. Și drumul vă duce mai departe. Uite-l, se vede colo jos. Apoi urcă. Ajungeți drept

la migdali. Întrebați pe primul om de Giuseppe, și-o să dați numaidecît de el.

Apoi, puse pantoful pe iarbă și întrebă :

— Ce treabă aveți cu Giuseppe ?

— Sînt rudă cu el, zise Angelo.

— Ce fel de rudă ? E vorba cumva de Italia ?

— Da, răspunse Angelo, e niţeluș vorba de Italia.

Féraud își chemă soția.

— Acesta-i domnul pe care l-a așteptat Giuseppe atîta vreme, spuse.

— Ați băut ceva ? îl întrebă de îndată femeia, căreia îi plăcea să stea cu mîinile-n șolduri.

— Nici un strop, de două zile, răspunse Angelo. Mi-e gura ca de tinichea.

— Cu-atît mai bine, zise femeia. Acu, o gură de tinichea înseamnă și-un stomac de tinichea. De-asta ducea grijă Giuseppe. Cît era ziua de lungă îl auzeai : „Să vedeți c-o să bea. N-o să se poată abține. Băutul o să mi-l omoare."

— Băutul nu m-a omorît, zise Angelo. Cînd puteam, beam vin. Cînd nu puteam, mă lipseam.

— Eu n-o să vă dau vin, că n-avem ; în schimb, apă fiartă și răsfiartă. Și numai o jumătate de cană. Știți ce trebuie făcut ? Le-o repet în fiecare clipă, zise ea arătînd spre bărbatul și fiicele ei ; iar ei își bat joc de mine : trebuie să te-nveți să faci salivă și să nu bei decît propria-ți salivă. Azi, cine-și bea saliva nu moare.

— Nu moare, dar crapă de sete, zise Féraud.

— Ți-am spus că-i dau jumate de cană. Acu că Giuseppe l-a găsit pe domnu n-o să i-l omor în brațe, nu !

Era o familie foarte strîns unită și, nu mult după aceea, fiicele, care isprăviseră de așternut patul pe acele de pin, se apropiară să mîngîie barba tatălui. Între cele două odrasle agățate de umărul lui, bătrînul torcea ca o pisică. Mama părea o femeie strașnică, dar, în realitate, o puteai foarte ușor înduioșa cu mîngîierile, care-i făceau o plăcere vădită.

Găsi totuși mijlocul să-i dea lui Angelo jumătatea de cană cu apă fiartă pe care o făgăduise.

În cele din urmă, îl poftiră să rămînă pentru a lua masa de seară cu ei. N-aveau mare lucru, dar, oricum, o tocană de cartofi cu costiță de miel se mai găsea.

La cîteva sute de metri, sub stejari, pare-se, era un măcelar care tăia vitele. Angelo mai află o mulțime de alte lucruri.

Păreau că-l stimează foarte mult pe Giuseppe. Și chiar mai mult decît atît. Iar Giuseppe era, cu o diferență de cîteva luni, un flăcău de vîrsta lui Angelo. Era fratele lui de lapte. Iar Féraud se înfățișa ca un om respectabil, cu barbă albă, deși — e-adevărat — cu niște ochi visători. Angelo se întrebă de cîteva ori dacă era chiar vorba de Giuseppe al lui.

— Un flăcău slab, care trosnește ca o surcea uscată.

— Întocmai.

— Cu o buză subțire.

— Cea de sus. Ca un brici.

— Cealaltă, groasă.

— Cea de jos : o buză de fată.

— În sfîrșit, să zicem groasă.

Angelo nu-și prea dădea seama cum se poate spune despre buza lui Giuseppe că e o buză de fată. Giuseppe îi fusese ordonanță. Chiar dacă armata regelui Sardiniei nu era decît armata regelui Sardiniei, era totuși vorba de cîteva mii de oameni care trăiau laolaltă. Nu trebuia mai mult de cincisprezece zile pentru ca o buză să nu mai fie judecată după aparențe.

Fiicele insistau mai ales asupra părului negru, creț.

— Creț ca pătrunjelul, ziceau ele.

În ziua cînd generalul de brigadă dăduse ordin ca părul acesta faimos, ca pătrunjelul, să fie ras, Giuseppe servise supa ținînd sus capul lui ras chilug ca cel al unui ocnaș.

— S-a dus frumoasa ta chică. Acum căpățîna ți-e ca un ou, îi spusese Angelo.

— Maică-ta e prea sus-pusă, răspunsese Giuseppe, dar eu sînt țapul ispășitor, căci tu ești colonel.

Angelo făcuse să-i zboare castronul de supă din mîini cu o lovitură de cizmă. În cursul bătăii care se-ncinsese, întorseseră sufrageria cu susu-n jos din pricina loviturilor de sabie. Dar de cum văzură curgînd sînge, se aruncaseră din nou unul în brațele celuilalt. La parada de-a doua zi,

Giuseppe apăruse cu căpăţîna împodobită de tot părul colonelului său lipit pe creştet cu clei. Angelo, fără chipiu şi ras pe cap ca un ocnaş, ţopăia pe cal în fruntea trupelor, cu un zîmbet fericit.

Era o *farsă* strașnică. Giuseppe era specialist în farse de tot felul, chiar cînd era vorba şi de vărsare de sînge. Nu cumva stima — chiar mai mult decît atît — pe care i-o purta Féraud, cu toată barba lui albă (şi ochi visători, e-adevărat), se datora vreunei *farse* oarecare ? Şi poate nu chiar atît de oarecare, deoarece, cu puţin înainte, Féraud întrebase cît se poate de lămurit *dacă nu era vorba de Italia* ?

Angelo se simţi ca-n sînul lui Avraam. Fetele păreau chiar stînjenite că-l văduvesc de alintările familiale. În timp ce-şi treceau unul altuia castronul cu tocană, îi puseră de două-trei ori mîna pe umăr.

— În curînd se va înnopta, zise Féraud. Ţineţi să vă întîlniţi cu Giuseppe chiar în seara asta ?

— Cît mai repede cu putinţă, răspunse Angelo.

— Vă înţeleg. Atunci va trebui s-o luaţi pe-un drum ceva mai lung ca cel pe care vi l-am arătat adineauri, dar mai sigur. Ştiu bine că nu vă e teamă să treceţi pe lîngă infirmerii ; noaptea trebuie totuşi să fii cu ceva mai multă băgare de seamă, şi-aş prefera să le ocoliţi. Nu e vorba de fantome. Dar că lumea vine şi depune bolnavi în apropiere, pe furiş, din pricina carantinei la care sînt supuse rudele care i-au îngrijit. Să zicem că, trecînd pe-acolo, daţi tocmai de-o patrulă care vă luminează brusc cu felinarele (căci primesc o recompensă de fiecare dată cînd prind pe cineva), v-aţi asigurat pentru patruzeci de zile. Şi în vremurile astea, în patruzeci de zile se petrec multe. Ştiţi care-ar fi sfatul meu ? Să petreceţi pur şi simplu noaptea sub stejarul acela, la zece metri de-aici. Nu ne stingheriţi de fel. Vă împrumut o pătură, pe care s-o întindeţi pe frunzele uscate. Mîine, pe lumină...

— E poate ceea ce ar trebui să fac, răspunse Angelo, dar n-o voi face. Plec. Mă descurc eu. Pot să lumineze cu felinarele cît poftesc, nu pun ei mîna pe mine. Pînă una-alta, adăugă el pentru a vedea cam cum fusese farsa lui Giuseppe (dacă într-adevăr făcuse vreuna), mi-e dor de ţară.

Și vorbi de Italia timp de zece minute încheiate.

Dar ochii lui Féraud rămaseră la fel de visători. Barba albă părea că-l învăluie pe de-a-ntregul în nevinovăție.

Cu toate că se lăsase întunericul, Angelo găsi cu ușurință chiparosul. Brutarul care-și alesese domiciliul la picioarele copacului pregătea o nouă troacă de pîine. De acolo, după noile indicații ale lui Féraud, trebuia să traverseze răscrucea de drumuri — ceea ce și făcu — și s-o ia pe costișe, de-a lungul dîmburilor care formau un fel de bulevarde povîrnite. Consemnul era limpede : să nu coboare de loc, să parcurgă în felul acesta toată costișa pînă în dreptul unei rîpe adînci, pe care trebuia s-o coboare spre a urca apoi pe versantul opus, continuînd să înconjoare în arc de cerc văile în care se aflau infirmeriile. În felul acesta (în ultimele licăriri ale asfințitului, Angelo urmărise întregul traseu indicat de Féraud cu degetul), ajungeai pe dealul de migdali luînd-o pe o faleză de stînci pe care mergeai pînă dădeai de-un drum destul de lat, aproape cît un drum de căruțe, cu care se încrucișa și care ducea la platoul unde se afla Giuseppe.

Pretutindeni se aprindeau focuri. Erau, mai întîi, în imediata vecinătate, înaltele mormane de jeratic ale cărbunilor vîlvătăi se vedeau de departe. Trosneau cum trosnește dușumeaua cînd joacă niște țărăncuțe în saboți. Mai încolo, prin frunzișul măslinilor, pinilor, stejarilor, văpăi roșii își fîlfîiau violent aripile. O dată cu pocnetele rugurilor, un murmur de glasuri, de chemări, se răspîndea pe toată întinderea. Pînă pe crestele cele mai îndepărtate, care nu de mult, la lumina zilei, păreau pustii, se aprindeau focuri pe care se profila silueta cînd a unui pom, cînd a unei stînci. În livezile unde fuseseră instalate infirmeriile se atîrnau felinare în crengile pomilor pentru a ușura munca patrulelor. În toate desișurile, sub toate tufișurile, pe după toate frunzișurile licăreau grătare roșii, plite incandescente, păsări fosforescente aidoma unor uriașe găini purpurii, unor cocoși roșii ca focul. Legănarea, bătăile din aripi, pîlpîitul furios al tuturor acestor flăcări, salturile tuturor acestor berbeci de aur, împunsăturile de suliță ale tuturor scînteilor ascuțite făceau ca noaptea să se prăvale din toate părțile. O avalanșă mută de blocuri violete, sau purpurii, sau încinse ca jarul, clocotea pe bolta cerului, acoperind-o de

pulberi trandafirii, brăzdînd-o cu dîre vineții. Reflexele lor izbeau orașul pustiu de la poalele dealurilor, scoțînd la iveală cîte-un vîrf de clopotniță, adîncul vreunei străzi, tinda și vreo poartă de la mahala, mozaicul cîte unui acoperiș, mătasea vreunui zid, cîte-un geamlîc, fațada vreunei mănăstiri, marginile ondulate ale ulucilor, coșurile de pe întinsul acoperișurilor aidoma unor trunchiuri de copac pe arătură. La două leghe de cealaltă parte a orașului, focurile pitite prin crîngurile Durancei sclipeau printre copaci ca jeraticul unui grătar pe toată întinderea fluviului. În bezna din vale, de-a lungul șoselelor, drumurilor și cărărilor se mișcau punctulețe de lumină : felinarele patrulelor și brancardierilor, torțele celor care cărau morții. Cimbrul, măghiranul, salvia, isopul de cîmp, pămîntul însuși și prundișul pe care ardeau toate aceste focuri, seva pomilor înfierbîntați de flăcări, sudoarea frunzișului afumat răspîndeau un miros puternic de balsam și rășină. Pămîntul întreg părea un cuptor uriaș de pîine.

Rîpa de care-i vorbise Féraud era abruptă și părea foarte adîncă. Cum Angelo șovăia la marginea ei, o mogîldeață neagră trecu pe lîngă el și un glas de femeie bătrînă îi spuse :

— Pe-aici ! Cărăruia-i acolo ; ia-te după mine.

„Ei drăcie, își zise Angelo, au început să recruteze și umbrele ?“

Îi auzi pașii mărunți pe pietriș ; se luă după ea. I se auzi din nou glasul :

— Ia seama !

O mînă osoasă îl apucă de braț.

— Mulțumesc, doamnă, zise el.

Dar era un sloi de gheață din cap pînă-n picioare.

În timp ce urma, cu pași mărunți, mîna care-l călăuzea pe-un povîrniș foarte alunecos, se îmbărbăta cu amintiri din viața de carbonar. Pe niște poteci la fel de anevoioase se ajungea la adunările conspirative din munții Apenini.

— Te afli în fundul văii, se auzi glasul.

Și mîna îl părăsi.

Se afla într-adevăr pe-un teren neted, dar într-o beznă de nepătruns. Nu îndrăznea să facă o mișcare. Auzea pași, haine care se freacă de tufișuri, șoapte. Era incapabil să se

gîndească la ceva cît de cît logic. Luă pistolul în mînă și întrebă cu un glas deosebit de aspru :

— Cine-i acolo ? Care ești ? (Doar că nu țipa.) Prezintă-te !

Era neîncrezător și căuta în spatele lui, cu mîna, ceva de care să se sprijine, ca să facă față cu cinste situației.

— Sîntem femeile de colo, de sus, ne ducem la rugăciune, i se răspunse.

„Ce-am văzut eu în toate aceste flăcări și trîmbe de fum ? își zise. Un cîntec din Ariosto ; și iată pur și simplu niște oameni care se duc să se roage ca să nu moară."

Găsi cu ușurință un drum și se luă după umbrele printre care se aflau acum și bărbați care-și aplecau pipele, gurile și bărbile roșii peste scînteile amnarelor.

„Ochii mei privesc totul printr-o lupă, își spunea Angelo. Tot ce văd pare mărit de cel puțin zece ori ; bineînțeles că exagerez totul de zece ori. Culorile infernale cu care e mînjită noaptea, ei bine ! n-am de ce să-mi închipui că voi vedea apărînd pantera sprintenă, și lupoaica, și pe Virgiliu, și *Lasciate ogni speranza* [1]. E pur și simplu reflexul focurilor aprinse de oamenii aceștia, pentru că se tem de întuneric. Cine e simplu o vede simplu. Dar eu nu sînt simplu : eu sînt dublu, triplu, ba multiplicat chiar de o sută de ori. Nu e prima oară cînd vreau să omor mușteie cu tunul. E a suta mia oară. Mi se întîmplă în fiecare zi și cît e ziua de mare. Prevăd întotdeauna răul și mă comport mereu ca atare. Ei, învață-te odată să te gîndești că se mai petrec și lucruri obișnuite. Nu te afla veșnic în gardă. Îndată ce ești în legătură cu ceva sau cu cineva, întreci măsura. Faci pe Briareu la fiecare pas. Prima lepădătură cu care dai nasul, de îndată ce ai de-a face cu ea, ți se pare că e Atlas. Asta-i orgoliu. Aveau dreptate cei care ți-au imputat duelul cu baronul. O simplă lovitură de pumnal era de ajuns și, trebuie să recunoaștem, ar fi făcut mult mai bine treaba. Era un spion prăpădit. Trebuia să scapi de el, asta-i tot. Să-l arunci la gunoi. Să scapi lumea de el. La ce bun să vii cu piruete în toată afacerea asta ?

„Ești incurabil : ochiul lipit de lupă, gura — gata să sufle în trîmbiță. De ce zici acum că lumea trebuia scăpată

[1] *Lăsați orice speranță...* (începutul cunoscutului vers din *Infernul* lui Dante).

de el ? Lumea ! Ce vorbă mare ! Trebuia scăpat Torino. Dar Torino nu înseamnă lumea. Pe chinezi, de pildă, baronul nu-i deranja cu nimic. Nu deranja nici măcar Torino. Nu deranja decît micul nostru grup de patrioți.

„N-ai să fii niciodată în stare nu numai să acționezi, dar măcar să vorbești ca toată lumea, gîndi el mai departe, sincer mîhnit. Iată din nou vorbe mari, gînduri mărețe, acțiuni grandioase. N-ai să folosești niciodată cuvintele «cafea cu lapte» sau «papuci» ? Acum vii cu cuvîntul ăsta «patriot» ! Sîntem care va să zică patrioți ! Ești mai patriot, tu, ăsta de-aici, din rîpă, decît salahorul care amestecă mortarul într-o mahala din Torino, sau din Genova, chiar dacă nu construiește decît un pavilion de vînătoare sau dugheana unui frizer ? Sau mai patriot decît ciobanul lombard care se distrează plantînd ghinde cu vîrful ciomagului în timp ce-și păzește turmele pe podișurile pustii ? Curelarii din *Via del Perseo* cos, poate, niște piei care vor aduce mai sigur și pentru mai multă vreme glorie patriei decît toată agitația ta... Și cu ce drept vorbești despre patrie cîtă vreme nu știi că indiferent care agricultor și toată mulțimea aceea neștiută de vieți modeste o construiesc mai temeinic, brazdă cu brazdă și pîine cu pîine, decît o construiesc toate asociațiile de carbonari la un loc, cu tufișurile lor febrile și pădurile pe care caută să le facă cît mai asemănătoare cu cele ale lui Cristofor Columb.

„Nu stai niciodată acolo unde ar trebui. Te situezi veșnic într-un loc pe care-l scornești. Și numai Dumnezeu știe dacă locul scornit reprezintă o culme ! Oamenii nu valorează mare lucru. Ești de acord ? Iar tu ești un om. Și cu asta ești de acord ? Asta-i tot.

„Nu ești un fricos, e-adevărat. Chiar dimpotrivă. Pentru a spune ce ești ar trebui născocit un cuvînt care să fie față de «curajos» ceea ce este «fricos» față de «sperios». Dacă ai pus adineauri mîna pe pistol, n-ai făcut-o de frica nopții, nici de frica acelei mîini uscate care ți-a călăuzit pașii prin rîpă (ți se făcuse părul măciucă și cînd colo nu era decît mîna unei bunicuțe), ci pentru că n-ai să admiți în ruptul capului că ai putea să ai de-a face cu o rîpă obișnuită și cu niște oameni foarte obișnuiți, cărora puțin

le pasă de existența ta și care se duc frumușel să se închine ca să nu moară."

După ce-și vorbi în felul acesta, Angelo se simți împăcat, limpezit și gata de orice nebunie. Auzea de cîteva clipe un grohăit care părea că vine dintr-o cocină de porci sau de la un stol marè de corbi. Dar își dădu seama că, de data aceasta, subapreciase lucrurile și că erau sunetele unui armoniu. Era chiar o muzică foarte frumoasă, cu excepționale însușiri cavalerești. În scurtă vreme, auzi și murmurul scandat al mai multor voci, care pronunțau toate odată aceleași cuvinte.

Drumul era acum luminat de reflexele roșii și pîlpîitoare ale unor focuri ascunse de-un meterez format din stînci. Flăcările depășeau uneori creasta ca niște lăcuste purpurii.

După un ocol, Angelo se pomeni la intrarea unui fel de arenă, înconjurată de stejari înalți, unde se ținea o adunare religioasă. Vreo sută de bărbați și de femei, ingenuncheați în iarbă, dădeau răspunsul. Preotul care oficia slujba se afla la cîțiva pași, lîngă copacii din fund, și între două focuri atît de bine alimentate încît flăcările se înălțau drepte, asemenea unor coloane stacojii.

O femeie care, la prima vedere, deși îmbrăcată în alb, părea bătrînă, cînta la o orgă portativă. Nu executa o piesă de virtuozitate ; nu făcea decît să acompanieze glasul preotului și răspunsurile cu un fel de clipocire neîntreruptă.

Lui Angelo îi veniră imediat în minte îngerii care urcă și coboară scările lui Iacob.

Văpaia flăcărilor care lumina bolțile, stîlpii în semicerc, nervurile crengilor, frescele verzi ale frunzișului de stejar înălța deasupra credincioșilor un templu natural.

„Iată unde ajung oamenii simpli, își zise Angelo. Călugărița și cu mine am spălat, poate, cu mîinile noastre și am pregătit pentru înviere pe tatăl, mama, fratele, sora, soțul sau soția unuia sau altuia dintre cei care stau aci, cerînd cu simplitate tuturor sfinților să se roage pentru ei. Au dreptate. E un procedeu mult mai ușor. Cîștigă, cred, mulți adepți."

Dar, după ce dădu binecuvîntarea și făcu semnul crucii, preotul se retrase dintre cele două ruguri, ducîndu-se să se așeze sub un stejar, la umbră, în timp ce credincioșii

se așezară și ei pe iarbă. Organista ridică brațele și-și potrivi cocul. Continua să apese pe pedale.

Era o femeie tînără. Părea mioapă. Privea adunarea evident fără s-o vadă. Nu se lăsă impresionată decît de tăcerea în care nu se mai auzeau, acum, decît trosnetele focului. Își trecu mîna peste frunte și porni să cînte din nou.

Despuiată de fastul religios, muzica îl mișcă pe Angelo pînă la lacrimi. Pînă și preotul, acolo în umbră și în văpaia flăcărilor, nu mai era decît un fel de gînganie aurie. Toate fețele se întoarseră spre organistă. Angelo văzu profiluri frumoase. Cele pline de gravitate ale cîtorva bărbați, ale căror fețe arse de soare păreau și mai întunecate acum în văpaia flăcărilor, și ale cîtorva femei, care semănau cu Junona și Minerva. Cu fețele acestea, cu flăcările înalte și cu adîncul pădurilor, muzica făurea o lume fără politică, în care holera nu mai era decît o figură de stil. În cele din urmă, fără ca ceva să fi lăsat să se întrevadă că se apropiau de granițele acelei lumi, tînăra femeie ridică mîinile și, după un ultim oftat al instrumentului, închise capacul peste clape.

Angelo băgă de seamă că nu urmase indicațiile lui Féraud. În locul unde coborîse rîpa ar fi trebuit să urce panta pe versantul opus, drept în față. Se luase după umbre ; coborînd-o, mersese de-a lungul rîpei. Să regăsească locul, acolo sus, în beznă, era de neconceput. Cel mai simplu lucru era acum să coboare drept pe drum. Patrule, carantine, felinare, o vedea el ce-i de făcut. Era de presupus că faimoasele patrule nu răzuiau chiar cîmpia trecînd-o printr-un pieptene des. Trebuia să existe un mijloc de-a scăpa printre dinți.

Nu era nici o jumătate de oră de cînd mergea și se trezi în fața unei livezi cu cîte-un felinar atîrnat de fiecare pom. Uneori, chiar două sau trei felinare, mai ales la margine de drum. Era o livadă în care fusese instalată o infirmerie. Se zăreau, de altfel, în fund, sub pomi, petele albe ale corturilor, din care unele, luminate pe dinăuntru, păreau niște monstruoase omizi fosforescente. Auzi gemete la intervale regulate, oameni stînd de vorbă și, pe neașteptate, niște strigăte extrem de ascuțite, în timp ce cortul din care se auzeau începu să-și clatine felinarul ca o barcă prinsă în vîrtejul vîntului de noapte.

Văzuse mai înainte un gard de mărăcini foarte deși șerpuind printre sălcii. Se strecură spre el. Înainta, din fericire, pe-o pajiște unde pașii nu făceau nici un zgomot și avu prevederea să se ascundă în dosul unui trunchi de salcie înainte de-a ajunge la adăpost. Auzi pe cineva strigînd cu jumătate de glas, din capătul gardului, un nume pe care nu-l putu înțelege. Îi răspunse un glas dintr-o salcie aflată chiar în mijlocul gardului.

— Încă nu, se auzi vocea, e un pic prea devreme, dar văd colo sus pe unii care desigur se pregătesc.

Angelo își întoarse privirile spre deal. Focurile nu mai ardeau cu flăcări, dar băltoacele de jeratic erau foarte încinse și, pe fondul lor roșietic, se puteau vedea din loc în loc siluetele unor oameni care forfoteau, uneori încovoiate la pămînt.

— Sîntem bine plasați ? se auzi din nou vocea de la gard.

— Fără îndoială că au de gînd să-i arunce în colțul ăsta astă-seară, răspunse cel de sub salcie.

Erau glasurile unor burghezi. Totuși, se vedeau lucind de-a lungul gardului două-trei țevi de pușcă.

O bună bucată de timp nu se mai auzi nici un zgomot.

„Ar fi extraordinar din partea unor burghezi, își zise Angelo. Să fie într-adevăr în stare să asigure o pază ca lumea ? Te pomenești c-ar putea pînă la urmă să ne burdușească."

Își ciuli urechile, dar degeaba. Nu se mai auzea nici o vorbă, nici o șoaptă. Își pitiseră pînă și puștile.

„Dacă n-aș ști că sînt acolo, m-aș lăsa înhățat și eu", își zise.

Era plin de admirație pentru o manevră bine dusă la capăt.

„Iată un lucru pe care trebuie să i-l povestesc lui Giuseppe."

Se auzi deodată, la stînga, un foșnet de frunze, ca și cum ar fi fost un animal care-ar încerca să treacă cu forța prin gardul de mărăcini. Cîteva umbre se agitau la marginea cercului de lumină al felinarelor.

Angelo se văzu nevoit să admită că burghezii știau să se cațăre și să sară la fel de bine ca oricare alții. Nu auzi decît un foarte slab clinchet de arme și zări niște forme

negre trecînd rapid prin fața felinarului. Patrula descoperise doi bărbați care se pregăteau să azvîrle un cadavru peste gard.

Încă nu ieșise învingătoare. Cei doi bărbați, prinși asupra faptului, păreau foarte aprinși și gesticulau violent.

— Stați liniștiți că tragem în voi, strigă unul din patrulă. Vă cunoaștem și, dacă fugiți, venim și vă luăm de sus, din pădure. Legea e lege pentru toți.

— Lăsați-i, domnilor ! se auzi o fată tînguindu-se. Sînt frații mei. L-au adus pe tata. N-avem unde-l îngropa sus.

Busculada și discuția continuau.

— Asta ne mai lipsește ! Să-i molipsiți și pe ceilalți ! Sînteți datori să vă declarați morții și să faceți carantină. N-avem chef să murim ca muștele !

— În carantinele voastre se moare ca muștele.

— Stai acolo ! Vino-ncoa ! Trag în dumneata ca și-n bărbați, să știi !

Se auziră niște icnete de fată.

„N-o fi știind, oare, că burghezii sînt slabi de înger cînd sînt luați pe nepusă masă ? se întrebă Angelo. Dacă face brusc un pas mare înapoi, le scapă. Sau, pur și simplu, dacă le strig de-aici ceva mai tare : «Stați !» Ei, asta-i ! gîndi mai departe. Vrei să te lași prins de niște burghezi ? Stai liniștit !“

Se gîndea acum la santinela din salcie. O fi rămas la postul ei sau o fi alergat cu ceilalți ?

„Cine s-ar fi gîndit vreodată că niște tarabagii o să mă pună în încurcătură în treburi legate de meseria mea ?“

Avu cumințenia să rămînă pitit, fără să scoată o vorbă.

Doi oameni din patrulă îi conduseră pe cei prinși care, acum, se dăduseră bătuți.

Ceilalți se înapoiară să-și reia locurile de pază.

— Cine erau ? întrebă glasul din salcie.

„Nu-s nici eu născut de ieri de-alaltăieri“, gîndi Angelo zîmbind.

— Băieții și fata lui Thomé.

— Pe taica Thomé l-au aruncat ?

— Da. Și pare uscat. Trebuie să-l fi ținut cel puțin două zile. Sînt încăpățînați ca niște catîri. Cu ăștia n-o scoți la capăt.

— Trebuie ținuți din scurt.

— Marguerite a încercat să mă ducă cu vorba, dar ai auzit bine, i-am spus că trag în ea ca într-un bărbat. Și i-am spus „dumneata".

— Au prins ceva, jos la dreapta ? întrebă alt glas.

— N-au mișcat încă.

„Mulțumesc pentru informație, își spuse Angelo. Mai sînt deci și alții, jos la dreapta, și poate jos în față, și la stînga. N-ați vorbit unui surd. A, vreți să vă jucați de-a războiul ? Ei bine, dragii mei, aflați că războiul nu e vînătoare. După ce-ai dat o lovitură, trebuie să fii la fel de precaut ca și înainte. Vor rămîne întotdeauna niște amatori. Dacă nu-i bați în lupte organizate, îi bați ca trăgători izolați."

Se folosi de faptul că pălăvrăgeala continua spre a se retrage încetișor. Găsi imediat, cu vîrful piciorului, un mic pîrîiaș, dintr-acelea care despart pajiștile în două. Era uscat ca iasca și destul de adînc ca să ascundă vederii un om mergînd de-a bușilea. Se afla și la baza unui mic povîrniș, așa că felinarele nu-l luminau.

Angelo mai trecu pe lîngă o patrulă, care stătea lipită de trunchiul unei sălcii, și întîlni o a treia, care se plimba cu arma în bandulieră. Pentru a scăpa de ea îi fu de-ajuns să se culce pe burtă în albia pîrîului care-l ascundea complet. Unul din patrulă păși peste el, fără să-i trăsnească prin minte că e cineva dedesubt. Angelo nu și-ar fi schimbat locul pentru nimic în lume.

Era atît de fericit că i-a izbutit figura încît se ridică îndată, cît era de înalt, în urma patrulei. Se afla din întîmplare la cîțiva metri de-o umbră deasă, în care intră dintr-o săritură. Acolo se împiedică de cineva care stătea în genunchi și se prăvăli, cît era de lung, peste un om care-i spuse :

— Nu scoateți o vorbă, lăsați-mă să plec ; vă dau o căpățînă de zahăr.

— Și de unde ai tu o căpățînă de zahăr ? îl întrebă Angelo.

— A ! Nu sînteți unul din domnii aceia ?

— De care domni vorbești ?

— Tăceți ! Se îndreaptă încoa.

Angelo auzi patrula înapoindu-se. Rămase culcat, fără să facă o mișcare, peste omul acela... care nu era decît un băiețandru.

Cei din patrulă izbiră de cîteva ori cu patul puștii în tufișuri, dar nu înaintară.

— Dacă v-ați da un pic în lături, aș putea să mă ridic, zise băiatul după ce patrula se îndepărtă.

— Nu te las să te ridici decît după ce-mi explici ce-i cu căpățîna aceea de zahăr, zise Angelo, care continua să se simtă în culmea fericirii.

Vorbise chiar cu glas tare, foarte binevoitor.

— Am dat o mînă de ajutor unui prieten, zise băiatul. I-a murit sora azi după-masă și-am venit s-o aruncăm în colțul ăsta, pentru că domnii de la infirmerie îngroapă toți morții pe care-i găsesc. Dar dacă pun mîna pe tine, te vîră la carantină. De-aia m-am ascuns cînd au trecut și, îndată după asta, ați venit peste mine.

— Și ce legătură are căpățîna de zahăr cu toată povestea asta ?

— Uneori, dacă-i ungi, te lasă să pleci.

— Mare lucru o căpățînă de zahăr ! O cumperi cu doișpe gologani.

— Așa credeți dumneavoastră ? De cînd cu molima asta, nu-s mulți care-și beau cafeaua îndulcită. Noi avem băcănie. Și-au fost unii care-au venit și-au pus galbenii pe tejghea și s-au întors cu buzele umflate. Dacă mă lăsați să mă ridic, vă dau zahărul. Nu mă credeți ?

— Ba da, spuse Angelo, dar n-am nevoie de zahărul tău.

Se sculară amîndoi și, instinctiv, se traseră cu cîțiva pași mai adînc în umbră.

— M-ați speriat așa de tare, zise băiatul, că mi s-au muiat picioarele.

— Ce s-a întîmplat cu prietenul tău ?

— Oh, n-aveți teamă, e iute de picior !

— Te-a lăsat singur ?

— Se-nțelege. Ce folos să ne lăsăm prinși amîndoi ?

— S-ar zice că ești un băiat bun.

— Dar dumneavoastră cine sînteți ? Ați adus și dumneavoastră pe cineva ?

— Nu. Eu spăl putina. Îmi caut drumul.

— E mare primejdie să-l căutaţi pe-aici, ştiţi ?

— Sînt şiret, zise Angelo, şi-apoi, ce risc ?

— Ei sînt şi mai şireţi ca dumneavoastră. Nu vă bazaţi pe asta. Dacă vă înhaţă, vă bagă la carantină.

— Ei şi ? Într-o bună zi tot va trebui să-mi dea drumul.

— Nu vă mai dă drumul de loc. Toţi mor la carantină. Din toţi cei care s-au dus acolo n-a scăpat nici unul.

— Pentru că nu şi-au terminat carantina.

— Ceva tot trebuia terminat şi-am văzut şi noi, că n-om avea orbul găinilor. Am văzut foarte bine că săpau o groapă mare. Degeaba au făcut-o în fundul rîpei, vedeam casmalele lucind.

— Ca să îngroape alţi morţi.

— Atunci de ce-au făcut groapa taman în faţa a ceea ce numesc ei carantină ? Şi de ce-au aşteptat să se facă trei noaptea, cînd toată lumea doarme, ca să vîre cadavrele înăuntru ? Şi de ce toată forfota ceea de felinare între carantină şi groapă ? Credeţi că lumea dormea ?... Toţi erau curioşi să vadă ce se întîmplă. Ei, şi-au văzut. Şi de ce de alaltăieri nu mai e nici o santinelă în faţa carantinei ?

— Pentru că, fără îndoială, ai dreptate, zise Angelo.

— Încotro mergeţi ?

— Vreau să ajung pe dealul plantat cu migdali, care trebuie să fie, cred, în partea aceea. Nu mai ştiu aşa de bine în care parte e.

— Cam pe-acolo pe unde ziceţi, dar, de unde vă aflaţi acum, e greu să ajungeţi sus. Trebuie să străbateţi tot cartierul infirmeriilor. Dacă scăpaţi de unii, vă înhaţă alţii.

— Am pistolul, zise Angelo.

— Ei au puşti şi nu se dau în lături să tragă. Pentru că trag cu alice sau cu sare grunjoasă. Tocmai cît trebuie ca să vă prindă.

„Asta-i o idee curat burgheză", îşi zise Angelo. N-ar fi vrut pentru nimic în lume să se găsească în situaţia de-a fi rănit cu sare grunjoasă sau cu alice pentru sturzi.

— Dacă vreţi, zise băiatul, pot să vă conduc.

— Cunoşti drumul ?

— Cunosc un drum pe care nu-l ştie nimeni. Şi care duce drept acolo.

— Bun ! Hai să mergem, zise Angelo. În tot cazul, dacă pun mîna pe noi, eu o să fac tărăboi ; între timp, tu o ştergi.

— Se-nţelege, zise băiatul ; nici o grijă.

Merseră mai bine de-o oră printr-un labirint de drumuri desfundate extrem de întunecoase. După ce se încredinţă puţin cîte puţin că nu e nici o primejdie, Angelo încetă să mai joace jocul în care se complăcuse şi începu să stea de vorbă cu băiatul. Acesta îi povesti că aici trebuie să se socotească fericiţi, căci la Marsilia, pe unele străzi, mormanele cadavrelor ajunseseră mai sus de ferestrele prăvăliilor. Şi la Aix era prăpăd. Acolo bîntuia o molimă deosebit de înspăimîntătoare. Bolnavii erau cuprinşi mai întîi de-un soi de beţie care-i făcea să alerge într-o parte şi-n alta, clătinîndu-se şi scoţînd nişte urlete îngrozitoare. Ochii le sticleau, aveau vocea răguşită şi păreau atinşi de turbare. Prietenii fugeau de prieteni. De pildă, o mamă fugărită de fiul ei, o fată fugărită de maică-sa, nişte tineri însurăţei care se goneau unul pe altul ; oraşul nu mai era decît un cîmp de hăituială şi vînătoare. Se hotărîse, pare-se, ca bolnavii să fie omorîţi şi, în locul infirmierilor, străzile erau colindate de nişte *chiapacan* [1] înarmaţi cu bîte şi laţuri. Cei din Avignon fuseseră cuprinşi de-un fel de delir : bolnavii se aruncau în Rhône, sau se spînzurau, îşi tăiau beregata cu briciul, îşi deschideau vinele de la mîini cu dinţii. În unele locuri bolnavii erau atît de încinşi de febră încît cadavrele deveneau pe loc ca iasca şi luau foc singure la cea mai slabă adiere de vînt sau din prea marea lor uscăciune ; aşa arsese oraşul Die. Infirmierii erau siliţi să poarte mănuşi de piele, ca fierarii. Există locuri, în regiunea Drône, în care păsările înnebunesc. În tot cazul, nu departe de-aici, dincolo de dealuri, caii refuzau tot ce le dădeai. Refuzaseră ovăzul, apa, grajdul, îngrijirile persoanei care le purta de grijă în mod obişnuit, chiar dacă acela era sănătos tun. S-a observat, de altfel, că refuzul calului e întotdeauna un semn foarte rău pentru persoana sau pentru casa de care nu mai vrea să se apropie. Chiar dacă boala nu s-a ivit încă, apoi nici nu întîrzie să se arate. Cîinii : evident, cîinii tuturor celor care au murit hoinăresc

[1] Hingher (ital.).

peste tot, mănîncă din cadavre și nu pier, dimpotrivă, se îngrașă, devin obraznici ; nu mai au chef să rămînă cîini ; își schimbă fizionomia, merită să-i vezi ; sînt unii cărora le-au crescut mustăți ; pare caraghios. Cînd treci pe lîngă ei se uită la tine de sus ; îi amenințî : se înfurie ; se fac respectați ; li se rotunjește capul ; nu-i de glumă ! În tot cazul, un lucru e sigur : nu mor, dimpotrivă. Într-o mică regiune deluroasă, nu departe de-aici, oamenii au început mai întîi să transpire sînge, apoi au transpirat tot : mucozități verzi, apă gălbuie și un fel de smîntînă albastră. Au murit, bineînțeles. Se pare că după aceea cadavrele plîngeau. Ne-a spus o femeie de-aici care a fost s-o vadă pe cumnată-sa. Zice că s-au întîmplat o mulțime de lucruri ciudate. A văzut cu ochii ei, ziua namiaza mare, niște stele alături de soare, și nu oprite-n loc, cum le vezi noaptea, ci luînd-o încetișor ba la dreapta, ba la stînga, ca felinarele unor oameni care caută ceva. Unde se pare c-a fost grozav, e în văile astea din dos. Și-a mers repede. Erau la masă, într-o fermă, șapte inși. Deodată, au căzut toți șapte cu nasu-n ciorbă. Hocus-pocus ! Sau unul vorbește cu nevastă-sa și nu-și termină vorba. Nu mai ești sigur de nimic. Stai frumușel jos, și nu știi dacă te mai scoli. Nici nu-ți mai dai osteneala să spui : „O să fac așa, sau altfel". Mai poți să știi ce-o să faci ? Nu mai dai ordine servitorilor. Ce să dai ordin ? Pentru ce și cui ? Cîtă vreme o să mai fie oamenii ăștia servitori ? Stau jos, se uită unul la altul. Sînt în așteptare. Dar asta-i floare la ureche față de ce se-ntîmplă la Grenoble. Oamenii putrezesc de-a-npicioarelea. Uneori e burta ; e-atît de putredă că nu mai ține și se frînge-n două. Dar omul nu moare dintr-o dată : asta-i buba. Sau e-un picior : mergi și-ți cade înainte, sau rămîne în urmă. Nu mai poți să dai mîna cu nimeni. Ca să duci lingura la gură e-o poveste întreagă. Trebuie să te-asiguri mai întîi că mai ai degete și un braț. Natural, te vestește cu foarte puțină vreme înainte mirosul. Dar și-așa, cu toți morții ăștia și cu zăduful, domnește un miros de putreziciune de toată frumusețea. Așa că nu știi niciodată dacă mirosul pe care-l simți e-al tău sau vine de la alții. Dacă intri în Grenoble, pare-se, n-auzi nici un zgomot. N-ai ce-i face, nu-i așa ?

Ați auzit de ciobanul care a făcut un leac din niște ierburi de munte ? Nu culese la întîmplare. Se zice că-s tare greu de găsit. Cresc prin niște locuri afurisite. Dar el, vezi că el s-a dus. Te lecuiesc radical. Cînd l-au găsit, nu mai era în viață decît el. I-au spus : „Ai scăpat ca prin minune !“ El le-a zis : „Cunosc leacul“. L-au dat unora să-l bea : toți s-au făcut bine. Se pare că un boier a vrut să-i cumpere sticla cu o sută de mii de franci, dar ciobanul i-a zis : „Dacă sînteți așa de bogat, trimiteți servitorii să caute buruiana.“ Bine i-a zis-o ! A făcut, pare-se, o impresie grozavă. Boierul a spus : „Ai dreptate. Am să trimit servitorii, dar o să dau la toată lumea ; arată-mi locul și eu plătesc.“ Nici boierul nu s-a lăsat mai prejos. Ciobanul are acu trăsură cu doi cai. Are o întreagă instalație. Cred c-o să avem și aici din leacul ăsta. Sînt oameni care au avut grijă de asta. Unde mai pui că s-a mai găsit ceva. Dar la Pertuis. Un popă care slujește liturghia, dar nu pe-aia de toate zilele. A găsit, pare-se, ceva care dă unele complicații, dar după aia te simți strașnic. A vindecat o grămadă de oameni și, mai ales, ce e grozav, e că te apără dinainte. Nu mai e nici un risc. Ți-ai luat de-o grijă. Îi spui preotului numele și, mă rog, nu știu dacă plătești ceva ; cît despre mine nu-mi prea vine să cred ; e-un popă bătrîn cu barbă. Lumea zice că doar te duci la el. Poate că trebuie să spui după el ceva. În tot cazul, vindecă. La Pertuis nu-s, poate, nici o sută de morți cu totul. E-o dovadă, nu-i așa ? Se zice că în jurul casei unde locuiește popa mișună de oameni care s-au așezat acolo de-a binelea : acolo dorm, acolo mănîncă, așteaptă să le vină rîndul. Cum iese popa, e o înghesuială ! Se cațără unii peste alții și încep să strige : eu, eu, eu ! Și fiecare își spune numele. Pînă la urmă, popa îi scrie pe-o bucată de hîrtie și le zice : „N-aveți grijă, merge și-așa. Mă duc chiar acu la biserică.“ Atunci toată lumea se ia după el. Se pare că-i tare frumos. O sută de morți cu totul de la început, e-un fleac. Și acum, după ce și-a făcut bine treaba, are iconițe pe care le poate trimite într-un plic și care te împiedică să iei boala, și te și vindecă.

Ajunseră astfel la picioarele unei faleze. Deasupra era dealul cu migdali. Dacă te uitai în sus, vedeai frunzișul negru în fața stelelor. O potecă suia printre stînci.

— Nu vă mai rămîne decît s-o luați pe-acolo, zise băiatul. Nu mai aveți nevoie de mine. Mă întorc. Ați văzut că știu bine drumul.

Santinela care era postată sub stejarul înalt îl lăsă pe Angelo să urce, apoi îi spuse :

— Ei, artistule, încotro ?

Începu iar să spună că-l caută pe unul Giuseppe, dar de data asta i se răspunse :

— Dacă-i așa, e ușor ; hai, te conduc eu.

Trecînd pe lîngă un foc, Angelo îl văzu pe cel care-l conducea. Era un tînăr muncitor care-și pusese centironul peste cămașă. Îi strălucea cocoșul pușții.

„Arma e bine întreținută", gîndi Angelo.

Giuseppe locuia într-o frumoasă colibă de stuf, la ușa căreia ardea un foc. Se vede că nu dormea căci, de îndată ce Angelo se ivi în lumina flăcărilor, strigă dinăuntru :

— Ah ! iată-l, în sfîrșit, pe cel pe care-l aștept.

Angelo și Giuseppe se îmbrățișară.

Giuseppe era pe jumătate ieșit dintr-un pat scund pe care dormea o femeie tînără, al cărei piept voluminos se înfățișa pe de-a-ntregul dezvelit. Giuseppe o frecă pe burta-i lată și suplă, strigînd-o : „Lavinia ! Uite-l pe domnul !" Și izbucni în rîs, pentru că femeia își făcu repede cruce, încă înainte de-a deschide ochii, continuînd să facă o mutră delicioasă cu buzele-i umbrite de-o mustăcioară fină.

— Vezi, zise Giuseppe, n-a murit și m-a găsit.

Tînăra femeie avea un cap rotund și niște ochi imenși, extrem de mirați, pe care însă îi îngustă cu multă dibăcie cînd se trezi de-a binelea.

— Nu, îi spuse Giuseppe lui Angelo, mai întîi trebuie să dormi. Noaptea asta nu scot o vorbă. Doar atît : ești norocos. Dacă n-am murit e pentru că am șapte vieți, ca pisicile, dar înțelepciunea mă ține pe picioare. Duc o viață chibzuită și-am să te fac s-o duci și tu. Vino-ncoace. E loc pentru toți trei în patul ăsta. O să stăm nițel cam înghesuiți, dar așa trebuie acolo unde e dragoste.

Angelo își scoase cizmele și mai ales pantalonii pe care nu-i mai scosese de-o lună.

— Ai fost cu scaun la cap ? întrebă într-un tîrziu Giuseppe cu un glas plin de gravitate.

— Ce vrei să spui cu asta ? zise Angelo.

— Ai luat toate măsurile de precauție împotriva molimei ?

— Da, răspunse Angelo. În tot cazul, nu beau orice.

— Bine și-asta, spuse Giuseppe, dar eu, urmă el, te-aș putea face să bei orice, dac-aș vrea.

— În ce fel ? întrebă Angelo.

— Aș spune că ți-e frică ; și-atunci ai bea !...

— Se-nțelege, recunoscu Angelo.

Capitolul IX

Pe dealul cu migdali lucrurile mergeau bine. Se părea că fiecare are tot ce-i trebuie. Nu era nevoie să te frămînți căutînd în jurul tău fețe ca *Primavera* din tabloul lui Botticelli. Nici nu existau, de altfel. Femeile erau niște femei voinice, bărbații niște vlăjgani plini de vlagă. Femeile erau toate zdravene, croite parcă pentru muncă : brațe pline, piepturi late, uneori chiar foarte greoaie și cu pielea atît de pîrlită de soare încît căpătau culoarea făinii din scoarța stejarului ; șolduri rotunde, picioare solide. Mergeau încet și legănat ținînd cu fiecare mînă cîte un plod.

„De fapt, își zise Angelo, ce e cu santinela care m-a întîmpinat aici ? Și ce păzește ?“

Oricît ar fi căutat, pe faleză nu se afla nici o infirmerie. Nici vreun loc pentru armoniu. Domnea totuși o atmosferă deosebit de cazonă. O grămadă de muncitori în cămăși, încinși cu centură și cu arma în bandulieră, circulau în toate părțile. Erau printre ei deopotrivă bătrîni și tineri ; unii cu niște chipuri foarte ascuțite de fată sub șepcile înalte de mătase ; alții purtînd bărbi lungi și late, numai inele, roșcate sau negre, uneori albe ca zăpada, iar pe cap cu niște pălării sau berete largi, foarte cazone. Se plimbau cu aerul unor pădurari într-un domeniu interzis vînătorii, sau chiar ca niște proprietari, aruncînd cîte-un

cuvînt la dreapta și la stînga, ici spre a fi strînse gunoaiele ce trebuiau aruncate în groapă, colo spre a organiza echipele însărcinate să caute apă și lemne pentru toată lumea.

Aveau chiar un corp de gardă, un loc de adunare într-un stejăriș, unde unul dintre ei, care n-avea armă, dar purta o sabie goală, atîrnată de centură, dădea ordine. Angelo fu foarte impresionat de sabie, o armă de toată frumusețea.

Într-o zi, acest soi de miliție dădu ordin ca unele tabere să-și schimbe locul. Erau instalate la adăpost, într-o adîncitură destul de mare, plină de bolovani și de mărăcini — albia uscată a unui puhoi. Se anunța o furtună. Se și auzea bubuitul tunetului peste dealuri. Cerul nu-și schimbase culoarea. Rămăsese de culoarea cretei ; își pierduse un pic din lucirea mătăsoasă pe care i-o dădea soarele zdrobit. Nu se înnegrea în partea de unde venea tunetul, la apropierea norilor, se întuneca peste tot la fel și, dacă n-ai fi avut ceas și n-ai fi văzut zburînd fulgerele ca puii de potîrniche, ai fi putut crede că se lasă noaptea. Paznicii îi mutară pe oameni din albia puhoiului. Erau foarte serviabili ; puneau umărul ; cărau cratițele, gălețile, copiii mici, fără să dea drumul armelor.

Giuseppe îi înmînase cu multă solemnitate lui Angelo o scrisoare din Italia.

— Sînt cel puțin două luni de cînd o port în buzunarul hainei, îi spuse. E de la maică-ta. Uită-te bine la plic și jură pe viața ta că am păstrat-o cu sfințenie. Nu de maică-ta mi-e frică : ci de-a mea. Sînt sigur c-o să mă întrebe, cu privirile ei de foc, dacă n-am ținut-o laolaltă cu batista în care-mi scuip mahorca. Jură c-ai să-i spui. Mor de frica maică-mi, cînd îmi înfige unghiile în carne. Și cînd e vorba de ducesă sau de tine, mi le înfige întotdeauna.

Scrisoarea, datată din iunie, suna astfel :

„Scumpul meu copil, ai dat de himere ? Marinarul pe care mi l-ai trimis mi-a spus că ești imprudent. Asta m-a liniștit. Fii întotdeauna foarte imprudent, dragul meu, e singurul mijloc de-a simți un pic de bucurie în epoca noastră manufacturieră. Am vorbit îndelung despre impru-

dență cu marinarul tău. Îmi place foarte mult. A pîndit-o pe Tereza la portiță, așa cum i-ai recomandat, dar, neavînd încredere într-un băiețandru de cincisprezece ani care joacă șotron în fiecare zi, în piață, de la șapte dimineața pînă la opt seara de cînd ești tu în Franța, a mînjit botul unui amărît de cățel cu clăbuc de săpun și jucătorul de șotron a rupt-o la fugă strigînd că e un cîine turbat. În aceeași seară, generalul Bonetto, care e un prostănac, privindu-mi grifonul, mi-a povestit cum fugăriseră un cîine. Știu așadar cu precizie de unde vine jucătorul de șotron și m-am uitat la general așa cum trebuie ca să priceapă că știu. Nimic nu-i mai plăcut decît să-l vezi pe inamic cum schimbă amplasamentul tunurilor. E multă agitație la Torino. Toți tinerii cu mutra îngrată și mai scunzi de patru picioare și jumătate au turbat. Aceeași molimă face ravagii printre invidioși și printre cei care n-au știut niciodată să fie mărinimoși cu croitorul. Celorlalți le merge bine și fac planuri. Sînt chiar unii care au nebunia să adopte acea modă englezească — atît de dăunătoare pentru partizanii rochiilor de organdi și a pantalonilor strîmți — cînd se duc să ia masa la iarbă verde. Îi auzi chiar spunînd : mergem pînă la mormintele romane. Ceea ce găsesc că este exagerat, ca speranță în tot cazul. Dar drumurile sînt drumuri. Să-i lăsăm în plata Domnului. Cei care merg bine străbat ocol după ocol să admire priveliștea de după cotitură și astfel, în loc de-o simplă plimbare, fac uneori un adevărat marș militar. Toate ar fi bune dacă n-ar exista din ce în ce mai puțini oameni capabili să se bizuie pe inima lor. E un mușchi pe care nimeni nu-l mai pune în mișcare în afară de marinarul tău, care în privința asta îmi pare a fi un gimnast destul de ciudat. S-a lăsat cuprins de entuziasm pentru că mă purtasem amabil cu maică-sa și în consecință s-a dus să-i ia puțin cam prea din scurt pe cei doi galonați care au organizat plecarea ta atît de precipitată. Printr-o întîmplare cît se poate de nefericită, au căzut în aceeași zi la pat. Păcat. M-am gîndit că marinarul tău e cam iute la mînie. I-am sugerat niște motive foarte obscure pentru care ar fi bine să mai plece o dată în larg. Am fost atît de misterioasă, încît era topit de fericire. Îmi place să ochesc cu grijă.

„Dar să vorbim de lucruri serioase. Mă tem că nu faci nebunii. Și știu că purtîndu-te așa tot cazi pradă seriozității, melancoliei și singurătății : căci după ele ai tînjit mereu. Poți să fii serios și nebun, cine te împiedică ? Poți să fii tot ce vrei și nebun pe deasupra, dar trebuie să fii nebun, dragul meu. Privește în jurul tău numărul tot mai mare de indivizi care se iau în serios. Pe lîngă faptul că devin nemaipomènit de caraghioși în ochii unor oameni de felul meu, își fac o viață primejdios de constipată. E ca și cum s-ar îndopa, în același timp, cu alimente care *destind* și cu moșmoane japoneze care *strîng*. Se umflă, se umflă, iar după aceea plesnesc, provocînd un miros neplăcut pentru toată lumea. N-am găsit o imagine mai potrivită. De altfel, îmi place foarte mult. Ar trebui chiar să mai folosesc vreo trei-patru cuvinte în dialect, ca s-o fac și mai scabroasă decît sună în limba piemonteză. Tu, care-mi cunoști aversiunea pentru tot ce e grosolan, îți vei da seama din această căutare la ce pericol se expun oamenii care se iau în serios în ochii spiritelor originale. Bagă de seamă să nu împuți țara întreagă cu un miros urît, băiatul meu. Plimbă-te ca o iasomie printre toți ceilalți.

„Și fiindcă veni vorba, cum stai cu Dumnezeu ? Dragoste faci ? Mă rog pentru asta în fiecare seară. În orice caz, mai există aici, în afară de mine, o femeie care e nebună după tine. E vorba de Tereza. Să-ți seduci doica nu-i un fapt chiar atît de obișnuit cum se spune. Îi plătesc, de altfel, cu aceeași monedă. Am, într-adevăr, un fel de pasiune pentru fiul ei. Să i-o spui cînd îți va da această scrisoare. Îmi plac pastoralele cu lei în loc de mielușei în care se complace. N-am fost niciodată prea sigură dacă e un îmblînzitor de fiare care face pe grozavul într-o cușcă cu oi sau un cioban care-și plimbă pe cîmp turmele de lei. Oricum ar fi, și în ambele cazuri, are ochii lui Cristofor Columb. Sînt încîntată să vă știu împreună. Am fost așa de cînd v-am văzut pe amîndoi în brațele Terezei. Pe vremea aceea nu erați mai mari ca niște cățeluși. Toată lumea îmi spunea că Tereza, cu sînișorii ei, n-o să poată face față. Erați lacomi și-o loveați cu capul, așa cum fac iezii cu caprele. Nimeni nu știa că Tereza e o lupoaică. Eu știam. Cînd vă avea agățați de gîtul ei și mă apropiam,

mîrîia. Aveam încredere. Eram sigură că, în lipsă de lapte, v-ar fi hrănit mai curînd cu sînge decît să știe că dați drumul sfîrcului. Ah ! erați într-adevăr ca Romulus și Remus.

„Tereza a început să se împace cu faptul că Lavinia trăiește cu fiul ei. Trăiesc ca și cum ar fi soț și soție, i-am spus, și n-a lipsit mult să-mi înfigă unghiile în ochi. Ar vrea ca ea, Tereza, să însemne totul pentru el. Nu-i poți vorbi de lucrurile astea decît cu jumătate de glas. Cred că în privința asta Giuseppe seamănă cu maică-sa ; de-acolo îi vin și ochii lui Cristofor Columb. Tot vă mai luați la harță ca cîinii ? Dacă o faceți cu săbiile, cruță-l. Știi bine că ești mai îndemînatic ca el. Mi-a spus-o agentul de poliție în legătură cu Swartz, cînd a văzut lovitura de sabie executată cu precizie (am fost foarte mîndră) care i-a străpuns inima porcului aceluia. E politicos să vă puneți semnătura pe lovituri, mi-a spus : ei au fiecare cîte zece ani de practică și trei sute de ani de dezinvoltură ereditară. Cînd ești în stare să-ți pui astfel semnătura pe loviturile de sabie, n-ai nici o scuză dacă-ți ucizi fratele de lapte. Dacă tot mai practici *garda în opt*, mai riști pe deasupra, și încă dîndu-i toate șansele lui Giuseppe, să primești o lovitură în umărul drept. De fapt, i-o datorezi, căci, nu uita, el e fiul lupoaicei, și e tot atît de necesar pentru el să-și alimenteze mînia cum e pentru tine să iei micul dejun. Mă pufnește rîsul de una singură, de altfel, cînd mă gîndesc ce s-ar putea întîmpla dacă Giuseppe ți-ar străpunge umărul. Îi aud de-aici vaietele. Ar fi mai bolnav ca tine.

„Mă pregătesc să plec în La Brenta. Spune-i Laviniei că-i simt lipsa. E singura care știa să-mi potrivească cămașa sub fusta de amazoană. Toate celelalte scotocesc cu ceasurile și nu știu decît să oîteze și să gîfîie, iar eu stau în șa ca pe ghimpi. Dacă ați fi rămas toți trei aici, n-aș fi stat acum ca pe ace. Asasinatele politice și aventurile galante au, precum vezi, urmări neprevăzute. Totul se reduce pînă la urmă la cutele unei cămăși scrobite care te jenează cînd stai jos.

„De altfel, dacă nu l-ai fi ucis pe baronul Swartz, n-aș mai avea nevoie să mă duc în La Brenta. Plec acolo pentru că un cîine nu-i nicăieri mai puternic ca atunci cînd se

află în cușca lui. Îl iau pe preot cu mine. Arată din ce în ce mai mult ca o pană de despicat lemne. Acum e mort după parfumuri. Asta îmi convine de minune. Nu trezește bănuiala nimănui. Toți cred că e curtezanul meu și îți închipui ce grijă am să dau apă la moară celor care-o cred. Iată-mă așadar înarmată din cap pînă-n picioare. Bonetto sosește duminică, invitat după toate regulile. Își închipuie că tu stai ascuns în fiecare coș de sobă. Cum aude trosnind o surcea, tresare și-și duce mîna la centiron. Să mori de rîs, nu alta! O să mă distrez de minune. Monseniorul Grollo sosește luni. Ministrul cu părul atît de murdar va fi aici marți. Să-ți spun o vorbă de-a Carlottei: îi spune *il ministrone*. Cînd știi că s-a hrănit cu ciorbă [1] o viață întreagă înainte de-a i se spune „Excelență", e destul de nostim. Biondo și Fracassetti sosesc miercuri. Mă simt în stare, chiar în somn, să-i duc de nas pe amîndoi în aceeași zi. Iar joi vom fi toți pe trepte ca să-l primim pe *messer* Giovan-Maria Stratigopolo; *il cavalier greco!* E un complot, precum vezi. Împotriva ta, drăguță! Admiră-mi strategia. Încep cu cel mai poltron. Cunoști tristețea duminicilor nesfîrșite și albe în pădurile de castani. Bonetto va trebui să petreacă o asemenea zi în tovărășia micului preot și a mea, între vechile ziduri atît de tînguitoare și de melancolice. Pe la ora două după-masă mă va apuca migrena. Va rămîne deci singur cu micul preot. Își vor lua cafeaua în faimosul cabinet rotund din turnul de la nord. Să nădăjduim că va sufla un pic viforul. Strămoșii noștri n-au pus așa, la întîmplare, în partea aceea obloane doar care să scîrțîie și moriști ruginite (cine va sta să arate vreodată rolul pe care l-au avut zgomotele care te sîcîie în politica Sardiniei?) Am încredere în micul meu preot. Nimeni nu știe mai bine ca el să distileze iadul, picătură cu picătură, dacă-i cît de cît ajutat de decor. Îl voi reîntîlni cînd se va lăsa întunericul și, pe Sfînta Fecioară, îmi pun capul că generalul nu se va duce la culcare fără să dîrdîie de spaimă. A doua zi va veni și Grollo, dar Bonetto va fi într-o asemenea stare, că ne va lăsa drumul liber. Știu prea bine cum trebuie să-l iei pe Grollo

[1] Joc de cuvinte intraductibil între *il ministro* (ministrul, în original *Il ministrone*, forma augmentativă) și *la minestra* (ciorba).

cînd e singur. Se va prinde. Iubitul nostru *ministrone* va sosi după ce asediul celor doi va fi un fapt împlinit, după ce se va fi făcut breșa. Te văd rîzînd la gîndul că va fi silit să facă singur față focului bateriilor mele. Nu e un adversar demn de mine, într-adevăr. Nici cei doi de mîine, doar simple *treburi curente,* cum zic ei. Rămîne *il cavaliere !* Dar va sosi pe-un *cîmp de luptă* gata răvășit și Cel-de-sus mă va inspira. De altminteri, era să uit : va fi și Carlotta. Va fi acolo cu două ore înaintea lui.

„Te mai gîndești din cînd în cînd la Carlotta ? Adeseori mi se aruncă în brațe cu ardoare. Știi că e foarte bine făcută ? Pînă și pe mine, care sînt femeie și mama ta, nu mă lasă cu totul rece cînd strîng la piept un bust atît de ferm, o talie atît de plină și de mlădioasă. E una din cele care nu știu ce-i frica, așa cum îmi plac mie. Am fost nevoită să-i spun cîte-n lună și-n soare, ca s-o fac să admită modul în care înțeleg eu să lupt. Ar fi vrut să le pună de-a dreptul otravă în cafea. I-am spus : «Nu ne-ar mai rămîne decît să batem drumurile Franței». «De ce nu ?» a răspuns ea. Dacă nu ieșim victorioși în La Brenta, ar fi, poate, într-adevăr o soluție. Îți spun asta, ca să vezi și tu.

„Marinarul tău pleacă astă-seară la Genova. Rîndurile de față și el vor fi acolo poimîine ; peste douăsprezece zile vor fi și el, și scrisoarea, la Marsilia. Și un al treilea lucru, mai ales : ia cu el și săculețul. Mă gîndisem la început să-ți trimit două polițe de o mie de franci emise de Frații Regacci din Neapole și desemnînd ca platnică Casa Charbonnel din Marsilia, care e mai solidă decît colosul din Rodos. Dar, gîndindu-mă mai bine, prefer să-ți trimit bani pești. Îți mai trimit și o sută de ducați italieni pentru plăcerea de a-i pipăi. Sînt infinit mai frumos bătuți decît cei francezi. Schimbă-i unul cîte unul ; vei avea o mare plăcere. Vei mai găsi, învelite în hîrtie de filtru, cincizeci de bănuți. Sînt din partea Terezei. I-a strîns unul cîte unul, nu știu cum. Am citit în ochii ei că, dacă-i refuz, mă va înjunghia în timpul nopții. De fapt, are dreptate. Dragostea trebuie plătită. Cu cît iubești mai mult, cu atît trebuie să plătești mai scump. Dar sînt unii care, dispuși să dăruiască comorile Golcondei, nu posedă decît cincizeci de

bănuți. Fiind feciorul meu, știu că n-ai să-ți bați niciodată joc de oameni de acest soi.

„Marinarul nu rămîne la Marsilia ; pleacă mai departe la Veneția, îți spun asta ca să știi și tu. Va înmîna scrisoarea și săculețul negustorului de piei de iepure. Cu alte cuvinte, peste douăzeci de zile cel mult, totul va fi în mîinile lui Giuseppe. Și, dacă ești acolo, poți să-ți iei de îndată și sărutarea pe care-o pun aici, pe cruciulița asta. E pentru gropița din stînga buzei. Nu făcuseși încă bine ochi și începeai să rîzi ori de cîte ori te sărutam pe locul acela."

Angelo lipi, fără un zîmbet, crucea de pe hîrtie de colțul stîng al gurii.

După aceea, povesti întîmplările cu bietul francez.

— Ai merita să te iau la palme, îi zise Giuseppe. Ce-ar fi zis ducesa și mama dacă te-aș fi lăsat să mori, și mai ales ca un caraghios ? M-ar fi tras la răspundere. Francezul ăsta al tău avea o pasiune. Și-a dat viața pentru ea. Tu n-aveai de ce să te amesteci, nici să rămîi cu gura căscată. Există în trupul bolnavilor de holeră un praf care zboară în toate părțile. Și foarte adesea oamenii au murit fiindcă au tras în piept astfel de praf. Că tare mai ești prost ! Grozav de bine a făcut maică-ta cumpărîndu-ți gradul de colonel ! Iată o persoană care vede limpede. În vremuri normale ai fi făcut carieră. Dacă vrei să ajungi la șaizeci de ani ca Bonetto, care se teme de orice, trebuie într-adevăr să începi prin a nu te teme de nimic. Pentru că există un Dumnezeu al proștilor ; și în el cred ăștia pînă la urmă ; dar atunci păzește-te de ultimele clipe ; nu există niciodată un talisman destul de puternic. Tremuri cu douăzeci de ani înainte. In treaba pe care-am început-o vei avea de o mie de ori prilejul să-ți arăți vitejia. Dar s-o faci de pomană e curată nebunie. Dac-ai fi făcut lucrul ăsta la Torino, unde duelul e legal, mai înțelegeam, poate. Putea sluji la ceva. Se putea scrie un sonet sau putea fi tema unei predici din amvon ; nu era decît o problemă ținînd de felul de a organiza lupta. Și ai fi tras foloasele sau, mai bine zis, cauza noastră ar fi tras foloasele. Crede-mă : credința îndreptățește totul, iar operele de binefacere sînt inutile.

Angelo îi povesti că, sosind la Manosque, era cît pe-aci să fie spînzurat. Giuseppe începu să rîdă.

— Măi să fie, ăştia, cînd se pun pe treabă, îi dau zor, nu glumă.

Angelo clocotea de mînie, căci îşi aminti de glasul lătrător al lui Michu, de ura care-i mocnea în ochi şi de înfocarea de care se molipseau toţi acei oameni puţin cam laşi şi foarte fricoşi, dar care, în cele din urmă, l-ar fi sfîşiat cum îl sfîşiaseră pe nefericitul la ale cărui chinuri asistase de sus de pe acoperiş.

— Da, continuă Giuseppe, Michu e băiat bun, ştie una şi bună. Frate, frate, dar brînza-i pe bani. Sigur, dac-ar fi pus să te spînzure, ar fi fost cu de la sine putere, dar cine şi-ar fi putut închipui c-ai să sosești şi c-o să pice tocmai peste tine ? Dac-am sta să cîntărim cîte toate, n-am mai isprăvi cît e lumea. Există întotdeauna anumite riscuri. Mărturisesc că numai la gîndul ăsta mă trec fiori de moarte. Dar mi-ar fi cu neputinţă să-i aduc lui Michu cea mai slabă învinuire. L-aş fi spintecat după primul tufiş care mi-ar fi ieşit în cale, dar de principiu nu m-aş fi atins. De altfel, cu asta nu te-aş fi readus cîtuşi de puţin la viaţă şi chiar lovitura mea de cuţit, judecînd drept, n-ar fi fost după buna dreptate. Recunosc totuşi că mi-ar fi fost cu neputinţă să nu-l ucid. Şi chiar cu oarecare furie. Mă rog, aşa-i în dragoste, dar nu în revoluţie. Ei, pentru tine merita să fac o mică infracţiune, s-o iau puţin pe de lături, iar Michu nu va fi niciodată mai mult decît un ostaş pe care-l poţi oricînd înlocui.

Răceala cu care vorbea Giuseppe despre această întîmplare avu darul să toarne gaz peste foc. Angelo se înfurie, lăsîndu-se chiar purtat de-un oarecare lirism. Îi mai jucau încă pe dinaintea ochilor ţintele ghetelor care se opinteau să-i strivească mutra. Se înfiora mai ales la gîndul că nu lipsise mult să cadă pradă unor laşi, unor fricoşi, care, fiecare în parte, aflîndu-se faţă în faţă cu el, ar fi rupt-o la fugă ca iepurii.

— Nimic nu ne sileşte să fim singuri, dimpotrivă, zise Giuseppe. Iată unde e greşeala. Nu l-ai ucis cum trebuie pe baronul Swartz, pentru că i-ai îngăduit să se apere. Duelurile nu-s de nasul nostru. Nu ne putem îngădui luxul să dăm o şansă, oricît de mică, sclaviei. Fiind datori

să cîștigăm, trebuie să ne păstrăm toate șansele ; pînă și cărțile măsluite.

— Eu nu știu să asasinez, spuse Angelo.

— Iată o metodă care-ți va lipsi, răspunse Giuseppe. Și, ceea ce e mult mai grav, ne va lipsi.

— Eram sigur pe mîna mea, continuă Angelo, și-am dovedit-o. A trebuit să moară, și-a murit. I-am dat o sabie și s-a apărat ; simțeam nevoia să se apere.

— Nu e vorba de ceea ce aveai tu nevoie, ci de ceea ce are nevoie cauza libertății, zise Giuseppe. Trebuie să le răpim pînă și drepturile.

Se întinse pe iarbă și-și puse mîinile sub ceafă.

— Nu-mi vorbi de lașitate, continuă el, sau numai întrucît admiți că ne slujește. După mine, e chiar mai bună decît curajul. Trecerea ei lasă calea mai liberă. Susții că cel care le-a băgat în cap că dușmanii poporului otrăvesc fîntînile e un laș care se adresă altor lași ? E-o părere de polițist. Vrei să știi cum stau lucrurile ? Eu sînt cel care a răspîndit zvonul. Și te rog să mă crezi că l-am umflat. Să mă trăsnească Dumnezeu dacă n-am vorbit de zeci de ori despre grămezi de cadavre. O să spui că m-am adresat unor lași, de acord. Dar am văzut că pot trage foloase. Cît privește propria-mi lașitate, oricît de puțin ți-ar trece o asemenea idee prin cap, sînt gata pe loc să-ți închid gura. Poți să pui mîna, dacă poftești, pe renumita-ți sabie, avem și noi așa ceva. Nu mi-e frică. Ne putem bate și cu pumnii, dacă o asemenea luptă se potrivește cu noblețea caracterului tău. Erau cît pe-aci să te spînzure. Dacă se-ntîmpla asta, îl înjunghiam pe Michu și poate că-mi făceam seama și eu. Dar cei care-au fost cu adevărat spînzurați, în urma scurtei mele convorbiri cu lașii, erau cei mai înverșunați dușmani ai ideilor noastre de libertate. Acolo mi-am vîrît și eu nasul, iar numele erau însemnate cu grijă pe-o listă pe care Michu mi-a înapoiat-o cu o cruciuliță în dreptul fiecărui nume. Nu mă bizui pe noroc. Și găsesc că ideea lui Michu de-a spînzura unul în plus n-a fost rea de loc. Un străin, mai ales ! Făcea impresie bună. Are cap, băiatul !

Angelo își spunea : „Trebuie să-i dau o lecție, și chiar cu pumnii, căci aici se crede mai tare. E grozav de mîndru

de ochii lui catifelați. O să am eu grijă să-i învinețesc, să nu mai poată scoate nasul în lume."

Îl scotea din fire tonul ăsta înțelept de om care dă lecții de bună-purtare.

— Un exilat nu ocupă nicăieri un loc de frunte, continuă Giuseppe. Unde mai pui că eu sînt cizmar. Nu e o meserie cu care să te poți făli. Și nu uita că nu-s decît vreo șase luni de cînd mă aflu aici. Cu darul meu de-a povesti la momentul potrivit lucruri care-i impresionează pe lași am determinat spînzurarea de stîlpii felinarelor a șase-șapte domni foarte sus-puși și care-l aveau pe prefect în buzunar. Prin duel abia dacă izbuteai să omori unul. Și nici asta nu-i sigur ! Ar fi adus poliția la fața locului. Și-atunci adio, scumpul meu colonel ar fi fost condus pînă-n Alpi cu lanțuri la picioare. Ne aflăm într-o țară în care burghezii dau din coate, dacă-i calci pe bătătură. Iată șase-șapte mai puțin. Am scăpat ușor de ei deoarece am înțeles că în momentul acela lumea avea ceva mai bun de făcut decît să caute să afle de ce i-a apucat furia pe cei douăzeci de derbedei. Și, mare lucru, domnii sus-puși n-au murit ca niște eroi. Nu pot servi de exemplu. Pînă și familia îi trece sub tăcere. La urma urmelor, poți să știi dacă povestea asta cu otrava nu-i adevărată ?

Angelo, care stătea picior peste picior, își schimbă poziția.

— Cusătura pe care ți-am făcut-o la cizme n-a ținut, zise Giuseppe, luîndu-și mîinile de sub ceafă și așezîndu-se în capul oaselor. Scoate-le și dă-le încoace. Unsesem ața smolită ca s-o pot lustrui și se vede treaba că ceara caldă a mîncat ața. Nu pot să te văd cu cizmele descusute. De altfel, eu le-am făcut și-s mîndru de ele. Ai un picior pe cinste, dar nimeni nu te-ar fi putut încălța atît de frumos și de bine.

Vorbea de cizme cu patimă. Dădu amănunte despre piele, despre ață, despre smoală, despre lac. Nu mai isprăvea. Se ridicase în picioare. Îi jucau ochii în cap cînd vorbea despre ceara de lustruit.

Îmbrăcămintea lui Angelo era, de altfel, foarte importantă pentru Giuseppe. Părea că are un plan în privința asta.

— Vreau să fii frumos, îi spuse încă din primele zile. Știi că e ideea mea fixă și n-o să-mi pară niciodată mai rău de ceva decît de splendida uniformă de husar care-ți venea așa de bine, mai ales cea pe care ți-a comandat-o ducesa la Milano. N-ai niciodată o înfățișare mai atrăgătoare ca atunci cînd porți chipiu și ai fața încadrată de gulerul tunicii. Și galoanele îți vin bine. Cum ai ceva de aur pe tine, faci să-nghețe oamenilor sîngele în vine. Și-așa și trebuie. Se simte că ești un leu-paraleu.

Și mai rosti cîteva fraze duioase.

— Meriți o bătaie, adăugă el, pentru că l-ai învelit pe omul acela de la munte în tunica asta frumoasă. Ne-am bătut capul pentru postavul ăsta, ducesa și cu mine, mai mult de-o săptămînă. Și de cîte ori nu mi-a înfipt mama unghiile-n carne în timp ce-l alegeam la renumitul Gonzagueschi, care se pricepe așa de bine la culori ! A meritat chiar să ne dăm atîta osteneală ca să-ți găsim un albastru aproape negru, de culoarea nopții, și de calitate atît de bună că făcea pliuri exact în locurile unde trebuia ! Crezi că micul tău holeric n-ar fi murit la fel de bine și-n țoalele lui ? Dar dumnealui ține să facă întotdeauna exces de zel. Mai ales din cel care nu servește la nimic. În ce hal mi-ai venit aici ! Și barba pe care n-ai mai ras-o de nu știu cîtă vreme te îmbătrînește cu zece ani. Îți dă mai ales o înfățișare cu care e imposibil să cîștigi încrederea cuiva.

Șopti ceva unuia din paznicii în cămăși, atît de severi și atît de serviabili, și după cîteva zile Angelo fu dus de cealaltă parte a dealului cu migdali, pe o costișă de unde se vedea un sat de aur aidoma unei bărci purtate de-un val de stînci.

În partea aceea, ogoarele îndelung răscolite și înmuiate de nenumărate izvoare adînci, scoase la iveală de dealul ostenit, se întindeau sub formă de pajiști, pe care soarele dogorîtor nu izbutise să le îngălbenească. Se mai zăreau niște păduri foarte dese și foarte înalte de mesteacăn.

Angelo băgă de seamă că în aceste crînguri era un fel de cazarmă sau de cartier general al gărzilor în cămăși. Se vedeau peste tot santinele și chiar paznici neînarmați, cu centironul desfăcut. Își fumau pipele liniștiți. Toți păreau să aibă o deosebită considerație pentru Giuseppe, pe care-l salutau ; un tînăr muncitor, care păzea un fel de

cort, îi dădu chiar, foarte stîngaci, dar cu multă seriozitate, onorul.

Giuseppe îl conduse pe Angelo într-un deziș de stejari verzi unde, sub niște prelate, erau depozitate o grămadă de baloturi.

— Mulți negustori, zise el, au murit fără să lase moștenitori ; sau moștenitorii au dat și ei ortul popii. Sînt o mulțime de familii pe care holera le-a mistuit de nu s-a ales nici praful. Toate mărfurile astea s-ar fi irosit. Noi le-am strîns. Și uite ce detreabă sînt oamenii. Nu s-au mișcat de aici, stau de pază, dar nu s-au atins de nimic. Nu s-a găsit nici unul care să dea iama prin grămadă.

Ajutați de-un muncitor cu centironul încheiat reglementar, și care-și purta arma la spate, în bandulieră de dragon, găsiră cîteva bucăți de postav, dar mai ales un sul de dimie și un sul de catifea.

— Am o idee, zise Giuseppe. Sînt sigur că e bună, și ție nu ți-ar fi trecut prin cap. Am eu pe cineva. A lucrat la Paris și-ți toarnă un costum mai ceva ca Gonzagueschi, care, la urma urmei, nu dictează moda decît la Torino. Îți dai seama ce te așteaptă ? Nu știu ce are de gînd să facă holera. Poate că într-o lună vom fi toți cu grădinița pe burtă. Dar aici nu trebuie să pui răul înainte. Dacă cel puțin ești în viață, și eu la fel, și chiar dacă rămîi în viață numai tu, vei fi nevoit în curînd să te strecori prin defileul Alpilor și să te duci acolo unde trebuie făcut ceea ce știi. Mai ales dacă maică-ta a ieșit biruitoare în La Brenta. Ceea ce e aproape sigur, așa cum ți-a scris. Ți-am spus că meșterul pe care-l cunosc va croi costumul mai bine ca Gonzagueschi, și să știi că așa e. Ar putea să-ți facă și o redingotă cu pulpane care să stea ca scrise, mai bine ca oricare altul. Dar printre lucrurile astea nu sînt decît stofe de burghezi și, fie tunică, fie redingotă, ne trebuie ceva de mare lux. Iată la ce m-am gîndit.

Ochii lui Giuseppe, tare frumoși și catifelați, umbriți de niște gene negre, extrem de lungi, scînteiau pătimaș.

— Țăranii de pe-aici poartă uneori veste de catifea foarte frumoase, continuă el, împodobite cu nasturi mari de aramă, pe care sînt pictate scene de vînătoare, capete de cerbi și de mistreți, iar uneori chiar și mici scene de

dragoste. Dacă-i lustruiești bine cu piele de căprioară, lucesc ca aurul. O vestă ca asta îți trebuie. Trebuie să-ți mai spun că, despre cei care poartă astfel de veste, se zice că sînt bogați și că de-aia sînt așa de frumoși. Țăranii n-au mutre de oameni isteți decît în țara noastră. Cei de-aici au niște fețe turtite de parcă ar fi niște capete bătute pe gologani. Tu ai să arăți ca un leu-paraleu. Toată istețimea care-a născocit podoabe pentru niște bogătani va sluji pentru a împodobi virtutea. Gîndește-te puțin. Republicanii nutresc o dragoste nefericită pentru prinți. Să nu crezi că-i ucid pentru altceva. Au nevoie de ei și-i caută pretutindeni. Dacă găsesc un prinț care vrea să le fie șef, sînt, în sfîrșit, bucuroși să moară pentru el.

— Nu uita că eu nu stau locului, îi răspunse Angelo, și că n-o să pozez niciodată ca să ies în portret cum visezi tu. De altfel, în ceea ce mă privește, cred în principii.

— Noi doi n-avem nevoie de multe vorbe ca să ne înțelegem, zise Giuseppe. Așa-mi placi. Și ce bine-ai rostit fraza despre principii! Ține-o mereu așa! Nimeni nu poate vorbi ca tine. M-au trecut fiorii. De altfel, nu printre oameni cu fețe turtite trebuie să reprezinți tu virtutea, ci în mijlocul unui popor în care și ultimul văcsuitor de ghete are trăsăturile lui Cezar. Dacă izbutești să le vorbești de principii cu tonul de mai înainte, îi ai în mînă. Dar e nevoie de tonul și convingerea pe care-ai arătat-o adineaori. Uneori, naivitatea ține loc de geniu în problema care ne interesează, dar o să rămîi naiv? De-aia ai nevoie și de niște pantaloni de dimie, nițeluș strîmți, pentru că ești bine făcut. Și de-o manta; căci, cine știe dacă n-o să fii nevoit să treci Alpii pe timp de iarnă?

Mantaua de călărie, care era o minune, dar la care nici nu-ți venea să te uiți pe-o asemenea căldură, fu împăturită cu grijă de Lavinia și presărată cu sulfină și levănțică. O înfășură chiar într-una din bluzele ei și o așeză în fundul unui cufăr, în colțul dinspre miazănoapte al colibei, unde nu bătea niciodată soarele. Vesta de catifea și pantalonii fură și ei rînduiți în cufăr.

Deși vara se apropia de sfîrșit, abia suportai o cămașă pe piele. Lavinia purta bluza și fusta pe pielea goală. Era o fată foarte chipeșă, despre a cărei frumusețe se vorbea de mult la Torino. Nu era serbare să nu fie întrebată

doamna ducesă dacă îi îngăduie fetei să întruchipeze pe Diana, pe zeița înțelepciunii sau pe arhanghelul Mihail. Era obișnuită cu asemenea alegorii, care nu-i mai ieșeau din minte. Nici cînd sta ghemuită să aţîţe focul sub oala cu ciorbă.

Celelalte femei care locuiau pe colnic purtară o bună bucată de vreme ciorapi de bumbac, dar arșița deveni atît de insuportabilă că, pînă la urmă, renunțară la toate mofturile. Dar n-ajunseră pînă acolo încît să poarte numai bluză și-o fustă. Unele se încăpățînară chiar să-și păstreze gulerele cu balene. Erau neveste de muncitori. Umblau toate îmbrăcate în chip de orășence decente și modeste. Își trăgeau tare părul la spate și-l înnodau în cocuri strînse. Vedeai pe cîte una care, la adăpostul unui tufiș, își pieptăna părul lung, apoi și-l răsucea, îl împletea în cozi, își umplea gura cu ace de păr, înfigîndu-le unul cîte unul în coc.

După asta se ridicau, se scuturau de praf, își curățau pieptenii, îi înveleau în hîrtie și-i vîrau în sîn ; își lipeau fustele pe șolduri, le netezeau, făceau cîțiva pași înfoindu-se ca niște curci și-și potriveau turnura mai înainte de-a se apuca iar de treabă, care nu era de fel simplă și ușoară, căci aici trebuia fie să cari apă de la mare depărtare, cu cîte-o găleată în fiecare mînă, fie să spargi lemne, sau chiar să-ți fricționezi soțul ori fratele, feciorul ori fata, loviți de-un atac. Și ele erau victimele unor atacuri și mureau uneori mai înainte de-a li se fi putut tăia șireturile de la corset, pe care și-l apărau, în cele mai cumplite dureri, cu amîndouă mîinile.

Lavinia fredona adeseori, cu glas scăzut, cîntecele voioase, pe care le mima prin ușoare mișcări de cap, zîmbete și bătăi din pleoape. Cîntecul abia îi flutura pe buze, dar mimica și cuta adîncă, cele trei gheare care-i brăzdau în acele clipe rădăcina nasului și-i dădeau, la orice mișcare, un aer cînd înfumurat cînd șmecher, ochii ei mari cu care arunca priviri patetice, schimele pe care le făcea și, în sfîrșit, toate acele maimuțăreli, dintre care unele pline de șiretenie, și uneori chiar desfrînate — toate erau ca o Italie în miniatură.

„Trebuie să salvăm acest popor, își spunea Angelo privind-o și apropiindu-se s-o asculte. Are toate însușirile.

Fata asta e născută din tăietori de lemne, în pădurile familiei mele, și i-a fost adusă de mică maică-mi ca să-i servească drept jucărie. A fost cameristă mai mult de zece ani, căci, încă de la opt ani, mama o punea să-i intre pe sub fustele grele de amazoană ca să-i netezească creţurile cămășii, și-ar fi gata să-și dea viaţa pentru mine. Mai curînd chiar decît pentru Giuseppe, care, oricum, a răpit-o cînd a plecat, a învăţat-o să facă dragoste și, nădăjduiesc, s-a căsătorit cu ea. Cîtă credinţă ! Ce frumoasă e și ce suflet curat are ! (Nu vedea anumite mișcări ale buzelor extrem de voluptoase și uneori chiar niţeluș viclene.) I se cuvine Republica. Nici o jertfă nu e prea mare pentru asta. Iată care mi-e datoria. Asta mă va face fericit. Și simt cum mă înfierbîntă !"

În același timp, și în aceeași Italie în miniatură, Giuseppe se distra de minune. Se străduia să-și apropie cît mai mult gura de gura Laviniei pentru a o acompania în terţă sau ca bariton (doar un murmur, se-nţelege, căci prin vecini erau unii care-și dădeau duhul, sau dacă nu, aveau necazuri, vreo treabă personală). În clipele acelea avea trăsăturile feţei destinse și împăcate, orînduite altfel decît de obicei. Angelo găsea chiar o mare nobleţe în figura lui, în ciuda asemănării izbitoare cu Tereza.

Vremea se schimbă. Cerul alb se lăsă în jos pînă în dreptul vîrfului pomilor, înghiţind piscurile chiparoșilor, care păreau retezaţi cu foarfeca. Albul cerului își întinsese totuși pînzele, în timpul verii, la înălţimi destul de mari. Pe sub bolta de ipsos se mai putuse simţi cîte o boare de vînt cenușiu. Acum coborîse, formînd un fel de tavan întins la patru-cinci metri deasupra pămîntului. Păsările se făceau nevăzute mai toată vremea, pînă și corbii, care începură să ducă o viaţă plină de mistere deasupra tavanului, de unde apăreau uneori ca niște mari picături negricioase.

Căldura se înteţi pe dată ca într-un cuptor a cărui ușă a fost închisă. Nu se mai vedea mișcarea soarelui, nici rotirea umbrelor. Ziua nu mai era decît o reverberaţie a cărei tării creștea gradat pînă la lumina orbitoare a amiezii, apoi scădea treptat, pînă se stingea pe dată în noapte.

Un fenomen neliniști nespus pe toată lumea : vocea nu mai răsuna. Puteai să încerci mult și bine să vorbești

cu cineva, că vorbeai cu tine însuți. Interlocutorul te privea tăcut și cînd, la rîndul lui, începea să vorbească, nu-i vedeai decît gura mișcîndu-se și era tot liniște, o liniște întesată totuși de zgomote înfundate. Dacă strigai, țipătul îți clămpănea pe lîngă urechi, dar nu-l auzeai decît tu. Și asta ținu cîteva zile.

Natural, aerul era de ipsos, iar vizibilitatea foarte limitată. Dacă voiai să vezi la depărtare, trebuia să te apleci, așa cum te-ai uita pe sub o poartă.

Fără cea mai mică adiere de vînt, se iviră vreo două-trei feluri de miros, toate neobișnuite. Mai întîi, un miros puternic de pește, ca lîngă un năvod proaspăt deșertat pe iarbă, transformat îndată într-un miros de mlaștină cu păpuriș putred, de nămol cald. Acest miros, ca și celelalte, de altfel, te făcea să ai vedenii. Ipsosul aerului părea că se înverzește. Apoi (sau poate în același timp) se isca un miros care se asemăna (dar într-o măsură mult mai mare) cu cel al unui hulubar prost întreținut, cu găinațul de porumbel care are o acreală atît de înțepătoare. Și acest miros (dat fiind că nu se vedea în jur nimic altceva decît albul care-ți lua ochii) dădea naștere la vedenii extrem de neplăcute, printre care, mai ales, iluzia unor porumbei monstruoși ce cloceau și spurcau pămîntul (sub fulgii lor înnăbușitori). Mai trebuie, în sfîrșit, semnalat un miros de sudoare, foarte sărat și pătrunzător, care pișca ochii ca izul urinei de oaie în stînele închise. În pofida tuturor lucrurilor care-ți treceau prin minte din cauza acestor duhori, ele nu înspăimîntau, sau, cel puțin, nu ele erau pricina spaimei. Tavanul de ipsos îmbătrîni la repezeală; începu să-i cadă molozul, descoperind deasupra un fel de pod întunecos. Ziua se înfățișă tot mai mohorîtă. În cele din urmă, se zăriră cîteva fulgere, dar se topiră curînd. Nu era un trăsnet curat, cum scrie la carte, ci mai curînd niște licăriri de feștilă : o flacără gălbuie și mînioasă, care ricoșa la nesfîrșit, cu un zgomot pițigăiat, înainte de-a se stinge fără nici un bubuit. Răspîndea un puternic miros de fosfor.

Pe de altă parte, într-o bună zi, fără ca cineva să fi observat cea mai mică lumină, se auzi deodată un tunet, sec ca o lovitură de ciocan. Din clipa aceea, loviturile de ciocan, care păreau să desfunde ceva, nu mai conteniră.

Ploaia se porni ca o pînză fină și călduță și ținu cîteva zile. Apoi, îi puteai vedea dungile. Timp de alte două-trei zile, fără să se oprească, își îndesi din ce în ce mai mult picăturile, pînă izbuti să șteargă cu totul culoarea copacilor. În sfîrșit, începu să toarne cu găleata și nu mai conteni să cadă gîrlă, făcînd să duduie pămîntul.

Taberele erau toate răvășite și șănțuite de torenți. Colibele se năruiau. Trebuia, în fiecare clipă, să dai o mînă de ajutor familiilor care înotau în noroi încercînd să-și salveze boarfele. Nu mai găseau nicăieri un adăpost. De pe stîncile cele mai înalte se prelingeau șiroaie de apă neagră. Lucrătorii miliției în cămăși și centiroane dădeau ajutor peste tot. Îi puteai vedea pretutindeni. Își făceau de lucru în toate părțile cu o zadarnică mărinimie. Pe Angelo începură să-l scoată din țîțîni oamenii ăștia care nu puteau să se miște de puști, de liota de copii uzi leoarcă și de severele lor virtuți.

„Și totuși, își zicea, ce vină le poți aduce ? Pe dealul celălalt, unde nu există nici un fel de miliție, cine se ocupă de salvarea oamenilor ? Și cel care se află singur într-un loc singuratic, cum își salvează familia ?"

Ploaia se prăvăli în șiroaie de apă din ce în ce mai grele vreo patruzeci de ore în șir ; fără furie ; domol. În sfîrșit, se auzi un tunet grozav și cerul se despică, lăsînd să i se vadă jeratecul și se auzi un tunet care bubui atît de tare, încît urechile tuturor se destupară. Porțile cerului se dădură în lături. De-o parte și de alta se înălțau castele ametitoare de nori și se zări un azur de vis. Pe măsură ce castelele de nori se îndepărtau unul de altul, descoperind porțiuni tot mai întinse de cer, azurul se coloră în albastru de gențiană și un mănunchi de raze, pornit ca dintr-o inimă, începu să tivească marginea norilor groși.

Femeile își scoaseră turnurile. Fiind din bumbac, și nu din păr de cal ca cele ale cucoanelor, se umflaseră de apă. Se văzură silite să-și lepede și fustele prea înfoiate, grele și pline de noroi. În cămășile în care rămăseseră aveau un aspect foarte republican, dacă nu te uitai la fețele lor, care arătau tot a fețe de cucoane sub pieptănătura din care nu se desprinsese nici o șuviță. Le era rușine să-și miște picioarele în voie.

Vreo patru-cinci moșnegi, pe care ploaia îi muiase pînă la piele, își dădură repede duhul. Nu izbutiră să-i dezmorțească, în pofida focurilor mari care mai mult scoteau fum decît dădeau căldură.

Valea era de nerecunoscut. Pajiștile pieriseră sub cîțiva metri de apă care se scurgea în spume. Din locurile în care se aflaseră corturile înfirmeriilor nu mai rămăsese nimic. Pe flancul dealului din față, chiar la marginea torentului uriaș care inundase valea, un mic grup de oameni tuciurii se agita ca o mînă de furnici în jurul unor resturi albicioase. Deasupra lor, livezile de măslini erau pustii. Cîțiva omuleți negricioși mișunau ceva mai sus, la marginea pădurii de pini.

Toată apa din vale se aduna la intrarea în oraș și dădea năvală printr-una din porți. Norii rămaseseră cîteva zile cenușii, apoi deveniră albaștri.

Muriră doi copii. De-o boală de gît. Femeile începură să șușotească că va izbucni o epidemie de anghină difterică. Își făcură mult sînge rău. În ochi li se aprinseră priviri sălbatice și-și țineau strîns copiii la piept. Dar n-au fost decît cîteva dureri de gît benigne. Milițienii izbutiseră să usuce niște lemne. Nu se odihniseră nici o clipă, rămînînd pe ei cu tot echipamentul, cu pantalonii și cămășile ude. Pînă la urmă izbutiră să aprindă un foc lîngă care fură aduși cei ce dîrdîiau.

Oamenii în cămăși se ghemuiră și ei la foc. Își demontară armele, uscară piesele, le unseră, le montară la loc, strîngînd șuruburile cu vîrful cuțitului. Era un fel de revizie a armelor.

— Tu ai vreun amestec în toate astea ? îl întrebă Angelo pe Giuseppe.

— Puțintel, răspunse cu trufie Giuseppe.

Norii deveniră albaștri-închis. Se îngrămădeau pe dunga zării. Apoi, căpătară o nuanță liliachie, apoi roșie-închisă, spre care se îndreptau toate privirile. Mai era în ei o unduire domoală care-i făcea să se destrame dincolo de dealuri, lăsînd din ce în ce mai liber cerul pe care-și făcea loc un azur de-o neînchipuită limpezime. În sfîrșit, fără să fie vorba de vreo lumină a amurgului, în toiul amiezii își făcu apariția un nor roșu, roșu de tot, ca un mac.

Soarele era scăpărător. Pînă și din cea mai mică băltoacă începură să iasă aburi. Zilele erau arzătoare, nopțile reci.

Se ivi un caz de holeră fulgerătoare. Bolnavul muri în mai puțin de două ore. Era un om din miliție. Tocmai făcea de pază. La început manifestă un fel de neîncredere subită în arma pe care-o purta. O rezemă de-un copac. Îndată după aceea, perioadele se succedară cu repeziciune și într-un chip înspăimîntător. Convulsiile, agonia, precedate de-o învinețire și de-o groaznică răcire a trupului creară un vid în jurul lui. Pînă și cei care-l îngrijeau dădură înapoi.

Avea un facies eminamente holeric. Era un tablou viu care exprima moartea cu toate meandrele ei. Atacul fusese atît de fulgerător încît mai dăinuiră o clipă semnele unei încremeniri pline de uimire, foarte copilăroasă, dar se vede că moartea îl poftise de îndată la niște jocuri atît de înspăimîntătoare, încît obrajii i se scofîlciră văzînd cu ochii, buzele i se răsfrînseră într-un rînjet fără de sfîrșit; la urmă, scoase un strigăt care-i goni pe toți din jur.

Pînă în clipa aceea bolnavii nu mai strigaseră niciodată. Soseau în preajma morții cu totul vlăguiți, și moartea intra în niște trupuri pregătite pentru orice. De-aci înainte, le străpungea ca un glonte de pușcă. Sîngele li se descompunea în artere cu aceeași repeziciune cu care se destramă lumina pe cer cînd soarele a trecut linia asfințitului. Vedeau, prin urmare, cum vine noaptea și începeau să urle.

Din clipa aceea, urletele răsunau zi și noapte. Încetase orice activitate. Nimeni nu mai făcea nimic: toată lumea aștepta. Căci glontele nimerea cînd la dreapta, cînd la stînga, tras parcă de-un țintaș aflat în post, cu arma sprijinită. O dată îl lovea pe unul care înainta pe cărare și-l vedeai făcînd o tumbă ca un iepure, altă dată pe una care tocmai sufla în foc și cădea cu fața în jeratic. Stăteau cîte trei-patru sub un copac, toată familia; tatăl striga; trebuia să te scoli și s-o iei la fugă. Îl părăseau cu toții, căci se afla în ghearele morții. Nimeni nu-l mai putea ajuta. Nevasta, copiii alergau ca un stol de potîrnichi; se ascundeau gîfîind după cîte un tufiș. Și uneori țintașul se ținea scai de ei. Abia apucau să-și tragă sufletul, că o vedeai

pe mamă sau pe unul din copii țipînd, și iar auzeai fuste foșnind în fugă, lăsînd la pămînt încă un mort, care se mai zbătea încă, deoarece abia după moarte se destindeau.

Puteai vedea din ce în ce mai mulți milițieni fără armă, puști lăsate prin iarbă sau rezemate de vreun pom.

Pe chipurile acestor morți ochii erau pe jumătate închiși sub pleoapele grele, îngroșate; o pată de culoare, dar împietrită, lucea printre gene. Boala care devora cărnurile ca un trăsnet lăsa neatinsă culoarea ochilor, zărită prin crăpătura pleoapelor. Unele femei tinere, moarte, din care nu mai rămîneau decît pielea pămîntie, pătată pe dinăuntru cu cheaguri de sînge alterat, mai păstrau doar genele lungi și arcuite, lăsate peste o apă albastră, un smarald, un topaz de materie neprihănită. Obrajii erau vineți și buzele negre, strînse, dar lăsînd întotdeauna să se zărească vîrful unei limbi stacojii. Spectacolul era cu totul neașteptat, obscen pînă la îngrețoșare, de fel în armonie cu ochiul întredeschis peste culoarea lui. Atunci cînd erai nevoit să privești un chip ca acesta, în ciuda aspectului său dezgustător, te simțeai mîndru de privirea aceasta nemișcată, îndreptată parcă spre zări îndepărtate, privire înălțată dintr-un trup prăbușit în glod, și uneori chiar viermănos și putred. Căci era iarăși foarte cald în timpul zilei.

Angelo încercă să-i îngrijească pe cîțiva dintre cei ce fuseseră loviți fulgerător. Muncitorii vorbeau de metoda Raspail [1] și aveau mare încredere în camfor. Dar socoteau că e mai curînd un preventiv și-l purtau în săculețe atîrnate de-un șnur la gît, ca pe-un talisman. Patru-cinci bărbați curajoși și hotărîți se alăturară lui Angelo. În scurtul răstimp pe care-l aveau între momentul atacului și cel al morții, se străduiau să-i dea bolnavului o băutură preparată dintr-o infuzie de salvie. Dar, de cum erau loviți de glonte, muribunzii intrau într-un delir atît de puternic încît spasmurile îi făceau să se răsucească asemenea nuielelor de răchită. Erau nevoiți să le facă un fel de cămăși de forță în care-i legau fedeleș. De fiecare dată,

[1] Referire la *François-Vincent Raspail* (1794—1878), om politic și chimist francez; a preconizat utilizarea camforului drept măsură preventivă împotriva bolilor infecțioase.

totuși, Angelo lua în brațe capul bolnavului de holeră ca să-l ridice, în timp ce încercau să-i vîre gura sticlei cu infuzie între dinții strînși. Era indicat și să le ia sînge. Dar aceste sîngerări operate pe trupurile în agonie cu bricege de buzunar mînuite stîngaci erau niște adevărate măceluri. Și, de altfel, nici salvia, nici bricegele, nici camforul nu slujeau la nimic.

Cu toate acestea, Angelo continua să sară în picioare de cum auzea un țipăt (și într-o zi, repezindu-se astfel, dădu peste cîțiva copii care se chinuiau să înalțe un zmeu). Luase obiceiul să-i observe pe cei care-și duceau brusc mîna la ochi, căci deseori atacul începea printr-o întunecare a vederii ; sau pe cei care se poticneau din mers, căci uneori moartea era precedată de-o amețeală, de-un fel de beție.

— Nu-mi place de loc treaba asta, zise Giuseppe ; cu mania lor de-a nu sta locului, sînt în stare să moară aici, lîngă noi. N-au, într-adevăr, pic de rușine. Dacă-i apucă așa, pe nepusă masă, să stea dracului în bîrlogul lor. Ar putea să se prăvale peste Lavinia, sau peste tine, sau peste mine. Și, în tot cazul, să mînjească iarba pe care ne-am instalat. Cu boala asta nu-i de joacă.

Giuseppe își încrucișa brațele la piept. Din cînd în cînd, își înnoda degetul arătător și cel mijlociu de la mîna stîngă și, cu degetele astfel încîrligate, atingea cînd tîmpla lui, cînd pe-a Laviniei, cînd pe-a lui Angelo.

— Nu-mi place nici ceea ce faci tu, urmă el. Lasă-i să moară-n pace, nu te băga. Ce ai tu cu ei ? Eu îți sînt frate de lapte, Lavinia mi-e nevastă, ca să nu mai vorbim că s-a jucat cu noi cînd eram copii. Și ocupîndu-te de cei care nu-ți sînt nimic, riști să ne aduci boala și să ne omori pe toți.

Pînă la urmă, îi veni greu să-și ascundă frica. Nu depunea altminteri nici o strădanie ca s-o ascundă și zicea că e firească.

Vorbi chiar cu un ton amenințător și atît de aproape că Angelo, sătul să-i mai simtă răsuflarea pe față, îl împinse cu destulă violență.

Se luară la bătaie. Lavinia îi privi cu mult interes. Parte din loviturile primite de Giuseppe, dacă n-ar fi fost parate cu promptitudine, ar fi putut să fie aproape mor-

tale. Dar lui Giuseppe îi dădu sîngele pe nas și se întinse pe jos, își înfipse unghiile în iarbă și-n țărînă, spumegă de furie și plînse cu sughițuri, ca un copil. Lavinia era foarte mulțumită, dar îl mîngîie ; el îi sărută mîinile. Îl ajută să se ridice. Angelo își privi îngrozit pumnii plini de sînge. Se îmbrățișară la repezeală toți trei.

Murea atît de multă lume, că se întrebau dacă n-ar fi mai bine să se întoarcă în oraș. Cîțiva muncitori tăbăcari susțineau, de altfel, că coaja de stejar care se macera în hîrdaiele lor de tăbăcit e un preventiv mai bun decît aerul de la țară și plecară cu familiile. Dar, a doua zi după plecarea lor, se întoarse un băiețel și povesti că au murit cu toții de cum au ajuns. Mai scăpă și-o femeie, care se înapoie pe deal în timpul după-amiezii. Ea povesti că toate străzile sînt acoperite de pietriș și noroi în urma ploilor căzute cu nemiluita în ultima vreme, care aduseseră puhoaiele pînă în mijlocul orașului și că, în clipa cînd bărbații s-au apucat să rînească noroiul, au căzut ca mușteie, apoi au urmat femeile și copiii, și totul în răstimp de cîteva ore, fără să aibă măcar timp să intre în casă. Își pierduse cei doi feciori, bărbatul și sora, iar băiețelul care sosise înaintea ei era și el acum singur pe lume.

Nici pe dealul din față lucrurile nu stăteau mai bine. Nu se mai vedeau decît vreo cîteva grupuri mici, răzlețe, nemișcate. Erau despărțiți de el printr-o vîlcea în care puhoiul cărase corturile infirmeriilor și răzuise literalmente pajiștile. Acolo se aflau faimoasele noroaie otrăvite judecînd după aburii care se ridicau din ele. Dar se mai petrecu și alt lucru îngrozitor. De la începutul molimei fuseseră îngropați acolo, în niște gropi uriașe, o bună parte din morții din oraș. Gropile fuseseră astupate cu var. În mod curent, în aceste gropi fierbeau potolit zemurile cadavrelor, dar, scăldate și muiate acum de ploaie, fierbeau în clocot ca niște ciorbe spurcate. Le auzeai sfîrîitul, le vedeai aburul, le simțeai duhoarea.

— Să plecăm, zise Giuseppe, trebuie s-o luăm din loc. Să ne ducem mai departe, în păduri.

Dar cîțiva oameni din miliție veniră să-l vadă și avură cu el o îndelungă convorbire. Erau bătrîni între șaizeci și șaptezeci de ani ; își păstraseră puștile. Aproape toți îi pierduseră pe cei din familie pînă la unul și luaseră de

curînd obiceiul să se uite lung, fără să clipească, la oameni. Îi însoţea un tînăr de vreo douăzeci de ani, rămas şi el singur cuc, după ce-şi pierduse tînăra soţie cu care fusese însurat trei luni.

Giuseppe făcu tot felul de farmece menite să îndepărteze boala, vorbind mai tot timpul cu mîna stîngă în faţa gurii. Se legă mai ales de tînărul care părea să aibă mare influenţă asupra celorlalţi. Acesta se uita la Lavinia şi vorbea pe un ton acru. Rosti de mai multe ori cuvîntul „datorie". De fiecare dată, bătrînii văduviţi de soartă încuviinţau din cap.

— Sînt nebuni, zise Giuseppe, mă forţează să rămîn. Dar lasă, că le-am zis cîteva să mă ţină minte.

Nu trecu, într-adevăr, de la întîmplarea asta decît o noapte. A doua zi se înfăţişară din nou. Tînărul se feri s-o mai privească pe Lavinia. Spuse că, stînd şi judecînd mai bine, au ajuns la concluzia c-ar trebui, poate, să se retragă puţin mai în inima pădurii. Şi adăugă că el şi cei cinci sau şase inşi care-i ţin tovărăşie sînt dispuşi să rămînă acolo, să facă ce-or putea, să asigure ordinea, să dea oarecare îngrijiri bolnavilor. Giuseppe îi felicită din toată inima şi vorbi de popor, de calităţile lui, de exemplul pe care-l dă şi care e fără egal cînd e vorba să „slujească ideea". Mai făcu şi alte mişcări cu mîna în afară de cele menite să-l ferească de molimă.

Cei care urmau să plece erau vreo două sute la număr. Cu Giuseppe în frunte, avînd grijă de toate, plin de însufleţire, dînd sfaturi cît mai părinteşti şi zorindu-i. Lavinia îl urma. Îl întrebase pe Angelo ce are de gînd să facă.

— Du-te cu el, zise Angelo. Vin şi eu mai pe urmă.

După ce îngrijise sute de bolnavi, se vedea nevoit să recunoască faptul că asta nu ajuta la nimic. Cei cîţiva binevoitori care i se alăturaseră la început părăsiseră de mult partida. Nu numai că nu izbutise să salveze o singură viaţă, dar cînd se apropia acum de ei, muribunzii făceau o asemenea asociaţie între prezenţa lui şi moartea sigură care-i aştepta, încît îi apuca brusc un tremur cumplit. I se spunea *corbul*, ca şi indivizilor acelora jegoşi şi cercheliţi care îngropau morţii cu o brutalitate plină de necuviinţă, deosebit

de respingătoare. Trebuie să recunoaștem că nu se bucura de prea mare simpatie.

Îl găsi pe Giuseppe cu trupa lui instalați într-un loc fermecător. Era o vîlcea între niște maluri înalte, căptușită cu iarbă deasă sub stejarii uriași. Un izvor proaspăt curgea ca o fîntînă într-o veche covată înfundată în pămînt. Locul, deși bine adăpostit de frunziș, era totuși aerisit mulțumită vînturilor de miazănoapte. Fusese acolo, pe timpuri, o stînă din care mai rămăseseră cîteva urme de zid. Freamătul frunzișului te liniștea. Arhitectura stejarilor imenși, împletitura crengilor trezeau gînduri de tărie și vlagă.

Angelo sosi chiar în clipa cînd Giuseppe posta o santinelă armată lîngă fîntînă. Stabilise pentru fiecare porțiunea în care să se instaleze, reunind mai multe familii la un loc. Se vorbea mult despre legi. Și cu mîndrie. Milițienii erau înarmați. Angelo se întrebă de unde provin toți acești oameni sănătoși, roșcovani și vînjoși. Nu-i văzuse jos. Unul dintre bărbații aceștia zdraveni muri subit după toate regulile. Se prăbuși în timp ce mînca un coltuc de pîine în fața unor puști așezate în piramidă.

— Jos, zise Giuseppe, răspundeau de alimente. De-aia n-ai dat cu ochii de ei. Îți închipuiai că orezul, cartofii, mălaiul pe care le gătea Lavinia sînt picate din cer ? Ce-ai crezut, cum e asigurată hrana pentru toată lumea ? Aveam depozite ; totul era organizat. Bărbații aștia care plesnesc de sănătate păzeau alimentele, nu era făcut cu cap ? Ce-ai fi vrut, la urma urmei, spune odată ? Vine vremea cînd trebuie să te hotărăști să sacrifici unele lucruri.

Muribundul nu rămase pe iarbă un minut mai mult decît trebuia. Îl luară numaidecît. Patru bărbați cu cămașa peste pantaloni, uniforma obișnuită a *corbilor,* sosiră cu o targă. Angelo observă că targa e făcută din ramuri proaspăt cojite. Cei patru *corbi,* pe de altă parte, aveau un adăpost special, la peste o sută de pași depărtare de adăposturile celorlalți. Giuseppe îi chemase printr-un fluierat.

Timp de două-trei zile, toată lumea se îndeletnici cu treburi precise și orînduite după un plan. Echipe compuse din bărbați tineri și puternici, escortate de milițieni înarmați, efectuară mutarea alimentelor din depozitul de jos. Alte echipe săpară latrine, gropi pentru gunoaie. Ordinele după

care se executa toată această muncă erau anonime. Cîte-un om din miliție sosea cu arma în bandulieră și spunea : trebuie. Îmi trebuie atîția oameni ca să fac cutare lucru. Giuseppe nu deschise gura decît pentru a da un sfat : latrinele să fie săpate departe, în direcția contrară celei de unde bate vîntul. Vorbi cu-atîta haz de mirosurile scîrboase, că izbuti să provoace rîsul femeilor și chiar al bărbaților. Aproape în fiecare seară vreo zece milițieni voinici și roșii la față se adunau la marginea dinspre răsărit a vîlcelei, în partea pe unde venea noaptea. O bună bucată de vreme după ce se adunau și cînd toată lumea privea spre apus, unde mai dăinuiau îndelung licărirele asfințitului, își făcea și Giuseppe apariția.

Trei-patru persoane muriră, dar fură luate înainte chiar de a-și fi dat sufletul. Celor patru oameni cu cămășile peste pantaloni începură să li se spună *corbi* cu toată seriozitatea. Angelo se uită cu băgare de seamă la chipul lor și rămase înlemnit.

Își mai dădură duhul, unul după altul, vreo zece oameni, din care șase într-o singură zi. O femeie care tocmai își pierduse dintr-o dată bărbatul și feciorul urla, zvîrcolindu-se în brațele *corbilor*. O luară și pe ea, în timp ce țipa de-ți lua auzul și dădea violent din mîini și din picioare ca un înotător. O așezară în picioare, departe, dincolo de copaci, pe-un povîrniș sălbatic, care domina rîpele cufundate-n beznă. Milițienii fură văzuți făcîndu-i semn să plece, s-o ia drept înainte. Ea făcu întocmai. Vîntul îi flutura părul despletit.

Scena a produs multă agitație. Zgomotul discuțiilor era aproape la fel de tare ca freamătul frunzișului. Giuseppe se urcă pe-un zid al stînii ruinate. Vorbi pe-un ton familiar cu toată lumea despre femeia care luase drumul văilor sălbatice ; și spuse despre ea lucruri deosebit de mișcătoare. Nenorocirea trebuie respectată și alinată. Dincolo de păduri, cum știa toată lumea, există un tîrgușor unde femeia va ajunge fără doar și poate. E vestit pentru ospitalitatea lui ; devenise chiar proverbial. Nu încăpea nici o îndoială că, dincolo de pădure, femeia va fi bine primită, hrănită, îngrijită. Ținea să atragă atenția asupra acestui lucru foarte important. O mai spunea o dată, nenorocirea trebuie respectată. Despre asta nu mai încăpea discuție. Un lucru era

sigur : morții reprezintă o mare primejdie pentru cei în viață. Era așadar la mintea cocoșului că trebuie să te descotorosești de ei cît mai grabnic cu putință. Dacă-i vorba de sentiment, două-trei minute în plus nu însemna nimic ; în schimb, însemna foarte mult pentru molimă. În clipa cînd îți moare o ființă dragă, te arunci peste ea, o săruți, o strîngi în brațe, încerci s-o reții cu orice chip. Era absolut limpede că toate aceste mijloace nu ajută, din păcate, să reții pe nimeni pe lumea asta, o dată ce moartea a hotărît să-l cheme pe lumea cealaltă. Dimpotrivă, toate aceste săruturi ajutau mult la răspîndirea bolii. După părerea lui, aceste săruturi erau pricina dublării loviturilor primite adeseori de aceeași familie. Nu era, pur și simplu, decît o chestiune de bun-simț. Iată : asta-i tot ce avea să le spună.

Lavinia se uită pe furiș la Angelo.

În cursul nopții muriră cinci, șase, șapte, opt, nouă oameni. *Corbii* și milițienii circulau cu felinare. Giuseppe oftă, îi vorbi Laviniei în piemonteză. Îl strigă pe Angelo, care dormea la doi pași de ei. Îi spuse : „Vorbește-mi !“

Dimineața vîlceaua era în ordine : nici urmă de agitație sau de moarte. Doar cîteva ronduri de iarbă bătătorită, care marcau locul ocupat de vetre, erau pustii.

Dimineața mai muri un bărbat. Îl luară mai înainte de a-și fi strigat ultima durere. Nevastă-sa și fiul își făcură bocceaua și-i urmară fără o vorbă pe milițienii care-i însoțeau pînă la marginea vîlcelei.

Fu singurul mort din ziua aceea. Spre seară, în timp ce fuma o țigară, Angelo auzi un zgomot ca o slabă adiere de vînt printre frunze. Erau discuțiile între grupurile care începuseră să prindă iarăși viață.

Noaptea fu liniștită. În cîteva rînduri, totuși, Giuseppe i se adresă Laviniei în piemonteză. Ea nu-i răspunse. Îl strigă pe Angelo și îi spuse : „Vorbește-mi !“ Angelo îi vorbi îndelung despre Piemont, despre crîngurile de castani și, în cele din urmă, începu să-și imagineze toate farsele cu care ai fi putut să-ți bați joc de Messer Giovan-Maria Stratigopolo. De fiecare dată cînd se oprea să-și mai tragă sufletul, Giuseppe îi spunea : „Ei, și ce i s-ar mai putea face ?“

A doua zi nu se produse nici un deces. De la miază-noapte bătea un vîntuleț sprinten și vioi. Era o minune să auzi trosnind ușor crengile acelea vînjoase. Toți se supuneau fără să crîcnească milițienilor care făceau ordine în jurul fîntînii. Pe figura lor roșcovană și foarte terestră se oglindea acum o siguranță gravă, aproape spiritualizată. Un fenomen care-l mira pe Angelo. Giuseppe se învîrti un pic prin tabără. Era salutat cu mult respect. O salutau și pe Lavinia, care devenea din ce în ce mai alegorică.

— Te salut, zeiță a Rațiunii, îi spuse Angelo.

Fata surîse ca și cum ar fi fost o preoteasă ce știa să deslușească viitorul.

Angelo îl trase pe Giuseppe la marginea dinspre apus a pădurii.

— E bine, zise el, că încerci să mă aperi.

Și-și arătă dinții pe sub mustață.

— Nu rîde, răspunse Giuseppe, am priceput foarte bine că noaptea trecută ai vorbit de Stratigopolo ca să-mi mai descrețești puțin fruntea. O spun deschis, mi-e scîrbă de boala asta. Vrei să-ți spun că mi-e frică ? Bine, o spun și pe asta. Mi se zbîrcește pielea ca unui iepure pe care-l jupoi de viu. Vrei să știi ce e în adîncul sufletului meu ? Nu te silește nimeni să fii curajos în cazuri din astea. Riscul e prea mare. Ajunge aparența ; ajungi la aceleași rezultate, dar cel puțin rămîi în viață ; ceea ce, cu tot rîsul ăsta al tău care nu-mi place, e lucrul cel mai însemnat. Oricum ai lua-o, moartea e o înfrîngere totală. Trebuie să știi să te folosești de alții. E firesc, și toată lumea pricepe, pînă și cei de care te servești în chip de saltea ca să astupi ferestrele. Oamenii opresc gloanțele mult mai bine ca lîna. Oricine are acest bun-simț în sînge. Din pricina asta eu sînt mai aproape de popor ca tine. Tu pari smintit. Nu-i inspiri încredere. Nu poate crede în virtuți pe care nu și le poate închipui. Uite, încearcă. Povestește oamenilor c-a trebuit să mă ții de mînă toată noaptea, ca pe-un copil, sau arată-le că-ți bați joc de mine, și-ai să vezi dacă nu-ți sparg capul.

Sub ei se întindea vîlceaua sălbatică, pe care, cu două zile în urmă, o goniseră pe prima exilată. Era toată numai

fagi albaștri, uriași. Nu se vedea nicăieri vreun sat, ci numai păduri albastre.

Angelo nu spunea nimic.

— Să ne-ntoarcem în Italia, rosti într-un tîrziu, și să ne lăsăm omorîți.

— Bine, zise Giuseppe, în ce fel ?

— Eu îmi pun iarăși uniforma de colonel, tu pe cea de husar și ne facem intrarea în cazarmă braț la braț.

— Și dacă nu ne omoară ? Toți sergenții de cavalerie sînt carbonari. Douăzeci de subofițeri sînt șefi de organizație. După o jumătate de oră ofițerii vor fi morți și va trebui să începem munca pe străzile Turinului cu o mie de recruți care strigă : „Trăiască colonelul Pardi !“, dar care vor striga mult mai puțin a doua zi, cînd nu vor mai fi decît cinci sute. Și cum să formezi brigăzi cu muncitorii din manufacturi, fără de care nu se poate face nimic, și care se uită chiorîș la galoane și la castelul din La Brenta ? Ca să nu mai vorbim de lămuririle ce vor trebui date tuturor acelora care au și ticluit legile libertății italiene, pe hîrtie sau în capul lor. Nu uita că mai există avocați și profesori.

— Mă las arestat fără uniformă.

— Dar Bonetto, care vrea să devină ministru de război, sau poate chiar de justiție, va trîmbița arestarea ta la toate răspîntiile. Recunosc că asta-i va mai domoli pe sergenții de cavalerie și pe subofițerii mei care te cred un vultur și care-și vor închipui c-ai fost atras în cursă, sau chiar că ești trădător și că toată chestia e cusută cu ață albă. Dar asta nu te împiedică să devii stegar. Nimeni nu-i mai bun pentru treaba asta ca agenții provocatori. Chiar dacă toată lumea te va crede un trădător, cei care au grijă de opinia publică vor face un întreg roman din arestarea ta. Asta face pe puțin două sute de încăierări, dacă judecata va dura opt zile. Socotind doi morți de fiecare încăierare, și pe asta se poate conta, iată-te cu patru sute de morți pe conștiință și poate cu robia prelungită pe încă zece ani. Dacă te execută, va mai fi pe deasupra și-un mic foc de artificii. Fără să mai vorbim de sforile pe care-o să le tragă maică-ta, de maică-mea, care-o va lua razna pe străzi să înjunghie pe careva, și de Carlotta, care-și va înfige ghearele în dreapta

și-n stînga. Ceea ce reprezintă încă vreo două-trei sute de morți, și zic puțin. Dacă te bagă la răcoare pentru tot restul zilelor, atunci să vezi calomnii, căci ar trebui să te lăsăm să-ți putrezească oasele-n pușcărie, chiar dacă — ba nu — mai ales dacă Italia va fi liberă. Nu mai ai încredere ? Recunosc că ne găsim într-o situație care nu e de natură să-ți dea curaj.

— De holeră nu-mi pasă, zise Angelo. Ba e chiar un fel de-a muri care pune totul în ordine. Nu pot să fiu fericit dacă nu-mi fac datoria.

— Îți interzic să mori, răspunse Giuseppe, mai ales în felul ăsta. Cît despre datorie, ce-ți bați capul cu datoria întregii lumi ? Te credeam mai mîndru. Fă-ți datoria ta personală

Capitolul X

Holera umbla acum ca un leu prin orașe și păduri. După cîteva zile de răgaz, oamenii din vîlcea fură din nou loviți de molimă. Morții erau îndepărtați fără milă, chiar puțin înainte de-a fi murit de-a binelea. Supraviețuitorii fiecărei familii lovite, cei care-i îngrijiseră pe bolnavi erau alungați.

— Unde-i trimiți ? întrebă Angelo.

— Jos, de unde venim noi : sub migdali.

Angelo porni într-acolo. Se înapoie îngrozit. Zicea că e o îngrămădire de cadavre din care rămîneau doar cîțiva supraviețuitori, adevărate schelete, care se-mpleteau printre cadavrele lăsate neîngropate și printre stolurile de păsări care se hrănesc cu stîrvuri. Vorbea despre toate astea cu asprime.

Giuseppe răspunse mai întîi că, de vreme ce vîntul nu bătea dintr-acolo, leșurile acelea nu sînt primejdioase. Dar în secunda următoare își reveni și spuse :

— Trebuie să pleci de-aici.

— Și tu la fel, zise Angelo.

Contrar așteptărilor, Giuseppe făcu doar cîteva obiecțiuni.

— Ai un rol prea însemnat în lupta pentru libertate, continuă Angelo. Trebuie să scapi cu viață. Moartea ta n-ar servi la nimic. Mi-am făurit o datorie personală, așa cum m-ai povățuit. În primul rînd, de-a păstra trupele neatinse înainte de bătălie.

Îi servi chiar motive mai curînd foarte bine ticluite, decît reale.

— Aici ți-e frică, îi spuse, și totuși îți cunosc curajul. Uneori l-am simțit pe pielea mea. Frica ta trebuie să aibă așadar motive temeinice, și aceste motive temeinice sînt pur și simplu faptul că ți-e frică de-o moarte zadarnică.

Vorbi mult pe tema asta.

— E adevărul gol-goluț, zise la sfîrșit Giuseppe ; asta-i firea mea cea adevărată. Dar muncitorii pe care i-am înarmat s-au învățat să-i comand ; și-acum ar putea să mă silească s-o fac.

— În tot cazul, răspunse Angelo, la mine nici nu se uită ; nici măcar nu mi-au ascuns-o : mă consideră un *corb*. Dacă n-aș fi sub oblăduirea ta, de mult *m-aș afla* acolo jos. Dacă aș dispărea, nici nu s-ar sinchisi, sau și-ar închipui că m-am vîrît în vreun ungher să-mi dau sufletul. Voi pleca înainte și mă voi duce să cumpăr niște cai. Există cu-adevărat satul acela de care spuneai, de partea cealaltă a văii ?

— Cred că da, dar o să mă mai informez.

— E mai bine așa, plec eu primul, zise Angelo. Îți las douăzeci de galbeni, să poți cumpăra un cal pentru Lavinia și unul pentru tine. Nu trebuie să atragem atenția, și dacă aș cumpăra trei cai, pînă și păsărelele ar ciripi despre asta.

— Ne-ar trebui chiar, spuse Giuseppe, un cal în plus, ca să putem duce merindele.

— Iar eu o să vă aștept într-un loc nu prea îndepărtat.

— Vom pleca trei-patru zile după tine, zise Giuseppe, cam atît cît va trebui ca să răspund la întrebările pe care mi le vor pune despre tine, dacă mi le vor pune, și să bag într-o desagă ceva orez, fasole, făină și slănină. Dar unde-o să ne ducem ?

— Să ne apropiem de Italia, spuse Angelo. Boala o fi bîntuind și pe-acolo, dar nu se știe nimic. În tot cazul, să urcăm în munți.

— Ascultă, rosti atunci Giuseppe, treaba asta îmi umblă de mult prin cap. Și-ai să mă-nțelegi, pentru că-ți repet, nu e de ieri de-alaltăieri. Drumul cel mai scurt e cel care urmează valea Durancei, dar e cu siguranță păzit și baricadat în toate satele, unde ni se va cere să prezentăm bilete de liberă trecere. Tot ce mi-ai povestit despre aventurile prin care-ai trecut ca să ajungi aici o dovedește cu vîrf și îndesat. Bineînțeles c-o să fac și pentru tine și pentru mine cîte bilete va fi nevoie. Am luat cu mine ștampila de la primărie, dar să nu ne facem iluzii ; ne vor băga în pușcărie de cel puțin cincizeci de ori, presupunînd că de patruzeci și nouă de ori izbutim să scăpăm. Și cînd zic pușcărie zic carantină. M-ai făcut să-mi clănțăne dinții-n gură din pricina lor. Dar mai e un drum, mult mai iesnicios. Luînd-o pe albia Vanclusei, adică pornind de-aici spre apus. Și de-acolo ajungi la Drôme. E un ținut cum nu se poate mai sălbatic. În mijlocul lui există o vale și mai fioroasă, care duce în munți. Ai să vezi.

Îi desenă o hartă pe-o bucată de hîrtie. Cunoștea drumurile principale, pînă și cărările.

— Bagă asta-n buzunar, zise el. Și așteaptă-ne în locul pe care, uite, îl însemn cu o cruce. Știu eu cum mergi tu călare, și chiar dacă-ți vinde cineva o mîrțoagă, nu faci mai mult de trei zile de-aici. Nu e nici oraș, nici sat, nici măcar o răscruce de drumuri. E o capelă la marginea drumului, într-un loc care te-nspăimîntă. Se numește Sainte-Colombe d'en bas. Sainte-Colombe d'en haut e un munte format numai din stînci verzi, niște munți prăpăstioși care te fac să-ți clănțăne dinții în gură de frică.

Angelo găsi un cal la o fermă, o leghe depărtare de-acolo. N-aveau spirit comercial. Nu mai rămăsese decît o bunică bătrînă și o femeie de vreo cincizeci de ani, nora ei, desigur. Iar monedele de aur bine lustruite, pe care Angelo le scoase la vedere, le plăcură tare mult.

— Tu nici nu numeri, zise Giuseppe, cînd Angelo îi dădu banii. Știi măcar cît e în săculețul pe care ți l-a trimis maică-ta ?

— Nu.

— N-o lua așa ușor. Ai atîta cît să trăiască din ei o familie timp de trei ani. Minus zece frumoase monede de aur. Sînt cele șterpelite de mine pentru cauza cea dreaptă și pe care poșta le-a înmînat pur și simplu acum trei luni acelui faimos Michu, care te-a primit atît de frumos cînd ai venit aici. Plătiseși ca să fii spînzurat.

— Înțeleg de ce văzuse poliția napoleonii.

— Ai înțelege și mai bine dacă ai ști că fusese înștiințată la timp de expedierea acestor bani printr-un bilet anonim, caligrafiat la perfecție, fără nici o greșeală de ortografie și conținînd două-trei din acele adverbe care ies parcă de la sine din pana unui bătrîn consilier de prefectură, chiar atunci cînd superiorul îl pune să lucreze pe sub mînă.

— Ai învățat să trădezi ?

— Iată o expresie de burghez, zise Giuseppe. Iubesc libertatea. Iubesc ideile. Aș intra în foc pentru ele, m-aș lăsa și omorît. Cînd iubești, nu ții seamă de prieteni ! Și-apoi, sînt francezi.

Angelo plecă să se culce la fermă, ca să fie alături de cal. Le bănuia pe cele două țărance că le plac cam prea mult frumoasele monede de aur. Giuseppe ducea desaga ce trebuia pusă dindărătul șeii în care erau înfășurate costumul de catifea și mantaua de iarnă.

— Ne aflăm în ultimele zile ale lui septembrie, spuse, o să ai curînd nevoie de ele. Eu o să iau cu mine niște postav, din care Lavinia o să-mi coasă cîte ceva cînd va avea vreme. N-am nevoie, ca tine, de-o vestă bine croită, dar privește un pic ce ți-am pus în pachet.

Era o sabie mică și frumoasă pe care o purtau soldații gărzii naționale, așezată în așa fel încît, dacă vîrai mîna sub fireturile mantalei, dădeai de mîner ; n-aveai decît să tragi de el, și aveai în mînă o armă scoasă din teacă.

— Ți-am încărcat, bineînțeles, pistoalele, dar știu că-ți plac mai mult armele albe, mai ales cele pe care le poți mînui cu iuțeală. Ai aici tot ce-ți dorește inima. Nu poți să știi niciodată ce te-așteaptă pe drum, mai ales în vremuri ca astea.

Angelo îi fu foarte recunoscător pentru sabie. Mai mult decît pentru jumătatea de oră pe care-o petrecu în genunchi, lîngă el, ca să-i examineze cizmele la lumina amnarului.

— E-n regulă, rezistă și la inspecție regală, dar nu strică niciodată să te uiți de două ori. Așadar, peste cel mult zece zile ne vom revedea și vom fi din nou împreună.

Mai scoaseră o dată harta pe care era notat itinerarul și locul de întîlnire.

Giuseppe dădu încă o dată toate explicațiile, furniză date suplimentare, ceru făgăduieli și vărsă lacrimi.

— Și, mai ales, ferește-te să te apropii de cele două orășele pe care le-am însemnat aici ; ia-o peste cîmp. Dacă te pierd acum, îmi zbor creierii.

— Nu-ți făgăduiesc nimic, zise Angelo, ba cred chiar că o să intru glonț în primul orășel, oricît de puțini oameni ar mai fi rămas în el. Am o poftă nebună de țigări, nu mi-au mai rămas decît trei. Dar, după ce-mi cumpăr o sută de bucăți, jur că voi merge numai pe cîmp.

Se îmbrățișară într-adevăr cu ardoare. Angelo tremura de emoție strîngîndu-și prietenul, fratele în brațe și simțea că, la rîndul lui, îl podidesc și pe acesta lacrimile.

— Hai, hai, îi zise, mai ai cîteva zile de trăit în regatul tău și, așa cum spuneai, sînt francezi, arată-le că trebuie să se iubească unul pe altul, ce-ți pasă ție ?

Cu o jumătate de napoleon, Angelo își făcu rost de-o șa țărănească, în valoare de vreo trei franci, de care-și legă bagajul. Pistoalele le avea în buzunare. Sabia stătea bine în manta.

Era o dimineață frumoasă, cu vînt de miazănoapte. Intră în pădurea albastră. Hoinări prin ea mai bine de-o jumătate de leghe în cea mai îngerească încîntare, ascultînd freamătul vîntului printre fagi și bucurîndu-se de neasemuitul vălmășag al suliților aurii cu care soarele străpungea pădurea. Calul lui nu părea să fie de soi : se bucura și el nespus de arome și lumini.

Ajunseră pe-un drum vechi, năpădit de buruieni și scaieți. În fața lor, vîlceaua cobora în umbra deasă a pomilor. Mergeau prin ea de vreo jumătate de oră, nițeluș țepeni din pricina răcorii și a liniștii care domneau, cînd

Angelo zări deodată, întinsă de-a curmezișul drumului, o fustă vărgată cu roșu, pe care-o recunoscu de îndată : era a femeii care fusese cea dintîi gonită de pe vîlceaua înaltă. Zăcea acolo, mîncată aproape toată de păsări și acoperită de melci groși, care devorau resturile.

La ieșirea din pădure, ogoarele își desfășurau aripi de uliu de o parte și de alta a unui rîu pe care ploile din ultima vreme îl făcuseră să se reverse peste pajiști. Aici, ca peste tot, nici fînul nu fusese cosit, nici grîul secerat. Recoltele lăsate-n voia lor, culcate la pămînt de furtuni, împînzite cu albăstrele, cu spini și mărăcini, erau prădate de păsările care se năpusteau valvîrtej. Toată zarea era îngrădită de coline, pe deasupra cărora se zăreau fortărețele violete și uneori stacojii ale munților, pe care creșteau fără îndoială tufe de merișor.

Cu tot soarele, vîntul era rece. Angelo se hotărî să-și pună faimoasa vestă de catifea și să-și facă toaleta : de pildă, să se bărbierească. Deși aerul era rece, i-ar fi făcut plăcere să se scalde în rîu, ale cărui ape ieșite din albie curgeau limpezi, cu reflexe argintii, pe-un covor de iarbă deasă. Dar trebuia să fie prevăzător. Cine știe cu ce era infestat cursul superior al apei ; satele aruncau cu predilecție pansamente, tot felul de murdării, hoituri de animale și chiar cadavre în apele curgătoare. La o depărtare apreciabilă de rîu, găsi o băltoacă uriașă, formată de ploi, care părea neinfectată.

Lavinia se gîndise la toate, pînă și la cutiuța cu briantină cu parfum de violete, cu care Angelo își netezi mustața. Mai avea în pachet o cămașă de schimb și trei batiste cîrpite cu multă grijă. Giuseppe, la rîndul lui, se gîndise la vreo treizeci de încărcătoare pentru pistoale. Sabia, deși cu aspect burghez și cu vîrful cam scurt, avea echilibrul și greutatea care trebuiau. Era o sabie de om la casa lui, dar care putea deveni foarte primejdioasă la mînie.

Vesta era al naibii de bine făcută. Pe măsură ce catifeaua îl încălzea pe la subsuori, Angelo începu să discute cu sine însuși într-un limbaj mai șlefuit. Își reaminti de figura lucrătorului cu centiron care-i luase măsura. Era desigur un tip foarte reprezentativ al baricadei, cu mustața în furculiță, neridicînd ochii din pămînt. Părea că

păzește, cu arma la picior, cine știe ce lucru sfînt ce s-ar fi aflat pe colină. La cererea lui Giuseppe rezemase pe dată arma de trunchiul unui migdal, își ridicase cămașa și scosese din buzunărelul de la jiletcă un centimetru făcut sul : „Cu plăcere ! Dacă domnul binevoiește să-și însemne singur datele măsurătorii, cu creionul. Domnul are umeri foarte frumoși. Patruzeci și opt. Dacă domnul binevoiește să îndoaie cotul. Foarte mulțumesc. La ordinele dumneavoastră.“ Își luă apoi din nou arma, își îndreptă poziția și începu din nou să privească în jos.

— Te iubesc, popor ! zise Angelo cu glas tare.

Dar îl cuprinse numaidecît îndoiala și se întrebă dacă, în realitate, nu-i place poporul așa cum unuia îi place să mănînce pui de găină.

Ziua era plină de voioșie. Vîntul gonea norii. Angelo era ca cerul : umbre gonite de soare, soare gonit de umbre.

Cumpără cu destulă ușurință niște țigări în satul care era încă foarte departe. Nu avuseseră mulți morți.

— Așa cred, zise vînzătoarea de țigări, care era foarte bătrînă și care își pusese patul în debitul de tutun și-și pregătea mîncarea pe-o sobiță cu mangal așezată chiar pe marmura tejghelei.

Ulița era totuși pustie. Nu se auzea nici cotcodăcitul găinilor, nici zgomot în iesle : dimpotrivă, foarte deslușit, scîrțîitul moriștii de pe turla bisericii și șuieratul vîntului prin olanele acoperișului.

Angelo cumpără cinci cutii de țigări, trei metri de fitil, o pungă cu pietre de amnar. Bătrîna ar fi vrut să-i vîndă toată dugheana.

— Nu se prea fumează pe-aici, spuse ea.

Nu se auzea, într-adevăr, decît glasul vîntului. Și, într-o poartă întredeschisă, se zărea o gheată și jumătate dintr-un picior de bărbat, care părea al unui om furat de somn.

Angelo își vîrî o țigară în colțul gurii și porni în galop.

Străbătu mai mult de două leghe fără să se gîndească la altceva decît la tutun, la răcoarea minunată a vîntului, la acea libertate foarte personală de care se bucura.

La ieșirea dintr-o vîlcea strîmtă, în care simțise mîngîierea izmei puternic mirositoare, se pomeni în fața

unei șosele înțesate cu tot felul de căruțe oprite-n loc. Alte căruțe, șarete, cai cu șaua pe ei legați de arbori se aflau pe tăpșanul din preajma șoselei. Mai încolo, un grup destul de mare de oameni, pe jos, se îngrămădea în fața unei baricade și a unor chipiuri ale căror pompoane roșii se vedeau cît se poate de deslușit.

„Începe dandanaua", își zise el.

O luă de-a curmezișul unei păduri de pin și făcu la stînga. Ajunse pe-un colnic, de unde putu să cuprindă cu privirea o întindere destul de mare. Parcă se afla la graniță. Pe toate căile de acces un cordon de chipie și de baricade ținea în frîu un mic cheag negru de șarete, trăsuri și oameni.

„Totul e să umbli haihui, își zise el. Ce-ar fi să cobor în chip de amator ? N-am nevoie decît de-un metru cincizeci lățime ca să trec. Ar fi culmea să nu găsesc acest metru cincizeci."

Dar, în timp ce se apropia la pas de un loc care i se păru liber, un ostaș care ședea în iarba înaltă se ridică și-i strigă :

— Descalecă, țopîrlane ! Ți s-a spus de-atîtea ori să nu te apropii călare. Dacă ai chef de vorbă, du-te spre șosea, unde e un ofițer. Eu trag.

Și trase chiulasa armei. La zece metri de el se mai ridică din iarbă un ostaș, care trase la rîndu-i chiulasa armei.

Angelo îi salută cu mîna și-o porni calm înapoi.

„Cînd spaima e hotărîtă și înarmată, își zise el, se schimbă socoteala. Aștia nu mai sînt micile santinele din Peyruis. Mi-a zis «țopîrlane». Nostim ar fi să-i fac să creadă că asta și sînt. Ce-ar face un țăran în locul meu ? S-ar duce să stea de vorbă cu ceilalți. Să mergem, așadar."

Și se apropie de grupul care se înșiruise pe drum.

Erau vreo douăzeci de persoane, printre care chiar vreo cîțiva domni și doamne din lumea mare, foarte descumpăniți. Aveau cu toții permise în mînă.

— Nu-mi pasă de hîrtiile voastre nici cît negru sub unghie, zicea ofițerul. Știu eu cum se plăsmuiesc astea. Nu încercați să vindeți castraveți grădinarului. Consemnul meu e : „Stai !" și-o să vă fac să stați pînă la sfîntu-

așteaptă. Baron, nebaron, eu sînt ca holera, nu stau s-aleg ! Toți în aceeași oală ! Dacă-i chiar așa de bine de unde veniți, întoarceți-vă înapoi. Dacă n-o fi cumva vreo bubă și pe-acolo. Ei bine, tocmai de bube din astea ne temem. Stînga-mprejur !

Era un vlăjgan slab și decolorat ca un păstîrnac, dar cu niște ochi negri ca smoala. Îi aruncă lui Angelo o privire destul de tăioasă.

Țăranii și țărancele suportau destul de bine mustrarea. Își făceau semne unul altuia. Dar baronii și baronesele erau într-adevăr amărîți. Nu știau altceva decît să-și țină permisele în mînă.

„Trebuie să fie al naibii de rău acolo de unde vin ! își zise Angelo. Uite-i cum înghit hapul în văzul tuturor și tac chitic. Dacă-i așa : «Trăiască holera !»"

Printre cucoanele mari care nu se mai pudrau de ajun și începeau să-și privească vîrfurile pantofilor, Angelo remarcă o fustă verde, scurtă și înfoiată, peste niște cizme plesnite de-o cravașă. Mîna care ținea cravașa nu părea prea blîndă. Toate acestea aparțineau unei pălărioare de fetru à la Ludovic al XI-lea, galbenă ca pucioasa, de sub care se vedea o ceafă foarte albă. Era o tînără femeie care întorsese hotărîtă spatele la toți și care se îndrepta spre un cal legat de-un copac. Angelo zări o mutrișoară ascuțită, încadrată de-un păr negru, bogat.

„O cunosc, își zise el de îndată. Dar de unde ?"

Era sigur că n-ar fi putut niciodată să întîlnească și să uite o femeie ca ea. Își făcea de lucru cu curelele unei șei bărbătești care avea scările foarte scurte și ridică o clapă de sub care se zărea sideful unor pistoale.

„Pe cinstea mea, își zise, e femeia care mi-a făcut cu atîta curaj ceaiul în casa cu podul acela minunat."

Se apropie și-i spuse :

— Pot să vă dau o mînă de ajutor, doamnă ?

Femeia îi aruncă o privire severă.

— Drept plată pentru un serviciu pe care mi l-ați făcut, adăugă el pe un ton uscat.

— Ce fel de serviciu ?

— Două cești de ceai.

— Cești ? făcu ea.

— Da, răspunse el, niște cești foarte mari, cești de cafea cu lapte. Și cred că, dacă ați fi avut un castron de supă la îndemînă, mi-ați fi servit ceaiul într-un asemenea castron.

În clipa aceea, Angelo își blestemă vesta țărănească, dar era destul de mulțumit de aerul distant pe care-l afișa și pe care și-l închipuia foarte englezesc. Nu se știe de ce avea Angelo atîta încredere în aerul englezesc. Tînăra femeie părea mai degrabă amuzată.

— Ah ! făcu ea. Știu acum ! Gentilomul !

Cuvîntul îl uimi pe Angelo. Nu-și mai amintea de starea sufletească din noaptea aceea, pe scări, și că se temuse mai ales să n-o sperie.

În pofida pălărioarei à la Ludovic al XI-lea, așezată foarte îndrăzneț pe-o ureche, tînăra femeie simțea vădit nevoia să vorbească. Îl felicită c-a scăpat de boală în perioada cea mai critică care precedase cu o zi sau două evacuarea locuitorilor. El îi povesti în termeni neutri, fără nici un fel de adjective, peripețiile lui cu călugărița și cum ajunsese pe dealul cu migdali, apoi tot ce se petrecuse acolo. Nu-i vorbi de Giuseppe, ci numai de acea varietate de holeră fulgerătoare care lăsase pămîntul presărat cu cadavre părăsite.

— Nici pe dealul în care-am fost cu n-au stat lucrurile mai bine.

Și povesti, la rîndul ei, o serie întreagă de grozăvii.

— Dar ce se-ntîmplă aici ? întrebă Angelo.

— De trei zile ne împiedică să trecem în districtul vecin. În ce mă privește, m-am săturat să fiu insultată de-un haidamac care-și închipuie că moartea îi dă voie să mă ia de sus. Iată că se-nșală. Prefer holera și mă-ntorc înapoi.

— E ușor să barezi valea în care ne aflăm, zise Angelo, dar trebuie să existe un mijloc de-a ajunge pe dealurile de-acolo. Se bizuie pur și simplu pe stîngăcia noastră la călărit și pe faptul că n-am cuteza niciodată să ne-avîntăm pe-un teren accidentat.

— Am încercat, zise ea, dar au prevăzut-o și pe asta. Le e așa de frică, că sînt mai curînd înclinați să supraestimeze pe toată lumea.

— Pe toată lumea, poate, zise Angelo, afară de cei pe care ar trebui să-i supraestimeze. Era adineaori pe-aici un țăran cu o pălărie mare, neagră. Unde-i acum ? A dispărut și, o dată cu el, și calul ce fusese înhămat la docarul părăsit, iată, colo sub sălcii. Iar pe drumul de întoarcere, nici țipenie de om. Adineaori, în timp ce haidamacul își dădea aere, i-am surprins pe săteni făcîndu-și cu ochiul. Trebuie să cunoască ei un loc unde e greu să postezi santinele ; vor trece pe-acolo unul cîte unul. Și, după părerea mea, găliganul de-acolo cu barba blondă, care e pe cale să se tragă deoparte cu cele două femei în fuste roșii, e unul din aceia. Uitați-vă la ei. Cele două femei fac pe nevinovatele. Chiar prea mult. Ia te uită : nu cumva se duce să rupă un fir de izmă ? N-am văzut în viața mea o țărancă rupînd un fir de izmă numai așa, ca să-i treacă timpul. Credeți-mă, asta-i nevinovăție ticluită cu un scop. Își au socotelile lor.

— Aveți un ochi grozav de ager, spuse tînăra femeie. Într-adevăr, se petrece ceva acolo.

— Mai vreți să treceți dincolo ? întrebă Angelo. Iată ce trebuie făcut. A, nu, nu să ne ținem după ei ! Să mergem la sigur. Să-i lăsăm să-și ia riscul asupra lor. Iată drumul pe care apucă. Vom fi oricînd destul de isteți s-o luăm și noi pe-acolo, dacă nu-i aduc numaidecît înapoi cu lovituri de cizme. Jocul e simplu. Să ne dăm mai la o parte și să nu-i pierdem din ochi. Fustele femeilor sînt atît de roșii, că le pot vedea și de la două leghe. Chiar de-ar ajunge în pădurile acelea de pe creastă.

Angelo și tînăra femeie se așezară pe iarbă, lîngă docarul părăsit.

— Nu lași la marginea drumului un docar aproape nou fără motive bine întemeiate, zise el. Și-au luat cu ei tot ce puteau duce, pînă și sforile loitrelor.

— În clipa asta oamenii noștri au dispărut, nu mai văd fustele roșii.

— O fi pe-acolo vreun drum prăpăstios.

Într-adevăr, după zece minute zăriră o pată roșie sub castanii care creșteau pe povîrnișurile dealurilor.

Soarele se apropia de asfințit. Razele lui piezișe străpungeau adîncurile pădurilor dispuse în amfiteatru în jurul cîmpiei înguste. Puteau urmări cu ușurință înaintarea

celor trei evadați. Aceștia făcură mai întîi un mare arc de cerc din locul unde drumul era barat ; se îndreptară apoi spre niște rîpe înalte, care păreau de netrecut.

— Cred că este o trecere prin care abia are loc să se strecoare un om. Țin mult la viață, dar n-am de gînd să-mi părăsesc calul pentru a mi-o salva.

Angelo nu se simțise niciodată atît de fericit. Sentimentul acesta, pe care-l cunoștea atît de bine, exprimat de-un glas cu inflexiuni atît de plăcute și de niște ochi ce arătau atît de sinceri, îi părea cel mai frumos lucru din lume. Nici nu mai putea fi vorba de aerul glacial englez.

Spuse cu destulă pasiune în glas :

— Mi-aș da viața pentru calul meu. Și nu e al meu decît de aseară. Dar, zise el mai departe, am remarcat scărițele dumneavoastră scurtate și am dedus că sînteți o foarte bună călăreață. De altfel, uitați-vă bine la platoul acela mic și pleșuv, chiar deasupra pădurii, la picioarele rîpei, și care trebuie să fie o mică pășune. Văd mișcîndu-se pe ea o pată închisă și una albastră. Cred că e calul purpuriu și țăranul înalt, în cămașă, care abia acum o jumătate de oră mai era aici, sub mesteacăn. Haidamacul vorbește mult ; are niște ochi negri înșelători ; cred că-i bagă în sperieți pe cei din jur, dar eu unul nu l-aș pune nici să-mi păzească vacile ; nici nu-și dă seama că sînt acum în jurul nostru cinci șarete deshămate și părăsite.

Fără gesturi, pentru a nu atrage atenția soldaților, și doar prin cuvinte ca de raport militar, îi atrase atenția tinerei femei asupra altor patru-cinci pete închise care se mișcau încet pe pășune spre colțul stîng al rîpei, căruia îi dădeau ocol, făcîndu-se nevăzute.

— Nimic nu mi-ar face mai multă plăcere decît să-i fac o figură acestui bădăran de ofițer și s-o șterg, zise tînăra femeie.

— Hai s-o pornim chiar acum. N-om fi noi mai proști ca alții.

Era în elementul lui. O ajută să se urce-n șa fără să-și dea seama că purta fustă și că încălecase bărbătește.

Făcură un mare ocol și nu apucară direcția cea bună decît după ce se văzură camuflați de-un crîng de stejari.

— Calul dumneavoastră e tare zvăpăiat, dar grăsunul meu are bun-simț, zise el cînd ajunseră la pădurea de castani. Lăsați-mă să trec înainte ; va alege drumul cel mai bun. Totul e să ne îndreptăm spre lumina reflectată a stîncilor și eu n-o pierd o clipă din ochi printre frunzișuri.

Dădeau, altminteri, la fiecare pas de urme vădite că se trecuse de curînd pe acolo. Erau destul de sus în munți cînd îi ajunseră din urmă pe omul cu barba roșcată și pe cele două femei cu fuste roșii. Se odihneau la marginea unui luminiș scăldat în razele purpurii ale soarelui.

— Sînteți foarte priceput, zise tînăra femeie după ce trecură de ei.

Angelo era îmbătat de mireasma pădurii de toamnă. Îi arătă cu naivitate că, de fapt, nu era atît de priceput cum îl credea ea.

— Vedeți, zise ea, sînt două căi pentru a scăpa de măcelul de care mi-ați vorbit adineaori și din care evadez și eu. Una din ele e să întrebi de drum pe fiecare. Mie nu-mi place.

— Nu era nimic de întrebat, răspunse cu și mai multă naivitate Angelo. Am doi ochi la fel ca omul cu barbă. Așadar, n-am nevoie de-ai lui ca să ajung la această rîpă aflată acum în fața noastră, tot atît de vizibilă ca și cerul de deasupra mării.

— Ceea ce spuneam, zise tînăra femeie, n-avea decît darul să mă justifice față de mine însămi.

La picioarele stîncilor era într-adevăr o trecătoare foarte îngustă, în care însă Angelo descoperi o balegă proaspătă. Nu-și putu stăpîni bucuria și vorbi de această balegă ca de niște bulgări de aur. Era foarte serios, și exaltarea era sinceră, dar exista o anumită grație în faptul că se amuza la o asemenea înălțime, deasupra vîrfurilor castanilor și, din fericire, începuse să se vadă limpede că se amuza ca un nebun. Avu chiar cîteva cuvinte și cîteva gesturi foarte italienești pentru a desemna priveliștea extraordinară care se înfățișa din locul acela. Soarele, și mai aproape de asfințit, răsfrîngea smalțul scînteietor al tuturor crestelor, ciuruia pădurile negre cu săgeți de foc, iar în cîmpia mică din vale, cufundată acum în

umbră, scăpărau reflexele oblice de pe muchea fiecărui firicel de iarbă.

Tînăra femeie pătrunse cu îndrăzneală în două-trei locuri anevoie de urcat, unde exista primejdia de-a aluneca pe grohotișuri extrem de mișcătoare. În cele din urmă, trecură de colțul rîpei și, dincolo de lanțul munților îndeajuns de vijelios și acoperit cu păduri dese, zăriră în depărtare o vale întinsă, fără nici o apă curgătoare, dar verde și cu un orășel rotund în mijlocul pajiștilor.

— Țara făgăduinții, zise Angelo.

Dar, de la înălțimea la care se aflau, mai aveau încă mult de mers. Cale de-o leghe și mai bine se chinuiră să-și înfrîneze caii pe-o cărare ce șerpuia în pantă abruptă, sub niște fagi uriași. Lumina începu să scadă cu repeziciune. Ajunseră într-o vîlcea în care domnea amurgul cenușiu.

— În cele două zile pe care le-am petrecut, oprită în fața baricadelor străjuite de ostași, zise tînăra femeie, am auzit o sumedenie de lucruri, dar mai ales că în toată regiunea asta dragonii din Valence patrulează și-i arestează fără cruțare pe toți cei care nu-și au domiciliul în district.

— Pe mine asta mă paște peste tot, spuse Angelo. Eu n-am domiciliu nicăieri.

— Să fim cu băgare de seamă.

— Nici dumneavoastră nu locuiți în regiunea asta?

— Nu.

— Cunosc locurile unde te duc în asemenea cazuri, zise Angelo. Ei le numesc carantine. Am acceptat treaba asta o dată. Tot respectul pentru fericirea omenirii și binele obștesc, dar n-am nici un chef să mai cad în cursă.

Coborîră în vîlceaua care se deschidea tot mai mult în fața lor, lărgindu-se pînă la urmă într-o poiană, lată de-o jumătate de leghe, în centrul căreia, sub niște paltini foarte înalți, se vedeau zidurile albe și turlele a ceea ce părea să fie o mănăstire. În amurgul argintiu și în răpăitul înfundat ca de tobă a două-trei fîntîni uriașe, locul era atît de pașnic, că părăsiră adăpostul pomilor și o luară prin iarbă. Se aflau destul de departe de marginea pădurii cînd se auziră strigați de niște glasuri și văzură

trei călăreți în uniforme roșii ieșind dintr-un crîng de sălcii și venind în galop spre ei, într-o foarte frumoasă mișcare de învăluire.

— Lăsați-mă pe mine, zise Angelo.

— Iată încă doi din porcii ăștia afurisiți, spuse călărețul cu trese de brigadier.

Angelo îi răspunse printr-o insultă prea lungă și, mai înainte de a-i fi dat de capăt, celălalt strigă disprețuitor :

— Ardeți-i una peste bot !

Angelo vîrî mîna în desagă, avu norocul să dea imediat de mînerul săbiuței și-o trase afară din teacă.

— Zvîrle-o, nenorocitule, că-nțeapă ! zise în glumă unul din soldați.

Angelo se gîndi la calul său, zicîndu-și : „Cel mai greu va fi să-i dau puțină viață mîrțoagei ăsteia".

În realitate, ținea sabia ca pe-o coadă de mătură. Călăreții trăseseră din teacă niște săbii lungi de dragon și se pregăteau să-l izbească cu latul, cînd Angelo își simți calul mai isteț decît crezuse și chiar gata să execute de bunăvoie mișcări destul de agere. Îl năpusti cu atîta violență asupra iepei brigadierului, încît acesta, luat prin surprindere, își scoase picioarele din scări, se prăbuși ca un sac de cartofi și rămase întins pe jos. Soldații loviră cu tăișul săbiilor, țipînd ca guzganii, dar Angelo le dădu peste cap săbiile dintr-o lovitură, prin cîteva mișcări executate cu multă dibăcie, și-i avu pe amîndoi în mînă. În timp ce desfășura amețitoarea scrimă, își îngădui cu voluptate răgazul de-a spune cu un glas de cavaler :

— Vă rog să-mi acordați favoarea, doamnă, de-a galopa înainte. Țin să dau o mică lecție de bună-cuviință acestor necioplîți.

Băgă de seamă că adversarii aveau fețele roșii ca pielea porcilor opăriți.

„Proști soldați, își zise el, crapă de furie !"

Într-o clipă efectuă un revers strălucit, care zbură arma din mîna unuia atît de fulgerător, încît călărețul își auzi propria spadă șuierînd pe lîngă ureche și, năucit, își pierdu cumpătul. Angelo, ridicat în scărițe, îl lovi pe celălalt din toată puterea cu latul sabiei peste chipiu. Cei doi o luară la fugă. Cel care fusese dezarmat dădu pinteni calului ; celălalt, aiurit, dar ținîndu-se în șa, se îndepărtă

bălăngănindu-şi carîmbii, ca un om cu desăvîrşire dezgustat. Brigadierul zăcea mai departe în iarbă.

„Bun băiat Giuseppe !“ îşi zise Angelo.

Fu foarte surprins cînd o revăzu pe tînăra femeie. Nu se clintise din loc. Ţinea cu destulă îndrăzneală unul din pistoale aţintit spre omul care zăcea în iarbă.

— E mort ? întrebă ea.

— M-ar mira, zise Angelo.

Descălecă şi se duse să vadă.

— Nu moare el din asta, spuse. Nu-i decît un ageamiu aflat la prima emoţie. Dar puteţi fi sigură că, în clipa cînd îşi va recăpăta cunoştinţa, va scorni nişte poveşti îngrozitoare. S-o ştergem pe sub copaci şi să ne facem nevăzuţi.

Parcurseră în mare grabă, la adăpostul pomilor, o bună bucată de drum, luînd-o pe cîteva scurtături şi bălăcindu-se chiar în apa unui rîu pe-o distanţă de peste o jumătate de leghe.

— Am impresia că ne întoarcem de unde am venit, zise tînăra femeie.

— Sînt sigur că nu, răspunse Angelo. Mai întîi, am avut grijă să ne aflăm tot timpul cu apusul în spate şi la fiecare cotitură m-am îndreptat necontenit spre steaua asta mare. A răsărit în timp ce mă răfuiam cu soldaţii şi-am remarcat că e tocmai ce ne trebuie ca să ne îndepărtăm cu toată siguranţa de clădirile care se zăreau printre copaci şi unde se află, fără îndoială, un pluton de rezervă. Dacă o luăm drept înainte, trebuie să ieşim din pădure prin liziera opusă celei pe unde am intrat.

O jumătate de oră după aceea, se pomeniră în plină cîmpie. Se făcuse noapte. Şi aici grînele stăteau nesecerate. Recoltele culcate la pămînt acopereau ţarina cu o lucire fosforescentă.

Trecură pe lîngă nişte gospodării tăcute, cufundate în beznă.

— Nu-mi prea plac casele astea fără lumină, zise Angelo. Cu atît mai puţin mirosul care vine de-acolo. Ce-aţi vrea să facem acum ?

— Aţi mînuit cu multă îndemînare săbiuţa.

— Ar fi mult prea mică pentru a ne deschide calea în oraşul pe care l-am văzut adineaori şi care e undeva

în fața noastră, cufundat în beznă. Cu siguranță că dispune de-o garnizoană de soldați care patrulează și ridică baricade. Probabil că au și început să vorbească de-o femeie care ține în mînă niște pistoale zdravene.

— Să rămînem la marginea pădurii, spuse tînăra femeie. Măcar pînă la ziuă. Și să înaintăm cît mai mult; dacă sînteți sigur de direcția pe care v-o indică steaua de care pomeneați.

— Acum, cînd nu mai avem copaci deasupra capului, am una și mai bună, zise Angelo. Iată carul-mare. Înainte de-a vă întîlni, am văzut de sus, de pe deal, tot șirul de soldați care barează drumurile. Se întindea de la răsărit la apus. S-o luăm spre carul-mare, care e drept la miază-noapte : ne vom îndepărta inevitabil de soldați. Dacă n-or fi împînzit cu ei toată regiunea, ceea ce nu cred. Aveți ceva de mîncare ?

— Bineînțeles. Sînt sortită să fiu sacul dumneavoastră de merinde ?

— Nicidecum. Nici eu nu pornesc la drum fără provizii, cînd pot. De altfel, cel mai greu e să găsești de băut.

— Ați uitat că una din calitățile mele e aceea de a avea ceai ?

— Dar nu vom putea face foc pînă-n zori. Ținutul ăsta e negru ca fundul unui ceaun și încă înainte de miezul nopții cincizeci de cavaleriști vor căsca ochii în toate părțile cu speranța să ne înhațe lîngă un ceainic care fierbe. Obișnuiesc să dau lecții care nu se uită ușor, dar n-o să vă ierte nici dumneavoastră faptul că nu v-ați pierdut firea și că i-ați înfruntat cu un pistol mai mare decît capul ce vă stă pe umeri. Cavaleriștilor le place ca femeile să țipe. Dacă nici de pe cal nu e în stare să bage în sperieți o femeie, ce șansă mai poate rămîne unui călăreț descălecat ? Credeți-mă pe mine, cunosc problema acum și pe față și pe dos, și-o să le treacă prin minte că într-un ținut plin de hoituri ești silit să bei apă fiartă. Pe asta mizează ca să ne facă bucata !

— Văd c-ați cunoscut tot felul de oameni ! făcu tînăra femeie.

— Cavaleriștii, zise Angelo, merg în general călare. Și nu vor să rămînă de căruță.

Și-i povesti o snoavă de cazarmă.

Ajunseseră pe-un colnic.

— Sînteți în stare să răbdați toată noaptea fără să beți și fără să mîncați ? o întrebă Angelo.

— Firește, dacă e nevoie.

— Dacă facem așa, o s-o putem scoate la capăt fără să dăm impresia că dăm bir cu fugiții, ca niște bieți nepricopsiți care au dat din întîmplare o lovitură și-o iau la sănătoasa.

— Cui credeți că veți da impresia ? Noaptea e neagră ca smoala. Sîntem la o sută de leghe de orice suflare omenească.

— Nu sîntem la o sută de leghe și habar n-avem de locul unde ne aflăm. Uite ce vă propun. Aici aerul e curat. Ne aflăm, fără îndoială, într-o pădure de pini. Să rămînem pe loc pînă se face ziuă. Aș vrea să văd limpede ce papară ne pregătesc soldații.

— Credeți că au timp și chef să se țină de astea ? Au alte griji pe cap și mai ales să facă de gardă.

— Știu eu cum se fac gărzile, zise Angelo. Știu și cum funcționează creierașul unui brigadier care-a fost trîntit de pe șa de-un burghez. Aș putea să reproduc cuvînt cu cuvînt ce povestește la ora actuală. Cei doi dragoni și-au dat seama de felul cum mînuiesc sabia ; nu li se întîmplă în fiecare zi să le fie zvîrlită din mînă o spadă cu o săbiuță de infanterist. Au un chef nebun să pună mîna pe noi, ca să poată rîde cu poftă. Îi interesăm, fără îndoială, mai mult decît holera.

— Am fost așadar neîndemînatici, spuse ea.

— Nu sînt niciodată abil cînd sînt insultat. Și, la urma urmei, stăm mult mai bine aici decît în carantina în care ne-ar fi aruncat după ce-ar fi făcut tot felul de glume pe socoteala noastră.

Mireasma pinilor era îmbătătoare. Probabil că din trunchiurile lor mijise rășină toată vara și acum, în răcoarea acestei nopți de toamnă, seva lor revărsa o mireasmă din cele mai gingașe. Pînă și caii o adulmecau cu nesaț ; urmau instinctiv sub lăstăriș o cărare lină, gemînd din cînd în cînd de plăcere.

— Sînt la fel ca dumneavoastră, zise ea, nu-mi prea place să văd un oarecine rîzînd cu poftă.

— Sînt niște țărani cărora li s-au dat săbii pe mînă și n-au auzit decît înjurături de dimineață pînă seara. În ziua cînd țiganul se vede împărat, nu știe ce-i aceea îndurare.

— Atunci să rămînem aici.

Descălecară. Angelo recunoscu un stejar după zgomotul pe care-l făcea noaptea frecîndu-se de frunzișul uscat. Intrară sub adăpostul ramurilor. Era călduț. Pămîntul era uscat, elastic și trosnea la fiecare pas.

— Să nu dăm jos lucrurile de pe cai. Sînteți sigură de-al dumneavoastră ?

— Trei zile s-a odihnit în fața baricadei. N-am dat, desigur, dovadă de spirit de inițiativă, dar l-am hrănit bine. Știam că voi sfîrși prin a face o trăsnaie.

— N-aș numi astfel ceea ce-am făcut.

— Poate se va numi astfel ceea ce vom face mîine.

— Vom face ceea ce trebuie făcut.

— Orice e mai bine decît să fi așteptat prostește moartea asta infectă. Nici nu vă închipuiți ce bine-au picat soldații ăștia ! Vederea săbiilor mi-a făcut plăcere. Te îmbărbătează cînd vezi oțelul scînteind în soare. Mie nu mi-e frică.

— Am văzut.

— Dar am oroare să vomit.

— Nu poate fi vorba de așa ceva aici, zise Angelo. Nici să nu vă gîndiți. Soldații au picat la țanc și pentru mine, iar noi am picat la țanc pentru soldați. Ne aflăm cu toții în aceeași situație. Toată lumea e îngrozită de ceva.

Nu se vedea aproape nici o stea, vîntul nu bătea de fel și domnea o liniște deplină. Ivindu-i-se prilejul să se joace de-a războiul cu niște cavaleriști care-i erau cu adevărat dușmani, se bucurase de acest lucru din tot sufletul. Se gîndea la tînăra femeie ca la trenul de ariergardă care trebuie apărat cu orice preț.

— Tot nu sînteți pe deplin liniștit ? întrebă ea.

— Mi-e frică de băcanii înarmați cu flinte, răspunse el. Spaima i-a făcut pe niște oameni, care erau obișnuiți

să doarmă la gura sobei, să prindă gust de aventură. Sînt ca pisicile pe care le calci brusc pe coadă : zgîrie în dreapta și-n stînga.

— Nu vor veni pînă aici.

— M-aș simți mai liniștit dacă aș ști ce se întîmplă la poalele dealului. Dacă e un oraș sau un sat mare, cei care nu se îndepărtează nici c-o iotă din ce scrie la carte vor forma cu siguranță patrule.

— Nu vi-i închipuiți de loc, așadar, zăvorîți în case și cu nasul sub plapumă ?

— Sînt trei luni de cînd îi încearcă moartea, au epuizat toate resursele de acest fel. Acum au nevoie să se ocupe de-o treabă, oricare ar fi ea.

— Îi înțeleg. Ca să fiu sinceră, și eu am pornit-o la drum cu pistoalele mele drept amuletă.

— Dar vă duceți într-un loc anume, nu ?

— În principiu, da. Mă duc la cumnata mea, care locuiește în munți, mai sus de Gap. Așa ca să mă duc undeva.

— E și drumul meu, zise Angelo. Mă întorc în Italia.

— Sînteți italian ?

— Nu se vede ?

— Vorbiți franceza fără accent. Trebuie să mărturisesc, totuși, că, atunci cînd am dat peste dumneavoastră la mine acasă, sau cînd, mai precis, dumneavoastră ați dat peste mine, vorbeați o limbă destul de ciudată.

— Nu cred. Și în Italia vorbeam cu mama franțuzește. Gîndesc în franceză și în limba asta m-am exprimat, cred, chiar din clipa cînd v-am văzut cu sfeșnicul în mînă.

— Trebuie să fi fost foarte încurcat ?

— Eram îngrijorat pentru dumneavoastră.

— Asta e ceea ce numesc eu o limbă ciudată. Ați avut imediat darul de-a mă liniști.

— Cine-ar fi putut dori altceva ?

— Să nu-i enumerăm, vă rog. Am mai avut de-a face de vreo două-trei ori cu niște bărbați numai carne și os, nerași, cu privirea rătăcită și care vorbeau ceea ce se numește franceză.

— Îi cunosc : cei mai destoinici dintre ei formează faimoasele patrule. Nu le place să-și imagineze că moartea

e de sine stătătoare. Au neapărată nevoie să găsească un responsabil și să se poarte cu el ca atare.

— Prin urmare, grijile și priceperea dumneavoastră în mînuirea sabiei vin dintr-o țară pe care eu o numesc ciudată și pe care dumneavoastră o numiți Italia.

Angelo nu se mai simțise niciodată atît de italian. Își urmărea cu ardoare ideea mult iubită. Inventaria zgomotele, ecourile, pînă și cele mai nevinovate suspine ale nopții. Nimic n-avea pentru el mai mult farmec și mai mult sens decît să descopere astfel, în bezna adîncă, configurația terenului din jur. Vedea în închipuire o vale în care fosneau plopii. Reperase locul unui rîuleț de-a lungul căruia se înfiorau desișuri de trestie ; delimitase, cam la o sută de metri spre stînga lui, o vîlcea fără îndoială îngustă, în care se îngrămădeau copaci înalți și unde se aflau, poate, cîteva case ; identificase un fel de murmur grav și destul de înalt ca să-l considere venind de la un lanț de munți ce se înălța probabil la cîteva leghe distanță. Își închipuia santinele în tot locul. Se ferea din toate părțile.

Auzi un zgomot ciudat. Era ca un plescăit de rufe ude pe frînghie. Se mișca prin aer, cobora și se ridica ; urcă dinspre vale, se apropie și le trecu pe deasupra capetelor, nu prea sus, se îndepărtă, reveni, apoi lunecă spre adîncuri. Ceva se lăsase, în trecere, pe ramurile stejarului, de unde, după o clipă, veni un uguit, o chemare drăgăstoasă, tristă, ca cea a porumbeilor, dar îndeajuns de poruncitoare.

— Niște păsări, zise Angelo ; în orice caz, asta-i o pasăre.

— Ce glas ciudat are ! Parc-ar fi o pisică primăvara.

— S-a așezat în copacul nostru în timp ce stolul întreg a trecut prin apropiere. Mai vin și altele.

Într-adevăr, un fîlfîit de aripi, greu și liniștit, se auzea tot mai aproape.

Angelo își aminti de toate necazurile lui cu păsările, mai ales în satul în care dăduse pentru prima oară cu nasul de holeră, și după aceea pe acoperișurile din Manosque.

— Nu se mai tem de oameni de cînd se înfruptă din ei după pofta inimii, zise Angelo.

Și povesti cum fusese nevoit să se apere de rîndunele, de lăstuni și de nori întregi de privighetori.

— Astea, pare-se, vor să meargă și mai departe, zise tînăra femeie. Ascultați-le : nu s-ar zice că ne fac curte ?

În ghiersurile care se auzeau din stejar era un fel de duioșie care te silea, blînd dar hotărît, s-o asculți.

— Ne fac chiar o curte asiduă, continuă ea. Se pare că au multe speranțe.

Angelo aruncă cu pietre în ele, fără a izbuti să le facă să tacă sau să plece. Aveau o răbdare îngerească. Ziceau ce aveau de zis cu sîrguință și punînd mult suflet. Pentru ele ciripitul părea să aibă un sens de-o logică perfectă. După ce exprimau ce aveau de spus fără ocolișuri și într-un mod destul de autoritar, tăceau și așteptau ca cei doi să facă ce li se cerea. Apoi o luau de la capăt, cerînd din nou același lucru și arătînd motivele temeinice pentru care trebuiau să-i roage tărăgănindu-și trilurile catifelate, deosebit de dulci, pline de vrajă și tristețe. În cele din urmă, poate după o oră de asemenea încercări, cererile lor începură să capete oarecare asprime. Cei doi cai, cărora le era frică, începură să sufle pe nări și să-și scuture hățurile.

Angelo se duse să-i liniștească.

— Tremură ca varga, zise el.

— Și eu la fel, spuse tînăra femeie. Știți cumva ce vor ?

— Sigur că da. Nu înțeleg de ce-au ridicat soldații atîtea baricade. Ținutul ăsta nu e mai bun decît cel pe care l-am părăsit. Iată, de altfel, că se mai petrece ceva.

Se auzeau, din partea de jos a dealului, foșnete prin desiș, apoi ca un zgomot de roți ce se rostogolesc pe pietre și niște șoapte înăbușite.

— Vin oameni, zise Angelo.

— Nu aud nimic.

— Nu sînt soldați. Sînt femei și copii care se mută cu căruțele. Sînt fugari ca și noi. Au fost atrași de mirosul rășinii.

— Nu aud decît vîntul printre pini.

— Nu bate nici un fel de vînt. Ascultați, e scîrțîitul osiilor și glasul cuiva care vorbește, fără îndoială, unui cal.

— Dacă ar fi cai, ai noștri i-ar fi simțit de mult. Aud scîrțîit, dar e o cracă.

— Să nu credeți că vorbesc așa fiindcă m-au speriat păsările, spuse Angelo. Vă asigur, sînt oameni care-au sosit chiar în clipa asta, veniți să se cuibărească la poalele dealului.

— Pe mine mă sperie grozav păsările, zise tînăra femeie.

— Vreți să schimbăm locul ?

— N-ar sluji la nimic. Gîndurile le luăm fiecare cu noi. Nu. Mi s-a încrețit pielea pe mine de frică, dar asta mă privește doar pe mine.

Petrecură o noapte foarte neplăcută. Dimineața, Angelo plecă să se convingă de existența acelei tabere de refugiați. Căută mult și bine, dar nu găsi nimic.

Se luminase îndeajuns ca să poată aprinde un foc fără prea multe riscuri. Trebuia găsită mai întîi o fîntînă pentru a umple castronul de ceai. Regiunea nu aducea nici pe departe cu ceea ce-și imaginase Angelo. Era o mică vîlcea aridă, căreia toamna îi dăruia oarecare frumusețe.

Două-trei gospodării sărăcăcioase se aflau la capătul unei minuscule desfășurări de ogoare, înghesuite între păduri de stejari și întinderi de piatră cenușie.

Se stîrni vîntul. Zorile erau roșii și prevesteau ploaie.

— Mă duc să caut apă, zise Angelo, așteptați-mă.

— Vă însoțesc.

— Nu, odihniți-vă acum cît e nițică lumină. Și aveți grijă de cai. Mă voi apropia de gospodăriile de-acolo. Trebuie să fie cu siguranță un puț, dar desișurile acestea pot avea ochi și nu știu ce se ascunde după toți stejarii aceștia. Nu strică să iei unele precauții în plus. Mă voi strecura binișor și n-or să mă vadă.

„N-am avut destulă inițiativă, își zise Angelo. Ah ! Giuseppe, ai prea multă încredere în mine. Cred c-ai mizat pe-o carte greșită. În ceea ce privește lupta pentru libertate, nu sînt demn nici măcar să-ți scot cizmele. Ce se va alege chiar și de cea mai neînsemnată dintre revo-

luții, dacă nu mă pot împiedica să calc pe urmele altora ? Pînă și un sergent bătrîn cunoaște treaba asta mai bine decît mine. Sub focul plutonului, trebuie să știi să sudui ca un birjar, altfel te ia dracu. N-am talent și pace. De-aș fi trîntit cînd trebuia o înjurătură, femeia aceasta nu s-ar mai fi temut de nimic. Și nici eu."

Se învinuia că toată noaptea ciulise urechile, dînd importanță oricărui zgomot.

„Dacă vrei să fii cineva, continuă el, străduiește-te să nu înțelegi nimic ; atunci e ușor să fii curajos și să faci impresie. Tu cugeți mereu cu glas tare și se știe întotdeauna ce e cu tine. Nimeni nu poate avea încredere în tine. Prostia face întotdeauna minuni. Aici, în tot cazul, nimic nu-i mai de preț ca ea. În locul nostru, niște țărani ar fi dormit."

Mai era, pe deasupra, și foarte nemulțumit că-i veneau ideile astea cînd era prea tîrziu, acum, în timp ce mergea de-a lungul tufișurilor.

Apropiindu-se de case, băgă de seamă că zumzăiau ca niște stupi. Prin ușile și ferestrele deschise, văzu ieșind nori de muște. Știa bine ce înseamnă asta.

Nu se simțea, totuși, nici un fel de miros. Se duse să arunce o privire : dădu de spectacolul așteptat, dar cadavrele erau vechi de-o lună. Dintr-o femeie nu mai rămăsese decît oasele enorme ale picioarelor, ieșind de sub o fustă terfelită, un pieptar rupt peste un schelet și niște păr fără cap. Craniul se desprinsese și se rostogolise sub masă. Bărbatul zăcea grămadă într-un colț. Se vede că fuseseră mîncați de niște găini, care, la apariția lui Angelo, se îngrămădiseră într-un colț, mute, cu un picior în aer, dar foarte obraznice. Roiuri de albine și de viespi își părăsiseră stupii și-și instalaseră fagurii și cuiburile între burlanul sobei și vatră.

Angelo auzi un foc de armă. Răsunase tare și nu prea departe. Privi mai întîi în direcția drumului, apoi înțelese că zgomotul venise dinspre delușor. Se întoarse acolo în pas alergător.

Tînăra femeie era în picioare, palidă ca o moartă, cu un pistol în mînă.

— În ce-ați tras ?

Ea făcu o îngrozitoare grimasă de rîs, în timp ce lacrimile îi șiroiau pe obraji. Dinții îi clănțăneau și n-avu putere decît să-l privească pe Angelo, tremurînd toată. Mai văzuse niște cai în starea asta. O mîngîie ușor ca s-o liniștească. În cele din urmă, ochii umflați de plîns și acum inundați de tandrețe priviră în lături și tînăra femeie oftă ușurată.

— Sînt o caraghioasă, zise ea desprinzîndu-se cu oarecare enervare din mîinile lui Angelo, dar n-o să mi se mai întîmple. Am fost luată prin surprindere de ceva care nu se prea întîmplă. Am tras în pasărea aceea. După ce-ați plecat, a devenit extrem de insistentă și, trebuie să mărturisesc, extrem de îmbietoare. N-am auzit în viața mea ceva mai înfiorător decît cîntecul acela duios pe care mi-l adresa fără încetare. Mă simțeam îndulcită din cap pînă-n picioare și îndemnată să închid ochii. Am cedat, se vede, acestei tentații timp de două secunde și ea a venit peste mine. Putea îngrozitor. M-a lovit cu ciocul aici.

Avea, destul de aproape de ochi, o mică zgîrietură.

Angelo își zise: „Mîncătorul ăsta de hoituri avea cu siguranță ciocul plin de holeră. Oare boala se poate transmite în felul acesta ?“ Era zdrobit.

Îi dădu tinerei femei să bea alcool. Dădu și el pe gît o dușcă bună. Dezinfectă cu grijă micuța pată roșie, de fapt neînsemnată, doar o julitură.

— Să spălăm putina, zise el. Iertați-mă, mă exprim urît, dar n-am ce face. Gospodăriile acelea sînt pline de morți. E-un loc infectat. Nici n-am mai căutat apă cînd am văzut despre ce e vorba. Să plecăm.

O luară pe drumul de creastă prin pădurea de pini.

— Știți ce fel de pasăre era ? întrebă tînăra femeie.

— Nu.

— Un corb. Corbii ne-au făcut curte în noaptea asta : un corb e cel care-a trecut la acțiune și în care am tras prostește.

— Nu e nici o prostie, zise Angelo. Să nu uităm să reîncărcăm pistolul cînd vom fi ceva mai liniștiți. Dar n-am mai auzit corbi cu asemenea ghiersuri.

— Nici eu. Cînd m-ați lăsat singură adineaori, eram ostenită după noaptea asta nedormită și poate e-am visat

cu ochii deschiși, dar n-am mai pomenit jivină care să-mi vorbească în felul acesta. Era respingător și totodată seducător, într-un mod pe care nu vi-l puteți închipui. De-a dreptul înfiorător. Înțelegeam tot și-mi dădeam seama că accept, că sînt de acord. Abia la prima lovitură de cioc am început să urlu și m-am repezit la pistoale. Trebuie să mărturisesc că nici duhoarea lui nu mi-a făcut scîrbă.

— Nu vă mai gîndiți la asta, rosti destul de brusc Angelo.

Pădurea era călduță și foarte luminoasă, în ciuda vremii posomorîte, care părea să arate că va ploua. Se și simțeau unele adieri umede de vînt. Printre pinii foarte înalți și rari se vedea lăstăriș ce ținea cît vedeai cu ochii.

Ajunseră la o margine de pădure, povîrnită peste o vîlcea plină de pămînt roșu, acoperit cu viță de vie. O fermă destul de întinsă, cu un conac cu jaluzele verzi, șoproane, țarcuri de cai și dependințe, se lăfăia între cîteva bazine mari sub niște platani foarte înalți, cu frunzele ruginite de toamnă. Din hornul conacului, cît și din cel al dependințelor, ieșea cîte-un firicel de fum. Acolo oamenii erau în viață.

Coborîră pe-un drum anevoios, dar tînăra femeie călărea bine și voia mai ales ca tovarășul ei s-o ierte că trăsese cu pistolul. Jos, dădură de-o alee care străbătea via de-a curmezișul, în direcția platanilor înalți. Totul era bine întreținut și dovedea hărnicie și-o îngrijire permanentă.

Se apropiau la trap de fîntînă, cînd cineva care ședea lîngă bazin se ridică în picioare la cincizeci de metri de ei și le strigă să se oprească. Duse în același timp o pușcă la umăr.

Cele petrecute în cursul dimineții îl aduseseră pe Angelo în inima Italiei și, în pofida armei îndreptate spre el, își lăsă calul la pas, dar continuă să înainteze.

— Nu mai mișcați, că vă ciuruiesc ! strigă omul.

Era tînăr și, cu toată barba nerasă de cîteva săptămîni și mîinile înnegrite de jeg, purta cu eleganță o vestă de vînătoare bine croită și niște cizme foarte frumoase.

Angelo înaintă spre el fără să răspundă, dimpotrivă, strîngînd din dinți. Nu-și lua ochii de la gura neagră a

țevii îndreptate spre el și de la degetul extrem de murdar de pe trăgaci.

Ajunse lîngă tînărul care se dădu repede înapoi, continuînd să-i strige să se oprească.

— Nu face pe nebunul, îi zise, n-am venit să vă facem nici un rău. Nu vrem decît niște apă.

— Nu lăsăm pe nimeni să se apropie de apa noastră, răspunse tînărul. Nu cerem nimănui nimic ; să nu ni se ceară nici nouă nimic.

— Mi se pare cam complicat să trăiți așa, spuse Angelo, dar nu țin cîtuși de puțin să vă bag în sperieți — nici pe dumneata și nici pe-ai dumitale. Mai sînt și alte fîntîni afară de asta, prin împrejurimi, unde ne-am putea umple castronul ?

— Duceți-vă în sat.

— Mă ierți, zise Angelo cu răceală, nu mă duc niciodată la dracu atunci cînd mi se dă adresa.

Descălecă fără să se uite la pușcă. Se apropie de șaua femeii.

— Dați-mi, vă rog, castronul care e agățat de bagajul dumneavoastră.

În timp ce desfăcea nodurile, ea îi șopti :

— Mai am un pistol încărcat.

El îi răspunse cu voce înceată :

— Nu e nevoie.

— Iată castronul, zise el, punîndu-l jos, la șase pași de tînăr. N-am nici un interes să mă apropii de apa voastră, dar doamna dorește să bea, și eu la fel. Dacă ai un dram de minte, iată ce trebuie să faci : du-te și umple un ulcior la fîntîna dumitale, dar de la țeavă, te rog, nu din havuz, și vino să-l torni, cu mîna dumitale, în castronul nostru.

După vesta de vînătoare și cizme, Angelo gîndi că avea de-a face cu proprietarul fermei ; pe de altă parte, barba, jegul și pușca îl făceau să creadă că greșește. Își zise : „Eu eram și mai murdar pe acoperișurile din Manosque, dar nu aveam ca el moșie. Și-apoi, n-avea decît să tragă adineaori. Nu ținta fixă i-a lipsit.“

Adăugă cu glas tare, foarte de sus :

— Văd că-ți place să mă slujești.

— De aerele astea, știți, sîntem sătui pînă-n gît, zise tînărul.

— Care sînteți voi ăia ? zise Angelo cu tot mai multă neobrăzare.

Celălalt mormăi ceva, dar făcu ce i se ceru.

— Acum pune pușca jos, continuă Angelo, și dă-te zece pași înapoi, că pornim la drum.

— Nu trag, răspunse celălalt, duceți-vă.

Angelo arboră aerul cel mai englezesc, pentru a accepta cu o mutră foarte împăciuitoare. Turnă apa din castron în plosca lui din piele de țap, apoi sări din nou pe șa și, lăsînd-o pe tînăra femeie să treacă înainte, se îndepărtă apărînd ariergarda.

În mijlocul văii dădură de-un drum comunal care ducea spre niște vîlcele înguste și pline cu desișuri. Merseră pe acest drum pînă socotiră că au ieșit din raza moșiei. Se aflau în gura unei vîlcele în care drumul cobora. Făcură focul lîngă un dîmb. Putură, în sfîrșit, să bea și să mănînce.

Erau acolo de-o oră și pe jumătate adormiți după pîinea și ceaiul consumat, cînd se auzi un tropăit de cal. Se apropia un călăreț : un dragon, desigur. Purta tunică roșie.

— Să nu ne mișcăm, zise Angelo, e singur și-i pot ține piept.

Era chiar un căpitan. Înainta în cîmp deschis, ca la paradă, plin de morgă și ținîndu-se de tot felul de mofturi. Avea grijă să-i fluture cum se cuvine mîntăluța de duminică. Trecu fără să salute.

Vremea continua să fie foarte închisă și cerul acoperit. Ca de multe ori înainte de ploaie, domnea o liniște deplină. Totul era nemișcat, pînă la cel mai mic firicel de iarbă, și nici frunza din vîrful cel mai înalt al copacilor nu mișca.

Angelo ceru îngăduința să fumeze o țigară.

— Sînt foarte drăguțe, zise tînăra femeie.

— Sînt foarte bune, răspunse el, dar îmi plac, de fapt, și pentru că sînt subțiri și lungi. Dacă vă e somn, puteți dormi, fac eu de gardă ; dacă nu, ar fi bine, poate, să ținem un mic consiliu de război. Sîntem oare pe drumul cel bun ?

— Mai întîi, unde ne aflăm ?

— Nu știu. Vom vedea în satul următor. Aveați vreun plan ?

— În primul rînd de-a pleca, dar ăsta s-a îndeplinit. Apoi, după cum v-am spus, ideea de-a mă refugia la cumnata mea, la Théus, în apropiere de Gap. Mi-am dat seama că nu trebuie s-o iau pe drumul mare, din pricina tuturor acestor controale. Am mai fost o dată prin munții aceștia cu soțul meu. Am revenit aici instinctiv.

— Dacă cunoașteți locurile, ne va fi de mare ajutor.

— Nu cunosc nimic. Am călătorit mai mult noaptea, în birjă. Am reținut peisajul, dar nu și itinerarul. Știu că se trece prin Roussieux și apoi prin Chauvac, pentru că am dormit în fiecare din aceste sate, dar asta nu ne ajută prea mult. Știu că ținutul e sărac și pustiu (asta m-a făcut să mă hotărăsc). Mai există și-un oraș destul de important, care se numește, dacă nu mă înșel. Salerans, sau cam așa ceva. Asta-i tot ce știu.

— E mai bine decît nimic, zise Angelo. Iată dar anumite puncte de reper. Vă pot însoți pînă la Théus, deoarece e în drumul meu. Și cred că e mai bine așa. Va trebui însă să găsim un loc care se numește Sainte-Colombe.

Scoase din buzunarul de la piept o bucată de hîrtie pe care Giuseppe desenase faimoasa hartă.

— Cunoscînd numele și cu ajutorul acestui mic desen, continuă el, cred că vom putea ajunge acolo, întrebîndu-i pe țărani. E vorba, se pare, de-un schit așezat într-o strîmtoare, chiar una din pustietățile de care vorbeați. Am întîlnire în locul acela cu fratele meu de lapte și cu soția lui, care au rămas la Manosque și urmează să mă ajungă din urmă după ce-și vor fi aranjat unele treburi. Vom fi patru și, din clipa aceea, neplăcerile vor lua sfîrșit.

— Mă judecați greșit din pricina focului de pistol, zise tînăra femeie, dar nu consider c-am avut multe neplăceri pînă acum. Nu vreau să spun că am prevăzut pînă și povestea cu corbul, dar mă așteptam la o mulțime de hărțuieli și nu mă bizuiam decît pe mine însămi. Vom merge la Sainte-Colombe pentru că asta vă e de folos și-o fac cu toată plăcerea.

— Sînt atît de departe de-a vă judeca greșit, răspunse Angelo, încît am să vă cer chiar acum pistolul ca să-l încarc.

— O voi face singură, spuse ea. Îmi place să fiu sigură de focurile mele.

Scoase cele trebuincioase dintr-un săculeț și făcu totul cu multă îndemînare. Puse o întreagă încărcătură de pulbere cu un mic adaos și completă cartușul cu alice.

„Trebuie să am grijă să nu-i dau prilejul s-o apuce pe calea eroismului, își spuse Angelo, care citea foarte limpede în sufletele altora. Are destule gloanțe pentru a împușca trei oameni."

Era, de asemenea, foarte intrigat de modul cum rupea cîlții cu dinții, ca un oștean, și fără fandoseală.

— Încărcătura asta bine îndopată cu cîlți va da un recul grozav, zise Angelo.

— Dar și o *împroșcătură* grozavă, răspunse ea. Cînd mă va durea mîna, gloanțele vor fi și pornit spre destinație.

Plecară și intrară în vîlcea. Drumul cobora în pantă lină, șerpuind între taluzuri împădurite. Ajunseră într-o poiană acoperită cu ienuperi gălbejiți.

Merseră cam jumătate de leghe prin vasta întindere pustie peste care apăsau nori grei, cînd văzură îndreptîndu-se spre ei, în trap iute, un cal fără călăreț. Se plasară astfel încît să-i taie calea, dar animalul se îndepărtă dintr-o dată, aproape sub nasul lor, și-o luă la galop prin poiană. Nici gînd să-l poată ajunge din urmă.

— E calul dragonului care-a trecut adineaori pe lîngă noi, zise Angelo. Scările îl lovesc pe burtă. O s-o ia la goană. Să dai bir cu fugiții, nu-i prea de laudă pentru un ofițer.

Își băteau joc de omul acela obraznic, care avea norocul să fie în uniformă. Dar, cu un sfert de oră mai tîrziu, îl găsiră pe căpitan zăcînd în mijlocul drumului, cu fața deja înnegrită, cu obrazul înfundat în propria-i vărsătură. Era limpede că nu mai putea fi vorba de a-i da vreun ajutor.

Dădură pinteni calului și merseră la trap o bună bucată de vreme.

Poiana trebuie să fi avut trei-patru leghe în locul pe unde o străbăteau. De la înălțimea cailor, dominau vegetația măruntă ; puteau vedea foarte departe, fără să zărească altceva în afara acelei pustietăți cenușii, iar în fața lor, o masă de nori extrem de întunecați, printre care se putea deslușî uneori pata neagră a unui munte. Trecură pe lîngă o casă în paragină, nelocuită de mult. Acoperișul și bîrnele se năruiseră. Totuși, în ceea ce mai rămăsese dintr-o mică pivniță găsiră urmele unui foc ce fusese de curînd aprins între două pietre. Auziră un lătrat de vulpe. În sfîrșit, zăriră niște ogoare pricăjite, niște miriști de orz secerate cu grijă, niște livezi de migdali și o răscruce unde se afla o mică troacă și trei case. Toate trei erau goale.

— Nu înțeleg, zise Angelo. Aici erau la adăpost.

Apoi îi veni în minte căpitanul.

Caii, care merseseră în marș forțat cu o zi înainte și nu li se scoseseră șeile toată noaptea, începură să fornăie. Lui Angelo îi făcu mare plăcere să le dea de băut, să-i spele, să-i frece, să-i îngrijească. Pielea șeilor și a tolbelor, părul sărat de sudoare aveau un miros foarte înviorător de cazarmă, de asociație a bărbaților, în acea pustietate, într-o zi atît de mohorîtă. Era foarte mulțumit de calul lui de povară. Își aminti de mica hărțuială din poiană și de bunul-simț pe care-l constatase pe neașteptate la acest animal. Calul tinerei femei era, la rîndul lui, foarte voinic, deși mai de rasă. Era și mai înclinat să pătrundă în miezul lucrurilor. Se împăună nițeluș sub țesală și își manifestă prietenia față de cel care-l îngrijea. Avea tendința să se intereseze de lucruri îndepărtate. Ciuli urechile și făcu ochi dulci cînd Angelo îl legă de-un par, într-o mică pajiște, lîngă tovarășul lui mai țărănos.

— Cum îi ziceți ?

— În nici un fel, răspunse tînăra femeie. L-am furat. Am vrut mai întîi să-l cumpăr, dar mi-au cerut un preț de jaf.

— L-ați furat cu arma-n mînă, așa cum am făcut eu astă-vară la drumul mare ?

— Nu, am forțat un lacăt. M-am dus să-l iau noaptea din grajdul unde îmi fusese arătat.

— Ați făcut o bună alegere. E, fără îndoială, pe jumătate pursînge. Se vede imediat că are multă siguranță în picioare. Dacă ar fi dresat pentru obstacole, ar ieși din el un strașnic cal de vînătoare.

— Și eu mi-am dat seama de asta de la prima ochire. După aceea, mi-a fost cu neputință să rezist dorinței de a-l avea. N-am vîrît pistoalele sub nasul nimănui, pentru că nu-l păzea nimeni ; dar aș fi făcut-o. Simțeam o nevoie teribilă să plec. Nu pentru a ieși, cum se spune, din încurcătură, ci pentru a sări, a trece peste obstacole, peste baricade, peste cadavrele acelea dezgustătoare, pentru a o șterge în Alpi dintr-un salt în altul. Holera mă îngrozește. N-aș vrea să mor în felul acesta.

— Nici eu ; e prea stupid.

„La ce bun să fii căpitan, își zicea Angelo, dacă e să mori dintr-o vărsătură de culoarea orezului fiert!" Făcea comparație cu cadavrele pe care o șarjă de cavalerie le lasă în urma ei pe cîmpul de bătaie.

— Cînd sînt motive serioase, nu-mi pasă, spuse el, dar în privința asta sînt ca și dumneavoastră. Ceva de care nici măcar habar n-ai te-apucă de urechi ca pe-un iepure din coteț, îți arde o lovitură zdravănă în ceafă și te-ai curățat. Nu-i chip să-ți faci iluzii.

— Adăugați că asta e soarta tuturor, zise ea, și iată-ne gata de orice.

În pofida luminii cenușii care deforma culorile și turtea formele, cunoșteau bucuria unei nesiguranțe deosebit de savuroase în preajma acelor case mizere.

„Singurul lucru neplăcut, își spuse Angelo, e cadavrul acela întins de-a curmezișul drumului, la două leghe de-aici."

Auziră sunetul unor ghete cu ținte mușcînd din drum și văzură apărînd la răscruce un bărbat care purta în spinare un sac destul de mare. Necunoscutul le făcu semne vădit prietenești și se apropie de ei. Era un ins atît de mustăcios și de bărbos că nu mai avea figură de om. Îi salută de departe scoțîndu-și pălăria. Avu grijă, totuși, să păstreze distanța, se opri la cîțiva metri de ei, puse sacul jos și-i salută din nou. Nu i se vedeau, printre firele bărbii, decît ochii zîmbitori.

— Bună ziua, domnule, bună ziua, doamnă, zise el. Pot să-mi trag un pic sufletul lîngă doi creștini în viață ?

Era un țăran detreabă, voinic, cu niște coșcogeamite mîini.

— Se pare c-a fost al dracului de greu pe-aici, spuse Angelo.

— Trebuie să fii tare, dom'le, continuă celălalt. Altfel nu-i chip.

— Cum se numește locul acesta ?

— Asta ? Villette, doamnă.

— Dar ce-au pățit c-au fost nevoiți să plece ?

— Au plecat unii într-o parte, alții în alta, dom'le. Casa cu jaluzele verzi, de colo, era a lui Jules. A dat ortul popii de-o lună și mai bine. Ailalți n-au mai vrut să rămînă prin partea locului. E de înțeles. Dacă m-ascultau, le spuneam eu ce să facă.

— Ce să facă pentru ce ?

— Să scape teferi, ce Dumnezeu !

— Dacă știi ce-i de făcut, o să te îmbogățești.

— N-aș putea zice că mă îmbogățesc, dar o pîine tot iese.

— Îți vinzi secretul ?

— Ei, comedie ! Doar n-oți vrea să-l dau pe degeaba ? Nu-l vînd scump, asta-i sigur. Un fleac, o monedă de trei franci, e mult cînd îți arde cămașa pe tine ? Îl mai dau și de pomană. Sînt cazuri. Da' am băgat de seamă, vă jur, că-n cazurile astea nu-i de nici un folos. Trebuie musai plătit. Atunci lucrează. Și încă cum ! Am scăpat pînă acu sute și mii.

— Cu ce ?

— Cu ce-am aici în desagă, doamnă. Niște ierburi. Trebuie să le caut departe și-mi stric ghetele. Nu le găsești grămadă, trebuie să ai ochi buni. Dac-ați vrea să le găsiți dumneavoastră, ați putea căuta mult și bine. Da eu știu o mulțime de lucruri. Și semenii mei trag foloasele. Frumoși cai aveți ! Nu-mi vindeți și mie unu ? Am cu ce plăti.

— Nu, dragul meu, zise Angelo : caii sînt leacul nostru.

— Ce să zic, nu-i de lepădat, răspunse omul. Și încotro mergeți ?

— Ești de pe-aici ? Cunoști bine locurile ?

— Ca buzunarul meu, doamnă. Nu se află tufiș să nu-i fi dat ocol de trei ori. Stau cu casa colo sus și plec la drum poate a douăzecea oară.

— Unde duce drumul ăsta ?

— Pe-aici, dom'le, ajungeți la Saint-Cyrice. Da' n-aș zice că e cine știe ce frumos.

— Și-n partea cealaltă ?

— În partea ailaltă s-ar putea s-aveți mai puțin de furcă. E Sorbiers, Flacheres și după aia Montferrant, înainte de-a ajunge la drumul mare.

— Drumul mare care duce unde ?

— Peste tot. Te duci unde ți-e vrerea.

— Nu trece prin Chauvac sau Roussieux ? Cunoști pe-aici un loc cu numele de Sallerans ?

— Sallerans nu, doar Chauvac... ăsta-i cam departe. Dac-ar fi vreme bună, ați vedea acolo un munte. Îi zice Charouilles ; Chauvac e-n dosul lui.

— Dar Sainte-Colombe știi unde e ?

— Da, dom'le, e pe partea unde e și Chauvac. Dar nu-i cine știe ce. N-ai de ce țopăi de bucurie.

— Pare-se că ți se poate vorbi deschis, zise Angelo.

— Mde, răspunse omul, asta nu face rău la nimeni.

— Îți cumpăr cinci pachete cu doctorie, continuă Angelo, mai dau un galben și totul face un ludovic, pe care-l arunc acolo, la picioarele dumitale, dacă nu ți-e teamă că te molipsești...

— Am eu leacul meu, spuse omul. Și de la un ludovic n-a luat nimeni holeră niciciînd. Dați-i drumul ; da' să nu-mi cereți luna de pe cer.

— Ce fac soldații pe-aici ?

— Ați pus degetul pe rană : îi chinuiesc pe bieții oameni.

— Se pare că sînt peste tot.

— Vă spun tot ce știu pentru banii pe care-i dați. Spre Chauvac, unde vă duceți, locul e înțesat de dragoni, și încă din regimentele de linie, fiindcă-i aproape de drumul mare, și-s o mulțime de țivili pe-acolo. Sînt cercetați cu grijă. Se-aleg cu cîte cincisprezece zile de carantină la școala de călugări, din care s-a făcut spital. Acu, dacă aveți parale, se-ntîmplă două lucruri : mai întîi și-ntîi,

vă-nhață pe motiv c-ați căutat să-i mituiți, și-al doilea, vă umflă bișțarii, și-asta numesc ei confiscare. Dat fiind că la ieșire se dă totul înapoi, au interesul să vă vadă ieșind cu picioarele înainte. Și-așa se și întîmplă.

— N-avem decît să ocolim orașul.

— N-aveți decît să ocoliți orașul, cum bine ziceți, da' acu-i acu, și-ar trebui să mai dați un galben de cinci franci.

— Dacă merită...

— Cred și eu. Stați să vedeți. Dacă așteptați s-o luați pe de lături cînd ăți fi aproape de Chauvac, e prea tîrziu. Sînt dați dracului și au niște cai cu șase picioare care se cațără oriunde-ar fi, ca muștele. Nu încercați să vă luați la întrecere cu ei printre stînci, că vă-nhață în doi timpi și trei mișcări. Au astupat toate drumurile, pînă și pe cele mai mici. Aici e toată șmecheria. Și, pentru un galben, vi-o spun.

— S-a făcut, zise Angelo, dă-i drumul ; dar, dacă mă păcălești, te previn că sînt italian și mă pricep să deochi.

— Nici așa să n-o luăm, zise omul. N-am nici un interes să vă păcălesc. Nu riscați nimic. Cît privește deochiul, mi-a fost dat să văd de toate soiurile de la un timp încoace, și fără italieni. E simplu ca bună ziua : ajunge să fii de prin partea locului. N-ajung ei să pună mîna pe nici unul dintre noi. Iată șmecheria : cînd veți porni, luați-o pe drumul care duce la Saint-Cyrice. Mai întîi e-un drum drept, o vreme, apoi o ia la vale. Coborîți pînă vedeți clopotnița. Acolo, oprire la felinar ; drept înainte, nu-i bine. E-un colț unde te poți duce pe copcă. Și sînt mulți care-o pățesc. Aseară au pățit-o vreo șase. Dar la dreapta e-un drum de țară care duce la Bayons. S-o luați pe-acolo. Dar la Bayons, atenție : veți ajunge acolo unde-și spală oamenii rufele. Nu intrați în sat ; luați-o la stînga și-apoi drept înainte. Mergeți întins pînă la Montjay. Notați asta, doamnă, bine faceți. Moș Antoine nu-i chiar așa de nătărău cum s-ar crede. Dacă-s aici și vă vorbesc e pentru că le-am scăpat printre degete. La Montjay ajungeți în seara asta. Așteptați pînă dimineața, să fiți siguri că vă aflați chiar la poalele munților Charouilles. În loc să primiți plumbu-n cap pe drumul departamental care urcă în serpentine, suiți povîrnișul

pe cărăruie, pînă-n vîrf. De-aici încolo și-un copil de patru ani știe ce-are de făcut ca să ocolească orașul, rămas de mult în stînga. Asta-i toată treaba.

Îi urmară indicațiile punct cu punct. Omul, după ce le urase călătorie bună, o luase pe-o scurtătură. Itinerarul său făcu minuni. Cînd dădură cu ochii de clopotnița din Saint-Cyrice, le veni ușor să găsească drumul de țară. Pornea dintr-un loc cu iarbă ruginie, sub un mic pin în formă de umbrelă. Mulțumită lui, înconjurară pe de departe satul Saint-Cyrice, unde domnea o tăcere semnificativă.

— Fără indicațiile date de omul care ne-a vîndut leacurile s-ar fi zis cu noi de-ar fi fost să trecem prin acest încîntător cimitir.

Într-adevăr, din clipa în care părăsiră podișul pe drumul ce ducea la vale, priveliștea se schimbă radical. Copaci care-ți încîntau ochiul, în special tei aurii și arțari purpurii, formau garduri și borduri sau se orînduiau în boschete prin ogoarele, viișoarele, pajiștile și locurile nesemănate din acea regiune de deal. Crînguri de pini încununau colinele.

Cătunul pe lîngă care treceau, spînzurat cum era de flancul podișului prin balustrade, conducte de țiglă trandafirie, bolți de viță, metereze, foișoare, scări albe ca alabastrul, se înfățișa deosebit de drăguț, și toamna mînjea cu bronz ulmii din micile-i piețe. Vîrful în fier forjat al clopotniței se înălța pînă în dreptul ferestrelor cu gratii ale unui mic castel rustic, care împodobea culmea unui colnic cu crenelurile lui naive și cu chiparoșii zvelți de pe terase.

— Păsările îmi dau de bănuit, zise tînăra femeie. Prea au luat totul în stăpînire. Le văd cu miile pe acoperișuri. Uitați-vă la balcoane : stau grămadă. Nu sînt rufe negre atîrnate pe frînghii, ci corbi, și fără nici o îndoială asemănători aceluia care s-a năpustit asupra mea cînd i s-a părut c-am consimțit, în sfîrșit, să mor.

Din fericire, pînă la Bayons trecură printr-un ținut pustiu. Înconjurară un șir de mici coline, unele mai drăguțe ca altele. La fiecare cotitură li se deschideau priveliști formate exclusiv din pini presărați în jurul unor

păduricl sclipitoare, într-un decor pe care primul venit l-ar fi socotit imperial. Îți încîntau literalmente ochii. Făcură un mic popas pentru cai lîngă un cîmp de ovăz. Nu mai despachetară cele necesare pentru ceai și mîncară vreo doi pumni de zahăr cu pîine uscată, în pofida ideii că din asta le-ar putea cădea dinții.

Sosiră la Montjay o dată cu căderea nopții. Cîteva picături mari de ploaie începură să le șfichiuiască obrajii. Erau osteniți.

Satul, situat la răscrucea destul de însemnată a unor mici drumuri de țară, părea salubru și îngrijit. Puteai găsi adăpost, fie că erai pe jos, fie călare, chiar la intrarea în sat.

Hangiul nu se prăpădi cu firea la vederea lui Angelo. Zicea că molima e o aiureală. Aici nu moare nimeni ; în afară de bătrîni, ca de obicei. Evident, se găsesc întotdeauna oameni cărora le e frică, și asta stînjenește un pic negustoria, dar de partea asta a munților nu există absolut nici un motiv de teamă. Aminti că are camere foarte curate.

— Cred, zise Angelo, o să vorbim îndată și despre asta. Arată-mi grajdul.

Începuse să plouă. Caii fură băgați într-o clădire enormă, sortită drept adăpost pentru convoaiele și căruțele cu mărfuri. Pentru moment era goală, sonoră și plină de umbre ; felinarul nu lumina decît o parte.

— Iată ce doresc, zise Angelo apropiindu-se de colțul ieslelor. Toarnă aici două banițe de ovăz uscat și adu opt maldăre de paie : cinci pentru cai și trei pentru mine.

— Nu sînteți prea amabil, zise hangiul cu un glas mieros. Păreți a crede că are cineva vreun interes în legătură cu caii dumneavoastră. Poate că aveți îndoieli chiar și asupra mea ? Ar fi mai bine s-o spuneți deschis.

Și se apropie. Era un țăran de la munte mic și îndesat.

— Cînd am îndoieli, nu obișnuiesc să le ascund, și ți-am vorbit destul de limpede, zise Angelo. Fă ce-ți spun, căci vei fi plătit pentru ceea ce faci. Cred ce-mi place. Fac ce-mi place. Și cînd voi dori să-mi schimb părerea, n-o să-ți cer voie ție. Acum dă-te înapoi și ia aminte, dacă vrei să-ți cîștigi pîinea ca tot omul.

— Sînteți poate vreun subprefect, domnule, zise omul.

— S-ar putea, răspunse Angelo, și pune doi pui la frigare. Iar pînă atunci, o duzină de ouă fierte.

— Cu dumneavoastră nu-i de glumă, văd. Toate astea se procură foarte greu.

— Nu-i greu să-mi închipui, zise Angelo. Venitul unui subprefect e destul de mare pentru a suporta totul. Dacă ai un băiat, trimite-l pentru bagaje.

Era o fată, dar bine legată și în stare să facă treaba unui bărbat, care veni să se îngrijească de cai.

— Ce face tînăra doamnă acolo sus ? întrebă Angelo. E servită ?

— E soția dumneavoastră ?

— Da.

— Dumneavoastră i-ați cumpărat inelul ăla mare ?

— Da, eu.

— Drăguț din partea dumneavoastră.

— Sînt extrem de drăguț, zise Angelo, mai ales cînd sînt bine servit. Bîntuie holera pe-aici ?

Și-i dădu o monedă de patruzeci de gologani.

— Nu cine știe ce, răspunse fata.

— Ce-nseamnă asta nu cine știe ce ?

— Doi.

— Cînd ?

— Acu opt zile.

— Fă-mi un comision, urmă Angelo. Uite șase franci. Du-te la băcănie ; cumpără-mi cinci chile de mălai, sare de doi gologani și de un franc zahăr. Am eu grijă de bagaje.

Înainte de-a intra în han, se asigură că grajdul n-are altă ieșire decît prin poarta cea mare și că aceasta e închisă și ferecată cum trebuie cu un zăvor de fier, care nu putea fi tras de nimeni fără să nu facă zgomot.

Tînăra femeie ședea lîngă cămin, unde își fierbea singură castronul de apă pentru ceai.

— Nu vă e frig ? întrebă Angelo.

Și se uită la picioarele ei, care erau frumoase, fără cizme și în ciorapi de ață cu desene în arabescuri.

— Cîtuși de puțin.

— Iată bagajul, zise el și, dacă-mi îngăduiți, o să vă pun o întrebare indiscretă. Aveți printre lucrurile dumneavoastră niște ciorapi de lînă ?

— Pot să răspund fără sfială că nu. N-am purtat în viața mea ciorapi de lînă.

— Nu-i prea tîrziu să faceți începutul. Trebuie să existe la prăvălie, în satul ăsta, unde, fără nici o îndoială, iarna e foarte frig. Vom cumpăra. Pînă atunci, puneți-i pe aceștia care sînt ai mei și de zece ori prea mari pentru dumneavoastră, dar important e să vă fie foarte cald la picioare.

— Nu se poate rezista unei politeți atît de bine intenționate, zise ea. Țineți-mi puțin jartierele astea, să-mi pun ciorapii dumneavoastră. Aveți dreptate. De pomană fugi, dacă nu faci tot ce trebuie. Dar dumneavoastră, dumneavoastră ce măsuri ați luat ?

— Se vor împlini peste puțin cinci luni de cînd mă învîrt prin mizeria asta, răspunse el. Mi-am cîștigat în timpul ăsta tot felul de trese. Infecția fuge de mine ca de ciumă, dar am luat măsuri pentru zilele ce vor urma.

Vorbi despre cumpărăturile pe care le făcuse la băcănie. Zise că de-acum încolo nu vor mai avea naivitatea să cumpere pîine, ci că vor face pur și simplu mămăligă din mălai ca în Piemont.

Trebuiau să se hrănească zdravăn ; se puteau aștepta la încercări grele în munți ; nici etapa de azi n-ar fi putut fi parcursă de orișicine. Și zicînd aceasta roși.

— Vă rog să mă iertați, zise el devenind stacojiu, fără totuși să înceteze de-a o privi drept în față, cu ochi mari, pe tînăra femeie, dar e neapărată nevoie să vă vorbesc deschis. Călăriți ca un bărbat. Nu sînteți julită sau rănită ?

— Sînt surprinsă de această solicitudine atît de sigură de sine pe care-o aveți față de toată lumea și față de mine, spuse ea. Fiți fără grijă, sînt în stare să parcurg etape ca cea de azi, una după alta, fără să simt altceva decît oboseală ; și asta simt, n-am să tăgăduiesc. Sînt învățată cu călăritul încă din copilărie. Tatăl meu, cu care-am rămas singură pe lume, era medic de țară și-l însoțeam călare, pe orice vreme, în vizitele pe care le făcea. Pentru motive care-ar dura prea mult să vi le explic, de cînd m-am căsătorit am avut și mai multe prilejuri să călăresc. Sînt, de altfel, foarte bine echipată.

Și-i vorbi pe un ton cît se poate de natural despre pantalonii de piele pe care-i purta sub fustă.

— Sînt foarte mulțumit, zise Angelo. Nu văd de ce n-am putea fi camarazi numai pentru simplul fapt că dumneavoastră sînteți femeie iar eu bărbat. Trebuie să vă mărturisesc că azi m-am simțit de cîteva ori stînjenit. Bunăoară azi-dimineață, cînd v-am găsit cu pistolul în mînă, eram tentat să vă bat pe umăr, ca pe Giuseppe sau chiar pe Lavinia cînd e cazul. M-am reținut și e păcat căci, uneori, un gest spune mai mult decît toate cuvintele într-un moment critic.

Era gata să-i vorbească, plin de pasiune, despre lupta pentru libertate.

— Cine e Lavinia ? întrebă ea.

— Soția fratelui meu de lapte ; a lui Giuseppe. Era în serviciu la mama, în Italia. L-a întovărășit pe Giuseppe cînd a trebuit să plece în exil ; puțină vreme după ce, la rîndul meu, am fost nevoit să recurg la aceeași soluție extremă. După aceea, s-au căsătorit. Dar, cînd era de zece-doisprezece ani, parc-o văd cum muia cu talc pantalonii de piele pe care mama, ca și dumneavoastră, îi purta sub fustă cînd pleca la noi la moșie, la Granta.

Și îi vorbi despre pădurile din Granta.

Tinerei femei îi plăcu foarte mult puiul care-i era destinat în întregime. Mîncă cu tot atîta poftă ca și Angelo. Mîncară și ouăle și sfîrșiră masa cu cîte-o respectabilă farfurie de supă.

— Acum trebuie să vă odihniți într-un pat, zise Angelo. Eu o să mă îngrijesc de cai și de bagaje. Nu e greu să ni se taie aripile. L-ați văzut pe țăranul cu leacuri cum trăgea cu coada ochiului. De fapt nu mă las tras pe sfoară decît atunci cînd am chef. Cînd e vorba de ceva esențial, știu să număr ca toată lumea.

Îi recomandă să nu cedeze tentației de-a se spăla cu apă caldă ; apa trebuie bine clocotită.

— Trebuie, mai zise, să vă înveliți în așa fel încît să vă fie cald și să păstrați ciorapii mei de lînă în picioare tot timpul somnului. Oboseala predispune la frisoane și, e lucru știut, căldura alungă oboseala. Trageți zăvorul și vîriți pistoalele sub pernă. La cel mai mic semn, sau chiar la cel mai mic frison, cum n-aveți clopo-

țel, trageți fără șovăială un foc de armă. Ne aflăm în tabăra dușmanului ; nu e cazul să economisim praful de pușcă. În sfîrșit, esențialul e să nu vă aflați în nici un fel de primejdie și să fiți scutită de orice neplăcere. Faptul de-a băga în sperieți tot hanul e lipsit de importanță și perfect legitim. Mă aflu aici pentru a face pe oricine să înțeleagă acest lucru.

Se duse apoi să fumeze o țigară în fața ușii.

Ploaia continua să cadă alene. Muntele ofta deasupra satului.

Angelo își făcu culcușul în paie, lîngă cai. Era gata să adoarmă cînd auzi un uruit de roți și, o clipă mai tîrziu, ușița care comunica cu hanul se deschise, hangiul traversă cu pași grăbiți grajdul imens, răsunător, și se duse să tragă zăvorul de la poartă.

O cabrioletă își făcu apariția. Din ea coborî un bărbat căruia hangiul îi făcu mari temenele.

Puțin timp după o întreagă tîrguială, bărbatul se înapoie cu slujnica și cu niște maldăre de paie. Se apucă, la rîndul lui, să-și încropească un culcuș alături de cal.

Era un om de vreo cincizeci de ani, îmbrăcat de sus pînă jos numai cu lucruri de preț ; purta un fular de cașmir ales cu mult gust. Așternu peste paie un pled în carouri.

— Mă scuzați că vă deranjez, zise el, văzînd că Angelo stă cu ochii deschiși. Dacă vă urmam mai din timp exemplul, aș fi fost scutit de multe necazuri.

Povesti că, în urmă cu trei zile, i se furase un echipaj, o minune. Pe cel de-acum și-l procurase cu bani grei. Venea de la Chauvac. Se străduia să ajungă în valea Ronului și acolo, cu puțin noroc, nădăjduia să treacă fluviul cu barca și să ajungă la Ardèche unde, pare-se, aerul luptă cu succes împotriva molimei. Venea din Savoia, unde holera bîntuia cu o furie de neînchipuit.

Angelo îl întrebă dacă la Chauvac soldații îi sîcîie tare pe călători.

— Ca să vă spun drept, răspunse bărbatul, în prezent sînt înclinat mai curînd să cred că nu-i sîcîie destul. Ar fi putut desigur să-i găsească pe cei care m-au jefuit și astfel aș fi putut să recapăt un cal de toată frumusețea, pe care țăranii îl vor distruge fără ca nimeni să tragă din

asta vreun folos, Trebuie să recunosc că, dacă te aprinzi lesne, ai de-o sută de ori pe zi prilejul să-ți ieși din țîțîini cu ofițerii aceia aroganți, care își închipuie că holera se tratează ca la cazarmă, și care, în realitate, fie-mi iertată expresia, fac în pantaloni, la figurat, înainte de-a fi siliți s-o facă cu-adevărat prin forța lucrurilor. Cum ordinul îi obligă să rămînă pe loc și dîrdîie de frică, au născocit la rîndul lor ordine ca să le țină tovărășie cît mai multă lume, în special oameni ca dumneavoastră și ca mine. Dacă urcați în Alpi, domnule, n-o să dați de bine.

Îi povesti că orașele au ajuns într-o stare de plîns.

— Știți ce se petrece în cele mai mari, unde, dat fiind că sînt locuite de cincisprezece-douăzeci de mii de suflete, am avea dreptul să presupunem că a mai rămas puțină judecată ? Au ajuns niște paiațe, domnule. Au trecut la mascarade, la parade de carnaval. Se travestesc în Pierrot, în Arlechini, în Colombine, sau își pun măști grotești pentru a scăpa de moarte. Se maschează, își pun nasuri de carton, mustăți false, bărbi false, își compun niște mutre caraghioase, se joacă de-a „după mine potopul" prin persoane interpuse. Ne aflăm în plin ev mediu, domnule. Sînt aprinse la toate răscrucile momîi de paie, cărora le spun „babornița holera" și pe care le insultă, le batjocoresc. Dănțuiesc în jurul lor și se întorc acasă pentru a crăpa de frică sau de pîntecăraie.

— Domnule, zise Angelo, îi disprețuiesc pe cei care n-au simțul onoarei.

— E o metodă excelentă, răspunse bărbatul. Dacă mori la vîrsta dumitale, e perfectă. Dacă ajungi la vîrsta mea, o mai schimbi. Nu supără, așadar, în nici un caz. S-a repetat pe toate tonurile că cel mai bun remediu contra holerei sînt caii de poștă. Și-așa și este. Rezultatul : iată-ne pe amîndoi culcați în paie la picioarele cailor, de teamă să nu ni-i fure ; dumneavoastră din prudență, fără îndoială, lucru pentru care vă felicit ; eu, din experiență. Nu s-ar putea spune că ne iubim prea mult aproapele. O să-mi răspundeți : „Eu nu fac rău la nimeni". Atenție : ura nu e contraiul iubirii ; egoismul e cel care se opune iubirii, sau, mai exact, un sentiment despre care veți auzi vorbindu-se mult de-acum înainte, fie de bine, fie de rău : instinctul de conservare. Dar nu

vă las să vă odihniți și mai aveți desigur un drum lung de străbătut, plin de capcane, ca și mine. În legătură cu asta, de altfel, trebuie să vă spun că, prin locurile acestea, pare-se că oamenii au început să fie jefuiți cu arma în mînă, că sînt opriți la drumul mare, că pînă și morții sînt despuiați. Alaltăieri am văzut cum au fost executați cu mare pompă trei hoți, niște pîrliți de altfel. Tîlharii între ei. Să nu ne ținem de asemenea fleacuri și să ne mulțumim, domnule, cu ce avem în seara asta (și ceea ce am căutat, de fapt) : o scîndură pe valuri, nu mai lată decît e nevoie să putem dormi pe ea. Noapte bună, domnule.

Capitolul XI

Tînăra femeie era în picioare la o oră foarte matinală și într-o stare evident perfectă. Angelo supraveghease cu multă grijă ca apa de ceai să dea bine în clocot. Se arătă foarte mulțumit de săculețul cu mălai, de bucățile de zahăr și de cele douăsprezece ouă răscoapte pe care avusese ideea să le comande.

— Nu mi s-a vorbit de bine despre Chauvac, zise el.

Îi povesti despre bărbatul care dormise lîngă el și care plecase în zorii zilei.

— Cred că va trebui să ne războim. În tot cazul, am să vă spun la ce m-am gîndit. Spuneți-mi dacă sînteți de aceeași părere. Să rămînem în partea cea mai pustie și cea mai sălbatică a regiunii. Să ocolim drumurile și orașele, toate locurile unde sînt oameni. Nu numai că au holeră, dar pare-se că au și înnebunit. În munți n-avem să ne temem decît de bandiți. S-ar părea că există. O să vedem. Altminteri, după cele spuse de Giuseppe și după harta lui, Sainte-Colombe se află într-o pustietate teribilă. Din clipa în care ne vom întîlni cu fratele meu de lapte și cu soția lui, putem să dăm piept cu toți banditii din lume. Giuseppe e un leu-paraleu și Lavinia e oricînd

gata să-și dea viața pentru bărbatul ei și pentru mine.

— Sînt cu totul de acord, zise tînăra femeie. N-am decît un singur lucru de adăugat.

Și se aplecă spre Angelo ca să-i vorbească la ureche.

— Plătiți și partea mea, o să pară mai firesc. Am să vă înapoiez banii cînd vom fi singuri. Nu, nu vă retrageți. Ascultați : știu că n-are nici o importanță, dar n-am terminat ; vreau să vă fac o recomandare care e de cea mai mare însemnătate pentru securitatea noastră, fără de care nu v-aș cere ceea ce am să vă cer și care o să vă vină foarte greu. Iată despre ce e vorba : plătiți, dar faceți pe zgîrcitul. Să nu dați un ban mai mult decît vi se cere. Străduiți-vă chiar să dați un ban mai puțin. Ne vor respecta ca pe însăși moartea. Încolo, am tot atîta încredere în dumneavoastră cît dumneavoastră înșivă, dacă nu mai multă, și sînt convinsă că putem da piept cu toți banditii din lume și fără ajutorul lui Giuseppe și al Laviniei.

— Vorbiți ca polițaiul din Torino, care n-a cutezat să mă aresteze. „Ah ! Domnule, spunea el, la ce bun un duel cu sabia cînd e atît de ușor să asasinezi cu un cuțit, și în asemenea cazuri avem dreptul să închidem ochii."

— Vedeți bine, zise ea, că puneți în încurcătură niște oameni minunați. Îi luați pe nepusă masă și le cereți curaj, generozitate, entuziasm sau cine știe ce altceva, de care ei nu sînt în stare decît după o matură chibzuință și multă înfierbîntare. De obicei sînt niște oameni cumsecade. Fiți generos : dați mai puțin. Îi ruinați în dorința de-a ține pasul cu dumneavoastră. Aici e mai simplu. E primejdios să le arătăm că avem aur. Ar putea să tragă în dumneavoastră de la o fereastră sau să vă pună otravă de șobolani în supă.

— Aveți dreptate, răspunse Angelo, am pierde totul.

Fără să ajungă pînă acolo încît să ceară o reducere, achită nota de plată ca un burghez. Numără cu mare atenție restul primit, întorcînd pe toate fețele cei doi gologani pe care-i dădu fetei bacșiș.

— Aseară ne-am spus tot soiul de vorbe, îi zise hangiului ; dar v-ați obișnuit desigur ca oamenii să fie țîfnoși în vremuri ca astea. Cunoașteți un loc numit Sainte-

Colombe ? Am vrea să ajungem acolo fără să trecem prin Chauvac.

— Sînteţi cu toţii o apă şi-un pămînt, spuse omul. Ce-o fi aşa rău la Chauvac ? Nu mor niciodată decît cei care-s mai bolnavi.

— Sînt de aceeaşi părere, i-o întoarse Angelo, dar nu-i vorba decît de soldaţi. Nu vreau să dau ochii cu ei.

— Nici eu. Mi-au luat pîinea de la gură de cînd s-au apucat să oprească circulaţia. Eram pe cale să pun deoparte niscai bănişori. Iată ce sfat vă dau. Lăsaţi dracului torentul. De alaltăieri se află un post de pază pe vîrful muntelui Charouilles. Luaţi-o la stînga prin pădure. După ce se termină copacii, urmaţi firul văii. Cînd aţi ajuns în partea cealaltă, luaţi ca punct de orientare moara de vînt din Villebois, care se vede ca nasul în mijlocul unei feţe. O să daţi de-un rîu. Mergeţi în susul apei. Intră într-o trecătoare. Pe-acolo ajungeţi la Sainte-Colombe.

Urcară nişte povîrnişuri, apoi printr-o pădure rară. Era o lumină albastru-închis. Copacii luceau după ploaia din ajun. Crengile îşi lepădau apa cu un oftat. Mii de pîrîiaşe torceau în iarbă ca o pisică.

Dincolo de rariştea de brad, muntele îşi desfăşura pajiştile ruginite de toamnă. Se vedeau şi linia crestei şi copacii uriaşi, fagi fără îndoială, care stăpîneau înălţimile.

Drumul indicat de hangiu era uşor de urmat, drumeţii fiind cu desăvîrşire camuflaţi de pădure, de adînciturile vîlcelelor şi de povîrnişurile colnicelor. Îi purtă chiar, în cele din urmă, pe creasta muntelui, printr-un fel de tranşee naturală, la adăpostul unor fagi uriaşi. În locul acela, aerul rărit aducea un fel de piuit care putea fi luat drept ciripit de păsări. Dar Angelo, ridicîndu-se în scări, văzu şi-i arătă şi tinerei femei nişte pete roşii care se mişcau pe sub crengi, la cîteva sute de metri în stînga lor.

Erau cu siguranţă soldaţi. Într-adevăr, după cîteva minute, o caravană ţîşni dintr-un adăpost, rostogolindu-se la vale. Era limpede că fuseseră prinşi nişte oameni de către cei din postul de pază şi că acuma erau duşi la oraş. Angelo numără vreo cinci-şase persoane îmbrăcate în negru şi două dolmane roşii în coada grupului.

Contrar celor așteptate, pe versantul celălalt al muntelui Charouilles nu era o vale adîncă, ci doar o foarte lată porțiune de pămînt în formă de pîlnie, cu un aspect grav, aproape lugubru. Se vedea foarte clar orășelul Chauvac, la două leghe spre stînga.

Angelo și tînăra femeie găsiră că e mai prudent să-i întoarcă spatele și să se mai îndepărteze un pic. Mai merseră încă cel puțin două leghe, pe sub fagii care-i ascundeau vederii, pe un teren accesibil și care oferea o priveliște încîntătoare. Crengi de marmoră sprijineau niște adevărate revărsări de lînă aurie. Frunzișul, de-un roșu sclipitor, părea că-și făurește propriul soare sub cerul plumburiu. Cărări de pămînt moale se îndreptau molcom în toate direcțiile, printre trunchiurile copacilor, pe sub bolți albe ca zăpada.

La ieșirea din pădure dădură peste un ținut mohorît. Pămîntul era complet gol. Nici urmă de moară. Urcară pe-un colnic de șist negru, brăzdat de-o văgăună. Din vîrf nu se vedea decît o adîncitură largă de vreo jumătate de leghe, conținînd cîteva fișii de teren pline de bolovani și trei trunchiuri ciuntite, roase de vînt, de ploaie și de ger. Înaintînd, descoperiră o căsuță pitită după un val de pămînt. Dar era goală. Nu păstra nici o urmă de viață sau de moarte recentă.

Se gîndiră o clipă să poposească în locul acela. Cu toată siguranța pe care le-o oferea singurătatea, se mulțumiră să mănînce două ouă, fără să descalece, aruncînd priviri pe furiș la dreapta și la stînga. Nici iarba nu era atrăgătoare : tare, uscată și cenușie, respingea pînă și boturile animalelor. Florile de levănțică scuturate pudrau cu scrum funebru povîrnișurile dure ale depresiunii.

Suiră pe partea cealaltă, unde descoperiră un șir întreg de asemenea adînciturі și de delușoare golașe. Un soi de ovăz pitic, sălbatic și foarte blond, care creștea în tufe sărăcăcioase, printre bolovani, accentua tristețea locului, scoțînd în evidență, prin culoarea lui, aspectul plumburiu al stîncilor.

Timp de cîteva ore merseră pe creastă, căutînd moara în toate părțile.

— Ne-am rătăcit, zise Angelo. Ar trebui să găsim un țăran care să ne călăuzească, altfel o să rătăcim într-una pînă ne apucă noaptea. Să coborîm în fundul văii.

Intrară într-o vale îngustă, cît se poate de sinistră, în care răsuna o cădere de apă. Caii se împotmoleau într-o clisă tuciurie. Un puhoi lipsit de vlagă și împuțit astupa trecerea și sălta printre stînci prăbușite, nămol, bucăți de lemn, rădăcini de copaci, arbuști pe jumătate înghițiți de apă. Povîrnișuri pustiite, fără pic de viață, îi înconjurau din toate părțile. Șipotele, de-un argintiu funebru, subliniau negreala de cărbune a rocilor de marnă care le îngrădeau. La fiecare cotitură, văgăuna se lărgea cîte puțin, continuînd însă să înainteze în aceeași apă mîloasă de care nu scăpau și în care caii intrau pînă la glezne. În cele din urmă, izbutiră să ajungă într-un fel de golf, cu o mică pajiște ruginie, presărată cu cîțiva aluni desfrunziți și tufe de merișor. Un soi de potecă părea să marcheze marginea grohotișului. După ce urmară un timp această cărare, observară, pitită într-un desiș de sălcii bătrîne, scorburoase, o colibă încropită din trunchiuri de brad cojite, cu ușa scoasă din balamale. Dar pe jos niște balegă proaspătă și, sub un inel de fier bătut în perete, un culcuș de paie recent. Două scînduri așezate pe pietre făceau o punte peste rîu. Dincolo începea un desiș de merișori arborescenți prin care șerpuia o umbră ce putea fi un drumeag. Era un loc pe care se vedeau urmele unei sănii de lemn. Ceva mai încolo dădură de niște bălegar mai proaspăt ca cel din fața colibei și de urmele unui catîr potcovit care se vede treaba că purta în spinare o povară destul de grea pentru că-și înfigea vîrful copitelor în pămînt.

Cu toate acestea, de la înălțimea cailor, și chiar rotindu-și privirea în toate părțile, nu văzură țipenie de om. Toată această monotonie de tonuri cenușii și pustietate avea ceva fad și dezgustător. Aerul era îmbibat de seva amăruie a merișorilor. Spinii mărăcinilor, acele ienuperilor, ierburile lemnoase care se agățau ca păianjenii de cele mai mici petice de pămînt fărîmicios și verde îți oboseau privirea. Tristețea era în tot ținutul ca o lumină. Fără ea n-ar mai fi fost decît singurătate și groază. Ea

făcea sensibile anumite latențe (poate înfiorătoare) ale sufletului.

„Trebuie să te poți obișnui cu locurile acestea, își spunea Angelo, și nici să nu mai simți dorința de-a le părăsi. Există fericirea ostașului (cea pe care o pun mai presus de toate) și există fericirea oropsitului. N-am fost uneori neînchipuit de fericit alături de călugărița mea și adeseori chiar în clipa cînd pipăiam cadavrele pe toate fețele ? Fericirea nu cunoaște grade. Schimbîndu-mi toate obiceiurile și acționînd chiar pe dos de cum spun preceptele mele de morală, pot să fiu pe deplin fericit în mijlocul acestei vegetații chinuite și al acestei aridități aproape cerești. Aș putea așadar să mă bucur de cea mai vie fericire în plină lașitate, dezonoare și chiar cruzime. Omul e făcut și pentru acest soi de simțăminte, care-mi păreau dintr-o altă lume, așa cum lucrurile acestea mi se par a fi din altă lume, și, cu toate acestea, iată urmele unei sănii și ale unei copite de catîr. Acest fel de-a judeca îi lipsește lui Giuseppe. Dac-ar fi aici, ar striga în toate părțile cu mîinile la gură sau, nemaiștiind ce să facă, ar cînta un marș ca să grăbească pasul. Și totuși se văd, poate, aici temeiurile pentru a nu face niciodată nici un fel de revoluție. Cînd poporul nu vorbește, nu strigă sau nu cîntă, închide ochii. Nu face bine că închide ochii. N-am mai schimbat de două ore o vorbă cu această tînără femeie, dar nu dormim."

Continuînd să meargă pe urmele săniei, o luară pe flancul abrupt al unui munte livid și inform, ce semăna cu un sac plin. Din cotitură în cotitură, se treziră un pic mai sus și dădură, în sfîrșit, de un pămînt ceva mai uscat. Aici începea un drum care-i purtă și mai sus, se strecura printr-o trecătoare îngustă și cobora de partea cealaltă a muntelui, pe-un versant ceva mai împădurit, dar în care tristețea era mai departe stăpînă.

— Vă rog să mă iertați, i se adresă prosteşte Angelo însoțitoarei sale, aș vrea să vă vorbesc, dar nu știu ce să spun.

— Nu trebuie să vă cereți scuze, nici mie nu-mi trece nimic prin cap, afară doar, acum două minute, ideea cu care am încercat să-mi dau curaj, că orașul Chauvac și soldații lui sînt acum departe.

Drumul șerpuia printr-o pădure de brad infectă, invadată de omizi, care agățaseră zdrențe cenușii de toate ramurile. Nicăieri vreo urmă de așezare omenească. Nu se mai putea ști nici dacă sania trecuse pe acolo. Pe terenul format dintr-un prundiș palid și dur nu se zărea nici o urmă.

Ajunseră într-un fund de rîpă, atît cît să traverseze un alt rîu și să urce pe versantul celălalt. Intrară într-o pădure de stejari pitici, mai deasă, mai vînjoasă decît pădurea de brad și care, la trecerea lor, începu să foșnească din crengile-i uscate. Deși pustiu, locul părea să fie folosit la ceva, poate de cineva. Printre crengile distanțate și rețeaua de ramuri golașe tot mai puteau zări întinderile searbede, formele lipsite de vlagă ale acestui munte prăpădit și jalnic, sub cerul alb, dar la marginea drumului dădură peste patru țăruși curățați de crengi, înfipți într-un loc unde fusese probabil o stivă de lemne. Se mai zăreau, în locul acela, făgașele unor roți de car săpate cînd pe pămînt, cînd prin tufișuri strivite. Aici întorsese cineva o căruță și-o încărcase cu lemne.

Cu fiecare cotitură se ridicau pe încetul, din treaptă în treaptă, de-a lungul acestui versant, pînă la creasta golașă, de unde putură să vadă o adevărată împletitură de rîpe năpădite de mărăcini, o îngrămădeală de povîrnișuri acoperite cu păduri ruginii, un vîrtej de creste livide. Drumul șerpuia peste tot, fără să pară că duce într-un anume loc. Aici îl vedeai dispărînd, ca să se ivească din nou mai jos, să se înfunde într-o pădure, să intre într-un luminiș, să străbată o pîrloagă, să se îndoaie peste o creastă, să apară pe alta, s-o ia înapoi, să coboare, să urce, să șerpuiască, cînd într-o parte, cînd într-alta.

— Acum e acum ! zise Angelo.

— Nu mă plîng, răspunse tînăra femeie. La urma urmei, toate primejdiile sînt înlăturate. Pun rămășag că soldaților nu le calcă piciorul prin locurile acestea, iar cît privește molima, ce-ar putea face aici de una singură ? Lipsă de societate ? Uitați-vă la noi, aici sus, pe soclul nostru : n-am fost nicicînd într-o mai mare siguranță. Sîntem în afara oricărei raze de acțiune. Aveți mălai, și mămăliga este, precum spuneți, mai bună ca pîinea. Lemn

avem atîta c-am putea da foc Romei. Rîurile sînt evident curate.

Se lăsară purtați în voia povîrnișului și intrară într-o pădure așezată la miazănoapte. Jumătate din arbori, mici de altfel, erau acoperiți cu licheni. Dădeai peste tot de trunchiuri scorburoase de brazi morți. Roase de umezeală, se transformau în pulbere și în cioturi roșcate. Angelo observă că nici unul din ele nu bara drumeagul. Fără îndoială că trebuia să fie uneori pe-acolo o oarecare circulație. Sania cu măgărușul venea, se vede, de undeva pînă la coliba din prima rîpă și ca să se întoarcă undeva. Nu se mai vedea nici o urmă, dar nu putea să treacă decît pe-acolo. Dacă o țineau în aceeași direcție, se puteau aștepta să dea de ea sau de vreo așezare omenească.

Rîpa pe fundul căreia trebuiau să treacă înainte de-a urca pe partea cealaltă era strivită între maluri înalte. Acum, cu fiecare cotitură, intrau într-o umbră din ce în ce mai deasă și mai umedă. Perne de mușchi și licheni răsfirați în caiere lungi atîrnau de toate ramurile. Scobitura adîncă a văii era un adevărat cimitir de arbori. Scheletele unor brazi înalți și chiar ale cîtorva fagi, falnici odinioară, strîns îmbrățișate, astupau albia strîmtă a unui torent, pe unde drumul își făcea loc printr-un vad. Clematite uriașe, desfrunzite, înlănțuiau cu liane albe grămezile de crengi moarte și de trunchiuri uscate. Mărăcini viguroși, cu frunze albastre, cu spinii ca niște vîrfuri de cuțit, devorau în voie hoiturile. Ținută în loc de barajul acesta, o apă neagră lîncezea între trestii.

De partea cealaltă, urcară o pîrloagă, presărată cu scaieți uriași. Drumul care, pînă atunci, fusese bine marcat și chiar pe alocuri carosabil, era redus acum la două făgașe adînci. Puteai urmări cele două linii în șerpuirea lor tremurătoare cît vedeai cu ochii pe acest nesfîrșit colnic golaș, ca să se înfunde pînă la urmă în dreptul unei stînci ciudate, cu colțuri ascuțite. După o jumătate de oră de mers, își dădură seama că erau niște ziduri, spre care se îndreptară în mare grabă, și dădură de-o stînă pustie, pe jumătate dărîmată. Mai dăinuia totuși în ea un miros de lînă și de bălegar de oaie. În fața

ruinelor, cîteva pietre netede mai erau încă presărate cu sare grunjoasă, roșietică.

„Dar azi-noapte a plouat, își zise Augusto. Și sarea ar fi trebuit să se topească. Înseamnă că azi-dimineață mai erau oi pe-aici."

Micul izvor care alimenta adăpătoarea era în stare bună. Jgheabul lui de lemn, vîrît în coasta unui povîrniș, fusese de puțină vreme încercuit cu un inel de fier care-și mai păstra luciul.

De pe creasta aflată în imediată apropiere mai aveau desigur lucruri noi de văzut. Urcară pînă acolo.

Se aflau deasupra unui labirint de rîpe împădurite, deasupra unei întinderi nesfîrșite de munți. Ținutul acesta părea ceva mai împădurit decît cel prin care trecuseră, dar nu dădea nicăieri nici un semn că ar fi fost oameni pe acolo. Pîrloage cenușii, pe care creștea, pare-se, levănțică sălbatică, și mari întinderi de fagi roșietici se vedeau la nesfîrșit pînă la orizont, unde ultimele păduri albăstrii de fagi, abia mai groase decît o linie trasă cu peniță, se profilau direct pe cerul alb. Pe toată această întindere, drumul continua să-și fluture cele două linii.

— Mi se pare că aud un lătrat, zise tînăra femeie.

Angelo își ciuli urechile.

— E o vulpe, răspunse el. Și e departe.

Pornind de pe creastă, o pantă lungă și oblică, pe versantul nordic, îi conduse la prima din aceste păduri de fag. Frunzișul ei roșu-închis trosnea în aerul nemișcat. Pe sub copaci pămîntul era gol, trist, presărat cu stînci mari. Desimea ramurilor înăbușea orice zgomot ; caii păreau că se mișcă în adîncul unei ape întunecate.

Ajunseră pe-un imaș sărăcăcios. Imediat după aceea începea o miriște de secară. Fusese grijuliu retezată cu secera, la nivelul pietrișului. Drumul își urma cursul prin paragini presărate cu tufișuri de merișor și levănțică.

„Ce-i vom aduce noi omului care-a însămînțat și-a secerat ogorul acesta ?" se întrebă Angelo.

Nu se mai gîndea la holeră.

„Dacă am fi nevoiți să ne batem pe străzile orașelor, își spunea el, și să ucidem soldați care-ar fi, poate, fiii acestui țăran sărac, dar care acționează în virtutea unui ordin, ar trebui măcar să avem drept scuză posibilitatea

de-a schimba fața lumii. Numai că asta nu e în puterea noastră. E un regat pustiu. Există aici și bine, și rău, și nu putem schimba nimic, și s-ar părea că e mai bine să fie așa."

Simți nevoia să vorbească cu tovarășa lui de drum. Erau amîndoi de părere că ogorul acesta le îndrituia speranța de-a da în curînd de-o gospodărie. Dar merseră așa încă o oră și mai bine fără să vadă nimic de felul acesta, nici măcar de la înălțimea unei noi creste, care le dezvălui o dată mai mult întinderea pîrloagelor pustii.

— Cred că trebuie să ne încăpățînăm, zise tînăra femeie. La nevoie, vom înnopta iarăși în pădure.

— Culmile astea nu sînt atît de îmbietoare ca păduricea de pin în care-am poposit alaltăseară, zise Angelo. Trebuie să fie frig aicea sus. Mi-ar plăcea să dăm de un sat din care să pornească un drum adevărat și să ajungem repede într-un colț ferit.

— Simțiți lipsa oamenilor, chiar dacă sînt bolnavi de holeră ?

— Nu în mod special, dar, la drept vorbind, mă împac cu holera destul de bine.

Îi povesti întîmplarea cu călugărița, după ce coborîse de pe acoperișurile orașului.

— Mărturisesc, zise el, că aici respir în voie și că n-am de ce să mă frămînt. Dar ce pot să fac cu un fag după ce mi-a ținut cinci minute de urît ? Îmi spun că e frumos, mi-o repet de două-trei ori, mă bucur de frumusețea lui, dar trebuie să trec la altceva, la ceva în care să fie vorba de oameni. Pot să rămîn oricît în pustietatea asta, care nu mă înspăimîntă, vedeți bine, dar, dacă dau de-un ogor secerat pînă la ultimul snop ca cel de adineaori, am impresia că trebuie să mă ocup de el. Chiar dacă ar fi numai ca să-i dau bună ziua celui care-a venit pînă aici să scormonească printre pietre.

— Și cu toate acestea, răspunse ea, ce ne-am putea dori mai bun ? Să mergem pînă unde vrem să ajungem, dumneavoastră pînă în Italia, pentru că acolo aveți treabă, pe drumuri singuratice ; mi se pare excelent. Aici nu se află nici un vecin de temut : nici turle mari, nici fluvii mari, nici mari seniori.

Drumul îi purta prin păduri negre și cîmpii palide, îi apropia încet de fagii înalți, singuratici, a căror arhitectură barbară avură tot timpul s-o vadă ridicîndu-se în fața lor și-apoi dispărînd ; lemnul alb ca sarea își întindea pînă în înaltul cerului lîna grea a frunzișului ruginiu, uneori roșu ca sîngele.

Angelo băgă de seamă că toate pădurile aveau forme geometrice și semănau cu niște batalioane cu arma la picior, în rînduri de patru sau șaisprezece, dispuse în rezervă pe-un cîmp de luptă. Pe alocuri, un brad răzleț, înfipt într-un colnic, în mantaua-i grea de cavalerie, întregea iluzia ; alteori, mîrîitul unei trupe, care a așteptat ordinul prea multă vreme, ieșea dintr-un desiș de la marginea căruia treceau.

Era, în pofida voinței lui, impresionat de copacii aceia adunați de veacuri în singurătate.

„Libertatea patriei, își zicea el, prețuiește oare mai puțin decît onoarea, bunăoară, sau toată lupta pe care am dat-o ca să nu mă las doborît ?"

Avea în fața ochilor un ținut fără holeră și fără revoluție, și-l găsea trist.

Într-un tîrziu, după o oră în care merseră tăcuți și îngîndurați, într-un decor unde marile întinderi păreau să filfîie din aripi, observară în mijlocul unei fîșii goale de pămînt un fel de stîlp care se ridica singuratic spre cer. Era o bisericuță cu o cruce mică de fier în vîrf.

„Haida-de, își zise Angelo, am visat. Sînt oameni pe-aici. Coboară pe pămînt. Iată semnul."

— Sînteți, cred, de acord, zise el, că, dacă există oameni pe aceste înălțimi, prezența lor o simți de la distanță. Era pe la amiază cînd am descoperit coliba, și acum e aproape seară.

Grăbiră pasul, dar se văzură nevoiți să urce pe un foarte lung colnic pustiu și să treacă prin două rîpe împădurite pînă să descopere o casă scundă cu acoperișul cenușiu aplecat pînă la pămînt. Și nici pe asta n-ar fi observat-o fără firul de fum care ieșea din horn și fără lumina lămpii gălbui care se zărea la fereastră.

De altfel nu era decît o casă. Nici pomeneală de vreun sat.

Se îndreptară glonț spre ea, la trap, și sosiră în bătătură chiar în clipa cînd se deschise ușa. Ieși un om cu o găleată în mînă.

— Stați pe loc ! strigă el.

Puse găleata jos și se repezi la un dulău enorm, care se ridicase în clipa aceea de pe-un culcuș de paie și se pregătea să se repeadă pe furiș la picioarele cailor.

— Am scăpat ieftin, îi spuse Angelo rîzînd.

— Mai ieftin decît credeți, răspunse omul. E un leu. Iar cînd mă ascultă, și-asta nu se întîmplă întotdeauna, trebuie să-ți faci cruce de două ori. Nici nu vă vine-a crede cum îi place să muște. Și cînd o face, domnule, apoi e prea tîrziu.

Era un omuleț rotofei, care crăpa de sănătate. Cu greu izbutea să țină în loc, de zgardă, cîinele, care căsca un bot enorm plin de colți albi.

— Unde sîntem ? întrebă Angelo, manevrîndu-și calul îndărătnic pentru a trece între tînăra femeie și cîine.

— Așteptați puțin, zise omul, să-l încui mai întîi pe ăsta.

Tîrî cîinele spre o cușcă mică.

— Uitați-vă, zise încet tînăra femeie.

Găleata era plină ochi cu sînge, acoperit de-o spumă trandafirie.

Omul se întoarse după ce închisese cîinele și proptise cu grijă un buștean de ușa în care animalul se repezea mîrîind.

— Cum se numește locul acesta ? întrebă Angelo.

— Nu se numește în nici un fel, răspunse omul, sau poate că nu știu eu. E la noi.

Arătă spre întinderile necuprinse.

— Colo e Charouilles.

Avea niște brațe mici și scurte.

— E vreun sat pe-aici pe-aproape ?

— Pe-aici ? Da' de unde. Jos în vale, da. Dar e departe și trebuie să cunoști drumul. De unde veniți ?

— De la Montjay.

— De-acolo nu se poate. Nu vine nimeni de la Montjay.

Avea mîinile mînjite de sînge și chiar niște resturi de carne printre degete.

— Am tăiat porcul, zise el. Calului duducăi nu-i prea place găleata mea cu sînge, așa-i ? O s-o ascund, așteptați puțin. Dar, la urma urmei, ce gînduri aveți ? Acuși se lasă noaptea.

— Acum zece minute n-aveam nici un gînd, răspunse Angelo. Acum ne-am gîndi, poate, să așteptăm zorile aici, dacă ne dați voie.

— Aici nu-i vorba de voie, spuse omul, intrați, ce mai. Ca să ajungi în vale, e-o bună bucată de drum, și încă prin pădure. Mă rog, năstrușnică idee să vii aici de la Montjay.

Casa, care de afară părea enormă, nu era alcătuită decît dintr-o singură încăpere spațioasă cu iatac ; restul erau cocini și grajduri ; se auzea behăitul mieilor, grohăitul porcilor și clinchetul zăbalelor.

Porcul, tăiat în două ca un pepene verde, era întins pe capacul putinei în care se țin sărăturile. Capul îi rînjea într-un coș aflat alături. Lîngă vatra unde ardea un foc mare ce-și ridica limbile spre un ceaun o femeie grasă, mai albă ca slănina pe care-o tăia cu un cuțitoi, punea la topit hălcile de osînză. Masa era încărcată cu un maldăr de carne pentru cîrnați și de hălci roșii. Mirosul fad al sîngelui, al cărnii tăiate în bucăți și fierbințeala focului deasupra căruia clocotea ceaunul cu untură stîrneau imagini dezgustătoare în mintea celui care respirase toată ziua aerul înălțimilor.

— Îmi vine să vomit, zise tînăra femeie.

Angelo o conduse afară, îi dădu să bea puțin alcool, se înfioră cînd o văzu palidă și scuturată de frisoane, o înveli cu mantaua lui și luă hotărîrea să nu se mai ocupe de cai, așa cum avusese intenția.

Trase niște paie dintr-o căpiță, potrivi șeile, tolbele și desagii în așa fel încît să formeze un culcuș adăpostit și moale.

— Culcați-vă aici și odihniți-vă, zise el.

O înveli atît de zdravăn încît femeia simți că se sufocă. Îi sprijini capul pe-un ghemotoc de paie. Fusese nevoit să-i atingă părul, cocul, care era tare și în același timp mătăsos, și să-i țină ceafa.

„Ce urechi mici are !“ își zise el.

Aprinse un foc, puse de ceai și i-l aduse.

În sfîrșit, femeia se ridică ; sîngele îi revenise în obraji.

— Era cît pe-aci să leșin, spuse. Cum ați putut suporta atîtea cărnuri roșii și pe femeia aceea palidă care se tăia pe ea însăși în felii, punîndu-și la topit propria-i grăsime în *„cazanul de fier"* ?

Angelo avu inspirația să nu-i spună că în clipa aceea se gîndea la cai, pe care-ar fi avut atîta poftă să-i frece cu un șomoiog de paie.

— M-ați speriat, zise el. Cînd v-am văzut albă ca varul, m-am gîndit numaidecît la molima asta, care-mi ieșise din cap în cursul zilei.

Vorbi timp de cinci minute și pe tonul cel mai natural de spaima prin care trecuse, dîndu-i sfaturi cum să se păzească. Era cît se poate de sincer.

Se făcuse întuneric de-a binelea. Casa îi privea cu marele ochi roșu al ușii deschise. În fund, bărbatul se învîrtea, ținînd în mînă cuțitul cel mare și ascuțit, în jurul porcului, pregătindu-se să taie șuncile.

Își înjghebaseră locul de popas în bătătură, lîngă adîncimile unde trebuia să se afle valea. Feriți de unghiul pe care-l făceau tîrlele cu clădirea principală, nu simțeau vîntul care începuse să murmure ca marea prin toți munții. Văzură norii destrămîndu-se și ivindu-se cîteva stele ; apoi, un soi de felinar se aprinse deasupra norilor, luminînd franjurile spumoase ale rupturii. Răsărise luna.

Focul pentru ceai pîlpîia între două pietre, deasupra căruia clocotea cratița cu apă.

După o nouă dușcă de alcool, tînăra femeie se hotărî să mănînce două ouă tari, fără pîine. Angelo puse să fiarbă îndelung niște mălai.

— Va fi o *polenta* îndulcită cu zahăr, foarte consistentă, care se va răci peste noapte și cu care ne vom hrăni cum trebuie mîine dimineață.

Mai făcu un pic de ceai și-și aprinse o țigară.

Departe, la poalele munților, acolo unde trebuia să se afle valea, zăriră licărind cîteva luminițe, apoi aprinzîndu-se un foc care părea să fie foarte mare ; de acolo se vedea cît un bob de mazăre, dar pîlpîia.

Gazda veni să se așeze lîngă ei. Își umplu pipa.

— Nu trebuie să vă neliniștiți din pricina femeii, zise el. Sînt zece ani de cînd n-a scos o vorbă. Nu știu de ce. Dar n-a făcut niciodată rău la nimeni și i-ar fi destul de ușor : ne culcăm unul lîngă altul ; și eu unul dorm, nu glumă. N-a făcut nici o mișcare niciodată. Ce beți acolo ?

— Ceai.

— Ce-i asta ?

— Un fel de cafea.

— Pare-se că-i rău de tot pe-acolo pe jos, în vale.

— Din ce cauză ?

— Trebuie s-o știți mai bine ca mine.

— Dacă vorbești de holeră, da, face mult rău.

— Am văzut și eu cîte ceva, continuă omul, am coborît acu o lună. Oamenii păreau să-și fi ieșit din minți. Făceau o grămadă de bazaconii ! Vîndusem niște oi unuia din vale care-a murit. Și ca să dau de moștenitori am avut de furcă, nu glumă. Îi duseseră la Vaumeilh ca să le dea cu camfor.

— Cine-i duseseră ?

— Soldații, ce naiba !

— Sînt soldați pe-acolo ?

— Nu-s, dar vin cînd e de trebuință. Pînă acu oamenii au făcut de petrecanie la patru, unu cîte unu. S-au înrăit de-atunci...

— Dar ce e valea asta ?

— E-un loc. E odihnitor, o să vedeți dacă mergeți acolo.

— Au făcut de petrecanie la patru soldați ? Vrei să spui că i-au ucis ?

— Se-nțelege ! Nu-i bine să-ți vîri nasu-n toate astea. Mai ales că-s mincinoși. Au dureri de burtă, ca tot omul, atunci ce-a trebuit să-i ducă cu ei la Vaumeilh ? Eu așa gîndesc. Eu nu-s din vale, sînt de-aici. Da' cu ce-s mai grozavi ăi din Vaumeilh ca ăi din vale ? Crapă la fel de bine cu camforul lor cu tot, și soldații tot așa. Dacă asta-i legea, nimic de zis, dar să-mi arate, să văd și eu, dacă le-a dat holera vreun ucaz.

Angelo îi puse o mulțime de întrebări cu privire la soldați. Omul vorbea de ei ca de-o molimă mai grozavă ca holera, dar a cărei nedreptate era limpede ca lumina zilei și împotriva căreia, de data asta, existau arme. Nu po-

meni nimeni de Chauvac în tot timpul cît stătură de vorbă, ci numai de soldații din Vaumeilh. Angelo trase concluzia că erau soldați peste tot.

Încercă să se informeze asupra serviciului pe care-l făceau aceste trupe și în ce fel și-l îndeplineau. Puse întrebările în termeni militari.

— N-oți fi și dumneavoastră unul de-al lor ? întrebă omul, devenit deodată temător.

— Nici vorbă, răspunse Angelo. Doamna și cu mine le-am tras chiulul și chiar i-am și burdușit pe vreo trei din ei. Acum facem tot ce putem ca să-i ocolim. De aceea am umblat toată ziua prin munți, pe cărări întortocheate, și-am ajuns aici. Aș mai fi oare cu această tînără doamnă, dacă aș fi ostaș ?

— Cine v-ar opri ? zise omul. Se vede treaba că nu-i cunoașteți. Au o mulțime de cantiniere. Cînd le place una, o iau și gata.

Tînăra doamnă protestă rîzînd și-l asigură, la rîndul ei, că sînt niște simpli călători care n-au decît un țel : să străbată ținutul cît mai grabnic cu putință și să ajungă acasă.

— Pe dumneavoastră vă cred, zise omul. N-aveți glas de femeie bețivă și, vorba aia, cu soldații nu trebuie să stai la taifas, ci să bei. Aveți chiar vorba unuia care vrea s-ajungă acasă. Dumnealui m-a cam băgat în sperieți, are glas de ofițer.

— Adevărat, zise Angelo, sînt din Piemont și am fost ofițer în țara mea. Mă întorc acasă, dar ca să slujesc cauza libertății.

Nu înțelegea să-și renege profesia. Își zicea : „Dacă-i prost de dă în gropi și nu vede deosebirea dintre niște dragoni, care aplică orbește ordinele date în virtutea unor principii pe care nu le poți condamna, și mine, care sînt numai dragoste, pun șaua pe cai și plecăm. Chiar dacă ar fi să plecăm în toiul nopții."

Era foarte mulțumit că se gîndise să califice drept dragoste sentimentul pe care-l avea față de suferința omenească și față de libertate. Vorbi cu pasiune despre bietul lan de secară.

— Buuun ! zise omul. Ați trecut care va să zică pe-acolo. Așa e, al meu e ogorul. L-am însămînțat fiindcă

mi-au contestat dreptul de proprietate. Aveți dreptate ; toate-ar merge mai bine dacă n-ar fi legile astea.

Era impresionat de micul discurs rostit cu-atîta înflăcărare. Găsea că Angelo se pricepe.

— Ce credeți, întrebă el, de oamenii aceia care nu-mi plătesc ăi treizeci de miei pe care i-am vîndut ? Ei zic că fiindcă-i holeră, de aia.

Angelo îi povesti tot ceea ce el și cu tînăra femeie avuseseră prilejul să vadă. Vorbi de străzile pline cu morți, de orașele pustiite, de oamenii refugiați pe cîmp, de cadavrele celor dragi aruncate noaptea peste garduri pentru a scăpa de carantină.

— Am avut și eu pîntecăraie, ca toată lumea, zise omul. Te duci de două-trei ori la umblătoare în loc să mergi o dată : asta-i tot. Din asta nu se prea moare. Numai dacă ține mult. Nu prea ai de ce să te vaiți.

Trebui să admită totuși că unele lucruri păreau cam ciudate, dar nu-i putea intra în cap că toate acestea provin de la niște gîze mici pe care le înghiți o dată cu aerul. Un prieten de-al lui îi povestise că la Motte, care nu e la mai mult de cinci leghe depărtare, un cîine a început să vorbească, a dat chiar răspunsurile din catehismul despre maslu. Nu e singurul care știe că pe teritoriul de la Gantière, la 22 iulie trecut, a plouat cu broaște rîioase. Astea-s fapte știute de toată lumea. Cunoștea o femeie cumsecade, mamă de copii ; putea să jure pe viața copiilor c-a scos cu mîna ei din urechea fetei celei mici, pe nume Julie, un pui de șarpe gros cît degetul și lung cît un fir de ață. O jivină galbenă, căpățînoasă ca un catîr, pe care-a omorît-o cu satîrul și care, înainte de-a muri, a rostit deslușit cuvintele *Ave Maria*. Chiar eu, nu sînt nici cinci zile de-atunci, singur în cîmpia prin care-ați trecut, într-o dimineață, în timp ce păzeam oile, am văzut înălțîndu-se dinspre Vaumeilh un nor pe care la început îl luasem drept fum, apoi drept funingine, și care nu era, dragă domnule și dragă doamnă, altceva decît un stol de peste cinci sute de mii de corbi. Au trecut pe-aici, pe deasupra capului. Au făcut manevre ca la paradă și, pentru că sînteți ofițer, erau în formație de cavalerie. Și era un glas care ieșea din pămînt și dădea comenzile. Dar nu-i gata.

Am trecut coasta cu oile, m-am pitit după creastă. „Pe loc și la raport", s-a auzit glasul. S-au lăsat la pămînt. „Cine-a mîncat carne de creștin ?" s-a auzit glasul. „Eu ! Eu ! Eu !" au răspuns ei. „La dreapta cîte patru, a zis glasul : veniți să vă luați decorațiile." Și-au pornit în rînduri de cîte patru pînă la fagul acela mare, care se înalță de unul singur, și acolo, la umbra frunzișului, era unul care vorbea, unul care nu se vedea la față și care zicea : „Sînt mulțumit de voi. O să vedeți de ce mi-s eu în stare." Au fost nedreptăți mari, domnule, cu toți regii ăștia care sar unu peste capul ăluilalt de parc-ar sări capra. Ca să n-o mai lungesc, și-a trimis oștile înapoi la posturi. Tu la Vaumeilh, zicea, și-l vedeai pe unu cum se așază în capul escadroanelor și-și ia zborul ca vîntul, în sunet de trompete. Tu la Montauban, tu la Beaumont, și iată că batalioanele se puneau în mișcare, în răpăit de tobe. Ștafetele au venit în recunoaștere și pe coasta unde stăteam eu pitit. Dar îi păsa lui de mine ca de-o ceapă degerată. Și-a ticluit planul de bătaie ca de obicei. Și cînd m-am întors îndărăt, și nu mai era un corb, și m-am uitat sub fag, mai întîi de departe, după aia lipa-lipa pîn-am ajuns chiar lîngă trunchi, ei bine, domnule, nu mai era nimeni, bunînțeles. Gîze ! Zic ei că-s gîze ! Să mori de rîs, nu alta, cu gîzele lor !

Cu o anumită gravitate italienească, Angelo răspunse că, într-adevăr, și ei au întîlnit niște corbi cam ciudați.

— Se fac, la Crăciun, vreo zece-doișpe ani, domnule, zise omul, de cînd muierea mea n-a mai scos un cuvințel. Nu că m-aș plînge ; merge treaba și-așa ; dar asta și toate celelalte înseamnă că holera nu-i o noutate. Noi plătim oalele sparte de cînd e lumea și pămîntul. Dar nu-i zis că de aia nu trebuie să-mi plătească banii pe care-i datorează. Altminteri nu mai rămîne decît libertatea de care vorbeați.

Dimineața cerul era senin. Ziua se anunța strălucitoare. Munții se și învești mîntaseră într-un ruginiu de caisă pîrguită.

— Vă găsesc încă nițeluș cam palidă, zise Angelo. Drumul de ieri v-a obosit și trupește, și sufletește. Vreți să vă odihniți o zi ? E limpede că omul acesta n-are holeră.

— Sînt sănătoasă tun, răspunse ea. Numai că n-am închis ochii pînă noaptea tîrziu. Dacă corbii lui Na-

poleon I nu ne-au furat fiertura de porumb cu zahăr, s-o mîncăm la ceai și sînt gata.

După ce mai primiră o dată asigurări că nu sînt soldați în vale, o luară pe drumul dinspre sat.

Merseră vreo două ore printr-o regiune asemănătoare cu cea din ziua precedentă pînă zăriră o vîlcea plină de sălcii și acoperișurile a vreo douăzeci de case înghesuite în mijlocul unor pajiști.

La o sută de pași de sat, drumul dădu într-o uliță foarte îngrijită, pe care Angelo și tînăra femeie, înviorați de aerul dimineții, o porniră în trap repede.

Mergeau astfel unul în urma celuilalt printr-o trecere îngustă între două hambare, cînd auziră înaintea lor niște zgomote neplăcute, dar erau plini de avînt și se pomeniră, fără a mai putea face cale-ntoarsă, într-un fel de piațetă plină de soldați, și pe care-o transformaseră în capcană, așezînd de-a curmezișul drumului cîteva cotigi.

Tînăra femeie se și văzu înconjurată de cinci-șase dragoni, care-o opriseră și-o ascundeau complet privirilor.

Angelo nu se gîndea decît să se apropie de tovarășa lui, căreia nu-i mai vedea decît pălărioara.

— Ai să admiți, șefule, că-i destul de bine gîndită combinația, zise brigadierul, cu mîna pe scăriţa lui Angelo. Faceți și dumneavoastră haz de necaz. Nu vă dorim decît binele.

— Dați ordin să se îndepărteze de tînăra doamnă, răspunse Angelo cu glasul lui cel mai de colonel. N-avem de gînd să fugim.

— Și crezi că ți-ar merge, prințișorule ? întrebă brigadierul. N-o să ți-o mănînce, n-ai grijă ; nu li-e foame.

Un locotenent deșirat, slab și palid, care părea că dîrdîie într-o manta enormă, începu să dea ordine. Soldații se dădură la o parte ; Angelo avu posibilitatea să vină lîngă prietena lui. Ea nu-și pierduse sîngele rece și-și mîna calul îndărăt cu lovituri de pumn, ca să-l plaseze cît mai aproape de zid.

Angelo făcu la fel. Putură, în sfîrșit, să-i înfrunte. Erau vreo douăzeci de dragoni, dintre care șase călări, cu săbiile scoase din teacă. Ceilalți stăteau cu pușcoacele în mînă.

— Să nu ne-atingem acum de pistoale, șopti Angelo.

— Să așteptăm prilejul, răspunse ea.

Se vedea cît colo că locotenentul e bolnav. În jurul gurii, încadrate de niște mustăți ca de catran, se contura o paloare extremă. Avea obrajii scofîlciți și ochii îi luceau în cap, holbați, cu acea privire uluită pe care Angelo o cunoștea foarte bine. Se apropie poticnindu-se și împleticindu-se în pulpanele mantalei.

— Să nu faceți pe grozavii, zise el.

— Nu înțelegem nimic din tot ce se petrece aici, domnule, spuse Angelo politicos.

— De unde sînteți și încotro vă duceți ?

— Sîntem din Gap, răspunse tînăra femeie, și ne întoarcem acasă.

Locotenentul o privi îndelung. Părea că o examinează din cap pînă-n picioare, dar, în realitate, se simțea că pîndește ce se petrece în el însuși. Sufla ca un cal cu botul într-o apă murdară.

„Nu-i dau mai mult de-o oră", își zise Angelo.

— Nu se întoarce nimeni acasă, doamnă, rosti locotenentul. E interzis să călătorești. Cei care sînt pe drum trebuie să intre la carantină.

— Ar fi mai bine dacă ne-ați îngădui să ne întoarcem acasă, zise încet dar cu multă amabilitate tînăra femeie.

— Nu-i treaba mea ce-ar fi mai bine, răspunse locotenentul ; eu nu discut ordinele.

I-ar fi plăcut tare mult să facă un impecabil stînga-mprejur, dar își duse brusc mîna la mijloc.

— Opt oameni, i se adresă brigadierului fără a întoarce capul, sub comanda lui Dupuis. Două grupe de cîte patru ; un grup pentru femeie, un grup pentru bărbat, la cinci pași. Să fie duși la Vaumeilh. Nu-i treaba mea ce-ar fi mai bine, mai spuse o dată, privindu-l pe Angelo.

Se întoarse pe-un culcuș de paie pe care i-l făcuseră soldații, în tinda unui hambar.

— Păstrați-vă calmul, doamnelor și domnilor, zise Dupuis, o matahală de sergent mai roșu ca dolmanul de pe el. Nu-mi încurcați socotelile. Am prețuit manevra de-adineaori. Felicitări, domnița mea ; știți cum se plasează o mîrțoagă ca să treci la atac. Nu sînteți ageamie, dar nici

eu. Un motiv în plus să ne-nțelegem. Peste-o oră locotenentul va fi pe lumea ailaltă și pe-aici vor roi muștele. Haideți frumușel cu nea Dupuis, care-o să vă conducă la reședința regelui din Anglitera.

Începu să-și orînduiască soldații.

— Nu încercați nimic dacă nu sînteți sigură, zise Angelo încet. Dacă aveți vreo posibilitate s-o ștergeți de una singură, nu stați pe gînduri. Eu o să le dau de furcă. Ascundeți pistoalele.

— N-am putut să ascund decît unul, sînt prea mari. Dar faptul e consumat.

O cotigă fu dată la o parte ca să le lase drum liber și ieșiră din reduta rustică însoțiți de escortă.

Angelo se afla în frunte, încadrat de patru dragoni. Cînd micul grup o porni la trap, îi făcu mare plăcere să vadă uniformele săltînd în juru-i. Înaintau printr-o cîmpie cu holde sărace pe care întreaga recoltă se înnegrise, dar dimineața era senină, sclipitoare sub razele soarelui bălai, iar ciocîrliile se auzeau cu grămada în pofida tropotului potcoavelor. Piuitul acelor păsărele pașnice, soldații din jur, întinderile nesfîrșite care răsfrîngeau lumina în salturi, tropotul a cărui cadență o ascultase de atîtea ori înainte de-a da o comandă, totul contribuia la exaltarea lui Angelo.

Dupuis strigă la cei din față să meargă mai încet.

— Toate-s bune și frumoase, zise el printre mustățile-i de sîrmă albă, dar nici să nu vă-ntreceți cu gluma cu preasupusul dumneavoastră servitor, tinere domn. Iar voi ăia patru, adăugă el adresîndu-se soldaților, n-ați văzut că ăsta-i unu care vă bagă oricînd în buzunar ? Nu vedeți cum stă pe cal, nu vedeți ? Dacă-i dă înainte tot așa, în cinci minute va trebui să treceți la atac. Cine dracu m-a blagoslovit cu prostănacii ăștia ? !

Drumul, de altfel, ajunsese la poalele unui delușor. Mergeau cu toții la pas. Trecură printr-o cîmpie galbenă, cu desăvîrșire pustie, punctată doar, din loc în loc, cu cîțiva plopi desfrunziți, atît de albi că lumina îi ștergea ca un burete, punînd în locul lor mănunchiuri de raze scînteietoare. Pe-un cer extrem de blînd, munții, care închideau orizontul din toate părțile, își profilau crestele irizate de soare.

Mare-i fu mirarea lui Angelo cînd văzu dansînd în jurul lui o sumedenie de fluturi. La marginea drumului erau buruieni și flori din acelea galbene, mirosind a miere, care fac să se închege laptele. Roiuri de fluturași albaștri, care în mod obișnuit nu zboară decît în apropierea băltoacelor, se roteau pe deasupra florilor împreună cu o sumedenie de fluturi galbeni, roșii și negri, albi cu picățele roșii și alții uriași, aproape cît o vrabie, ale căror aripi semănau cu frunzele de frasin. Își dădu seama că, pe cîmp, ceea ce crezuse pînă atunci că e tremurul aerului de dimineață era fîlfîitul aripilor unui nor gros de fluturi la mică distanță de pămînt.

Se folosi de acest prilej ca să atragă atenția tinerei femei asupra fenomenului și să vadă cum se comportă ea la cinci-șase pași în urma lui. Era sigur că nu va întreprinde nici o tentativă de fugă în locurile acelea descoperite, unde oricine putea s-o urmărească sau să tragă în ea ca într-un iepure.

Femeia se comporta foarte bine ; intrase în vorbă cu cei care o păzeau și care făceau oarecum pe cavalerii.

— Vă miră sărăciile astea de fluturi ? zise Dupuis ; o să-i tot vedeți. Scîrbele dracului, sînt tot atîtea la număr ca și muștele. Se dau la om, cît e el de mare și tare. Nu v-aș sfătui să vă culcați în iarbă, nici dacă ar fi cu putință. V-ar intra imediat pînă și-n gură. Și ce le place mai mult scîrnăviilor ăstora sînt ochii, ca la toată lumea. Ce naiba o fi în ochi că le face atîta poftă ?

În sfîrșit, după o cotitură, se zăriră cele cinci sau șase serpentine ale drumului care-i mai despărțeau de Vaumeilh, și cetatea însăși. Încununa întreaga culme a înaltei coline galbene. I se vedeau, din partea unde se afla grupul de călăreți, fortificațiile de piatră cenușie fără ferestre. N-avea nici urmă de vegetație, ca și înălțimea pe care era așezată. Era dominată de-un turn uriaș, pătrat, flancat de alte două turnuri mai înguste și mai lungi, toate trei cu creneluri.

Pe măsură ce se apropiau, numărul fluturilor devenea tot mai mare. Invadaseră și acoperiseră drumul ; zburau printre picioarele cailor. Culorile lor, în neîncetată mișcare, oboseau ochiul, îți dădeau un fel de amețeală. Se amestecară curînd cu niște roiuri de muște albastre și de viespi, al

căror zumzet grav te trăgea la somn, cu toate că era dimineață.

Zidurile fortificațiilor din Vaumeilh se înfundau în niște șanțuri adînci, pe care mica trupă le trecu pe un dîmb. De o parte și de alta, în văgăunile încinse de soare, era un număr așa de mare de muște și de fluturi, încît, în zborul lor, se ridicau și se lăsau în jos ca flăcările unui rug uriaș. Angelo observă că aceste vîrtejuri emanau din grămezile de haine, rochii, cearșafuri, plăpumi, pături, cuverturi, perne, saltele de paie și de lînă azvîrlite la picioarele zidurilor.

În cetate se intra printr-o poartă care-ți sufla în față o duhoare împuțită. Cavalcada făcu de îndată un zgomot asurzitor pe caldarîm, dar strada rămase pustie. Toate casele erau ermetic închise ; unele aveau obloanele astupate cu scînduri bătute în cuie.

După ce străbătură o stradă îngustă, traversară o piață în care dădeau treptele unor scări impunătoare, trecură prin niște uliți care duhneau îngrozitor, înconjurară o fîntînă singuratică, aflată la răspîntia unor case vechi, boierești, apoi apucară pe-un povîrniș care urca pe sub niște bolți.

Prin deschizăturile prevăzute din loc în loc pentru a lumina această trecere acoperită, Angelo văzu că se ridică deasupra acoperișurilor cetății fără arbori, toată numai din piatră (pînă și casele erau acoperite tot cu pietre plate) ; fără fum, fără zgomot, în afara celui iscat de copitele cailor.

Ajunseră pe o esplanadă albă de-ți lua ochii, în fața intrării unei fortărețe. Era turnul pătrat pe care-l văzuseră de pe drum. De aici cuprindeai cu privirea nemărginita plutire în cerc a tuturor munților.

— Veți fi la aer, zise Dupuis.

Descălecară cu toții într-o curte interioară neînchipuit de goală.

Angelo izbuti să se apropie de tînăra femeie și să-i șoptească :

— Răbdare, sînt cu ochii în patru. N-o să rămînem mult timp aici.

Poarta se închise în urma lor ; cele patru ziduri erau înalte de peste treizeci de metri și n-aveau ferestre decît imediat sub streașină.

— Ați fost niște îngerași, zise Dupuis. Sînt unii care fac nazuri, sau care plîng, sau care dau gologani (pe care-i bag în buzunar) drept bacșiș. Între altele fie zis, v-ați face un bun renume dacă i-ați cinsti cu cîțiva litri de vin pe acești bravi ostași care duc o viață de cîine.

— Nu caut să-mi fac renume, răspunse Angelo. V-am urmat fără nici un tărăboi. Rămîne să justificați felul în care ați procedat. Aștept !

— Ei, domnișorule, mai aveți de așteptat. Patruzeci de zile în cap, dacă toate merg bine. Asta-i tariful. Ieșirea pe-aici.

Îi introduse printr-o ușă joasă. Străbătură un coridor lung și întunecos. Sergentul bătu la un ghișeu.

— Doi, dom'le căpitan, spuse el.

— Bagă-i la maici împreună cu ceilalți, se auzi o voce.

— În flanc cîte unul, la dreapta.

Cotiră pe-un alt coridor, la fel de lung ca primul, luminat de niște ferestre zăbrelite, care dădeau într-o curte în formă de terasă, căci dincolo și pe deasupra zidului nu mai înalt de-un metru se puteau vedea acoperișurile de piatră ale orășelului pustiu.

— Presupun, zise Angelo cu nepăsare, că nu ne-au jefuit încă bagajele.

— Tot ce se poate.

— Pentru că aș fi dispus să dau un ban de argint celui care mi-ar aduce sacul de voiaj al doamnei și al meu.

— Cu tolbe cu tot ?

— Cu tolbele în care nu sînt decît niște vase de bucătărie, să zicem c-aș ajunge pînă la opt franci.

— Am văzut eu că sînteți om de înțeles, răspunse Dupuis. Am un cusur : nu-mi vine să fur. E ceva care mă depășește. Să adun moșteniri, asta da, dar să fur, nu-mi stă în caracter. Ceea ce n-o să mă împiedice să fiu moștenitorul întregii dumneavoastră averi, dacă lucrurile se vor petrece ca de obicei. Ieșiți cu zece franci și așteptați două clipe, cred că trebuie să mă grăbesc.

— N-am decît opt franci, spuse Angelo. Veți primi restul o dată cu moștenirea, dar grăbiți-vă.

— I-am numărat, o asigură el pe tînăra femeie de cum rămaseră singuri. Sînt douăzeci și patru. Locotenentul de jos are holeră uscată și n-apucă ziua de mîine ; să sperăm că-i va mai procopsi pe vreo doi-trei soldați ; forma asta a bolii se întinde pe nesimțite la cei nespălați. Plutonul de-aici e cel mai neîngrijit din cîte mi-a fost dat să văd. N-are altă treabă decît să întindă capcane cetățenilor și miroase a toval împuțit de parc-ar fi pe front. Deseară o să am de-a face cu cel mult șapte-opt, punîndu-i la socoteală și pe cei care vor dîrdîi de frică, nu din pricina mea, ci a morții subite. Și uitați-vă la coridoarele astea ! Pot să manevrez în așa fel încît să n-am mai mult de doi în față.

— Vă interzic să vă bateți în felul acesta, zise cu gravitate tînăra femeie.

Mutrița ei ascuțită avea în obraji o roșeață care trăda oarecare tulburare. Buzele îi tremurau. Era gata să continue, cînd se făcu auzit lîngă ei un glas blînd :

— De ce vrea să se bată ?

Era o călugăriță care venise pe nesimțite. Mică și bondoacă, arăta ca o adevărată gospodină cu mînecile-i lungi și negre suflecate pe brațele durdulii, roșii ca sîngele.

— E un copil, măicuță, zise tînăra femeie făcînd o scurtă reverență.

Angelo se mai gîndea încă la fața aceea răvășită pe neașteptate și la buzele care tremurau.

„E foarte frumoasă", își spunea el.

Fața care se înroșise nu-i putea ieși din minte.

Dupuis sosi cu bagajele. Păreau neatinse.

Angelo îl trase pe sergent spre pervazul ferestrei.

— Ține zece franci, îi zise el, și-am să-ți dau ceva și mai de preț decît banii. Ofițerul care ne-a arestat jos în vale e mort la ora asta. Și știu de ce. Ești destul de isteț ca să înțelegi că și civilii au uneori ceva în căpățîna lor. A murit dintr-un fel de holeră tare afurisită, care se numește holeră uscată și care e ca o bilă la jocul de popice. Eu am un leac. Nu-ți cer să mă crezi pe cuvînt. Așteaptă să se-ntoarcă patrula. Dacă nu mă-nșel, n-a fost singurul care s-a curățat. În cazul ăsta, vino la mine, am să-ți dau ceva care te scapă cu viață.

Îşi spunea : „Nu e cu putinţă ca unui călăreţ căruia i s-a dat o fărîmă de putere şi căruia-i făcea atîta plăcere să ordone adineaori pe drum, în plin soare, să nu-i fie teamă de-o moarte între patru pereţi, mai ales nişte pereţi atît de înalţi. Şi l-am tutuit. E un mijloc sigur de a-l face să reflecteze."

Băgă de seamă cu plăcere că-l pusese în încurcătură pe acest om apoplectic şi ţîfnos, mai mult funcţionar decît ofiţer de cavalerie, şi că izbutise chiar să facă în aşa fel încît să-i treacă pofta de-a mai rîde.

Angelo făcea tocmai constatarea că închisoarea se înfăţişează în culori cît se poate de plăcute şi că-ţi îngăduie să trăieşti împărăteşte, cînd o observă pe călugăriţă întinzînd mîna să pipăie, cu cea mai meschină satisfacţie, capetele unui mic şal de caşmir pe care tînăra femeie şi-l înnodase în jurul gîtului. Indignat de atîta nerușinare, de această făţişă lăcomie, dădu deoparte — fără violenţă, dar cu hotărîre — mîna de rîndăşoaică.

— Păreţi foarte hotărît, îi zise ţăranca aceea care se dăruise Atotputernicului, dar am mai văzut noi din ăştia, aşa că e mai bine să vorbim pe şleau de la bun început. V-am văzut scoţînd bani din buzunar ; va trebui s-o mai faceţi. Sîntem un ordin mic care-am acceptat martiriul. Dar n-o facem numai de dragul vostru. Aici locuinţa şi hrana se plătesc dinainte, cu bani peşin. Căile Domnului sînt de nepătruns. Toţi oamenii sînt muritori şi e un anotimp în care se moare pe capete. Nu putem rămîne cu marfa pe cap. *Avem săracii noştri.* Pînă una alta, aveţi de plată şase franci, pe care aţi face bine să mi-i daţi pe loc, dacă vreţi să aveţi o ciorbă la prînz. Va trebui, de asemenea, să semnaţi amîndoi o hîrtie cum că, în caz de moarte, putem dispune de toate boarfele pe care le-aveţi. Moştenitorii voştri de drept ne-ar putea face greutăţi şi vom fi, fără îndoială, nevoiţi să dăm foc la tot ce vă aparţine.

Din fericire, Angelo găsi tot acest logos cît se poate de amuzant. Avu ideea să se arate teribil de încurcat şi chiar puţin înfricoşat. Plăti cu un fel de dărnicie studiată.

Călugăriţa îi conduse pînă-n capătul coridorului, deschise o uşă cu gratii, străbătură o imensă sală sonoră, dar întunecoasă, apoi alte încăperi luminate de nişte ferăstruici

care dădeau într-o curte învecinată. Totul părea menit autoflagelării și rugăciunii. Pe pereții cu desăvîrșire goi, un Crist răstignit, cioplit din lemn. Se mai vedeau, în ungherele întunecoase, scaune înalte și strane. În sfîrșit, domnea peste tot acea răceală de gheață și acel miros de lemn mîncat de cari caracteristice mănăstirilor din munți.

Cîtă vreme carantinele fuseseră o treabă comunală, sub conducerea celor din partea locului, care simțeau nevoia să se jertfească ca să nu-și piardă capul, se foloseau hambare sau șoproane. Uneori chiar fuseseră instalate tabere sub copaci, în plin cîmp. Toată lumea reușea să fugă : fie cu forța, fie mituind. Paznicii aveau un venit asigurat plimbînd de colo-colo o veche pușcă de vînătoare.

Oamenii s-au gîndit apoi că holera trebuie înnăbușită. Patrulele formate din orășeni, din meseriași și din țărani nu mai erau de ajuns pentru a asigura paza drumurilor. Călătorii aveau tot mai mult tendința să-și impună punctul de vedere cu pistolul în mînă. Cînd guvernul se hotărî să ia taurul de coarne, făcu apel la autoritatea prefecților și la garnizoanele prefecturilor. Soldații aveau uniformă și o foarte evidentă nevoie de a trage cu arma în zăpăceala aceea generală sau de a-și roti amenințător săbiile. Li se spusese că trebuie să se jertfească, ceea ce n-ar fi fost de ajuns spre a le trezi cu adevărat interesul, dar era mai plăcut să bați drumurile decît să rămîi la cazarmă, unde, de altfel, se murea pe capete. Viața în aer liber trece întotdeauna drept un panaceu universal ; mișcarea mai primenește ideile. Era, pe lîngă toate astea, și extrem de plăcut să oprești oamenii, douăzeci contra unu, și să constați că le inspiri teamă, cînd tu însuți tremuri de frică.

Orășelele care aveau spitale sau infirmerii îi îngrămădeau acolo pe cei aflați în trecere. În alte părți erau folosite clădirile școlilor religioase, arhondaricul mănăstirilor, curțile interioare ale seminarelor, uneori chiar bisericile. Carantina din Vaumeilh era instalată într-un castel, fosta reședință a Ordinului Templierilor, pe care baronul Charles-Albert Bon de Vaumeilh îl lăsase moștenire, la începutul secolului, unui mic ordin al călugărițelor Presentine. Erau acolo cu totul unsprezece femei modeste, venite de prin fermele învecinate, care schimbaseră cratița și lehuzia

anuală cu legea unui stăpîn ce nu purta pantaloni de catifea și le lăsa în pace șapte zile din șapte.

După ce trecură pragul a peste douăzeci de uși mici, rotunde, care străpungeau grosimea zidurilor, apoi pe sub bolți înalte, ce se pierdeau în umbră și pe lîngă scări fără rampe, anevoie de urcat, cioplite ca niște dinți de fierăstrău în piatra roasă și care duceau la turnul de strajă, apoi prin chilii lipite de tavan ca niște cuiburi de rîndunică, pe lîngă balustrade în dosul cărora luceau razele prăfuite ale unei lumini galbene, Angelo și tînăra femeie fură conduși spre o ușă cu gratii, prin care călugărița le spuse să intre și pe care după aceea o încuie.

Se aflau într-o odaie de sub scară în care ar fi încăput o corabie cu toate pînzele desfășurate.

— Iată-vă ajunși în domeniul care vă aparține, le zise călugărița bondoacă de dincolo de gratii înainte de-a se îndepărta.

— Ar fi de ajuns, zise Angelo, să-i smulgi boneta din cap cu cîteva fire de păr, să-i tragi cîteva palme zdravene pe amîndoi obrajii și să-i iei legătura cu chei, ca s-o transformi pe dată într-o slujnicuță supusă de la țară, care ar răspunde : „Da, doamnă, da, domnule“ la tot ce i-am spune și s-ar dovedi poate chiar credincioasă. Dar atunci s-ar teme de orice, pe cînd acuma numai de holeră. I-ar clănțăni dinții în gură. N-aș vrea nici ca soldații să vi se pară cine știe ce grozăvie. Nici ei nu fac mai multe parale în fața cuiva care știe cum să țină un ciomag în mînă.

— Fiți liniștit, spuse ea, am văzut cum ați măsurat din ochi lărgimea ușilor, cum ați numărat pașii și v-ați fixat puncte de reper. Nici nu s-ar fi putut să vi se găsească o carantină mai excitantă. Sînteți de-a dreptul forțat să evadați.

— Se-nțelege, recunoscu Angelo. De-acum încolo avem mîinile libere. N-am de gînd să-mi pierd timpul. Știu ce ne așteaptă aici, și în infern nu se poartă nimeni cu mănuși. N-am nevoie să-i dau îngrijiri lui cutare sau lui cutărică.

În timp ce pitea bagajele într-un ungher întunecos, rosti cîteva cuvinte pline de amărăciune despre „bietul francez“ și despre eforturile lui desperate cu muribunzii.

— Singurul lucru care mă interesează e să vă scot din beleaua asta. Aveți vreun mijloc să luați pistoalele cu dumneavoastră ?

— Cel mai bun mijloc e să le țin în mînă.

— O să vă obosească și mai trebuie să aveți și cu ce le încărca. Pe-ale mele le am în buzunar, dar ne-ar trebui un sac în care să punem cutiile cu pulbere, cartușele, capsulele, ceaiul dumneavoastră, o cratiță și un pic de zahăr. Nu știu dacă ne vom putea relua caii. Cu orice risc, cînd fuga noastră va fi pe calea cea bună, voi arunca restul bagajului pe fereastră și, dacă avem timp, ne vom duce să-l luăm. Dar cît sîntem înăuntru, în locul acesta care se pare că e imens, să nu ne despărțim de arme. Sînt mîntuirea noastră.

Încropi un fel de raniță din tolbele pe care le aveau și izbuti cu destulă ușurință să și-o potrivească pe spate. Luă în mînă săbiuța și începură să urce scările care păreau să ducă spre un loc inundat de lumină.

Judecînd după dimensiunile și forma clădirii, se aflau probabil în corpul acelui mare turn pătrat pe care-l văzuseră de pe drum.

Treptele joase urcau încet, prin ganguri lungi, care coteau în unghi drept. Fără a putea vorbi de un prim etaj, ajunseră pe-un fel de palier cu cîte-o ușă scundă la fiecare capăt. Erau ferecate și una și alta. Mai sus, razele de soare care treceau prin ferăstruicile meterezelor se încrucișau și, izbindu-se de ziduri, răspîndeau o lumină strălucitoare. În vîrful turnului se cuibăriseră o mulțime de porumbei sălbatici, care țîșniră deodată în zbor, făcînd un zgomot de cascadă.

Îndată după asta, deasupra lor se deschise o ușă și trei capete se aplecară să privească peste balustradă. Unul din ele, al unui om foarte oacheș, bărbos fără îndoială, se retrase grăbit.

Călugărițele din Vaumeilh erau toate foste slujnice la fermă sau fiice de fermier. Știau cum să domolească găinile și iepurii în cotețe și cum să încuie porțile. Instalaseră carantina în acea parte a cetății destinată inițial să slujească drept ultim bastion.

În partea cea mai de sus a marelui turn se afla o încăpere uriașă, care ocupa întreaga suprafață a pătratului.

Acoperișul nu era altceva decît o schelă zdravănă de bîrne enorme, pe care se sprijineau lespezile terasei de apărare. Lumina venea din toate părțile prin cele peste cincizeci de deschizături dispuse pe cei patru pereți, foste creneluri de tip italian și transformate de bine, de rău în ferestre, căci li se puseseră geamuri, mari, mici, cum se nimerise.

Era, pe scurt, un loc ideal în care cei suspectați de boală s-ar fi putut bucura din plin de aer curat și de soare. Mai aveai, în plus, și o priveliște minunată. Puteai cuprinde de acolo de sus, dintr-o singură privire, tot lanțul de munți sălbatici cu pielea verzuie, pe care urcau drumuri din toate direcțiile. Vîntul destul de aspru (chiar pe timp frumos) din acest ținut lipsit de gingășie și care își vedea de treabă pînă și primăvara, mînat de un sever simț al datoriei, zgîlțîia fără încetare geamurile, ridica paiele așternute drept culcuș pe dușumea și se izbea de ziduri bubuind ca valurile mării.

Cele patru hîrdaie de lemn cu apă de băut trebuiau acoperite cu mantalele spre a le feri de praf. Se încercase protejarea în același fel, cu pături de cai și mai ales cu șaluri, cu fuste vechi, cu veșminte feminine atîrnate în chip de draperii, a ungherului unde se aflau căldările folosite de oameni pentru a-și face nevoile. La adăpostul unuia dintre creneluri se făcea focul direct pe lespezi pentru a fierbe ceai, cafea, cacao, pentru cei cărora le mai rămăsese ceva din aceste alimente. Bineînțeles că dacă n-ar fi avut grijă să stropească imediat jarul (și în general cu urină, căci apă de băut nu li se aducea decît o dată pe zi), curenții de aer ar fi ridicat și împrăștiat tăciunii în toate părțile.

Aveau foarte des bolnavi.

— Vedeți ce bine am făcut că v-am împiedicat să fugiți ? ziceau maicile. Se află prin împrejurimi sate care n-au avut pînă acum nici un singur mort. V-ați fi dus acolo și n-ar mai fi fost așa.

Ceea ce nu era decît o preacucernică minciună, deoarece satele din împrejurimi fuseseră pustiite la fel ca și celelalte sate. Și, la urma urmei, morții lor muriseră mai comod decît cei din carantină, asistați uneori de vreun medic, primind medicamente, în tot cazul în paturi și adeseori în iatacuri întunecoase, care-i cruțau de suferința

suplimentară a luminii strălucitoare, atît de dureroasă pentru retina holericilor.

Pierduseră pînă acum douăzeci de oameni. Se văzură siliți să tabere fără milă asupra supraviețuitorilor, mai ales asupra rudelor celor morți. Contrar celor ce se petreceau în libertate, morții pricinuiau o durere fără îndoială sinceră, dar de regulă extrem de zgomotoasă. Moartea nu se ivea în cercul intim al familiei, unde e cu putință și ți-e îngăduit să fii tu însuți ; și să-ți zici morții cu morții și viii cu viii. Nenorocirea lovea în plină lumină, în fața tuturor, care se dădeau înapoi și se îngrămădeau la celălalt capăt al odăii, ca o turmă la apariția lupului. Din pricina celor patru ziduri foarte groase și a gratiilor de jos pe care le știau cu atîta grijă încuiate (se mai gîndeau și la soldații călare, atît de roșii) pierise orice nădejde de-a putea umbla cu șiretlicuri ca în altă parte, ca în libertate, ca peste tot în acele vremuri cînd moartea se înverșunează îndelung, mereu în același loc. Nu mai pierdeau oameni dragi. Citeau literele de foc : „Mane, Tekel, Fares". Nu puteau fugi și atunci urlau. De altfel, lucrul acesta crea un anumit decor ; e mai ușor să mori cînd ții să lași o frumoasă amintire. Pe scurt, cei de aici nu mai conteneau să se căineze de soarta lor. După cîteva minute cei indiferenți zbierau ca și cei loviți ; după cinci minute nici nu mai existau indiferenți.

— Ce tot faceți colo sus ? strigau soldații.

— E-o adevărată harababură, ziceau călugărițele, destul de mîndre că ele nu mureau.

Mica lor comunitate fusese ferită pînă atunci. Se ocupau totuși de morți cu nepăsare și detașare. Soldații urcau cu o brancardă. Erau foarte îndatoritori, le spuneau cuvinte de îmbărbătare, mîngîiau cu blîndețe femeile pe umăr, făceau glume. Sub mustăți, buzele le erau albe ca varul. Mînuiau morții cu multă stîngăcie. O făceau cu oarecare rigiditate, preferau să-i apuce de picioare și înjurau cînd (ceea ce se întîmpla aproape de fiecare dată) corpul, la destinderea mușchilor încordați de durere și agonie, zvîcnea în mîinile lor, împroșcînd pentru ultima oară, pe gură și pe jos, zemurile puturoase, albe ca orezul și asemănătoare laptelui stricat.

Încercaseră la început, după fiecare deces, să dea foc paielor mînjite. Dar aceste paie umezite de vărsături și arse în scobiturile crenelurilor scoteau un fum gros și o duhoare îngrozitoare, care făcea insuportabilă toată sala carantinei, în pofida dimensiunilor ei și a ventilației, împuțea tot turnul, scările, ajungînd pînă și pe coridoare, pînă în camerele călugărițelor și ale soldaților. Se mulțumiră așadar să îngrămădească paiele într-un colț, unde se uscau. Necesitățile vieții claustrate în comun creaseră, de altfel, o seamă de legende menite să facă posibil acest fel de viață, să-l facă chiar suportabil. Nu erau mai stupide decît altele. Căutau îndeosebi să facă evidentă ideea că holera nu e o boală contagioasă. Dacă ar fi contagioasă, spunea lumea, am fi morți cu toții la ora asta. Și nu sîntem morți cu toții (unii adăugau chiar : „Departe de-așa ceva !"). Prin urmare, nu e contagioasă. Prin urmare, nu e nevoie să dăm foc paielor, care scot un fum atît de grețos și de înecăcios. Și, mai ales, nu e obligator să pui la carantină persoanele care l-au îngrijit pe cel dispărut sau au avut legături cu el. În clipa în care se ivea boala, în timpul groazei și-a agoniei, se retrăgeau în celălalt capăt al sălii ; spectacolul nu era niciodată prea plăcut, dar te puteai retrage nu numai din poltronerie sau lașitate, atît de greu de mărturisit în societate, ci dimpotrivă, din discreție, din bună-creștere (această bună-creștere atît de indispensabilă, atît de scumpă celor mediocri), toate sentimentele de bază ale instituțiilor burgheze.

A fi constrîns la carantină (nu-și făceau reproșuri decît lor înșiși, se acuzau că au fost neîndemînatici sau imprudenți ; nu mergeau niciodată pînă acolo încît să acuze guvernul care-și pusese în mișcare soldații) ; a fi constrîns la un culcuș de paie, nu te împiedica să rămîi ceea ce ești. Continuai să fii proprietar de case, să fii înscris în registrul cel mare de impozite ; continuai să fii om avut, să fii notar, portărel, negustor de stofe, cap de familie, fată de măritat, sau chiar mincinos, prefăcut ori gelos, sau vestit în capitala cantonului tău, sau mereu tras pe sfoară. În libertate te puteai refugia în păduri, în pavilioane de vînătoare, la ferme, la castele (tocmai asta se pregăteau să facă atunci cînd au fost arestați de soldați). Și-ar fi putut ieși basma curată. Și aici tot așa trebuiau să facă. Trebuiau să-și

păstreze rangul. La ce slujeau toate aceste noi legende născocite la fața locului și, în primul rînd, dogma că molima nu se ia, care, o dată acceptată, avea darul să pună untdelemn pe rană ? Aveau darul de a le da curaj sau îi făcea măcar să adopte o atitudine care semăna a curaj. Pînă în clipa cînd căpătau deodată acea privire uluită pe care Angelo o observase la ofițerul patrulei, cînd ești atent numai la lucrurile care se petrec în tine. Dar atunci nu trecea mult pînă își pierdeau cunoștința și abia dacă mai auzeau zgomotul pe care-l făcea restul grupului, cînd se îndepărta politicos de ei.

Noii-veniți care intrau în carantina din vîrful turnului rămîneau o zi întreagă, uneori două zile, în apropierea ușii. Nu se amestecau niciodată din prima clipă cu cei vechi, care erau acolo de zece-cincisprezece zile. Se știa (se înțelege că era greu să accepți o asemenea schimbare de viață : simțiseră și ei același dezgust, aceeași dorință de-a da înapoi. Să-ți clădești viața pe baze noi, nu se face cu una, cu două). Nu se formalizau din pricina asta. Îi lăsau să se descurce. Se umflau nițeluș în pene în fața lor spre a le da motive să vină mai aproape, pentru a-i încorpora cu mai multă ușurință, spre a-i face să-și piardă impresia că, în afară de fugă, nu există scăpare. Le făcea mare plăcere cînd mai soseau doi, patru sau zece ; îi felicitau pe soldați. „Cu cît sîntem mai mulți, cu atît ne distrăm mai bine", se spune. Le plăcea să aibă dovada că soarta căreia trebuiau să i se supună e soarta tuturor (ceea ce constituie o mîngîiere). Că nu erau singurii imprudenți, singurii neîndemînatici, că soldații sînt foarte dibaci, nu le scapă nimeni, că toată lumea e pînă la urmă vîrîtă în carantină, că nu erau un caz aparte. Cel mai important lucru era să nu fii un caz aparte. E ceea ce căutau să-i convingă pe noii-veniți rămași lîngă ușă, care nu cutezau să ia o hotărîre și care mai credeau că faptul de-a fi închiși în sala aceea imensă prin care vuia vîntul, lumina și spaima, în vîrful turnului de la Vaumeilh, e un fapt cu totul aparte.

Angelo și tînăra femeie se opriră și ei buimăciți în pragul sălii celei mari. Vuietul vîntului era de-un patetism extraordinar. Lumina orbitoare care străpungea carantina de la un capăt la altul, fără a lăsa nimic în umbră, dădea

strălucire pînă și galbenului pămîntiu al paielor, făcea să lucească deopotrivă postavul fin al redingotelor și petele cu care erau mînjite taftaua sau mătasea unor rochii (o fată palidă și blondă purta chiar o fustă de organdi). Toate aceste veșminte mototolite în care dormeau, în care se tăvăleau prin paie cînd se lungeau acolo cuprinși de deznădejde, cu care cărau apă, erau purtate de membrii unei societăți care-și păstra jobenele, perucile înnodate la ceafă, buclele, șepcile de voiaj și falsa eleganță a gesturilor.

Se mai aflau, lîngă ușă, patru-cinci persoane încremenite : o femeie corpolentă de vreo cincizeci de ani, cu părul cărunt, îmbrăcată ca de plimbare într-un semimalacov de mătase violetă, un țăran rotofei, îndesat, care stătea cu capul vîrît între umeri și se strîngea ghem într-un costum de catifea roșietică, nou-nouț (înnoit desigur cu prilejul călătoriei care se terminase pe neașteptate acolo) ; un tînăr orășan într-o vestă strînsă pe talie, cu joben, cu baston ; un grup de trei burghezi înstăriți, fără îndoială celibatari, în redingotă de culoarea mustarului și tivită cu negru, foarte ușuratici, dar cu brațele atîrnate și cu gura deschisă (— Ați sosit ? îl întrebară prostește pe Angelo. — După cum se vede, le răspunse el) ; și o fetiță de zece-doisprezece ani, bine îmbrăcată, care părea că nu e a nimănui, dar la care femeia corpolentă se uita cu coada ochiului.

Erau călătorii dintr-o căruță cu coviltir, de contrabandă, arestați cu o seară înainte : cu siguranță bogați, căci costa destule parale să tocmești un vizitiu. Acesta din urmă nu era acolo ; se vede treaba că scăpase, că-i mituise pe soldați, sau poate că-și trădase pur și simplu meseria pentru a nu mai face drumul, luase banii fără să facă nimic în schimb, poate chiar că luase și de la unii și de la alții.

„*Continua la commedia,* își spuse Angelo. Și nimeni nu se gîndește să dea din coate sau s-o șteargă. Dacă nu mă pripesc, o să aibă ce vedea."

— Nu fiți îngrijorată, îi spuse în șoaptă tinerei femei, și feriți-vă să meditați profund, cum fac cu toții, în măsura în care le-o îngăduie firea. Îți dă un aer de neghiob, precum vedeți, și ești pierdut. Sînteți mai in-

teligentă și mai curajoasă decît toți laolaltă, dar aveți mai mult suflet și asta v-ar duce prea departe.

— Gîndesc exact ca și dumneavoastră, răspunse tînăra femeie, dar nu sînt decît niște vorbe frumoase : cu toate vorbele frumoase din lume, nu te poți opri să nu tremuri cînd ți-e frig.

— Vom ieși de-aici, chiar dac-ar fi să coborîm pe pereți ca muștele. Iată singurul gînd pe care vi-l îngădui, zise Angelo, scurt.

— Mă scuzați, domnule (era tînărul cu haina strînsă pe talie) ; cum trebuie procedat aici ca să-ți obții bagajele?

— Ca peste tot, domnule.

— Sîntem aici de aseară și nimeni nu se sinchisește de noi.

— Procedați în așa fel încît să fie nevoiți să se sinchisească.

Unul din burghezi îl întrebă ce fel de armă ține în mînă.

— Umbrela, zise Angelo.

Într-adevăr, își vîrîse săbiuța subsuoară ca pe-o umbrelă și o trase după el pe tînăra femeie de-a curmezișul carantinei, spre o fereastră înaltă prin care vîntul trecea nestingherit și de care toată lumea se ținea departe.

— Am în tolbe, zise el, ceaiul, zahărul, mălaiul, șocolata, pistoalele dumneavoastră, pulberea dumneavoastră și a mea, cartușele dumneavoastră și ale mele; pistoalele mele încărcate le am în buzunar. Mantalele și valijoara dumneavoastră sînt jos, ascunse sub scară. E lucru hotărît, la noapte ieșim de-aici. N-aveți în fața ochilor decît niște oameni jegoși și morți de spaimă, care fac pe grozavii pentru că, în ochii lor, revolta e ceva de prost-gust. Pentru mine nu e.

Și îi vorbi cinci minute și mai bine despre revoluție socială și despre libertate, dar avu grijă să facă fraze scurte, lipsite de emfază, care conțineau în fond mult bun-simț și erau la sute de leghe de holeră. Pleda pentru el și mica barbă deasă care-i crescuse în trei zile de drum prin munți și văi. Prin fereastră năvălea acel peisaj de munte, mai înălțător decît marea cînd îl contempli de la oarecare

înălțime ; îi mîngîia din față un vînt potolit și călduț, căci se apropia ora prînzului.

Un domn foarte prezentabil, cu maniere de geambaș, și care-și netezea favoriții cu un pieptănaș, se apropie de Angelo.

— Vă văd stînd de vorbă cu multă însuflețire, i se adresă de-a dreptul domnul cu o privire frumoasă și ironică. Sînteți noi pe-aici și vă întrebați desigur cum se poate trăi. E simplu. Toți noii-veniți preferă să-și gătească singuri, pe foc mic, pe care-l aprind în colțul acela. Dacă doriți o legătură de lemne de foc cioplite cu mîna mea dintr-o scîndură, sînt gata s-o vînd cu șase gologani. Dacă fumați. am de vînzare niște mahorcă. Mai am pentru dumneavoastră o sticluță de rachiu oricînd binevenită dacă doamna se simte prost. În sfîrșit, cereți-mi și, dacă aveți cu ce plăti, veți fi serviți. Pentru trei gologani, mă oblig să vă găsesc un om care să vă țină locul cînd vă va veni rîndul la cărat apă sau materii urît mirositoare. Și alți trei gologani pentru doamna care, după legile noastre, are aceleași obligații ca toată lumea.

— Sînteți, zise Angelo, exact omul pe care-l căutam. Dacă nu v-ați fi prezentat, m-aș fi aflat în mare încurcătură. Am mai făcut cîteva afaceri cu prietenul dumneavoastră Dupuis...

— Îl cunoașteți pe Dupuis ? E un mare pezevenghi. Îmi ia tot cîștigul, dar eu sînt filiantrop și...

— În privința banilor, spuse Angelo pe-un ton scăzut, o să ne înțelegem. Întindeți mîna între doamna și mine, să nu se vadă ce-am să vă pun în palmă, și iată pentru început douăzeci de gologani pentru lemne, pentru corvezi și pentru plăcerea de-a vă cunoaște.

— Vedeți, domnule, zise omul, oamenii binecrescuți sînt stăpîni peste tot. Întindeți și dumneavoastră mîna, nu vreau nici eu să rămîn mai prejos. Veți primi puțin tutun. Nu-i prea grozav, vă rog să mă iertați, sînt silit să-l port la mine, în buzunarul de la pantalon, fiindcă aici se șterpelește totul, și căldura corpului nu-i bună pentru tutun. Dar așa cum e, o să vedeți după ce veți sta aici mai multă vreme, nu-i de lepădat.

Personajul îi puse la curent cu noutățile acestui loc deosebit, adică cu ultimele știri. La Vaumeilh oamenii

muriseră pe capete. Din două mii de persoane, peste șase sute își dăduseră duhul ca vai de lume și fuseseră înmormîntați cum dăduse Dumnezeu. Asupra acestei populații de la munte, cumpătată din nepăsare și a cărei rațiune majoră de a exista era *aerul curat,* izolată într-un ținut care trecuse pînă atunci drept salubru, prezența morții pricinuise ceea ce erai nevoit să numești decese prin convingere. Asta s-a petrecut, de altfel, în prima fază a epidemiei. Rațiunea ieșise pînă la urmă învingătoare. Înainte de înființarea carantinelor, aproape toți supraviețuitorii plecaseră să se instaleze în pădurile ce se vedeau de-acolo, pe povîrnișul unui munte negricios, unde înjghebaseră un fel de sat indian. Mai erau și acum acolo. N-aveau încredere decît în iarnă, care în regiunea asta îngheață totul. Dacă era adevărată povestea cu mușteie, cum se spunea, la asta n-o să reziste. Nu mai rămăseseră în cetate decît vreo sută de bărbați și femei, oameni hotărîți, care făceau negoț cu carantina, își făceau concurență și nu se plictiseau, cum aveau să-și dea seama chiar în seara aceea, cînd aveau să-i audă zbierînd.

În turnul propriu-zis nu se prea murea pentru moment, dar trecuseră printr-o perioadă grea. Omul era acolo de cincisprezece zile.

— Sînt reprezentantul unei firme de mașini de cusut, zise el. Am făcut tot ce-am putut ca să mă întorc la Valence pe furiș, pînă m-am lăsat prins ca un prost la marginea drumului, unde tocmai ațipisem sub un pom.

Îl închiseseră aici cu șase inși, care se curățaseră unul după altul, în următoarele trei zile.

— M-au numit șef de cameră pentru că sînt cel mai vechi, pentru că știu să rezist și pentru că e nevoie de ordine. Am și niște liste. Soldații au adus aici o sută douăsprezece persoane. Azi sîntem treizeci și patru, dacă-i punem la socoteală pe cei sosiți aseară și pe dumneavoastră doi. În sfîrșit, deocamdată, în loc să ne împuținăm, ne înmulțim, și încă cu oameni ca dumneavoastră, din care ne-ar trebui cît mai mulți.

Găsea că e o zi frumoasă.

Șase bărbați de corvoadă plecară să ia de jos, de la ușa cu gratii, cele trei cazane cu ciorbă de varză și pîinea, pregătite de maici, și le aduseră sus.

— O clipă, zise Angelo, trebuie să spun ceva serios unui om cu picioarele pe pămînt. Uitați-vă pe fereastră. Patrula care se vede pe drum nu-i cea care se întoarce ? Observați caii fără călăreți pe care-i aduc cu ei, sînt patru la număr. Și, dacă nu mă înșel, Dupuis e cel care-a preluat comanda coloanei. Cînd ne-au arestat azi-dimineață, locotenentul manifesta primele simptome ale unui atac serios de holeră uscată. Am impresia că exemplul lui a fost urmat. Ne putem aștepta să mai scadă la număr. Poftă bună ! Noi o să ne mulțumim azi numai cu cîte-un ceai, deși ne-am plătit partea.

— Ascultați, spuse omul, nu vă mai bat la cap. Știu că un soț și o soție au de vorbit lucruri care nu privesc pe nimeni, mai ales într-o situație ca asta. Dați-mi o cană din ceaiul dumneavoastră și puțin zahăr, mă duc să-l beau în colțul meu și vă las în pace. Nici eu n-am să mănînc ciorba. Feriți-vă să pomeniți aici înăuntru de holeră uscată, sau, dac-o faceți, luați-vă sabia. Am mai asistat la niște scene nu tocmai frumoase. Nu trebuie să aveți prea mare încredere în jobenele lor, să știți, domnule. Sub ele se află ceva al cărui nume nu-l voi rosti în fața doamnei, dar care nu miroase bine.

Reprezentantul mașinilor de cusut se întoarse în colțul lui cu ceașca de ceai. Mai primise și o tabletă de ciocolată, un bulgăraș de zahăr și un pumn de mălai. Angelo îi arătă cum să amestece zahărul cu mălaiul nefiert, în așa fel încît să obțină un praf destul de neplăcut la gust, dar foarte hrănitor și, în orice caz, preferabil acelei ciorbe mai mult decît dubioase. Ciorba avea cu toate acestea mult succes. A fost chiar nevoie de un planton care să apere castroanele de atacurile unor foarte distinși domni și doamne. Pînă și fata în rochie de organdi (fusese oare arestată la ieșirea de la unul din acele baluri costumate care se organizau peste tot, cu furie ? Rătăcise, după bal, peste cîmp, cuprinsă iar de spaimă ? Fugise la întîmplare și dăduse nas în nas cu soldații ?), pînă și fata în rochie de organdi cerea ceva mai puțină zeamă și ceva mai multă papară. Era totuși destul de drăguță, cu trăsături destul de fine, fața aleasă de n-ar fi avut rădăcina nasului cam butucănoasă. Încerca să-și facă loc împingînd niște bărbați solizi, mame sigure de drepturile lor, care

asediau îndeaproape căzănelele cu mîncare. Neavînd prea multă putere în brațe, se folosea de întregul ei trup, ca la dans, dar cerea papară cu un glas ascuțit. În cele din urmă, din pricina unui bărbat care se dăduse brusc înapoi, fata scăpă castronul din mînă.

Era ora cînd vîntul se potolea. Lumina de afară căpătase culoarea caisei, proprie ultimelor zile calde de toamnă. Munții dispăruseră în razele soarelui ; în locul lor se aflau valuri de mătase liliachie sclipitoare și străvezie, fără pondere și aproape fără formă, șterse pînă la linia unduitoare a crestelor abia desenate pe cer. Unduirea cîmpiilor gălbui, care se înălțau în chip de coline spre a purta cetatea și castelul, dispărea sub un abur irizat asemănător cu cel pe care-l vezi vara cînd arșița e în toi, numai că acolo era produsă de fluturi adevărați care fîlfîiau jos deasupra pămîntului. Lui Angelo îi trebui un efort de imaginație pentru a-și reprezenta roiul acela monstruos. „Nu există nici o floare, își spunea el, nici un copac cu sevă dulce în tot acest ținut. De unde iau tot zahărul care le trebuie ? „Simți un mic nod în gît și-și înghiți repede saliva. Niște corbi trecură pe deasupra, urmați de cîțiva porumbei care zburau mai alene, dar băteau cu furie din aripi ca să nu rămînă în urma grupului. Cînd păsările trecură pe deasupra cîmpiilor irizate, un vîrtej de insecte se ridică, înălțînd spre soare un fel de rug ciudat; a cărui flacără se lungi, se înnegri, ca un nor de funingine, se năpusti în urma lor și începu să desfășoare pe cer o banderolă neagră, strălucitoare, cu sclipiri de mătase sau de șțrasuri, plutind în dîra lăsată de păsări și zburînd în urma lor. Corbii se îndreptau spre aburii de culoare albastră care se prelingeau de-a lungul povîrnișului imaterial al unui munte.

Patrula intra în curte. Nu patru, cinci călăreți se prăvăliseră de pe cal. Cinci cai erau aduși de căpăstru, cinci săbii în teacă, cinci flinte atîrnate de oblîncul șeii goale. Unul dintre soldați se prăbuși în clipa cînd descălecă. Se ridică singur.

— Nu-mi mai este frică de moarte, zise tînăra femeie.

— Atunci de ce vă e frică ? întrebă Angelo după o pauză.

— De cazan.

Pe fața lui Angelo apăru un zîmbet.

— Avem pistoalele.

— N-aș avea curajul.

— Dacă e vorba de curaj, mărturisesc că n-am nici eu, dar te poți oricînd adăposti undeva decît să faci ca cel care se aruncă în lac ca să nu-l ude ploaia. Dac-ați putea doborî numai cu mîna dumneavoastră pe unul din acești mîncăi jegoși, și dacă în ochii dumneavoastră ar redeveni iar un om doborît de-o moarte năprasnică, prăvălindu-se înecat în sînge în loc să se tăvălească în scîrnăvia asta, sînt sigur c-ați deveni stăpînă pe dumneavoastră. Nu în noi ar trebui trase focuri de pistol, la urma urmei, ci în ei. Reprezentantul mașinilor de cusut scapă datorită metodelor lui. Își încasează comisioanele pînă și aici. Noi trebuie să ne salvăm folosind metodele noastre.

— Și-o veți face ?

— Nu știu ce voi face. Avem ceai, zahăr și mălai pentru cinci zile. În cinci zile am putea fi departe, dar, dacă nu vom fi departe, vom ajunge în stadiul în care trebuie să devenim ca ei sau să rămînem ceea ce sîntem. Nu vă e de-ajuns ?

— N-am nevoie de motive. Mă gîndeam adineaori că, dacă pervazul acestei ferestre n-ar fi atît de înalt, ar fi de-ajuns să te apleci ca din nebăgare de seamă, ceea ce e lesne de făcut. Te trage în jos propria-ți greutate. Și, odată jos, treaba e terminată. Mă mir că nu s-a gîndit nimeni la asta.

— Poate că unii s-au gîndit, dar au preferat cazanul. Poate că unii au sărit, dar nu ne-a spus-o nimeni, deoarece în ochii lor e un gest dement, a cărui contaminare nu-i amenință și deci nu-i preocupă. Nu sînt îngroziți și nu vorbesc decît de cei morți, și asta așa cum se cuvine (gîndesc ei în sinea lor), adică zvîrcolindu-se în paiele lor împuțite. Ceea ce fac încă în deplină sănătate, fără nici un fel de reținere.

— Știu bine că peste cinci zile nu mă voi mai apleca pe fereastră. Știu că în seara asta mă voi culca în paie fără să mă gîndesc la fereastră sau la pistoale, că pistoalele mele sînt de pe-acum niște unelte inutile care nu mai pot sluji la salvarea mea decît ca niște talismane. Știu că va

veni seara, așa cum e firesc, că mă voi culca, așa cum e firesc să fac, în paiele astea murdare sau nu, că mîine voi fi ca ei, că-mi voi face veacul aici, înăuntru, cu ceea ce mi se va da, cum e firesc și lesne să fac, pînă voi muri de holeră. Vedeți așadar că nu-mi mai este frică de moartea asta care te face să vomiți.

— Și dacă nu muriți ?... Căci s-ar putea să scăpați teafără. Sînteți sigură că ați uita ceea ce ați fost un timp și că ați mai avea încredere în dumneavoastră ? Ei n-au grija asta. Ce-au fost înainte ? Vă mai văd și acum cu sfeșnicul în mînă, în casa aceea pustie, în orașul acela putred, în fața unui bărbat care, ieșit din întuneric, trebuie să fi fost înspăimîntător. Și mă gîndesc la viața pe care am dus-o pe acoperișuri. Fără îndoială că n-aveam o privire prea blîndă ? Îmi amintesc că flăcările lumînărilor dumneavoastră erau nemișcate și drepte ca dinții unei furci. Și mîna care mi-a făcut ceaiul în seara aceea știa să ajute fără să tremure. Și pistolul cel mare era ascuns sub un șal, în apropierea focului pe care-mi pregăteați băutura aceea atît de necesară. Trebuie să ai încredere în tine ca să acționezi în felul acesta. Cea căreia nu i-a tremurat mîna n-a fost lașă niciodată, altfel ar fi născocit pe loc o lașitate (atunci era momentul sau niciodată), și flăcările ar fi tremurat. Există cineva pe care nu-l poți înșela niciodată : pe tine însuți, pentru că ești întotdeauna de acord cu actele pe care le săvîrșești. Nu e o nimica toată să mănînci la cazan sau pur și simplu să-ți faci un loc în paiele acelea. N-o să vă puteți amăgi niciodată, îndrugîndu-vă povești cum că ați fi fost silită s-o faceți. Oameni ca dumneavoastră, în tot cazul, nu vor putea niciodată să facă așa ceva. Și va trebui să trăiți cu gîndul că ați cedat pentru că ați fost de acord să acceptați cazanul. Nu știu cine sînteți. Nu știu despre dumneavoastră decît un lucru : în situații excepționale sînteți la înălțime. De aceea v-am vorbit în fața baricadei. Cu ceilalți, aș fi fost singur împotriva soldaților ; cu dumneavoastră, nu mai eram singur. Cînd am fost prima oară atacat aș fi putut foarte bine să primesc o lovitură de sabie pe la spate ; dragonii nu știu de glumă. Dacă m-aș fi temut, aș fi fost nevoit, pentru a para lovitura, să-mi întorc calul într-un mod lipsit de eleganță. Dar nu-mi păsa pentru că vă

știam acolo (deși vă strigasem să fugiți) ; asta mi-a îngăduit succesul care face atîta plăcere. Și *natural*, erați acolo, cu micuța dumneavoastră mînă pe pistolul îndreptat asupra bietului brigadier.

— Dar a doua zi am tras într-un corb pentru că gîngurea ca o porumbiță.

— Și asta nu-i nimic, un corb care gîngurește ca o porumbiță ? În asemenea lucruri trebuie să tragi întotdeauna. Aș fi procedat la fel și aș fi făcut ochii mari la fel ca și dumneavoastră. Moartea adevărată e măruntă. Știți ce vă distruge sufletul aici ? Mirosul ăsta de excremente și de urină, toate fustele astea care put ca niște butoaie cu pește. Nici fiarele, nici zidurile nu sînt cele care-i reține pe cei închiși în închisoare : e mirosul latrinelor, pe care sînt siliți să-l adulmece luni de-a rîndul, apoi ani de-a rîndul. Cu simțurile abrutizate, ce suflet mai pot avea ? Cei mai rezistenți, cei mai *nostalgici* sfîrșesc prin a face ceea ce v-am spus adineaori : spintecă burta unuia dintre camarazi pentru a adulmeca mirosul sîngelui, pentru a da din nou de roșu, așa cum e sacrificat cel mai tînăr marinar pe plutele de naufragiați, ca ceilalți să poată mînca o bucată de carne. Veniți să ne aplecăm pe fereastră, nu ca să ne pierdem echilibrul, ci ca să ni-l regăsim !

Razele soarelui începuseră să cadă piezișe. Munții își recăpătau conturul. Angelo și tînăra femeie îmbrățișau cu privirea o parte a acoperișurilor tîrgușorului și o bună parte a castelului. Rămaseră acolo mai bine de două ore ca să privească cerul care-și pierdea roșeața, căpătînd o frumoasă culoare cenușie. Soarele era într-un anotimp în care apune repede ; toți solzii acoperișurilor formate din pietre plate, cu cîte-un chenar de umbră, treceau de la cenușiu la verde-deschis. Unele acoperișuri mai joase aveau pe ele porțiuni întinse, ca niște pete, de licheni aurii. Vîntul care se stîrnise din nou dădea întregii regiuni un aspect marin, un miros ca cel venit din larg. Fluturii sclipeau ca nisipul. Corbi și porumbei de-a valma țîșneau ca spuma din casele înalte, din turnuri și din clopotniță, la fiecare izbitură a valurilor.

Angelo petrecu cele două ore în cea mai deplină seninătate. Se abținu să-și aprindă o țigară ca să nu facă poftă celor din carantină care n-aveau tutun. Înainte de-a lua

această hotărîre, aruncase cîteva priviri peste umăr, să vadă dacă mai sînt fumători ; nu era nici unul. După ce-şi mîncaseră ciorba, oamenii se lungiseră pe culcuşurile lor de paie. Reprezentantul maşinilor de cusut nu părea să fie darnic în fiecare zi. Angelo nu suferi din pricina acestei privaţiuni mai mult de cinci minute. Numără fumurile care ieşeau din coşuri : erau şapte. Şapte focuri în această cetate în care, înainte de molimă, se aprindeau desigur peste opt sute pe la ora patru după-amiază. Urmări mişcarea soldaţilor în curte. Îl văzu pe unul care curăţa sticla unui felinar de la oblîncul şeii. Presupuse că se pregăteşte o patrulă de noapte. Puţin timp după aceea primi confirmarea, auzind un ordin din care prinse cîteva cuvinte. Se întreba cum ar proceda dacă ar fi în locul căpitanului. Din cînd în cînd, înceta să se mai sprijine pe piciorul drept, mutîndu-şi greutatea pe stîngul. Cerceta amplasarea drumurilor în regiune. Zări două din ele, pustii, care se îndreptau spre munţi. Partea de castel pe care o avea înaintea ochilor nu-l îndreptăţea la nici o speranţă. Turnul cobora drept, fără nici o ieşitură, pînă în curtea cu soldaţi. De partea cealaltă era un zid de vreo cincisprezece metri înălţime, pe deasupra căruia se zărea terasa de strajă care, judecînd după distanţa pînă la acoperişurile caselor, părea să domine cu cel puţin douăzeci de metri cetatea. Îşi închipui tot felul de lucruri. Era cu desăvîrşire împăcat. Se gîndea la călugăriţe. Îşi spunea : „Cu siguranţă că se tem de zgomot şi de sînge". Ştia ce simţi cînd auzi un pistol descărcîndu-se pe neaşteptate, sub nasul tău, în miez de noapte. Cînd dai piept cu soldaţii e altă socoteală. Dar lor nu le ardea de încăierări. Nu-i o treabă pentru soldaţi aceea de a aresta civili. Chiar la începutul unei campanii, e nevoie de cinci-şase zile de adaptare înainte de-a te obişnui cu focurile plutoanelor şi chiar cu gloanţele răzleţe. După ce începe lupta, soldatul ştie că trebuie să facă cît mai mult rău cu putinţă în cel mai scurt timp. Primii patru morţi sînt cei care contează, dacă imediat după asta te apuci să tai în stînga şi-n dreapta. „Îi voi lăsa destul timp să reîncarce pistoalele", îşi zise el gîndindu-se la săbiuţă şi la tînăra femeie.

Se uită la ea. Nu făcea impresia că se simte bine. O întrebă cu îngrijorare dacă suferă.

— Numai de nevoi firești, zise ea ; mă voi vedea silită să fac uz de găleţile acelea infecte.

— Asta nu, spuse el, veniţi cu mine.

Luă raniţa în spinare şi-şi puse din nou sabia sub braţ. Coborîră scara cea mare care se pierdea în umbră, spre uşa cu gratii. Angelo se opri pe micul palier.

— Vreţi să luaţi sacii de voiaj ? zise el. Sînt jos într-un colţ, sub primul rînd de scări. Vă aştept aici.

Se duse să încerce uşile care dădeau spre palier. Una era de neclintit, prinsă strîns în ţîţîni. Cealaltă nu era bine înţepenită. Lemnul ei, mai puţin gros, nu se îmbuca bine. Angelo vîrî lama săbiei în crăpătură. Uşa nu era încuiată cu cheia. În dreptul belciugului lama săbiei trecea nestingherită, dar, mai sus şi mai jos, se împiedica de bara unui zăvor. Încercă să dea deoparte această bară, dar nu izbuti.

„Trebuie să fie, îşi zise el, unul din acele zăvoare cu mîner care intră într-o scobitură şi care trebuie ridicat ca să poţi deschide uşa."

Calculă lungimea zăvorului şi amplasarea, cu aproximaţie, a mînerului. Încercă să taie o bucată din uşă cu vîrful săbiei. Lemnul nu era prea tare.

— Ce faceţi acolo ? întrebă tînăra femeie.

— Încerc să fac o gaură aici, ca să-mi treacă vremea.

Făcu într-adevăr o gaură adîncă de vreun centimetru. Lemnul era compact şi se desfăcea în aşchii. Era o scîndură de frasin, groasă de şapte-opt centimetri, dar care se mai scorojise cu timpul.

— Daţi-mi punga cu pulbere. Întindeţi sacii de voiaj şi culcaţi-vă. Dacă urcă sau coboară cineva, spun că sînteţi bolnavă, îi spun direct că e vorba de holeră uscată şi-o să ne lase repede-n pace. Supravegheaţi scara şi anunţaţi-mă.

Turnă puţin praf de puşcă în gaura pe care-o făcuse şi-i dădu foc. Flacăra roşie se stinse imediat, dar o luminiţă albăstruie rămase agăţată în fundul găurii, trecînd printre aşchii, mistuindu-le şi lăsînd pînă la urmă nişte tăciuni în care Angelo se apucă să sufle.

Într-un tîrziu, după îndelungi manevre, dar fără accidente neprevăzute, izbuti să împingă cele două zăvoare şi intrară într-o încăpere mare, întunecoasă.

Închiseră imediat ușa, împinseră la loc zăvoarele și astupară găurile, de mărimea a doi galbeni fiecare, cu bucăți dintr-un șal negru.

— E de ajuns pentru a-i înșela pînă mîine dimineață. Poate chiar mai mult, zise Angelo, căci așa cum îi cunosc, vor cerceta mai întîi ungherele în care se duc proștii ca să moară. Nu le trece de loc prin gînd că am putea fi atît de îndrăzneți.

Cu ușa închisă, era greu să-și facă o imagine precisă a locului în care se găseau. Lumina se strecura cu zgîrcenie printre pietrele care astupau o fereastră înaltă în ogivă.

Cînd ochii li se mai obișnuiră cu întunericul, constatară că se află într-o sală imensă, cu desăvîrșire goală. Dușumeaua era moale, făcută parcă din pămînt bătătorit, pe care timpul și singurătatea îl transformaseră în praf. Pe peretele din fund, o pată neagră părea să fie o ieșire. Era într-adevăr o ușă fără pervaz și fără balamale, săpată pur și simplu ca un tunel într-un zid gros de peste doi metri, care dădea spre o scară îngustă, în spirală, unde părea că lîncezește un fel de licărire cenușie...

Coborîră spre această licărire pas cu pas. Angelo era foarte fericit și la mare depărtare de holeră. Cu fiecare treaptă se apropiau de-o lumină care devenea din ce în ce mai roșietică. Ajunseră pînă la urmă într-o galerie care, aflată aproape la nivelul bolții, ducea într-o sală uriașă și adîncă, luminată de niște ochiuri foarte mari de fereastră și de-o rozetă de vitralii galbene. Nici aici nu era altceva decît piatră : nici o mobilă, iar pe jos același pămînt, ca pe cîmp. În ciuda vitraliilor, era limpede că nu slujise niciodată de biserică ; nu se vedea nici o urmă a locului în care ar fi trebuit să fie altarul.

Făcură înconjurul galeriei. Trecură pe lîngă un vitraliu din care se desprinseseră cîteva bucăți de sticlă. Avură posibilitatea să vadă, sub ei, afară, o mare grădină sărăcăcioasă, plantată toată cu cimbru cenușiu, străbătută de două alei care se întretăiau în cruce.

Angelo, zîmbind, o privi pe tînăra femeie. Zîmbea și ea. Se gîndi s-o întrebe dacă se simte mai bine. Nu simțea aici, de pildă, o durere difuză ? Și cu vîrful arătătorului o atinse în dreptul stomacului.

Se simțea cît se poate de bine și își cerea scuze.

— N-aveți de ce să vă scuzați, zise el. Nu ești cu nimic răspunzător dacă ceva începe să putrezească în tine și să te distrugă. Eu nu cred în gîze. Oricît de mici s-ar spune că sînt, mi se pare că ar trebui să le simți cînd respiri. Cred că e un loc în pîntece sau în intestine care începe deodată să putrezească.

Îi povesti cum îl fricționase pe *bietul francez* o noapte întreagă, dar absolut în zadar, căci se apucase prea tîrziu. Nu trebuie să aștepți pînă nu te mai poți abstrage din mirarea care te cuprinde față de cele ce se petrec cu tine, cum a făcut locotenentul patrulei. Îndată ce simți o înțepătură cît de mică în burtă, trebuie să strigi după ajutor. Viața merită să fie trăită.

— Dacă aveți cumva vreo durere în locul pe care vi l-am arătat, trebuie să-mi arătați burta imediat. Cînd o iei din timp și ți se fac frecții, ai nouăzeci și nouă la sută șanse să scapi.

La capătul galeriei descoperiră o trecere îngustă foarte întunecoasă care părea că străbate grosimea zidurilor și pe unde le fu greu să-și treacă bagajele. Coridorul era călduț și mirosea a piatră. După ce cotiră în unghi drept, zăriră în fața lor o palidă rază de lumină. Trecea printr-o crăpătură îngustă. Prin ea se vedea, în față, turnul cel mare și ferestrele carantinei de care se izbea vîntul bubuind.

— Sîntem probabil de partea cealaltă a curții cu soldați, dacă ferestrele acelea nu sînt cumva cele pe care ne-am aplecat mai înainte.

Prin crăpătură nu era cu putință să privești în jos, abia puteai vedea șirul ferestrelor carantinei, coroana cu creneluri și cerul, foarte albastru, presărat cu norișori rotunzi ca niște părăluțe, luminați de-un soare oblic.

Mai încolo, coridorul se îngusta atît de mult încît Angelo se văzu nevoit să-și scoată rănița pe care-o purta în spate. Trebuiră să sară peste niște dărîmături și chiar să se încovoaie ca să poată trece prin anumite locuri unde culoarul, extrem de îngust, era pe jumătate astupat.

O nouă rază de lumină palidă străpunse întunericul din fața lor. Această crăpătură care părea să fie, ca și cea dinainte, un meterez de pază, oferea de data aceasta o cîmpie. Revăzură cerul deosebit de albastru, presărat cu

norișori trandafirii și zăriră munții luminați de razele asfințitului.

De-aci încolo, coridorul era din ce în ce mai dărăpănat. Mersără în patru labe, stînjeniți de mantale, de valijoară, de tolbe. Nu puteau înainta repede, în beznă totală, printr-atîtea ruine. În cele din urmă, Angelo dădu cu mîna, în fața lui, de-o piatră cu muchiile ascuțite și simți un suflu proaspăt care venea de jos. La lumina amnarului, apoi a fitilului în care suflă, văzu c-au ajuns lîngă o scară în spirală, la fel de îngustă ca și coridorul, dar în stare bună. După ce coborîră cîteva trepte întîlniră lumina zilei și ajunseră, în sfîrșit, cu multă băgare de seamă, în dreptul unei uși care dădea în grădina pe care-o zăriseră prin spărturile vitraliului din galerie.

Amurgul de toamnă începea să se lase. Rămaseră ascunși. Se părea că în această grădină veneau des oameni. Probabil că se ajungea acolo pe alte căi, mai lesnicioase. Locul unde se aflau Angelo și tînăra femeie era, de altfel, folosit ca magazie ; se aflau depozitate acolo două cazmale, o greblă și o pălărie mare din paie grosolan împletite, ca cele pe care le poartă cosașii.

În grădină nu era decît cimbru și pietre. Era vizibil construită în formă de terasă și se vede că se afla deasupra unui drum de strajă, a unei străzi sau al unui taluz. Angelo se întreba ce-o fi dedesubt și la ce înălțime s-o fi aflînd. Dar ar fi fost prea imprudent să se ducă să vadă. Trebuia să aștepte să se întunece de-a binelea. Era cu siguranță un loc îndrăgit de maici, judecînd după înduioșătoarele unelte de grădină destinate unei terase cu pămînt alb, arid ca sarea.

Lăstuni și rîndunele începură să zboare fulgerător prin fața deschizăturii ușii. După noul obicei al păsărilor, cum zăriră siluetele nemișcate ale lui Angelo și ale tinerei femei se apropiară și, strecurîndu-se chiar pînă sub boltă, se rotiră în jurul lor cu chirăituri și violente fîlfîiri din aripi.

— Ne-ar putea da de gol, zise Angelo. Să urcăm cîteva trepte și să ne ascundem.

N-apucaseră bine să se pitească în umbră, că auziră pași în grădină. Era o călugăriță, nicidecum măicuța rumenă la față cu dolofanele-i brațe goale, ci un soi de precupeață înaltă și slabă, în jurul căreia înfoiata-i fustă

neagră îi conferea, prin forța împrejurărilor, o anumită noblețe. Își scoase boneta dezvăluind un cap minuscul, o față neînchipuit de anostă, unde luceau niște ochi mici și negri, extrem de mobili. Veni să ia grebla și începu să netezească aleile ce se încrucișau. După aceea se scotoci pe sub fustă și scoase din buzunar un cuțit de corn cu care, lăsîndu-se pe vine, plivi cu mare atenție, la rădăcină, tufele de cimbru. Se dedică cu un fel de furie acestei munci inutile.

Începea, în sfîrșit, să se întunece. După ce călugărița se retrase, Angelo dădu fuga pînă la marginea parapetului, se aplecă și se întoarse înapoi.

— Nu sînt decît trei-patru metri pînă jos, zise el, și aceia întrerupți de rădăcina unei tufe de laur care-a crescut în zid.

Strînseră toate lucrurile într-un singur bagaj.

— Îl duc eu, zise Angelo. Trebuie să ne luăm adio de la cai. Afară de cazul cînd ați fi de acord cu o încăierare. Mărturisesc că m-ar unge la suflet și cred că și pentru dumneavoastră ar fi ca o adiere de vînt proaspăt. Dar n-ar fi cuminte. Aș da totuși mult, și mai ales o lecție de scrimă, să vă mai aud o dată vorbind ca azi-dimineață cu soldații care v-au adus aici. Aveam în fiecare clipă impresia că, la cel dintîi cuvînt puțin mai banal ca de obicei, ați fi șters-o lăsîndu-i cu gura căscată. Dacă n-ați înțeles îndeajuns că, în realitate, n-am capitulat, vă pot oferi o mică încăierare în curtea cu soldați, unde le vom explica deslușit tot ce vrem să le spunem. Altfel, n-avem decît să azvîrlim bagajul peste bord, să sărim de la patru metri înălțime, și încă ajutați de rădăcinile unui laur. În partea cealaltă e un taluz de iarbă, care dă în cîmpie. Vom merge cît mai mult sub cerul liber și mîine vom fi departe. Mai am la mine peste trei sute de franci. Vom cumpăra niște căluți oarecare. Vreți să mergem în sătucul acela, lîngă Gap, unde se află cumnata dumneavoastră, așa cum spuneați ?

— E tocmai ceea ce trebuie să fac. V-ați gîndit desigur că, chiar dacă le-ați trage o chelfăneală soldaților, n-ar însemna mare lucru, din moment ce au cu siguranță holeră, iar dumneavoastră nu aveți. E jenant, îmi închipui, în cazul acesta, să faci uz de sabie.

— Vreți să spuneți că m-ar deranja ? întrebă cu multă naivitate Angelo. Într-adevăr, s-ar putea. Sîntem încă niţeluş anchilozaţi şi nu-i frumos să părăsim locul acesta tîrîndu-ne în patru labe printre ziduri. O săritură de la patru metri nu-i mare lucru, la urma urmei. Şi mai e şi tufa de laur. Aş fi vrut să le dau o idee oilor închise acolo sus, dar ar fi fost nevoie să le trag cîţiva pumni.

Cu toate acestea, înainte de-a ieşi din ascunzătoare, Angelo se duse să se asigure că uşa cealaltă, care dădea spre grădină, era încuiată.

Îşi spuse : „Cît de diferit ar fi totul dacă aş fi singur. (Atunci n-aş mai sta pe gînduri. Şi ce plăcere mi-ar face !)"

Cinci minute mai tîrziu erau pe povîrniş. Tînăra femeie sărise fără multe nazuri, slujindu-se chiar cu multă îndemînare de tufa de laur. Totul fusese cît se poate de simplu. Angelo, necăjit, pîndea umbrele ce apăreau în lumina lunii care răsărea. Erau toate paşnice. Ar fi dorit nu ştiu ce lupte. Nădăjduise să găsească măcar un singur soldat la picioarele zidului, o santinelă pe care să fie nevoit s-o dezarmeze. Se văzuse luptînd şi doborîndu-şi adversarul.

Cîţiva brotăcei cîntau în nişte sacale, pe jumătate goale fără îndoială şi care răsunau puternic.

— E tare nostim, zise tînăra femeie. Îmi aminteşte de seara cînd am sărit pe fereastră ca să mă duc la dans în piaţa din Rians. Tata nu mă oprea să ies, dimpotrivă, dar cît de plăcute erau toate aceste lucruri făcute pe furiş ! Şi, în sfîrşit, să sari pe fereastră !

„Femeile, gîndi Angelo, sînt nişte fiinţe incomplete."

Se întreba cum de era deodată atît de vioaie, după ce fusese atît de abătută toată după-amiaza. „Şi mie mi-a făcut plăcere să mă tîrăsc în patru labe printre ziduri, dar îmi dau seama de toată seriozitatea situaţiei. Şi nu era atît de extraordinar să-ţi imaginezi o santinelă la picioarele zidului, unde de fapt ar fi şi trebuit să se găsească, dacă căpitanul al cărui glas l-am auzit şi-ar fi făcut meseria cum trebuie."

În cele din urmă, Angelo îşi puse bocceaua în spinare şi-o porniră pe povîrnişul catifelat, acoperit cu iarbă, care cobora în pantă lină şi dădea într-un cîmp de levănţică uşor parfumat.

Merseră pe cîmp cam o oră, găsiră un drum care ducea în direcția în care hotărîse Angelo să se îndrepte și care începu curînd să urce.

Luna, care se ridicase încet-încet pînă în înaltul cerului răspîndînd o lumină puternică, dezvăluia spinarea mușchiuloasă a unui munte lipsit de arbori, presărat cu stînci mici, lucioase ca argintul.

Noaptea era într-adevăr foarte blîndă. Greierii și coropișnițele, pe care căldura acelei zile înșelătoare de vară le reînvioraseră, scoteau țîrîitul lor metalic, părînd să cînte însăși mireasma aerului. Vîntul care se potolise sufla în rafale călduțe.

Angelo și tînăra femeie înaintară binișor pe-acest drum care se îndrepta vag spre nord. De partea cealaltă a muntelui, pe la miezul nopții, traversară o șosea destul de importantă, mărginită de niște plopi uriași, în ale căror ramuri lungi lumina lunii se juca cu multă gingășie. Totul era pașnic și liniștitor. Auziră chiar în depărtare uruitul unei trăsuri și trapul unui cal care, în noaptea atît de blîndă, părea că merge de drag.

Se pitiră după niște tufe înalte de grozamă și văzură în cele din urmă trecînd pe lîngă ei o cabrioletă cu capota lăsată pe spate, în care un bărbat și o femeie stăteau tacticos de vorbă.

Drumul pe care venea cabrioleta se îndrepta spre răsărit, trecînd pe fundul unei văi. Tovărășia plopilor, desfrunziți, dar scăldați în lumina lăptoasă a lunii, era foarte plăcută. Judecînd după cele două persoane care trecuseră prin fața lor, regiunea părea primitoare.

— Ne-ar trebui, zise Angelo, căruia bocceaua din spinare i se părea caraghioasă acum de cînd văzuse cabrioleta cu arcuri trasă de cal, ne-ar trebui o trăsură ca asta. Ar face cît zece cai de-ai noștri. În tot cazul, ne-ar face să părem oameni cu stare, ceea ce-i intimidează pe soldați. Bărbatul și femeia care vorbeau acum o clipă nu păreau niște oameni hăituiți. Văzîndu-i, nici nu-ți venea a crede că există o carantină la Vaumeilh și, cu toate acestea, e numai la douăzeci de kilometri de-aici. Hai să vedem ce e pe partea asta. Cu-atît mai mult cu cît e chiar mai în direcția noastră decît drumul pe care am venit pînă acum. Să nu ne mai gîndim dar la întîlnirea cu Giuseppe. E

destul de mare să găsească drumul și singur. Important pentru noi e să ajungem cît mai repede în satul acela de lîngă Gap, unde se află cumnata dumneavoastră.

— Cum vă numiți ? întrebă tînăra femeie. Ieri, în carantină, am simțit de cîteva ori nevoia să vă strig, cu toate că eram unul lîngă altul. Nu mai pot, zău așa, să vă spun într-una „domnule". De altfel, în situații mai delicate, cuvîntul acesta nu face aceleași servicii ca un prenume. Pe mine mă cheamă Pauline.

— Iar pe mine Angelo, zise el. Iar numele de familie e Pardi. Nu e numele mamei și, cu siguranță, nici al tatălui meu. Sînt cît se poate de mîndru că e pur și simplu numele unei foarte mari păduri pe care-o posedă mama în apropiere de Torino.

— Aveți un prenume foarte frumos. Îmi dați voie să-mi duc partea mea de bagaj, acum cînd mergem pe-un drum ușor ?

— Nici nu poate fi vorba de așa ceva. Fac pași mari și nu simt greutatea. Sînt niște mantale care stau foarte moale pe umăr. Valijoara dumneavoastră și tolbele sînt bine împachetate. Destul că sînteți nevoită să umblați în cizme. Nu-i prea comod. Călăreții fără cai sînt întotdeauna un pic caraghioși, dar cabrioleta cu care ne-am întîlnit și care era, trebuie să mărturisesc, imaginea însăși a lipsei de griji și a păcii. nu mă liniștește. Singurul lucru care mă liniștește e distanța care, de ore întregi, ne desparte de carantina aceea, unde timp de cinci minute v-ați pierdut curajul. Nu vă simțiți obosită ?

— Am niște cizme din piele fină și le puneam întotdeauna cînd mă plimbam prin pădure. Făceam plimbări foarte lungi. Soțul meu e un expert în cizme și în pistoale. El m-a învățat să le încarc. Tot el a avut grijă să-mi comande cizmele astea moi ca niște mănuși. Locuim într-o regiune deluroasă, plină de mărăcinișuri, unde trebuie să străbați multe leghe ca să vezi altceva decît frumusețile naturii.

— Și noi am trăit în felul acesta, la Granta, pînă am intrat la școala de cadeți. Și, de fiecare dată cînd mă întorceam acasă înainte de plecarea în Franța, organizam zilnic cavalcade nesfîrșite și chiar marșuri militare care trebuiau executate ținînd calul de căpăstru, ca să poți ad-

mira, atît de deasă era pădurea, un minunat apus de soare, un răsărit frumos sau numai cerul liber, pe care mama îl găsește încîntător.

Drumul atinsese, pe încetul, o mare înălțime, șerpuind printre păduri de stejar. Luna, pe jumătate învăluită în giulgiu la apus, își revărsa acea lumină stranie, care plămădește realități dramatice. Orizontul către care se apleca părea să fi erupt în pulberi argintii, unde plutea fantoma vaporoasă a munților. Noaptea era în același timp întunecoasă și sclipitoare, copacii, desenați în negru pur cînd îi priveai profilați pe lumina lunii, erau de-un alb strălucitor cînd aveau drept fundal umbrele nopții. Vîntul nu mai știa din ce parte să bată ; se legăna ca o ramură de palmier.

Angelo și tînăra femeie mergeau de aproape șase ore. Nu mai erau îmboldiți de teama că sînt urmăriți și ajunși din urmă. Pădurile acestea erau foarte diferite de Vaumeilh, lumina aceasta foarte departe de cea în care-ți poți imagina patrule ordinare.

La douăzeci de pași de drum găsiră, sub stejari, cîteva tufe înalte de grozamă care încercuiau parcă anume o mică parcelă de pămînt moale și călduț. Angelo puse bocceaua jos. Deși nu voia s-o recunoască, era frînt de oboseală și, cu toată strălucirea lunii, în ultima oră de mers fusese foarte prost dispus.

„Nu-mi place să merg cu bagaje", își spunea el.

Desfăcu mantalele și așternu un pat confortabil.

— Culcați-vă, îi spuse tinerei femei și, dacă vreți să-mi ascultați sfatul, scoateți-vă pantalonii. O să vă odihniți mai bine. Nu știm ce ne mai așteaptă, și dacă, după cele ce ne-a fost dat să vedem pînă acum, nu va fi și mai greu. Să ne străduim să fim la înălțimea evenimentelor. Dacă întîlnim un oraș, sînt nouă șanse din zece să fie putred și plin de soldați. Nu mai avem cai. Va trebui să mergem *întins*. Cred acum că cele două persoane care au trecut agale cu cabrioleta trebuie să fi fost nebune. A merge pe jos nu e de loc același lucru cu a merge călare. Dacă vă faceți rosături, rănile nu se vor închide și nu veți mai putea merge. Ar fi ridicol să muriți prosteşte pe drum pentru că n-ați avut grijă de picioare.

Îi vorbea ca unui soldat. Ea era prea obosită ca să poată răspunde altceva decît : „Aveți dreptate". Execută în grabă

ce i se spusese. Angelo avea dreptate. Dormi profund timp de douăzeci de minute, apoi se deșteptă și zise :

— Dar dumneavoastră sînteți dezvelit ! Ați pus mantaua mea sub mine și mantaua dumneavoastră pe mine !

— Mă simt foarte bine, spuse Angelo. Am dormit pe pămînt gol pe-un ger de crăpau pietrele fără altă învelitoare în afară de dolman. Și nu era gros. Am pe mine haina de catifea. Nu se întîmplă nimic, dar dacă tot v-ați trezit, mai așteptați niței.

Și-i dădu să mănînce niște zahăr și să bea o înghițitură de alcool.

— Sîntem cu stomacul gol. Ceaiul pe care l-am băut în carantină, la fereastră, și pumnul de mălai sînt acum departe. Cine doarme nu mănîncă întotdeauna, mai ales după un marș ca cel pe care l-am făcut. Ar fi trebuit să aprindem un foc și să fierbem puțină polenta, dar mărturisesc că sînt ostenit. Asta ne va ține de foame în orice caz o oră sau două.

Angelo nu adormi imediat. Îl dureau umerii. Nu mai purtase în viața lui o boccea ; era zdrobit de oboseală.

Se întreba dacă drumul pe care se aflau îi ducea într-un oraș și dacă trebuie să dorească aceasta sau să-i fie teamă. Or fi peste tot garnizoane și carantine ? Cei doi călători din cabrioletă nu păreau îngrijorați. Poate că erau odraslele unui arhiepiscop cu permise în fața cărora se înclina toată lumea. Își aminti de holera uscată care-l înșfăcase pe căpitan în plină campanie și-l azvîrlise de pe cal. Exista, la urma urmei, un fel de egalitate. Vedea lucrurile în negru.

Făcu socoteala că, de șase zile, mergeau la întîmplare. N-avea nici un motiv formal să presupună că satul acela de lîngă Gap se afla la nord-vest de locul unde se găseau în clipa de față. Cauza libertății, își spuse el, n-are nici în clin nici în mînecă cu satul de lîngă Gap. Își dădea perfect de bine seama că acum era cu neputință să mai ajungă la locul de întîlnire pe care i-l fixase Giuseppe, dar se vedea pe-un cal, sau nu se vedea de loc. Mersul pe jos și mai ales bocceaua îl melancolizaseră. Nu era nici chiar atît de sigur că a scăpat cu adevărat de carantina din Vaumeilh. Să dai foc la niște praf de pușcă în lemnul unei uși nu era un eveniment de ajuns de important ca să te simți în de-

plină siguranță. Se mai gîndea și la Dupuis, care neglijase să scoată pistoalele din bagaje, care-i lăsase pînă și săbiuța, și toate astea pentru șase franci, poate chiar de pomană și din indiferență. Soldații nici nu-l percheziționaseră.

„Vor deveni cu toții funcționari, își zise el, și nu înțeleg ce caut eu în toate astea."

Luna însă, ajunsă acum aproape la capătul coborîșului ei și pe jumătate învăluită în negurile zării, strecura pe sub ramurile stejarilor lungi fîșii de lumină trandafirie. Tînăra femeie dormea bine, scoțînd cînd și cînd cîte-un ușor oftat.

Angelo își aminti de țigări. Fumă una cu atîta plăcere, că-și aprinse o a doua de la focul celei dintîi.

Dacă Giuseppe ar fi fost acolo, i-ar fi dovedit cu multă bucurie, și pe loc, că nu e atît de prost cum își închipuie. Nimeni nu păzea carantina din Vaumeilh. Oamenii erau strînși și vîrîți grămadă între patru pereți. Și rămîneau acolo ca lipiți. Nu mai era nevoie să se ocupe nimeni de ei. Se păzeau singuri. Cei mai pișicheri făceau chiar negoț.

„Mi-am ratat lovitura, își spuse Angelo ; n-aveam decît să cobor la ușa cu grilaj și să spun : «Deschideți, vreau să plec». Mi s-ar fi răspuns : «Ne luați cam pe nepregătite, într-adevăr, dar nu sînteți de-aici». Și poți foarte bine să mori numai pentru că ți-a lipsit această elementară inițiativă. Eu nu mor, dar fac de trei ori mai multe gesturi decît trebuie. Dacă Giuseppe ar fi aici, i-aș spune : «Știu foarte bine ce mă paște : O să-mi furați calul pe cale legală și-o să mă faceți să-mi car boccelele în spinare». El s-ar înfuria și mi-ar răspunde : «Nu ești prost, dar ce putem face atunci pentru popor ?» Pentru că, după credința lui, el nu face parte din popor. Și e mîndru de asta. Aștia fac revoluțiile ca să fie prinți. Vorba e că-mi vor lua calul. Singura realitate e holera."

De cînd o apucaseră pe drumuri lăturalnice, nu văzuseră prea mulți morți, în afară de trufașul căpitan, pe care-l găsiseră în mijlocul drumului, ghemuit ca fătul în pîntecele mamei, cu tresele și pintenii lui. Dar Angelo își aminti de Manosque și de coșmarul de pe acoperișuri, cînd nu putea să închidă ochii fără să se pomenească acoperit numaidecît de păsări care știau bine ce vor. Își aminti și

de căldura infernală, de rugurile pe care se ardeau cadavrele și de bîzîitul mușt elor.

Cu toată răcoarea dimineții (zorile erau aproape) și liniștea desăvîrșită a pădurii adormite pe mari întinderi, își imagina cu precizie agoniile și morții care continuau desigur să semene jalea în regiunile locuite.

Capitolul XII

Ceaiul era gata și polenta fierbea pe-un foc strașnic cînd tînăra femeie se trezi din somn.

— Nu vă mișcați, zise Angelo, sînteți încă moartă de oboseală.

Îi dădu un ceai fierbinte cu mult zahăr.

— Am făcut și o mică recunoaștere, zise el. La cincizeci de metri de-aici e-o răscruce de drumuri unde e pusă o tăbliță. După ea, ne aflăm la cinci leghe spre răsărit de Saint-Dizier. Nu vă amintiți cumva dacă ați trecut prin locul acesta în călătoria de care mi-ați vorbit ? Se pare, totuși, că acesta e drumul nostru.

— Nu, nu-mi amintesc de Saint-Dizier. Dar lăsați-mă să mă scol, vreau să vă ajut.

— Mă ajutați dacă rămîneți acolo unde sînteți. Sculați-vă numai, și veți fi, după cinci minute, în situația ridicolă de-a vă culca la loc. Nu v-am spus totul. Imediat după răscruce, drumul coboară într-o vîlcea și, chiar pe povîrnis, la cel mult o sută de metri de locul unde sîntem, se află cel mai drăguț cătun format din patru case pe care și-l poate cineva închipui. Și, de necrezut, oamenii se comportă normal. Adineaori o femeie dădea de mîncare la găini. Un bărbat a ieșit la grăpat și se mai află și acum pe cîmp. Dacă n-ar fi marginea văii și pomii, l-ați auzi cum vorbește cu calul. Nu m-aș mira dac-aș vedea niște copii ieșind la joacă în bătătură. În tot cazul, nu m-a văzut nimeni ; o bătrînică a scos un scaun la soare, în fața ușii,

s-a așezat pe el și împletește. Mai sînt cel puțin trei bărbați destul de în vîrstă care-și fumează pipele și vorbesc de ploaie și de timp frumos în picioare, cu mîinile în buzunare.

— De necrezut!

— M-am uitat în special la găini, zise Angelo. O să puteți vedea regiunea imediat, cînd o să vă îngădui să vă puneți genunchii la încercare. Dar vă rog să mă ascultați, rămîneți culcată și la căldură. O să avem nevoie de picioare. Ne aflăm pe o culme de unde se vede cea mai frumoasă priveliște din lume. Să vă spun de ce m-am uitat în special la găini. Acum, după ce v-ați băut ceaiul, stați mai departe liniștită. Iată ce am de gînd să fac. Puneți-vă pistoalele lîngă cap, deși nu e nimic alarmant pe-o distanță de multe leghe de jur împrejur. Mă duc să cumpăr o găină și niște legume. O să le cer o oală cu împrumut. O să punem la fiert o găină, să ne mai vină inima la loc. Sîntem înfometați, în tot cazul, eu unul sînt.

Oamenii din cătun se arătară foarte primitori. Voiră să-i ofere și o cafea, iar Angelo, cuprins de scrupule, le vorbi deschis despre holeră și despre faptul că e imprudent să lași niște străini să-ți intre în casă.

— Nu sînteți primul care intră și bea din ceștile mele, zise femeia căreia i se adresase. Vedem mai puțină lume pe drum în timpurile astea, din pricina soldaților, dar a fost o vreme cînd veneau puhoi. Am făcut totdeauna ceea ce se cuvine să faci și n-a murit nimeni din asta. N-o lăsați pe doamna în pădure, aduceți-o aici. Dacă țineți morțiș să rămîneți afară, puteți să stați în bătătură. O să-mi păzesc mai bine oala pe care vi-o dau cu împrumut. E mai de preț decît găina pe care-o cumpărați.

Angelo se întoarse cu aceste vești bune în mica tabără de sub stejar. O găsi pe tînăra femeie sculată. Se aranjase puțin, își desfăcuse cocul și-și împletise părul în cozi. Pieptănătura asta îi dădea o înfățișare de fetiță. Obrazul ei, astfel încadrat în negru, părea și mai delicat.

Angelo și tînăra femeie rămaseră două zile în acest cătun, dormind în bătătură, mîncînd găină și cartofi copți în spuză. După orgiile de zahăr de pînă atunci, nimic nu li se părea mai bun ca sarea. Angelo refuză însă pîinea de casă pe care le-o ofereau cu un preț scăzut și vinul pe

care-l scoteau dintr-un butoi în care nu puteai avea încredere.

— Să fierbem totul, îi zise el tinerei femei, și să nu mîncăm decît ce-a fiert sub ochii noștri. Trebuie să ne fie limpede : vrem să culegem roadele tuturor acestor drumuri întortocheate pe care le-am făcut, sau sîntem la cheremul unei bucăți de pîine după care, recunosc, îmi lasă și mie gura apă ? Ca și dumneavoastră, am auzit spunîndu-se de mii de ori că holera, ca și ciuma, de altfel, nu se așază în pîine. Dar cînd ai trecut prin tot ce-am trecut noi, cînd ai făcut mai ales un marș de șase zile, n-ai făcut-o ca să ajungi sclavul burții, și s-o pățești fiindcă n-ai știut să te înfrînezi de la mîncare.

Locul avea o măreție maiestuoasă. Era un podiș cu unduiri blînde (ceea ce Angelo numise vîlcea și unde se găseau cele patru case ale cătunului nu era altceva decît o adîncitură abia marcată, ca podul palmei).

Pămîntul, pe alocuri de culoarea pucioasei și alteori verde-deschis, se întindea la nesfîrșit, purtînd în vijelia valurilor sale copaci strîmbi și tufe aeriene și străvezii ca spuma. Era încă foarte cald, cum se întîmplă uneori toamna tîrziu. Vîntul lîncezea, dar în cîmpul acela deschis vuia ca marea, chiar atunci cînd adia numai. O lumină slabă zugrăvea cu aur de jur împrejur marele amfiteatru al munților.

Angelo făcu observația că nu se auzea nici un fel de pasăre, cu toate că, de obicei, în zile ca acestea de vară tîrzie, sturzii cîntă, pițigoii se zbenguie și împroașcă soarele cu albastrul lor. Aici, nimic din toate acestea ; vîntul se freca blajin de țiglele de pe acoperișul caselor și de crengile golașe ale pomilor. Praful se ridica uneori de pe vreo pîrloagă uscată, dînd viață întinderilor prin coloanele-i plutitoare.

Bărbatul care locuia în casa cea mai apropiată de drum veni să se așeze în bătătură. Era un moșneag de peste optzeci de ani. Zicea că-și face singur toată treaba.

— Dumneavoastră credeți cumva în holera asta ? întrebă el.

Cutele a ceea ce fusese cîndva o gușă îi atîrnau ca un fular în jurul gîtului descărnat. Obrazul îi era zbîrcit ca

o nucă. Mesteca tutun cu buzele-i negre aflate în necontenită mișcare.

Se uită la mantale.

— E din postav bun, așa-i, domnule ? O fi tartan sau altceva ? Sau e cumva postav marinăresc ? Cunosc Toulonul. Am fost dulgher la Arsenal. Unde se mai face acum un postav ca ăsta ? La noi vine iarna. Lumea zice că mor prea mulți. De unde-or mai fi scos-o și p-asta ? Și nu vorbesc așa de ieri, de-alaltăieri. Acu a intrat frica-n ei. Și dumneavoastră o ștergeți ? Ce-aveți în tolbele alea ? Uite niște piele din care-am zis eu totdeauna că trebuie să existe. Ce de lume a trecut pe drumul ăsta ! Adevărată defilare. Unde s-or fi dus ? Eu, poate să fie douăzeci de ani de cînd n-am mai pus piciorul la Saint-Dizier. Cunoașteți Saint-Dizier ?

— Nu, zise Angelo, tocmai ne întrebam dacă e mare și dacă e în drum spre Gap.

— Ce-i aia Gap ?

— Un loc unde ne ducem.

— Sigur că nu. Saint-Dizier nu-i pe nici un drum. Nu-i decît cel care duce acolo și cel pe care ieși de-acolo : asta-i tot și e prea de ajuns. Nu-i drumul spre Toulon. Eu am trecut pe-acolo, uitați, unde-i migdalul cela răsucit. Era gros cît degetu, pe vremea aceea. Creștea dintr-o rădăcină bătrînă. Am bătut niște țăruși la patru dimineața, vara. Mi-am zis : „Ce-i cu căcăciosul ăsta mic de-aici ?“ A crescut. Eram tînăr. Foarte bun dulgher ; tăietor de scînduri. Nu-i rău să cutreieri prin țară. N-aveți cumva trei gologani ?

Se tîrî prin iarbă ca să se apropie de mantale și să pipăie postavul între degetele care păreau de fier.

— E-al naibii de greu să ai un pic de tutun. I-au pus un preț, de parc-ar fi aur. E-un năravcare te costă ! Of ! Și-apoi, ce, toți sfîrșim la fel ! Asta-i sigur. Grăsanul ăla care venea în fiecare an să cumpere iezi, ziceați că trăiește o sută de ani, după cum arăta. A murit ca un nerod, ca toți ceilalți. Să veniți să vedeți locurile astea în martie, păi știu c-aveți ce vedea ! Avem și cîte douăzeci de iezi. Își mînca de sub unghie pentru un bănuț. A dat ortu popii, nici că se putea altfel. S-a pricopsit și el !

Angelo îi oferi o țigară. O rupse-n două și vîrî imediat o jumătate în gură.

— Trebuie să fiți bogat dacă fumați din astea, zise el. Sînt din cele de-un ban bucata.

Stărui să afle ce aveau în tolbe. Trăgea cu coada ochiului spre valijoară și nu mai contenea să pipăie mantalele. Pînă la urmă se obrăznici, și Angelo se pregătea tocmai să-l ia la goană, cînd un bărbat ieși chiar în clipa aceea din casa de după castan și-l strigă pe moșneag, care se grăbi să-i dea ascultare. Angelo și tînăra femeie se gîndiră după aceea că omul trebuie să fi stat de multă vreme la pîndă, că urmărea scena. Poate c-o pusese la cale chiar el...

— E un loc destul de ciudat, zise în cîteva rînduri tînăra femeie. Credeți-mă, nu sîntem în siguranță.

— Pretind că soldații nu trec niciodată pe-aici și avem, într-adevăr, toate motivele să-i credem.

— Asta-i altceva, zise ea. Dar ne pîndesc. Simt asta de îndată ce mă-ntorc cu spatele spre case. Băiețelul care era aici mai adineaori cu biciul în mînă și șfichiuia tufele de laptele-cucului n-o făcea în mod firesc. Și eu biciuiam tufe de laptele-cucului, ca toată lumea. Știu despre ce e vorba în asemenea cazuri. Nu se potrivește cu privirea iscoditoare pe care-o avea și care era îndreptată spre noi. Ne supraveghea.

— E numai pentru că sîntem străini și că, pe deasupra, arătăm altfel decît cei din Saint-Dizier sau din orice altă parte, după aventurile din ultimele zile. N-am mai văzut ochi atît de mari ca ai dumneavoastră.

— Atunci trebuie să vă povestesc ce mi s-a întîmplat azi-dimineață. Mă dusesem în tufișuri. La întoarcere am întîlnit-o pe femeia care ne-a vîndut găina. Era limpede că mă aștepta, deși voia să nu pară. Mi-a spus : „Ia să văd și eu inelul pe care-l aveți în deget". Vă asigur, n-avea de loc aerul că glumește. I l-am arătat. Mi-a spus : „Nu mi-l dați mie ?" I-am răspuns printr-un „Nu" foarte hotărît. În tufișuri nu te duci cu pistolul, dar nu mi-a fost teamă de ea. Și acum bătrînelul acesta și omul care l-a strigat la timpul potrivit. Apoi puștiul. Și o mutră pe care-am văzut-o chiar în clipa asta pîndindu-ne de după stîlpul hambarului — nu vă întoarceți — în dreapta, și care acum s-a tras înapoi.

— N-am observat inelul acesta. Nu l-aţi purtat pînă acum ?

— Nu, l-am pus în deget ieri-dimineaţă, sub stejar, în timp ce eraţi plecat în recunoaştere.

— L-am văzut perfect pe cel care se ascunde după stîlpul hambarului şi care pare, într-adevăr, că ne urmăreşte toate mişcările. E tînărul care scotea apă din puţ azi-dimineaţă. Cîţi or fi cu totul în cătunul acesta ?

— Am numărat nouă persoane : patru femei, cinci bărbaţi, inclusiv bătrînul şi băiatul. Femeile sînt zdravene.

— Vor trebui să aibă şi mult curaj, dacă ajungem la o încăierare. Am intenţia să trag în plin, şi nu spre picioare. Nu-i vom ataca, dar să ne luăm toate măsurile. Să ne facem bagajele. Nu vă e frică ?

— I-aş sparge cu plăcere capul femeii care-a văzut inelul înaintea dumneavoastră, zise tînăra femeie. Credeţi-mă, ţintesc bine, nu mă laud. Am picat într-unul din cuiburile acelea de bandiţi de care se vorbea.

— Nu, zise Angelo, am dat peste nişte oameni curajoşi, care nu se tem de jandarmi. E şi mai rău. Ar fi în stare să-ţi reteze capul şi cu un ac de gămălie, chiar dacă ar trebui să facă o sută de împunsături.

Îşi pregătiră bocceaua. Angelo supraveghea casele cu coada ochiului. Îi plăcea această vagă atmosferă de război, în care n-aveai să te temi de altceva decît de nişte focuri de armă. Îşi spunea : „Dacă e ceva la mijloc, va ieşi la iveală acum, cînd ne facem bagajul".

Într-adevăr, se deschise o uşă şi un bărbat făcu cîţiva paşi grăbiţi spre bătătură. Ţinea în mînă o puşcă. Se deschiseră şi celelalte uşi ; îşi făcură apariţia toţi bărbaţii şi femeile, pînă şi moşneagul. Dar n-aveau decît o puşcă şi bărbatul nici n-apucă s-o ducă la umăr, că Angelo se şi întoarse spre ei cu amîndouă pistoalele în mîini, ochindu-i cu precizie. Rămaseră cu toţii pe loc.

Se auzea şuieratul vîntului.

Mai mult decît pistoalele (şi tînăra femeie şi le ţinea în mîini pe-ale ei, dar nu se uita nimeni la ea), atitudinea lui Angelo îi zăpăcise şi le vîrîse frica-n oase. Îşi dădeau bine seama că Angelo era, de fapt, în culmea fericirii. Nu se afla în defensivă, ci ataca, şi cu un avînt ce se vedea rar. Îşi ţinea săbiuţa sub braţ.

— Treceți în spatele meu, îi spuse cu glas tare tinerei femei.

Și făcînd doi pași spre grupul de țărani :

— La cea mai mică mișcare, zboară-le creierii celor doi caraghioși cu bîtele în mînă, de-acolo, din dreapta mea. De cei din față am eu grijă. Tu de colo, aruncă pușca ; zvîrliți bîtele ! Și dați-vă înapoi pînă la perete !

Continuă să înainteze spre ei și-i făcu să dea înapoi. Dar nu aruncară nici pușca, nici bîtele. Deodată, răsună pistolul tinerei femei. Cu un zgomot atît de asurzitor, că într-o clipă armele fură aruncate și toată lumea aliniată la perete, în afară de unul care căzuse, dar care se ridică și fugi să se alăture celorlalți. Avea mîna dreaptă sfîrtecată de alice, poate chiar un deget smuls. Îi curgea sîngele în iarbă.

— Încărcați-vă pistolul, zise calm Angelo, îi țin eu. Și-i ținu într-adevăr, fără să arunce o privire celui rănit și fără să scoată o vorbă.

„Trebuie să-și bage mințile-n cap...", își zise el.

— Gata, zise destul de repede tînăra femeie.

— Al cui e calul care era la grăpat ieri-dimineață ?

— E-un catîr, răspunse omul care ținuse pușca.

— Pune-i hamurile și scoate-l afară, spuse Angelo. Pauline, supraveghează acțiunea. Cîtă vreme n-am plecat, și-o să stăm atît cît ne place, nu se atinge nimeni de mîna aceea. Individul de colo sîngerează ca un porc, grăbiți-vă.

Aduseră degrabă catîrul înhămat, pe care tînăra femeie încărcă bagajul. Angelo era în al nouălea cer. În sfîrșit, putea să uite de holeră, la care se gîndea tot timpul și care e atît de misterioasă. Aici, țăranii erau ca niște strengari prinși cu mîța-n sac. Cu siguranță că nu le trecuse pofta să facă rău : se vedea după ochii și după mutrele lor pline de viclenie. Afacerea cu catîrul, la care nu se așteptaseră, era cît pe-aci să le dea curaj. Angelo strîngea mînerele pistoalelor cu multă convingere.

„Iată un leac de care știu să mă folosesc", își spunea el.

Le ținu un mic discurs.

— Eu unul nu fur, zise el. Și totuși, cine m-ar putea opri ? Eram prieteni. V-am plătit găina, legumele, pînă și sarea. I-am dat o țigară iscoadei pe care ați trimis-o. Voi

sînteți vinovați de tot ce se întîmplă. Și dac-aș vrea nu numai să iau catîrul fără să plătesc, dar să vă și împușc, mi-ar fi ușor, și-aș avea tot dreptul. Avem patru țevi de armă și, precum ați văzut, doamna știe cum se folosește un pistol. După toate astea, ia uitați-vă sub braț! Am cu ce să vă fac bucățele și, la cea mai mică mișcare, n-am să stau pe gînduri. Vă plătesc treizeci de franci pentru catîr; e un preț destul de bun. De altfel, nu vă întreabă nimeni. În afară de asta, trebuie să vă spun că sînt văr cu prefectul și, dacă n-o să-mi placă cum vă purtați, vă trimit soldații pe cap. Iată de ce nu mă sinchisesc, de ce nu-mi pasă de voi. Am să mai adaug zece franci pentru pușca pe care-o iau cu mine, ca treaba să fie limpede. Asta face doi ludovici în cap, pe care o să vi-i arunc în clipa cînd vom porni la drum. Pistoalele mele țintesc fără greș de la cincisprezece pași. V-am spus-o ca să știți.

Tînăra femeie luă catîrul de căpăstru și micul grup execută impecabil retragerea. Nimic nu fu lăsat la voia întîmplării. Angelo mergea de-a-ndărătelea, fără să-i piardă o clipă din ochi pe țărani. Erau impresionați de discursul ținut. Nu le mai vorbise nimeni niciodată atît de mult privindu-i țintă în ochi și, pe deasupra, cu niște argumente atît de valabile. Așteptau să vadă și cei doi ludovici. Erau, în fond, interesați de-o seamă de lucruri, astfel că nu mai aveau nevoie să tabere asupra cuiva. Se întrebau dacă le va fi ușor să găsească monezile de aur în iarbă, unde erau convinși că tipul acesta subțirel, cu ochi de foc, avea să-i arunce.

Firește că Angelo fu destul de șiret să arunce monezile cît mai departe, în partea cealaltă a drumului. În același timp, își zori nițeluș trupa, pentru a cîștiga cît mai mult teren.

— Să rămînem pe drum, zise el. Priviți-i, merg prin mijlocul podișului. Să facă ce-or pofti; dacă vor să ne urmărească, îi vom vedea venind de departe. Și pușca lor e în mîinile noastre. Să ne apropiem de Saint-Dizier, care pare a fi o cetate și de care se vor teme, deoarece pe-acolo trebuie să fie soldați, sau în tot cazul oameni de care le e frică: un notar, un portărel, mari negustori. Nu se vor încumeta să ucidă de față cu ei, fiți sigură. Am cîștigat, în tot cazul, o jumătate de echipaj. Altfel mergi la drum cînd

îți duce bagajul un animal. Dacă obosiți, vă puteți urca pe el.

Era trei după-amiază și timpul se menținea frumos. După o leghe de marș forțat, încetiniră mersul. Erau singuri pe podiș.

— Mai avem o oră de lumină ca lumea și două ore de amurg. E destul ca să ajungem, fără să ne grăbim, prin părțile Saint-Dizierului. Vom vedea ce-i de făcut acolo : să fugim de el, cum cred că va fi cazul, sau să ne apropiem cu băgare de seamă. Oricum, mi se pare că aici holera n-a făcut atîtea victime.

— Nu știu, zise tînăra femeie, nu cred. Îndrăzneala țăranilor pare să dovedească contrariul.

— Felicitări pentru ce-ați făcut mai înainte. V-ați încărcat pistolul cu o repeziciune uluitoare.

— Am făcut-o anume pentru a ului : nici nu l-am încărcat. Trebuia, mai ales, să-i facem să creadă că sîntem niște ființe cu puteri miraculoase. E adeseori mai de folos decît o încărcătură de pulbere. Cine și-ar fi putut închipui că mă prefac ?

— Nici măcar eu, spuse Angelo. Totuși, pe mine nu mă uimește prea mult, dar e mai prudent să știu dinainte. În timp de război nu-mi plac decît minciunile mele.

Mergeau încă prea repede ca să poată lungi conversația.

Angelo își făcea mustrări că a vorbit, poate, puțin prea aspru.

— Prenumele sînt într-adevăr foarte comode în luptă, zise el după un timp.

Dar nu era sincer.

Soarele se ascunsese după munți. Se lăsa înserarea. Căldura, aurul zilei, pacea, tot ceea ce-i făcuse gloria, mai dăinuia prin urme slabe, în pofida umbrelor. Drumul înainta alene de-a lungul podișului. Munții înalți, de culoarea liliacului, ascunși pînă atunci de lumină, se înălțau oriîncotro îți întorceai privirea. Adîncurile văilor îndepărtate vuiau la cea mai slabă adiere.

Catîrul era docil și robust.

Zăriră destul de departe un om care mergea înaintea lor și pe care, încet-încet, îl ajunseră din urmă. Era un pieton bine echipat, cu ghetre, raniță și baston. Mai purta

și o foarte frumoasă pălărie de pai asemănătoare cu cea a unui cosaș. Văzut din apropiere, avea o barbă căruntă, niște ochi foarte albaștri și o înfățișare care trezea multă simpatie. Să tot fi avut șaizeci de ani, dar făcea niște pași enormi — întocmai ca jidovul rătăcitor.

— Mergeți la Saint-Dizier ? îi întrebă omul după ce le dădu binețe. Îmi permit să vă pun întrebarea pentru că sîntem, pare-se, din aceeași tabără și mi s-au spus multe lucruri rele despre locul acesta.

După cîte spunea, cetățuia aceasta de două pînă la trei mii de locuitori fusese decimată de epidemie într-un mod deosebit de crud. Se pare că era situată într-o adîncitură insalubră, la marginea unuia din acele rîulețe care seacă în timpul verii. Neavînd apă decît atît cît trebuie pentru băut, Saint-Dizier era în vremuri normale un morman de gunoaie. Latrinele desenau pe zidurile lui hieroglife ușor de descifrat după miros. Oamenii au murit pe capete. N-a mai rămas, pare-se, decît un sfert din populație, cu totul năucită, și care totuși, după cîte înțelesese, se descurcase destul de bine, găsind modalitatea să profite, de pe-o zi pe alta, de pe urma proștilor.

— Se pare că-i departe de-a fi așa cum trebuie. Mi s-a recomandat să-l ocolesc pe cît pot. Văzînd o doamnă, mi-am îngăduit să vă adresez cuvîntul, ca să vă pun în gardă.

Se exprima cu ușurință. Mergea, de altfel, cu multă discreție pe marginea drumului. Angelo îl găsi curajos ; face parte, gîndi el, din categoria mizantropilor clarvăzători.

— Am avut prilejul chiar adineaori, zise Angelo, să ne dăm și noi puțin seama.

Și îi povesti aventura din cătun.

— Nu mă miră, zise omul, fără sîngele rece de care ați dat dovadă și fără pistoale, fiți siguri că erați acum pe lumea cealaltă. Sînt și eu ca dumneavoastră : știu cîte parale fac acești așa-ziși oameni de treabă. Se pare că în timpuri normale erai primit prin locurile astea cu multă ospitalitate. Rețineți că faptul e cu putință. Rămîne de văzut dacă ceea ce se cheamă normal nu-i ceea ce vedem acum. Am văzut o maimuță care fusese învățată să fu-

meze pipă. Cu biciul se obține orice, chiar să-i faci pe oamenii de treabă inofensivi.

— Sînt poate indiscret, zise Angelo, dar v-aș întreba : veniți de departe ?

— Nu e nici o indiscreție, răspunse omul. Ce căutăm, dumneavoastră și cu mine, pe drumuri ? Nici nu-i nevoie să întrebi, e limpede ca lumina zilei : spălăm putina. Și, prin forța împrejurărilor, în asemenea cazuri vii de departe. Sînt două luni și mai bine de cînd am pornit-o în lume. Vin din Marsilia.

Era o expediție, nu glumă. Părăsise orașul pe la sfîrșitul lunii august, în momentul cînd molima era în toi. Mureau cu opt-nouă sute de oameni pe zi mai mult decît ar fi fost firesc. Alimentele se vindeau pe sub mînă la prețuri exorbitante. Fuseseră recrutați din închisori, ca peste tot, „corbi" — gropari, ba chiar și infirmieri. În afară de holeră, se mai murea din tot felul de alte cauze. Jefuitorii erau împușcați. Nu era de loc greu să jefuiești. Oamenii voinici lichidau zilnic șapte-opt otrăvitori de fîntîni. Puseseră mîna pe niște burghezi care-și presărau pragul casei, chiar și galantarele, cu un praf verde. Li se făcuse de petrecanie în cinci secunde. Numărul femeilor ușoare creștea o dată cu numărul deceselor. Era un talmeș-balmeș de tot felul. În sfîrșit, orașele, și Marsilia în special, oraș deocheat cum greu se află, propășeau și înfloreau din cauza holerei. Cei care rămîneau în viață se străduiau să îndeplinească, pe lîngă propriile lor îndatoriri, și treburile mîrșave pe care morții nu le mai puteau face.

Omul acesta era clarinetist la Opera din Marsilia. Povesti cum, pentru nimica toată, trăise două luni cu frica-n sîn și clănțănind din dinți. Făcuse, ca toată lumea, tot ce se putea face. Trebuie să știi ce înseamnă să-ți duci viața pe străzi, înconjurat din toate părțile de case în care la fiecare etaj moare cineva. Îți vine să te vîri într-o gaură de șarpe. Te surprinzi încercînd să-ți declanșezi mușchii de la picioare ca o lăcustă, din pofta dementă de-a o zbughi spre mica fîșie de cer liber de deasupra străzilor. Asta e, vedeți, mori de poftă, te încearcă toate poftele. Vremea era, de altminteri, în momentul acela cum nu se poate mai liniștită și apăsătoare, o vreme splendidă, minunată, și fiecare val al mării era învești mîntat în aur, străbătut cînd

de unde albastre ca safirul, cînd de reflexe de culoarea rubinului.

Bineînțeles că Opera își închisese porțile ; fiecare asista privind propria-și făptură la un spectacol mult mai straniu. Clarinetistul își pusese întrebarea ce mai caută el acolo (după ce colindase mult prin orașul care putrezea din temelii). În cele din urmă o durere brutală în pîntece (ceea ce se cheamă o colică) îl hotărîse. Se aruncase pe pat, gemuse, urlase. Se auzeau urlete și din cealaltă parte a curții spre care dădea fereastra camerei lui. Pînă la urmă își dăduse seama că, tot zbierînd așa, nu mai simțea nici un fel de durere. În partea cealaltă a curții, dimpotrivă, urletele continuau ; se auzeau și unele strigăte răgușite, destul de asemănătoare răgetelor unui pui de leu, pe care le scot holericii cînd intră în agonie. Asta-l vindecă pe deplin. Se ridică din pat ca un om sănătos, cu puteri înzecite. Înțelese că holera poate fi și *născocită ;* că tocmai asta făcuse ; că era mai bine să cauți la drumul mare altfel de *născoceli,* care te sperie mai puțin. Un burlac își poate îngădui multe.

Problema biletelor de sănătate nu-i dădea nici o bătaie de cap. N-avusese de loc intenția să facă coadă la primărie în rînd cu fugarii oficiali, care, de cele mai multe ori, mureau în timp ce făceau anticameră. Ieși din oraș prin cartierele muncitorești, unde oamenii cădeau ca muștele, așadar liber ca păsările cerului.

— Vă rog să observați, zise el, mi-ați vorbit adineaori de ucigași ; nu există ucigași decît acolo unde-i liniște. Nicăieri nu ești mai la adăpost de asasini ca într-o cameră unde s-a săvîrșit o crimă. Cu cît victima e mai caldă cu atît riscul e mai mic. Trebuie să cauți victimele ca să te poți pune la adăpost lîngă ele.

Urcă prin pădurile de pin pe la Saint-Henri-les-Aygalades, fără să întîlnească nici un jandarm, nici un post de pază. Pe ulițele înguste, între gospodării și grădini, n-avea decît să sară peste cadavre. Mureau mulți și în hanurile din Septêmes. Se trecea pe-acolo ca prin unt ; în toate direcțiile. Nici un fel de control. Nici unul ; numai oameni liberi. Dacă voiai să mori, mureai ; dacă voiai să pleci, plecai. N-a întîmpinat dificultăți decît la Aix, pe care a fost nevoit să-l ocolească pe la dreapta, prin Palette

și pînă la poalele munților Sainte-Victoire. Dar drumul e frumos pe timp de vară. Pe jos te strecori peste tot. Pe dealurile sterpe, morții n-au miros greu ; nu miros chiar de fel ; uneori nu simți decît mirosul cimbrului și-al măghiranului în care sînt culcați, totdeauna în atitudini de-o mare noblețe, pentru că au murit cu ochii îndreptați spre măreția naturii. Imaginea zărilor deschise, de obicei albastre ca floarea de cicoare, dă mușchilor o fluiditate care-i face să se relaxeze după moarte. Observase că, în pădurile de pin, unde mirosul de rășină se adaugă soarelui spre a crea un aer de cuptor, cadavrele pe care le întîlnea (și dintre care unul era al unui pîndar) avea un aer de *mal du siècle* : o anumită nepăsare în înfățișare, o atitudine melancolică, o plictiseală, aerul de dispreț al celor din înalta societate. Pădurile aflate mai sus de Palette, cînd te apropii de meterezele stîncoase ale munților Saint-Victoire, domină unduirea dealurilor, învălmășeala micilor podișuri, a vîlcelelor, a desișurilor, a luminișurilor și a celor mai romane apeducte din cîte există. Îți vin în minte fără să vrei gîștele din Capitoliu, cimbrii barbari învăluiți în cețurile nordice ca omizile procesionare[1] în cuiburile lor de vată. Un om în agonie, mai ales cînd are holeră și e zguduit de descărcările electrice ale durerii, nu mai vede prezentul, ci doar — mărite cu lupa — trecutul și viitorul timp de cîteva minute. Din care pricină își compune fie un rînjet, fie un zîmbet, după cum îi e felul.

Îi plăcea să vorbească în timp ce mergea. Nu mai fusese în tovărășia oamenilor de două luni, sau cu oameni de care era mai sănătos să te ferești a spune ce gîndești. Moartea nu e totul ; își dădea chiar în clipa aceea seama. Îi făcea mare plăcere să vadă, în sfîrșit, doi tineri ca ei care ieșiseră învingători în lupta cu un cătun întreg. Putea să le mai povestească multe, dacă nu cumva îi plictisea.

Angelo protestă. „Îmi place felul acesta de-a vorbi, gîndea el. Fiecare frază spune ceva. E ca la mine acasă ; ce importanță are dacă ceea ce spune e riguros exact ? Italie, mamă a artelor, nu-ți lipsește decît libertatea !

[1] Soi de omizi extrem de dăunătoare, care ies din cuibul lor în șir indian pentru a-și căuta hrana.

Aduce la chip cu Felice Orsini, care e de vîrsta mea, dar acesta are barbă și pare bătrîn."

— Îmi cer scuze, mai ales doamnei, zise omul. Femeilor le place să înfrumusețezi lucrurile. Nu sînt decît un egoist ; e singurul lucru pe care știu să-l fac foarte bine. Adevărul e că mi-e mai mult frică decît rău, altfel n-aș glumi.

— Nu vă jenați din pricina mea, zise tînăra femeie. Sînt și mai egoistă ca dumneavoastră. Alcătuiesc volume întregi de istorie a Franței cu propriile mele aventuri, chiar cînd dorm în fotoliu. Din asta vă puteți da seama că vă ascult cu plăcere.

Ziua fusese atît de frumoasă, că seara se lăsa cu o încetineală nesfîrșită. Reflexele luminii stacojii, culcate în ierburile aspre ale podișului, nu se ridicau decît cu părere de rău și dispăreau doar cu încetul. Le vedeai cum își pregătesc cu migală saltul lent, care trebuia să le ducă în cer. Se întindeau pînă ajungeau să semene cu firele bălaie pe care unii păianjeni le lasă atîrnate-n vînt și, mai înainte de-a se mistui, se mai încolăceau pentru ultima oară de ramurile goale ale pomilor, de unde, fir cu fir, erau smulse cu mare grijă de umbrele încă încinse. Apusul ofta cu părere de rău.

Omul părea un tip obișnuit cu drumeția. Își umplușe o mică pipă de lut și fuma fără să încetinească pasul. Se uita îndelung la priveliștile din jur și părea să tragă foloase din orice.

Angelo îl întrebă dacă are vreo idee asupra direcției în care trebuia s-o ia ca să ajungă la Gap.

— Am ceva mai bun decît o idee, zise el, am o hartă.

Se opriră pentru două minute s-o cerceteze. Nu mai era destulă lumină ca să distingă bine itinerarul. În tot cazul, trebuiau să treacă prin Saint-Dizier, după care urmau munții Laure și, în sfîrșit, Savournon ; după aceea, judecînd după distanța care mai rămînea de parcurs, nu mai aveau decît să întrebe de Gap.

— De altfel, zise omul, în momentul acela veți fi în munți.

Gîza holerei nu zbura, pare-se, mai sus de-o anumită înălțime. Oamenii se refugiau pe înălțimi cînd puteau. Și el era tocmai pe cale să facă asemenea lucru. Nu se ducea la Gap, erau alți munți mai în apropiere. Se străduia să

găsească un sat, cel mai mic cu putință : două-trei case cel mult. Va aștepta acolo ca toată povestea asta să se sfîrșească. Putea să trăiască foarte bine numai cu lapte. Mai avea ceva bani. Era în stare să se lipsească de tutun fără să devină prea țîfnos. Cei de la munte, de altfel, nu se prea sinchisesc dacă îți sare țandăra din te miri ce ; pentru ei e chiar un semn de putere. Trebuie să faci mereu tot ce poți ca să nu mori.

A avut și el, desigur, de furcă cu soldații.

Nu cine știe ce. Nu-i prea plăcut să fii luat la întrebări. Ți se cer tot felul de hîrtii. La început, te întrebi într-una cum ai s-o scoți la capăt. N-ai niciodată hîrtiile care-ți trebuie, se înțelege de la sine. Pînă la urmă te înveți, te strecori. A stat totuși opt zile într-o carantină din Haut-Var, căci, după ce a trecut munții Sainte-Victoire, s-a trezit cu Haut-Var în fața nasului. Își închipuise că ținutul acela era, prin definiție, pustiu ; că va putea merge liniștit ; s-a dovedit a fi tocmai pe dos. În fața primejdiei de moarte subită, cauți întotdeauna locurile pustii, dar acestea erau foarte populate. Toată lumea avusese aceeași idee, iar musca avusese aceeași idee ca toată lumea. Se pomenise pe drumuri înțesate de cadavre. Numărase șapte zăcînd pe șosea pe-o distanță mai mică de-o leghe. O luase pe diverse cărări, străbătînd dealuri și cîmpii. Se rătăcise. Ajunsese pînă la marginea unui orășel și fusese ridicat de soldați.

Soldații sînt și ei oameni ca toți ceilalți. La urma urmelor nici lor nu le place moartea. E-atît de firesc ! Dar ce te faci cu uniforma...

Rosti cîteva fraze care-l făcură pe Angelo să roșească. „Dacă n-ar fi atît de flecar (deși ține pasul bine), aș ști eu ce să-i răspund, își zise. Dar nu crede nici jumătate din ce spune. În realitate, i-a fost teamă tot timpul. Iată de unde-i vine ironia. Cu toată spaima, a făcut aproape o sută de leghe pe jos, prin toată mizeria asta pe care, pînă acum, eu n-am străbătut-o decît călare.“ (Uita cu multă generozitate de acoperișurile din Manosque și de călugăriță.)

Fusese, prin urmare, închis în carantina din Rians.

— În ce perioadă ? întrebă tînăra femeie.

— În primele zile din septembrie.

— Ați ajuns la Rians pe drumul dinspre Vauvenargues?

— Am trecut de Vauvenargues, dar n-am mers pe drum. Într-un locșor numit Claps, unde erau doar trei case și o fîntînă sub un stejar, am fost scîrbit de spectacolul pe care l-am văzut. Erau acolo vreo patru-cinci cadavre (nu le-am numărat) în niște atitudini cît se poate de neplăcute. Era cald și se pare că-și dăduseră duhul de cel puțin două zile fără să le pese nici de soare și nici de vulpile care-și făcuseră de lucru cu ele. De-acolo am luat-o prin pădure.

— Cunosc foarte bine Claps, zise ea. Ați luat-o prin pădurea Gardiole.

— Nu m-a interesat numele pădurilor. Am căutat să mă îndepărtez cît mai degrabă. Codrul e frumos. E de pini. Am fluierat o melodie și-am pornit-o haihui cu mare plăcere ; esențialul era să am în fața ochilor ceva care să-mi schimbe gîndurile.

— Nu v-ați întîlnit cu nimeni care să vă spună că treceți pe lîngă castelul La Valette ?

— N-am întîlnit pe nimeni ; asta și doream. Am văzut într-adevăr un castel. Partea destinată stăpînilor era închisă. Cocoșii cîntau puțin mai încolo, în jurul unei clădiri mari care părea locuită. Nu m-am dus să mă uit mai deaproape. Pot să spun doar atît : nu era țipenie de om ; niște cocoși, atîta tot. Dar, de obicei, unde cîntă cocoșii înseamnă că sînt și oameni.

„Uneori sînt și morți", își spuse Angelo. Dar nu reuși să-și amintească dacă auzise cocoșii cîntînd în satul acela complet devastat în care a dat pentru prima oară ochii cu holera.

— Am plecat de-acolo în iulie, zise tînăra femeie. Eu am închis ferestrele castelului. O femeie de serviciu a murit brusc după ce a mîncat un pepene. Ați văzut La Valette din partea de miazăzi ; la nord e un mic cătun, la fel de neînsemnat ca și Claps. În ziua următoare au murit acolo trei persoane. Eram singură. M-am refugiat la mătușile mele, la Manosque, de unde venim acum, domnul și cu mine.

— Ați făcut bine c-ați plecat, zise omul, atît dintr-un loc cît și din celălalt. Cel mai bine ar fi să poți pleca de peste tot. Numai că nu se poate. De-aia merg acum, dar îmi fumez pipa.

Istorisi cîteva grozăvii din carantina de la Rians, și soarele pe care-l evoca părea să scalde totul în sînge.

Avem obiceiul să asociem soarele cu noțiunea de bucurie și sănătate. Cînd îl vedem însă comportîndu-se ca un acid care roade cărnuri asemănătoare cărnii noastre (sacră, prin urmare) pe simplul temei că sînt neînsufleţite, ne facem deodată despre moarte o idee justă, dar foarte neplăcută. Și o nouă concepție despre soare, despre culoarea de aur pe care-o revarsă peste tot și care ne este atît de dragă. Un cer albastru e strașnic de frumos. Un chip albastru însă nu-ți prea vine la socoteală, vă asigur. Și totuși e același albastru, cu foarte mici deosebiri. În tot cazul, asemănător sub toate privințele celui care se așterne peste adîncurile mării. Într-un loc nisipos, o carieră în care am intrat încercînd să mă adăpostesc pe timp de furtună, am dat peste niște cadavre uscate, fără nimic putred în ele; aurite din cap pînă-n picioare. E foarte urît.

Descoperise un mod de egoism deosebit de curios. Egoistul iubește pe toată lumea. E chiar un lacom, zicea el. E cazul meu, mărturisesc; e cazul fiecăruia. Acum egoistul pleacă în deșert. Ca sfinții. Dar cînd ești singur, te regăsești. Devii lacom de tine însuți. Ce-o să se întîmple? De aici, excese și mîrșăvii de care se ferea să vorbească.

Merseră un timp în tăcere. Într-un tîrziu se lăsă și noaptea, neagră și aproape fără stele. Văzură în față pîlpîirea unor lumini roșii. Drumul începu să coboare. Într-o vale, două ruguri erau aprinse pe-un fel de covor verde-deschis care părea o livadă. Flăcările luminau de aproape zidurile unui orășel.

— Iată Saint-Dizier, zise omul. Mi s-a spus că oamenii de-aici au niște răfuieli în care nu e bine să-ți bagi nasul. Dar cred că-i vorba despre niște povești mai personale, se răfuiesc cu musca.

— Cunosc rugurile astea, spuse Angelo. Dacă mai sînt încă în faza în care-și ard morții, înseamnă că n-am înaintat nici cu un pas de cînd am plecat din Manosque, unde mirosul ăsta de grăsime arsă m-a dezgustat pe viață de cotlete.

Încetul cu încetul, într-adevăr, un miros slab de untură prăjită venea să ia locul puternicului miros al pietrelor și copacilor uscați de pe platou.

Tînăra femeie își pusese mîinile la ochi.

— Au pus la fiert niște creștini în putrefacție, zise omul. Mărturisesc că e o priveliște oarecum îmbucurătoare cînd știi în ce hal de mizerie ajunseseră oamenii de-aici, deși asta numai de spaimă. După cît se pare erau predispuși la așa ceva. Cine-ar fi crezut că prăpădita asta de cetățuie din munți e, de fapt, Sodoma și Gomora ? Cine, afară de muscă ? Am impresia că trebuie să rîdă cu poftă. Dacă n-aveți îndrăzneala să priviți spectacolul în față, doamnă, cred că ați face mai bine să vă scoateți ochii. V-ar scuti de oboseala de-a ține mîinile la frunte. Cînd se va sfîrși cu holera, va trebui să aveți curajul să vă uitați în oglindă.

Cu toată dragostea pe care-o nutrea pentru libertate, Angelo era cît pe-aci să se înfurie. Dar fusese prea mult în tovărășia celor ce vedeau peste tot putreziciune.

Tînăra femeie lăsă mîinile în jos. Nu putea fi văzută decît în reflexele extrem de fine și de-o gingășie trandafirie a flăcărilor îndepărtate. În lumina aceasta, fără îndoială înșelătoare și în tot cazul foarte ștearsă, părea buimăcită, îngrijorată, parcă ar fi surprins-o cineva săvîrșind o faptă rea.

Apropiindu-se, zăriră în umbră corpul orașului. Era desigur capitala unui district : avea meterezele pîntecoase ale unei așezări importante. Mai negre ca noaptea, se puteau totuși desluși deasupra coroanei de acoperișuri două turle masive ca niște coarne de juncan.

Judecînd după direcția drumului, trebuiau să treacă prin oraș. Angelo se împotrivi.

— N-am plecat din Manosque, unde nu se mai ardeau morții, zise el, pentru a da de-un loc unde sînt încă siliți s-o facă.

— Pentru mine, care n-am o țintă precisă și care mi-am luat toate măsurile, ar fi o joacă, zise omul. Dar parcă mă văd nevoit să trec prin niște grădini de zarzavat. Pe jos e ușor cînd trebuie să sari garduri, dar dumneavoastră, cu catîrul, o s-aveți de furcă. Și-aici, după cîte mi s-a spus, holera e a cincea roată la căruță. Morții sînt morți, le dau foc și gata povestea. Oamenii s-au lecuit de frică (care era peste măsură de mare) cînd și-au dat seama

că boala e o afacere ; că poți, mulțumită ei, să cîștigi mai întîi cu ușurință parale, și-apoi să ai dreptul să-ți faci de cap. Pentru toate astea au nevoie de clienți. Cînd încerci să-i ocolești, consideră că le iei pîinea de la gură. Și numai Dumnezeu știe cît de tare înrăiește asta pe om ! Vreți să știți părerea mea ? Trebuie să trecem pe lîngă ruguri : e locul pe care probabil nu-l păzesc. Dacă stau la pîndă, apoi o fac pe unde e întuneric. Își spun că toți se îndepărtează din instinct de prăjelnița asta care, trebuie să recunoaștem, nu miroase bine de loc. Să ne-astupăm nasul și să trecem pe-acolo. Morții, și încă fripți pe deasupra, nu pot să facă rău nimănui. Cei vii, în schimb, au tot felul de idei, mai ales pe aceea de a-i băga pe bărbați și pe femei în două carantine diferite.

Angelo se opri o clipă pentru a încărca cu mîna lui pistolul tinerei femei. Ea îl lăsă. Îi înapoie arma fără să spună un cuvînt. Dorea să se poarte cît se poate de bine și asta nu era prea ușor.

Călătorul avea pare-se dreptate. Se apropiară de ruguri, care păreau că ard singure, fără să vadă pe nimeni și nimic altceva decît pajiștile devenite mai verzi în lumina roșie a flăcărilor. Găsiră chiar o cărare pe care catîrul înainta cu ușurință întorcîndu-și mereu botul spre fumul unsuros care se rostogolea în iarbă.

Angelo își luase săbiuța în mînă, dar simțea că e ridicol. „Totuși, își spunea el, o sabie trasă din teacă, cu care aș putea lovi pe loc, i-ar impresiona mult mai mult pe acești burghezi care au luat-o razna decît ar face-o un pistol. Căci nu e atît de greu să apeși pe-un trăgaci, o știu ei prea bine, încît să nu fie la rîndul lor în stare de-un asemenea gest, care doboară un om fără să ai nevoie de curaj. Pentru moment, și eu sînt la ananghie. De aceea mi se pare că arăt ca un prostănac cu briceagul ăsta-n mînă. Dar să se ivească numai primejdia, că atunci va fi o sabie, și cu o asemenea unealtă știu eu să bag spaima în ei."

Nu dădu prea mare atenție mirosului grețos al rugurilor. Se ferea adeseori astfel, fără să știe, de grețuri mult mai obișnuite.

În cele din urmă, după ce colindară un timp pe toate drumurile acelea încîlcite, uneori desfundate, care ajun-

geau pînă în inima mahalalelor, o apucară pe-un drumeag anevoios ce urca pe povîrnișurile împădurite din apropierea orașului.

Intrară destul de repede într-o pădure de brad rărită, care torcea ca o pisică. Luna răsări pe-un cer voalat.

— Peste o jumătate de oră va ieși din nori și vom vedea ca ziua. Am trecut de locul cu pricina la momentul potrivit. Mărturisesc că săbiuța dumneavoastră mi-a făcut plăcere. Cînd mergeam la lumina rugurilor, parcă asistam, privindu-vă, la un spectacol de operă romantică. Aveam în fiecare clipă impresia c-o să atacați marea arie, și mi-a trecut frica. Vă rog să remarcați că am avut încredere în dumneavoastră și poate ați fi avut ocazia să vă folosiți de ceea ce țineți în mînă. Dar, în fine, primejdia a trecut ; mi se taie de fiecare dată în așa hal respirația, că după aceea simt nevoia să glumesc. Mă ajută să-mi trag sufletul. De altfel, am să vă părăsesc. Eu nu merg la Gap. Și drumul acesta, care e al dumneavoastră, mă abate din drumul pe care-l am eu de urmat.

Angelo și tînăra femeie își luară rămas bun de la el cu destulă răceală. O apucă prin pădure. Părea absorbit de treburile lui.

— Cred că am umblat destul pentru ziua de azi, zise Angelo. Nu v-aș fi crezut niciodată atît de tare. Dar să nu exagerăm. Va trebui să facem tot pe-atîta și mîine. Regiunea asta îmi place din ce în ce mai puțin. Aș vrea să scap de ea cît mai repede. Mărșăluiți ca un infanterist. Dar peste puțin nu capul va fi acela care va comanda, ci genunchii, gleznele, șoldurile, și astea nu știu ce-i aceea rațiune. Dacă întindeți prea mult coarda, veți cădea deodată ca un sac, fără să mai puteți face un pas. Și să presupunem că am fi din nou nevoiți să trecem în goană pe lîngă unii care-și ard morții...

Pronunță chiar cu o anumită gingășie ultimele fraze. Își spunea : „Dacă nu sînt drăguț cu ea, se va încăpățîna și voi sfîrși prin a fi agățat prostește de-o femeie care nu va mai putea face un pas și pe care voi ține mult s-o apăr de cîte toate. Zău, asta mi-ar mai lipsi."

— Sînt într-adevăr obosită, spuse ea. Și, de cînd drumul a început să urce, abia-mi mai tîrăsc picioarele. Ați fost foarte drăguț făcîndu-vă că nu observați nimic,

dar, peste cinci minute aș fi fost nevoită să vă spun că nu sînt de fel la înălțimea anumitor împrejurări.

— Nimeni nu poate să meargă mai mult decît îi îngăduie forța fizică. N-are de ce să vă fie rușine. Și eu sînt obosit.

— Nici nu-mi puteați spune ceva mai liniștitor. Am simțit că-mi pierd toate puterile cînd l-am văzut pe tovarășul nostru de drum urmîndu-și calea vesel, de parc-ar fi sărit atunci din pat. A mers la fel ca și noi.

— N-a ajuns departe, zise Angelo. Pun rămășag că a coborît în vale să se culce. Cunosc felul de-a fi al acestor oameni, mai ales cînd poartă barbă. E un semn că nu renunță niciodată la nimic pe față. Nu sînt ei înșiși decît atunci cînd rămîn singuri. N-a plecat mai departe. Caută un locșor în care să se culce.

Luna ieșea din cînd în cînd din norișorii înelați care se ridicau de la miazăzi. Lumina ei lăptoasă învăluia atunci arhitectura teatrală a fagilor făcînd-o astfel să semene cu o dantelă diafană.

Părăsiră drumul și intrară în pădurice. Pămîntul era moale și acoperit cu frunze foșnitoare. Aleseră un fag înalt la marginea vîlcelei și se adăpostiră sub el. Aveau în dreptul ochilor o mare porțiune de cer ca smaltul ; marginea fiecărui nor scînteia ca sarea ; jos, la orizontul munților negri, luceau cîteva stele, voalate și confidențiale ; din vîlceaua împădurită care se căsca la picioarele lor se întindeau ramuri uriașe, înghețate de lumina lunii, așa cum dintr-un lac care a secat se ivesc la suprafață pădurile înghițite de apă. Aerul era călduț și nemișcat. Doar plutirea lentă a norilor pe cer însuflețea noaptea, desfăcînd și închizînd deasupra pădurilor un evantai de umbre și lumini.

Angelo instală tabăra la poalele fagului, unde frunzișul mort era des și cald. Priponi catîrul care adormi pe loc, în picioare, apoi, pe deplin convins că vor rămîne acolo, se lungi liniștit fără să se lase rugat.

— Încercați să dormiți, zise Angelo.

Vorbi din nou, cu tonul cel mai firesc, despre pantalonii de piele.

Sub jocul de lumini al lunii, pădurea se încărca cu umbre și mistere, lăsînd apoi să se întrevadă printre ramu-

rile albe privelişti în care pomii desfrunziţi căpătau o înfăţişare patetică. Saint-Dizier, ascuns de povîrnişul muntelui, săgeta cînd şi cînd cerul cu licăriri trandafirii.

— Aţi băgat de seamă, zise tînăra femeie, că omul de care ne-am despărţit nu s-a apropiat niciodată de noi cît am mers împreună şi că a avut grijă să rămînă spre marginea drumului ?

— Am socotit că procedează în modul cel mai firesc, răspunse Angelo. În prezent e mai bine ca oamenii să stea la distanţă unii de alţii. Eu mă tem de moartea care e în haina fiecărui trecător pe care-l întîlnesc, şi el se teme de moartea care e în hainele mele. Dacă s-ar fi arătat prea familiar cu noi, mi-aş fi exprimat această părere cu glas tare şi ar fi rămas la locul lui.

— Sîntem totuşi de zece zile împreună, zise tînăra femeie. Nu mi s-a părut niciodată că vă feriţi de apropierea mea. Şi dorm învelită în mantaua dumneavoastră.

— E firesc să fie aşa. De ce m-aş teme ?

— Moartea ar putea fi în fustele mele la fel de bine ca şi în haina trecătorului.

Angelo nu-i dădu nici un răspuns. Ea îl întrebă dacă doarme.

— Da, răspunse el, aţipisem.

— Liniştit, lîngă mine ?

— Bineînţeles.

— Fără să vă fie teamă de moartea pe care-aş putea să vi-o aduc la fel ca oricare altul ?

— Nu, nu la fel. Vă rog să mă iertaţi, se grăbi el să adauge, v-am răspuns prin somn. Nu asta voiam să spun. Voiam să spun că noi sîntem tovarăşi de drum şi că n-avem de ce să ne temem unul de celălalt, deoarece, dimpotrivă, ne ocrotim unul pe altul. Facem drumul împreună. Ne străduim să nu luăm boala, dar, dacă v-aţi îmbolnăvi, credeţi c-aş da bir cu fugiţii ?

Nu-i răspunse şi începu aproape imediat să respire profund, ca în somn.

În noapte domnea o pace imensă, imobilă, în afară de norii care călătoreau pe cer fără zgomot ; dar această mişcare însăşi, puternică, lentă, regulată sporea şi mai mult seninătatea tăcerii. Nările catîrului pufăiau ; şoarecii de cîmp foşneau prin frunzele uscate ; din cînd în cînd, cren-

gile groase amorțite de somn se întindeau gemînd. Un vuiet slab, asemenea celui care iese dintr-un puț adînc, stăpînea tot spațiul.

În vale începu să cînte o cucuvea. Apoi, se auziră niște triluri lungi și complicate. Nu era o cucuvea, ci un clarinet care cînta molcom o melodie duioasă și tristă.

„Nu s-a dus prea departe, gîndi Angelo. A vorbit mult cu noi, dar n-a spus nimic din ceea ce-ar fi vrut cu adevărat să spună și care constituia esențialul. Așa cum facem toți. Aștepta să rămînă singur."

Uguitul nițeluș caraghios al clarinetului, amplificat de ecou, căpăta accente de exaltare în decorul alb al pădurii, în ceremonialul de uvertură pe care fagii nu încetau să-l amplifice încet, cu gesturi nobile, sub razele lunii.

— Sînt dansurile germane de Mozart, zise tînăra femeie.

— Credeam că dormiți.

— Nu dormeam, stăteam doar cu ochii închiși.

Zorile se iviră pe-un cer soios și mohorît.

— Trebuie s-o luăm cît mai degrabă din loc, spuse Angelo, și să căutăm un adăpost. Vine ploaia.

Făcură ceaiul la repezeală, atițînd focul cu frunze uscate de fag, care se aprindeau repede. Mîncară niște făină de porumb fără prea multă poftă.

— Aș bea niște apă rece, zise tînăra femeie. Vremea asta în care ploaia stă să cadă mă liniștește.

— Boala are o predilecție specială pentru organismele obosite și înfrigurate. E neplăcut să mergi pe ploaie și vom ajunge pe niște înălțimi unde, pe timp înnourat, o să tremurăm de frig cu hainele ude pe noi. Mă tem de case, dar mă tem și de ploaie, poate chiar mai mult de ploaie, dacă mă gîndesc la dumneavoastră. Trebuie să alegem. Trebuie, în primul rînd, să plecăm. Poate avem norocul să întîlnim o cabană pe drumul ăsta de pădure, sau o grotă, ceea ce ar fi și mai bine. Și eu am mare poftă de niște apă rece. Mă obsedează atît de mult gîndul la băutura asta vătămătoare, încît aud curgînd izvoare de cum închid ochii. Dar, să nu uităm că trebuie să trăim.

Străbătură păduri de munte, sub un cer tot mai înnourat și mai amenințător. Rafalele de vînt călduț aveau miros de apă. Picături de ploaie, ca niște pași mărunți de

șoricei, se auziră alergînd pe covorul de frunze. De pe vîrful unui colnic zăriră partea de deasupra a pădurii prin care treceau. Era deasă ca o blană de miel. Se întindea peste un ținut deluros, albastru-închis, care nu îndrituia mari speranțe. Copacii se bucurau, ca niște egoiști ce erau, de ploaia care se apropia. Aceste nesfîrșite întinderi vegetale, care duceau o viață bine organizată și absolut nepăsătoare față de tot ce nu intra în sfera interesului lor imediat, erau la fel de înspăimîntătoare ca și holera.

Nu mai erau nici corbi. Zăriră un șoim care căuta cu totul altceva decît cadavre.

Din fericire, drumul se vedea bine. Fără să fie un drum de care, era bun pentru catîr și mai ales părea să fie îngrijit. Avea desigur un rost și ducea spre locuri populate. În tot cazul, foarte îndepărtate. Angelo și tînăra femeie grăbiră pasul fără să vadă altceva, toată dimineața, în afară de crînguri și codri. Norii sfîrșiseră prin a se transforma într-o burniță fină, care se prelingea încet sub brazi, dar așternuse asupra întregului ținut freamătul mării adormite. Totul exprima o atare indiferență, că Angelo găsi foarte simpatic bubuitul îndepărtat al unui tunet. Prefera de o mie de ori să fie atacat în mod deschis. În sfîrșit, cum trecură culmea gheboasă a unei creste, văzură în același timp clocotul negru al cerului și, cam la un sfert de leghe în fața lor, pata roșcată a unui luminiș și fațada unei case impunătoare.

Furtuna de toamnă, nepăsătoare dar brutală, lovi cu două-trei trăsnete puternice vîlcelele învecinate. Perdele dese de ploaie se lăsară de jur împrejur asupra pădurilor. Zgomotul îl făcu pe catîr să ciulească urechile și să iuțească pasul. Tînăra femeie se prinse de cureaua samarului. Începură să alerge. Ploaia torențială îi ajunse din urmă. Mai avură totuși timp să observe că au trecut printr-un fel de parc înainte de-a se adăposti sub streașina de deasupra ușii înalte a casei.

— Ștergeți-vă repede părul, zise Angelo. Să nu răciți la cap. Am ajuns la țanc.

După un fulger moale și o bubuitură care stîrni toate ecourile, ca zăngănitul unor cazane, începu să toarne cu găleata. Casa enormă și goală, care nu făcea decît să slu-

jească drept tobă ploii, sporea și mai mult sentimentul de însingurare.

— E-un loc ciudat, zise Angelo. Arbuștii sînt tunși, pomii aliniați, și încă de-acum o sută de ani, judecînd după grosimea acelor trunchiuri de arțar care mărginesc aleea. Ce caută cazarma asta aici, în mijlocul pădurii ? Nu simțiți un miros de pucioasă ?

— Ba da. Dar, dacă aveți intenția să mă speriați, n-ați nimerit-o. Nu cred în diavol. Mi-aduc aminte de mirosul ăsta de ouă clocite. El m-a trezit din somn în trăsura mea închisă cînd am trecut prima oară prin regiunea asta. Sînt pe-aici, după cum mi-a spus soțul meu, vreo patru-cinci sate cu izvoare sulfuroase, în care se fac băi. Cazarma asta trebuie să fie pur și simplu un fel de hotel care se deschide vara în perioada băilor.

— Nu m-am gîndit la diavol decît în mod vag, răspunse Angelo, și doar pentru că e mai bun diavolul decît nimic. După părerea dumneavoastră, am fi așadar pe drumul cel bun, deoarece ați mai simțit acest miros cînd ați mers la Gap.

— Dacă sîntem în preajma vreunuia din satele de care v-am vorbit, nu ne mai rămîn decît zece-douăsprezece leghe pînă la Gap, și Théus e la trei leghe de-acolo. Mi-amintesc, de altfel, că am trecut într-adevăr prin niște păduri. Dar era noapte. Mă lăsam dusă și n-aveam nici o grijă. Mi-era greu să presupun că într-o bună zi va trebui să merg prin pădurile astea pe jos.

Angelo bătu într-o doară în ușa cea mare sub care se adăposteau. Loviturile răsunară pe niște coridoare pustii. Ploaia se pornise de-a binelea. Desimea norilor grăbea amurgul.

— Trebuie să intrăm înăuntru, zise Angelo, să aprindem focul în cămin și să stăm noaptea la adăpost. Rămîneți aici. Plec în recunoaștere de-a lungul zidurilor. Nu se poate să nu dau de-o ușă mai ușor de forțat decît asta.

Găsi, într-adevăr, o ușă care dădea într-o magazie unde-i scoaseră catîrului samarul. Era o șelărie ; grajdul se afla în dosul ei ; aici se putea intra nestînjenit. Scormonind în iesle, găsiră destul ovăz și fîn uscat pentru animal.

— Prea e bine, ca să nu-ți vină să încerci să vezi și mai încolo, nu credeți ?

— Cu condiția să avem pistoalele pregătite, zise Angelo.

Îi făcea o plăcere deosebită să asculte toate zgomotele suspecte ale casei aceleia pustii și să creadă că-s mai ciudate decît erau.

Urcară trei trepte spre un coridor. Era un coridor lung, care se termina printr-o ușă cu geam pe care erau desenate tot felul de bazaconii. Ducea spre dependințe și spre o bucătărie imensă, care, cu frigările, cu tipsiile, cu căldările și mirosul acela de untură topită, arăta întocmai ca o cameră de tortură. Ropotele de ploaie se auzeau undeva pe-afară, făcînd să răsune golurile de sub scară.

Ușa nu era închisă decît cu un cîrlig. În dosul ei era un vestibul destul de somptuos. Lumina care se strecura prin crăpăturile jaluzelelor nu-ți îngăduia să zărești, pe pereți, decît slabe licăriri ce păreau a fi culorile și ramele de bronz ale unor tablouri reprezentînd, fără îndoială, scene de vînătoare. Înaintînd pe bîjbîite, Angelo atinse marginile unei mese de biliard instalată în mijlocul sălii.

— Am găsit ceva foarte interesant, zise tînăra femeie.

— Ce anume ?

— Un sfeșnic cu lumînări.

Pierdură o groază de timp ca să aprindă o feștilă. La fiecare scăpărare a amnarului, încăperea și culorile ei se deschideau în umbră ca o floare. Și, într-adevăr, la flacăra lumînărilor, constatară că se află într-o încăpere imensă, poleită cu aur în mod burghez și banal prin toate părțile. De-a lungul pereților erau înșirate fotolii, tablouri reprezentînd pe Pomona sau pe Venus, fructe, trofee de vînătoare, de dimensiuni mult mai mari decît în natură.

— Iată-vă din nou cu un sfeșnic în mînă, spuse Angelo, ca atunci cînd v-am văzut pentru prima oară la Manosque. Dar în seara aceea purtați o rochie lungă.

— Da, și eram tare singură. Îmi făceam toaleta. Mă și pudrasem, îmi dădusem cu ruj pe buze. Era un fel de a-mi face curaj. Dar cînd m-am aruncat în vîltoare ca să ajung unde ne-am întîlnit și unde ne aflăm acum, n-am luat cu mine decît fusta de călărie și pistoalele. Ajungi, pînă la urmă, să știi exact ce ai de făcut împotriva holerei.

— M-ați impresionat atunci.

— Pentru că mi-era frică. Îl impresionez pînă și pe soțul meu în asemenea cazuri.

Încăperea dădea într-un vestibul de unde pornea o scară frumos arcuită, în golul căreia ropotul ploii se auzea cu putere.

Urcînd la etaj, Angelo recomandă multă băgare de seamă.

— Pentru mine, zise el, holera e o scară pe care-o urc și-o cobor în vîrful picioarelor, ca să mă trezesc în fața unei uși întredeschise pe care-o împing, văzîndu-mă nevoit să sar peste o femeie din care n-a mai rămas decît părul, un cadavru cu bonetă de noapte, sau niște rufe urîte la vedere. Rămîneți în urma mea.

Nu era nici un cadavru. În toate camerele așternutul era făcut sul, scuturat și presărat cu camfor. Dușumelele erau curate, scaunele și fotoliile învelite în huse. Oglinzile mari, încadrate între ferestre, reflectau pîlpîirile luminărilor și cele două fețe neliniștite.

— O să putem dormi în pat.

La capătul coridorului intrară cu ceva mai multă îndrăzneală într-o mare încăpere ce servea drept salon, mai puțin poleită cu aur decît sala de jos, dar îndeajuns de împodobită cu tot felul de amorași sculptați.

— N-avem decît să aprindem focul în cămin și să rămînem aici.

Găsiră și o lampă cu picior, plină pe jumătate cu gaz și încă trei candelabre cu lumînările neatinse.

Angelo își aminti că a văzut o mulțime de lemne de foc lîngă bucătărie. Coborîră din nou să le aducă. Lemnele fuseseră dinadins aruncate în dreptul unei uși, pe care Angelo și tînăra femeie o descongestionară. Lovită cu pumnul, suna a gol. Era încuiată, dar nu prea bine și, cu vîrful cuțitului, Angelo izbuti s-o deschidă.

— E nostim, zise Angelo.

Descoperise o scară care ducea în pivniță.

— Veniți cu mine.

Coborîră cinci-șase trepte și se treziră, într-adevăr, pe-o pardoseală de nisip moale, sub niște bolți înțesate cu pînze de păianjen și în fața unor stelaje clasice cu sticle goale. Dar într-un colț pămîntul părea ridicat ca de cîrtițe,

și, rîcîind în nisip, descoperiră un strat întreg de sticle pline, înfundate cu grijă. Era vin roșu și alb, ba chiar și un alcool mult prea străveziu și fluid pentru a fi tescovină și care era, fără îndoială, rachiu de cireșe. În tot cazul, se aflau peste cincizeci de sticle cu vin.

— E poate unicul prilej să bem ceva rece fără nici un risc, zise Angelo. Vinul ăsta e la adăpost de orice gîze de peste cinci ani, dacă ne luăm după data scrisă pe etichete ; și de ce nu ? Pe vremea aceea nu era holeră. Ce ziceți de asta ?

— Mie mi-e și mai sete decît dumneavoastră, răspunse tînăra femeie. Mă gîndeam cu groază la mălaiul cel de toate zilele. Vedeți dacă e vreo sticlă cu vin rubiniu.

— Există. Dar trebuie să mîncăm ceva înainte. Am umblat numai cu un pic de ceai în burtă. Fiți bucuroasă că avem mălai. De altfel, o să fac o polenta cu vin alb. Taie oboseala.

În sertarul mesei din bucătărie se afla un foarte frumos tirbușon, iar pe etajeră niște pahare. Dar Angelo era de neînduplecat. Aprinse focul în căminul din salon, puse paharele la fiert într-o cratiță cu apă și începu să amestece polenta cu vin.

— Parcă v-ați născut de cînd e lumea lume, zise tînăra femeie. Sînteți mult mai bătrîn decît soțul meu.

Era convins că face exact ceea ce trebuie ; nu vedea ce i s-ar putea imputa. Răspunse cu naivitate :

— Mă mir. N-am decît douăzeci și șase de ani.

— El are șaizeci și opt, zise ea, dar e mai îndrăzneț.

— Nu risc nimic lăsîndu-vă să beți pe stomacul gol, zise Angelo. Dumneavoastră sînteți cea care riscați. Poți să-ți iei ușor răspunderea, dacă nu-ți pasă.

Polenta cu vin alb, foarte dulce și subțire ca o supă, te îmbia s-o dai pe gît. După aceea, o simțeai în corp ca pe-un plumb înroșit.

„Te crezi mai grozavă decît oricare din vechii mei husari, își spunea Angelo. Ei mănîncă polenta cu vin cînd sînt la capătul puterilor. Cu prostii din astea îți întărești caracterul."

Desfundă o sticlă cu vin rubiniu și o întinse tinerei femei. El bău pe nerăsuflate vreo patru-cinci pahare dintr-un vin gros, foarte tare și foarte negru, care semăna cu

nebbia din țara lui, dar cu un gust mai delicat. Ea goli sticla cu aceeași repeziciune. De multă vreme simțeau nevoie și de altceva în afară de ceai.

— Soțului meu nu-i pasă, zise ea.

— Atunci unde e ? A murit ?

— Nu. Dacă ar fi murit n-aș fi acum aici.

— Unde ați fi ?

— Cu siguranță pe lumea cealaltă.

— O spuneți fără nici o șovăială.

— Nu înțelegeți nimic. L-aș fi îngrijit și aș fi luat boala ; dacă e nevoie să vă explic totul.

— Atunci nu-i chiar atît de sigur. Am dat îngrijiri la peste douăzeci de holerici, am spălat și o groază de cadavre, dacă vreți să știți. Și iată că trăiesc. Ați fi putut așadar să trăiți și dumneavoastră, și să fiți aici, chiar dacă soțul dumneavoastră ar fi murit cu toate onorurile ce se cuvin rangului pe care-l are.

— Să nu mai discutăm. Aș fi moartă. Sau, cel puțin, aș fi dorit foarte mult să fiu. Să vorbim despre altceva.

— Despre ce ?

— Nu știu. Am găsit destule subiecte de conversație pînă acum.

— Da, era vorba de pistoale și de sabie, apoi de sabie și de pistoale.

— E un subiect inepuizabil și plin de învățăminte.

„Desigur, ca gardă personală, trebuie să mărturisesc, nu vă întrece nici dracu. Cînd ajungeți să vă zbîrliți, nu cunosc pe nimeni care v-ar putea ține piept."

— E meseria mea.

— Înainte de-a vă întîlni, n-aș fi bănuit nici în ruptul capului că bărbații pot avea o asemenea meserie.

— Nu trebuie neapărat să fiu ca toată lumea.

— Fiți pe pace, nici nu sînteți. Și într-o asemenea măsură că nici nu știe omul cum să vă ia.

— Nici nu mi-ar place așa ceva. Dimpotrivă.

— Și vă place așa ?

— Foarte mult.

— Nu sînteți francez ?

— Sînt piemontez. V-am mai spus-o și se vede.

— Ceea ce se vede poartă patru-cinci denumiri, foarte frumoase și unele și altele. Se datorește Piemontului sau caracterului dumneavoastră ?

— Nu văd ce numiți dumneavoastră foarte frumos. Fac ceea ce-mi place. Am fost fericit în copilărie. Aș vrea să fiu în continuare.

— Ați avut o copilărie singuratică ?

— Nu. Mama nu e decît cu șaisprezece ani mai mare ca mine. L-am mai avut și pe fratele meu de lapte, Giuseppe, și pe mama lui, care mi-a fost doică : Teresa. Ar fi tare mirată dac-ar ști că fac polenta pentru doamne.

— Ce crede ea că faceți pentru doamne ?

— Lucruri măreție ; pentru doamne și pentru lumea întreagă.

— E în stare să înțeleagă ce înseamnă asta ?

— Chiar foarte bine. Și ea face de astea la tot pasul.

— Trebuie să fie o femeie greu de suportat ?

— Nu. Așa-i cere casa, și încă de multă vreme.

— Cine sînteți, de fapt ? Mi-ați spus prenumele : Angelo, poate și numele...

— Numele meu e Pardi.

— ...fără ca asta să mă ajute prea mult, decît ca să vă strig mai ușor cu prilejul...

— Știu că vă numiți Pauline.

— Pauline de Théus, de cînd m-am căsătorit. Numele meu de fată e Colet. Tatăl meu era medic la Rians.

— Eu nu l-am cunoscut pe tata.

— Eu n-am cunoscut-o pe mama. A murit la nașterea mea.

— Eu nu știu nici dacă e mort. Nimeni nu știe nimic ; nimănui nu-i pasă. N-am avut nevoie de el ca s-o putem scoate la capăt.

— Vorbiți-mi despre mama.

— N-ar fi pe gustul dumneavoastră.

— Toate mamele sînt pe gustul meu. A mea a fost, se pare, foarte frumoasă, foarte blîndă, foarte bolnavă, și mă dorea. Am avut timp berechet să iubesc o umbră. Să-i zîmbesc tatălui meu nu m-a satisfăcut niciodată pe deplin, nici cînd eram în leagăn, dacă mă gîndesc la dorul care mi-a rămas și pe care nimic nu-l poate potoli. Tatăl meu era totuși un om pe care-l îndrăgeai ușor și care se mulțu-

mea cu nimica toată : de pildă cu mine, tot timpul cît a trăit. Dar, casa unui medic sărac la Rians ! Un sat mare, alb, între stînci, la răspîntia unor vîlcele bătătorite, goale ca palma, unde șuieră vîntul, vîntul singur, fără încetare. Un sat mare, ros de vînturi ; cu colțurile tuturor zidurilor roase ca un os de-o vulpe pe timp de iarnă. Un ținut mult mai sălbatic decît cele pe care le-am străbătut, unde nu cunosc nimic mai trist ca soarele. Eram aproape tot timpul singură, sau cu Anaïs, cocoșata : o femeie ca pîinea caldă. Toată lumea era ca pîinea caldă. Tatăl meu era un om de zahăr. Nimeni nu s-a purtat rău cu mine, dimpotrivă. Toată lumea mă mîngîia, mă alinta, mă strîngea în brațe, eram roasă de mîini, de buze, de bărbi, așa cum e ros de vînturi ținutul acela nervos și neliniștit. Eram o neastîmpărată, îmi plăceau papucii de pîslă pentru că-mi îngăduiau să umblu fără să fac zgomot, dreaptă ca un I, pas cu pas, și să mă apropii de fereastra care ocăra, de ușa care gemea, ca să le ascult de aproape. Trebuia să fiu sigură ; era mult mai important decît să-mi fie frică. Sigură de ce ? Sigură de orice. Cînd v-am auzit pașii înfundați în casa aceea din Manosque, unde eram singură în plină epidemie de holeră, am luat un sfeșnic și-am ieșit să văd ce este. Totdeauna trebuie să mă duc să văd. Nu știu ce-i fuga. Nu-mi găsesc refugiu nicăieri, în afară de locul în care sînt amenințată. Mi-e atît de frică ! Îndrăzneala e refugiul meu firesc. Cred că m-am cam îmbătat.

— Beți fără teamă. Avem nevoie de vin. Dar luați din acesta negru. Seamănă cu un vin de pe la noi și conține tanin. Asta e ceea ce trebuie ca să ții bine la drum.

— Știți prea multe lucruri.

— Nu știu nimic. Prima oară cînd a trebuit să comand oamenilor (și aveam o mie de avantaje, în special penele de fazan de pe chipiu, fireturile de la mîneci și zidurile palatului Pardi călare pe cal cu mine) mi-am pus întrebarea : „Cu ce drept ?“ Aveam în fața mea cincizeci de mustăți groase și stufoase de care puteai să tragi cît voiai ; și Giuseppe, fratele meu de lapte, în rînd, în poziție de drepți. Nu erau nici douăzeci și patru de ore de cînd ne bătusem ca nebunii, și cu sabia. Dar acolo, eu sînt cel mai tare. Cînd eram mici, maică-sa ținea zor-nevoie să-mi spună „înălțimea-ta“. Iar cînd Teresa vrea ceva, și mai

ales cînd e vorba de mine, nu se lasă cu una, cu două. Îmi spunea „înălțimea-ta" cu glas tare și, printre dinți, adăuga ce știa el. Ne băteam ca chiorii, dar dacă se-atingea cineva de mine, îl lua în pumni. Dormeam îmbrățișați în același pat. E fratele meu. Stătea pe cal drept ca un țăruș. Îmi spuneam : „Dacă într-o bună zi ai să-i dai comanda să atace, va ataca". Îi tăiasem o bucată din antebraț în ajun și petrecusem o parte din noapte plîngînd împreună. Ne era de ajuns pentru trei zile, pînă ne repezeam iarăși unul la altul. Era ordonanța mea. Am trecut comanda căpitanului, l-am chemat pe Giuseppe și-am plecat să dăm o raită prin pădure.

— N-am crezut niciodată că sînteți ofițer.

— Sînt colonel, cu brevet cumpărat și plătit.

— Atunci ce căutați în Franța, în straiele astea țărănești ?

— Mă ascund, sau, mai bine zis, mă ascundeam. Acum mă întorc acasă.

— Însetat de răzbunare ?

— N-am de ce să mă răzbun. Astă-seară am fost însetat de vin ca și dumneavoastră, și acum sînt beat, asta-i. Alții vor să se răzbune pe mine.

— Urmat de credinciosul Giuseppe ?...

— Urmat de credinciosul Giuseppe, care bate și el, cu siguranță, drumurile și pădurile, după ce m-o fi așteptat la Sainte-Colombe pînă m-a dat dracului.

— ...și de Lavinia.

— Fata fiartă înăbușit.

— De ce fata fiartă înăbușit ?

— Așa a botezat-o maică-mea. „Se poate spune c-am clocit-o ca o găină", zice ea. Lavinia a venit în palatul Pardi cînd era de-o șchioapă și tocmai pentru că era de-o șchioapă. Restul e prea delicat de spus.

— Delicat pentru cine ?

— Delicat pentru toată lumea.

— Nu îndrăzniți să spuneți la ce-o întrebuința mama dumneavoastră pe Lavinia ? Și de ce-a botezat-o „fata fiartă înăbușit" ? Și de ce trebuia să nu fie mai mare de-o șchioapă ?

— Sînteți foarte imprudentă, zise Angelo. Nu mă cunoașteți. Să presupunem că sînt un bandit. Sînt pe la noi

bandiți cu maniere și chiar cu curaj. Toți republicani. Dar vine întotdeauna clipa cînd se gîndesc la ei. Și-atunci, atenție la bombă ! Am cam băut și-mi furnizați un pretext ca să mă mînii. Cum vă puteți închipui că nu îndrăznesc ? E-o copilărie, zău așa ! Mama stătea în picioare și-o punea pe Lavinia să i se bage sub fuste. Fetița trebuia să-și vîre mîna sub corsetul mamei și să-i tragă cămașa. Iată de ce era fiartă înăbușit și clocită ca de-o găină. Nu era o treabă prea grea, și Lavinia a îndeplinit-o pînă a plecat cu Giuseppe. Și despre asta ar fi multe de spus. N-a plecat cu Giuseppe din dragoste. E drept că femeile de pe la noi iubesc dragostea, dar s-ar scula bucuroase și noaptea ca să ia parte la vreo acțiune secretă și eroică, mai ales cînd e limpede că la mijloc nu-i decît interesul pentru aventură sau plăcerea de-a fi cît mai aproape de-o seamă de bărbați morocănoși, preocupați de gesturi eroice în stilul lui Brutus, pentru a-i auzi vorbind și pentru a-i sluji. Sîntem dintr-o țară în care-ți place să te bați pe burtă cu cel ce urmează să fie împușcat în piața publică. La noi, execuțiile capitale ale *politicilor* sînt niște spectacole de dimineață foarte frecventate, deoarece fiecare e părtaș cu o fărîmă de inimă la această ceremonie. Mama nu face nimic fără suflet. E *Primavera.* Îmi ține mereu degetul sub nas, ca să fiu silit să ridic capul și să privesc în sus.

— Ați avut dreptate : nu-mi place mama dumneavoastră.

— Pentru că nu-i aici.

— Poate ; dar mai ales pentru că sînteți dumneavoastră.

— Ar fi fost foarte ușor ca lucrurile să capete o altă întorsătură, dacă n-aș fi avut degetul acesta sub nas. Pentru cineva care-ar fi consimțit să privească în jos, aș fi ținut în mîini pîinea și cuțitul, e cazul s-o spun. Giuseppe mi-o scoate îndeajuns pe nas. Dar nu cred că revoluțiile sînt niște simple asasinate, altfel m-aș lepăda de ele. Se știe. De aceea nu mă menajează nimeni. Am ucis un om. Un spion. Oare eu sînt cel care se înșală cînd afirm că un spion e un om ca oricare altul ? Soluțiile de minimă rezistență sînt întotdeauna greșite. Un lucru nu poate fi în același timp și alb și negru. Ar fi fost foarte ușor să-l trimit pe lumea cealaltă la un colț de stradă. Stingi felinarul și

bagi cuțitu-n el. Nu trebuia decît un gest : să scoți mîna din buzunar. Pentru doi ludovici puteam avea la dispoziția mea tot atîția asasini tocmiți cîți bărbați și chiar cîte femei există la Torino. Mi-ar fi fost de ajuns *să pun brațul în mișcare,* cum zic ei ; pentru rest, să stau frumușel în patul meu, să mă lăfăiesc chiar în el, în timp ce treaba se face fără mine. Asta numesc ei să te păzești. Atîta doar că între ei și mine e o mică deosebire. Nu sînt un bun orator decît atunci cînd îmi vorbesc mie. Dacă trebuie să dai pilde mărețe, dacă libertatea și fericirea poporului se obțin cu acest preț, mi-ar fi scîrbă de mine, dacă n-aș fi cel dintîi convins de aceasta. Cînd ești silit să ucizi o faci, dar nu poți să ai pretenția că ai rămas cu sufletul nepătat dacă ai pus pe altcineva să facă treaba asta.

— Sînteți, prin urmare, unul dintre acele personaje care oferă subiect de discuție și produc zarvă ascunzîndu-se în păduri, dincolo de Alpi ? Dar de ce să vorbim de Brutus ? Fiecare a ucis, mai mult sau mai puțin, un om. Dacă modestia are un farmec, apoi aici îl are în cel mai înalt grad. M-ați crede dacă v-aș povesti că mi s-a făcut curte cu ajutorul unui cadavru mîncat de corbi și de vulpi ? V-am spus că soțul meu are șaizeci și opt de ani ? De obicei lumea face ochii mari. Dumneavoastră nici n-ați clipit. Știu că vă sînt indiferentă, dar...

— Nu-mi sînteți de loc indiferentă. Vă fac focul și polenta de zece zile și, în loc să-mi văd de treburile mele, mă îndrept cu dumneavoastră spre Gap...

— Unde, nădăjduiesc, îl voi găsi pe soțul meu. Căci îl iubesc. Nici asta nu pare să vă emoționeze prea mult.

— E firesc, de vreme ce l-ați luat de bărbat.

— Pînă la urmă rămîn cu convingerea că spuneți unele lucruri numai din politețe. Într-adevăr, în pofida numelui pe care-l poartă și a averii de care dispune, dacă nu l-aș fi iubit, nu l-aș fi luat de bărbat. Vă mulțumesc. Rămîne faptul că are aproape patruzeci și cinci de ani mai mult ca mine. Nici asta nu vă miră ?

— Nu. Ceea ce mă miră e felul dumneavoastră de a-i sublinia mereu vîrsta.

— E una din slăbiciunile mele. Ați putea iubi o amazoană ? Poate că sînt una din ele ; și mai ales în cazul de față. Nu vîrsta i-o subliniez, ci frumusețea pe care-o poate

avea. Căsătoriile de felul acesta sînt întotdeauna suspectate de interese meschine. E într-adevăr o slăbiciune dacă încerci să eviți cu orice preț asemenea bănuială ?

— Trebuie să spun, ca să vă liniștesc, că în ceea ce mă privește, e pur și simplu o insultă pe care mi-o aduceți. Știu bine că toate preocupările mele sînt oarecum extravagante și că-mi dau un aer de nătărău. Dar nu trebuie să vă lăsați înșelată de aparențe. Îmi dau foarte repede seama cît valorează fiecare. N-ar putea să-mi treacă niciodată prin minte că sînteți capabilă de-o comportare vulgară.

— Mă descumpăniți mereu, zise tînăra femeie. Și nu-i de loc neplăcut. Am uitat deodată ce voiam să spun, de dragul a ceea ce aș vrea să vă spun acum, dacă-mi făgăduiți că nu-mi veți răspunde.

— Făgăduiesc.

— Oamenii nutresc întotdeauna speranțe deșarte. Fiți mai puțin candid. Și iată acum ce voiam să vă povestesc mai înainte. Tot trăind ca o fetiță singuratică în casa unui medic sărac din Rians, a sosit și ziua cînd am împlinit șaisprezece ani. Treptat, lumea a început să se deschidă în fața mea. Mă duceam uneori la bal sub tei. Am văzut fete măritîndu-se și chiar rămînînd însărcinate. Tinerii burghezi de prin partea locului îmi făceau curte, adică se învîrteau în jurul meu ca prunele în apă clocotită. Regiunea, cum vă spuneam, e aspră și lipsită de primăvară. Tatăl meu n-a avut niciodată trăsură. Nu eram chiar atît de săraci, dar trăsura nu i-ar fi fost de nici un folos pe cărările din deal. Își făcea vizitele la bolnavi călare. Mi-a cumpărat o iapă să-i pot ține tovărășie. Am cunoscut așadar fericirea de-a merge pe platou la trap și chiar în galop. E-atît de întins, că te poți ușor imagina fugind, și chiar evadînd. Într-o seară, după o furtună, coborînd din nou în vale, într-un cot al torentului umflat pe neașteptate, am găsit un om căzut de pe cal și rănit. Era pe jumătate acoperit de apă. Aproape leșinat, se zbătea în nămol și făcea impresia că nici moartea nu-l poate împiedica să lupte. Avea pieptul zdrobit de-un foc de pistol. Se înțelege că l-am luat cu noi. Devenisem tare datorită spaimelor, iar de cîțiva ani și mai tare mulțumită dorințelor. Trupul acela părăsit care trebuia salvat și care, din pricina asta, se lăsa strîns în brațe, figura aceea

de om în nesimțire cu sprîncenele totuși încruntate mă emoționară mai mult decît ar putea vreodată să mă mai emoționeze ceva. După ce am ajuns acasă, taică-meu a întins rănitul pe masa de bucătărie. A pus apă la fiert, și-a scos redingota și și-a suflecat mînecile cămășii. Prima mișcare a omului, cînd și-a venit în fire, a fost un gest de amenințare. Dar și-a revenit cu o repeziciune uimitoare ; a înțeles pe dată la ce servea cuțitașul strălucitor pe care îl ținea tata în mînă ; a zîmbit cu multă simpatie, și-a cerut scuze și s-a lăsat, plin de curaj, în mîinile lui. Nu mă aștept să vă uimesc, nici să vă provoc indignarea spunîndu-vă că glontele, după ce-a fost extras, s-a dovedit a fi un glonte de muschetă. Chiar de muschetă reglementară de jandarm, după cum mi-a spus taică-meu. Hainele acestui om, deși murdare de noroi și de sînge, erau dintr-o stofă fină și foarte bine croite. Sărea în ochi unor țărani ca noi. Sub cămașa de mătase, extrem de curată, purta, în jurul gîtului, o cruce cu blazon, atîrnată de-un lanț de aur atît de subțire, împletit cu-atîta finețe, încît am crezut la început că e făcut din păr de femeie. Pe scurt, l-am instalat într-o cameră de la primul etaj, unde a stat singur. Numai eu îl serveam. Se însănătoșea văzînd cu ochii. Tata era foarte mirat. „Omul ăsta are cel puțin șaizeci de ani, zicea el, și se reface ca un tinerel.“ Mi-am amintit atunci că-i văzusem pieptul acoperit de păr cărunt, foarte des, pe care a trebuit să-l tăiem cu foarfecele ca să-i facem pansamentul. Trecuse cam o lună de cînd era la noi, neștiut de nimeni. Îmi plăcea la nebunie situația. În primele zile îl urmărea pe tata cu agerime. Avea o privire aspră, chiar crudă. Știam că, în modul cel mai imprudent și cu prețul unor sforțări dureroase, se sculase cu toate bandajele pe el și că avea un pistol încărcat sub pernă. Dar în mine a avut încredere de la început. Puteam să intru la el la orice oră din zi și din noapte ; nu tresărea niciodată. Învățase să-mi recunoască pașii, oricît de încet aș fi călcat. Îmi construiam fericirea dintr-o sumedenie de amănunte de acest fel. În cele din urmă, după două săptămîni, îi declară cu simplitate tatălui meu că-i cere scuze pentru a doua oară. „Și îngrijitoarei“, adăugase el. Avea darul să pună multă grație în cuvinte puține. Într-o seară, în timp

ce mă plimbam sub teii de pe alee, am zărit, rezemat de trunchiul unui pom, un străin care mă privea. Era îmbrăcat ca vai de el. M-am grăbit să mă întorc acasă. L-am văzut pe omul care venise în urma mea apropiindu-se de casă. Am urcat treptele cîte patru o dată, pînă în camera oaspetelui nostru. „Nu fiți îngrijorată, îmi zise, după ce i-am descris persoana. Spuneți-i să intre și aduceți-l aici. E cineva pe care-l aștept." Într-adevăr, omul luă pe dată atitudinea unui servitor. După ce se lăsă noaptea, plecă să-și caute calul în locul unde-l pitise și se întoarse cu o valiză cu haine de schimb. Plecă, după ce i se dăduseră, fără îndoială, anumite ordine. Se înapoie după două săptămîni, în văzul tuturor și în livrea. Aducea cu el un cal splendid, cu șa englezească. N-am aflat niciodată cum și-a anunțat servitorul prima oară. Mi-a ascuns-o pînă și mie și, dacă mi-am format totuși o părere, rămîne o simplă presupunere. Am mai fost mirați, pe vremea aceea, de unele zvonuri care circulau la Rians. Domnul de Théus era, pare-se, prietenul nostru *de multă vreme* și, dacă ne-a onorat cu vizita și șederea sa la noi, a făcut-o din pură prietenie. Mai era totuși glonțul acela de muschetă reglementară de jandarm de care nu pomenea nimeni și pe care-l păstram la mine, într-un săculeț de mătase atîrnat la gît. Domnul de Théus fu în curînd în stare să se ridice în picioare și chiar să ia masa cu noi. Mă trată ca pe-o doamnă, cu cea mai mare curtenie. Eram încîntată și așteptam mai mult. Nu m-a dezamăgit. Mă rugă să-l însoțesc în plimbările călare pe care i le recomandase taică-meu. N-am făcut decît una. Ne-am dus în locul unde îl găsisem. Dar m-a îndemnat să intru mai adînc în desișuri. Am mers un sfert de leghe și mai bine pe-o cărare îngustă. „N-am văzut ținutul acesta decît pe furtună și la lumina unui fulger, îmi spuse el, dar caut un stejar înalt și cred că e cel din fața noastră." Singurătatea, prin acele locuri, nu e niciodată paradiziacă ; în ziua aceea a fost. M-a poftit să cobor de pe cal. A dat deoparte lianele clematitelor care încolăceau trunchiul stejarului. „Veniți să vedeți", îmi spuse el. M-am apropiat. M-a cuprins de mijloc. Am văzut, de la prima privire, o muschetă alături de niște fîșii zdrențuite de uniformă. Era cadavrul descăr-

nat al unui soldat cu galoane roșii. În cele din urmă, îmi arătă craniul omului : avea fruntea zdrobită. „Iată focul de pistol pe care l-am tras, zise el. Eram orbit de ploaie și de fulger cînd l-am ochit și aveam în piept glonțul de muschetă. Mai e nevoie să vă spun că e un jandarm, sau vedeți și singură ?“ Și adăugă : „N-aș vrea să credeți că pot fi doborît cu ușurință și fără nici un risc“. O spunea cu o duioșie care-i schimba glasul într-un murmur. Cînd îl găsisem pe omul acesta rănit în nămolul torentului, n-am făcut nici o legătură cu cele petrecute o săptămînă mai înainte pe șoseaua dintre Saint-Maximin și Aix. Domnul de Théus mă îndemnă cu mult tact să fac această apropiere. Îmi vorbi despre diligența Poștei, care fusese atacată pe urcușul de la Purrières și jefuită, cu toate că era escortată de jandarmi, de toți banii pe care-i transporta pentru Tezaurul statului.

— Atacarea diligențelor, mai ales ale celor care transportă casetele guvernului dumneavoastră, pare a fi o meserie specifică regiunii, zise Angelo. Cînd eram la Aix, anul trecut, mi-amintesc că s-au întîmplat asemenea lucruri de trei ori în decurs de șase luni, atît pe drumul de care vorbiți, cît și pe cel dinspre Avignon, și pe cel care duce în Alpi.

— Ați locuit așadar la Aix ?

— Am stat acolo doi ani.

— Am fost vecini, spuse tînăra femeie. La Valette, unde am stat după ce m-am măritat și care e reședința noastră, se află doar la trei leghe spre răsărit, în acea parte a munților Sainte-Victoire care devine trandafirie la fiecare apus de soare. Ne-am fi putut întîlni. Veneam deseori la Aix și uneori pentru o viață destul de mondenă.

— La care n-am luat parte niciodată. Trăiam mai mult ca un sălbatic. N-am frecventat decît maeștri de scrimă și am cunoscut (de la distanță și doar pentru partidele de scrimă) numai ofițeri de garnizoană. Dar călăream mult prin păduri și mai ales în partea aceea unde muntele devine trandafiriu seara. Poate că am trecut și pe domeniile dumneavoastră. Mă și gîndeam la asta ieri, cînd ați vorbit despre castelul La Valette cu clarinetistul nostru. Mi-aduc

aminte că am zărit printre pini fațada unei case impunătoare, care mi se părea însuflețită.

— Dacă părea însuflețită, era a noastră. Să nu mă credeți o înfumurată. Dac-ați fi spus doar că era frumoasă, aș fi fost mai puțin sigură. Toate casele mari din împrejurimile Aixului sînt frumoase, dar au nevoie de ceva mai mult suflet și cred că a noastră avea tocmai ce lipsește celorlalte. Dacă ați fi văzut celebra fațadă a castelului La Valette, acea noblețe sigură de sine care m-a întărit în sentimentele mele, n-ați fi putut-o uita niciodată.

— M-am întrebat, într-adevăr, cum o fi arătînd ființele pătimașe, capabile să locuiască în locurile acelea.

— Aveți pe una din ele în fața ochilor. V-ați uitat bine la ea ? Unde ați locuit la Aix ?

— Nu la mine acasă ; și asta spune tot. Un exilat, un proscris trebuie să se obișnuiască cu gîndul că nu posedă nimic de valoare în afară de propria-i persoană. Aveam măcar atît, că nu sînt un fugar. De cîte ori n-am binecuvîntat nebunia care m-a silit să-mi părăsesc țara ! Un asasinat, chiar în legitimă apărare — cum era și cazul — nu mi-ar fi dat pace nicăieri. Omul pe care l-am ucis îi vindea pe republicani guvernului austriac, și victimele lui mureau în închisoare. Dar lașitatea n-are niciodată motive întemeiate ; tocmai pentru că era un om josnic trebuia să mă feresc de-a fi ca el. L-am ucis în duel. Îi mai lăsam o șansă. Mi s-a imputat că mi-am riscat viața. Ca și cum apărătorii poporului n-ar avea dreptul să procedeze cu noblețe. În sfîrșit, cred că toată lumea a fost încîntată ; n-aveam de ales decît între închisoare și fugă. În primul caz dai ortul popii, de obicei din pricina colicilor, ceea ce nu-i prea glorios ; dar a fugi înseamnă a băga capul între umeri și a trăi ca un șobolan. Căci, îmi stînjeneam mai ales prietenii. Am plecat de-acasă în uniformă de gală și la pas. Pe cînd urcam munții, prin Cezana, am auzit galopîndu-se în urma mea. Atunci am descălecat și am cules un buchețel de narcise din cele care acopereau livezile. Purtam coiful cu pene și erau numai fireturi pe uniforma albastră. Jandarmii m-au salutat reglementar. Mi-am dat seama că prietenii mei și-au greșit socotelile. Sîntem, la urma urmei, un popor care iubește narcisele. Asta mi-a îngăduit ca la Aix să lo-

cuiesc la o femeie de treabă care, așa cred, era menajera unui preot. O casă cu două uși, chiar trei, dacă o socotești și pe cea dinspre grădină. Dar am preferat să mă folosesc de acest oraș de garnizoană ca să mă păstrez în formă. Mama mi-a trimis regulat bani prin Marsilia. M-am echipat. Am angajat un profesor și am frecventat sălile de scrimă. Presupun că ați păstrat glonțul de muschetă într-un săculeț de mătase ; n-o să rîdeți, prin urmare, dac-am să vă spun că am în portofel un plic vechi cu bucățele de iarbă uscată, ca ceaiul : e buchețelul meu de narcise din Cezana. Țin la el.

— N-ați frecventat așadar înalta societate ?

— Am frecventat o societate excelentă, mai ales cea a lui Alexandre Petit, supranumit „micul Alexandre". Sub numele acesta e cunoscut un fel de lungan autoritar care mînuiește sabia dumnezeiește. Am învățat multe unul de la altul.

— *Înalta* societate v-ar fi învățat și ea lucruri foarte curioase și extrem de folositoare, mai ales cu privire la nodul gordian care-i gîtuie pe oamenii cu sentimente liberale. E adeseori un avantaj să-l încredințezi unor degete neobosite ; mîntuiește mai iute decît sabia. Sînt femei foarte frumoase la Aix.

— Am făcut cîteva partide de scrimă în fața lor.

— Probabil că se dădeau în vînt după dumneavoastră...

— Alcătuiau, într-adevăr, o minunată tapiserie. Îmi plac tapiseriile. Visam adeseori să fiu condamnat la moarte față-n față cu un potentat, într-o sală de festivități tapisată cu scene inspirate din cîntecele lui Ariosto, de pildă. Ucigașii să se afle în dosul ușii, iar eu să mă îndrept spre ei privind zîmbetul de lînă al Angelicăi, sau ochii tandri ai unei Bradamante brodată în cruciulițe. Dar ceea ce contează e condamnarea la moarte.

— Am băut prea mult, zise tînăra femeie. Peste cinci minute o să începem să vorbim în versuri, și invers, dacă-mi pot permite, vai, acest calambur de prost gust. Ce-ar fi să ne culcăm ?

Aleseră două camere ale căror uși se aflau față-n față.

Angelo profită de beția lui spre a-și construi un pat pătrat, ca la cazarmă.

Se trezi în miez de noapte. Ploua cu găleata ; se auzea ropotul picăturilor în geamuri și mișcarea tumultuoasă a pădurilor. Tunetul bubuia în depărtare. Își aminti de tînăra femeie.

„Am intrat cu ușurință în casa asta, își spuse el. Ar putea face la fel și alții. Nu sîntem singurii care umblăm pe drumuri, și pe-o vreme ca asta încerci să te adăpostești oriunde-ar fi. Dac-ar vedea un bărbat intrînd în camera ei, mai ales în niște țoale ca cele pe care le purta clarinetistul, s-ar putea speria."

Își desfăcu patul pătrat, trase salteaua pe coridor, atent să nu facă zgomot, și se culcă în fața ușii tinerei femei. După ce se asigură că se află de-a latul ușii, adormi.

Capitolul XIII

Angelo avu destulă minte să-și strîngă așternutul încă din zorii zilei. Cînd tînăra femeie intră în camera în care-și petrecuseră seara, era gata cu ceaiul și cu polenta, sărată de data aceasta.

Își găsiră catîrul în grajd. Animalul era bine dispus. Ploaia încetase, dar timpul se menținea foarte amenințător și gata să le joace orice festă. Norii continuau să coboare dinspre miazăzi în mare grabă. Pădurile, cu frunzele în mare parte scuturate, erau aproape străvezii, ca în timpul iernii. Era destul de frig.

— S-o pornim, zise Angelo, dar, mai înainte, să hotărîm că, pentru moment, îmi veți da ascultare. Puneți-vă mantaua mea și urcați-vă pe catîr. După o oră, o să mergeți puțin pe jos, și-așa mai departe. Transpirația răcită înseamnă holeră cît ai bate din palme. Credeți-mă. Trebuie să vă menajați.

Tînăra femeie părea îngrijorată și oarecum rușinată. Nu făcu nici un fel de greutăți, se lăsă învelită în man-

taua enormă și urcă pe catîrul al cărui căpăstru era ținut de Angelo.

Drumul urcă pe niște povîrnișuri destul de abrupte și ajunse în cele din urmă la marginea unor păduri, pe-un podiș vast și mohorît, deasupra căruia se tîrau norii. Vîntul sufla aici în rafale, însoțit de-o burniță înghețată. Doar negurile de ploaie pe care le gonea vijelia pe deasupra mărăcinișului mai dădeau viață întinderilor pustii.

Angelo își ridică gulerul hainei sale de catifea. Veșmintele groase de pe el îl ocroteau destul de bine.

„Trăiască Giuseppe și Lavinia, își spunea el ; au prevăzut totul. Așa dragoste mai zic și eu !"

Pentru un suflet îndrăgostit de libertate ca al lui, pustiurile acelea inumane își aveau farmecul lor. Era însă conștient și de faptul că picăturile fine de ploaie dădeau părului său castaniu greutatea și grația frunzelor de acantă.

„Cîți oameni reci din fire n-ar fi *mulțumiți* în locul meu, continuă Angelo ; dar în mine suflă un vînt de nebunie, ce să-i fac ? Am nevoie de Ariosto. Atunci, da, mă simt la largul meu."

Merseră trei ore și mai bine pînă să dea de capătul unui drum pietros care șerpuia printre tufele de merișor, ienuperi și o sumedenie de alte plante închircite printr-o îndelungă supunere la vînt. Zările învăluite de cerul coborît nu lăsau să se vadă nimic altceva în afară de asaltul neîntrerupt al norilor. Trecură prin cîteva averse rapide, dar vîrtoase, de parcă ar fi căzut grindină, nu picături de apă. Tînăra femeie își vîrîse capul sub glugа imensă și se lăsa dusă, cuminte, fără să scoată o vorbă.

Drumul coborî într-o vîlcea, trecu vadul unui rîu umflat de ploi, ocoli un povîrniș de stînci cenușii și intră pe neașteptate într-un cătun de vreo zece case cenușii, ghemuite sub colbul norilor cenușii. În ciuda mirosului de foc, a coșurilor care fumegau molcom și a îmbietoarelor ferestre călduțe, Angelo mînă catîrul înainte. Locul purta totuși semne vădite că nu e contaminat.

— Trebuie să mergem cît mai mult, zise Angelo. Sînteți înțeleaptă că vă lăsați dusă cu atîta cuminție. Rămîneți unde sînteți, lăsați pe mine. S-o ștergem. Pe înăl-

ţimile astea ninsoarea poate să cadă dintr-o clipă într-alta. Să ne grăbim, ca să scăpăm de ea.

Drumul îi duse de-a lungul unei rîpe, urcînd pe partea opusă printre nişte mici straturi de cartofi abia înfloriţi, dar bine îngrijiţi. Apoi intră într-o pădurice de goruni destul de înalţi şi zdraveni, acoperiţi încă de frunze aurii, în care vîntul şi aversele stîrneau o larmă îngrozitoare. Puţin cîte puţin, alunecînd cînd pe-un flanc, cînd pe altul al rîpei care se lărgea, ajunse din nou în zona tufelor de merişor, a mărăcinilor sălbatici şi a pustiului peste care alerga pulberea de marmoră a ploii.

Vremea dădea tot mai multe motive de îngrijorare. Norii se tîrau la nivelul crîngurilor, cu tot frigul pătrunzător. Tunetul mugi de cîteva ori în partea stîngă. Catîrul îşi manifestă nemulţumirea. Tînăra femeie propuse să descalece.

— Rămîneţi unde sînteţi, zise Angelo. Mîrţoaga o să meargă, ba chiar, dac-o fi nevoie, o s-o fac să alerge.

Folosi metoda artileriştilor de munte : se ocupă cu o nepăsare cazonă de una din urechile animalului, care încetă pe loc să mai facă nazuri.

Ploile cu băşici, vîntoasele, aversele se succedau acum fără oprire. Cerul întreg era învăluit de neguri dese. În sfîrşit, după zvîrcolirea unui fulger şi chiar înainte de-a răsuna bubuitul tunetului, începu să cadă o ploaie înverşunată şi neîntreruptă.

Preocupat să-şi îmboldească într-una catîrul, Angelo, care căuta un adăpost, indiferent de ce fel, un pom falnic în perdeaua deasă de apă, nu observă că drumul o ia la deal decît atunci cînd începu să gîfîie. Trecu fără să-şi dea seama prin faţa unor case în ruină, ca mult mai tîrziu să-şi dea seama că zărise prin ploaie un fel de boltă. Sili animalul să facă cale-ntoarsă şi se vîrî cu el sub o boltă arcuită. Intrase în ceea ce rămăsese dintr-o pivniţă sau dintr-un hambar boltit. Afară, potopul se revărsa peste ruinele unui sat vechi.

Cu toată mantaua enormă pe care o avea pe ea, tînăra femeie sări sprintenă din şa.

— Sînteţi ud leoarcă, zise ea, şi dumneavoastră veţi fi cel care va contracta răceala mortală de care pomeneaţi.

— Am să aprind un foc, zise Angelo.

Dar nu era un lemn în acest cavou și, în plus, ploaia se înteţise în asemenea hal încît apa începuse să se prelingă prin boltă.

Stăteau acolo de-o bună bucată de timp, buimăciţi de furia furtunii, cînd auziră un zgomot ciudat: zgomotul pe care-l făcea ploaia pe-o mare umbrelă albastră.

Obiectul, uimitor prin culoarea și dimensiunile sale, părea să lupte de unul singur împotriva vijeliei, atît de bine îl camufla pe cel ce-o purta. Sub umbrelă se afla totuși un bărbat voinic, jovial, încins într-o redingotă cu totul neobișnuită.

— Sînt mai bine de cinci minute de cînd vă tot fac semne și vă bat în geam, le spuse omul cu cea mai deplină voioșie. Arătaţi ca două găini care-au găsit un cuţit. Veniţi la mine, în faţă. Nu-i momentul să faceţi nazuri. Haideţi.

În pofida ploii dese și a norilor care alergau pe deasupra acelei înălţimi, satul se înfăţișa complet în ruină; nu mai rămăseseră decît niște urme de ziduri. Omul în redingotă îi făcu să străbată un fel de piaţă năpădită de tufișuri și de buruieni; își mînuia uriașa umbrelă cu o îndemînare de marinar. Deschise ușa unui grajd în care-i făcu vînt catîrului.

— De el o să avem grijă mai tîrziu, zise, intraţi aici.

Angelo și tînăra femeie fură mai întîi surprinși cînd dădură cu ochii de niște rafturi cu cărţi în toată acea neorînduială în care zăceau, claie peste grămadă, o mulţime de alte lucruri. Era prea cald și pe Angelo îl trecură fiorii.

— Domnișoara se va uita cu atenţie la această mică gravură care înfăţișează Moscova, zise omul (număraţi turlele bisericilor și arcurile podurilor, e foarte instructiv), în timp ce tînărul, mă rog frumos, se va dezbrăca în pielea goală în faţa focului și-și va face o frecţie generală. Pneumoniile mă îngrozesc. Am spus de-acum douăzeci de ani: „Catifeaua e tot ce poate fi mai contraindicat pentru îmbrăcăminte, în tot cazul prin locurile acestea". De cum se udă, miroase a cîine și durează o veșnicie pînă se usucă. Frecaţi cu nădejde. Daţi-mi-l mie.

Luă din mîinile lui Angelo prosopul cu care se ștergea și începu să-l frece zdravăn. Era un om puternic și hotărît.

Angelo, frecat cu o energie puțin obișnuită, își pierdu respirația și, în cîteva clipe, se înroși din cap pînă-n picioare.

— Înveliți-vă cu pătura asta și așezați-vă nu lîngă foc, ci chiar în foc. Vreau să văd cum vă frigeți. Și dați asta pe gît; e rom, și nu-i de la băcănie. Beți-l dintr-o înghițitură. Veșmintele fetei sînt uscate ca sarea! Ei, domnișoară, ați numărat? Iată un adevărat cavaler. Cîte turle și cîte arcuri ați găsit?

— Treizeci și două, răspunse tînăra femeie.

— Sînteți grozavă! zise el. Așa este. Le-a numărat, într-adevăr! Treizeci și două. Culmea e că sînt treizeci și trei. Uitați-vă la șmecheria asta mică. Cînd mă plictisesc, o număr. Nu știu exact dacă e-o turlă sau un pod, dacă-i laie sau bălaie, dar cu asta fac treizeci și trei, și te bucuri grozav cînd găsești ceva nou în asemenea momente.

Camera era luminată de focul cel mare din vatră. Fereastra înaltă care dădea spre ruine nu lăsa să intre multă lumină; geamurile-i mici erau aburite pe dinafară de norii care coborau pînă la suprafața solului, iar pe dinăuntru acoperite de-un strat gros de praf. Flăcările care țîșneau cu destulă putere din bușteni uriași lăsau să se vadă o teribilă îngrămădeală de mobile, deosebit de somptuoase, dar prost întreținute și încărcate toate cu cărți vechi și teancuri de hîrtii pe care încercau să se țină în echilibru cești, ulcioare, căni, castroane, sticle, crătiți, polonice, pipe de toate mărimile, de toate formele, pînă și cutii pline cu vase de bucătărie. De jur împrejur, pe pereți, numai rafturi pline de cărți cu cotoarele înclinate ca spicele de grîu în bătaia vîntului. Mesele, rotunde, pătrate sau ovale și măsuțele încovoiate sub greutatea hîrțoagelor, care le aplecau tăbliile cînd spre dreapta, cînd spre stînga, scrinurile, taburetele, așezate la întîmplare și între care se strecura un fel de cărare, lăsau totuși în fața focului un spațiu destul de larg unde erau așezate două fotolii, față-n față, și o foarte frumoasă masă de joc, minunat lucrată. Pe masă se afla o lampă de gaz și o carte deschisă. Totul, în afară de masa aceasta, de lampă, de carte și de unul din fotolii, era acoperit cu un praf alb. Mormane de cenușă umpleau căminul, ținînd jeraticul ridicat la o palmă deasupra grătarului.

Nu s-ar fi putut ghici unde se află bucătăria. Cu toate acestea în aer plutea un miros delicios de friptură de iepure, sau cine știe ce altă friptură la tavă, stropită în tot cazul cu sos de vin.

Angelo era foarte impresionat de acest miros. Își spunea : „E de ajuns. Totul s-a schimbat." Nu era greu să-și imagineze că, cu puțină friptură la momentul potrivit, îi poți îmblînzi, în realitate, pe toți eroii și toate eroinele lui Ariosto. „Și, adăugă el copilărește, cea mai mare parte din timp îl trăim în *realitate*." Se simțea umilit și de faptul că stătea înfășurat, gol, într-o pătură, ghemuit lîngă foc și *că era nevoie de asta dacă voia să trăiască*. Dar mai era lupta pentru libertate și tînăra femeie care trebuia întovărășită la Gap. Vorbi despre holeră.

— E caraghios, zise grăsanul în redingotă. Avem o epidemie de frică. Dacă m-aș apuca, în momentul de față, să numesc „holeră" o brasardă galbenă și să pun o mie de persoane s-o poarte, toți o mie ar pieri în cincisprezece zile.

Angelo, care nu se putea obișnui nici cu goliciunea, nici cu pătura (deși atitudinea tinerei femei ghemuită lîngă el să-și încălzească mîinile și cea a omului în redingotă care-și punea tutun în pipă erau fără cusur), începu să vorbească cu toată gravitatea despre clor și despre clorură spunînd că nu se mai găseau de loc prin orașe. În cele din urmă, își preciză pe de-a-ntregul gîndul : „Situația în care mă aflu, pătura asta, picioarele astea goale care se văd de sub ea, mă umilesc grozav. Aș vrea să trag pe mine o haină, oricare-ar fi."

— La orașe nu lipsește numai clorura, zise omul aprinzîndu-și pipa. Nu se găsesc de nici unele ; în orice caz, nimic din ceea ce trebuie pentru a rezista unei muște, mai ales cînd gîza asta nici nu există, ca în cazul de față. Vezi dumneata, tinere prieten, eu sînt un as în materie, adăugă el înfundîndu-se în fotoliul aflat în apropierea măsuței de joc. Am profesat medicina peste patruzeci de ani. Știu cît se poate de bine că holera nu e produsul imaginației pure. Dar, dacă se-ntinde cu atîta ușurință, dacă capătă ceea ce noi numim „violență epidemică", e pentru că, prin prezența continuă a morții, stîrnește în fiecare, pînă la exasperare, faimosul egoism congenital. Oamenii mor literal-

mente de egoism. Vă rog să reţineţi lucrul acesta, căci e rezultatul a numeroase observaţii clinice, dacă extindem termenul de clinic la drumuri şi cîmpii şi la aşa-zisa sănătate care domneşte acolo : drumuri şi cîmpii în care am dormit mult mai adesea decît în paturi. Cînd e vorba de ciumă sau de holeră, cei buni nu mor, tinere ! Vă aud. O să-mi spuneţi c-aţi văzut murind o mulţime de oameni buni. Şi-am să vă răspund : „Fiindcă n-au fost foarte buni".

Angelo îi vorbi despre *micul francez*.

— O imunitate relativă duce întotdeauna la suficienţă, zise omul. E o slăbiciune de care zeii au ştiut să tragă foloase din timpuri străvechi, şi faimoasa muscă nu face excepţie. Dragă domnule, moarte celui ce se crede nevinovat : iată limbajul zeilor. Şi pe bună dreptate. Totdeauna ai cele mai valabile motive din lume să te crezi clarvăzător pentru că ai izbutit să apuci taurul de coarne. Dar nu-i de ajuns. Îmi citezi cazul unui medic de ţară sau al meu, sau al unui *vulgum pecus* [1] : toţi ăştia mor, bineînţeles...

Angelo care, în situaţia în care se afla, avea nevoie de cadavre, povesti cum *micul francez* îl înmărmurise cu generozitatea şi devotamentul lui.

— Să admitem că-i aşa, zise omul, înseamnă că era *prea* bun. Trebuie să existe o măsură în toate. Dar arată-mi, mă rog, unul care *uită de sine*. Iată cuvîntul pe care-l căutam ; unul care nu se gîndeşte la el şi care, prin urmare, nu caută muribunzi în mormane de cadavre ca să-şi ofere plăcerea de a-i salva, cum mi-ai spus că făcea doctoraşul dumitale. Arată-mi unul care uită de ficatul, de splina, de pipota lui. Ăla nu moare. Adică nu moare de holeră. De bătrîneţe, fără doar şi poate ; dar de holeră, nu.

Adăugă că regiunea era vulcanică şi, prin urmare, ferită de miasme dăunătoare ; că şapte-opt leghe de jur împrejur (şi trebuia să-şi extindă observaţia pînă acolo, ca să fie valabilă în ţinutul acela pustiu) nu se produsese nici un deces prin holeră de la începutul epidemiei.

— Avem aici un substrat de lavă din care ies emanaţii sulfuroase şi calde. Într-un cuvînt, trăim cu cheltuială puţină.

[1] Alterare fantezistă a locuţiunii *servum pecus* (turmă servilă de imitatori), în sensul de mulţime neştiutoare.

Drept care recunoscu bucuros că clorura lui Angelo nu era o prostie chiar atît de mare și că chimia putea să înlocuiască, în orașe, filozofia și etica.

Practicase medicina la Lyon, Grenoble și chiar la Paris. Asta stătea la baza melancoliei lui, zise el cu buzele înflorite de zîmbetul cel mai gingaș. Melancolie, nu mizantropie, să ne-nțelegem. O trata de altfel cu bisericile Moscovei. Era o metodă extrem de activă, atît de stupidă că acționa ca un aport de fier asimilabil asupra unui organism anemiat. Știți că e o descoperire extrem de importantă? Pînă acum nu exista nici un leac contra melancoliei. Medicina era neputincioasă. Dar, deși e mai puțin spectaculoasă (și fățărnicia îi înzecește veninul), melancolia face mai multe victime decît holera. Să lăsăm la o parte faptul că ucide, e un adevăr care sare-n ochi, și ucide într-o proporție pe care n-o putem ști niciodată, deoarece victimele ei nu-și expun burțile verzui de-a lungul străzilor, ci-și dau duhul cu foarte multă decență și modestie, în unghere tainice, unde se cheamă (pe drept cuvînt, poate) că au murit de moarte naturală. Dar, în afară de aceste urmări radicale, melancolia transformă o anumită societate într-o adunătură de morți în viață, într-un *cimitir la suprafață*, dacă se poate spune așa; ia pofta de mîncare, gustul, înnoadă frînghiile, stinge lămpile, pînă și soarele, și mai dă, pe lîngă toate astea, și ceea ce s-ar putea numi un *delir al inutilității*, care se acordă perfect, de altfel, cu toate carențele mai sus indicate și care, dacă nu e de-a dreptul contagios, în sensul pe care-l dăm în mod inconștient acestui cuvînt, îi împinge totuși pe melancolici să dea excesive proporții *neantului*, melancolia fiind astfel în stare să descompună, să ducă la trîndăvie și, prin urmare, să ducă la pieire o țară întreagă. Fără să uităm acțiunile de mare anvergură cărora, pînă în cele din urmă, melancolicii de tip sanguin li se consacră aproape întotdeauna și care antrenează populații întregi în măceluri cu nimic mai atrăgătoare decît cele produse de ciumă sau holeră. Mica lui șmecherie cu bisericile Moscovei nu era rea de loc, dacă binevoiai să-i acorzi puțină atenție. Era pe cale s-o perfecționeze. Dar știți cu ce-și trecea vremea? Cu Victor Hugo, pur și simplu.

Și lovi cu podul palmei în cartea deschisă alături de el, lîngă lampa cu gaz.

Apoi, dintr-o pornire firească, întoarse privirea spre fereastra plină de nori, pe care apa se scurgea în șiroaie și care clănțănea sub izbiturile vîntului, declarînd că e o vreme extraordinară.

Cizmele, cămașa și hainele lui Angelo se uscaseră. Se duse să se îmbrace într-un colț întunecos.

— Dă-o naibii de pudoare, zise omul, stai acolo lîngă foc. Ești bine făcut, ce riști ? Crezi că domnișoara a fost adusă pe lume *per studiare la matematica ?* Toți tinerii sînt un fel de Polul Nord, de Swedenborg, de Cromwell ! Și-atunci, ce te faci cu căldura comunicativă a banchetelor ? Gîndește-te la grecii antici, tinere ! Ia te uită ce obraz și ce ochi mari are ! „E maica mea, Grecia, cu dulcele-i azur."

Angelo i-ar fi dat un răspuns să-l usture, dar, spre marea lui mirare, era cu totul absorbit să-și înghită saliva abundentă și sălcie. În timp ce vorbea, omul în redingotă se ghemuise lîngă tînăra femeie ; dădu la o parte cenușa din vatră și, descoperind o tigaie de fontă care fierbea înăbușit, îi ridică repede capacul. Cineva care se hrănise cu polenta și ceai o săptămînă întreagă era cu neputință să reziste acestui puternic miros de vînat în sos de vin.

— Te rog să faci pe gazda, dragă prietenă. În dulăpiorul aflat de altfel în colțul opus celui în care tînărul nostru Eliacin [1] își trage pantalonii se află o față de masă curată, farfurii și tot ce mai trebuie. Pune masa, dacă nu te superi. Să-l cinstim pe-acest fățarnic, produs al șireteniei mele ancestrale. O dată, cînd am și eu oaspeți, pot să-mi îngădui un ospăț de familie, unul din acelea care rămîn neuitate o viață, mai ales în viața unui burlac înrăit, a unui om singuratic și, să recunoaștem, a unui om aflat în pragul bătrîneții.

Nenorocire, vai ! stăpînului ce rîde,
Benchetuind, de robul mîhnit, de profeți rîde !
La fel ca Balthazar, nu știe ce-l răpune,

[1] Personaj din *Athalie*, cunoscuta tragedie a lui Racine.

Nu vede cum pe murii de săli lărmuitoare
O mînă străfulgerătoare
Înscrie sus cuvinte de foc printre cunune!

Angelo simți din nou pe el, cu plăcere, haina lui bătoasă de catifea.

„Să fii cu cizmele în picioare, își zise el, e poate secretul puterii.“ Dar mirosul de mîncare era mai puternic ca toate celelalte. Nici nu-și mai punea întrebarea dacă era prudent pentru tînăra femeie să mănînce în casa aceea necunoscută, și încă niște feluri de mîncare ce păreau foarte condimentate. Căzuse pradă unei ispite căreia nu-i putea rezista. „Fie ce-o fi“, își zise el fericit. Cizmele nu mai foloseau la mare lucru.

Se duse să vadă de catîr. Îl frecă îndelung cu șomoioage de paie. Era într-unul din momentele acelea cînd mirosul bălegarului îi făcea bine. Se gîndea cu părere de rău la frumoasa lui uniformă. I-ar fi plăcut să dea ordine.

Violența furtunii, ale cărei bubuituri de tunet pusese în mișcare toate ecourile, îl atrase la ușa grajdului. Era un potop cum nu mai văzuse niciodată.

Tînăra femeie veni după el. Erau amîndoi abătuți, posomoriți și se priveau cu niște ochi plini de tristețe.

— Și totuși, zise ea, îmi plăcea mult polenta pe care-o preparați atît de bine. Și adăugă chiar: Pe care-o făceați cu atîta dragoste!

— Firește, răspunse Angelo, ne-a fost de folos, dar...

— Nu e chip să plecăm, continuă ea.

— Nu putem să-l jignim pe omul acesta așa de îndatoritor, spuse Angelo.

Mîncară cu o poftă grozavă, fără să facă cîtuși de puțin nazuri, nici la pîine, pe care nu mai puseseră de mult gura din prudență, nici la vinul de foarte proastă calitate, pe care omul în redingotă îl turna din belșug în pahare.

Angelo observă că tînăra femeie înfuleca pe nerăsuflate și că nu se putea opri să scoată chiar ușoare gemete de plăcere. De altfel, mînca cu ochii închiși.

În sfîrșit, atît pentru unul cît și pentru celălalt a fost o masă foarte tristă, dar nu și pentru gazdă, care cita din Victor Hugo la fiecare pas.

Din fericire, Angelo își găsi țigările perfect uscate în portțigaret.

„Mai am încă douăzeci și cinci într-o cutie pe care batistele mele au ferit-o cu siguranță de ploaie, își spuse el extrem de bucuros. Nu există plăceri neînsemnate."

Cu toate acestea, acum, cînd nu-i mai era foame, i-ar fi plăcut să nu fi mîncat. Îi făcu imputări tinerei femei că s-a lăsat pradă acestor desfătări cu aceeași lașitate ca și el. Nu era dispus să dea uitării ușoarele gemete de lăcomie satisfăcută pe care le scosese în mod instinctiv. Vedea totul în negru. Le spuse tot ce avea pe suflet.

— Tipul ăsta e fenomenal, zise omul în redingotă. Vrea cu tot dinadinsul să ne interesăm de holera lui. Pot să-ți vorbesc despre holeră și despre ciumă *ad libitum* [1]. Dar, crede-mă, e mult mai plăcut să privești bujorii acestei făpturi încîntătoare.

— Făptura aceasta nu va rămîne încîntătoare decît dacă nu moare de holeră, răspunse scurt Angelo.

— Ai un fel al dumitale de-a privi lucrurile, tinere, nu pot nega. Totuși, ceea ce spui e discutabil, află asta de la un bătrîn practician. Experiența îmi îngăduie să afirm că sîntem incapabili să deosebim, în înlănțuirea faptelor, ce va aduce binele de ce va aduce răul. Am văzut pneumonii vindecate de antraxuri monstruoase, canceriforme și extrem de dezgustătoare.

Doamne, ai lăsat pe lume, în toate, o neagră taină.

Discernămînt perfect, net, elementar și care nu greșește niciodată cînd e vorba de simțuri. Dar simțurile operează în prezent. De aici, modestia mea. La ce ți-ar folosi însă o știință despre un viitor în care nici măcar o scroafă nu și-ar găsi purceii, ca să afli dacă domnișoara va rămîne fermecătoare de vreme ce acum este încîntătoare? Pe scurt, ce dorești de la mine, de fapt?

— E foarte simplu, zise Angelo. Sînteți medic, trebuie să cunoașteți leacurile. Poate că aveți chiar unele într-un dulap? Batem drumurile înarmați doar cu dorința sinceră de-a trăi. Dar asta, mă tem, nu e de ajuns în vremuri ca

[1] După pofta inimii (lat.).

cele de azi. Cred că, poate, calomelul, sau chiar elixirul paregoric...

— Fleacuri ! Calomelul, elixirul paregoric ! Care e...

— Dar, spuse tînăra femeie, în această înlănțuire de fapte, care aveau aerul că mă privesc pe mine, dacă am înțeles bine, și a căror întunecime ați subliniat-o cum se cuvine, dacă am și eu un cuvînt de spus, aș cere să devin centenară, ca toată lumea.

— Profundă eroare, profundă eroare, răspunse omul... dar întreruperea dumitale m-a scutit de vreo două-trei grosolănii pe care mă pregăteam să le spun ; nu e cazul să fie rostite aici, copiii mei !

Frumoase frunți candide, plecate asupră-ne
Și guri cu smalțuri pure, spunînd mereu : de ce ?

Să ne venim în fire, și să mai luăm din romul ăsta care, pe cinstea mea, face cît toate calomelele din lume.

— Da, zise Angelo cu multă gravitate, alcoolul este excelent.

— Totul este excelent, rosti omul. Dacă mi-aș da osteneala să-ți vorbesc de holeră, ai rămîne uimit. Ai văzut-o hălăduind prin țară și ți-a oferit destule lucruri despre care nu-ți vine să vorbești (nu ți-a fost greu pentru că ești tînăr), dar să vezi holera dînd năvală într-un corp : iată un spectacol care îndeamnă la sinceritate. Cu toate acestea, ca să-ți faci o idee măcar aproximativă despre panateneele [1] ei somptuoase, trebuie să te familiarizezi mai întîi cu locurile în care au loc aceste serbări. Ficatul, splina și pipota, de care vorbeam adineaori — ușor de spus, dar ce sînt toate astea ? Ce sînt, mai ales, înainte de-a fi întinse pe marmora mesei de autopsie ? Cînd au ajuns acolo, nu mai servesc la mare lucru : sînt niște bucățele, niște istorioare ; slujesc pentru a forma opinia publică, pentru a îndeplini anumite formalități cerute de buna-cuviință. Dar în momentul de față, pentru dumneata și pentru mine, de pildă, și pentru acel foarte mare număr (ia aminte) de bărbați și de femei aflați în viață și dornici să rămînă în viață, ce sînt ? Departe de mine gîndul de-a ține o prelegere ; nu-i nicidecum vorba de anatomie. E

[1] Serbări date în cinstea zeiței Atena.

vorba să ne deplasăm în locurile unde iau naștere patimile, greșelile, sublimul și groaza. Ficatul unui adult, aflat într-o doamnă sau într-un domn, pe picioarele lor și perfect sănătoși, ce lucru frumos ! Aici n-avem nevoie de Claude Bernard [1]. El ne spune că ficatul fabrică zahăr. Sîntem oare mai edificați asupra mării dacă știm că fabrică sare ? Dacă vrem să cunoaștem cît de cît aventura umană, nu de Claude Bernard avem nevoie, ci de La Pérouse, Dumont d'Urville [2], sau, și mai bine, de marii șmecheri : Cristofor Columb, Magellan, Marco Polo. Am ciopîrțit o sumedenie de ficați de om cu cuțitașele mele. Mi-am potrivit ochelarii pe nas și-am zis : „Ia să vedem", ca fiecare. Și ce-am văzut ? Că uneori era umflat sau descompus, injectat sau obstruat, că uneori era aderent de diafragmă. Mare scofală, ce să zic !

Susținea, aici, în fața lor, că ficatul este asemenea unui ocean extraordinar, în care sonda nu atinge niciodată fundul, și care duce la niște Malabare, la niște Americi, la navigări somptuoase prin spații necuprinse căptușite cu azur. I se imputa bineînțeles lipsă de spirit științific, fusese luat drept neghiob de către clinicienii la care mînia și indignarea proveneau, ca la fiecare om, de la ficat, fără să se gîndească o clipă că, dacă lipsa asta de logică e produsul zahărului, e în orice caz un zahăr cu care ți-e tare greu să îndulcești cafeaua.

Bineînțeles că, date fiind caile obiective pe care tindea să se îndrepte știința experimentală, nu sfătuia pe nimeni să vorbească, în legătură cu ficatul, de monștri, de Insula Paștelui, de furtuni, de brize răcoroase, de dor de ducă, de colibe de indieni, de bougainvillia, de cassia, de aur, de trăsnete, de pescăruși, într-un cuvînt de tot ce trebuie pentru a schimba zările și visele. Doar dacă era vorba de cineva, hotărît ca și el, să îndure ironiile și să lase lucrurile să se desfășoare la voia întîmplării.

Căci, dați-mi un ficat și un schelet, de bărbat sau de femeie, *ad libitum*. Îl bag pe unul în celălalt, și iată că am cu ce să întreprind, să izbutesc sau să ratez toate ipos-

[1] Fiziologist francez (1813—1878), care a demonstrat rolul pancreasului în digerarea corpurilor grase și funcțiunea glicogenică a ficatului.

[2] Navigatori francezi din secolul al XVIII-lea.

tazele vieții meditative sau ale vieții de societate. Îl asasinez pe Fualdès [1] și pe Paul-Louis Courier [2]. Vînd negri, îi eliberez, fac din ei carne tocată sau drapele pentru adunările consultative. Inventez, fondez Societatea lui Isus și-o pun în mișcare, iubesc, urăsc, mîngîi și ucid, fără a mai vorbi de aventurile surorii mele cu un zuav, ceea ce asigură perpetuarea speciei.

Ținea să le atragă atenția asupra următoarei chestiuni : toate aceste exemple nu erau alese la întîmplare. Voia să spună că avem de-a face aici nu cu generatorul acțiunilor brute, ci al tuturor combinațiilor și înfloriturilor : flașneta care înăbușă țipetele victimei, femeia adulteră cotropită de păduri nocturne, de focuri de armă și de deschiderea testamentului, pe scurt, toată comedia, inclusiv cea care se joacă, nu în dosul frunților, ci în dosul tuturor pereților, cum avea onoarea să precizeze.

Nu-i mai rămînea decît să înfășoare alături cîțiva metri de intestin, fără a uita intestinul gros, sediul ideilor generoase, și al lirismului, să plaseze rinichii, o splină, cîteva viscere adventive, și putea să pună în toată gama pasiunilor atîția bemoli sau diezi la cheie cîți îi trebuiau mărețului animal în două labe, mincinos prin excelență. Mai era nevoie să spună că nu atribuia — departe de el gîndul — cuvîntului „mincinos" un sens pejorativ ? Știa să fie obiectiv ca un tată și ca o mamă, cînd era nevoie.

Paranteză. Dorea să sublinieze justificarea felului său de-a vedea lucrurile. Holera este o boală a marilor profunzimi ; ea nu se transmite prin contagiune, ci prin *prozelitism.* Înainte de-a merge mai departe, trebuia să se gîndească la un lucru foarte important. Iată un bărbat (sau o femeie) despicat din creștet pînă-n tălpi ca un bou pe-o tejghea de măcelărie și iată acum medicul aplecat deasupra lui cu toate apanajele sale. Acesta din urmă poate foarte bine să știe de ce a murit bărbatul (sau femeia). Dar înțelesul adînc al acestui „de ce" e cu totul altceva. Un cu totul altceva care, pentru a fi scos la lumina zilei, cere să știi „cum" a trăit acel bărbat (sau acea femeie). Dar acel bărbat (sau acea femeie) a iubit, a urît, a mințit,

[1] Magistrat francez (1761—1817), mort asasinat.

[2] Cunoscut pamfletar francez (1772—1825), care a murit, de asemenea, asasinat.

a suferit și s-a bucurat de dragostea, ura sau minciuna altora. Din toate acestea, însă, nici o urmă la autopsie. Bărbatul acela (sau femeia) a iubit, dar nu știu nimic. A urît (nu știu nimic), nici în ce fel. S-a bucurat și a suferit : praf și pulbere ! Cine ne poate asigura că nu există nici o legătură, apropiată sau îndepărtată, între bila asta verzuie care-i umple mațele și dragoste ? (Cînd e vorba de dragoste adevărată, adică așa cum ar trebui să fie, și durează zece-douăzeci de ani, mă rog, chiar dacă nu e pentru una și aceeași persoană), cine-mi garantează că ura, gelozia nu joacă nici un rol în petele acestea vinete și livide, cărbunii aceștia interni pe care-i descopăr în foliculele din mucoasa intestinală ? Cine poate susține că trăsnetul albăstrui plin de păuni sălbatici al plăcerii s-a năpustit de mii de ori asupra acestui organism fără să lase urme ? Nu sînt oare cele pe care le văd ? Să închidem paranteza.

Nu, domnișoară, n-am vorbit de inimă : treabă de cucoană. E un leu pe care-l purtăm brodat pe cămașă. Printre hîrburile mele, nici vorbă de-așa ceva. La locul de care-mi vorbiți găsesc o pompă aspiratoare-respingătoare care-și face trebșoara, și cînd nu și-o mai face, îți dai repede seama. Lasă-l în pace pe sfîntul Vincent de Paul și compania. Vine de pe alte meleaguri. Vine din oceanul violet. Se ridică din ape adînci, lucind tot din pricina acelui zahăr ciudat, atît de drag lui Claude Bernard. E o variantă a celebrei „Venere urmărindu-și cu înverșunare prada“ [1]. Vă fabric dintr-un pic de suc gastric o clemență ca cea care i-a făcut faima lui August să nu știți ce să mai faceți cu ea, iar don Juan nu-mi cere decît o secundă de neatenție cînd îmi fac dozările. Liberul arbitru e un manual de chimie.

Se aștepta din partea lor la o tresărire de orgoliu. Nu se manifesta, nu, într-adevăr ? Notați că așa-zisa dumneavoastră modestie nu-i decît o lenevie a digestiei, lîngă un foc strașnic, după masă, pe o vreme extraordinară (care continuă, dacă nu mă-nșel ; care devine din ce în ce mai măreață și mai frumoasă). Și, de asemenea, nu-și ascundea nici sieși, nici față de alții plăcerea evidentă pe care o

[1] Vers din *Fedra* de Racine.

aveau oamenii cînd îl auzeau vorbind despre acest subiect. Dar în sinea dumneavoastră sînteţi foarte încredinţaţi că n-aveţi nici în clin, nici în mînecă cu aceste combinaţii chimice. Vă mîngîiaţi în ascuns leul brodat pe cămaşă. Sub el, de fapt, se află floarea sînului şi floarea sînului e, la ambele sexe, foarte sensibilă.

Ei bine, nu voia să-i mai lase mult timp în ignoranţă : holera nu e o boală, *e o răbufnire de orgoliu*. O răbufnire de orgoliu pe măsura marilor profunzimi, a uriaşelor întinderi despre care vorbise mai înainte ; pe măsura posibilităţilor ciudate ale acestor întinderi şi ale acestor prăpăstii : o hipertrofie a întortocherilor (dacă se poate spune aşa) ; o flaşnetă pe măsura unei chimii supradimensionale ; leul brodat care se sprijină pe floarea sînului vostru şi capătă dintr-o dată volum, şi proporţii antediluviene. Totul terminîndu-se, altminteri, în inevitabila chimie. Dar ce minunat foc de artificii !

Ştiţi care e lucrul cel mai bun în materie de planşă anatomică ? O hartă geografică, o hartă a Ţării Iubirilor [1] cu nişte Indii orientale desenate *de-adevărat*. E în acelaşi timp ora douăsprezece la Paris, ora cinci dimineaţa în Ceylon, ora douăsprezece în Tahiti şi ora şase seara la Lima. În timp ce-o cămilă îşi dă sufletul pe nisipurile din Karakum, o midinetă bea şampanie la „Café anglais", o familie de crocodili coboară pe valea Amazoanelor, o turmă de elefanţi trece Ecuatorul, o lama sălbatică din Peru încărcată cu borat de sodiu îşi scuipă-n obraz conducătorul pe-o potecă din Anzi, o balenă pluteşte între Capul Nord şi insulele Lofoten, iar în Bolivia e praznicul Sfintei Fecioare. Globul terestru se roteşte, nu se ştie de ce şi cum, în singurătate şi beznă.

Încă o paranteză ; să vorbim într-una ; să căutăm în dreapta şi-n stînga. Aţi examinat mai îndeaproape acest foc de artificii care se numeşte soare ? Ce este el ? Pur şi simplu un carton, nişte praf, nişte raze de lemn şi nişte sîrmă. Un carton care-şi va trăi douăzeci de ani, o sută de ani, o mie de ani viaţa lui de carton. Trist lucru această

[1] În original *carte du Tendre*, ţară alegorică, în care diversele „drumuri ale dragostei" au fost imaginate de Domnişoara de Scudéry şi de scriitorii din grupul ei.

viață de carton ! Fie el albastru, galben, roșu sau verde (nu mă stînjenesc culorile, le admit pe toate), sau cenușiu, viața de carton nu face doi bani. Dar Champollion a găsit carton în Egipt, care trăia viața asta de trei mii de ani (și-și duce mai departe această viață într-o vitrină). Iubirile și bucuriile cartonului, suferințele și durerile cartonului : vă puteți închipui una ca asta ? Dar aprindeți cartușul de carton în piața satului. Ce soare ! Toată lumea strigă : „Ah ! ah !“

Răbufnire de orgoliu. În clipa asta nu mai contează nimic în afară de acea răbufnire și de acel orgoliu ; totul explodează : familia și patria. Tristan și-a dat lui însuși foc, pîrîie literalmente în propria-i piele, și Julieta la fel, și Antoniu și Cleopatra, și toți cîți or mai fi. Fiecare pentru sine. Te iubesc și mă iubești ; e cît se poate de frumos, dar cine-mi va da temeiurile să stărui în aceste compromisuri, în aceste jumătăți de măsură și în aceste extazuri, de vreme ce din străfundurile ficatului meu izvorăsc cele mai puternice temeiuri din lume pentru *a deveni.*

Să lăsăm gluma ! I se făcuse cinstea, cred, de a fi întrebat despre holeră ; acum era gata să răspundă.

Intrați, să intrăm în cei trei pînă la patru metri cubi de carne care va deveni holerică, de carne căzută pradă prodromului acestui *cancer al rațiunii pure,* de carne obosită de întortocherile impuse de materia sa cenușie, care raționează deodată cu ajutorul misterelor ei și sare peste cal.

Ce s-a întîmplat la început ? Nimeni nu ne poate spune. Fără îndoială că, îndată după cele întîmplate atunci, un val singuratic înalt de cincisprezece-douăzeci de metri, lung de șapte-opt sute de mii de metri, înaintînd cu o viteză de două noduri pe secundă, a străbătut oceanul întins ca palma. Și înainte, și după, totul e senin la suprafața apei. Nici mugete, nici spume, nici un talaz, nici o amărăciune în uriașele întinderi adînci *care nu se miră de nimic.* Nu-i decît apă care se deplasează în apă și nici o conștiință care s-o observe.

Pînă aici totul e început, nu s-a schimbat nimic. Adolphe, Marie sau François se află mai departe lîngă

dumneata și te iubesc (sau te urăsc). E o chestie de trei secunde.

Voia, spunea el, să facă o descriere, chiar aproximativă — dacă nu pot mai mult, din păcate — a felului în care, în sfîrșit, conștiința umană se simțea atunci văduvită de toate bucuriile. Pînă și amintirea lor e ștearsă. Aceste bucurii seamănă, după părerea lui, cu păsările. Mai ales cu păsările călătoare, acelea care înveselesc cele mai diferite regiuni, după epocă și anotimp, și mai ales cu renumiții păuni sălbatici. Păunii care zboară la mari înălțimi, capabili să străpungă văzduhul, cu triunghiurile lor, mai iute decît pescărușii, fluierarii, becațele, rațele verzi și sturzii.

Cerul e plin pînă la refuz de toate aceste zburătoare care fug nu spre orizont, ci spre zenit. Sînt atît de multe că se simte stînjenit, i se astupă înălțimile, suferă.

E clipa cînd pe fața holericului se oglindește uimirea, despre care se spune că e caracteristică. Bucuriile lui ostenite sînt azi amenințate de altceva decît de propria lor slăbiciune ; de ceva de care fug pînă dincolo de miază-noapte, unde dispar. O, Doamne, Adolphe, sau Marie, sau François, ce-i cu tine ? Crapă, asta e, ca să vorbim politicos, *crapă de orgoliu*. De-aci înainte nu-i mai pasă de carnea lui și de carnea din carnea lui. *Își urmărește ideea.*

Uneori, totuși, o mînă se mai agață de-un șorț, de-un rever de haină, sau de-un prieten, sau de-o prietenă. Dar celelalte păsări : vrăbiile, pițigoii, privighetorile (a nu uita privighetorile ! Cîți nu se mulțumesc cu ele, mai ales în nopțile de mai), tot ce se hrănește cu putregaiuri, cu gunoaie, cu viermișori și insecte, pe care le găsești totdeauna la fața locului numai țopăind puțin, *toate bucuriile* pe care le aveai oricînd la îndemînă se duc și ele. Învață într-o clipă modul de-a se organiza în triunghiuri la mare înălțime. Frica dă aripi și duh. Lumina se întunecă. Uimirea nu mai ajunge ; trebuie să te clatini, să te prăbușești oriunde te-ai afla : la masă, pe stradă, iubind, urînd, și să te ocupi de lucruri mult mai intime, personale și pasionante.

Socotea că Angelo e un specimen aproape desăvîrșit de cavaler, dintre cei mai atenți și mai fermecători. Ai izbutit

să mă interesezi — zise el — și, aș putea spune chiar, să mă seduci prin simplul mod în care te-ai descurcat cu pantalonii, ceea ce nu poate face oricine. Cît privește domnișoara, am fost întotdeauna subjugat de-aceste mutrițe ascuțite și fine. Dar care era țelul formal al tuturor acestor lucruri? Pericardul plin de-o umoare sanguinolentă, țesutul celular străbătut de-o rețea varicoasă plină cu un sînge negru, lichefiat, abdomenul meteorizat (notați cuvîntul), bila neagră, plămînul alb, bronhiile roșietice și spumoase reprezintă pentru creier mai mult decît o mie de ani de filozofie. Dar iată că tocmai în această stare vom găsi interiorul lui Adolphe, Marie sau François, goliți de păsări. Sau al vostru, dacă țineți neapărat.

Dacă n-ar fi decît atît, adevărul s-ar afla la îndemîna oricui, la cheremul unui miracol, dar nu poți să aprinzi numai jumătate dintr-un *soare*, cînd țara piere.

A treia paranteză. Au văzut ei vreodată o erupție vulcanică? Nici el. Dar e ușor să-ți imaginezi clipa în care, lumina zilei fiind înghițită de cenușă, fum și vapori împuțiți, o nouă lumină se înalță din fundul craterului în flăcări.

Iată primele licăriri care vor lumina puțin cîte puțin cealaltă față a lucrurilor. Holericul nu-și poate lua ochii de la ele. Nici chiar Isus, Maria sau Iosif n-ar fi dispuși să piardă o fărîmă din ele.

Se vede nevoit să intre în anumite amănunte. Aveau ei vreo noțiune, oricît de elementară, despre carnea omului? Nici nu-i de mirare. Majoritatea oamenilor sînt la fel de neștiutori. E cu atît mai ciudat cu cît toată lumea consumă fără încetare carne de om, fără să știe măcar ce-i aia. Cine n-a văzut cum se schimbă lumea, cum se întunecă sau înflorește, pentru că o mînă nu ți-o mai atinge pe-a ta sau pentru că niște buze te mîngîie? Dar toți sînt la fel ca dumneata, o fac în mod sincer. Ca să nu mai vorbim de propria carne pe care-o ardem cu nemiluita, cît e ziua de mare, pentru una sau pentru alta.

E atît de puțin, că nu e nimic. Nu trebuia să-și amintească decît de aerul mîhnit pe care-l aveau amîndoi în toiul furtunii, cînd îi descoperise sub bolta ruinată a pivniței, ca să fie convins că erau gata să se jertfească unul pentru celălalt. Mă rog, asta sărea în ochi, și n-aveau ne-

voie să facă ironii, mai ales domnișoara. Mărturisește că te temeai pentru el. Sînt lucruri pe care nu le mărturisești niciodată deschis, și e păcat, dar e vorba de compromisuri obișnuite, de nuanțe, de semitonuri, de bemoli și de diezi. Nu e totuși mai puțin adevărat că erau cît pe-aci să se sacrifice pentru o anumită cantitate de săruri și apă ; pentru o întreagă lucrare de instalator, cu țevărie și cu fire de sonerie.

Dar n-o să se mai lanseze în considerații fără sfîrșit. Atîta a fost de ajuns. Cunoaște oricine vanitatea ființelor și a lucrurilor. Continuau totuși să se minuneze de indiferența holericilor aflați în plină criză față de cei din jur și adeseori față de abnegația și curajul de care se dă dovadă în asemenea împrejurări. În majoritatea bolilor, bolnavul se interesează de cei care-l îngrijesc. S-au văzut pacienți, în ultimele clipe de viață, vărsînd lacrimi pentru cei dragi sau vrînd să știe ce mai face mătușa Eulalie. Holericul nu e un pacient : e un *impacientat*. A înțeles dintr-o dată prea multe lucruri esențiale. Se grăbește să priceapă tot mai multe. E singurul lucru care-l interesează și, dac-ați fi holerici și unul și altul, ați înceta de-a mai însemna ceva unul pentru celălalt. *Ați fi găsit ceva mai bun de făcut.*

Ceea ce cu părere de rău trebuie să vă spun, în pofida semnelor vădite ale atașamentului vostru profund. E locul, aici, să vorbim despre îngrijirile *geloase*. Ființa iubită te părăsește de dragul unei noi pasiuni, care știi că e definitivă. De altfel, dacă o mai ții în brațe, o simți zguduită de tremurături și spasme ; geme într-o luptă corp la corp din care ești eliminat.

Iată de ce spuneam mai adineaori că micul dumitale francez nu era cu desăvîrșire bun, sau că era prea bun. Ar fi trebuit să adaug că, în tot cazul, era lipsit de eleganță. *Nu știa să se resemneze.* Se crampona. Și încă de toți. Și pentru ce ? Pentru a sfîrși prin a le urma pilda.

Dar asta e, ca întotdeauna, chestie de temperament. Să revenim la țevăria noastră, firul de sonerie și alte marafeturi.

Dacă toate astea n-ar simți nimic, ar fi grozav. N-ar mai exista curiozitate, deci nici orgoliu ; am fi cu-adevărat veșnici. Dar iată niște globuri uriașe de foc care se re-

varsă greoaie peste marginea craterului, nori incandescenți care înlocuiesc cerul. Pe holericul dumitale îl interesează peste măsură. Singurul lui scop de-aci înainte e să cunoască cît mai mult din toate astea.

Ce simte ? Banal : i-e frig la picioare. Are mîinile înghețate. Îi e frig la ceea ce numim extremități. Sîngele i se retrage. Sîngele lui se îndreaptă repede de tot spre locul spectacolului. Nu vrea să piardă nimic din el.

Ei bine, nu-i mare lucru ! În principiu, n-ai ce să-i faci. Cataplasme pe niște picioare de lemn există, cum vă puteți închipui, cu duiumul. Una din ele e calomelul. Nu, n-am așa ceva. Ce să fac cu el ? Siropul de gumă aromatizat cu floare de portocal e alta. Ai de ales între lipitori la anus și sîngerare, și nu e nevoie să fii mare savant ca ele să-ți treacă prin minte în asemenea cazuri. Se fac spălături cu cateșu, cu ratania, extract de chinchină, cu mentă, cu mușețel, cu tei, cu melisă. În Polonia se dă un gran [1] de beladonă ; la Londra, două grane de subnitrat de bismut. Se pun ventuze pe epigastru, sinapisme pe abdomen. Se administrează (ce cuvînt nostim !) clorhidrat de sodiu sau acetat de plumb.

Cel mai bun leac ar fi acela de-a fi iubit mai presus de orice de către cei din jurul tău. Dar, vezi bine, n-ai ce să oferi *în schimb,* pentru a înlocui această nouă pasiune. Cu alte cuvinte, căutăm un medicament specific în stare să neutralizeze starea toxică, după formula oamenilor docți, cînd, de fapt, ar trebui să facem în așa fel încît să fim preferați, să oferim mai mult decît le oferă răbufnirea asta de orgoliu : într-un cuvînt, *să fim mai tari, sau mai frumoși, sau mai seducători decît moartea.*

Le va face o destăinuire, sau mai bine nu, destăinuirile se vor opri aici. Nu mai scoate o vorbă despre subiectul ăsta. Rugămințile, mimica și toată grația dumitale nu ajută la nimic. Dacă m-ai cunoaște mai bine, ai ști că, dacă m-am hotărît o dată să tac, nu cedez niciodată ispitei de-a vorbi.

Pe de altă parte, au dorit o descriere a holerei. El se declarase de acord ; o vor avea. Dar să nu vă astupați urechile, vă rog frumos. Mai adineaori, tînărul acesta

[1] Un gran (veche unitate de măsură franceză) = 0,053 grame.

părea dispus să mă înghită pe nemestecate dacă nu mă supun dorințelor lui. Mi-a vîrît-o pe frumoasa lui sub nas ; mi te-a vîrît sub nas pe motiv că trebuie să fii salvată cu orice preț. De ce trebuie ? E o întrebare pe care nici nu și-o pune. De ce-ar fi trebuit mai ales ca eu, sau restul omenirii, să fie de aceeași părere cu el ? Și să salveze ce ? I-o repet !

Nu-l speriau cîtuși de puțin ifosele. „Stați jos și mai luați puțin rom, e mai cuminte." Era un domn bătrîn. Se potolise de mult. Sabie, pistol, duel, pe care mi le propuneți atît de drăguț, cu un avînt plin de haz, la ce-ar fi bune ? Ce, *eu am făcut lumea ?*

Dacă mă abțin să fac destăinuiri e tocmai pentru că mă aflu, cred eu, în fața unor persoane rezonabile, din considerație pentru înfățișarea lor atrăgătoare și neținînd seama de vîrsta asta ingrată, care te îmboldește cu ușurință la violențe. Binecuvîntați tinerețea care-ți îngăduie să te apropii de moarte cu încredere și fără teamă.

Holericul nu mai are față : are un *facies*, un facies *eminamente holeric*. Ochii înfundați în orbite și aproape atrofiați sînt înconjurați de un cerc livid și pe jumătate acoperiți de pleoapa superioară. Ei reprezintă fie o foarte mare frămîntare sufletească, fie un fel de prăbușire în neființă. Sclerotica, atît cît se poate vedea din ea, e plină de echimoze ; pupilele care s-au dilatat nu se vor mai contracta niciodată. Ochii aceștia nu vor mai ști ce e aceea lacrimă. Genele, pleoapele sînt impregnate cu o materie uscată și cenușie. Ochi care au rămas holbați într-o ploaie de cenușă și văd aureole, licurici uriași, fulgere.

Obrajii sînt scofîlciți, gura pe jumătate deschisă, buzele lipite de dinți. Respirația, trecînd printre arcadele dentare apropiate, devine sonoră. Ca un copil care imită un monstruos samovar. Limba e mare, moale, puțin roșie, acoperită cu un strat gălbui.

Frigul pe care l-a simțit mai întîi la picioare, la genunchi și la mîini tinde să invadeze tot corpul. Nasul, pomeții, urechile sînt înghețate. Răsuflarea e rece, pulsul lent, extrem de slab, în preajma declinului fiziologic.

În starea asta, holericul răspunde cu luciditate, dacă e întrebat. Vocea e răgușită, dar nu vorbește alandala. Vede

limpede și *de ambele părți*. Dacă alege, o face în deplină cunoștință de cauză.

Ținea să remarce că, pentru a relata toate acestea, e necesar mai mult timp decît cel în care se petrec. Totul are loc într-o străfulgerare, în timp ce toți ceilalți strigă, se reped, îl iau în brațe pe Jacques, Pierre sau Paul și întreabă : „Ce e de făcut ? E pierdut !"

Asta-i părerea lui, deși, așa cum declarase mai înainte, nu asistase niciodată la erupțiile unui vulcan ; își închipuia totuși destul de bine cum se petrec lucrurile, iar în spectacolul acestor convulsii trebuie să existe un moment extrem de tragic și fără îndoială cu valoare hipnotică : acela în care serbarea focului iese din măruntaiele pămîntului și se năpustește mugind asupra vieții. Fără să fi citit altceva în legătură cu subiectul decît *Poemul Etnei* și povestirile despre Ciclop, nu era greu să-ți închipui urletele gigantice, brutalitățile incandescente, pline de cenușă, fetide și probabil electrice. Trebuie să te încerce o asemenea surpriză, în fața unei atît de evidente dovezi a nimicniciei noastre, încît toată sarea și probabil tot zahărul domnului Claude Bernard se preschimbă în statuie.

Unii dintre colegii mei, care nu sînt orbi cu toții, au vorbit despre „asfixie holerică". Am crezut chiar o clipă că sînt în stare să înțeleagă și să exprime ceva mai mult decît le șoptește știința, cînd au adăugat acest lucru încîntător și atît de adevărat : „Aerul alimentează mai departe sîngele, dar sîngele nu mai ajunge la aer". Mi-ar fi plăcut, după această constatare, repet, foarte inteligentă, să-i aud pronunțînd numele Casandrei ; imediat după asta și ca să arate limpede că au înțeles.

Am vorbit de prozelitism ; vreau să spun că nu reziști nevoii de-a vesti viitorul, adică adevărul, adevărul în germene.

M-am gîndit adesea că vine poate un moment în care holericul suferă, și chiar îngrozitor, nu numai în orgoliul lui ca pînă acum (și asta e ceea ce-l îmboldește), ci, în sfîrșit, în dragostea lui, și că asta l-ar putea reține de partea noastră.

Mai deschid o paranteză. O închid repede, nu vă fie teamă, dar e necesară. Trebuie menționat faptul că holera, precum știți, lovește în toți fără deosebire, și pe loc. Te

hotărăşti brusc să ai holeră, în toiul altor hotăriri luate definitiv, bine gîndite şi la care te îndeamnă obiceiul pămîntului. Pînă şi fiinţele pe care le-ai bănui cel mai puţin sînt în stare să-ţi facă figura pe loc : mama deopotrivă cu iubita, femeia de serviciu, burghezul, soldatul, zugravul şi pictorul specializat în scene de război. Nici mediocritatea nu e o piedică ; fericirea (cum se şi cuvine) o provoacă. Să închidem paranteza şi ţineţi bine minte ce conţine. Sîntem în realitate mult mai mult decît credem.

Se pretinde aşadar că holericul suferă înfiorător. Se spune că nimic nu se aseamănă cu chinurile acestor cadavre vii, conştiente de toată grozăvia situaţiei lor. Asta se petrece bineînţeles, cum vă puteţi închipui, într-o stare fără dimensiuni şi fără durată ; să precizăm care e grozăvia : cînd sînt între jerbele de foc, în valurile de scîntei, în nămolurile de lavă, în evantaiele de lumină, corpul lor e surd, orb, mut, *insensibil*. Adică nu mai au nici mînă, nici picior, nici cioc, nici unghie, nici păr, nici pene. Şi totuşi sînt lucizi. Continuă să audă, să vadă ce-i înconjoară, zgomotul străzii, cratiţa de pe foc, fleoşcăitul rufelor, văicărelile, culoarea roşie a unei rochii, negrul unei mustăţi, bîzîitul muştelor.

Dacă e vreo suferinţă, apoi asta e. Spun „dacă" ; căci ce dovadă avem că bolnavul suferă ? Spasmele ? Convulsiile ? Sughiţul ? Strigătele ? Scrîşnetul dinţilor ? Sîntem atît de siguri că ştim care sînt adevăratele manifestări exterioare ale euforiei ?

Dar într-o străfulgerare de suferinţă, de adevărată suferinţă, şi îngrozitoare, în asta cred, şi, dacă e cu putinţă, se manifestă. Spun „dacă" pentru a încerca, aşa ca toată lumea, să fiu obiectiv, pentru a nu fi categoric, pentru a lăsa o portiţă deschisă. E în clipa cînd, sub ploaia de cenuşă, holericul se întreabă dacă *toate astea* au meritat osteneala, dacă nu era mai bine să-şi fi văzut de ale lui, fără să alerge după cai verzi pe pereţi.

Bolnavul se află într-o agitaţie grozavă. Caută să zvîrle totul de pe el, se plînge că nu mai poate de cald, îi e sete ; uitînd de orice pudoare, sare gol din pat sau îşi descoperă cu furie părţile ruşinoase. Şi totuşi pielea i s-a răcit, acoperită cu broboane de sudoare îngheţată care devine curînd

vîscoasă, dînd mîinii senzația neplăcută că atinge un animal cu sînge rece.

Pulsul i s-a topit aproape de tot, dar continuă să bată foarte repede. Extremitățile capătă o nuanță albăstruie. Nasul, urechile, degetele se cianozează ; plăgi de același fel apar pe corp.

Scofîlcirea pe care am constatat-o la față s-a întins peste tot. Pielea, care și-a pierdut elasticitatea, face cute cînd o ciupești și *lasă gaură unde o apeși.*

Vocea e stinsă. Bolnavul nu se mai exprimă decît prin suspine. Respirația are un miros grețos cu neputință de descris, dar pe care nu-l uiți dacă l-ai simțit o dată.

Apare, în sfîrșit, calmul. Moartea e pe-aproape.

I-am văzut pe unii ieșind din comă, ridicîndu-se în capul oaselor și, timp de cîteva secunde, *căutînd aerul ;* ducîndu-și mîinile la gît și arătîndu-și printr-o pantomimă, la fel de dureroasă pe cît de expresivă, că au o senzație cumplită de strangulare.

Ochii se convulsionează, luciul le-a dispărut, corneea însăși s-a îngroșat. Gura întredeschisă lasă vederii o limbă groasă acoperită de bube negre. Pieptul nu mai saltă. Cîteva oftaturi. S-a sfîrșit. Știe ce trebuie să gîndească despre semnele exterioare ale respectului.

Capitolul XIV

Angelo și tînăra femeie petrecură noaptea lîngă foc, pe fotolii. Dimineața cerul era senin.

— Sînteți la zece leghe de Gap, le spuse omul în redingotă, și nu puteți greși drumul. Coborînd de-aici, veți da de șapte-opt case care sînt ceea ce oamenii numesc Saint-Martin-le-Jeune și, în mijlocul acestor case, se află o răscruce unde drumul pe care ați venit ieri se încrucișează cu o șosea semiprincipală. Nici un fel de complicație. Veți face pe drumul acesta, luînd-o la dreapta, cinci leghe

într-un ținut curat ca lacrima și veți ajunge la marginea platoului. De acolo veți vedea, la o sută de metri sub nasul vostru, șoseaua care duce la Gap. Coborîți, așezați-vă la marginea drumului, diligența mai trecea pe-acolo acum două zile. Și nu e nicăieri nici un fel de barieră. Sau, dacă aveți bani, duceți-vă pînă la cătunul care se zărește printre castani. Găsiți acolo un poștalion.

Le dădu pentru drum o sticluță cu rom și un pumn de boabe de cafea.

Ceea ce spusese se adeveri întocmai. Oamenii din Saint-Martin-le-Jeune își vedeau de treburile lor. Unul, așezat pe jos, își ascuțea coasa, altul scruta cerul și-i spuse lui Angelo că va fi senin trei zile.

Era destul de cald. Una din acele zile de toamnă ce par zile de primăvară. Plantele cu frunza aspră, culcate la pămînt și strălucind de ploaia care căzuse, sclipeau ca marea. Un miros de ciuperci extrem de suav răbufnea de la picioarele ienuperilor și al tufelor de merișor. Un vînt ușor, străbătut de adieri răcoroase, dădea aerului o putere și o tărie fără seamăn. Pînă și catîrul era mulțumit.

Tînăra femeie înainta cu multă sprinteneală și, la fel ca și Angelo, se extazia la fiecare pas de limpezimea cerului, de frumusețea munților de culoarea cameliei, care se pierdeau în ceața matinală spre care se îndreptau.

Văzură din nou corbi sperioși, întîlniră un drumeț care se întorcea la Saint-Martin cu un sac de pîine în spinare. Singurătatea era plină de voioșie.

Chiar după ce străbătură cîteva leghe și dispăru cea mai slabă urmă de viață omenească, în timp ce treceau printr-o pădurice de pini extrem de jigăriți, lumina, aerul, miresmele pămîntului continuau să-i mențină pe cei doi călători într-o stare de bună dispoziție. Gustau pentru prima oară plăcerea călătoriei.

— Sosim numaidecît, zise tînăra femeie.

— Îmi vor trebui, răspunse Angelo, cel puțin încă două zile pînă să ajung de partea cealaltă a munților acestora cu un colorit atît de minunat.

— Sper că veți rămîne la Théus măcar două zile. Trebuie să vă mulțumesc pentru ajutorul pe care mi l-ați dat, și apoi, nu m-ați văzut niciodată în rochie lungă, în afară

de seara aceea la Manosque, cînd m-am gătit pentru cu totul altceva, nu pentru dumneavoastră.

— Am să rămîn atît cît va fi nevoie ca să cumpăr un cal, spuse Angelo, și nu trebuie să vedeți în asta o lipsă de curtoazie sau indiferență pentru felul cum arătați într-o rochie lungă pusă în cinstea cuiva. Dar nu sînt numai eu în cauză. Trebuie într-adevăr să iau parte la lupta pentru libertate.

Voioșia se transmitea vechii lui pasiuni și vorbi despre sacrificarea vieții sale pentru fericirea omenirii.

— E o cauză nobilă, zise ea.

Era destul de isteț să-și dea seama dacă o spune cu ironie. Vorbea serios, chiar puțin prea serios.

Îi vorbi apoi despre cumnata ei, care era, se pare, foarte excentrică și foarte bună la suflet, o doamnă respectabilă, chinuită cîndva de-un soț fermecător. Castelul din Théus, deși o reședință cîmpenească, era plin de farmec, și terasele sale rustice dominau cursul cel mai învolburat al Durancei, în fața unui nemaipomenit decor muntos. Putea găsi cai la un preț convenabil în micul ținut Remollon, foarte aproape de acolo. N-avea decît să aleagă.

Angelo își ceru scuze. Ar fi desigur cel dintîi care să solicite ospitalitatea doamnei de Théus.

— Acesta e și numele meu, zise ea.

Ei, bine, va solicita ospitalitate celor două doamne de Théus și-i va cere celei mai tinere favoarea de-a binevoi să apară în rochie lungă, cu toate accesoriile.

„Va trebui, își spunea el, să-mi aleg calul cu multă grijă. Poate că pe el voi fi obligat să fac cine știe ce ispravă îndată ce voi fi trecut granița ? Și asta nu se face bătînd din palme."

La prînz făcură un popas în singurătatea însorită. Își fierseră ceaiul și se odihniră cam o oră. Ședeau la picioarele unui pin, pe-o moviliță de ace mlădioase și umede, avînd în fața ochilor minunata priveliște a platoului scăldat în lumină, pe care munții vaporoși păreau să-l conțină precum o cupă albastră licoarea aurie. Tînăra femeie închise ochii și ațipi. Dormea și chiar cu un ușor și foarte înduioșător sforăit cînd o trezi Angelo.

— Îmi pare rău, zise el, dar trebuie să ajungem înainte de-a se lăsa noaptea la acea faimoasă șosea. Ne vom duce

la cei ce țin cai cu schimbul și-o să dormiți într-un pat. Să mergem, e ultima sforțare.

Îi propuse să se urce din nou pe catîr. Ea refuză cu hotărîre și făcu primii pași încă adormită, dar cu un zîmbet fermecător.

Puțin înainte de căderea nopții, ajunseră la marginea platoului. Totul era așa cum le spusese omul în redingotă. Șoseaua trecea la cîteva sute de metri sub ei.

— Uite și pădurice a de plopi, zise Angelo, cu mănunchiul ei de case. Și poștalionul.

Dar ea îl privea năucă. Nici n-apucase să strige : „Ce s-a întîmplat ? Pauline !", că tînăra femeie, cu un palid reflex al zîmbetului ei încă fermecător, căzu, încet, cu genunchii îndoiți, cu capul plecat, cu brațele atîrnînd.

Cînd Angelo se repezi s-o ridice, femeia deschise ochii și făcu un efort vădit să vorbească, dar vărsă un mic val de materii albe și grunjoase asemănătoare orezului fiert.

Angelo smulse șaua de pe catîr, își întinse mantaua pe iarbă și o înveli în ea pe tînăra femeie. Încercă să-i dea puțin rom. Ceafa i se înțepenise, dar tremura totuși ca izbită de niște strașnice lovituri primite din străfunduri.

Angelo ascultă aceste stranii chemări cărora tot trupul tinerei femei le dădea răspuns. Era golit de orice idee. Nu era conștient decît de faptul că se lasă seara, că e singur. Se gîndi, în sfîrșit, la micul francez, dar ca la un lucru mărunt. Trase apoi corpul tinerei femei mai departe de drum, mai în adîncul tufișurilor. Ținutul acesta, în care epidemia nu făcuse încă nici o victimă, și-ar putea revărsa cu furie tot egoismul de la cea dintîi, și-i veni în minte omul cu sacul de pîine pe care-l întîlniseră chiar în dimineața aceea, pe același drum...

Îi scoase cizmele. Picioarele îi erau țepene. Pulpele îi tremurau. Mușchii încordați ieșeau în relief de sub piele. Din gura care-i rămăsese năclăită de vărsătura de orez ieșeau gemete scurte, foarte ascuțite. Observă că buzele se retrăseseră de pe dinți și că tînăra femeie avea parcă un rîs crud, chiar bestial. Obrajii i se scofîlciseră și-i zvîcneau. Se apucă să-i fricționeze cu toată puterea picioarele înghețate.

Își aminti de femeia căreia îi dăduse îngrijiri pe pragul hambarului de la Peyruis. Fusese nevoie de îndemî-

narea bătrînului ca s-o poată dezbrăca. Trebuia s-o dezbrace și pe Pauline. Mai trebuia s-aprindă focul, să pună niște pietre la încălzit. Nu îndrăznea să înceteze de-a fricționa picioarele care rămîneau de marmură.

În cele din urmă, își spuse : „Dacă mă gîndesc la toate astea, sînt pierdut. Să facem lucrurile pe rînd.“ Își pierdu deodată speranța. Se ridică și luă din samar toate hainele groase care-o puteau cît de cît încălzi. Găsi destule vreascuri și chiar un buștean gros de pin. Aprinse focul, puse pietrele la încălzit, încropi un fel de pernă sub capul acela cu o înfățișare pe care n-o mai recunoștea și cu o greutate care-l uimea. Părul care-i șiroia pe mîini era aspru la pipăit și chinuit parcă de-o fierbințeală de deșert.

Angelo pusese pe foc niște pietroaie rotunde și netede. Cînd se încinseră bine, le înveli în cîrpe și le așeză aproape de pîntecele tinerei femei. Dar picioarele i se învinețiseră. Începu din nou să le fricționeze. Simțea cum răceala îi fuge de sub degete și urcă în gamba piciorului. Îi ridică fustele. O mînă înghețată îl apucă de mînă.

— Mai bine mor, zise Pauline.

Angelo răspunse... nu știa nici el ce. Glasul acela, deși străin, trezi în el un fel de mînie duioasă. Își eliberă cu brutalitate mîna din strînsoare și smulse șireturile care țineau fusta. O dezbrăcă pe tînăra femeie așa cum jupoi un iepure, trăgîndu-i jupoanele și niște pantalonași de dantelă. Îi fricționă imediat coapsele, dar, simțindu-le calde și moi, își trase mîinile ca din jeratic și reveni la picioare, la genunchi, care erau deja înghețați și începeau să se învinețească. Picioarele erau albe ca zăpada. Îi dezveli pîntecele și-l privi cu atenție. Îl pipăi cu amîndouă mîinile, peste tot. Era mlădios și cald, dar străbătut de fiori și de crampe. Îl vedea găzduind forme albăstrui care pluteau și se ridicau să lovească la suprafața pielii.

Gemetele tinerei femei izbucneau acum cu destulă putere și sub impulsul spasmelor. Era o jeluire continuă ce nu trăda o durere prea mare, însoțind frămîntarea adîncă a unui fel de stare ambiguă, care aștepta, ba chiar nădăjduia, se pare, un paroxism, cînd strigătul să devină sălbatic și delirant. Spasmele care zgîlțîiau tot corpul reveneau din minut în minut, făceau ca pîntecele și coapsele Paulinei să trosnească și să se contracte la fiecare

lovitură, lăsîndu-le sleite de puteri în mîinile lui Angelo după fiecare criză.

O fricționa într-una. Își scoase haina. La fiecare strigăt simțea cum răceala cîștigă teren, cum urcă de-a lungul gambei. Se repezi îndată la coapse, pe care apăruseră niște pete rotunde, albastre în formă de ochi. Reînnoi micul cuib de pietre încinse în jurul abdomenului.

Băgă deodată de seamă că se făcuse beznă, că plecase și catîrul. „Sînt singur", își zise. Cu toată fobia lui de egoism, strigă. Glasul i se auzi ca un slab bîzîit de insectă. La un moment dat, auzi, jos, pe șosea, roțile unei cabriolete, tropotul unui cal. Zări felinarul cuiva care trecea pe drum, la o sută sau două sute de metri mai jos de el.

Fricționase cu atîta vigoare și atît de mult că era frînt de oboseală și-l dureau toate oasele, dar după ce mai puse niște vreascuri pe foc, reveni la coapse și la abdomen. Pauline începuse să evacueze și pe jos. Curăță totul cu grijă și-i vîrî sub șezut un scutec improvizat dintr-o broderie pe care-o scosese din valijoară.

„Trebuie s-o silesc să bea rom", își spuse. Cu vîrful degetului îi eliberă gura, înglodată de noi vărsături de zeamă de orez. Se strădui să-i descleștеze dinții. Izbuti. Gura se deschise. „Mirosul nu e grețos, își zise, nu, nu miroase rău." Îi turnă romul puțin cîte puțin. Nu înghiți imediat, dar după aceea alcoolul dispăru ca apa în nisip.

Duse mașinal gîtul sticlei la gură și bău. Dacă-i trecu, într-o străfulgerare, prin minte că numai cu o clipă înainte pusese gîtul sticlei la gura Paulinei, își zise : „Ei și, ce importanță are ?"

Cianoza părea să-și fi făcut lăcaș în partea de sus a coapselor. Angelo fricționă energic abdomenul. Diareea se oprise. Tînăra femeie respira slab, cu sughițuri, apoi cu inspirații profunde, ca după o luptă care-ți taie respirația. Pîntecul îi mai icnea cînd și cînd, în amintirea spasmelor. Gemetele încetaseră.

Continua să verse pe gură lichidul acela grunjos și albicios. Angelo simți cum se răspîndește o duhoare îngrozitoare. Se întreba de unde vine.

De ore întregi își punea în fiecare clipă întrebarea : „Ce leacuri am ? Ce trebuie să fac ?" N-avea decît o va-

lijoară plină de lenjerie de damă, propriul lui sac de voiaj, sabia și pistoalele. Se gîndi o clipă să se folosească de praful de pușcă. Nu știa în ce fel. Dar i se părea că există în el o forță, indiferent care, ce s-ar putea alătura forței sale. Se gîndi să amestece praf de pușcă cu rachiu și să-l dea Paulinei de băut. Își spuse : „Nu e prima oară că dau îngrijiri unui holeric și mi-aș fi dat viața pentru micul francez. Nu încape nici cea mai mică îndoială. Aici, mă simt stînjenit..."

Nu știa decît să fricționeze fără oprire. Mîinile îl dureau. Îi făcu frecții cu rachiu. Schimba în fiecare clipă pietrele calde. O trase cu băgare de seamă pe tînăra femeie cît mai aproape de foc.

Noaptea devenise extrem de neagră și de liniștită.

„Nu e prima oară, își spuse Angelo, dar au murit toți în mîinile mele."

Lipsa oricărei speranțe, mai mult decît disperarea, și mai ales oboseala fizică îl făceau acum să-și îndrepte tot mai des privirile spre bezna nopții. Nu era în căutarea unui ajutor, ci a unui răgaz.

Pauline părea că se îndepărtează. Nu îndrăznea să-i pună nici o întrebare. Cuvintele omului în redingotă erau încă prea proaspete. Își aminti de luciditatea despre care vorbise și se temea de luciditatea acestei guri care continua să reverse mîluri albicioase.

Era mirat, chiar puțin speriat de hăul nopții. Se întreba cum de nu-i fusese teamă pînă atunci, și mai ales de lucruri atît de amenințătoare. Nu încetă totuși să grăbească, sub mîinile sale, reîncălzirea acelui pîntece pe marginea căruia răceala și culoarea de marmură adăstau în continuare.

În cele din urmă, îl năpădiră o sumedenie de mici gînduri extrem de colorate, de lumini orbitoare, dintre care unele de-a dreptul caraghioase și hazlii și, aflîndu-se la capătul puterilor, își rezemă obrazul de pîntecele care nu mai zvîcnea decît arar, și adormi.

Îl trezi o durere în ochi ; văzu roșu, deschise ochii. Se făcuse ziuă.

Nu știa pe ce lucru moale și cald i se odihnea capul. Se văzu acoperit pînă la bărbie de pulpanele mantalei. Respiră puternic. O mînă fragedă îl atinse pe obraz.

— Eu te-am acoperit, se auzi un glas. Ți-era frig.

În aceeași clipă fu în picioare. Nu era de fel un glas străin. Pauline îl privea cu niște ochi aproape omenești.

— Am dormit, își spuse, dar cu glas tare și pe un ton jalnic.

— Erai la capătul puterilor, zise ea.

Îi puse tot felul de întrebări abracadabrante și făcu de trei-patru ori, fără nici un rost, drumul între samar și căpătîiul Paulinei, neștiind nici ce vrea să ia, nici ce-ar trebui să facă. Îi trecu pînă la urmă prin minte să ia pulsul bolnavei. Pulsațiile erau destul de pronunțate și se succedau cu o repeziciune de bine, de rău liniștitoare.

— Ați fost bolnavă, zise el, cu tonul unuia care caută o scuză ; mai sînteți încă ; nu trebuie să vă mișcați ; sînt foarte mulțumit.

Văzu pîntecul și coapsele goale. Se înroși tot.

— Înveliți-vă bine, zise el.

Se duse să-și aducă tot sacul de călătorie și-i așternu tinerei femei un culcuș bine îngrădit cu pietre calde. Așeză cîteva la picioare și pînă sus, cît îndrăzni să meargă de-a lungul gambelor, pînă aproape de genunchi. În timpul acestei operații, fu nevoit să atingă ușor cu dosul mîinii o carne ce părea să-și fi recăpătat oarecum căldura.

Dimineața era la fel de voioasă ca și cea din ajun.

Angelo își aminti de zeama de porumb pe care i-o dădea Teresa cînd era mic și care te vindecă de orice, pare-se, și în special de dizenterie. Nu s-a mai gîndit niciodată la zeama de porumb de cînd își închinase viața luptei pentru binele omenirii. În dimineața asta totul îi vorbea despre ea : aerul, lumina și focul. Își amintea de fiertura aceea cleioasă și fadă, dar foarte răcoritoare.

Puse îndată apă la fiert și pregăti fiertura foarte bine, cu gîndul numai la ceea ce făcea.

Tînăra femeie bău cu sete de cîteva ori. Pe la prînz era limpede : crampele trecuseră.

— Mă simt doar frîntă, zise ea, dar tu...

— Mă simt foarte bine, răspunse Angelo. Îmi ajunge că văd trandafirul ăsta sfios care începe să se arate în locul cuvenit pe obrajii dumneavoastră. În locul acesta nu e niciodată semn de febră. Și-acum, dați-mi voie să vă iau pulsul.

Era evident mai pronunțat și mai regulat decît cu două ore mai înainte. După-amiaza se scurse cu îngrijiri repetate și cu temeri iute risipite. Era destul de cald și, fără să-i fie de loc somn, ci dimpotrivă, Angelo culegea imaginile frumuseții lumii într-un cap golit, dar care se îmbăta de fericire pentru nimica toată.

Schimba într-una pietrele calde.

Într-un tîrziu, tînăra femeie spuse că se simte caldă și moale ca un puișor în găoace.

Se lăsă seara. Angelo făcu o cafea din pumnul de boabe pe care i-l dăduse omul în redingotă.

— Te-ai dezinfectat ? întrebă deodată tînăra femeie.

— Bineînțeles, zise Angelo. N-aveți nici o grijă.

Bău cafeaua și dădu pe gît o dușcă bună de rom. Se culcă, învelit cu vesta și aproape de foc.

— Dă-mi mîna, zise Pauline.

Îi întinse mîna cu palma deschisă, în care tînăra femeie și-o puse pe a ei. Era pe jumătate adormit. Somnul i se părea un refugiu sigur și pașnic.

„Dar pietrele calde nu mai sînt necesare", își spuse el.

— Mi-ai rupt hainele, spuse Pauline dimineața. Ai rupt șireturile juponului și uite ce-ai făcut din pantalonașii ăștia delicioși de dantelă ! Cum o să mă îmbrac ? Mă simt bine.

— Lasă asta, răspunse Angelo. Mă duc zece pași mai încolo, la marginea drumului, să văd dacă nu trece cineva ; voi trimite vorbă surugiului de la poștalion. Catîrul a plecat. Și vă cer cu insistență să rămîneți culcată. Veți fi dusă cu trăsura. Diseară vom fi la Théus.

— Îmi fac griji pentru tine, continuă ea. Am avut holeră, nu mai încape îndoială. Nu șireturile, juponul și pantalonașii mi-au învinețit burta în halul ăsta. Trebuie să fi fost groaznică. Și tu, n-ai făcut vreo imprudență ?

— Ba da, dar în aceste cazuri contagiunea se manifestă imediat. Sînt în avans cu o zi față de moarte, zise Angelo, și n-o să mă mai ajungă din urmă.

Nu erau nici cinci minute de cînd stătea la marginea drumului, cînd văzu venind, dinspre Saint-Martin, o căruță goală. Îi ieși în întîmpinare. Era condusă de un țăran cam nerod de felul lui, care ducea între loitre niște furci și o bătrînică cu fustă roșie.

Angelo îi spuse deschis că mai încolo, într-un tufiș, se află o femeie care a fost bolnavă și care-i roagă, acum că-i sănătoasă, să aibă bunătatea s-o ducă pînă la poștalion. Avea să le plătească, bineînțeles, pentru treaba asta. Ceea ce nu impresionă cu nimic nici pe nătăfleț, nici pe bătrînică.

Opriră căruța și-l urmară, liniștiți, pe Angelo în desiș.

— Dar e doamna marchiză ! zise bătrînica.

Fusese femeie cu ziua o iarnă întreagă la Théus. Locuia acum la ginerele ei, nătăfletul. Dădu mîndră o serie de porunci. În sfîrșit, pe la orele trei după-amiază, Pauline, culcată într-un pat mare, foarte moale, în casa surugiului, dormea înconjurată de sticle cu apă caldă.

„Aici nu se teme nimeni", își spunea Angelo. I se vorbea într-adevăr cu tot respectul pe care-l pot impune doi galbeni împărțiți în stînga și-n dreapta de îndată ce sosise. I se adresau cu „domnule marchiz" și se văzu nevoit să dea toate lămuririle necesare pentru a evita neplăcuta neînțelegere care-l făcea de fiecare dată să roșească. Nu izbuti în întregime să se dea drept ceea ce era. Putea fi văzut din oră în oră părăsind sala de mese și urcînd scările. Se ducea să deschidă puțin ușa camerei, s-o privească pe Pauline dormind și chiar să-i ia pulsul, care se menținea excelent. Și, fir-ar să fie, aici patul era pat, mai ales cu o femeie tînără în el, care nici nu arăta așa de bolnavă, dacă bolnavii arătau, la urma urmei, așa. Se făcuse prea mult zgomot pentru nimic în orașele și satele de la șes și de la marginea mării. Cei cîțiva vizitii care erau acolo stabiliseră, de altfel, că femeia cu un păr așa frumos și care zîmbea așa de dulce la toată lumea e bolnavă, vezi bine, dar avea grețuri, asta-i tot. O marchiză, după ei (și bătrînica din Saint-Martin făcuse totul ca să nu se treacă cu vederea că Pauline era marchiză) este expusă la așa ceva.

Cît despre marchiz, spuneau ei, e om tînăr. O să mai vadă el și altele. „Va sfîrși prin a-și bea punciul în tihnă, ca orice om, dacă nu-l va găsi pînă atunci aghiuță."

— Mă-nsoțești la Théus, nu-i așa ?

— Nu vă părăsesc, e cert, nici cu un metru înainte, răspunse Angelo. Am închiriat, reținut, plătit și, ca să nu vă ascund nimic, am pus chiar sub paza unui băiat de cincisprezece ani, dar uns cu toate alifiile, care mi-e credincios pînă la moarte — sau, mai bine zis, pînă la pungă,

de cînd i-am arătat-o pe-a mea — cel mai plăcut, cel mai comod și cel mai rapid docar de care am putut face rost aici. E al nostru, ne așteaptă. Merg cu dumneavoastră pînă la Théus. O să vă sprijiniți de brațul meu ca să urcați treptele, dacă sînt trepte, și-am să mai stau două zile, adăugă el, atît era de fericit să vadă cum îi revin femeii culorile în obraji. Amintiți-vă de rochia cea lungă.

— Mi-era teamă că te-ai apucat să cumperi un cal, zise ea. Te-am auzit vorbind mult în grajd. Îți recunosc foarte bine glasul, chiar prin pereți.

În sfîrșit, se puseră șireturi noi la jupon, la fustă și chiar la pantalonașii de dantelă. A mai fost nevoie să fie cîrpită cu ață groasă pînza de in sfîșiată și chiar găurită de unghiile lui Angelo, care, în timpul călătoriei și în lipsa unor foarfeci, crescuseră foarte lungi.

Avea anumite remușcări că a lăsat să fie culcat un holeric într-un pat de han și, în termeni învăluiți, împărtăși aceste remușcări șefului poștalionului, un tip cu o față lată, roșie, ca luna în martie.

— Am văzut fel și chip, îi zise acesta blajin.

„E-o holerică, într-adevăr, își spuse Angelo, dar vindecată."

Era de neînchipuit o molimă capabilă să-i atace cu oarecare sorți de izbîndă pe acești oameni simpli, bărbați și femei, roșcovani la față și cu priviri blajine, care locuiau în pădurea de plopi de la marginea drumului.

Sosiră la Théus două zile mai tîrziu, pe seară. Satul era situat mult deasupra văii. Era locuit de oameni și mai simpli, și mai blajini, și mai roșcovani. Castelul domina tot satul. Erau nenumărate trepte de la o terasă la alta, toate în stil rustic și nemeșteșugite, lipsite, cu alte cuvinte, de orice podoabă, fiind foarte pe gustul lui Angelo. Se ținu de cuvînt. Îi oferi brațul tinerei femei. Marchizul nu era acasă. N-aveau nici o veste de la el.

— Nu-i stă gîndul la mine, asta-i sigur, zise bătrîna doamnă de Théus. Cine știe pe unde o fi făcînd pe nebunul ? Se zice că-i o viață năstrușnică prin părțile de jos.

Angelo voia tocmai să se dezbrace în camera deosebit de confortabilă care i se dăduse și în care se afla un pat cu baldachin, cînd auzi bătăi în ușă.

Era bătrîna marchiză. Rotofeie și roșcovană și ea, în ciuda vîrstei, și semănînd cu o țărancă din sat, avea niște ochi albaștri-deschis, care denotă în general un suflet sensibil, dar fără duioșii de prisos. Nu venise decît să întrebe dacă oaspetele se simte bine, dar se așează tacticos într-un fotoliu.

Angelo se vedea, în sfîrșit, între ziduri care semănau cu cele din La Brenta. Respirase pe coridoare mirosul acela al caselor foarte mari și foarte vechi. Îi vorbi mult bătrînei marchize, așa cum i-ar fi vorbit mamei lui, și numai despre popor și despre libertate.

Era trecut de miezul nopții cînd bătrîna îl părăsi urîndu-i noapte bună și somn ușor.

Un geambaș din Remollon veni să prezinte, la picioarele teraselor, patru-cinci cai, între care unul deosebit de falnic, pe care Angelo îl cumpără plin de entuziasm.

Calul acesta fu pentru el prilej de neasemuită bucurie timp de trei zile.

Era cu gîndul numai la el. Se vedea zburînd în galop.

În fiecare seară, Pauline apăru în rochie lungă. Fața ei micuță, pe care boala o ascuțise și mai mult, era netedă și ascuțită ca un vîrf de lance și, sub stratul de pudră și farduri, ușor albăstruie.

— Cum mă găsești ? întrebă ea.

— Foarte frumoasă.

În dimineața plecării, Angelo dădu de îndată frîu liber calului, hrănit de el zilnic cu ovăz. Avea de ce să fie mîndru ! Îi ieșeau în întîmpinare, galopînd, munții trandafirii, atît de apropiați încît putea zări la poalele lor trunchiurile zadelor și ale brazilor.

„Italia e acolo, în dosul lor", își spunea el.

Era în culmea fericirii.

Manosque, 25 aprilie 1951

Redactor responsabil : CONSTANȚA TĂNĂSESCU
Tehnoredactor : AURICA IONESCU

Dat la cules 30.05.1966. Bun de tipar 11.08.1966. Apărut 1966. Tiraj 38.130+30 legate relutex 1/1. Hîrtie ziar sul de 50 g/m². Format 540×840/16. Coli ed. 24,163. Coli tipar 26,5. A. nr. 6187. C.Z. pentru bibliotecile mari 84. C.Z. pentru bibliotecile mici 85—31=R.

Tiparul executat sub comanda nr. 60352 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piața Scînteii nr. 1, București — Republica Socialistă România

JEAN GIONO • HUSARUL DE PE ACOPERIS

Lei 13